

מן המע' שאמרנו דבגד חל האיט' על החפץ ובשבוט' חל האיטור על גוף האדם לפיכך אמרו המתנים בגדר נתפס שהרי האיטור הוא על החפץ וכשואמר על כבד אחר שהיא כמורה הד' הוא כמורה דכמו שחל האיטור על הראשון חל על השני אבל המתנים בשבוט' כגון שנשבע שלא יאכל כבד זה ואמר אחר כך על אחר שהיא כמורה אינו כלום שדרי' אין שום איטור חל על הראשון שיחול על השני מיהו דוקא שהיא פטור מסלקות ומקרבן על הכבד המתפס אבל איטור' דרבנן מיהו איכא אבל אם אמר על השניאני נשבע על כבד זה כמו שנשבעתי על הראשון זה מתנים אלא שבוט' גמור' על השני בפני עצמו ואסור בכל איטור' של ראשון וכן הטעם הנזכר בהבדל שבין מתנים בגדר למתנים בשבוט' שמענין נמי מי ששטע בשבוט' מפי חבירו שנשבע ואסור עליו דבר בשבוט' ואמר זה ואני כמותך הרי זה אסור כמותי בשבוט' מפי שדרי' התנים טפו לאיטור באיטור טפו של חבירו :

יא ככל עיני שמוכר שבוט' בין שאמר בשבוט' שלא אעשה דבר זה או שאעשה דבר זה שזהו עיקר לשון שבוט' בין שהוציא בלשון נדר כגון שאמר אכילת כבד זה עלי בשבוט' כיון שהזכיר שבוט' דינו בשבוט' ולא גרע זה מידות שבוט' וכן נדר שהוציא בלשון שבוט' לא גרע מידות נדרים שהם כגדרים ועיין לעיל סימן ר"ו סעיף ה' :

יב ויש עוד בשבוט' מה שאין כן בנדר שאין שבוט' חלה על שבוט' ואם אמר שבוט' שלא אוכל כבד זה שבוט' שלא אוכל כבד זה אין השנייה חלה ואינו חייב אלא אחת אם אכלה שאין לה לשנייה מקום לחול ואם אמר אם אוכל כבד זה הריני גזיר וחזר ואמר אם אוכל כבד זה הריני גזיר ואכל אותו כבד חלו ב' הגזירות כפעם אחת וצריך לנהוג שני פעמים גזירות דהיינו שני פעמים שלשים יום דסתם גזירות שלשים יום ודבר זה נגמור מקרא דכתיב נדר גזיר להי' ליי' אחו'ל נדר להזיר סכני' לה מאי נזיר להזיר אלא ללמד דגזירות חל על גזירות :

יג מיהו גם בשבוט' אע"ג דאין שבוט' חלה על שבוט' ואינו חייב אלא אחת היינו משום שאין לה מקום ול אכל אם נשאל על הראשונה חלה השנייה מיד במקום' ונשאר באיטור עד ע"שאל גם על-השנייה :

יד וכיון דטעם שאין שבוט' חלה על שבוט' משום שאין לשנייה מקום לחול אם אמר שבוט' שלא אוכל כבד עשרים יום וחזר ואמר שבוט' שלא אוכל כבד יום כתב רבינו יעקב בעל-המורה שאמר בכשר מ"ב יום וכתב עליו בעל השולחן ערוך וז"ל ואינו נראה לי אלא אינו אסור אלא כ"ב יום עכ"ל וטעמו הוא משום שרצה לדמותו למה שאמרנו למעלה סימן ר"לח סעיף י"ב שבוט' שלא אוכל ס' כבירות אלו וחזר ואמר שבוט' שלא אוכל עשר דאמר' שאם אוכל תשעה אלו ועוד א' שחייב על ב' השבוטות שמצטרפין ט' הראשונה עם העשירי לחייב על השבוט' השנייה ה"ל אינו אסור אלא כב"ב יום דמצטרפין ד' הראשונים עם שנים האחרונים לחייב על השנייה והו' טעמו של רבינו יוסף ז"ל בשולחן ערוך אבל לי נראה שאין מכאן קשיא על רבינו יעקב בעל המורה כלל דטעמא דרבינו יעקב בעל המורה שאמר מ"ב יום משום שרצה לדמותו לגזירות דכיון דדבר דתליא בימים הוא דומה יותר לגזירות דומה לפחות וכיון דבגזירות אכרינן דבפעם שנית מוסף כל הל' יום על הל' הראשונים הבי נמי מוסף כל הכ"ב ימים על העשירי הראשון' ומכירא ליה דדוקא בשבוט' ימים בשנייה על הראשונה אכרינן כן אבל אם אינו מוסף דהיי' ממש דומיא דגזירות זהו מה שמיעטא רחמנא בנזיר להזיר דדוקא בגזיר אכרינן כן ולא בשבוט' אבל כשמוסף לא מעמי רחמנא וחלה השנייה מיד לכ"ב ימים אחרים זהו ג"ל טעמה של רבינו יעקב בע' המורה' וראוי לחוש לדבריו וכת' מורי מהרמ"א ז"ל דאפי' באינו מוסף יש חולקין ואמרים שאם אמר שני פעמים עשרים יום אסור מ"ים כמו בנזיר האכרינן דהיי' כיון בפעמים השני לעשרים יום אחרים דאם לא כן למאי קאמר שדרי' כבד אסורים עליו ד' יום הראשונים ואין אמרים' שאין שבוט' חלה על שבוט' חלה בכבד וכיוצא בו שאינו חייב אלא אחת כדכתובנא ריש סעיף ג' ,

האיטור אח"כ מזהיר אינו באיסוריה אבל של האיטור אסור לאכול תחלה דהא תחיל השבוט' מיד שיאכלו במזיד והאדם בשבוט' הוא וחיישין שזא ישכח ויאכל אח"כ את התנאי בשונג והיה אוכל איטור למפרע דכתנאי כיון שאין שום איטור חל על גופו של כבד באכילתו אלא כשיאכלנו יחול איטור על זה למפרע וכיון דלא עביר איטור בשעת אכילה זה לא מזהיר' ביה אינוש כל כך דאף על גב שזהיה אכילתו זו בשונג אין זה שבוט' בשונג שהשבוט' תחילה בעת אכילת כבד הראשון שהיתה מדעתו והיה כאן האדם בשבוט' ואפילו אם אכל את האיטור תחלה בשונג אסור לאכול אח"כ את התנאי ונראה לי טעמא דאע"ג דבתחלת חלות השבוט' לא היה כאן האדם כששבע מכל מקום כיון דלא מזהיר אינוש בתנאי חיישין שזא גם כשיאכל את האיטור תחלה במזיד לא יזהיר לאיטורא ויאכל את התנאי אח"כ :

זו ואם תלאן זו בע' שאמר לא אוכל זה אם אוכל זה ולא אוכל זה אם אוכל זה אסור לאכול. לכתחלה כל אחת מהן שכיון שכל אחת מהן היא האסור חיישין שזא יאכל השנייה אח' כך שיחשוב שהשני אינו אלא תנאי לראשון ולא מזהיר אינוש בתנאי ואם אכל האחת בין נזכר לשבוט' בשעה שאכלו בין לא נזכר לשבוט' בשעה שאכלו אסור לאכול השנייה שאם נזכר בתחלה לשבוט' חייב על השני משום שבוט' ואם לא נזכר לשבוט' תחלה מ"מ השני אסור לפי מה שכתבתי בסעיף הסמוך שאם אכל את האיטור תחלה בשונג שאסור לאכול אח"כ את התנאי וכן משמע בפירוש מדברי המור שכתב וזה לשונו ואין נפקות' במחלוקתן אלא לענין קרבן אם אכל האיטור תחלה בשונג ובחזונה במזיד לר"ש ולר"י חייב אבל לענין איטורא הכל מודים בו עכ"ל משמע דאפי' לרש"י אסור לאכול התנאי אפי' אם אכל את האיטור בראשונה בשונג והכא הא על כל פנים היה גם הראשון של איטור ועל כן תמיהני מצד מה זה שסיימו כאן המור וגם בעל שולחן הערוך גבי תלאן זו וזה לשונם ואם אכל האחת אם נזכר לשבוט' בשעה שאכלו אסור בשנייה ואם לא נזכר לשבוט' מותר בשנייה עכ"ל כיון שהראשון שאכל היה ג"כ של האיטור אע"פ שלא נזכר לשבוט' מותר בשנייה דהא לר"י דסבירא ליה שתלוי הכל בשעת אכילת התנאי חייב כשאוכל השנייה כמזיד שהרי דא ג"כ אע"פ שהיה שונג על אכילת האיטור ולרש"י דסבירא ליה שתלוי הכל בשעת אכילת הראשון בין של התנאי מ"מ אית ליה כשאוכל האיטור בראשונה אפי' אבל בשונג אח"כ אכל התנאי כמזיד דאע"ג דפסור מקרבן מ"מ איטורא מיהא איכא ולא התיר בשנייה לכתחלה אלא כשאוכל התנאי בראשונה בשונג והרי מתין אחריו וצ"ע ואיפשר לי לומר דמ"ל כיון דלכ"ע ק"ל שאם אכל את התנאי בראשונה בשונג מותר לאכול את האיטור אחריו משו' דהשבוט' לא חלה באכילת הראשונה שלא היה כאן האדם בשבוט' כל שג' כשאוכל את של האיטור ראשונה בשונג ולא היה כאן האדם בשבוט' בעת חלות השבוט' ואכילת האסור שלא נחמיר אח"כ כל כך על אכילת התנאי לגזור עליו כיון שאף אם אכל את של האיטור ראשונה כמזיד ואח"כ התנאי אפי' כמזיד לא היה כאן מלקות מן התורה דהא אינו חייב מלקות מן התורה אלא שמתמירין בו בעת עשיית העבירה והכא א"ו מתמירין בו בשעת אכילת האיטור היתה התרואה ספק שהיו צריכין להתרות בו אל תאכל זה שמא תאכל אח"כ את השנייה של התנאי והגן קיימא לן דהתרתא ספק לא שמה התרואה לפיכך בתלאן זה בזה גם כן כשאוכל את הראשונה ולא נזכר לשבוט' בין שהיה של תנאי בין שהיה של האיטור מותר בשנייה ודלא כר"י ג' ,

הלכות כבוד אב ואם

רמ איהו כבוד ואיהו מורא ודיניהם וכו' כ"ה סעיפים ,

א מצות עשה שיכבד אדם את אביו ואת אמו דכתיב כבוד את אביך ואת אמך וגם מצות עשה שירא מהם דכתיב איש אמו ואביו תראו ומה שדקדים בכבוד האב לאם ובמורא האם לאב מפני שגילוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהבן מכבד את אמו יותר מאביו מפני שמשדלתו בדברים לפיכך הקד' הטהוב כבוד אב לכבוד אם וגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהבן מתירא מאביו יותר מאמו מפני שגלמזיו תורה ומיסור לפיכך הקד' הכתיב מורא אם למורא אב ובא ללמדך ששניה' שוים בין לכבו' בין למורא וצריך לזרז מאד בכבודם ובמורא' שהוקש כבוד' לכבוד המקו' כתיב הבא כבוד את אביך ואת אמך וכתוב התם כבוד את ה' מזהיר וכמורא כתיב איש אמו ואביו תיראו וכתוב גבי מורא מקום את ה' אלהיך תירא ואמרו חז"ל ג' שותפין יש גאדם הקב"ה ואביו ואמו בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו משתתף גם כן הקב"ה בכיבוד עמהם ואומר מעלה אני עליהם כאלו אני הדתי ליניהם וכברוני :

ב איזה מורא ואיז' כיבוד מורא לא יעמוד במקומו המיוחד לו לעמוד שם בסוד זקני' עם חבריו לעצה מפני שנראה שהוא מחשיב עצמו מכלל אנשי העצה ונסמך שהוא משהו עצמו לאביו וכן לא יעמוד במקום המיוחד לאביו להתפלל שם ולא ישב במקום המיוחד לו להקביל שם בביתו אלא יעמוד לפני רבו ולא יתחזה את דבריו ולא יכריע את דבריו כגון שהיה אביו חולק עם אחד ברבר הלכה לא מבעיא שלא יאמר נראין דברי פלוני דיינו כמותר את דבריו אלא אפילו אם נראין לו דברי אביו לא יאמר בפניו נראין לי דברי אבא שזה זילות' לאביו מפני שנראה שדעתו סכרעת יותר מדעת אביו אלא אם יש לו תשובה להשיב על החולקין עם אביו ושיב זה דוקא בפני אביו אבל שלא בפניו ראי' יכול לומר לכל החולקין נראין לי יותר דברי אבא מדבריהם שאין זה הברעת הדעת אלא זהו כבודו של אביו ולא יקראנו בשמו לא בחייו ולא כמותו אלא אומר אבא מרי' , ואם היה עם אביו בשם אחרים משנה את שםם שלא יהא נראה כקורא אביו בשמו דוקא בשם שהוא פלאי שאין הכל רגילין בו להקרא כך אבל שם שכל רגילין בו כגון אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן וכיוצא בהן שכל שרגילין בו בכל לשון בכל זמן מותר לקרות בהן אחרים שלא בפניו :

ג ועד היכן מדרגם אפי' היה לבוש בגדי חמודי' ויושב בראש הקהל ובא אביו ואמו וקרעו בגדיו והנודו על ראשו וירקו בפניו לא יכלים אותם אלא ישתוק וירא ממלך מלכי המלכים שצוהו בכך שאלו בשר ודם גזר עליו דבר שהוא מצער יותר מזה לא היה לו לפרסם בדבר קו' במלך מ"ה הקדוש ברוך הוא :

ד איהו כבוד מאכילתו ומשקדו מלביש ומכסה מכנים ומוציא ויתנו לו בפנים יפות שאפילו מאכילו בכל יום פטומות והראה לו פנים וועפות נענש עליו וכן איפכא אפילו אם בא הצורך להחשינו ברחימי' וכוננתו לטובת אביו כגון שיציל על ידי זה את אביו מדבר קשה מזה ומדבר דברי פיוסים על לב אביו שמראה לו שכוונתו לטובה עד שיתרצה אביו לטחון ברחימים נוחל עה"ב וישמשנו בשאר דברים שהשמש משמש בו את רבו :

ה ומצות כבוד אב ואם היא מצו' עשה שמתן שכרה כתוב בצדה וקבלו חכמים ז"ל שכל מצות עשה שמתן שכרה כתוב בצדה אין ב"ר מצווין עליה לכופו וטעמא דמסתבר הוא שכיון שגלתה התורה במצוה זו את שכרה בפירוש הרי פעולתו לפניו ושכרו וענשו אתו דמכלל הן אתה שומע לא ומה לנו לכופו עוד הוא רשע בעונו ימת אם לא יקיים ואמרו ז"ל זה שמאכילתו ומשקדו היינו משל אב אבל הנה אין חייב אם יש לו לאב ואם אין לו לאב ויש לו לבן אע"פ שמן התורה אין חייבין לכופו כראמון מ"מ אח"ל שרפין אותו מדרבנן וזו את אביו כפי מה שהוא יכול ואם אין לו כלום אינו חייב לחזור על על הפתחים להאכיל את אביו דלא ערי' כבודו מכבוד המקום ב"ה שלא אמר הכתוב אלא כבוד יי' מהונך היינו כשיש לך מהונך ואם אין לך אינך צריך לחזור על הפתחים לתת צדקה וכה"ג ויש אומרים דאפי' אם יש לבן אין חייב לתן לו כל מה שצריך לו אלא כפי מה שהיו מחייבין אותו לתן לצדקה לפי מומן שיש לו מ"מ אמרו שאם ידו מגעת תבא מאזיה לבן שמפרנס אביו ממועות של צדקה שלו ואם יש לו בנים רבים מחשבין לכל א' לפי מומן שלהם ואם מקצתן עניים ומקצתן עשירים מחייבין את העשירי' לברך וגם הנה שאינן משלו אע"פ שאינו חייב לחזור על הפתחים להאכילו מכל מקום חייב לכבודו כגופו בכל מה שיכול אע"פ שמתוך כך בטל ממלאכתו ויצטרך ע"י כך לחזור על הפתחים וג"ל ג"כ דשעמא דמסתבר הוא דלחזור על הפתחים כדי להאכילו אינו צריך עדי' כבודו מכבוד המקום וכמו שכתבנו שהוא דומה לתינת צדקה לכל לקיים שאר מצות כבוד כגון מלבוש ומכסה כו' הו' דומא דשאר מצות עשה שהייבים לעשות ולקיים משום כבוד המקום אע"פ שיצטרך ע"י כך לחזור על הפתחים ה"ג הו' שאר מצות כבוד אב ואם הו'ן ממאכל ומשקה וזו שנאמר כבוד את יי' מהונך וכתוב כבוד את אביך וגו' מה כבוד יי' בחסרונם על ידי כבוד מלאכה בעת עשיית המצוה ה"ג כבוד אב ו"ל מיהו גם כזה לא אמרו אלא כשיש לבן מונת לפחות לאתוניה ביה הו'א יומא אבל אי לית ליה מונת אפי' להו'א יומא לא מחייב לבטל ממלאכתו של הו'ם ולחזור על הפתחים שכן מצונו ג"כ קצת מצות גבי כבוד המקום שאין צריך לחזור על הפתחים ולקיים אותה כגון בקור חולים ונדום אבלם שאין צריך אדם לבטל ממלאכתו לקיים אותה ולחזור אח"כ על הפתחים ה"ג תבא אלא ישמשנו בשאר דברים שהשמש משמש לרבו :

ו וחיוב לכבוד בשאר דרכיו מעניניו במשאו ובמלגו ועשיית הפעול כיצד היה צריך לבקש על שום דבר בעד וירע שישיגו הפעול בשביל אביו אע"פ שירע שייעש ג"כ בשבילו לא יאמר עשו דבר פלוני בשבילי אלא יאמר עשו דבר פלוני לחלואי הכבוד באביו וכן כל כיוצא בזה יכלול בכל דבריו שהוא חושש לכבוד אביו ומראה אבל אם יודע שלא ישלימו הפעול בשביל אביו ובשביל עצמו ישלימו לו לא יבקש בשביל אביו שאין זה אלא נגזר לאביו כיון שלא יעשו בשבילו :

ז ועד היכן מדרגם אפי' היה לבוש בגדי חמודי' ויושב בראש הקהל ובא אביו ואמו וקרעו בגדיו והנודו על ראשו וירקו בפניו לא יכלים אותם אלא ישתוק וירא ממלך מלכי המלכים שצוהו בכך שאלו בשר ודם גזר עליו דבר שהוא מצער יותר מזה לא היה לו לפרסם בדבר קו' במלך מ"ה הקדוש ברוך הוא :

ח ומדכתיב כבוד כהם משמע שיכבד' בכל היותו' הגדול שאפי' לפיכך אז"ל עד היכן כבוד אב ואם אפי' נטלו כמר של זהובים והשליכוהו בפניו לים לא יכלים ולא יצער בפניהם ולא יבעוס כנגדם אלא יקבל גזירת הכתוב וישתוק ויש אומרים כיון דקיל' שאין צריך לכבודו משל הנה אלא משל האב אין חלוק בין כבוד וכן שלא יצערנו וכשם שאינו חייב לכבודו אלא משל אב כן ג"כ אינו מחייב יי' לצערנו אלא משל האב ולא משל בן לפיכך אמרו אם רוצה לזרוק מעות של הנה לתוך הים יכול הוא למונעו ודוק' למונעו קודם שיוצא דאפשר שימנע ולא יזרקנו אבל אם עבר וזרקו אמר לביישו ולהכלימו בשביל זה דמאי הו'ה דוה הו'ה' כי עתק כבוד שאין בו חסרון כים הוא דמחייב בניה ודוק' לביישו ולדכיימו אפילו אדר שרוקו אבל לחבוע דין שפרענו לו מותר הוא היותו בירם אבל אם האב רוצה לזרוק כים של עצמו לים אפילו פי שהבן ראו לירשו אמר לביישו ולהכלימו כדי למונעו וגם בכים של הנה דוקא שיש בו חסרון כים בערם או מותר למונעו אבל אם רוצה להעביר ממנו ריוח בעלמא אמר גם כן למונעו בכל ענין : ולא ישתוק ויקבל גזירת הכתוב , וכן שיש לו דין עם אביו אף על פי שהאב הוא רתובע צריך הנה לילך אחר אביו אפילו הוא דר בעיר אחר' שזהו כבוד האב אבל מ"מ חייב האב לשלם לבן הוצאתו דהא אינו חייב לכבודו משל בן :

ט וחיוב לכבוד אפילו לאחר מותו כיצד היה אומר דבר שמועה מפיו לא יאמר כתם כך אמר אבי מרי אלא יאמר כך אמר אבי מרי הריני כפרת משכבו כלומר עלי' יבא כל רע' הרינו לבא על נפשנו כמד"א תוך שנים עשר חדש למיתתו אבל אם הוא לאחד שנים עשר חדש שכבר קבל האב מה שקבל שאין משכפי רשעי ישראל בגיהנם אלא י"ב חדש ואז אין צריך לומר רק כך אמר אבי מרי וכרנו לברכה וכבר ידעת דאב ואם שוין בזה י"א שאם כתב כתב תוך שנים עשר חדש ומזכיר בו אביו אין צריך לכתוב הריני כפרת משכבו אלא כתב וכרנו דהא הכתיבה תתקיים לאחר י"ב חדש ויש מהמרין אפי' בכתובה וכן נהגין :

י מי שנפרפה דעת של אביו או של אמו משהיה לנהוג עמהם כפי דעתם עד שירוחמו מן השמים ואם אי אפשר לו לעמוד מפני שנשתנו ביותר ילך לו ויניחם ויצוה לאחרים לנהגם כראוי :

יא ראה אביו שעבר על דבר תורה לא יאמר אבא עברת על דבר תורה אלא יאמר לו בלשון שאלה אבא כתוב בתורה כך וכך כאלו הוא שואל ממנו ולא כמזהירו ומתוך כך רואי כיון מעצמו ולא יתבייש ואם היה אביו אומר שמועה בטעות לא יאמר לו לא תתני הכי :

ב איזה מורא ואיז' כיבוד מורא לא יעמוד במקומו המיוחד לו לעמוד שם בסוד זקני' עם חבריו לעצה מפני שנראה שהוא מחשיב עצמו מכלל אנשי העצה ונסמך שהוא משהו עצמו לאביו וכן לא יעמוד במקום המיוחד לאביו להתפלל שם ולא ישב במקום המיוחד לו להקביל שם בביתו אלא יעמוד לפני רבו ולא יתחזה את דבריו ולא יכריע את דבריו כגון שהיה אביו חולק עם אחד ברבר הלכה לא מבעיא שלא יאמר נראין דברי פלוני דיינו כמותר את דבריו אלא אפילו אם נראין לו דברי אביו לא יאמר בפניו נראין לי דברי אבא שזה זילות' לאביו מפני שנראה שדעתו סכרעת יותר מדעת אביו אלא אם יש לו תשובה להשיב על החולקין עם אביו ושיב זה דוקא בפני אביו אבל שלא בפניו ראי' יכול לומר לכל החולקין נראין לי יותר דברי אבא מדבריהם שאין זה הברעת הדעת אלא זהו כבודו של אביו ולא יקראנו בשמו לא בחייו ולא כמותו אלא אומר אבא מרי' , ואם היה עם אביו בשם אחרים משנה את שםם שלא יהא נראה כקורא אביו בשמו דוקא בשם שהוא פלאי שאין הכל רגילין בו להקרא כך אבל שם שכל רגילין בו כגון אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן וכיוצא בהן שכל שרגילין בו בכל לשון בכל זמן מותר לקרות בהן אחרים שלא בפניו :

ג ועד היכן מדרגם אפי' היה לבוש בגדי חמודי' ויושב בראש הקהל ובא אביו ואמו וקרעו בגדיו והנודו על ראשו וירקו בפניו לא יכלים אותם אלא ישתוק וירא ממלך מלכי המלכים שצוהו בכך שאלו בשר ודם גזר עליו דבר שהוא מצער יותר מזה לא היה לו לפרסם בדבר קו' במלך מ"ה הקדוש ברוך הוא :

ד איהו כבוד מאכילתו ומשקדו מלביש ומכסה מכנים ומוציא ויתנו לו בפנים יפות שאפילו מאכילו בכל יום פטומות והראה לו פנים וועפות נענש עליו וכן איפכא אפילו אם בא הצורך להחשינו ברחימי' וכוננתו לטובת אביו כגון שיציל על ידי זה את אביו מדבר קשה מזה ומדבר דברי פיוסים על לב אביו שמראה לו שכוונתו לטובה עד שיתרצה אביו לטחון ברחימים נוחל עה"ב וישמשנו בשאר דברים שהשמש משמש בו את רבו :

ה ומצות כבוד אב ואם היא מצו' עשה שמתן שכרה כתוב בצדה וקבלו חכמים ז"ל שכל מצות עשה שמתן שכרה כתוב בצדה אין ב"ר מצווין עליה לכופו וטעמא דמסתבר הוא שכיון שגלתה התורה במצוה זו את שכרה בפירוש הרי פעולתו לפניו ושכרו וענשו אתו דמכלל הן אתה שומע לא ומה לנו לכופו עוד הוא רשע בעונו ימת אם לא יקיים ואמרו ז"ל זה שמאכילתו ומשקדו היינו משל אב אבל הנה אין חייב אם יש לו לאב ואם אין לו לאב ויש לו לבן אע"פ שמן התורה אין חייבין לכופו כראמון מ"מ אח"ל שרפין אותו מדרבנן וזו את אביו כפי מה שהוא יכול ואם אין לו כלום אינו חייב לחזור על על הפתחים להאכיל את אביו דלא ערי' כבודו מכבוד המקום ב"ה שלא אמר הכתוב אלא כבוד יי' מהונך היינו כשיש לך מהונך ואם אין לך אינך צריך לחזור על הפתחים לתת צדקה וכה"ג ויש אומרים דאפי' אם יש לבן אין חייב לתן לו כל מה שצריך לו אלא כפי מה שהיו מחייבין אותו לתן לצדקה לפי מומן שיש לו מ"מ אמרו שאם ידו מגעת תבא מאזיה לבן שמפרנס אביו ממועות של צדקה שלו ואם יש לו בנים רבים מחשבין לכל א' לפי מומן שלהם ואם מקצתן עניים ומקצתן עשירים מחייבין את העשירי' לברך וגם הנה שאינן משלו אע"פ שאינו חייב לחזור על הפתחים להאכילו מכל מקום חייב לכבודו כגופו בכל מה שיכול אע"פ שמתוך כך בטל ממלאכתו ויצטרך ע"י כך לחזור על הפתחים וג"ל ג"כ דשעמא דמסתבר הוא דלחזור על הפתחים כדי להאכילו אינו צריך עדי' כבודו מכבוד המקום וכמו שכתבנו שהוא דומה לתינת צדקה לכל לקיים שאר מצות כבוד כגון מלבוש ומכסה כו' הו' דומא דשאר מצות עשה שהייבים לעשות ולקיים משום כבוד המקום אע"פ שיצטרך ע"י כך לחזור על הפתחים ה"ג הו' שאר מצות כבוד אב ואם הו'ן ממאכל ומשקה וזו שנאמר כבוד את יי' מהונך וכתוב כבוד את אביך וגו' מה כבוד יי' בחסרונם על ידי כבוד מלאכה בעת עשיית המצוה ה"ג כבוד אב ו"ל מיהו גם כזה לא אמרו אלא כשיש לבן מונת לפחות לאתוניה ביה הו'א יומא אבל אי לית ליה מונת אפי' להו'א יומא לא מחייב לבטל ממלאכתו של הו'ם ולחזור על הפתחים שכן מצונו ג"כ קצת מצות גבי כבוד המקום שאין צריך לחזור על הפתחים ולקיים אותה כגון בקור חולים ונדום אבלם שאין צריך אדם לבטל ממלאכתו לקיים אותה ולחזור אח"כ על הפתחים ה"ג תבא אלא ישמשנו בשאר דברים שהשמש משמש לרבו :

ו וחיוב לכבוד בשאר דרכיו מעניניו במשאו ובמלגו ועשיית הפעול כיצד היה צריך לבקש על שום דבר בעד וירע שישיגו הפעול בשביל אביו אע"פ שירע שייעש ג"כ בשבילו לא יאמר עשו דבר פלוני בשבילי אלא יאמר עשו דבר פלוני לחלואי הכבוד באביו וכן כל כיוצא בזה יכלול בכל דבריו שהוא חושש לכבוד אביו ומראה אבל אם יודע שלא ישלימו הפעול בשביל אביו ובשביל עצמו ישלימו לו לא יבקש בשביל אביו שאין זה אלא נגזר לאביו כיון שלא יעשו בשבילו :

ז ועד היכן מדרגם אפי' היה לבוש בגדי חמודי' ויושב בראש הקהל ובא אביו ואמו וקרעו בגדיו והנודו על ראשו וירקו בפניו לא יכלים אותם אלא ישתוק וירא ממלך מלכי המלכים שצוהו בכך שאלו בשר ודם גזר עליו דבר שהוא מצער יותר מזה לא היה לו לפרסם בדבר קו' במלך מ"ה הקדוש ברוך הוא :

ח ומדכתיב כבוד כהם משמע שיכבד' בכל היותו' הגדול שאפי' לפיכך אז"ל עד היכן כבוד אב ואם אפי' נטלו כמר של זהובים והשליכוהו בפניו לים לא יכלים ולא יצער בפניהם ולא יבעוס כנגדם אלא יקבל גזירת הכתוב וישתוק ויש אומרים כיון דקיל' שאין צריך לכבודו משל הנה אלא משל האב אין חלוק בין כבוד וכן שלא יצערנו וכשם שאינו חייב לכבודו אלא משל אב כן ג"כ אינו מחייב יי' לצערנו אלא משל האב ולא משל בן לפיכך אמרו אם רוצה לזרוק מעות של הנה לתוך הים יכול הוא למונעו ודוק' למונעו קודם שיוצא דאפשר שימנע ולא יזרקנו אבל אם עבר וזרקו אמר לביישו ולהכלימו בשביל זה דמאי הו'ה דוה הו'ה' כי עתק כבוד שאין בו חסרון כים הוא דמחייב בניה ודוק' לביישו ולדכיימו אפילו אדר שרוקו אבל לחבוע דין שפרענו לו מותר הוא היותו בירם אבל אם האב רוצה לזרוק כים של עצמו לים אפילו פי שהבן ראו לירשו אמר לביישו ולהכלימו כדי למונעו וגם בכים של הנה דוקא שיש בו חסרון כים בערם או מותר למונעו אבל אם רוצה להעביר ממנו ריוח בעלמא אמר גם כן למונעו בכל ענין : ולא ישתוק ויקבל גזירת הכתוב , וכן שיש לו דין עם אביו אף על פי שהאב הוא רתובע צריך הנה לילך אחר אביו אפילו הוא דר בעיר אחר' שזהו כבוד האב אבל מ"מ חייב האב לשלם לבן הוצאתו דהא אינו חייב לכבודו משל בן :

ט וחיוב לכבוד אפילו לאחר מותו כיצד היה אומר דבר שמועה מפיו לא יאמר כתם כך אמר אבי מרי אלא יאמר כך אמר אבי מרי הריני כפרת משכבו כלומר עלי' יבא כל רע' הרינו לבא על נפשנו כמד"א תוך שנים עשר חדש למיתתו אבל אם הוא לאחד שנים עשר חדש שכבר קבל האב מה שקבל שאין משכפי רשעי ישראל בגיהנם אלא י"ב חדש ואז אין צריך לומר רק כך אמר אבי מרי וכרנו לברכה וכבר ידעת דאב ואם שוין בזה י"א שאם כתב כתב תוך שנים עשר חדש ומזכיר בו אביו אין צריך לכתוב הריני כפרת משכבו אלא כתב וכרנו דהא הכתיבה תתקיים לאחר י"ב חדש ויש מהמרין אפי' בכתובה וכן נהגין :

י מי שנפרפה דעת של אביו או של אמו משהיה לנהוג עמהם כפי דעתם עד שירוחמו מן השמים ואם אי אפשר לו לעמוד מפני שנשתנו ביותר ילך לו ויניחם ויצוה לאחרים לנהגם כראוי :

יא ראה אביו שעבר על דבר תורה לא יאמר אבא עברת על דבר תורה אלא יאמר לו בלשון שאלה אבא כתוב בתורה כך וכך כאלו הוא שואל ממנו ולא כמזהירו ומתוך כך רואי כיון מעצמו ולא יתבייש ואם היה אביו אומר שמועה בטעות לא יאמר לו לא תתני הכי :

מן ואם האב יצוה לכן שלא ידבר עם פלוני ושלא ימחול לו עד זמן קצוב והבן היה רוצה להתפייס מיד הרי זה גם ככלל לעבו' על דברי תורה שהרי כתיב לא תשנא את אחיך וגומר ואין צריך לחוש למצות אביו בזה :

ין אחד האיש ואחד האשה שוין בכבוד וכמורא של אב ואם דכתיב איש אמו ואביו תיראו לשון רבים הרי פאן שנים אחד האיש ואחד האשה חייבים כמורא ודקדוק הו"ל אם כן למה נאמר איש דמשמע מיעוטא איש ולא אשה ותירצו איש ספק בידו לעשות ואין מי מוחה בידו לפיכך חייב לעולם אבל האשה ברוב פעמים אין ספק בידה לעשות שהרי רשות אחרים עליה הרינו בעלה שהיא משועבדת לו לפיכך אמרו שאשה פטורה מכבוד אב ואם כעודה נשואה תחת בעלה אבל אם נגטרשה או נתארמלה או כל זמן שעדיין לא נישאת חייבת :

יח ממזר חייב בכבוד אביו ומדרא אף על פי שהוא רשע ובעל עבירות מכבודו ומתיירא ממנו שכיון שחשבה התורה אותו לבנו לענין שפוטרו את אשת אביו מן החליצה וכן היבוס כדלפנין מדיכתיב וכן אין לו ביו"ד עיני עליו איהו בן שיהיה לו אפילו ממזר תפטר אשתו מן החליצה וכן היבוס ה"ה שיחשוב זה גם כן אביו לענין כבוד ומורא וכ"ש שאסר להבותו ולקללו מטעם זה ואף על פי דכתיב ונשיא בעמך לא תאור ודרשינן בעישה מעשה עמך ה"ל לענין דינא שאינו חייב מלקות על הפאתו וקללתו אבל לענין איסורא אסור אפילו ברשע גמור ואפילו לא עשה תשובה וה"ה שחייב לכבודו ולתתיירא מפניו וי"א בעורגו רשע כל זמן שלא עשה תשובה אפילו איסורא ליכא ואין הכן חייב כמוראו ובכבודו עד שיעשה תשובה דדוקא נשיא בעמך בעינן בעושה מעשה עמך דהיינו שעשה תשובה :

יט ואף על פי שאדם חייב לירא מפני אביו ואמו מאד ולכבדן אסור לו לאדם להכביר עולו על בניו ולדקדק בכבודו עמם שלא יביאם לירי מכשול אלא ימחול ויעלים עיניו מהם שהאב שמחל על כבודו מכבודו מחל דלא עדיף כבודו מכבוד המק' ומצינו שאפילו הקב"ה מחל על כבודו דכתיב וה' הולך לפנינו וגו' , כ המכה לבנו הגדול מנין אותו שהרי עובר על ולפני עור לא לא תזן ממשול שמכשילנו לבנו שמה מתוך קעס ורגזו יחזור ויכנו ואימתי נקרא גדול לעינין זה כשהוא בן כ"ב שנה ולא בפחות וע"ל סימן ש"ד *

כא חייב אדם לכבד אשת אביו אף על פי שאינה אמו כל זמן שאביו קיים וכן חייב לכבד בעל אמו כל זמן שאמו קיימת ולפנין לה מקרא דכתיב כבד את אביך את לרב' אשת אב ואת אמך לרב' בעל האם וכיון דמדיבוייא דאת מדיבין כהו אמרו ז"ל שאינו חייב בכבודם אלא בעוד שהיא חייב בכבוד אביו ואמו ממש דהיינו כל זמן שאביו קיים חייב אף בכבוד אשתו וכן כל זמן שאמו קיימת חייב אף בכבוד בעלה אבל לאחר מיתת אביו ואמו אינו חייב בכבודם מ"מ אח"ז שדברי הגון הוא לכבדם אף לאחר מיתת כב ומכתיב ואת אביך ביו"ד יתירה דרשונו שבא לרבית שחיוב אדם אף בכבוד אחיו הגדול בין שהוא אחיו מאביו בין שהוא אחיו מאמו ואפילו הקטן הוא ת"ח וגדול בתורה יותר מן הגדול חייב לכבד אחיו הגדול ממנו כן פסק מורי מהרמ"א ז"ל ,

כג ואח גדול שחירף וביזה לאחיו הקטן ממנו בשנים והוא ת"ח ונידה הקטן את הגדול יפה עשה שנידחו דכיון שאינו נושא פנים לתורה אינו עושה מעשה עמך היא ואינו חייב לכבודו * כד וחייב אדם בכבוד חמיו בכבוד אביו שכן קראו דוד לשאול אבי ראה גם ראה ושאל חמיו היה וקראו אביו .

כה כבד אשתו בסעוף י"ט שהאב שמחל על כבודו ככבודו מחול לפיכך אם האב רוצה לשרת את הכן מותר לקבל ממנו ואם האב הוא בן תירה לא יקבל ממנו דכיון דבר תורה הוא הלשא דעתיה ולא עביר כל כך מרצונו הטוב , תלמיד שרוצה לצאת למקום אחר ללמוד מפני שרעתו נוטה שהוא בוטח שיזכה בתלמוד ללמוד מה רוב אשר שם ויקבל ממנו ויראה סימן ברכה בלמוד לפניו ואביו מוחה בו מפני שרואה מפני הגוים אשר שם שדרבן להעליל על היהודים פן יעלילו עליו ותפשוהו אין צריך לשמוע לו בזה שלא מגל אדם זוכה ללמוד והוי כאלו מונעו מלימודו ולעבור על דברי תורה שאין חייב לשמוע לאביו כדלעיל סעוף ט"ו וכן אם האב מוחה בבן לישא איהו אשה שיחזוין בה הכן אין צריך לשמוע לו שלא מכל אשה אדם זוכה להליד בניו והוי ליה כמונעו מפ"ר :

דמא דיני מכה ומקלל אביו ואמו ובו ט"ם

א המקלל אביו או אמו חייב סקילה אם הוא בעדים והתראה שנאמר איש איש אשר יקלל את אביו ואת אמו מות ימת אביו ואמו קלל דמיו בו וק"ל כ"מ שני' כן את אביו ואת אמו ממשע שניהם כאחד ומשמע כל אחד ואחד בפני עצמו עד שיפוטו דכתיב יהיו כמו שאמר גבי לא תחרוש בשור וחסור יחירו וסקילה דרשו ז"ל מדיכתיב מות ימת בסקילה או אינו אלא אחד משאר מיתות הגאמרות בתורה נאמר כן דמיו בו ונאמר להלן דמיהם כס

מה להלן בסקילה דכתיב שם באבן ויגמו אותם אף כאן בסקילה ואחד האיש ואחד האשה שקללו חייבים מדיכתיב עד פסוק אחר בפרשת משפטים ומקלל אביו ואמו מות יומת לרבית את האשה ואפי' המקלל לאחר מיתה חייב וילפינן לה מרחוק לכתוב בסוף פסוק אביו ואמו קלל שהוא מותר דהא כבר כתב בראש הפסוק אשר יקלל את אביו ואת אמו אלא בא לרבית המקלל לאחר מיתה שחייב בר"א שקללם כשם מן השמות המיוחדים אבל קללם בכינוי אינו אלא בלאו כמי שמקלל אחד מישראל וילפינן זה מדיכתיב גבי מקלל בנקבו שם יומת דלא היה ליה למיכתב אלא בנקבו יומת מה תלמוד לומר שם בלאו פה כבד כתיב התם באותה פרשה ונוקב שם וגומר אם כן שם פה כתיב למה לי אם אינו ענין למכרך השם תהיו ענין למקלל אביו ואמו שאינו חייב סקילה עד שיקללם כשם דהתם בפ"ש מדיכתיב השם סקילה כתיב אבל מקללם בכינוי כגון שרי צבאית חנון רחום אינו חייב סקילה מ"מ לא גרע מאחד משאר כל ישראל שהמקלל אחד מישראל חייב בלאו כמו שיתבאר בלבוש ע"ש בע"ה סימן כ"ו ,

ב והמכה אביו או אמו בעדים והתראה חייב מיתה ומיתתו בחנק דכתיב ומכה אביו ואמו מות יומת ואמו פירושו או אמו כדלעיל בסעי' הסמוך ונות יומת חנק שכן קבלו חכמינו ז"ל כל מיתה האמורה בתורה סתם אינו אלא חנק ואחד האיש ואחד האשה שהכו אביה' או אמך חייב' ולשון ומכ' אביו וגו' ח"כ משמע סתם מכה אחד איש ואחד אשה כמשמע ואינו חייב חנק אלא כשעושה כהן חבורה ודכתיב מכה אדם ומכה בהמה מה מכה בהמה עד דעביר בה חבורה דכתיב בה נפש וגפש משמע דם הדוה חבורה אף מכה אדם עד דעביר חבורה אבל אם לא עשה כהן חבורה אינו אלא בלאו דלא גרע ממכה שא' אחד מישראל דנפקא לן שהוא בלאו נקרא דפן יומ' להבותו ולפי שאינו חייב חנק אלא כשעושה בו חבורה ש"מ שאינו חייב אלא כשמכה אותם בחייה אבל לאחר מיתתו פטור שהרי אינה עושה חבורה לפיכך אם הכהו בחיו על אונס וחרשו חייב מיתה שאי אפשר שיעשה ח"ש בלא חבורה שטפת דם יוצא מנפנים באזן וממנו נתחרש ,

ג היה קוין תחוב לאביו בכשריו לא יוצאנו שמה יבא לעשות בו חבורה ויבא לירי שגגת חנק וכן אם הוא מקוין דם לא רופא לא יקוין דם לאביו ולא יחתך לו אבר אף על פי ששכין להרפואה ורפואה מן התורה מותר לעשות אפי' לאביו ואפי' לעשותו חבורה דכתיב מכה אדם ומכה בהמה מה מכה בהמה להרפואה מותר אף מכה אדם להרפואה מותר אי נמי מצוה קעביר אפי' במקום שיש בו סכנה דהא כל אדם ודאי גיחא ליה שיעשורו רפואה וכתוב והאכת להך כמוך כלומר כל מאי גיחא לך התיעבר בעצמך תעשה גם כן לחביבך וה"ה לאבך מל"מ להקיין לו דם או לחתך לו אבר שהיא דבר שקרוב לירי חבורה שמה יחבול בו יותר ממה שצריך להרפואה זו לפיכך טוב לו שלא יעשה לאביו שלא יבא לירי שגגת חנק כמה דברים אמורים כשיש שם אחרים לעשותו אבל אם אין שם אחר והוא מצטער ה"ו הוא מקוין וחותך לו כפי מה שירשוהו לעשות ,

ד אפילו היו אביו או אמו רשעים גמורים ועיברי עבירה ואפי' נגמר דינם להיגיה ויוצאים ליהרג אסור להכותם ולקללם דמיו אביו הוא והתורה סתם אמרה ומכה אביו ואמו וגומר מ"מ אם הכה אותם או קללם פטור דלאו עושה מעשה עמך הם ואם עשו תשובה הרי זה חייב ונהרג עליהם אף על פי שיוצאין ליהרג וע"ל בסיומן שקרה זה סעוף י"ח בר"א שנהרג אפי' ביוצא ליהרג בשעת תשובה בבנו דלאו עדיף ממקלל לאחר מיתה והוא ע"ז דאמרין לעיל דבמכה אינו חייב לאחר מיתה והוא מחייבין ליה אמכה אפי' ביוצא ליהרג הא אמרין דטעמא דמכה לאחר מיתה פטור ה' אמשו' רביעין חבורה ולא ח"ל מיתה ליכא חבורה אבל הכא ביוצא ליהרג הא מ"מ חבורה אכא דחי היא אלא שיוצא למית לפיכך בנו חייב אבל אם בא אחר והכה ביוצא ליהרג אפי' שעשה תשובה פטור הואיל והולך למית והוכתי' אומר בעיך לא תאור במקיים שבנעמך וזה אינו מקיים בעמך דהרי יוצא ליהרג אבל ביישו חייב בקנס המכביש דלא גרע מישן דק"ל המכביש את הישן חייב כמו שיתבאר בע"ש בע"ה :

ה עבר אביו או אמו עבירה שלוקין עליה והיה הבן שליח לריינים לא יכה אותן וכן אם נתחייבו נידוי לא יחא שליח לנרותן דנידוי קללה ואיור הוא ולא ידרוף אותן ולא יכה אתם בשליחות ב"ד כלא אף על פי שראוין לכך ולא עשו תשובה שלא על הכאה וקללה לבד הקפידה התורה אלא אף על הביון .

ו שכל המכות אביו או אמו אפילו בדברים אפי' ברמזיה הרי זה ככלל איור מפי הגבורה שנאמר איור מקלה אביו ואמו ויש לב"ד להכות על זה מכות מדרות ולעושה כפי מה שראוי ומי שנתחיי' שביע' לבנו בב"ד אינו משביעו שביע' שיש בה אלה דהיינו כמו שרובין להשביעו בנידוי ושמתא וכיוצ' בהן שדין זה בא לקלל את אביו אלא משביעו שביעו שביעו שאין בה אלה :

ז שתיק חייב על הכאת וקללת אמו שהרי ודאי אמו היא אבל אינו חייב על אביו אע"פ שנבדקה אמו ואמרה בן פלוני הוא אינה נאמנת להיותו נענש על פיה.

ח בנו מהשפחה או מהנכרית אינו חייב לא על אביו ולא על אמו דבנו מן השפחה אינו נקרא בנו דכתיב האשה וילדיה תהיה לארונה וכן הבן מן הנכרית אינו נקרא בנו דכתיב כי יסיר את בנך מאחרי גבי המשיא בנו לנכרי' או המשיא בתו לנכרי' וכתיב כי יסיר את בנך ולא כתיב כי תסיר את בנך ש"מ דקאי על משי' בתו לנכרי' כי יסיר הנכרי את בנך וגו' וש"מ הבן שתלד הנכרית לבנך אינו קרוי בנך אלא בנה לפיכך אינו חייב על אביו וכ"ש על אמו בשפחה שהרי אין לו יחס אחריה שאין יחס לעבד שנקרא עם הרומה לחמור ורמת סוסים ורמתם ובכשרי גם כן אף על פי שיש להם יחס לא צוותה התורה שלא להכות הנכרי וכן מי שהיתה הורתו שלא בקדושה אע"פ שלידתו היתה בקדושה על אביו אינו חייב בהא גר שנתגייר כקטן שגולד דמי ואין זה אביו ועל אמו אינו חייב אע"פ שנתגיירה ג"כ וילדתו אה"כ אינו חייב עליה הכל שחייב על אביו חייב על אמו וזה הואיל ואינו חייב על אביו דקטן שגולד חשיב אצלו אינו חייב ג"כ על אמו.

ה מיהו אע"פ דגר אינו חייב על אביו אע"פ שנתגייר מכל מקום מדרבנן גר אסור לקלל אביו אפי' הגוי ולא לבנותו כדי שלא יאמרו בבנו מקדושה המורה לקדושה קלה אבל עבד שנשתחרר אין לו יחס והרי הוא כמי שאינו אביו לכל דבר.

ח וכן תלמיד נסמך יכול לסמוך אחרים במקום רבו :

ן אם לא קבל הנסמך הסמיכה מיד הרב הו' הסמך אלא ע"י רבנים אחרים והוא נעשה להם סניף אין לאותו הרב להשתדל עליו כלל אם אינו רבו אבל אם סמכו לכדו נהגו שרנסמך כפוף קצת לסמוכו וכן מי שלומד בישיבה זמן אחר נהגו לומר שהיו תלמידו של בעל הישיבה אע"פ שאיפשר שבעל הישיבה שמע חידושים סמכו יותר ממה שהוא שמע ממנו מיהו יש למנהגים אלו עיקר על מה שיסמכו וראיית נכונות מהגמרא וכן הקדמונים שפסקו :

ז ולא מקרי הוראה אלא כשמורה על מעשה שכל לפניו אבל אם שאלו לתלמיד הלכה בדבריו מי יכול לומר מה שברעתו כיון שאינו מורה על מעשה שכל לפניו :

ח וגם במעשה שכל לפניו לא מקרי הוראה אלא בדבר שיש בו חדוש לישאל אבל בהורא' ידוע שהיא פשוטה לכל כגון גותן טעם לפגם או איסור שנתערב בהיתר שהוא בטל בששים וכיוצא באלו שכשמתירין לו אינו נרא' לו דבר חדוש שכבר שמע הוראה זו ופשוטה היא לכל שרי :

ט יש מי שכתב שכל הכתוב בספרים מפסקי דנאוני' יכול להורות אותו פסק בימי רבו רק לא יורה דבר מלבו ולא יסמך על ראייתו לרמות מילתא למילתא לעצמו .

י ואסור לחכם להתייר דבר התמוה עד שנראה לרבים שהתייר את האיסור :

יא ולאפרושי מאיסורא כגון שרואה אדם שעובר עבירה מפני שאינו יודע שהוא אסור או מפני רשעו מותר להפרישו ולומר לו שהוא אסור אפילו בפני רבו שבכל מקום שיש חילול השם יתברך אין חולקין בכבוד לרב :

יב אפילו אם בני ביתו של התלמיד הוצרכו להוראה ושאלו לו לא יורה להם במקום רבו :

יג ולא כל מי שמת רבו מותר לו לישב ולהורות אה"כ הגיע להוראה וכל תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה הרי זה שטות רשע וגם רוח ועליו נאמר כי רבים חללים הפילה פירש הפילה לשון נפל שלא מלאו ימיו כלומר תלמיד שלא מלאו ימיו רבים הם חלליו בהוראותיו שלא בהלכה ולא התלמוד' הקטנים שלא שמשו כל צרכם ולא הרבו תורה כראוי וקפוצים להורות ולישב בראש להתגדל בפני עמי הארץ הם המרבים את המחלוקת ומחריבי' העולם ומכבי' ניה של תורה ומחבלים כרם ה' צבאות ועליהם אמר שלמה עליו השלום שיעלו' קטנים מחבלים כרמי' ויהיה כל אדם שלא יורה כערי'א שהיו מין או משאר דברים המשכרים אפי' כדבר פשוט אם לא שהוא דבר ברור בפוסקים ויול קרי' כי רב הוא וע"ל כלבוש ע"ש ס' ז' :

יד וכל הכס שהגיע להורא' אינו מורה הרי זה מונע תורה ונותן מכשולות לפני רבי' ועליו נאמר סיפיה דקרא ועצומים כל הרוגיה פי' עצומי' הוא מלשון עוצם עיניו כלומר המתעצמים ומחרישים ומתאפקים מלהורות הורגין את דורן כתב מורי מדרמא"י ז"ל וז"ל ענין הכמיכות שנהגו בזמן הזה הוא כדי שידעו כל העם שהגיע להוראה ומה שמורה היא מורה ברשות רבו הסומכי ולכן אם כבר מת רבו ולא סמכו אין צריך לסמיכות וכן בתלמיד חבר בדרך שנתבאר לעיל במקום שאין צריך רשות אין צריך לסמיכות וי"א דמי שאינו מוסמך למורי' ונותן גיטין וחליצות אין במעשיו כלום ויש לחוש לגיטין וחליצות שנתן אם לא שידוע לכל שמומחה לרבים ויש רק שמצד ענה ושפלות אינו מבקש גדולות ויש חולקין ומקילין ובמקום עיגון יש להקל אם כבר נתן גיטין וחליצות אבל לא בדרך אחר כי מנהגן של ישראל תורה היא כן ג"ל ועוד ג"ל שמתר לתת מורי' לאחר שיוסר גיטין ואע"פ שבדין הסמיכה שבימי' הראשונים לא הוי דינא הכי מכל מקום עכשו אינו אלא נטילת רשו' בעלמא ושרי עכ"ל :

טו אסור לתלמיד לקרות לרבו בשמו לא בחייו ולא במותו וכל הקוראו בשמו קדאוהו חכמי' אפיקורם שכן מצינו בגזחי' שנענש על שקרא רבו בשמו סתם שג' וזאת האשה וזה בנה אשר החיה אלישע והוא שיהיה השם פלאי שכל השומע ידע שזה הוא שם של רבו ואפילו לקרות לאחרים שמם בשמו אסור אלא ישנה שמם אם הוא פלאי שאין הכל רגילין לקרות בו אבל שם שרגילין בו כגון אברהם יצחק ויעקב משה וכיוצא בהן מותר להכיר שלא בפני רבו וכל זה דוק' כשאינו מזכיר רק שמו לכדו אבל מותר לומר מורי רבי פלוני ואביו שהוא רבו אם הוא רבו מבוהק קריא אותו בדבריו סתם רבי אבל ברבו שאינו מבוהק קריא אותו אבא .

זו ולא יתן שלום לרבו ולא יחזור לו שלום כדרך שאר העם שנותני' שלום זה לזה אלא שוהה לפניו ואומר לו בריאה וכבוד שלום עליך מורי ורבי וי"א שאין לתלמי' לישאל בשלו' רבו כלל מהכת רוב מורא ואסמכוהו אקרא דאיוב ראוני נערי' ונחבאו ואנו נורגין' כסברא ראשונה ולא יחלוץ תפילין לפני רבו כמו שכתבתו טעמא כלבוש התכלת סימן ל"ח סעיף ט' ולא ישב לפניו אלא כיושב לפני המלך ואם יושב בסעודה שרבו שם עם אחרים נוטל רשות מרבו ואה"כ מאחרי' ולא יתפלל לפניו ולא יאחזיקו ולא בצדו לפניו לאמנני שמהוי' אחריו כנגד רבו והוא כיווי לרבו ולאחריו בצדו סמך לו גמי לא כי הוא דרך יודרא כאלו אין אימתו עליו

ז שתיק חייב על הכאת וקללת אמו שהרי ודאי אמו היא אבל אינו חייב על אביו אע"פ שנבדקה אמו ואמרה בן פלוני הוא אינה נאמנת להיותו נענש על פיה.

ח בנו מהשפחה או מהנכרית אינו חייב לא על אביו ולא על אמו דבנו מן השפחה אינו נקרא בנו דכתיב האשה וילדיה תהיה לארונה וכן הבן מן הנכרית אינו נקרא בנו דכתיב כי יסיר את בנך מאחרי גבי המשיא בנו לנכרי' או המשיא בתו לנכרי' וכתיב כי יסיר את בנך ולא כתיב כי תסיר את בנך ש"מ דקאי על משי' בתו לנכרי' כי יסיר הנכרי את בנך וגו' וש"מ הבן שתלד הנכרית לבנך אינו קרוי בנך אלא בנה לפיכך אינו חייב על אביו וכ"ש על אמו בשפחה שהרי אין לו יחס אחריה שאין יחס לעבד שנקרא עם הרומה לחמור ורמת סוסים ורמתם ובכשרי גם כן אף על פי שיש להם יחס לא צוותה התורה שלא להכות הנכרי וכן מי שהיתה הורתו שלא בקדושה אע"פ שלידתו היתה בקדושה על אביו אינו חייב בהא גר שנתגייר כקטן שגולד דמי ואין זה אביו ועל אמו אינו חייב אע"פ שנתגיירה ג"כ וילדתו אה"כ אינו חייב עליה הכל שחייב על אביו חייב על אמו וזה הואיל ואינו חייב על אביו דקטן שגולד חשיב אצלו אינו חייב ג"כ על אמו.

ה מיהו אע"פ דגר אינו חייב על אביו אע"פ שנתגייר מכל מקום מדרבנן גר אסור לקלל אביו אפי' הגוי ולא לבנותו כדי שלא יאמרו בבנו מקדושה המורה לקדושה קלה אבל עבד שנשתחרר אין לו יחס והרי הוא כמי שאינו אביו לכל דבר.

ח וכן תלמיד נסמך יכול לסמוך אחרים במקום רבו :

ן אם לא קבל הנסמך הסמיכה מיד הרב הו' הסמך אלא ע"י רבנים אחרים והוא נעשה להם סניף אין לאותו הרב להשתדל עליו כלל אם אינו רבו אבל אם סמכו לכדו נהגו שרנסמך כפוף קצת לסמוכו וכן מי שלומד בישיבה זמן אחר נהגו לומר שהיו תלמידו של בעל הישיבה אע"פ שאיפשר שבעל הישיבה שמע חידושים סמכו יותר ממה שהוא שמע ממנו מיהו יש למנהגים אלו עיקר על מה שיסמכו וראיית נכונות מהגמרא וכן הקדמונים שפסקו :

ז ולא מקרי הוראה אלא כשמורה על מעשה שכל לפניו אבל אם שאלו לתלמיד הלכה בדבריו מי יכול לומר מה שברעתו כיון שאינו מורה על מעשה שכל לפניו :

ח וגם במעשה שכל לפניו לא מקרי הוראה אלא בדבר שיש בו חדוש לישאל אבל בהורא' ידוע שהיא פשוטה לכל כגון גותן טעם לפגם או איסור שנתערב בהיתר שהוא בטל בששים וכיוצא באלו שכשמתירין לו אינו נרא' לו דבר חדוש שכבר שמע הוראה זו ופשוטה היא לכל שרי :

ט יש מי שכתב שכל הכתוב בספרים מפסקי דנאוני' יכול להורות אותו פסק בימי רבו רק לא יורה דבר מלבו ולא יסמך על ראייתו לרמות מילתא למילתא לעצמו .

י ואסור לחכם להתייר דבר התמוה עד שנראה לרבים שהתייר את האיסור :

יא ולאפרושי מאיסורא כגון שרואה אדם שעובר עבירה מפני שאינו יודע שהוא אסור או מפני רשעו מותר להפרישו ולומר לו שהוא אסור אפילו בפני רבו שבכל מקום שיש חילול השם יתברך אין חולקין בכבוד לרב :

יב אפילו אם בני ביתו של התלמיד הוצרכו להוראה ושאלו לו לא יורה להם במקום רבו :

יג ולא כל מי שמת רבו מותר לו לישב ולהורות אה"כ הגיע להוראה וכל תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה הרי זה שטות רשע וגם רוח ועליו נאמר כי רבים חללים הפילה פירש הפילה לשון נפל שלא מלאו ימיו כלומר תלמיד שלא מלאו ימיו רבים הם חלליו בהוראותיו שלא בהלכה ולא התלמוד' הקטנים שלא שמשו כל צרכם ולא הרבו תורה כראוי וקפוצים להורות ולישב בראש להתגדל בפני עמי הארץ הם המרבים את המחלוקת ומחריבי' העולם ומכבי' ניה של תורה ומחבלים כרם ה' צבאות ועליהם אמר שלמה עליו השלום שיעלו' קטנים מחבלים כרמי' ויהיה כל אדם שלא יורה כערי'א שהיו מין או משאר דברים המשכרים אפי' כדבר פשוט אם לא שהוא דבר ברור בפוסקים ויול קרי' כי רב הוא וע"ל כלבוש ע"ש ס' ז' :

יד וכל הכס שהגיע להורא' אינו מורה הרי זה מונע תורה ונותן מכשולות לפני רבי' ועליו נאמר סיפיה דקרא ועצומים כל הרוגיה פי' עצומי' הוא מלשון עוצם עיניו כלומר המתעצמים ומחרישים ומתאפקים מלהורות הורגין את דורן כתב מורי מדרמא"י ז"ל וז"ל ענין הכמיכות שנהגו בזמן הזה הוא כדי שידעו כל העם שהגיע להוראה ומה שמורה היא מורה ברשות רבו הסומכי ולכן אם כבר מת רבו ולא סמכו אין צריך לסמיכות וכן בתלמיד חבר בדרך שנתבאר לעיל במקום שאין צריך רשות אין צריך לסמיכות וי"א דמי שאינו מוסמך למורי' ונותן גיטין וחליצות אין במעשיו כלום ויש לחוש לגיטין וחליצות שנתן אם לא שידוע לכל שמומחה לרבים ויש רק שמצד ענה ושפלות אינו מבקש גדולות ויש חולקין ומקילין ובמקום עיגון יש להקל אם כבר נתן גיטין וחליצות אבל לא בדרך אחר כי מנהגן של ישראל תורה היא כן ג"ל ועוד ג"ל שמתר לתת מורי' לאחר שיוסר גיטין ואע"פ שבדין הסמיכה שבימי' הראשונים לא הוי דינא הכי מכל מקום עכשו אינו אלא נטילת רשו' בעלמא ושרי עכ"ל :

טו אסור לתלמיד לקרות לרבו בשמו לא בחייו ולא במותו וכל הקוראו בשמו קדאוהו חכמי' אפיקורם שכן מצינו בגזחי' שנענש על שקרא רבו בשמו סתם שג' וזאת האשה וזה בנה אשר החיה אלישע והוא שיהיה השם פלאי שכל השומע ידע שזה הוא שם של רבו ואפילו לקרות לאחרים שמם בשמו אסור אלא ישנה שמם אם הוא פלאי שאין הכל רגילין לקרות בו אבל שם שרגילין בו כגון אברהם יצחק ויעקב משה וכיוצא בהן מותר להכיר שלא בפני רבו וכל זה דוק' כשאינו מזכיר רק שמו לכדו אבל מותר לומר מורי רבי פלוני ואביו שהוא רבו אם הוא רבו מבוהק קריא אותו בדבריו סתם רבי אבל ברבו שאינו מבוהק קריא אותו אבא .

זו ולא יתן שלום לרבו ולא יחזור לו שלום כדרך שאר העם שנותני' שלום זה לזה אלא שוהה לפניו ואומר לו בריאה וכבוד שלום עליך מורי ורבי וי"א שאין לתלמי' לישאל בשלו' רבו כלל מהכת רוב מורא ואסמכוהו אקרא דאיוב ראוני נערי' ונחבאו ואנו נורגין' כסברא ראשונה ולא יחלוץ תפילין לפני רבו כמו שכתבתו טעמא כלבוש התכלת סימן ל"ח סעיף ט' ולא ישב לפניו אלא כיושב לפני המלך ואם יושב בסעודה שרבו שם עם אחרים נוטל רשות מרבו ואה"כ מאחרי' ולא יתפלל לפניו ולא יאחזיקו ולא בצדו לפניו לאמנני שמהוי' אחריו כנגד רבו והוא כיווי לרבו ולאחריו בצדו סמך לו גמי לא כי הוא דרך יודרא כאלו אין אימתו עליו

הלכות כבוד רבו ות"ח

רמב"ם שלא להורות בפני הרב ודין רב שמחל על כבודו וכו' ל"ו סעיפים

א וכיון שצוה התורה על כבוד אב ואם ילפינן מק"ו שכשם שאדם מצווה בכבוד אביו ויראתו כך הוא מצווה בכבוד רבו ויראתו ורב יותר מאביו מפני שאביו לא הביאו אלא לחיי העולם הזה ורבו מביאו לחיי העולם הבא ואין לך חיוב כבוד כחיוב כבוד רבו וחיוב מורא כמורא רבו ואח"כ ומורא רבך כמורא שמים ואפי' אינו רבך נמור דכתיב את יי' אלקיך תירא לרבות ת"ח הרי שהשוה מורא ת"ח למורא שמים .

ב וכל החולק על רבו כחולק על השכינה וכל העושה מריבה עם רבו כעושה עם השכינה וכל המתרעם על רבו כאלו מתרעם על השכינה וכל המהדר אחר רבו כמהדר אחר השכינה .

ג ואזה חולק על רבו כל הקובע לו מדרש ויושב דורש ומלמד שלא ברשות רבו ורבו קיים אע"פ שרבו במדינה אחרת מיהו אם רבו פסק איזה פסק אחר ויש לו הוכחות וראיות ברורות שהם סותרין את רבו יכול לפסוק שלא כמותו .

ד ואסור לו לאדם להורות בפני רבו לעולם וכל המורה לפני חייב מיתה שכן מצינו בתורה שלא מתו בניו של אהרן אלא מפני שהורו הוראה בפני משה רבן והוא דוקא תוך שלש פרסאות דהיינו י"ב מיל שכן היתה רוחב מחנה ישראל וגומר וכל מאן דבעי מילתא יצא אל משה דכתיב והיה כל מפקש ה' יוצא זגו' אף על גב שהמחנה היתה ג' פרסאות ואם הוא רחוק מרבו י"ב מיל ושאל לו אדם דבר הלכה בדרך מקרה יכול להשיב אבל לקבוע עצמו להוראה לישב ולהורות אפי' הוא בסוף העולם אסור לו להורו' עד שימות רבו או עד שיתן לו רשות ובתוך ג' פרסאות אפילו נטילת רשות לא מהני וכל זה ברבו מובהק אבל בתלמיד חבר אפי' תוך ג' פרסאות שרי ויש אומרי' דמ"מ לפני רבו ממש אסור וגם אפילו שלא בפניו ממש אם התחילו בכבוד הרב בלך ונשאל את הרב אין לו להורות בעירו וכן אם הרב מופלג בחכמה ובזקנה אין לו להורות בעירו אפילו אינו בפניו אפילו תלמיד חבר וי"א דתלמיד נמור תוך י"ב מיל חייב מיתה אם הוא מורה אפילו במקרה וחיון ל"ב מיל פפור אבל אסור אפי' במקרה ועור מחלקים ואומרי' דדוקא אם הרב רגיל לבא לעירו של תלמיד לקצים קבועי' כגון ליום השוק או בשני וחמשי או אסור חוץ ל"ב מיל אפי' במקרה אבל אם אין הרב רגיל לבא שם רק דרך אקראי מותר להורות ג"כ במקרה אם הו' חוץ ל"ב מיל ותלמיד חבר תוך י"ב מיל פפור אבל אסור וחיון ל"ב מיל מותר כשנטל רשות מיהו אע"פ שנמל רשות מרב אחד לא מהני עד שיפול רשו' מכל רבותיו המובהקים ועיקר טעם כל החומרות הללו הו' כדי שלא יעמוד כל א' אורה הוראו כפי רצונו שלא כתורה ותפוג ח"י התורה לכמה תורות עד שלא תהיה ח"י שום תורה אמת בישראל ע"י התלמידים שאינם משתמשי' כל צרכם ופירושי' דהאי מובהקים אינו בשאר מובהק הנאמר במ"א דהיינו שרוב חכמתו ממנו דמילתא דלא איפשר הוא שא"א לו להיות הרבה רבו מובהק' כאלה אלא ר"ל תלמיד נמור לאפוקי תלמיד חבר ואזה נקרא תלמיד חבר היינו שנתגדל בתורה עד שנעשה חבר לרבו כלומר שהוא קרוב להיות גדול כרבו וי"א כל שאין רוב חכמתו ממנו אע"פ שלא נתחכם להיות קרוב כמורה תלמיד חבר הוא ויש חולקין וסבירא להו דאי קבל רשות מרב אחד מהני ליה להורות חוץ לג' פרסאות אבל תוך ג' פרסאות לא מהני ליה רשות מרב אחד .

שזה הביאו לחיי העולם הזה והביאו לחיי העולם הבא וע"ל מ' ש"ס ושע"ד :

כן מי שרבו מות ומוטל לפניו אינו אוכל בשר ואינו שותה יין כרין שמתו מוטל לפניו :

כח כשמוכר רבו תוך י"ב חדש צריך לומר הריני נפרת משכבו כמו בכביו .

כט הרוקק בפני רבו הוא ככלל כל משנאי אהבו מות אל תקרי משנאי אלא משנאי שהוא משנאי את עצמו מן החכם שיטנאו מפני זה שעושה דבר מאוס בפניו ודוקא כיון שהוא דבר שיצא מגופו בכח והוא דבר מיאוס מאד ואף על גב דאוס היה לו להסתלק מן הצד אבל רוקק בעלמא אית :

ל ובכל אלו הדברים שאמרנו שלפניך לכבוד ביהם את רבו לא אמרו אלא ברבו מובהק דהיינו שלמ' רוב חכמתו ממנו אם מקרא מקרא אם משנה משנה אם תלמוד תלמוד פי' מקרא תורה נביאים כתובים משנה כמו שהן שניות ואין טעמן מפורש בהן ותלמוד הוא סברת טעמי המשנה ופשטה שהעמידו הרב על הדרך האמת וי"י שר אליבא דהלכתא לאפוקי רוב הלימוד שבזמן הזה שאין כוננת הרב ללמד עם התלמוד האמת וגם התלמודי' הבחורים אינם מבקשי' ללמוד לקבל האמת רק עיקר כוננת' של הרב והתלמוד על הפילפול שקרין חילוקים אין זה הרב נקרא רבו ולא התלמוד נקרא תלמוד כי זה אינו מביאו לחיי ע"ה ומי יתן שהרחיקו מזה וכמו שכבר גליתי קלוג' בהקדמתי לספר זה תראנו משם ודי בזה ואם לא למד רוב חכמתו ממנו הרי זה כתלמיד חבר שכתבנו דינו לעיל סעיף ד' ואינו חייב לכבדו בכל אלו הדברים אבל מ"מ חייב קצת בכבודו והוא שיעמוד מלפניו כשיגיע לר' אמיתו וקורע עליו כשם שקורע על כל המת' הקרובים לו שהוא צריך להתאבל עליהם ואפילו לא למד ממנו אלא דבר אחד בין קטן בין גדול עומד מלפניו וקורע עליו וע"ל מ' ש"ס סעיף ח' :

לא כל תלמיד חכם שדיעותיו מכוונות מן הדרך ארץ ומטעם המוסר שבו הוא אינו מדבר בפני מי שגדול ממנו בחכמה אע"פ שלא למד הימנו כלום וענינין הוראה לפחות עד מ' שנה לא יורה אם יש גדול ממנו בעיר אע"פ' שאינו רבו ולא למד ממנו כלום וחכם שאסר אין חבירו רשאי להתיר משקול דעתו שכיון שלא יוכל להתיר אלא מתוך שקול דעתו למה יגע בכבודו של חבירו דמנא ליה דשקול דעתו מבוררת יותר משקול דעת חבירו דמנא שקול דעת חבירו יותר מבוררת לעמא א"כ יש לו קבלה שטעה או שטעה בדבר משנה או יכול להתיר מה שאסר חבירו מ"מ אם אין לו אלא שקול הדעת להתירו יכול לישא וליתן עם חבירו על הוראתו עד שיחזור בו ולפיכך אין אסור לשואל שישאל לשני אולי יתורה לו ובלבד שידוע לשני שכבר הורה לו הראשון לאיסור ואפי' אם הית' הראשון וכבר חלה הוראתו אע"פ שלפי שקול דעתו של השני איסורא קעביד שהתיר את האיסור אם אין לשני אלא שקול הדעת אין לו לאסור אותו משקול דעתו מן המעט שכתבנו דמנא ליה דשקול דעתו מבוררת יותר כו' וכל זה באותה הוראה עצמה עכבר הורה עליה חבירו אבל במעשה אחר פשיטא שיכיר להורות מה שנראה ואינו צריך לחשיש לומר שמא דעת רבירו מבוררת וצולג' לכל יותר משלו שהתור' ודיניה מסורי' לכל יודעיה :

לב הרב אפי' רב מובהק שמחל על כבודו בכל הדברים הגדול או באחד מה' לכל תלמיד או לאחד מהם כבודו מחול דתיבת כי אם בתורת ה' חפז ובתורתו יהיה וגומר ודייקין קראה תורת ה' וקראה תורתו ומשמע דעל האיש הנזכר בתחלת המאמר אשרי האיש קאי ומשינין בתחלה היא נקראת תורת ה' ומשלמה גרסא היא נקראת תורתו כלומר כבוד התורה היא בירו לעשות בה מה שירצה בין שלא למחול על כבודו בין למחול עליו מיהו אף על פי שמחל מצוה על התלמיד להדרו דהיינו אם מחל הרב על הקומה לפניו מ"מ צריכין לנוע מעט כאילו רוצה לעמוד מפניו וכיוצא בזה וכל שכן שאסור לבזותו :

לג ואמרו חז"ל כשם שהתלמידים חייבים בכבוד הרב כך הרב צריך לכבד תלמידיו ולקרבן אליו ואמרו יחי כבוד תלמידך הניב עליך כשלך לפיכך יורה אדם בתלמידו לכבדו ולאחזק שהם הבנים המהנים בעולם הזה ובעולם הבא שהם מוספין בהכמת הרב ומדחיבין את לבו אמרו חכמים הרב' למדתי מרבובי ומחבירי יותר מרבובי ומתלמידי יותר מכולם שכשם שעץ קטן מדליק הגדול כך תלמיד קטן מחרר את הרב בשאלותיו עד שיוציא אותו מחמה מפוארה :

לד היו לפניו להשיב אברת אביו ואברת רבו המובהק משיב אברת רבו קודם לאברת אביו כו' וא"כ שאביו אינו חשוב ושקול כבודו אע"פ שהוא ת"ח אבל אם היה אביו ת"ח ושקול כבוד רבו אבדות אביו קודמת ואם היו אביו ורבו נושאים משוי ומצוה עליו לסייע בפירוקן מפרק ונמיה משא של רבו תחלה ואח"כ נמיה של אביו דכבוד תורה עדיף מכבוד אב שהוא ואביו חייבים בכבודו במה דברים אמורים שאין אביו ת"ח אבל אם אביו תלמיד חכם אף על פי שאינו שקול בהכמה כרבו מפרק של אביו ואח"כ מפרק של רבו וכן אם היו אביו ורבו שבוים בבית השני ואין אביו ת"ח

אלא יצטרך עצמו לצד אחר או ירחיק ממנו ד' אמות ואפי' לפניו בהרחקת ד' אמות מותר דרשות אחר הוא וכן לא ילך בצירו סמך לו אלא יתרחק לאחוריו רבו ולא יהא מכוין ממש כנגד אחוריו אלא יצטרך עצמו לצד אחר בהליכה וחזק לר' אמות הכל מותר ולא יבנם עני' למרחק א"כ הוא צריך לו ואם היה התלמיד במרחק קודם לרבו ובא רבו לשם אין צריך לצאת וכל זה לא מיררו אלא במקום שהולכין ערומי ערוה במרחק אבל במקום שהולכין במכנסים מותר וכן המנהג פשוט ליבנם עם רבו ואביו וחמיו ובעל אמו ובעל אחותו למרחק אע"פ שבגמרא אסרו כל אלו והכל הו' מטעם זה שעבשיו הולכין הכל במכנסים כן כתב מורי מהרמ"א ז"ל ולא ישב לפני רבו עד שיאמר לו שוב ולא יעמוד עד שיאמר לו עמוד או עד שיטול רשות לעמוד וכשיפטר מלפניו לא יחזור לו אחוריו אלא נרתע לאחוריו ופניו כנגד פני רבו והנפטר מרבו ונטל ממנו רשות ולן בעיר צריך לחזור ולטול ממנו רשות ודוקא שלא אמר לו מתחלה שרוצה ללון בעיר אבל אם הגיד לו שרוצה ללון בעיר בשעה שנטל רשות אין צריך לחזור ולטול ממנו רשות ולא ישב במקומו ולא יכריע דבריו בפניו ולא יסתיר דבריו וחייב לעמוד מפניו משיאנו מרחוק מלא עיניו עד שיתכסה ממנו שלא יראה קומתו ואחר כך ישב ואפילו היה רכוב צריך לעמוד מפניו הרכוב כמחלק דמי י"א שאין התלמיד חייב לעמוד לפני רבו רק שחרית וערבית שלא הוא כבודו מרובה מכבוד המקום שאין מקבלין על מלכות בק"ש רק שחרית ועי"ב ודוקא בבית הרב אבל בפני אחר' או שכאו פנים הרשות שאין יודעין שעמד לפניו היום חייב לעמוד כדי שלא יחשורו וי"א כיון שהשווה מוראו למורא שמים דבתיב את ה' אלוקיך תירא לרבות ת"ח חייב לעמוד מפניו אפילו מאה פעמים כיום דאטו אם אדם רואה פני שכינה כמה פעמים ביום אינו חייב לעמוד ולהיות באימה וכמורא ה"נ הבא :

זן שלשה שהיו מהלכין בדרך ילך הרב באמצע והגדול לימנו והקטן לשמאלו והוא דאמרינן אין מכבדי' בדרכי' אלא בפתח הראוי למיוה היינו בשביל אחד הולך לרבו ואינן בחבורה ארת אבל אם הם בחבורה אחת מכבדי' אפי' בדרכים ובמקום סכנה אין צריך לכבד כלל .

יח אם קראו לרבו לקרות בתור' כציבור אינו צריך לעמוד כל זמן שרבו עומד וכן כשהרב עומד למעלה בבית והתלמיד הוא למטה על הארץ אין צרי' לעמוד לפניו וכן בס'ת אם היא על הבימה אין הציבור שבבית הכנסת צריכין לעמוד שהרי היא ברשות אחר' .

יט כל המלאכות שהעכר עושה לרבו תלמיד עושה לרבו אם הו' במקו' שאין מכירין אותו ואין לו תפילין בראשו שיש לחוש שגמא יאמרו עליו עכר כנעני ממש הוא אינו נועל לו מנעלו ולא הולצו שבוה יכירו שאינו עכר :

כ וכל המונע תלמידו מלשמשו מונע ממנו חסד שנ' למס מרעו חסד פירש המאוס עצמו מרע'י ממים טמני חסדים ואית דמפקי ליה מדרכיה לעיל מינה ותושיה נדחה ממנו וסמך ליה למס מרעו חסד וגם פורק ממנו יראת שמים כסופיה דקרא ויראת עדי יעווב וכל תלמיד שמולול בדבר מכל כבוד רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל מפני שהוא כמולול בכבוד המקום שהרי הוקשה מוראו למורא המקום .

כא אין חולקין כבוד לתלמיד בפני רבו מפני שהוא מקיל בזה בכבוד הרב שמשוהו לו ואם דרך הרב לחלוק לו גם כן כבוד לתלמיד זה יכולין אחרים ג"כ לחלוק לו כבוד ואפי' תלמידו של התלמיד או בנו של התלמיד לא יחלקו לו כבוד לעמוד מפני התלמיד בפני הרב א"כ יודעין שהרב חולק לו כבוד ודוק' אם הרב הוא ג"כ רבו של זה התלמיד של תלמידו .

כב ראה רבו עובר על דברי תורה אומר לו כך וכך לימדתני רבינו בדרך שאלה ומתוך כך יזכר ולא יעשה העבירה ואפילו אם רצה לעבור על איסור דרבנן יזכור כך הוראה רבו עושה מעשה ויש לו להקשות עליו אם הוא איסור דאורייתא יקשה לו מיד קודם המעשה שמא יורה לו רבו ואם הוא איסור דרבנן יניחנו לו לעשותי ואחר כך יקשה לו האיל ואינו יודע כו' .

כג שעובר באיסור אלא שיש לו קשיא עליו שמא יתרצה לו כן וכל זמן שמוכר שמועה בפניו ששמעה ממנו יאמר לו כך לימדתו רבינו .

כד ואם אומר דברי שמועה שלא שמע מרבו אלא מפי אחרים לא יאמר אותה עד שיוכר שם אומרה שלא יחשבו השומעים ששמעה שמועה זו מפי רבו שכן הוא הדרך מה שיאמר אדם שמועה סתם מפי רבו שמועה לכך יזכיר שם אומרה שידעי מי אמרה :

כה כשימות רבו קורע עליו כל בגדיו עד שמגלה לבו וי"א שאינו קורע אלא טפח דתיבת גבי דוד ויחזק דוד בכגדיו ויקרעם וכן גבי אלישע ואין אחיה פחיתה מטפ' ואינו מאחה לעולם דתיבת גבי אלישע כשקרע על גבי אליו ויחזק בכגדיו ויקרעם לשנים ממשמע שנאמר ויקרעם אינו יודע שהם לשנים אלא מלמד שקרועים ועימדי' לשנים לעולם וממאבל עליו בחלוצות המנעל וכל דיני אבילו' מקצת יום המיתה או מקצת יום השמועה :

כז וקורע על רבו אפילו בשמועה רחוקה כשם שקורע על אביו

פודה את רבו ואח"כ פודה את אביו ואם היה אביו ת"ח אע"פ שאינו שקול כרבו פודה את אביו ואח"כ פודה את רבו והוא דלגבני השבת אברה רבו קודם לאביו אפי' אביו ת"ח אא"כ הוא שקול כרבו וגבי פירוק משי ופירונו אם אביו ת"ח הוא קודם לרב אפי' אם אינו שקול כרבו טעמא דמלתא ג"ל הגבי השבת אברה כיון שאינו אלא הפסד ממון ואינו עובר על דעת אביו אלא מעט לפיכך אע"פ שאביו ת"ח אם אינו שקול כרבו אמרו חו"ל שיקדים כבוד הרב שהוא כבוד תורה לכבוד האב שהרי מן הדין גם האב חייב לכבד את הרב הנה שהוא גדול ממנו ואפ"ש לומר שגם האב מוחל לבנו בזה כיון שיועד שהרב גדול ממנו אבל אם הוא שקול כמותו שיש לגבי האב תרתי כבוד אב וכבוד תורה והאב אינו מוחל בזה לבנו דלמא ימחול לו כיון שהוא גדול כמו הרב לפיכך האב קודם אבל בצירוף משה ופדיון שמיים שיש בהם צערא דגופא לפיכך אם אין האב ת"ח הרב קודם דכבוד תורה עדיף אבל אם האב ת"ח אף על פי שאינו שקול כמו הרב מ"מ כיון שיש לבגבי אב תרתי כבוד אב וכבוד תורה אע"פ שאינו גדול כמו הרב אמרו שיקדים האב דכיון דאת ליה צערא דגופא ודאי אינו מוחל לבן בשביל כבוד הרב אע"פ שהרב גדול ממנו ג"ל

לה אבידת עצמו קודמת לשל אביו ולשל רבו דכתיב אפס כי לא יהיה בך אביון כלומר הוהר כך שלא תבא לידי עניות לפיכך שלך קודם לשל כל אדם

לז האומר לחבירו שמריב עמו אינו מקבל מאך אפי' אם היית כמשה רבינו מלקין אותו משום כיון תורה שקבלנו משה ע"ה והוא אמר דא"כ לא היה מקבל ת"ח שאמר דבר הלכה בכבוד השיך לדידיה אם אמרה קודם מעשה שומעין לו גם עכשיו בשעת מעשה שצריך הוא לו עכשיו ואם לאו אין שומעין לו שאינו נאמן על עצמו ודוקא ברב שאמר כך קבלתי אבל אם אומר דבר מסברא דנפשיה ומראה פנים לדבריו והוא דבר נרא' ונכון שומעין לו לגבי אחרים ואין שומעין לו לגביה דידה דהיישוי שמא מטעם אהבה ומדמה דברים שאינם רומין להרדי ואין אדם רואה חובה לעצמו אבל אם הוא דבר פשוט ונכון לכל שומעין לו אפי' לגבי דידה

רמז ת"ח פטור ממם ומכירת סחורתו מוקדמת ובו ג' סעיפים

א כבר אמרנו כמה צריכין ליהרר בכלבד חכמים משום כבוד תורה ממלא שמעין שכל דבר שהוא גנאי לת"ח אין מחייבין אותו לעשותו אפילו הוא צריכין רבים כגון חפירות וקורות של מים שצריכין להן בני העיר ודרך להטיל על כל בני העיר לעשותן ככנין וחפירה ת"ח אינם יוצא' בעצמו עם שאר העם לעשות אותן הגבין והחפירה וכיוצא בהן כדי שלא יתבזו בפני עמי הארץ וכיון שהם עצמן פטורין גם אחרים אינן צריכין לה סכור במקום :

ב כראש בשביל אחד יוצא בעצמו שאו אין יוצאין כדי שלא יתבזו וכראש אבן אם אין יוצאין בעצמן אלא הכל שוכרים אחרים במקומן או גובין ממון מבני העיר לפי הממון לעשותו כיון שהוא דבר שצריך לחיי האדם חייבין לתת חלקם ואפילו אם בתחלה הלכו בעצמן ואחר כך נתגללו הרבנים שנמלטו לשכור אחרים גם ת"ח חייבים לתת חלקם אבל דבר שהוא צריך לשמירת העיר כגון חומות העיר ומגדלותיה ושכר השומרים אין חייבים לתת להם כלום שנת"ח אינן צריכין שמירה שתורתן משמרתן ורבר זה יש לו עיקר מן התייה ומן הנביאים ומן הכתובים מן התורה דכתיב אף חובב עמים כל קדושו בידך וגומר פירש אמר משה לפני הקב"ה רכוננו של עולם אפילו בשעה שאתה מחבב עמים כל קדושו של ישראל יהיו בידך לשומרן מן הגבאים דכתיב בהושע גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם ויחלו מעט פמשה מלך ושרים ואמרו ז"ל פסוק זה בלשון ארמי נאמר פירשמה שאמר כי יתנו בגוים פירושו כי ישנו בגוים מלשון ושנתם שתרנגומו ותנינן והכי פירש איתנו כולה עתה אקבצם כלומר אם כולם וכן רובם יהיו שונין ועוסקין בתורה כשיגלו בין העמים עתה אקבצם כלומר בקרוב אקבצם ויחלו מעט פירש מהם יהיו שונין ועוסקין בתורה יחלו ממש מלך ושרי' כלי' יהיו בטל' מלשאת משה מלך ושרים ופי' מן הממון שנתנו למלך ושרי' מן הכתובים דכתיב מגדו בלו והלך לא שלוש למירמי עליהו שצוה דריוש המלך את פחות עבר הגדה על אנשי כנסת הגדולה שלא יתנו לכל זה ואז"ל מגדה זו מנת המלך פי' מנת מים שהם מטילים תמיד על בני המדינה בלו זו כסף גולגולז והלך זו ארנונא פירש עישורי תבואה ובהמות מדי שנה בשנה שכל אלף אנו נתנין כדי שישמרו אותנו ונשב בבטח תחתיה שרת"ח פטורים מן פשני שאינן צריכין שמירה שהתורה משמרתן ולפיכך פטורים הת"ח מכל מיני מסים הקצובים על כל בני העיר בין מן שוהא קצוב על כל איש לכדו בין הקבועים בין שאינן קבועים והייכים בני העיר לפירעו בשבילם אפילו גולגולת הקצוב על כל איש ואיש ואפילו אם אמר המלך שת"ח עצמם יתנו אין זה דינא דמלכותא אלא גוילה דמלכותא שאין כח ביד המלכים בגימנו לעבור על כל

זה והייכים הציבור לתת בעדם לפי הסכים ואם החרימו הצבור על הת"ח לתת אין משום בחרם שלהם דחרם הוא ארור וארור בו שבעיה ואין נשבעין לעבור על המצות והת"ח יכול להחיים ולשמת הציבור שיתנו דמיו בערו ואין חלוק אם התלמיד חכם עשיר או או עני שהרי אנשי כנסת הגדולה שוקדים הוי ואפילו הכי נפטרו מפני התורה שמשמרתן ודוקא תלמידי חכמים שותרתם אומנותם אבל אם אין תורתם אומנותם אלא מתעסקים במשא ומתן כדי להתעשר אין זה תלמיד חכם שפטור מן המסים שהוא משלך על תורה ושמירתה לאחריו וסומך על משאו ומתנו לפיכך חייב לישא בעול עם השאר מהוה אם יש לו מעט אומנות או מעט משא ומתן להתפרנס בו כדי חייו ולא להתעשר ובכל שעה שהוא פנוי מעסקיו חוזר על דברי תורה ולומד תורה הרי זה נקר' תורתו אומנותו והגית בה יומם ולילה קרינן ביה ואין חלוק אם הוא תופש ישיבה או לא מכל מקו' תורתו משמרתו ובלבד שיהיו מוחזק בדורו לתלמיד חכם שיועד לישא וליתן בעומק' של תורה ומבין מדעתו ברוב מקומות התלמוד ובפירושו ובפסקו הגאונים יעם זה תורתו אומנותו על הדרך שנתבאר וא"ע דק"ל שאין עכשיו בדורינו תלמיד חכם לענין שיתנו לו ליטר' דרהבא אם נכ"ישו היינו להוציא מזה המכויש שיאמר אינו ראוי לכך והמע"ה ודבר זה קשה להביא ראיה עליו אבל לענין מס להוציא ממנו המס לומר שאינו תלמיד חכם כהגון אין מוציאין ממנו ובלבד שהוא מוחזק לת"ח כמו שנתבאר מ"מ יש מקומ' שנתנו לפטור אותן ממס' מכל העמים שכתבתו ויש מקומ' שלא נהגו לפטור אותן ששדמין אותו לליטר' דרהבא דק"ל שאין בדורינו ופוק חיו מאי עמא דבר :

ג ות"ח המולול במצות ואין בו יראת שמים אף על פי שהוא תמכיר בתורה ותורתו אומנותו על הדרך שנתבאר הרי הוא כקלים שבציבור שלא אמר הכתוב לפטור אלא כל קדושו שמקדשין שם שמים ואין פורעניות באה לעולם בשבילם יצאו כאלו שמוללים שם שמים

ד צו חו"ל שת"ח שיש לו סחורה למכור אין מניחין לשום אדם למכור איתה סחורה בשוק עד שימכור הוא תהלה את שלו כדי שיוכל ללכת מיד לביתו ולא יתעכב בשוק ויבטל אומנת תורתו ואין זה כבודו שלא יעמוד הרבה בשוק שהוא גנאי לו וה"מ דליכא גוי' דמוכני אבל אי איכ' גוי' דמוכני לא דהא לית רווח' לצורב' מרבנן שהרי יבולין לקנות מהגוי' ואפסודי להך ישראל בכדי לא מפסדינן : דה תלמיד חכם שיש לו דין עם אחד ועומד לפני הדיין ויש עם בעלי דיני' אחר' שקדמו לפניו תחלה מקדימין דינו של תלמיד חכם דכתי' וכני הוד כהני' היו מה פהונטל ברא' אף תלמיד חכם נוטל בראש ולא עוד אלא דרשי ליה לצורבא מרבנן למימר צורבא מרבנן אנא שרו לי תגראי ברישא ואע"פ דילפינן מקרא דכתיב קטן כגדל תשמעני שצריך הדיין להקדים דין שבא לפניו תחלה כמו שיתבאר בע"ה בלבוש ע"ש אינו קושיא דהאי עשה והאי עשה לכבד התורה עשה דכבוד תורה עדיף ומהאי טעמא ג"כ מושיבין את התלמיד חכם בשעה שדנין אותו אע"פ דשאר בני אדם צריכין לעמוד דכתיב ועמדו וגו' עשה דכבוד תורה עדיף :

ה עון גדול לבנות את החכמים או לשנאותם שלא הרבה ירושלים עד שבוו כה תלמידי חכמים שנאמר יהוה מלעיבים במלאכ' אלקים ובזוים דבריו כלומר בזוים לומדי דבריו וכל המכזה את החכמים אין לו חלק לע"ה והוא בכלל כי דבר ה' בזה לפיכך אסור לשמש כמי ששונה הלכות וכ"ש כמי ששונה תלמוד שהוא הגמרא ואע"פ שעדיין אינו ת"ח ואם אי אפשר לו להיות וולתי יקדים לשמש כמי ששונה הלכות קודם שישימש כמי ששונ' תלמו' דתלמו' עדי' מן ז' שבוו עליו עדים שבוו את הת"ח אפילו בדברים אפי' שלא בפניו ב"ד מגדן איתו ואין מתירין לו עד שירצה את החכ' שניהוהו בשבילו ואם ביהוה את החכם לאחר מותו ב"ד מגדן אותו והם מתירין לו אחר שיחזור בתשובה גלויה ובמי חכמי התלמוד וגם אחרי כן סמוך להם היו קונסין את המבזה הת"ח ליטרא דרהבא ונתנין אותו לאותו ת"ח שנתכו' ועכשיו בזמננו זה אין דנין דין זה לת"ח שיתן לו המכויש ליטר' דרהבא מפני שצריך שגם הת"ח יראה נורג בשורה הך בבחח עם הבריו' ומשא ומתנו כאמור' עמהם אשר בעינינו אינן מצי' בינינו ומ"מ יקנסו הב"ד את המכויש לפי המכויש והמתב"י' ובלבד שלא התהיל החכם במריבה לבנות בני אדם שלא כיון ויגרו' בזה שגם הם יביוהו ויתרבו כנגדו מ"מ אף אם התחיל החכם קצת איך שו' לכל אדם להחציף נגדו לענות לו בעו' והכל לפי דאות הריני' ח החכם עצמו מגדל לכבודו לעם הארץ שהפקידו כנגדו ואין צריך לא התראה ולא ערו' דחוקה על ת"ח שאינו עושה שלא כדון ואין מתירין לו עד שירצה החכם ואם מת החכם באים ג' ומתירים לו ואם רצה החכם למחול לו ושלא לגדותו הרשות כיון דחכם שמחל על כבודו כבודו מחול ו"א שכזמן הזה אין ת"ח יכול לגרות שום אדם לכבוד עצמו ולא לעשות דינא לנפשיה וע"ל סוף סי' שלד' מ מהו אפילו למי' שיש רשות לחכם לגרות לכבודו אינו שבת לת"ח שניהו עצמו ברכה כי ב"ד א שחירוהו בסתר אבל אם חירפוהו בפתוריא אסור לו למחול על כבודו שזהו כיון התורה אלא

אלא נוקם ונוטר הדבר כנחש ער שיבקש ממנו מחילה ויסלח לו .
רמז רין קימה וההידור בפני חכם אפי' אינו רבו ובו י"ח סעיפים .

מפני זה מלא קומתם כיון שכל אחד יש לו מעלה לשכנגדו אין צריך להתכנות כ"כ לפניו אלא יהדרו זה לזה בקצת קימה של הידור ואח"כ אפי' וכן גוי נשוא פנים מהדרין אותו בדברים ונותנים לו יד לסמכו .

ח וכן שני חכמים ושני זקנים אין אחד צריך לקום מפני חבירו אלא יעשה לו הידור ואפי' הרב לתלמידיו יעשה לו קצת הידור **ט** הרואה חכם עובר מדחוק אינו עומד עד שיגיע לתוך ר' אמותיו וכיון שעבר מלפניו יושב מיד ברכתיבא טעמא לעיל דקומה שיש בה הידור בעיניו כד"א כשאינו רבו או רבו שאינו מובהק אבל ברבו מובהק עומד מלפניו מלא עיניו ואינו יושב עד שיתכסה מעיניו או עד שישב כראשכתן גבי משה דכתיב והביטו אחרי משה עד בא האהלה וע"ל סימן רמ"ב .

י וחכם שהוא מופלג בחכמה אפילו אינו רבו דינו כרבו וכל שהוא גדול ברורו ומפורסם בכך נקרא מופלג בחכמ' כראשכתן גבי עלי עם שמואל דכתיב וישחטו את דפר ויביאו את הנער אל עלי שדרשו ז"ל בפרק אין עומדין שאל מורה הוראה בפני רבך את הדיין מיתה עד שהתפללה עליו רגה ע"ש ואף על גב שערדין לא למד בפניו ולמה חיובו אלא משו' דעלי גדול ברורו ומפורסם היה בחכמה שמע מינה :

יא אם זקן או חכם עובר לפניו אפילו בשעה שהוא עוסק בתורה צריך לעמוד שאינו מבטל בזה תורתו :

יב אף על גב דחכם שהוא מופלג בחכמה אינו רשאי לעמוד בפני מי שהוא קטן ממנו מפני שהוא מולול בכבודו ורומה להא דאמרין בעלמא חכם ואינו לפי כבודו שאינו חייב בהשבה , לפני מי שהוא חסיד ובעל מעשים אף על פי שהוא קטן ממנו רשאי לעמוד שאין זה ולולל בכבודו דחסידות ומעשי' מעלה גדולה היא באדם שלא צותה התורה לעמו' מפני החכם אלא שהחכמה מביאה לידי מעשים ומה שלא פרטה התורה במעשה כמו שפירש רש"י בחכמה לפי שאין הכשר המעש' גלוי כמו שיתרון הכשר החכם' נראה לכל .

יג חכמינו ז"ל תקנו ונתנו מדרגות מדרגות בענין הקימה לפי מדרגות המעלות שנמצא בין החכמים כיצד ראה אב בית דין עומד מלפניו משראנו מדחוק מלא עיניו עד שיעבי' מלפניו ר' אמו' , ראה את הגשאי עומד מלפניו מלא עיניו ואינו יושב עד שישב במקומו או עד שיתכסה מעיניו כמו במשה שהיה נשוא וכולו שמואל על כבוד' כבוד' מחול ואע"פ מצוה לכבוד' ולקום מפניה' קצת מן וכשיושבין שורות שורות כב"ח נהגין בזה הסדר כשהגשאי נכנס לבית המדרש עומדין כל העם ואינם יושבין עד שיאמר להם שבו שהרי הוא נגיד ומצוה עליהם וכשהאב בית דין נכנס עושין לו שורות עומדים כמאן ומאן עד שישב במקומו ושאר העם יושבין במקומן וכשהחכם נכנס על מי שיגיע לו לר' אמותיו עומד מלפניו אחד עומד ואחר יושב עד שנכנס במקומו .

יד בני חכמים ותלמידי חכמים בומן שרבים צריכין להם מפסיעים על ראשי העם ונכנסים למקומם ואין שבת לתלמיד חכם שיכנס באחרונה יצא לצרכיו נכנס וחוזר למקומו ואפילו יצא לגדולים ולא אמרין היה לו לבדוק עצמו תחלה וכיון שלא בדק לא ירביגין ליה רשות לחזור למקומו דפושע הוא כי בדרונו חלשא עלמא ובריק' לא מהני :

טו בני חכמים שאבותיה' ממונים פרנסים על הציבור בומן שיש בהם דעת לשמוע נכנסים ויושבין לפני אביהם משום כבוד אביהם והפכין פניהם כנגד אביהם לשמוע מפיהם ואם אין בהם דעת לשמוע הופכין' פניהם כלפי העם .

טז היו ביחד חכם שמופלג בחכמה והוא בחור , וזקן שמופלג בזקנה והוא חכם קצת אבל לא ככחור כישב' של רין או של תורה ורובים אחר החכמה להושיב החכם ובחור בראש ולכרי' תחלה ובמסיבה של משה או של גישואין הולכין אחר הזקן להושיבו בראש ואם החכם מופלג בחכמה והזקן אינו מופלג בזקנה בכל מקום הולכין אחר החכמה ואם הזקן מופלג בזקנה וחכם אינו מופלג בחכמה בכל מקום הולכין אחר הזקנה וחזא שיהא הזקן חכם קצת אפילו אם הבחור חכם ככנו דבשביל החכמה מעט שיש בו יותר מן הזקן אין מכישישין את הזקן הואיל וגם הוא חכם הצת ואפי' אין שום אחד מהם מופלג לא זה בחכמה ולא זה בזקנה והזקן קיים בכל מקום שאף על פי שאין הזקן חכם כלל בשביל שהבחור חכם קצת יותר מן הזקן אין לנו לבייש את הזקן והחכם אינו בוש רמאחר שזה זקן ממנו יודע הוא שבשביל זקנתו חולקין לו כבוד .

הלכות תלמוד תורה

רמז חיוב כל אדם ללמד לבנו ולהעמיד תלמידים ובו כ"ג סעיפים :

א מצות עשה על כל אחד מישראל שילמד לבנו תורה שנאמר ולמדתם אתם את בניכם וכל המלמד את בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו קבלה מפי סיני שאמר הודיעתם לבניך ולבנותיך ולבניך ולבנותיך וכן

א כתיב מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ופי' שיבה איש מופלג בזקנה דהיינו בכמו בן שבעים שנה ופי' זקן אינו ר"ל זקן בשני' דהא כבר כתיב שיבה אלא האי זקן פירושו זה שקנה חכמה אפי' הוא ניחן וחכים ואין לומר דנימא שיבה פי' מופלג בזקנה וזקן פי' שאינו מופלג בזקנה ולזה צריכין אפי' קימה ולזה אין צריך אלא הידור דא"כ תקום מפני שיבה והדרת פני זקן מבעי ליה ומרסמכיהו להדרי שמע מינה דתרווייהו אתרווייהו קאי וכאילו כתיב מפני שיבה תקום והדרת תקום והדרת פני זקן וא"כ על כרחך האי זקן אפילו ניחן וחכי' הוא ופירושו נוטריקון זה קנה חכמה לפיכך מצות עשה הוא על כל אדם שיקום מפני כל חכם אפי' אינו זקן בשנים אלא זקן וחכים ואפי' אינו רבו רק שהוא גדול ממנו וראוי ללמוד ממנו וכן מצוה לקום מפני כל שיבה שהוא בן שבעים שנה ואפי' הוא עם הארץ ובלבד שלא יהיה רשע דרשע לא תצוה התורה לכבודו דרשע קלון יבוסה :

ב ומדכתיב' רחמנא תקום והדרת גבי הרדי והקדימה קימה להידור ולא כתבה מפני שיבה תהדר ותקום מפני זקן נראה לי שמפני דיוק זה אר"ל דמשמעותו גם כן הוא שאין מחייבין לעמוד מפניהם אלא בקימה שיש בה הידור כלומר תקום מפניו שיהא ניכר בה שתהדר אותו בפני אחרים ואינך צריך לעמוד מפניו כשתראהו במקום רחוק שאין ניכר לכל שתעמוד מפניו ואיזה היא קימה שיש בה הידור היא אמר זה ר' אמות דאז מוכח מילתא שמפניו הוא עומד וזה לו הידור לפיכך אמרו מאמתי חייב לקום מפניהם משיגיע לתוך ארבע אמותיו ואינו יושב עד שיעברו מכנגד פניו ואין חלוק בין רוכב למהלך דקיל' רוכב כמהלך דמי :

ג והזהירה התורה שאמור להעצים עיניו ממנו פעורנו רחוק ממנו כדי שלא יצטרך לקום מפניו כשיגיע לתוך ר' אמותיו דכתיב והדרת פני זקן ויראת מאלקך כלומר תהדר פני זקן לקום מפניו ואם באולי תערים ערמה ותעצים עיניך כדי שלא תעמוד מפניו כשיגיע זמן החיוב ושתוכל להשמש מפני הבריות שלא יחזוקך כרש' ותאמר להם לא ראיתיו וידניך לכף זכות שיאמרו אמת הוא שלא ראוהו דא' בשכר הגיע לר' אמותיו אמו ברשיעי עסיקין אלא בקודם שיגיע לר' אמותיו מיירי ועל זה אמר הכתוב ויראת מאלקך כלומר זה דבר המסור ללבו של אדם שאין דכל יודעין שלסתור ולבטל המצוה קאמיכוין וידניוהו לכף זכות אבל קמי קודשא בריך הוא גלויות כל מחשבות ויודע כל הנסתר' והוא ידע שלסתור ולבטל מצוה נתבוננת לפיכך ויראת מלפניו ולא תעשה כן :

ד וכיון דקימה שיש בה הידור בעיניו אין עומדין מפניהם לא בבית הכסא ולא בבית המרחץ שבקשות אלו אין בהן הידור ודוקא במרחץ בבית הפנימי שבני אדם הולכין שם ערומים ואין הידור בקימתם שם אבל בבית החיצון שלבושים שם ויש הידור בקימתן צריכין לעמוד .

ה לשון הידור אינו אלא לשון נשיאות פנים שישא פניו ויהדרנו או כמון כדכתיב לא תהדר פני גדול הל' לא תהדר היינו כמון או בכבוד דברים שהוא ג"כ נשיאות פנים אבל אין במשמעות הידור עניין ביטול מלאכה וכבר ידעת דהיקשה התורה קימה והידור להדרי מרכתם גבי הרדי ואין היקש להצאין דלכל מילי מקשינן לפיכך דרשינן ומקשינן קימה להידור ונאמר מה הידור אין בו עניין ביטול מלאכה אף קימה אינה מחייבת אלא באופן שלא תהא בה ביטול מלאכה לבריות ולפיכך אמרו שאין בעלי אומנו' חייבים לעמוד בפני תלמידי חכמים בשעה שעוסקין במלאכתן כדי שלא יתבטלו ממלאכתן ואם הוא עוסק במלאכת אחרים ורצה להחמיר על עצמו לעמוד מפניו אינו רשאי לבטל מלאכת אחרים אם יחמיר יחמיר בשלו וכ"ת א"כ דלשון הידור ג"כ בממון משמע נימא גם כן הידור הדא הוא שיהדר את הזקן בממון כבר ידעת דק"ל גם היקש להצאין וכמו דמקשינן קימה להידור בעניין ביטול מלאכה דה"ל אקשינן הידור לקימה לעניין ממון ונאמר מה קימה שאין בה חסרון כוס דכיון שאין בעלי אומנו' צריכין לעמוד שוב אין שייך בקימת חסרון כוס אף הידור אין צריך אלא בהידור' שאין בו חסרון כוס על כרחך לא נכתב והדרת אלא לדרוש ממנו כל ה' דאמרן כגון למעוטי עמידה מדחוק ולמעוטי ב"ה וב"ה'ם להעצים' :

ו כשם שהזהירה התורה על העומדים שלא להערים עיניהם מ' להטריח הציבור שיעמדו מלפניו דכתיב זקן ויראת כלומר גבי זקן יש גם כן דברים המסור ללבו לפיכך יירא מאלקו ולא יעשה כן על כן אמרו שאין ראוי לחכם שיטריח על הציבור לבין לעבור לפניו כדי שיעמדו מפניו אלא ילך בדרך קצרה כדי שלא יעברו לעמוד ואם יוכל להקיף הדרך שלא יעבור לפניו כלל זכות הוא לו לפני הזקן המופלג אע"פ שאינו חכם או לפני החכם שהוא ניחן חכים סתם בני אדם צריכין לעמוד לפניו מלא קימתם אבל היקן וחכים לפני הזקן או הזקן לפני הזקן וחכים אינן צריכין לעמוד זה

להם אלא על דעת דלוקמה בהדיה אחר שאינו גדול כמותו אלא שהוא ג"כ ישמע ממנו וחוזר ומספיע לו ללמוד קצת נערים בכל יום היו יותר מארבעים מעמידין שנים ו"א שאם אין בעיר כ"ה תינוקות אין בני העיר חייבים לשכור להם מלמד ו"א דאפילו בפחות מזה חייבים וכן נוהגין .

י' מוליכין הקצין ממלמד ללמוד אחר שהוא שווה ממנו בין במקרא בין בדקדוק ואין בני שכונתו יכולין למחות בידו לומר שהם אינן יכולין לשכור מלמד בלא הוא אם הוא לא יספיע עמדם שאם יש להם נערים גם כן לשם ללמוד ויליכום גם כן לשם לגלמוד הטוב מזה במה ד"א כשהיו שניהם בעיר אחת ואין נהר מפסיק ביניהם אבל מעיר לעיר או בעיר אחת ומצד זה של הנהר לצד השני אין מוליכין אותם שמא יוקרו התינוקות אלא אם כן היה גשר בנין בריא שאינו ראוי ליפול מהרה .

י' מלמד תינוקות שמניח התינוקות ויוצא או שעושה מלאכה אחרת עמדם או שמתרשל בתלמודו הרי זה בכלל ארור עושה מלאכה ה' רמיה לפיכך אין להושיב מלמד אלא בעל יראה מהיר לקרוא ולדקדק ואין למלמד להיות ניעור בלילה יותר מדאי שלא יהא עצל ביום ללמד מחמת שינה וכן לא יתענה ולא יעצור במאכל ובמשתה או לא יאכל ולא ישתה יותר מדאי כי כל אלו דבריו גורמים שלא יוכל ללמוד היטב עם הנערים וכל המשנה ידו על החתונה ומסלקין אותו ושאר חייני מלמד עיין בלבוש ע"ש סי' של"ד וט"ה :

י' אם יש כאן מלמד שמלמד לתינוקות ובא אחר טוב ממנו מסלקין את הראשון מפני השני ולא היישינין שמא מתוך שזה יראה שרדחין הראשון מלפניו יתפאר בלבו לומר שאין כמותו ויתרשל בתינוקות שלא יירא שמא יסלקוהו , דאררבה כ"ש כשיראה שחשכנוהו יתן לב להיות למד יפה שראוהו מקנאת חבירו שמלקוהו מפניו שיביישנו בבני העיר :

י' אם יש כאן שני מלמדים האחד קורא הרבה ואינו מדקדק עמדם להבינם על גבון והאחר אינו קורא כל כך הרבה אלא שמדקדק עמדם להבינם לוקחין אותו שמדקדק יותר שלא ישתכשו התינוקות דשכשתא כיון דעל על וקשה אח"כ למנוע מפי התינוקו' : כ' מי שאין לו אשה לא ילמד תינוקות מפני שאמותיהם מביאות בנייהם לבית המדרש ויבא לדין חשד מיהו אם יש לו אשה אינה צריכה להיות שרויה עמו בבית הספ' לשומרו אלא אפי' היא בביתה והוא מלמד במקומו דיו ואין כאן חשד ,

כ' ואשה לא תלמד תינוקות מפני אביהם שמביאין בנייהם ותבא לדין חשד ,

כ' אדך מבני החצר או מבני המבוי שניקש ליעשות מלמד תינוקות אין שכניו יכולין למחות בידו , וכן מלמד תינוקות שכא חבירו ופתח בית ללמד תינוקות בצידו כדי שיבאו לו תינוקות אחרים או אפי' כדי שיבאו התינוקות שאצל זה לזה אין יכולין למחות בידו שנא' ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר ,

כ' לשון מורי מהר"מא ז"ל רב הושב בעיר ולומד לרבים יכול חכם אחר לבא וללמוד גם כן שם אפילו אם מקצת קצת פרנסת הראשון כגון שהוקהל קבלו הראשון עליהם לרב ונטול פרס מהם על זה אפי' הכי יכול השני לבא לדור שם ולהחזיק רבנות בכל דבר כמו הראשון אם הוא גדול וראוי לכך משום ה' חפץ וגומר אבל אם בא חכם אכסנאי לעיר אין לו לקפח שכר הרב הדר שם לעשו' חופות וקידושין ולוטול השכר הבא מהם הואיל והוא פרס הדר הדר שם אבל מותר לו לעשות ולחת השכר לרב הקבוע ,

וכן מותר לו לדין בין שני בעלי דינים שבעיר הבאים לפניו לדין דילמא הרב שבעיר אינו ממוצע להם אבל אין לו להורות איסור והתר או לדרוש ולנהוג שררה באתריה דחכמיה מי שהחזיק לרב בעיר אפילו החזיק בעצמו באיזה שררה אין להורידו מגדולתו אף על פי שבא לשם אחר גדול ממנו ואפילו בנו וכן בנו קודמים לאחרי' כל זמן שממלאים מקום אבותיהם ביראת חסד והם חכמים קצת כדילפינן מקרא דכתיב והכהן המשיח מכניו תחתיו שכנו קודם לכל אדם ובמקום שיש מנהג לקבל רב על זמן קצוב או שמנהג לבחור כמו שירצו הרשו' בידם אבל כל שקבלו הקהל עליהם וכל שכן אם עשו ברצון השרד' אין לשום גדול בעולם להשתרר עליו ולהורידו עד כאן לשון מורי מהר"מא ז"ל וכל דבריו אלו הם דברים שיש להם על מה שיסמכו מקובצים מתשובות הררה מהקדמונים והאחרונים אשר יאריך להביא כל הטעמים והראיות על כן קצתתי ולא הבאתים כי התשובות מפורסמות ומודפסות ומצאים ביד רוב בעלי התורה ועיין כל אחד במקומו .

י' גם תקנו שיהיו מנסיין התינוקות להתלמד בן חמש שנים שלימו' ובפחות מכאן אין מניסין אותן שכן שיערו ז"ל שאין כח בתינוק לסבול על תורה בפחות מכאן וזה בבריאי אבל בכחוש לא יניסנו אותו עד שיהא בן שש שנים שלימות דפחות מכאן עדיין חלוש הוא מכל מקום מיר שיהיה בן ג' שנים שלימות מלמדן אותו אותיות התורה כדי שירגיל עצמו לקרות בתורה :

י' ואם יש תינוק שאינו מבין אף על פי שהוא בן שש או בן שבע לא יסלקוהו משם אלא ישב עם אחרים אולי סופו לתת לב ויבין : והמלמד יכה את התינוקו' להטיל עליהם אמה ויתנו לבם יותר ולא יכה אותם מכת אויב מוסר אכזרי דבזה מסתת' שכלם ומבלבל דעתם לפיכך לא יכה אות' לא בשומ' ולא במקל אלא ברצועה קטנה : י' וישב ומלמדם כל היום וקצת מהלילה כדי לחנכן ללמוד ביום ובלילה .

י' ולא יבטלו התינוקות כלל חוץ מערב שבת וערב יום טוב בסוף היום :

י' אין מביטין את התינוקות אפילו לבניין בית המקדש :

י' אין קורין לתינוקות בשבת מתחלה מה שלא למדו כבר משו' מורה שבת אבל מה שקראו פעם אחד שוני' אותו להם בשב' שו' כ"ה תינוקות מספיק להם מלמד אחד היו יתר על כ"ה עד מ מושיבין אחר עמו לסייעו בלימודם ואפילו שכרו הקהל מלמד סתם לכל התינוקות שבעיר דוא מושיב אחד עמו לסייעו בערו והם יתנו לו שכרו דמסתמא דמלתא לא אדעתא דיהא פקדי ליה אורו בלחוד הוא דשכרוהו דלא יספיק

וסמך ליה יום אשר עמדת לפני י' אלהיך בחורב לא למדו אביו חייב ללמד לעצמו דכתיב ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם ואינו חייב ללמד לבתו תורה דדרשינן לבנותיכם ואשה אינה חייב ללמד לבנה דכיון שהיא עצמה אינה חייבת ללמוד אינה חייבת ללמד ודרשינן לה הכי כתיב ולימדת' אותם את בניכם וכתיב ולמדת' אותם ושמרתם לעשותם ולימדתם דומיא דלמדתם כל שאחרים מצויין ללמדו מצווה ללמוד לעצמו ואשה אין אחרים מצויין ללמדה דכתיב לבנותיכם ולא לבנותיכם אינה מצווה גם כן ללמוד לעצמה וכיון שאינה מצווה ללמוד לעצמה אינה מצווה ללמד לאחרים דדרשינן גם כן ולימדתם דומיא דולמדתם כל מי שמצווה ללמוד לעצמו מצווה ללמד לאחרים ואשה אינה מצווה ללמוד לעצמה אינה מצווה ללמד לאחרים וע"ל סימן רמ"ו סעיף ו' .

ב' היה הוא צריך ללמוד ויש לו כן ללמוד ואין ידו משגת להספיק לשניהם אם שניהם שוים הוא קודם לבנו דמצוה דגופיה עדיף ואם בנו נבון ומשכיל מה שילמוד יותר ממנו יקדים בנו ללמוד והו' ישרח אחר מוונות ויספיקנו ויהיה שכרו גדול כאלו למד בעצמו על דרך שמח וזולתן בצאתיך וגומר . מיהו אף על פי שבנו קודם לא יבטל הוא מה שיוכל ללמוד ולקיי' עצמו גם כן ולמדת' אותם וגומר : ג' כשם שמצוה ללמד את בנו כך מצוה ללמד את בן בנו שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך ולא לפן בנו בלבד אלא מצוה על כל חכם מישראל ללמד לתלמידים שנים הם נקראים בנים ומה שפירשה התורה בפירוש בנו וכן בנו ולא כתבה סתם ולמדת' עם כל בני אדם לומר שמצוה להקדים בנו לבן בנו וכן בנו לבן חבירו : ד' ועוד כיון שפירשה התורה במצות עשה בנו וכן בנו בפירוש אחר ז"ל דלבו וכן בנו חייב להשכיר מלמד אבל לבן חבירו אינו חייב להשכיר ולכן כופין ה"ב את האב לשכור מלמד לבנו ואם אינו בעיר ויש לו נכסים אם אפשר להודיעו מודיעין לו שמשכירין עליו ואם לאו ב"ד יורדין לנכסיו ושוכרין מלמד לבנו דלא גרע האי עשה של ולמדתם אותם את בניכם משאר עשה כגון סוכה ולולב דכפינן עליהו ועבדינן ליה כשאר ב"ח :

ה' ומאימתי מתחיל ללמד לבנו כשיתחיל לרבר מתחיל ללמדו תורה צוה לנו משה וגומר ופסק ראשון מפרשת שמע ואח"כ מלמדו מעט מעט עד שיהא כבן ששה או כבן שבעה ואז מוליכו אצל מלמד תינוקות שילמד עמו :

ו' אע"ג שיעקר למוד התורה חייב כל אדם ללמד עם אחרים בחנם כדילפינן ממשנה מה אני בחנ' אף אתם בחנם כאשר יתבאר לקמן סימן רמ"ו סעיף ה' מ"מ מותר המלמד הלומד עם הנערים לקחת שכר שימור הנערים או שכר בטלה ושכר פיסוק הטעמים כאשר יתבאר בעזרת השם לפיכך אם היה מנהג בעיר שלוקח המלמד תינוקות שכר חייב האב להשכיר אותו המלמד לבנו כשכר עד שיקרא תורה שבכתב כולה ואינו חייב ללמדו בשכר משנה ותלמוד שיעקר העשה הנאמר בתורה על האב ולמדתם אותם את בניכם לא נאמר אלא עד תורה שבכתב וה"מ דלא אפשר לאב לשכור עוד דרחיקא ליה שעתא אבל אם אפשר לו מצוה עליו לאגמוריה משנה ותלמוד הלכות ואגדות :

ז' תקנו חכמינו הקדמונים ז"ל שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר וכל עיר שאין בה מלמד תינוקות מחרימין אנשי העיר עד שיושיבו מלמד תינוקות ואם לא הושיבו מחריבין העיר שאין העולם מתקיים אלא כהנהל פיהם של תינוקות של בית רבנ' ועיין בלבוש ע"ש סימן קס"ג סעיף ג' :

ח' גם תקנו שיהיו מנסיין התינוקות להתלמד בן חמש שנים שלימו' ובפחות מכאן אין מניסין אותן שכן שיערו ז"ל שאין כח בתינוק לסבול על תורה בפחות מכאן וזה בבריאי אבל בכחוש לא יניסנו אותו עד שיהא בן שש שנים שלימות דפחות מכאן עדיין חלוש הוא מכל מקום מיר שיהיה בן ג' שנים שלימות מלמדן אותו אותיות התורה כדי שירגיל עצמו לקרות בתורה :

ט' ואם יש תינוק שאינו מבין אף על פי שהוא בן שש או בן שבע לא יסלקוהו משם אלא ישב עם אחרים אולי סופו לתת לב ויבין : והמלמד יכה את התינוקו' להטיל עליהם אמה ויתנו לבם יותר ולא יכה אותם מכת אויב מוסר אכזרי דבזה מסתת' שכלם ומבלבל דעתם לפיכך לא יכה אות' לא בשומ' ולא במקל אלא ברצועה קטנה : י' וישב ומלמדם כל היום וקצת מהלילה כדי לחנכן ללמוד ביום ובלילה .

י' ולא יבטלו התינוקות כלל חוץ מערב שבת וערב יום טוב בסוף היום :

י' אין מביטין את התינוקות אפילו לבניין בית המקדש :

י' אין קורין לתינוקות בשבת מתחלה מה שלא למדו כבר משו' מורה שבת אבל מה שקראו פעם אחד שוני' אותו להם בשב' שו' כ"ה תינוקות מספיק להם מלמד אחד היו יתר על כ"ה עד מ מושיבין אחר עמו לסייעו בלימודם ואפילו שכרו הקהל מלמד סתם לכל התינוקות שבעיר דוא מושיב אחד עמו לסייעו בערו והם יתנו לו שכרו דמסתמא דמלתא לא אדעתא דיהא פקדי ליה אורו בלחוד הוא דשכרוהו דלא יספיק

רמז שחייב כל אדם בתלמוד תורה והיאך לומדים בשכר וכו' כו' סעיפים

א' כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורין בין בחור בין זקן גדול אפילו עני המחזיר על הפתחים אפילו בעל אשה ומטופל ע' בבנים

וזה אפילו בגדול מותר אבל בתורה שבעל פה אין בה שום היתר ליקח המלמד שכר ממנה דתם תורה שבעל פה היא לגדולים ולא שייך שכר שימור אם לא שכר בטלה כמו שיתבאר לזיכר אמרו מקום שנהגו ללמד תורה שבכתב בשכר מותר ללמד בשכר שאין המלמד נוטל אלא שכר שימור אי שכר פיסוק טעמים אבל תורה שבעל פה אסור ללמד בשכר ומה שנהגו האדומא ללמד הכל בשכר אם אין לו במה להתפרנס פשיטא דשרי דמה ועשה אם לא היה לומר בעבר היה מוצא פרנתי במקום אחר ועכשיו מפסידה ואין לך שכר בטלה גדולה מזה ואפי' אם יש לו במה להתפרנס אם הוא שכר בטלה דמובח שמינה כל עסקיו ומשאי ומתנו שיי לפיכך מי שרוא מביקש ללמוד ולא מוצא מי שילמדנו בתנאי ילמד בשכ"א על פי שהוצרך ללמוד בשכר אם יבא לידו כך שיוכל גם הוא ללמד אחרים בלא שיהיה ביטול לא יאמר כשם שלמדתי בשכר כך אגמור בשכר אלא ילמד לאחרים בתנאי וכל חידושי סופרים דהיינו מה שנתקן מדרבנן מותר ליטול שכר ללמוד :

אשה שלמדה תורה אע"פ שאינה מצווה יש לה שכר אבל לא בשכר האיש שכל המצווה על דבר ומקומו יש לו שכר יותר ממי שאינו מצווה ומקומו מפני שהמצווה דואג תמיד לבטל יצרו ולקיים מצות בוראו מה שאין כן במי שאינו מצווה שאינו דואג אלא עושה אותה מרצונו ומכל מקום שכר קצת יש לו מזה אע"פ שיש לאשה קצת שכר כשלמדה תורה צו ה"ל שלא ללמד אדם את בתו תורה מפני שרוב הגושים אין דעתן מכוונות להתלמד ומציאות דברי תורה לרובי הבאי לפי עניות דעתן אמרו הכמים ז"ל כל המלמד את בתו תורה כאלו מלמדה תיפלות ב"דא בתורה שבעל פה שהוא דבר עמוק וצריך עיון רב אין דעתן סובלתו אבל תורה שבכתב לא ילמד אותה לכתחילה ואם מלמדה אינו כמלמדה תיפלות ומכל מקום חייבת האשה ללמוד דינים השייכים לה ואשה אע"פ שאינה חייבת ללמד את בנה תורה מ"מ אם עוררת לבנה או לבעלה שיעסקו בתורה חולקת עמו בהריונו כמו האיש העוה לחבירו כדילפינן לעיל משמח וכולון בצאתו דגוסר דבזה לא נרעה מן האיש ז' אין מלמדו דברי תורה אלא לתלמיד הגון נאה במעשיו או לתלמיד תם שאין ברור לנו אם הוא הגון או אינו הגון אבל אם הוא הולך בדרך לא מובהק וזה תלמיד שאינו הגון ואין מלמדו איתו אלא מחזיקו אותו למטוב ומגדלו אותו בדרך ישיבה ובהרין אותו ואח"כ מכניסו אותו לבית המדרש ומלמדו אתו אמרו הכמים כל השונה לתלמיד שאינו הגון כאלו זורק אבן למרקוליס שנאמר בצור אבן כבמרגמה כן ניתו לבטל כבוד ואין כבוד אלא תורה שנאמר כבוד חכמים יחלו שמעתי טעם למה דימורו לזורק אבן למרקוליס לפי שבשארם זורק אבן למרקוליס הוא סובר שעושה מצוה כדי לבנות העבודה וזה והרי נחצא שעשה עבירה שבעל עבודתה הכי נמי כך הוא זה שיהיה לומד עמו לשם מצוה וסובר שיבזה את יצרו ויכופנו ע"י לימוד תורה שיגמור עמו ונמצא אדרבה שעשה עבירה העל ידי לימודו התורה לזה הוא פקר טפי כיון שמחשבתו רעה אי נמי זורק אבן למרקוליס אינו יכול לחזור בו כי מאי הוה הוה זה עבודתה ואפי' אם יחזור ויקחנו אינו מעויל לו כך כשילמד עם תלמיד שאינו הגון לא יוכל לחזור ולקחנה ממנו :

וז' ה"ב שאינו הולך בדרך טובה אע"פ שחכם גדול הוא וכל העם צריכין לו אין למדין ממנו עד שיחזור למטוב שג' כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי צבאוק הוא ופירשוהו ז"ל אם דימה הרב למלאך ה' יבקשו תורה מפיהו ואם לאו אל יבקשו תורה מפיהו :

ט' כיצד מלמדו הרב וישב במדרש בראש והתלמידים לפניו מקיפים בעטרה כדי שיהיו כולם רואים את הרב ושימעין דבריו ולא ישב הרב על הכסא והתלמידים על הקרע אלא או הכל על הארץ או הכל על הכסאות שנא' ואתה פה עמוד עמדי וי"א דהיינו דוקא פשהגיעו התלמידים לכלל סמיכות אבל אם לא רגיעו התלמידים לכלל סמיכות יכול הרב לישב על הכסא והתלמידים ע"ג קרקע ועוד היו להם דינים ומנהגים שהיו נוהגין בזמנן שהיו לומדי ע"י מתורגמן והם פבאריים כאן בטור י"ד בפנים ומפני שאינם נוהגין עכשיו בניני רבתי :

י' הרב שלמד ולא הבינו התלמידים לא יעוים עליו אם כי אין הקפדן מלמד אלא שינה והוזהר הרב אפי' כמה פעמים עד שיבינו עומק ההלכה וכן לא יאמר התלמיד הבנתי והוא לא רבין אלא שואל חוזר ושואל כמה פעמים ואם יכעיס עליו רבו יאמר לו רבי תורה היא וללמוד אני צריך והענין הצריח :

יא' ולא היא התלמיד בוש מחבירו שלמדו במעט ראשונה או שנייה והוא לא למד אפילו אחר כמה פעמים שיהי יתבייש מדבר זה נמצא נכנס ויוצא לבית המדרש והוא לא למד כלום ועל כן אמרו לא הבישן למד במה דברים אמורים שלא הבינו התלמידים הרב מפני עומקו או מפני דעתו שהיא קצרה אבל אם ניכר להם שהם מתרשלים בדברי תורה ויתרפיו עליהם ולפיכך לא הבינו חייב לבעוס עליהם ולהכחילם בדברים כדי להדרן וכענין זה אמרו הכמים ז"ל רוק מרה בתלמידים לפי' אין ראוי לרב לנהוג קלות ראש בפני התלמידים

בבניה חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה שנאמר ורגית בו יומם ולילה ובשעת הדחק אפילו לא קרא רק קריאת שמע שדרית וערבית לא ימוש כיצד קרינן ביה ומי עאי אפשר לו ללמוד מפני שאינו יודע כלל ללמוד או מפני הפרעות שישו לו יספיק לאירוס דלומדים ויתושב לו כאלו למד בעצמו דהא נבי הלמוד בעצמו כתיב כי הוא חייך וגומר וגבי המספיק לאחר' כתיב עין חיים היא למחזיקים בה וכן הרבה פסוקי' ויכול אדם להתנית עם חבירו שהו' יעסוק בתורה והו' ימציא לו פרנסה ויחלוק עמו בשכר שכן עשה וכולון עם יששכר רבתי עמר וכולן בצאתך ויששכר כאהליך אבל אם כבר עסק בתורה אינו יכול למכור לו חלק בשכר ממון שיתן לו שעל זה נאמר אם יתן איש כל הון ביתו בו יבזו לו :

ב לעולם ילמוד אדם תורה ואדר כך ישא אשה שאם ישא אשה תחלה אי אפשר לו לעסוק בתורה כאחר שריחוי' בצוארו ואם אי אפשר לו בלא אשה מפני שיצרו מתנב' עליו ישא אשה תחלה ואח"כ ילמוד תורה בטוהה :

ג' עד איתמי חייב ללמוד עד יום מותו שנאמר ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך וכל זמן שלא יעסוק בתורה הרי הוא שוכח . א' אחז"ל חייב אדם לשלש לימודו שלש במקרא שלש במשנה שלש בגמרא דכתיב ושננתם לבניך אל תיקרי ושננתם אלא ושלשתם ופירש רש"י מדלא כתיב ושננתם שישלשם עד כאן לשונו ז"ל דהב' פירשו דודאי אין כוונתם ז"ל לומר לשנות הפסוק לקרות במקום ושננתם ושלשתם חלילה דמנין להם לשנות הכתוב אלא הכי דייקן בקרא דכתיב לעיל מינה והוה הרברים האלה אשר אנכי מצורך היום על לבבך עפירושו הרברים אשר אנכי מצורך היום על לבבך כלומר שתלמוד אותם היטב עד שיהיו שמורים בתוך לבבך ואם כן אמר ושננתם שהוא מלשון שנית ופירשו וכן תעשה עוד פעם שנית שתלמוד הטוב עד שיהיו ז"ל בים שמורים בתוך לבבך ורקדקו ז"ל שאם היה כתוב ושננתם גרד גון היה גם כן פירושו כן ולמה בפל גון אלא הגון השנייה מורה באלו כתוב שני פעמים ושננתם וכאלו אמר אחר שעשית כן פעם שנית תעשה כן עוד פעם שנית דהיינו פעם שלישית וזה שאמר אל תקרי ושננתם כלומר מלה ארת והיה פירושו פעם ארת שנית אלא תקרי איתו שני פעמים ושננתם ויהיה פירושו כמו ושלשתם והוה שפירש רש"י מדלא כתיב ושננתם שישלש' כלומר שלש שישלשם וכדפירשתי כן נראה לי פשט הגמרא ורש"י ואף על פי שבע"ז הוא פשוט הוצרכתי לכותבו מפני ששמעתי מהרבה לומדים שלא יבגורו ועושין בו פירושי' מנומנמין הדוקים ודי מזה וע"ל בלבוש התכלת סימן ג' ופריך בגמרא מי ידע כמה חיי ומשני לא צריכא אלא לוימי' פיר'כלל יום ישלש לימודו וילמוד שלש בתורה שבכתב דהיינו העשרים וארבע שהם תורה נביאים וכתובים שליש במשנה דהיינו תורה שבעל פה ופירושו תורה שבכתב בכלל זה שליש לתלמוד דהיינו שיוכן וישלש אחרית דבר מראשונה ויצאי ורבר מתוך דבר וירמה דבר לדבר וידון במדות שהתורה נדרשת בהן עד שידע ה"אך עיקר המלות וה"אך יוצא האסור והמותר ויציא כזה דברים שלמד מפי השמועה כיצד היה בעל אומנות ודרכו לעסוק במלאכתו שלש שעות ביום ותשע בתורה קורא ג' מהם בתורה שבכתב ובשלש בתורה שבעל פה ובג' וכן בדברי מתוך דבר כמה דברים אמורים בתחלת לימודו של אדם אבל פשיגדיל בתורה ולא יהא צריך ללמוד תורה שבכתב ולא לעסוק תמיד בתורה שבעל פה יקרא בעתים מומנים תורה שבכתב ודברי תורה שבעל פה כדי שלא ישכח דבר מריני התורה ויפנה כל ימיו לתלמוד בלבד לפי רוחל לבו וישוב דעתו ויש אומרים שבתלמוד בכלל שהוא כולל במקרא ובמשנה ובתלמוד אדם יוצא ידו חובתו בשכר הכל ואין לאדם ללמוד כי אם מקרא ומשנה ותלמוד והם אגמרא והפוסקים הנמשכים אחריה ובה יקנה עולם הוה ועולם הבא אבל לא בלמוד שאר החכמות ומ"מ מותר ללמוד באקראי גם בשאר החכמות ובלבד שלא יהיו ספרי מניין וזהו הנקרא בין החכמים טולל בפרדס ואין לאדם לטייל בפרדס רק לאחר שמלא כריסו בשר ויין והוא שידע אסור והיתר ודינים והמצות :

ה' כל מי שיועד ללמד תורה חייב ללמד עם אחרים בלחנם בין בתורה שבכתב בין תורה שבעל פה שכן למדו רז"ל מקראי דכתיב ואותו צוה ה' בעת ההוא ללמד אתכם ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר צוני ה' וגומר מוא כאשר צוני ה' אלא באשר לבדנו כלומר מה הוא למדתי בחנם אף אני חייב ללמד אתכם בחנם כל מה שלמדתי ממנו יתבר' והוא הדין מהיום והלאה כל מי שילמד עם אחרים כמנוי עמכם חייב ללמוד בחנם והיינו בין תורה שבכתב בין תורה שבעל פה אלא שבתורה שבכתב מצוי היתר ליקח ממנו שכר דתם תורה שבכתב אין דרך ללמוד אלא עם נערים קטנים וסתם נערים קטנים צריכין שימור שלא ילכו ברחובות ובשווקין ויזיקו לכן צריכין לחנם שלא יבוא לידו דברים רעים ונוטל המלמד שכר שימור אי נמי תורה שבכתב יש בה פיסוק טעמים פירש לגנן המקראות בהלכתו וקיימא לן שזה אינו דאורייתא לפיכך נוטל המלמד שכר שילמדם פיסוק הטעמים

לבוש

הלכות ת"ת

עמרת זהב

קמא

התלמיד וְלֹא לְשֹׁחַק בְּפָנֵיהֶם וְלֹא לְאִכּוֹל וְלִשְׂתוֹת עִמָּהֶם כִּי שֵׁתָהּ אִמְתּוֹ מוֹטֶלֶת עֲלֵיהֶם וְיִלְמְדוּ מִמֶּנּוּ מַהֲרָה •

יב אין שואלין את הרב כשיכנס לבית המדרש מיד עד שתאיישב רעתו עליו ואין התלמיד שואל מיד כשיכנס עד שישב וינח ויתיישב ברעתו ואין שואלין שנים כאחד שאין הרב יכול לתת לבו לשאלת שנים בחדד ואין שואלין את הרב מעניין אחר אלא מאותו עניין שהם עוסקין בו כדי שלא יתבייש שלא יוכל להשיב הרב פתאום מעניין לענין אפילו בהלכות אחת כגון שהיו עוסקין בדיני שבת כעניין הוצאה מרשות לרשות לא ישאלנו ברין חבית שגשברה בשבת האיד מעיילין אותה אף על גב שהכל בדיני שבת ויש לרב להטעות את התלמידים בשאלותיו ובמעשים שעושה לפניו כדי לחזקו וכדי שירע אם זוכרים הם מה שלמדו או לאו ואין צריך לומר שיש לו רשות לשאול אותם בעניין אחר שאין עוסקין בו כדי לזרוק •

יג אין שואלין מעומד ואין משיבין מעומד כדי שישאלנו וישיבו בישוב הרעת ואין שואלין לא מגבוה ולא מרחוק ולא מאחורי הקנים שאין דרך בכבוד בכך ואין שואלין אלא בענין ואין שואלין אלא מיראה ולא ישאל בעניין יותר מג' הלכות •

יד שנים ששאלו אחד שאל בענין ואחד שאל בענין נזקקין לבענין מעשה ושאלו מעשה נזקקין למעשה הלכה ומדרש נזקקין להלכה מדרש ואגדה נזקקין למדרש אגדה וק"ו נזקקין לק"ו ק"ו וגזירה שוה נזקקין לק"ו •

טז היו השואלים אחד חכם ואחד תלמיד חכם נזקקין לחכם ת"ח ועם הארץ נזקקין לת"ח ואפילו ממזר ת"ח קודם לכהן עם הארץ דכתיב יקרה היא מפנינים מכל"ג שנכנס לפני ולפנים שניהם חכמים שניהם תלמידים שניהם עמי הארץ שאלו שנים בשתי הלכות או בשתי שאלות שתי תשובות שני מעשיב הרשות ביד המשיב למי שירצה יקרים •

טז אין ישגי' בבית המדרש וכל המתנגם בבית המדרש חמלתו נעשית קרעים כלי' תלמודו מעתה ואינו נזכר אלא בסיווגין שנ' וקרעים תלביש נזמ' •

יז אין משיחין בבית המדרש אלא ברבתי תורה ואפילו מי שנחמטש אין אומרים לו ריפואה בבית המדרש וכ"ש שאר דברי' שאין לדבר וקדושת בית המדרש חמור' מקדוש' בית הכנסת שזה מיוחד לתורה וזה מיוחד לתפלה וידוע שתלמוד תורה עדיף כמי שיתפאר בסמוך ועי' בלבוש התכלת סימן קנ"ג סעיף א' •

יח יי"ט כתיבם נכתרו ישראל בכתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות כתר' כהונה זכה בה אהרן שנאמר והיתה לו ולרעהו אחריו ברית כריתת עולם כתר' מלכו' זכה בה דוד שנ' ורעו יהיה לעול' וכסא' כשמש נגדי כתר תור' הרי מונח ועומד ומזכיר לכל שנא' מורשה קהל' יעקב כל מי שירצה יבא ויטול שמא תאמר שאות' הכתרי' גדולי' מכתר תורה הרי הוא אומר בי מלכים ימלוכו כלומר התורה אומרת אני הוא הממליך את המלכו' וידוע שהממליך את המלך גדול מן המלך והמלך גדול מן הכהן הגדול הא למדת שכתר תורה גדול מכתר כהונה וכתר מלכות לפיכך אמרו ז"ל שאין לך מצוה בכל המצוות כולן שהיא שקולה כנגד תלמוד תורה ותלמוד תורה היא שקולה כנגד כל המצוות כולן שהיא שהתלמוד מביא ליד מעשה לפיכך התלמוד קודם למעשה בכל מקום היה לפני עשי' מצוה ולתלמוד תורה אם איפשר למצוה להיעשו' על ידי אחרים לא יפסק תלמודו ואם לא עשה המצוה ויחזור לתורתו דאף על גב דתורה עדיפא אין סברא שתרוחה המצוה מעל וכל בשביל העולם כיון שיוכלין להתקיי' שתיהן שהרי יכול אחר כך לחזור ללמודו •

יט תחלת דינו של אדם אינו נידון אלא על התלמוד ואחר כך על כל שאר מעשיו שנא' פוטור מים ראשית מדון פי' הפוטור ממנו המים כלומר שפוטור ממנו על תורה שאין מים אלא תורה שנ' הוי כל צמא לבו למים ראשית מדון בלומ' והו' תחלת דינו וכשב שדינו קוד' למעשה כלומר דין פורענותו קודם לדין פורענות מעשיו •

כ כף אם עסק בתורה שכרו קודם לשכר מעשיו שנאמר ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים ירשו בעבור ישמ'ו חקי ותורתו יגצורו ופירושו ישמרו ישנו דאמר מר תשמרון זו משנה הרי בשכר כתיב ברישא בעבור המשנה שהוא התלמוד ואחר כך בעבור שיצטוו המעשה •

כא לפיכך אמרו חכמים לעולם יעסק אדם בתורה אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה •

כב מי ששאלו לבו לקיים מצוה זו כראוי ולהיות מוכתר בכתרה של תורה לא יסיח דעתו לדברים אחרים ולא ישים על לבו שיקנה תורה עם העושר והכבוד כאחד כך היא דרכה של תורה פת במלה תאכל ועל הארץ תישן וחיי' צער תחיה וכתורה תורה עמל ולא עליד המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין להבטל ממנה אבל אם הרביתה תורה הרביתה שכר והשכר לפי הצער שמא תאמר אפנה עד שאקנה ממון ואחזור ואקרא או שאקנה מה שאני צריך ואפנה מעסקי ואחזור ואקרא אם תעלה מחשבה זו עליד אין אתה צובה לכתרה של תורה לעולם אלא עשה תורתך קבע ומלאכתך ארעי ואל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה כתיב בתורה

לא בשמים היא ולא מעבר לים היא לא בשמים היא לא בגסי הרוח היא מצויה ולא בעבר לים היא לא במהלכי מעבר לים לפיכ' אמרו חכמים לא כל המריבה בטוהרה מחכים וצו ואמרו הוי מעט בעסק ועסקו בתורה דברי תורה נמשלו למים שנאמר הוי כל צמא לבו למים לומר לך מה מים אין מתבנסין במקום מדרין אלא וזולין מאליהן ומתקבצים אל מקום אשבורן כך דברי תורה אין נמצאין בגסי הרוח ולא בלב כל גמי לב אלא ברבא ושפל רוח שמתאבק בעפר רגלי' החכמי' ומסיר התאוה מתענוגי הזמן מלבו ועושי' מלאכות בכל יום כדי חייו אם לא היה לו מה יאכל ושאר יומיו ולילו עוסק בתורה כל המשים על לבו שיעסקו בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מהצדקה הרי זה חילול את השם ובוזה את התורה וככה מאור הדעת וגורם רעה לעצמו ונטול חייו מן העולם לפי שאמרו ליהנות מדברי תורה בעולם הזה אמרו חכמים כל הנהנה מדברי תורה הרי נטל חייו מן העולם ועוד צו ואמרו לא תעשה עשרה להתגדל בהם ולא קרדום לאכול מהם עוד מלא אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בלה וגוררת עון וסוף אדם זה מלאטם את הבריו' מעלה גדולה למי שמתפרנס ממעשה ידיו ומדת חסידים הראשונ' ובה זוכה לכל כבוד וטוב שכעולם הזה ובעולם הבא שנאמר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא שכולו טוב כל זה דעת הרמב"ם שהוא קורא תגר על ההספקות שנותנים לתלמידים ולרבנים כמו שהאר"ך גם בזה בפרק ד' מטמטת אבות אבל כל חכמי דורו וגם הבאים אחריהם השיגו עליו מאד ואמרו אם פדעתו כבר היתה התורה בטילה ח"ו שאין זו מדת כל אדם שאי אפשר לכל אדם לעסוק בתורה ולהחכים בה ולהתפרנס ממעשה ידיו ועל ידי ההספקות יכולין לעסוק בתורה ויגדיל תורה ויאדיר כאשר ענינו ראות הודאי מי שאיפשר לו להתפרנס ממעשה ידיו ולעסוק בתורה מדת חסידות הוא ומדת אלקים אבל מי שאי אפשר לו מה יעשה טוב הוא שישפיקוהו העם דרך כבוד ולא יבטל את התורה ולכן נוהגין בכל מקומות ישראל שהרב של עיר יש לו הכנסה וספק מאנשי העיר שיוכל לפרנס את עצמו וביתו ותלמידיו ושלא יצטרך לעסוק במלאכה כפני הכהונה ותתבוה התורה בפני ההמון וידוע ומפורסם הוא שאם לא היו עושין כן כבר נשתכחה תורה מישראל ועי' הרמב"ם תלמודו יורה ויבלי' לעסוק בתורה כדור ומ"מ לוקא שנטול פרס מן הציבור או הספקה קבועה אבל לא לקבל דורות ולקח ברוי' לכופ בעלי בתים עד שיאמרו רוצה אני שזה ודאי גול גמור והא דאמרינן כל המביא דרוון לחכם כאלו מקריב כבורים היינו שמיבי איש נדבדת לבו דרוון קמן שכן הוי דרך כבוד להביא דרוון קמן לאדם חשוב אפי' הוא עם הארץ ושרי' לתלמיד חכם למטעם מידי מהוראתו כדי לברר הוראתו אבל לקח דבר חשוב ממה שהתיר ודאי אסור ומביא עצמו ליד חשיו וראשיתמש בתנא חף' ומדת לצויר' מרבין לאורועי פשיה באתרא דלא ידעין ליה אם צריך הוא לכך דכתיב ועבדך ירא ה' מעעירי אין דברי תורה מתקיימין במי שמתפרה עצמו עליהם ולא באלו שלמדים מתוך עיון ומתוך אביהו ושתייה אלא במי שממית עצמו עליה ומצער גופו תמיד ולא יתן שינה לעינו ותנומה לעפעפיו אמרו חכמים דרך רמז זאת התורה אדם כי ימות באהל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו באהל תחכמה וכן אמר שלמה עליו השלום בחכמתו התרפית' ביום צרה וגומר ואמר אף חכמתו עמד' לי חכמ' שלמתי באף עמדה לי כלומ' נתקיימה כי כב אמרו חכמים ז"ל ברית כריתת שכל היגע בתלמודו בבית הכנסת לא במהרה הוא משכחת וכל היגע בתלמודו בצנעה מחכים שנ' ואת צנועים חכמה וכל המשיע קולו בשעת תלמודו מתקיים כדור שנאמר עריבה בכל ושמרה אם עריבה היא בכל האכרים כלומר ששומעים אותה לתלמוד דהיינו שמשמע קולו היא שמורה אבל הקורא בלחש במהרה הוא שוכח •

כג אף על פי שמצוה ללמוד ביום ובלילה אין אדם לומד רוב חכמתו אלא בלילה לפיכך מי שרצה לזכות בכתרה של תורה יודר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו אחת מהן כשינה באבילה ושתייה ושיחה וכיוצא בהן אלא ברבתי חכמה ותלמוד תורה אמרו חכמים אין רנה של תורה אלא בלילה שנאמר קומי רני בלילה וכל העוסק בתורה בלילה חוט של חסד נמשך עליו ביום שנאמר יומם יצוה ה' חסרו ובלילה שירה עמו פירש בשבילה שירה של תורה עמי אז ביום יצוה ה' חסרו ומי שאי אפשר לו ללמוד בלילות הקצרות כמדינות אלו בזמן תקופת תמוז יש לו להתחיל ללמוד בלילה ממי' באב וניתנין סימן קומי רני בלילה כלומר לאחר אמרו איכה שכתוב בו קומי רני בלילה וחיור ללמוד בלילה שאז מתחילות הלילות קצת להתאריך ומבאן ואילך רלא ממסר' סיף ותפוסקס' מללמוד בלילות הקצרות אינם פוסקים עד אחר שבעות וסימן לרבר שכבי עד הבקר הנאמר ברות כלומר מוטם ואילך אחר שאמרו רות ביום שמי דשבעות שכבי עד הבקר •

כד כל בית שאין דברי תורה נשמעין בו בלילה איש אוכלתו שנ' כל חשך טמון לצפוניו תאכלו ואש לא נופת ירע שירד באהלו פירש כל לילה הנקראת חשך שצפון ונחבא מצפוני התורה כלומ' שאין

שאי

שאי

שאי

שאי

שאי

שאי

שאי

שאי

שאי

שאין דברי תורה משמיעין באותו בית תאבלוהו אש לא נופח שהיא אשו של גהינם ומפרש ואזיל טעמא ולמה כי ירע שריד באהלו אין שריד אלא ת"ח שנאמר ובשרידים אשר ה' קורא כלומר כשריע ת"ח באהלו ואינו עוסק בתורה :

בה כל שאיפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק או שקרא ושנה ופירש להבלי עולם והניח תלמודו וזנחו הרי זה כבדל כי דבר ה' בזה ואסור לדבר בשחת חולין ועיין בלבוש החור סימן ש"ו סעיף י"ו :

כו אחול כל המכיל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוניי וכל המקיים את התורה מעוניי סופו לקיימה מעושר וענין זה מפורש בתורה הרי הוא אומר תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל הרי בטל מעושר אז ועבדת את אויבך וגו' הרי תבטל מעוניי ואומר למען ענותך לנסותך הרי קיום מעוניי ואז ולהטיבך באחריתך הרי קיום מעושר אמר לעסוק בדברי תורה במקומות המטונפים ולכן אמרו שאסור לתלמי' חכם לעמוד במקומות המטונפים דתלמיד חכם אי אפשר לו בלא הרהור דברי תורה ויהרהר גם במקומות המטונפים ומ"מ מותר לכנס למרחץ אף מתוך הלכה שאינה פסוקה ולא חישינן שמא יהרהר במרחץ דבמרחץ שומר עצמו מהרהור תורה ומצוה לעשות סעודה ולשמוח כשמיסמי' מסכתא כי משמחין שובינו ללמדה ולגמור :

הלכות צדקה

רמז גדול שכר צדקה ואם כופין עליה וכו' ד' סעיפים

א מצוות עשה ליתן צדקה כפי השגת יד וכמה פעמים נצטוינו בה במצוות עשה ועוד יש לא תעשה למעלים עיניו ממנה שנא' לא תאמין את לבבך ולא תקפוץ ירך מאחריך האביון וכל המעלים עיניו נקרא בליעל וכאלו עובר ע"ז דכתיב הכא השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וכתוב התם יצאו אנשים בני בליעל מה להלן ע"ז אף כאן ע"ז וכל הזהיר בה התורה מעידיה עליו כי הוא רע ברך ה' דכתיב למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריי לעשות צדקה ומשפט ואין כסא ישראל מתכונן ורת האמת עומדת אלא בצדקה דכתיב בצדקה תכונני ואין ישראל נגאלין אלא בצדקה שנאמר ציון כמשפט תפדה ושביה בצדקה ואמרו שמרו משפט ועשו צדקה כי קרוב ישועתי לבא וצדקתי להגלות וגדול' מכל הקרבנות דכתיב עשה משפט וצדקה נבחר לה' מוכח וכל העושה צדקה כאלו מלאו לכל העולם חסד שנא' אוהב צדקה ומשפט חסד ה' מלאה ארץ, ומאד מאד צריך האדם לזיור בה יותר מכל שאר מצוות כי איפשר שיבא לירי שפכות דמים שימות העני המבקש אם ליתן לו מיד בעוברא דגהום איש גם זו :

ב לעולם אין אדם מעניי מן הצדקה שיתן ולא דבר רע ולא היוזק מתגלגל על ירה שנא' יהיה מעשה הצדקה שלום :

ג וכל המרחם על העניים הקב"ה מרחם עליו דכתיב ונתן לך רחמים ורחמך כלומר כשהיו לך רחמים בלבך על אחרים ורחמך הוא יתברך ו' ש לאדם לתן אל לבו שהוא מבקש בכל שעה פרנסתו מהב"ה וכמו שהוא מבקש בכל שעה שהקב"ה ישמע שועתו כך הוא ישמע שועת עניים ואז גם הקב"ה ישמע שועתו ואף גם זאת שהקב"ה קרוב לשמוע צעקת עניים שנאמר שועת עניים אתה תשמע לפיכך יש לו לזיור מועקתם שיועקו עליו אם לא יתן להם וגם כי ברית כרותה להם על זה שנאמר והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי הגון אני גם יתן אל לבו כי הוא גלגל החורר בעולם וסוף האדם לבא לירי מדה זו ואם לא יבא הוא יבא בנו או בן בנו שנא' כי בגלל הדבר הזה בגלגל הדבר הזה וגו' ואל יעלה בלבו רעה לומר איך אחרס ממנוי לתנו לעניים כי יש לו לדעת שאין הממון שלו אלא פקדון לעשות בו רצון המפקיד וזה רצונו שיחלקנו לעניים ממנו וזהו החלק הטוב שיהיה לו ממנו כדכתיב והלך לפניך צדקך ועוד כי הדבר ברזק ומנוסה בי בשביל הצדקה שהוא נתון לא יחסר לו אלא אדרבה תוסף לו עושר וכבוד כדכתיב מהחל התרומה לבא לבית ה' אכול ושבעו והותר עד לרוב כי ה' ברך את עמו וכתוב הביאו את המעשר אל בית האוצר ויהי' טרף בביתו ובחנותו נא בואת אשר ה' צבאות אם לא אפתח לכם ארזות השמי' והירקותי עליכם ברכה עד בלי די אמרו חכמים בכל דבר אסור לגסות את ה' חוץ מדבר זה דכתיב ובחנותי נא בואת וצמר והמעם משום דבשאר גסיונות איפשר שינסה ולא יבא ויכול לבא לירי הרהור מחשבה רעה ומינות אבל בנספן זה ודאי יבא ויתעשר דכתיב עשר תעשר בשביל שחתעשר :

ד הצדקה רוחה את הגזיר' הקשות וברעב תציל ממות כמו שאירע לצרפת בשביל כד הקמח שנתנה לאלוהו ומניעתה תרחיק הקרובים לשכינה ממנה ומן התורה כאשר אירע לעמון ומואב שהיו קרובים אלינו ונתרחקו על אשר לא קדמו אותנו בלחם ובמים ומקרבת הרחוקים לחסות תחת כנפי השכינה כאשר אירע ליתר על

רמח מי חייב בה וכו' ד' סעיפים

א כל אדם חייב ליתן צדקה דכל העשוי' שבה סתמ' כתיב וכל ישראל בכללן ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן ממה שיתנו לו ומי שאינו רוצה ליתן או הנותן פחות משראו לו ליתן כ"ד כופין אותו עד שיתן מה שאמרוהו ליתן ויורדין לנכסיו ולוקדין ממנו מה שראוי ליתן ואף ע"ג דצדקה היא מצוות עשה שמתן שכרה כתובה בצדקה דכתיב למען יברכך ה' אלקיך וק"ל כל מצות עשה שמתן שכרה בצדקה אין ב"ד של מטה מזהירין עשה דכתיבנ' לעיל בהלכות כבוד אב צדק' שאני דאיכ'נמי תרי לאוי גבה לא תאמץ ולא תקפוץ ומשום הלאוין ב"ד של מטה נמי מזהירין עליה לכופו : ב וממשכנים על הצדקה אפילו בערבי שבתות אף על גב דשאר עסקי כפיות אין עושין בע"ש מפגי שיש פתחון בה לבטל הבית משום טירדא דשבת צדקה שאנו רעניים צריכין לה בשבת : ג יתומים קטנים אין פוסקין עליהם צדקה אפילו לפריון שבויים אפילו יש להם ממון הרבה ואם פוסקין עליהם לכבודם כדי שיבא להם שם שפיר ודוקא צדקה שאין לה קצבה אין פוסקין או שיש לה קצב' על נכסי היתומים ויכולין להמתין עד שיגדלו כגון שיש להם טבל ואינו צריכין לאכול עכשיו אבל אם צריכין לאכול עכשיו מעשרין ותורמין להם והוא הדין בצדקה שיש לה קצבה כגון שהיו להם קרובים עניים והיו להם קצבה מאביהם כל שנה ושנה ואין להם לאכול רק זו או יחורו עלה פתחים ויהיה גנאי ליתומים האפטרופוס שלהם נותן מנכסיהם הקצבה לקרוביהם :

ד גבאי צדקה לא יקבלו מהגשים ומהעבדים ומתנינוקות אלא דבר מועט אבל לא דבר גדול שחוקתו גדול או גלוב משל אחרים דאם לא כן מאין להם זה וכמה הוא דבר מועט הכל לפי עושר הבעלים ועניותן וה"מ בסתמא דאמרי' מסתמ' אין הבעל מקפיד על דבר מועט כזה אבל אם הבעל מוחה אפי' כל שהוא אסור לקבל מרם והמקבל מהם הרי זה גל :

ה אם האשה השכירה מלמד לבנה אם ידע הבעל ושחק ודאי נוחא ליה כמה שעשת' אבל אם מיחה לאלתר אין במעשיה כלום ואפילו באשה הנושאת ונותנת תוך הבית יכול למחות דאף אם מניח' לישא וליתן אינ' אלא כמו אפטרופ' ויכול לסלק'ל זמן שירצ' ו' בן שובל אצל אביו ועבד האוכל עם רבו נתן פרוס' לעני או לבנו של אוהבו ואינו חוש' מש' גזל שכך נהגו בעלי בת' ואינ' מקפיד' ד' אדם שוע שנותן צדקה יותר מהראוי לו או שמיצר לעצמו ונותן לגבאי יותר מיכולתו כדי שלא יתבייש אסור לגבאי לתובעו לגבות ממנו הצדקה והגבאי שמבלימו ושואל ממנו עתיד הקב"ה ליפרע ממנו ועל זה נאמר ופקדתי על כל לוחציו וארז'ל אלו גבאי צדקה :

ח הרוצה לזכות לעצמו יכופ יצרו הרע וירחיב ידו וכל דבר שהוא עושה לשם ה' יהיה מהטוב והיפה שיש לו מאותו המין כדכתיב והבל הביא מבכורות צאנו ומחלבינו וישע ה' אל הבל ואל מנחתו וה'ה' בכל דבר שהוא לשם האל הטוב שיהיה מן הנאה והטוב ואם גבה בית תפלה יהיה נאה מבי' ושיבות האכל רעב יאכילנו מן הטוב ומתוק שבשלתנו כס' פרוס' יכסונו מהיפה שבכבתו הקדיש דבר יקדיש מן היפה שבגבס' וכן הוא אימר כל חלב לה' :

רמז כמיחייב ליתן צדקה וכיצד יתנו' וכו' יו' סעיפים :

א שיעור נתינתה אם ידו משגת יתן כפי צורך העניים ענ' די מחסרו אשר יחסר לו ואם אין ידו משגת לתת לכל צורך העניים אינו חייב לתת כל ממונו שלא צותה התורה שיעני את עצמו דכתיב אפס כי לא יהיה בך אביון אלא יתן כפי השגת ידו וכמה הוא השגת ידו אחול' הנותן עד חומש נכסיו הרי זה מצוה מן המובחר אחד מעשרה מדה בינונית פחות מכאן עין רעה ושיעור דחומש נכסיו אסמכניהו אקרא דעשר אעשרנו לך תרין עישורי היינו חומש דודאי יעקב מצוה מן המובחר גרד ומסכרא אמרו דבינוני אחד מעשרה ופחות מכאן עין רעה ושיעור זה לאו בכל שנה קאמר דאם כן בחמשה שנים או בעשרה שנים יתן כל אשר לו אלא לא אמרו שיעור זה אלא בשנה ראשו' שנושא אשה או שיבא הנכסי לידו יתן זה השיעור מהקדן מכאן ואילך יתן זה השיעור מן הרווח שהרויח בכל שנה וציו חכמים שאל יבזבו אדם יותר מהחומש כדי שלא יצטרך לבריות ודוקא כל ימי חייו אכל בשעת מותו יכול אדם ליתן צדקה כל מה שיש' וצוה ואין צריך לחוש לירשיו אין לאדם לעשות ממעשר שלו דבר מצוה כגון נרות לבית הכנסת וכו' שכוין שהפרישו שוב אינו שלו רק יתנו לעניים :

ב לעולם

לבוש

הלכות צדקה

עמרת זהב

קמא

מטה נותנין לו מטה והראוי לתת לו פת חמה נותנין לו פת חמה צונן צונן להאכיל לתוך פיו מאכילין אין לו אשה ובא לישא אשה משיאין לו ושוכרין לו בית ומציעין לו מטה וכלי תשמישו ואח"כ משיאין לו אשה וכל זה דוקא בגבאי הממונה על הצדקה שנותן מכיס של צדקה או כשהם רבים ביחד אבי יחיד אינו מחוייב ליתן לעני די מחסורו דאל"כ יעני לעצמו אלא מודיע צערו לרבים ואם אין רבים אצלו יתן לו היחיד מה שידו מגעת וכמו שנתבאר לע"ס רמ"ט א"כ אשה שכאתה ליגשא לא יפחתו לה' מג' זו אפי' אם אין כל כך בכיס של צדקה מחייבין את הגבאים ללוות ולתת לה ואם יש מעות בכיס נותנים לה לפי כבודה ועל"ס מ"י רנ"ז.

ג עני המחזיר על הפתחים אין נותנים לו מהקופה מתנה מרובה אלא מתנה מועטת שאחרי שלמד לחזור על הפתחים דיו בכך ואין צריכין לפרנסו כדי סעודה.

ד עני העובר ממקום למקום אין פוחתין לו מכרך בפגורין מד' סאין בסלע ואם לן נותנין לו מצע לישן עליו וכסת ליתן מראשותיו ושמן וקטנית ואם שבת נותנין לו מזון ג' סעודות ושמן וקטנית ורג' וירק ואם מביינן אותו נותנין לו כפי כבודו :

ה עניי העיר מרובים והעשירים אומרים יחזרו על הפתחי' וכל אחד יתן לפי נדבת לבו והבינוני' אומרים שלא יחזרו על הפתחים אלא תהיה פרנסתן מטלת על הציבור לפי הממון הריון עם הבינוני' דודאי עיקר חובת צדקה דעיה הוא לפי הממון לפי מסת ידו אשר ברכו ה' ויש מקומות נוהגין ליתן לפי הגדנה ויש לפי המס והנותן לפי ברבתו ויתר מברכתו ואם ידו משגת ליתן לכלל שואל אשרו ואם לאו יקדמו שראוי להקדי' כאשר יתבאר לפנינו בע"ה :

נ"א למי נותנין הצדקה ואיזה קודם לחבירו וכו' י"ד סעיפים

א מי שהוא עכריין במזיד על ארת מכל מצות האמורים בתורה ולא עשה תשובה אין חייבין להחיותו ולא להלוותו דכתיב וחי אחיך עמך וכיון שעבר במזיד יצא מכלל האחרה עד שידעו שישב בתשובה אבל מפרנסין עניי גוים עם עניי ישראל מפני דרכי שלום :

ב מי שהוא משומד להבטיח אפי' למצוה אחת כגון שאוכל נבילה היכא דשכיח בשר כשר אסור לפרותו אם נשבה שהוא בכלל מורדין ואין מעלין אבל משומד לתיאבון כגון שאם אין לו היתר אוכל איסור לתיאבון אין איסור לפרותו אם רוצים אבל אינם מחייבים בכך :

ג אמרו חז"ל אין אדם חייב לזון בניו ובנותיו אלא עד שיהיו בני שש שנים ומשם ואילך אינו חייב לזונן ומ"מ אמרו הן ומפרנס אותם יותר ממשש עליו נאמר עושה צדקה בכל עת לפיכך אמרו הנותן לבניו ולבנותיו הגדולי' שאינו חייב כבודנותיהם כגון שהם בני שש ונותן להם כדי ללמד את הבנים תורה ולהגדיל את הבנות בדרך ישרה וכן הנותן מתנות לאביו והם צריכין להם הרי זה בכלל צדקה יחשב ולא עוד אלא צריך להקדימם לאחרים ואפילו אינו בנו ולא אביו אלא קרובו צריך להקדימו לכל אדם ואחיו מאביו קודם לאחיו מאמו ועניי ביתו קודמין לעניי עירו ועניי עירו קודמין לעניי עיר אחר' ואיזה הם עניי עירו דוק' הקבועי' בעיר אבל הבאים לשם ממקומות אחרים אינם נקראים עניי עירו לפיכך עניים הקבועים בעיר הם קודמין לעניים הבאים לשם ממקומות אחרים שכן למדו רבותינו ז"ל מקרא דכתיב אם כסף תלוה את עמי את העני עמך מאי עמך אלא העני שעמך הוא קורבן כלומר קרוב קרוב קודם ועוד דרשו כתיב לא תאמץ את לבבך מאחריך האביון אחיך זה אחיך מאכריך מאחריך מלמד שאחריך מאכריך קודם לאחריך מאמך וכתוב ברישא דקרא באחד שעריך אנשי עירך קודם לאנשי עיר אחרת בארצך וישבי א' קודמין ליושבי ח'ל וישבי ח'ל מגיין ת"ל אשר ה' אלהיך נותן לך לרבות כד מקום לפיכך אמרו ז"ל סדר הצדקה הכי הוא פרנסת עצמו קודמת לכל אדם ואינו חייב לתת צדקה עד שיהיו לו פרנסתו דכתיב וחי אחיך עמך מאי עמך חייך קודמת לחיי אחיך אתה קור' לכל אדם ואח"כ יקדים פרנס' אביו ואמו אם הם עניים והם קודמים לפרנסת בניו ואח"כ בניו והם קודמין לאחיו ואחיו מאביו קודמין לאחיו מאמו ואחיו מאמו קודמין לאחיו מאמך קודמין לאנשי עיר אחרת והם שבוים וצריך לפרותם אלא ששבוים קודמין לעניים אחרים וישבי ארץ ישראל קודמין ליושבי חוצה לאר' :

ד כופין את האב לזון בנו עני ואפילו גדול כופין אותו יותר משאר עשירים שבעיר וכן בשאר קרובים ועל"ס ס'מן רנ"ז טעף ח' :

ה מי שנדר צדקה ונתנה ליד הגבאים אין לו ולא ליורשיו שום כח בהם למר שיתנום לעניים קרוביהם אלא הגבאי והקהל יעשו בה הטוב בעיני אלקים ואדם אכל קודם שכאה ליד גבאי אם נדר צדק' סתם נותניו לקרוביו העניים דאומדן דעתו הוא דאדעתא דקרוביו נדר שכל הנודר על דעת תורה נודר והתורה אמרה ענייך קודמין מהו דוקא שהיו אותו הקרובים עניים בשעת שנדר אבל אם היו עשירי' באותו-פעם והעני ארץ אין קודמין אות' לתת להם מצדקה זו קודם לשאר עניים דודאי לא היתה דעתו עליהם .

ב לעולם לא ימנע אדם עצמו מלתת לפחות משליש' השקל לשנה שנ' והעמדנו עלינו מצות לתת שלישיית השקל בשנה לעבודת בית אלקינו והוא שתות אוקיא של כסף ואם נתן פחות מזה לא קיים מצות צדקה כלל שזה הוא הפחות שבשעיריים .

ג ובאשר יתנה יתן אותה בסבר פנים יפות בשמחה ובטוב לבב ומתאנין עם העני ומדבר לו דברי תנחומין שנאמר ותפק לרעב נפשך כלומר תפייסנו בדברים ונפש ענה תשביע ואז ורח בחושך אורך וגומר ואם נתנה בפנים זועפות ורעות מפסיד זכותו ועבר על לא ירע לבבך בתוך לו :

ד שאל לו העני ואין לו מה יתן לו לא יעזר בו ויגביה עליו קולו אלא יפייסנו בדברים ויראה לו לבו הטוב שרצונו דיתן לו אלא שאין ידו משגת ואם יש לו ליתן לו אפי' דבר מועט אסור להחזירו ריקם אפי' אין נותן לו אלא גרוגרות אחר שנאמר אל ישוב דך בכלם ה' אם יכול לעשות שאחרים יתנו שכרו גדול משכר הנותן שנ' והיה מעשה הצדקה שלום עושה הצדקה לא נאמר אלא מעש' ופירושו מעשה לשון מפעיל את אחרים :

ה ולא יתן הצדקה לעני בפרהסיא מפני שהעני מתבייש והנותנה בפרהסי' לעני צניע מוטב לו שלא היה נותנה לו כיון שביישו ברבים עד ראול סימקא ואתי חירא אלא יתנה לו בסתר בכל אופן שיוכל ושמנה מעלתו ש בנתינתה זו למעלה מזה הגדולה שאין למעלה ממנה זה המחויק ביד ישראל המך ונותן לו במתנה או הלוואה או עושה שותפ' עמו או מציא לו מלאכ' כרי לחוק את ידו שלא יצטרך לבריות ולא ישאל שבכל אלו אין העני מתבייש לגמרי מתנה שכן דרך האוהבים לתת מתנה זה לזה וכן מליון זה לזה מעות ורעושה עמו שיתפת הוא יותר מכולם מפני שהנותן או המלוה לו בלא ריוח מ"מ הוא בוש שנהג' מחבירו בדבר שאין חבירו נתנה כלל אבל כעושה עמו שותפות למחצית שבר אינו בוש כלל מאחר ששניהם נהנין ועל זה נאמר והחזקת בו וגומר וחי עמך :

ו פחות מזה הנותן צדקה לעני אלא ידע למי נתן ולא ידע העני מפני מקבל שוראי זו היא מצוה לשמה והנותן לקופה של צדקה אף ע"פ שהגבאי מרגיש בנתינתו מ"מ כיון שהעני אינו יודע מימי באה לו הוא קרוב למעלה זו ולא יתן אדם לקופה של צדקה אא"כ יודע שהממונה עליה נאמן ויודע לנהוג בחלוקת כשורה .

ז פחות מזה שירדע פתיו למי נתן ולא ידע העני ממי לקח כגון גדולי החכמים שהיו הולכים בסתר ומשליכים המעות כפתחי העניים והיו מכוונין שלא יראנו העני וכוה ראו לעשות ומעלה טובה הוא אם אין הממונים על הצדקה נוהגין כשורה .

ח פחות מזה שירדע העני ממי נוסל ולא ידע הנותן למי נתן כגון החכמים שהיו צוררין המעות בסדיניהם ומשליכין אותו לאחוריהן ובאים העניים וניטלין כדי שלא יהיה להם בושה ומ"מ המדרגה הזו היא פחותה מן המדרגה שלפניו זו שבמדרגה שלפניו זו אפי' שהעני יודע שהנותן יודע שנתנה לו מ"מ כיון שהוא אינו יודע מי הוא הנותן אינו בוש כל כך אבל בזו שהוא צריך להתיר הסדין ולשילט ממנו ומתירא שמא יראנו הנותן הוא בוש יותר .

ט פחות מזה שיתן לעני בידו שהעני מתבייש הרבה אלא שיתנונו לו קוים שישאל .

י פחות מזה שיתן לו בעצב ועל כל פנים לא יתפאר האדם בצדקה שנותן ואם מתפאר לא דיין שאינו מקבל שבר אלא אפי' חטא הוא בידו ומענישין אותו שזה הוא מדה בנותני צדקה באומות העולם ואסור עליהם הכתוב וחסד לאומים חטאת פירוש חסד שהאומות עושין חטא הוא להם מפני שמתפארים בה ומ"מ מי שמקדיש דבר לצדקה חסר לו שיכתוב שמו עליו שאין זה התפארות אלא זכרון בעלמא שיוכר הדבר מי הנותן וראוי לעשות כן .

יא טוב הוא ליתן פריסתו לעני קודם כל תפילה שיתפלל שנאמר אני בצדק אחזה פניך .

יב גבאי צדקה שיש בדם בתולות עניות שאין לך צדקה גדולה מזה שהוא תקון וישוב העול' ונעשה שותף להקב"ה במעשה בראשי' כי לא לתורה בראו וגו' וגם מצילה מן הזמה .

יג יש מי שאומר שמצות בית הכנסת עדיפא ממצות צדקה ומצות צדקה לעניים למדד תורה או לחלום עניים עדיף ממצות בית הכנסת ומה שנהגין לפסוק צדקה עבור מתים בשעת הובלת גשמות מנהג ותקין הוא ומהני לנשמותיהם ועל"ס בלבוש החור סימן תרכ"א .

ק"ן כמה ראוי לתן לכל אחד ואחד וכו' ה' סעיפים

א כמה נותנין לעני די מחסורו אשר יחסר לו כיצד אם הוא רעב יאכילוהו ואם הוא ערום וצריך לכסות יכסוהו אין לו כפי בית קנה לו כלי בית ואפי' אם היה דרבו לרכוב על סוס ועבד לרוץ לפניו כשהיה עשיר והעני קונין לו סוס ועבד וכן לכל אחד ואחד לפי מה שצריך דכתיב די מחסורו ומדכתיב אשר יחסר לו למדנו עד לרבות הראוי לתת לו פת נותנין לו פת עימה נותנין לו עימה

בשעה שגדר והם בה כשאר עניים לפי ראות הקהל וכל זה כפוסק צדקה לבדו מעצמו אבל אם פוסק צדקה עם בני העיר גם הוא על דעת בני העיר נדר והם יעשו בה את הטוב והישר בעיניהם :
 נ מצות הכמ"ו הוא שיהיו בני ביתו של אדם עניים ויתומים ומטב שיקח מהם להשתמש בהם מורחבת בעדים ותיחשב לו לצדקה :
 ז וחיוב אדם להקדים להאכיל הרעב מלכסות הערום שלא ימות הרעב ברעב :

ח איש ואשה שבאו לשאול מוזן מקדימין אשה לאיש וכן אם באו לשאול כסות האשה קודמת מפני שדרך האיש לחזור על הפתחים ואין דרכה של אשה לחזור וכן אם באו ליגשא יתים ויתומה מקדימין היתומה להשיא מפני שבושתה של אשה מרובה משל איש :

ט היו לפנינו עניים הרבה ואין בכיס לפרנס או לכסות או לפדות את כולם מקדים הבהן ללוי והלוי לישראל והישראל לחלל והחלל לשתוקי והשתוקי לאסופי והאסופי לממזר והממזר לתתין והנתין לגר והגר לעבד משוחרר בד"א בזמן שהם שוים בחכמה אבל אם ממזר תלמיד חכם וכתן עם הארץ סמור ת"ח קודם ואפילו חכם לכסות וע"ה לחיות חכם קודם ואשת חבר בחבר ומעמא דמלתא כהן קודם ללוי שנאמר וכני עמרים אהרן ומשה ויבדל אהרן להקריב קרבן קודם לוי קודם לישראל שנאמר בעת ההיא הברול ה' את שבט הלוי מתוך כ"י ישראל קודם לחלל שזה בא בהיתר וזה בא ע"י עבירה והלל לשתוקי שמ"ה הכל יודעין אביו שבשר הוא ובשתוקי אין הכל יודעין מי הוא אביו ושתוקי לאסופי שזה יודעין ע"י אמו שאביו ישראל וגם אמו מכירין שהיא ישראלית ואסופי אין מכירין לא את אביו ולא את אמו שמא גוי הוא ויכול להיות אפילו שהוא ממזר ואסופי קודם לממזר שזה ספק ממזר וזה ודאי ממזר וממזר לנתין שזה בא מטעם כשר וזה בא מטעם פסולה נתין קודם לגר זה גדל עמנו בקרובה וזה לא גדל עמנו בקרובה נר קודם לעבד משוחרר זה לא היה בכלל אירור וזה היה בכלל אירור וממזר תלמיד חכם קודם לפתן גדול עם הארץ שנאמר יקרה היא מפנינים מב"א שנכנס לפני ולפנים וכל הקודם בחכמה קודם לחבירו ואם היה אחד מהם רבו או אביו א"פ על פי שיש שם גדול מהם בחכמה רבו או אביו שהוא תלמיד חכם קודם לזה א"פ ע"פ שהוא גדול ממנו :

י מי שבא ואמר האכילוני אין בודקין אחריו אם הוא רמאי אלא מאכילין אותו מיד היה ערום ואמר כלונני בודקין אחריו אם הוא רמאי אין מביקין אותו מכסין אותו מיד לפי כבודו והא דבהאכילוני אין בודקין ובכסוני בודקין איבעית אימא סברא אי בעית אימא קרא אי בעית אימא סברא הכא איכא קיום גשמה הכא ליכא קיום גשמה אי בעית אימא קרא הכא כתיב הלא פרום לרעב לחמך לאתער משמע והתם כתיב כי תראה ערום וכסיתו כי יראה לך משמע כל"ו שתחקור אחריו אם הוא רמאי לכך :

יא הא דאמרינן בגמרא שריבי דיה מצטער על שתן פתו לעם הארץ היינו משום דהוה שני בצורת ומה שהיה אוכל העם הארץ יחסר לת"ח וכבר אמרנו דת"ח קודם אבל כלאו הכי גם לעם הארץ חייבין להחיותו ואם בא לפנינו והוא מת ברעב אפילו עם הארץ חייבים להחיותו א"פ על פי שהוא ספק אם יחסר לתלמיד חכם אחר כך דאין ספק מוציא מדי ודאי :

יב שני עניים שחייבין צדקה שנדרו יכול כל אחד מהם לתת צדקה שלו לחבירו ונתן זה לזה ויוצא ידי נדרו והוקא צדקה גמורה אבל צדקה הבאה מחמת קנס כגון קנסו שעושין בני העיר על יושבי עירם ע"י תקנותיהם ליתן כך לצדקה לא יתן כל אחד לחבירו אפילו הם עניים דאם לא כן מה תועיל התקנה כלום העניים יעברו על התקנה ויתנו זה לזה :

יג ציבור שצריכין לשכור רכב ושליח ציבור ואין ספק בידם לשכור שניהם אם הוא רכב מובהק ובקי בתורה בהוראות וברינין תלמוד תורה קודם ואם לאו שליח ציבור עדיף להוציא הרבים ידי חובתן אבל אין לפרנס הרב שבעיר מכיס של צדקה דנגאי הוא לו וגם נגאי הוא לבני העיר שיפרנסו את הרב מן הצדקה אלא יעשו לו ספוק ממקום אחר אבל כל יחיד יכול לשלוח להרב דורון מצדקה שלו שזהו דרך כבוד :

יד במקומות שצריכין לתת להגמון ולגלחים ככל שנה קצבה מכל בעל בית כדי שיהא להם שלום מתלמידיה' יכולים לשנות אפילו מתלמוד תורה לאותה קצבה לפי שהוא הצלת נפשות שאם לא יתנו מן הקהל יש כמה עניים שאין להם ליתן וכוסם ופשיטום עדימים :

רנב דין פדיון שבוים וכיצר פודין אותן ובו י"ב סעיפים

א פדיון שבוים קודם לפרנסת עניים ולכסותן ואין מצוה גדולה בכל הצדקות כפדיון שבוים משום דשכי קשה ממת זחרכ ורעב שבעוד שהוא ביד השבאי יש בידו לעשות עמו איהו מאלו שירצה והפודו פודה מכולו הילכך לכל דבר מצוה שגבוי מעות בשבילו יכולין לשנותם לפדיון שבוים ואפי' גבו אותם לצורך בנין יבית הנבטת ואפי' אם קנו העצים והאבנים והקצצים לצורך הבניין שאסור למכרם בשביל מצוה אחרת מותר למכרם לצורך

פדיון שבוים אבל אם כנור לא ימכרו כנר לא ימכרו אותו לצורך הפדיון אלא יגבו לפדיונו מן הציבור :

ב המעלים עיניו מפדיון שבוים עובר על לא תאמץ את לבבך ועל לא תקפון את ירך ועל לא תעמוד על דם רעך ולא ירדנו בפרך לעיניך ובכל מצות פתוח תפתח את ירך ומצות וחי אחיך עמך ואהבת לרעך כמוך והצל לקחים למות הרבה דכרי' כאלו ג וכל רגע שמאחר לפדות השבוים היכא דאיפשר להקדים הוי כאלו שופך דמים :

ד אין פודין את השבוים יותר מכדי דמיהם מפני תקון העולם שלא יהיו האויבים מוסרים עצמם עליהם לשבייתם ואפי' אם הקרובים רוצים לפדותו יותר מכדי דמיו אין מנחין אותו אבל אדם יכול לפדות עצמו בכל מה שירצה וכן לת"ח או אפי' עדיין אינו ת"ח אלא שראוין אותו מצליח בלימודו שהוא תלמיד חרף ואפשר שיהיה אדם גדול פודין אותו ברמים מרובים דעל אדם כזה לא תקנו שלא יפדו אותם יותר מכדי דמיהם ואם אשתו כנופה או כאתר לעניין פדיון עיניו בלבוש הבוגד ואיננו סימן ע"ה :

ה אין מביחין את השבוים מפני תקון העולם שלא יהיו האויבים מכבדין עולם על שאר שבוים בין שישנן עמו בין שעתידין לבא לתת אות' בחריצין ובשלשלות להרבות בשמירתם :

ו מי שמכר עצמו לגוים או שלוח מהם ושבו אותו בהלואתי פעם ראשונה ושניה פודין אותו שלישיית אין פודין אבל פודין את הנכים לאחר מיתת אביהם כדי שלא יטמנו בין הגוים ואם בקשו להורגו פודין אותו מיד אפי' כמה פעמי' משולא תעמוד על דם רעך ושבו שהמיר אפי' למצוה אחת כגון אוכל נבילות להכעיס אסור לפדותו וע"ל סימן רנ"א :

ז עבד שנשבה והואיל וסבל לשם עבדות וקבל עליו מצות פודין אותו בישראל שנשבה :

ח פודין את האשה קודם האיש שבושתה מרובה ואם רגילין השבאין במשכב זכיר פודין האיש קודם מפני שהאש' דרכה בכך והאיש אין דרכו לכך וצערנו מרובה לפיכך אם שניהם רוצים לטבוע בנהר כדי שלא יקלקלו עמיהם הצלת האיש קודם שהוא עושה זה מתוך צער גדול יותר מן האשה וראוי להצילו יותר :

ט היו הוא ואביו ורבו בשבי הוא קודם לרבו ורבו לאביו שזה הביאו לחיי העולם הזה וההביאו לחיי העולם הבא ואמו קודמת לכולם משום דאית לה זולת' טפי וע"ל סימן רמ"ב סעיף ד' :

י אם איש ואשתו שבוים אשתו קודמת לו שבשנתה מרובה וב"ד יורדין לנכסיו ופודין אותה מהם ואפי' עומד צווח אל תפודה מנכסין אין שומעין לה דאם חייב בפרקונה :

יא מי שנשבה ויש לו נכסים ואינו רוצה לפדות עצמו פודין אותו בעל כרחו מנכסיו :

יב האב חייב לפדות את הבן אי אית ליה לאב ולית ליה לכן וכן כל קרוב קרוב קודם לפדות קרובו דלא כל הימנו שיעשרו עצמם ויטילו קרוביהם על הציבור והפודה חבירו מן השביה אפי' קרובו אם יש לו אח"כ לשלם חייב לשלם ולא אמרינן בהצלת גופו דמכריח ארי מנכסיו חבירו הוא וצריך לשלם מיד שיש לו ולא יוכל לממלא יש לי עלך דין ודברים מצד אחר אני אציית עמך דין אלא זה נשבע מיד כמה הוציא וזה חייב לשלם לו מיד ואם יש לו דין ודברים עמו מצד אחר יתבענו לדין דאם לא כן אין אדם פודה חבירו לעולם :

רנב מי הוא הראוי לימול צדקה ובו י"ב סעיפים :

א מי שיש לו מוזן שתי סעודו' לא יטול מהתמחוי שהתמחוי מתחלקת בכל יום לפיכך אם יש לו מוזן שתי סעודות שהוא מוזן יום אחד לא יטול ממנו ואם יש לו י"ד סעודות לא יטול מהי"ד שהקופה מתחלקת מע"ש לע"ש לפיכך אם יש לו י"ד סעודות שהוא מוזן שבעו אחת לא יטול ממנה ודיני תמחוי וקופה יתבאר לקמן סימן רנ"ו בע"ה יש לו מאת' וזו אפילו אינו נושא ונותן בהם או שיש לו ר' זוז חסר דינר ואינו נושא ונותן הרי גזול את העניים יש לו ר' זוז חסר דינר ואינו נושא ונותן בהם אפילו נותנים לו אלף זוז בבת אחת הרי זה יטול ושי שנוסע והולך מעיר לעיר לקבץ כל הדרך שהיה ברעתו ללכת כשהלך מביתו כולו נקרא פעם אחת ואפילו נתנו לו ר' זוז בעיר אחת יכול לקבל יותר עד שיבא לביתו ומשם ואילך אסור לקבל שגזול את העניים שבעל הבית שנותן לו לא יתן לעניים אחרים ואם לא היה זה מקבל היה הבעל הבית נותנו לעניים אחרים ואם יש לו הרבה והוא עליו בחוב שחייב לאחרים או שממושכן לכתובת אשתו הרי זה יטול ואם יש לו בית וכלי בית הרבה ואין לו ר' זוז מעות הרי זה יטול ואין צריך למכור כלי ביתו ואפי' הם של כסף וזהב כמה דברים אמורים בכלי אבילה ושתייה ומלבושים ומצעות וכיוצא בהן דכיון שהורגל בכל אלו אין פוחתין אות' ממנו דפוחתין לא מתקבלי עליה ומאיסין לו והתורה אמרה די מחסורו אבל אם יש לו מגררה שמתגררה בה בבית האקחין או כלי שכותשין בהם הרפות וכיוצא בהם שהם של כסף או זהב א"פ על פי שזה שייך לעופו וזה לתקון אבילתו מוכרם ולא יטול מהצדקה דבאלו לא שייך פוחתין מאיסי עליו וכלי אבילה פירושו כגון קערות ובוטות וכיוצא בהן והא דאין

פדיון שבוים קודם לפרנסת עניים ולכסותן ואין מצוה גדולה בכל הצדקות כפדיון שבוים משום דשכי קשה ממת זחרכ ורעב שבעוד שהוא ביד השבאי יש בידו לעשות עמו איהו מאלו שירצה והפודו פודה מכולו הילכך לכל דבר מצוה שגבוי מעות בשבילו יכולין לשנותם לפדיון שבוים ואפי' גבו אותם לצורך בנין יבית הנבטת ואפי' אם קנו העצים והאבנים והקצצים לצורך הבניין שאסור למכרם בשביל מצוה אחרת מותר למכרם לצורך

פדיון שבוים אבל אם כנור לא ימכרו כנר לא ימכרו אותו לצורך הפדיון אלא יגבו לפדיונו מן הציבור :

ב המעלים עיניו מפדיון שבוים עובר על לא תאמץ את לבבך ועל לא תקפון את ירך ועל לא תעמוד על דם רעך ולא ירדנו בפרך לעיניך ובכל מצות פתוח תפתח את ירך ומצות וחי אחיך עמך ואהבת לרעך כמוך והצל לקחים למות הרבה דכרי' כאלו ג וכל רגע שמאחר לפדות השבוים היכא דאיפשר להקדים הוי כאלו שופך דמים :

ד אין פודין את השבוים יותר מכדי דמיהם מפני תקון העולם שלא יהיו האויבים מוסרים עצמם עליהם לשבייתם ואפי' אם הקרובים רוצים לפדותו יותר מכדי דמיו אין מנחין אותו אבל אדם יכול לפדות עצמו בכל מה שירצה וכן לת"ח או אפי' עדיין אינו ת"ח אלא שראוין אותו מצליח בלימודו שהוא תלמיד חרף ואפשר שיהיה אדם גדול פודין אותו ברמים מרובים דעל אדם כזה לא תקנו שלא יפדו אותם יותר מכדי דמיהם ואם אשתו כנופה או כאתר לעניין פדיון עיניו בלבוש הבוגד ואיננו סימן ע"ה :

מחייבין אותו למכור כלי תשמישו של כסף וזהב דוקא כל זמן שאינו צריך ליטול מהקופה אלא נוטל בסתר מיהודים ומקרובי ורשאים הם ליתן לו כרי שלא ימכרו כליו אף על פי שפוחתין בשבילי לשאר עניים אבל אם בא ליטול מקופה של צדקה שכבר באה לידי גיבוי ובאה לידי גבאי צדקה לא ימעיט מתנות עניים ולא יתנו לו עד שמכור כליו והקנה פחותים מהם וכן הדין במקום דאיכא תקנה שלא ליתן צדקה למי שיש לו דבר קצוב אין חושבין לו בית דירה וכלי תשמישו, כל מי שהוא עשיר אין נותנין צדקה לבניו אף על פי שהם גדולים ועניים אם הם פסוים על שולחן אביהם וכל זה שאמרנו דוקא דרך צדקה אמר לקבל אבל דרך הירון וכבוד יוכל כל אדם לקבל אפילו הוא עשיר דרך כראוינו הרוצה ליתן והנה כאלו

ב יש אומרים שכל אלו השיעורים לא נאמרו אלא בימיהם שהיה להם קופה ותמחוי מוכני' והיו מחלקין מעשר עני בכל שנה והיו נוטלין לקט שכחה ופאה והיו החכמים בדרוניהם משערין שיובליו העניים לעמוד בשיעורים תזכרים אבל בזמן הזה שאין כל זה מצוי ואין העניים יכולין לעמוד בשיעורים המעטים הללו יכול כל עני ליטול עד שיהיו לו קרן כרי שיתפרנס הוא ובניו ביתו מהריוח ודברים של טעם הם כי הכל לפי המקום והזמן .

ג מי שיש לו שדות וכרמים ובתים הרבה יותר מכרי דירתו דאלו דירתו כבר אמרנו שאין מחייבין אותו למכור ובא למכור מחמת שצריך למעות ואנו רואין דשאר בני אדם מוכרין קרקעותיהם ביוקר והוא כיון שרואין אותו מרוד ורחוק למעות אינו מוצא מי שיקח ממנו אלא בזול ואף על פי שאם היה מוכרן באותו הול עדיין היו שוין מאתים זה אפילו הכי אמרו חכמים ז"ל כיון שרוצין לדחוקי מחמ' שרואין שצריך למעות יאכילוהו מן הצדקה כל מה שצריך עד שירעו הכל שאינו דחוק למכור וימכו' אז קרעותיו בשוה ולא ימכרם עכשויו בזול מחמת שהבריות רוצין לדחוקי אבל אם כל הקרקעות הולו אף של אחים אף על פי שהולו יותר מחצי דמיהן והוא יכול למכור את שלו שיתנו לו בעדם מאתים זה אף לפי הול צריך למכרם ולא יטול כלום מן הצדקה שהרי כל הקרקעות הולו גם כן והוא אינו צריך להזויל יותר משאר בני אדם מחמ' דוחקי למעות והרי מ"מ יש לו ר' זה ואין מאכילין אותו מן הצדקה ואם הוא צריך להזויל במכירתו לא מחמת שהולו הקרקעות ולא מחמת שרואין אותו דחוק למעות אלא מפני שהוא רוצה למכרם עכשויו בימות הגשמים ומתם קרקעות אינם שוין בימות הגשמים כמו בימות החמה ור"ע גם אם היו מוכרין את קרקעותיהם עכשויו היו צריכין למכור בזול אבל הם ממתנים מלמכור קרקעותיהם עד ימות החמה והוא גם הוא אם היה מניחם עד ימות החמה היה גם כן יטול למוכרן בשוויין אלא שהוא צריך עכשויו למעות יש אומרים שעל זה ג"כ אמרו החכמים שכיון שהוא דחוק למעות ומחמת דוחקי הוא למכור אין מחייבין אותו למכור בימות הגשמים אף על פי שהיו נותנים לו בהן ר' זה אלא מאכילין אותו מן הצדקה מכל מקום כיון שאין הבריות דוחקין אותו מחמת שרואין אותו דחוק למעות שאין נותנין לו פחו' בשביל זה אלא שאין עכשויו זמן קניית קרקעות אלא שהוא דוחק את עצמו למכור לפיכך אין מאכילין אותו מן הצדקה כל צרכו אלא עד חצי דמי הקרקעות מפני שעד החצי דרך הקרקעות' להזויל ולא יותר מסייעין לו שלא ידחוק עצמו למכרן שלא בזמן המצויה ויש אומרים בימיו הגשמים כיון שאין הבריות דוחקין אותו אלא הוא דוחק עצמו אף על פי שצריך למכרן פחות משוויין אפילו בחצי דמיהן ועדיין ישארו לו ר' זה אין מאכילין אותו כלום מן הצדקה אלא אי"כ הול כל כך עד שלא יוכל למכור אפי' בחצי דמיהן שאין מאכילין אותו מן הצדקה משום שאין דרך הקרקעות להזויל בימות הגשמים אלא עד החצי וחזינו שאלו הולו יותר מחצי דמיהן תלין למר דואי בשביל שרואין שהוא דחוק למעות' אינו מוציא למוכרן לפיכך אמרו שמאכילין אותו עד שיוכל למכרן בחצי דמיהן וכשיגיעו עד שיוכל למכרן בחצי דמיהן שוב אין מאכילין אותו שדרך כן הוא להזויל עד החצי ואין הבריות דוחקין אותו וצריך למכרן בעד חצי דמיהן ועדיין יהיו לו ר' זה .

רנד שלא לקבל צדקה מן הגוים וכו' ב"ס .

א אמר לישראל לקבל צדקה מן הגוים בפרהסיא משום שיש בה חילול השם שאומרים הגוים כמה מגונה אומה זו שאין מפרנסין עניים וה"מ דאיפשר ליה לאתוונגי בצניעה אבל אם אי אפשר לו לחיות בצדק' של ישראל וגם אינו יכול ליטול בצניעה מן הגוים תרי זה מותר דאגוס הוא להחיות את עצמו .

ב מלך אי גר גוי ששלח מעות לישראלים לצדקה אין מחזירין אותו משום שלום מלכות אלא נוטלין ממנו ליתן לעניי גוים בסת' כרי שלא ישמע המלך ויקפיד ואין זה גניבת דעת הגוי דסתם גוים יודעים דרך ישראל רגילין לפרנס עניי גוים עם עניי ישראל אבל לעניי ישראל לא יתנו מהם שלא להרבות בזכותו של הגותן שהרי יש לו זכות ממנה דכתיב כיבוש קצירה תשברנה כלומר כישיבילה זכות שכר אמות העולם ויביש לחלוחית מעשה הצדקה שלהם אז ישברו ואם הוא שולח אותן ואומר בפירוש שיתנו איתם לעניי ישראל ולא לעניי גוים אז משום שלום מלכות צריכין שיעשו בהן מה שיצוה המושל שאסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעתו של גוי וכל זה דוק' בשנותנין מעות לצדקה אבל אם מנדבין דבר לבית הכנסת מקבלין מהם מיד שזהו כמו קרבן דכתיב איש איש לרבות גוים שטורדין גדרים ונרבות כישראל אבל מן האשומד אין מקבלין כלום ועיין לקמן סימן רנ"ט סעיף ד' .

רנה להרחיק מקבלתה וכו' ב סעיפים .

א לעולם ירחיק אדם עצמו מהצדקה ויגלגל עצמו בצער שלא יצטרך לבריות וכן צו החכמים עשה שבכתך חול ואל תצטרך לבריות ואפי' היה חכם מכובד והעני יעטק באומנות ואפילו באומנו' מגוולת ואל יצטרך לבריות וכן אמרו חז"ל מוטב לפשוט עורות נבלות בשוק ולא יאמר חכם אני אדם גדול אני :

ב העירו רז"ל שהמה ראו בנסיון הכתמתם שכל מי שאינו צריך ליטול מהצדקה ומרמה את העם ונוטל אינו מת עד שיצטרך לבריות ועוד אמרו כל מי שצריך ליטול ואינו יכול להחיות אלא אם כן יטול בגון זקן או חולה או בעל יסורין או ישנו בנות רבות ואינו יכול להשיא ולבסגן אלא אם כן יטול ומגים דעתו ואינו נוטל הרי זה שופך דמי' שממת עצמו ומתחייב בנפשו ואין לו בצערו אלא עונות ותסאים וכל מי שיכול להחיות עצמו אלא שצריך סינוף וצער גדול בהחיותו ואינו עושה ידוע שצריך ליצ' ומצע' עצמו ודוחק את השעה וחי היי צער כרי שלא יטריח על הצרכו אינו מת עד שיצרכם אחרים ועליו הכתוב ואמר ברוך הגבר אשר יבסח כה' וגומר :

ג עני שנבנו להשלים לו די מחסורו והותירו על מה שצריך המתיר שלו דהא לא נתנהו אלא לו ואם גבו לעניים סתם והותירו מה שצריך ישמרו לעניים אחרים וכן מותר שכוי לאותו שכוי ואם נכו לשכויים סתם והותירו ישמרו אותם לשכויים אחרים מותר המת יורישו מותר מדם למתים ואם ראו הפרנסים שיש צורך ששהו ורצו

א מעות שנבנו לפדיון שכוי ומת קודם שנפר' יש מי שאומר שהם של יורשיו ויש מי שאומר שלא זכו בהם יורשיו ולזה הרעת נוספה בזמן הזה שמתנדבין סתם דאמרין דעתיהו שלא התנדבו על דעת כך והוא הדין לנטמעי השכוי בין הגוים קודם שנפרה שלא זכו בהן יורשיו שלא התנדבו אלא לפדותו והרי זה נטמע והוא הדין אם נרד אחד מעות ליתומה להשיאה ומתה דלא זכו בהם היורשים ומרוב כל זמן שהיא חיה הרי הם שלה וצריך לתת לה מיד דהא לשמ' נדרו ואין ממתניין עד נישואיה אם לא שפירשו ואם מתה המעות חוזרין ויש חולקין ועיין בע"ש סימן רנ"ג סעיף י"ז וסוף סימן רס"ג .

א עני שננותן פרוטה לצדקה מקבלין ממנו שלא לביישו ואם לא נתן אין מחייבין אותו ליתן נתנו לו בגדים חדשים והחזיר הישנים מקבלין אותן ממנו ואם לא החזיר אין מציבין אותו להחזיר :

ט עני שאינו רוצה ליקח צדקה וידוע שצריך לה מערימין ונותנין לו לשם מתנה דרך כבוד כאלו אינו מן הצדקה ואם אינו רוצה נותנין לו לשם הלואה ואם אינו רוצה אומרים לו הבא משכון כרי שלא יתבייש ואין נפרעין ממנו אחר כך :

י עשיר שיש לו ועינו צרה לאכול משלו ומרעיב עצמו אין משגיחין עליו :

יא ת"ח חייבי' לתת לו לפי כבודו ואם אינו רוצה לקבל מתעסקין לסחור לו סחורה שקונים לו סחורה בזול וקונים ממנו סחורתו ביוקר כרי שיתפרנס בכבודו ואם יודע להתעסק בפרקמטיא מלוי' לו מעות לסחורה בהם שכל המטיל מלאי לנים של ת"ח וזכה ויושב בישיבה של מעלה שנ' בצל החכמה בצל הכסף .

יב מי שצריך לבריות ונתנו לו כתב קיבוץ לשוט אחר פרנסתו ונתנו לו צדקה והביאה לביתו אין בעלי חובות יכולין ליפרע ממנו מה שאכה בצדקה שיכול לומר להם לא רחמו עלי בשביל לשלם ממנו נשוי אלא לפרנס בה בני ביתי ואפילו אם הוא רוצה ליתן לבעל חוב אשתו ובניו יכול' לעכב עליו דאגן סתרי שלא נתנו לו אלא אדעתא לפרנס בה אשתו ובניו אם לא שהיה כתיב בקיבוץ שהייב לאחרים שאזנתו לו אדעתא דהכי שישלם כמו שהיה כתוב בקיבוץ .

א אמר לישראל לקבל צדקה מן הגוים בפרהסיא משום שיש בה חילול השם שאומרים הגוים כמה מגונה אומה זו שאין מפרנסין עניים וה"מ דאיפשר ליה לאתוונגי בצניעה אבל אם אי אפשר לו לחיות בצדק' של ישראל וגם אינו יכול ליטול בצניעה מן הגוים תרי זה מותר דאגוס הוא להחיות את עצמו .

רנה להרחיק מקבלתה וכו' ב סעיפים .

א לעולם ירחיק אדם עצמו מהצדקה ויגלגל עצמו בצער שלא יצטרך לבריות וכן צו החכמים עשה שבכתך חול ואל תצטרך לבריות ואפי' היה חכם מכובד והעני יעטק באומנות ואפילו באומנו' מגוולת ואל יצטרך לבריות וכן אמרו חז"ל מוטב לפשוט עורות נבלות בשוק ולא יאמר חכם אני אדם גדול אני :

ב העירו רז"ל שהמה ראו בנסיון הכתמתם שכל מי שאינו צריך ליטול מהצדקה ומרמה את העם ונוטל אינו מת עד שיצטרך לבריות ועוד אמרו כל מי שצריך ליטול ואינו יכול להחיות אלא אם כן יטול בגון זקן או חולה או בעל יסורין או ישנו בנות רבות ואינו יכול להשיא ולבסגן אלא אם כן יטול ומגים דעתו ואינו נוטל הרי זה שופך דמי' שממת עצמו ומתחייב בנפשו ואין לו בצערו אלא עונות ותסאים וכל מי שיכול להחיות עצמו אלא שצריך סינוף וצער גדול בהחיותו ואינו עושה ידוע שצריך ליצ' ומצע' עצמו ודוחק את השעה וחי היי צער כרי שלא יטריח על הצרכו אינו מת עד שיצרכם אחרים ועליו הכתוב ואמר ברוך הגבר אשר יבסח כה' וגומר :

ג עני שנבנו להשלים לו די מחסורו והותירו על מה שצריך המתיר שלו דהא לא נתנהו אלא לו ואם גבו לעניים סתם והותירו מה שצריך ישמרו לעניים אחרים וכן מותר שכוי לאותו שכוי ואם נכו לשכויים סתם והותירו ישמרו אותם לשכויים אחרים מותר המת יורישו מותר מדם למתים ואם ראו הפרנסים שיש צורך ששהו ורצו

רנז קופה ותמחוי האיך נגבים ומתחלקים וכו' ו' ס' .

א כל עיר שיש בה ישראל חייבים להעמיד להם גבאי צדקה אנשים ידועים וגאונים שיהיו מחזירי' על העם לגבות מכל אחד מה שהוא ראוי ליתן ודבר הקצוב עליו והם מתחלקים המעות מער' שבת לערב שבת ונותנין לכל עני ועני מה שיספיק לו לשבע' ימים וזו היא הנקראת קופה של צדקה לפיכך אמרו מי שיש לו מזון שבעה ימים לא יקח מננה וכן מעמידים גבאים שלוקחים בכל יום ויום מכל הצד והוצר פת וימינו מאכל או פירות או מעות ממי שמתנדב לפי שעה ומחלקין את הגבוי לערב בין העניים וניתנין ממנו לכל עני המצטרך כמו שנתבאר לעיל סימן רנ"ג ובמסק' בסעיף ד' יתבאר למי מחלקין הקופה ולמי מחלקין דתמחוי וצריכין דגבאים שיהיו נאמנים חכמים ונבונים שידקדקו על כל עני ועני ליתן לו הצריך וירקקו עליהם שלא יהיו רמאים חוץ ממי שמבקש שיאבילוהו שאין מדקדקין אחריו כדפרישתי לעיל ואם אין הגבאים חכמים וראויין לכך דוחין אותם ולא יגבו כלל ואם אין יכולין לדחות אסור לתת צדקה על דם :

ב בתעניות מחלקין מוגנות לעניים וכל תענית שאכלו העם ולבו ולא חלקו מוגנות או צדקה לעניים הרי הן כשופכי דמים שנאמר צדק ילון בה ועתה מרצחים כלומר כשנולדו הצדקה הם מרצחים במה דברים אמורים שדרך שלהם לחלוק פת ולא חלקו פת או פירות שהם מני מאכל שהיו יכולין לאוכלן מיד והם לא נתנו להם ותעניים נשענו עליהם ונמצאו נשאר רעבים אבל אם דרכן לחלק מעות או חטין או כיוצא דבר שאינו מוכן לאכילה ולא חלקו ודאי לא נשענו העניים על זה ואינן כשופכי דמים אם לא נתנו היום ויכולין לתת למחר :

ג הקופה אינה נגבית בפחות משנים שאין עושין שררה על הציבור בפחות משנים כבוד הציבור אבל לאחר שנגבית אהר נאמן עליה להיות גזבר דלא חשרינן ליה הילכך אפי' שני אחים יכולים לגבותה והיות גזברים דאי משום שררותם האבא תרי ואי משום נאמנות אף על גב דתרי אחים לגבי הימנותא כחר דמו הא אמר' לענין נאמנות דגוב' כחר סגי ואינה מתחלקת אלא בשלישה לפי שהיא כדיני ממונות לעיני על כל עני ועני כמה ראו' ליתן לו ואין לומר מהאי טעמא נמי תהא נגבית בשלישה שישומו ויטילו על כל אחד כמה יתן דמה שהיו נותנין לקופה היה מנהגם לתת כל אחד סכום קצוב עליהם ששמום כבר ולא היו הגבאים צריכין לעשות רק הגבייה ואחר כך להלקה לכל עני מה שצריך לו לפי בני ביתו ולפי כבודו לשבעה ימים אבל לתמחוי לא היה דבר קצוב על הבעלי בתי' אלא לפי צורך השעה שהיו צריכין לעניי עולם לפי מה שבאו לעיר פתאום והיו הגבאין צריכין לעיין על כל אחד ואחד כמה ראוי שיתן ואחר כך היו צריכין לעיין ג"כ על כל עני ועני כמה ראוי ליתן לו לפיכך מתחלקת בשלישה ונגבית בשלישה שהחלוקה והגבייה היא כדיני ממונות :

ד תמחוי נגבית בכל יום וקופה מערב שבת לערב שבת תמחוי לעניי עולם וקופה לעניי איתה העיר בלבד ורשאין בני העיר לעשות קופה תמחוי אם רבו עליהם עניי עולם ואין מספיק להם התמחוי שגבו לצרכם וכן לשנות מתמחוי לקופה אם יש הרבה עניים בעיר ואין מספיק להם הקופה שגבו בשבילם ויכולין לשנות לכל מה שירצו מצרכי ציבור אף על פי שלא התנו כן בשעת שגבו סתם לב בית דין מתנה כן ואם היה במדינה חכם גדול שהכל גובים על דעתו והוא יחלוק לעניים כפי מה שיראה לו הרי זה יכול לשנותו לכל מה שיראה לו מצרכי ציבור והוא הדין לגבאי הממונה מבני העיר שיכול לעשות הצדקה לפי ראות עיניו וכן יחיד שהתנדב צדקה ונתנה לגבאי העיר ודאי סילק עצמו מאותן המעות ונתן הדכ ליד הגבאי לעשות בה כמו שעושין בצדקת בני העיר אבל אם יחיד מנה גבאי לעצמו אין בני העיר יכולין לשנותה דלא על דעתו התנדב וכן אם פירש הנותן ואמר שיתנו לעניי העיר או לעניי פלוני אין לשנותה אפילו לתלמוד תורה , בני העיר שמינו גבאי ונתפרדה החבילה שנפרדו אותן הקהל זה מזה ועדיין מעות הצדקה ביד גבאי אם היה רשית ביד הגבאי בתחלה לעשות מה שירצה רק הוצרך לימלך בראשי העיר גם עכשו יעשה כן אם איפשר ואם אי אפשר לו לימלך או שאינו יכולין להשו' דעתו יעשה דגבאי מה שירצה ובלבד שיעשה בו דבר מצוה שאפשר לומר גם הם אם היו בקי בהראשון היו מסכימין על זה ועל מ' רנ"ט סעיף ב' :

ה אם שיש בעיר שלשים יום כופין אותו ליתן צדקה לקופה אם בני העיר ישב שם ג' חדשים כופין אותו ליתן צדקה לתמחוי ישב שם ששה חדשים כופין אותו ליתן צדקה בכסות שמכסין בה עניי העיר ישב שם ט' חדשים כופין אותו ליתן צדקה לקבורה שקוברין בה את העניי' ועושין להם כל צרכי קבורה כד"א בבבא גיורא ואומר שאינו רוצה להשתקע אבל אם בא לעיר כרי להשתקע כופין אותו מיד וכן בני עיר חדשה שנתיישבה כופין זה את זה מיד ויש אומרי' שכזמן הזה משערין לכל בשלשים יום מפני שהגדושיין והגלות מצוין אם ישהה שלשים יום בעיר מסתמא להשתקע בא :

ו מי שחלק בסחורה ממלוחו לעיר אחרת ושהה שם זמן מה ופסקו

עליו אנשי העיר שהלך לשם צדקה הרי זה נותנה ליד הגבאי צדקה שבעיר לחלק אותה עם צדקות בני אותה העיר לעניי אותה העיר ואם היו הסוחרים רבים שהלכו שם ופסקו עליהם צדקה נותנין ג"כ ליד הגבאים באותה עיר כדי שלא יהיו שוד' לפוסקים ואינם ניתנין וכשרוצים לחזור למקום תובעים אותה מן הגבאי ומביאין אותה עמהן לערים ומפרסמין בה עניי עירם ואם יש באותו העיר שהלכו לשם חבר עיר כל' חכם גדול שנותני' על דעתו והוא מחלקם יתנו לחבר אותה העיר והוא מחלק' כפי שירא' לו והוא דאמרינן דבני עיר זו שכאו לשם סוחר' ממקום אחר שפסקו צדקה על הסוחרים וצריכים הסוחרים לתת ליד הגבאי או ליד חבר העיר משום חשד היינו דוקא שלא היו נותנין צדקה כזו אם נשארו געירם כיצד כנון שגורו בזה העיר תעניות מחמת בצורת או משלח' או שמד או איזה צרה שלא תבא וגורו על כל בני העיר ודאמו לגבייהו ליתן צדקה עמה' לכטל הגוי' בתשובה ותפלה וצדקה או צריכין ליתן ליד גבאי הצדק מפני חשד וקקת עמה כשילכו לבית' לפגנם בה עניי עירם או אם יש כאן חבר עיר יתנו ליד חבר העיר אבל צדקה שרגילין ליתן כל שעה שאף בעירם היו צריכין ליתן אין צריכין ליתן כלל כאן דמה ליתן לבני עיר זו עליהם ודאי יתנו הם בעירם כל המוטל עליהם הילכך אותם בני הישובים שבאים לקהלה ל"ה וי"כ ומזכירין נשמתו ונדרים צדק' הואיל וחק קבוע הוא בכל מקום באותו זמן שנודרין צדקות אין צריכין בני הישובים לתת אותה הצדקה כאן שאין כאן חשד כלל כי ודאי יתנוהו ומוליכין הצדקה שלהם ליישוביהם ועושים בה כרצונם מי שיש לו מעות אחרים בידו למחצית שכר או בדרך אחר ונותנין מעשר מן הרווח צ"ד ליתן הרווח לבעליו דהא טוב' הגאה שלו הוא והוא יתנה למי שירצה אם לא שיש תקנה בעיר ליתן מכל מה שמירוח אפילו עם מעות אחרים או הוא צריך ליתן דודאי גם האחר על דעת זה נתן לז' :

רנז סדר גביית הצדקה ושלא לאחרה וכו' ו' א' סעיפים :

א נכאי צדקה אינם רשאים לפרוש זה מזה בשוק לגבות אלא כרי שובלו לראית' זה את זה כרי שלא יאמרו זה הגובה יהודי דעתו לגבות אלא זה פיר' לשער וזה פורש להנות ונכאים ששם יכולין לראות זה את זה מצא הגבאי מעות בשוק וכן שהיה נושה בחבירו של מנה ופגעו בשוק ופרעו לא יתנם לתוך כיסו שלא יאמרו מעות של צדקה היא גונב אלא יתן לתוך ארנקו של צדקה וכשיבא לביתו יחזור ויטלם ולא ימנה מעות של צדקה שנים כדי שלא יאמרו שנים הוא נוטל ואינו מונה אלא אחד לפיכך לא ימנה אלא א' א' להוציא עצמו מהחשד דכתיב וייתום נקיים מה' ומישראל :

ב ואם גבו מעות ולא היה להם עניים לחלק וצריכין להחליט הפרוט' או למיכרין אין מוכרין ואין מחליפין לעצמן כדי שלא יאמרו עליהם שמוכרין או פירטין אותם כולל לעצמם אלא ימכרום ויחליפום לאחרים וכן אם צריכין למכור מה שגבו מהתמחוי ימכרו לאחרים ולא לעצמן מפני החשד ואין מחשבין עם הגבאי צדקה כצדק' ולא בהקדש עם הגזברים שנאמר ולא יחשבו את האנשים אשר יתנו את הכסף על ידם לתת לעישי המלאכה כי באמונה הם עושים ומ'ם כדי שיהיו נקיים מה' וישראל טוב להם ליתן חשבון וכל זה בגבאים הכשרי' אבל מי שאינו כשר או שנתמנה כאלמית וחוקה צריך ליתן חשבון וכן הדין בכל הממונים על הציבור וכשרוצים הציבור יכולין לסלק הגבאי ולמנות אחר וה'ה שאר ממונים ואין יכולין לומר מה ענין מצאתם בני אתם מכיאיין אותו לידו חשד שכן הוא המנהג כל אחד מ ישראל רוצה לזכות בעסק ציבור באמונה ועכשו ממנין זה לזמן מוגבל ואחר כך ממנין אחר לזכות את כולם :

ג הצדקה היא בכלל הנידרים לעניין כל תאחר דכתיב כי תרוץ נדר לה' אלקיך לא תאחר לשלמו וגו' מוצא שפתוך שפתיך וכו' אשר נדרת בפניך וארוז' בפניך זו צדקה דכתיב כי יצא מפי צדקה לפיכך האומר הרי עלי סלע לצדקה או סלע זו לצדקה חייב לתנו מיד ואם לא יתנו מיד הרי עובר בכל תאחר דאע"ג דלענין קרבנות הגאמרים ג"כ בהאי קרא אינו עובר בכל תאחר עד שיעברו שלש רגלים כראיתא בגמרא בראש השנה פרק קמא וילפינן לה מקראי היינו דוקא קרבנות זמנין ועלון לירושלים להקריב קרבנות אלא כרגלים אבל צדקה זמנה בכל עת דהא עניים מצויים בכל שעה ואם אין שם עניים מפריש ומניח עד שימצא עניים ודוקא במפריש צדקה סתם אבל כל אדם יכול להפריש מעות לצדקה ומתנה שיהיו מנוחים אצלו ליתנם מעט על יד כמו שיראה לו וכן אם התנה בשע' שנדר הצדקה או התנדב שיהו הגבאים רשאים לשנותה ולצרפה להחליפה בזהב כדי לשהות אצלם הרי אלו מותרים וגם במפריש סתם לא אמרן שעובר אלא בצדקה שיש בידו לחלק בעצמו אבל כשנודרין צדקה בבית הכנסת ליתנה ליד גבאי או שאר צדקה שיש לו ליתן ליד גבאי אינו עובר עליה אף על גב דעניים מצויים אלא אם כן תבעו דגבאי ואז כשהגבאי תובעו ואינו נותן עובר עליו מיד אי קיימו ענים והגבאי היה מחלקה להם מיד שכל זמן שאין הגבאי תבעו הרי ודאי אין הגבאי צריך לה ודאי לא קיימו עניים והני מילי שיועד שיד' הגבאי שגד' אבל אם אין ידוע לגבאי שנדר צדק' הוא שיועד לגבאי מה שנדר כדי שיכול לתבעו כשצטרך

בשיצט"ך ולא מקרי עניים מצויים אלא עניים הצריכים לחלק להם אבל אם אין דרך לחלק להם ניד לא מיקרי עניים מצויים ואם אמר אתן סלע לצדקה לפלוני אינו עובר עד שיבא אותו עני אף על גב דשאר עניים מצויים אבל אם אמר סתם אתן לצדקה למי שארצה חייב ליתנה מיד ואם אינו נותן עובר בכל תאחר הוא עניי קיימי ויש בידו ליתן ולא יוכל לומר איני רוצה לתת לאלו אלא לאחרים כשיבאו דאם בן כך יפטר עצמו לעולם ומתי יקיים נדרו : ד כבר כתבנו בסוף ר"ג שצריך כל אדם להתחיל ע"ה הנדרים לפיכך טוב שלא יזרח אדם שום דבר כדי שלא יבא לידי כל תאחר אלא כשירצה לעשות צדקה יתן מיד לצדקה מה שירצה בלא נדר ויש לזיזרה שאם פוסקין צדקה ברבים והוא צריך לכסוק עמהם יאמר כלא נדר .

ה בשחטר בכיס של צדק צריך הגבאי להלוות וכשימצא אחר כך בכיס נפרע ממנו ואין צריך ליטול רשות מהנתינים בכיס מי שהלוה לעני צדקה משלו על מנת לנכות אחר כך ממעשרותיו או מצדקותיו שיתן כשיגיע זמן הפרשת מעשרותיו או נתינת צדקותיו מחשב על זה שהלוה לעני ומעכב לעצמו כנגד ההלואה כמה ספריש עכשיו כמה דברים אמורים שהעני שהלוה לו עודנו חי ועודו עני שאם היה רוצה עכשיו לתת לו לצדקה היה הרשות בידו לתת לו אבל אם מת אותו העני או נתעשר אינו מעכב לעצמו כלום ממה שצריך לתת עכשיו בשביל מה שהלוה כבר לעני שהרי עכשיו אינו יכול לתת לו והעני אינו חייב לשלם שהרי עני היה באותה שעה שהלוה לו וע"מ שלא להיפרע ממנו הלוה לו וא"כ מאיזה טעם יעכב הא ממה שחייב לתת עלשיו הלוואתו כבר אבודה היא ואין מנכין על האבוד ודוקא בידוע שהיא חי או בידוע שנתעשר אבל מסתמא אין חוששין שמא מת או שמא נתעשר : ו הגבאי שאמר בעוד שהוא גבאי כך וכך הלוייתי לבית של צדקה נאמן בלא שבועה שכן הוא דרך הגבאים שהם מלוים לתוך כיס של צדקה עד שיהא בכיס ואדעתא דהכי מוקמינן להו ומימינן להו אבל לאחר שסלקוהו ויצא הכיס מתחת ידו אינו נאמן עוד להוציא וכומר כך וכך נשאה חייבת לו .

ז גבאי צדקה לא ימנע עצמו מן הגבאית מחמת שהעניים יתפרוהו שאין לו לחוש כלל אם יתפרוהו כי יותר טוב לו ויותר זכותו גדול מכשמוכרין אותו שסובל חירופין ומפקח בצרכם רק שהוא יכוין מה שיעשה לשם שמים :

ח עני שיש לו קרובים עשירים שיכולין לפרנסו חייבים הם לפרנסו משום דהו אודי עמך ואין הגבאים חייבים לפרנסו אע"ג שהקרובי' ג"כ נותנין לבית של צדק' עד שיעניו עליהם הבית דין אם אין ספק בידם לתת כל מה שישם צריכים או יתנו להם גם הגבאים .

ט כל הנותן צדקותיו לעני הגון וראוי זכותו מרוב' משנות' לעני שאינו הגון לפיכך לא יתן אדם כל צדקותיו לעני אחד בלבד דשמא האחר הגון יותר מזה ויהיה זכותו יותר ועוד שהוא מצטרף לשאר עניים בזה אם יתן לעולם לאחר .

י המחלק צדקה צריך לזיזרה שלא ידבה לקרוביו יותר משאר בני אדם שגזול בזה שאר עניים שהרי הנותנים לא נתנו אלא על דעת שיחלקו לכולם בשוה או לכל אחד לפי כבודו ולא לפי הקרובי' שלו ודוקא גבאי צדקה אבל מי שמחלק צדקה שלו או מעשר שלו אדרב' קרוביו קודמין כמו שנתבאר לעיל סימן רנ"א .

יא המנה מעות להרוח לת' וממנה את אשתו עליהם לתת הרווח לת' למי שתחפוץ אינה יכולה להפקיד' ביד אחר אפי' הוא רביי בניא בן תרדיון שאינו רצונו שיהא פקדונו אלא ביד אשתו והיא אינה רשאה לשנות מדע' משלח' שהיא בעלה ואם שינתה ומינה אחר במקומה אין מינוי שלה כלום אבל אם המתגרב מינה עליהם חבר עיר יכול חבר עיר להפקדם ביד מי שירצה ודאי על דעת עני מינה אותו המתגר' שימנה הוא אחר ההגון במקומו כי ידע שהוא בעצמו לא יכול להטריח בכל דבר שהוא טרוד בהרבה עניינים .

רנח דין המתפס בצדקה ובו י'ג מעיפס :

א המתפס בצדקה הרי זה כמתפס בנדר כיצד היה סלע של צדקה מונח לפניו ואמר על אחר הרי זה כזה הרי זה צדקה .

ב המפריש סלע ואמר הרי זה צדקה ואמר על אחר וזה אף על"פ שלא סיים דבריו לומר וזה ג"כ צדק' גם השני צדקה שוה נקרא ידות צדקה ואמרינן ודאי היתה כוונתו לומר וזה צדקה ואם היה רוצה לומר על סלע זה הוציא בפיו על סלע אחר הוי פעות ונרע מידות ואינו כלום .

ג הנודר צדקה ואינו יודע כמה נדר מרבה ליתן עד שיאמר בוראי לא לכל כך נתכוונתי .

ד האומר תנו מאתם וזו לצדקה או תנו ספ' תורה לבית הכנסת יהנו לבית הכנסת שהוא רגיל בה בעיר שהוא דר' שם הוראי לאותה נתכוין ואם רגיל בשתיים יתנו לשתיים ויחלקו בניהם והאומר ליתן שמן למאור יתנו לבית הכנסת ולא לבית המדרש וכלשון

ה האומר תנו מאתם זה לעניים יתנו לעניי אותה העיר שהוא דר בה דסתם נותן לעניי עירו היא נותן וע"ל סימן רנ"א סעיף ה' וכל זה מן הסתם אבל במקום שיריעים כוונתו שלא כיון לעניי אותה העיר לבד כגון במקומות שרוד עשירים ליתן לצדקה הדבה בשעת מיתתו ורוד לחלקו אותו הצדקות לכל העניים הולכין אחר זה ואפילו נדר סתם הולכים אחר המנהג ויחלקו יורשיהם הצדקה לכל עניים הטובים בעיניהם ואפי' אינם עשירים ואפילו היתה אותה הצדקה מונחת ומפקדת ביד אחר יתנו אותה ליורשים ויודיעים שכן נדר המחייב עצמו בקנס לצדקה ועבר צריך לתנו לעניים שבקרי ולא יוכל לומר שיתנם לעניים אחרים ויוכל הנבאי לתבעו דמיקרי ממון שיש לו תובעין אצל הגבאים דוראי על דעת כן התחייב עצמו אבל מי שהקדיש ממון הרבה ומנה עליה יורשיו לחלקם כפי הטוב בעיניהם אפילו לעניי עיר אחרת מקרי ממון שאין לו תובעין ואין גבאי העני' יכולין לתובעו ולקוף אותו שיקיימו צוואת המת ואף על גב ששעברים וגזולים את העניים מכל מקום הואיל ויכולין לחלק לכל מי שירצו מקרי ממון שאין לו תובעין ואפילו היו האפטורופסין שנים ומת אחד מהן אין הקהל יכולין למנות אחר שזה לא נתן אלא על דעת אלו השנים וכיון שמת אחד מהם יעשה הנשאר מה שירצה לפי מה שצוה הנותן ועניו בלבבו ע"ש סימן ש"א ואפילו בצדקה של בני העיר אין אדם יכול לתבוע צדקה אלא אם כן יש לו הרשאה מן הגבאים או מטובי העיר המקדיש מנה לצדקה ואין לו לשלם מסדרין לו כמו לשאר בעל חוב .

ו אמרת אדם לגבוה כמסירתו להדיט דנדר הוא וצריך לקיימו לפיכך הנודר צדקה אינו יכול לחזור בו דהא דרשינן בפ"ד זו צדקה כלומר מיד שהוציא מפי מחייבו הוא ליתנו ואינו יכול לחזור בו והני מילי בלא שאלה אבל אם פתח' ומציא פתח לנדרו גשאל לחכם ומתירו לו בשאר נדר כמה דברים אמורים כל זמן שלא יצא מתחת ידו דהוי כמו הקדש בטעות דקיל שאינו הקדש אבל אם הגיע ליד הגבאי שוב אינו יכול להשאל עליו .

ז לעולם יזרח אדם שלא יאמר גלע זה להקד' סתם הקדש הוא הקדש לכך הבית והקדש סלע הוה שחל ההקדש על הסלע ואסור בהנא' מהו בזמן הזה שאין לנו הקדש בברק הבית אפילו אמר להקדש סתם דעתו לצדקה וכונתו לעניי' מהוה אם אמר בפירוש שבכוונתי להקדש ממש אין לו תקנה ליהנות ממנו אלא אם כן נשאל לחכם שמתירו לו בפתח וזרטה ואז נקטר הנדר מעיקרו ואין שוב שום הקדש כמעות ואין אדם יכול להקדיש דבר שאינו ברשותו דכתיב איש כי יקדיש ביתו קדש מה ביתו ברשותו אף כל ברשותו לפיכך אם היה לו פקדון ביד אחר והנפקד כבר בו אין הב' עלים יכולין להקדישו שכיון שהנפקד כופר בו וזה צריך לדון עמו עליו להוציא ממנו כדכתיב' לא מקרי ברשותו אבל אם לא כפר בו יכול המפקד' להקדישו דפקדון בכל מקום שהוא ברשותו כמה דברים אמורים במטלטלין אבל קרקע כגון שגזול אחד ממנו קרקעו וכפר בה אם יכול להוציא ממנו כדכתיב' אף על פי שערין לא הוציאה יכול להקדישה דקרקע אינה נגזלת ובכל מקום שהיא ברש' בעלה הוא עומדת הגזול את חברו ולא נתייאשו הבעלים שניהם אינם יכולים להקדיש זה לפי שאינה שלו וזה לפי שאינה ברשותו שערין צריך לדון עליה וכן כל כיוצא בזה המקדיש חוב שיש לו עליו שטר חוב צריך כתיב' ומסירה להקדש כמו בהדיוט אם יש לו משכון ביד חברו מה שהוא נדר הלוואתו אינו יכול להקדיש' שהוא קנוי לחבירו בעד מעותיו רק"ל בעל חוב קונה משכון והמותר יכול להקדיש שהוא עדיין שלו בכל מקום שהוא ויש אימרים דאפי' המותר אינו יכול להקדיש דכולו הוא קנוי לחבירו בעד מעותיו עד שיפדנו .

ח אם יש לו חוב על אחד ואומר יהיה להקדש או לצדקה אינו כלום אף על פי שזה מודה ואינו רומה לפקדון דפקדון לאו להוצאה ניתנה ובכל מקום שהוא ברש' בעלו הוא אבל חוב להוצאה ניתן ואין אותו המעות שהם ברשות הב' ברשותו שהרי מחוסר גבויינא בין אין לו עליו שטר בין יש לו עליו שטר מהו כשיש לו עליו שטר כבר כתבנו דכתיבה ומסירה נקנה להקדש כמו להדיוט ואם אין לו עליו שטר נמי אם אמר בפני הבעל חוב וכפני הגבאי או בפני טובי העיר או אדם חשוב שבקרי חוב זה לצדקה וכו' העניים מדין מעמד שלשתן דכל אלו יד עניים הם וררי היא צדקה ואינו יכול לחזור בו ואסור לשנותו ואם אמר חוב שיש לי על פלוני כשיבא לידי אקדשו או אתנו לצדקה אפילו לא אמרו בפני שום אדם חייב להשלי' דבריו להקדישו וליתנו לצדקה כשיבא לידי אף על פי שעכשיו עדיין אינו בידו חייב משום ככל הוציא מפיו יעשה :

ט המכה את חברו או חרפו בעניין שחייב לפי תקנת העיר ה' והוכים ואמר בפני הגבאי או בפני טובי העיר איני הפין כקנס אלא יהיה לצדקה ואחר כך פייסו עד שמחל לו אין מחילתו כלום דאין יד עניים אגן והרי כבר זכו בו העניי' מיד בקנס זה ע"י מעמד שלשתן :

עב המכה את חברו או חרפו בעניין שחייב לפי תקנת העיר ה' והוכים ואמר בפני הגבאי או בפני טובי העיר איני הפין כקנס אלא יהיה לצדקה ואחר כך פייסו עד שמחל לו אין מחילתו כלום דאין יד עניים אגן והרי כבר זכו בו העניי' מיד בקנס זה ע"י מעמד שלשתן :

לבוש

הלכות צדקה

עמדת זהב

כבר אמרנו דאמירה לגבוה כמסירה להריוט לפיכך אסמכתא קייא בהקדש ובצדקה כגון שאמר אם אעשה דבי פלוני אתן כך וכך לצדקה ועשאו חייב ליתן :

יא איש ואשה שקבלו עליהם הרום להתגרש והעמידו קנסות על ככה לצדקה ואחר כך נתפייסו שלא להתגרש י"א אף על פי שקבלו קנין על זה פטורין מן הקנס כיון שהקנין בטל לענין גירושין אין הקנין מועיל דלא הוי אלא קנין דברים בעלמא ואינו על דבר שיש בו ממש וכל קנין שאינו על דבר שיש בו ממש אינו כלום כמו שיתבאר בע"ה בלבוש עיר שישן סימן ר"ג וכיון דלענין גירושין אין בו ממש גם בענין הקנס לצדקה אין בדברים אלו ממש ועוד אפילו שהיה בו ממש לא נדרו זה לצדקה אלא יתבע אחר את חברו כגון שאמר יחזור בו והשני לא יחזור בו אבל שניהם מתרצים ואין אחר מהם תובע למה יתחייבו לא נדרו אלא להחזיק דברים אם אחד יחזור בו והשני לא יחזור בו שיוכל למכר את חברו וככל כיוצא בזה אם נתפייסו שניה' אין נדר הצדקה ג"כ חל יב אמר ליתן לחבירו מתנה אם הוא עני הוי כגורר לצדקה וזכת זה בה ואסור לחזור בו :

יג האומר חפץ פלוני אני נותן לצדקה בכך וכך והוא שוה יותר אינו יכול לחזור בו וכל אמירה שיש בה רווחא לצדקה אמרינן בה אמירתו לגבוה כמסירתו להריוט אבל אם לא היה שוה יותר באותה שעה שנגרר ואח"כ הוקר יכול לחזור בו כיון שלא משך ולא נתן הכסף לא קנה הצדק' והוא לא נדר אלא כפי שויו של עכשיו , יך כיון דצדקה כנדריים ונדבות היא הילכך אם נמר בלבו ליתן צדקה אף על פי שלא הוציאו כפיו חייב הדגבי נדרים ונדבות כתיב כל נדיב לב עולות אפילו אין כאן אלא נדיב ולא הוציאו כפיו הרי זו עולה והוא הרין לשאר נדבות וכי תימצאם בן למנ"מ דאמרינן אמירה לגבוה כמסירה להריוט הא אפילו על מחשבת חייב נ"מ דבאמירה כפינן ליה לקיום ובמחשבה חייב אבל לא שייך בפניה ויש אומרים דאם לא הוציאו כפיו אינו כלום דלא ילפינן צדקה מקדשים משום דהוי ליה תרומה וקדשים שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדן ועיין בע"ש סימן רי"ב :

רנז הנדר ואינו יודע מה נדר ודין אמירה לגבוה ובו סעיפים :

א האומר סלע זו לצדקה או שאמר הרי עלי סלע לצדקה והפרישו ער שלא בא ליד הגבאי יכול ללוותו ולפרועו בין ללוותו לעצמו לצרכו בין להלוותו לחבירו ויפרע אחר תחתיו וכן אם הקדיש כלום כל זמן שלא בא ליד גבאי יכול למוכרו בפני שלשה בקיאים בשומן ונותן דמיהם לצדקה משבא ליד גבאי אסור ללוותו בין לו בין לאחר בין הוא בין הגבאי מוכתיב בפיו זו צדקה שאסור לשנותו ואם היה הגאה לעניים בעיביב המעות כיר גבאי כרי לעשות לאחרים שיתנו הרי הגבאי מותר ללוותם ולישא וליתן עמהם ולפרועם שאין במעות של צדקה שום קרושה שיהיו אסור כהנאה מהו בצדקה העומדת לחלק לעניים בכל יום לא ישא ויתן בהם כי אם כסף בכסף וכיוצא בזה דשמוא יבאו עניים ולא יהיו לו מעות לחלק אבל צדקה שאינה עומדת לחלק רק הקרן יהא קיים ויאכלו הפירות שרי וכן גורגין :

ב ודוקא לצרכו אין יכולין לשנותם דכתיב בפיו זו צדקה אבל אם נדר אותה למצוה זו מותר לשנותם למצוה אחרת אפילו לא יפרעו אחרת תחתיה כיצד צדקות שהתנדבו לצורך בית הכנסת או לצורך בית עלמין יכולין בני העיר לשנותם לצורך בית המדרש או תלמוד תורה ואפילו הבעלים אינם יכולין לעכב אבל מתלמוד תורה לבית הכנסת אסור לשנותם דגדול תלמוד תורה מיהו גם כזה לא אמרו אלא כדאיכא למויחש שלא יהיה להם ספק לתלמוד תורה אבל במקום שבני העיר מספקים לתלמוד תורה ואם יוציאו אלו המעות לצורך בית הכנסת יתנו מעות אחרים לתלמוד תורה כשיצטרבו מותר ולא שייך בזה לומר מעלין בקודש ואין מורדין שאין במעות שום קרושה אלא תשמישי מצוה נינהו ואפי' אם הוא במקום שאסור לשנות אם אין צריכין לדבר שנגרר בגוף שהקדיש קרקע לבנות עליה בית המדרש ואינו יכולין לבנות מיד אין המגדב יכול לחזור בו אלא יניחנה עומד כך ער שיבא זמן שיבנו עליה וכל זה במקום שאין מגדב יודע בעיר אבל במקום שנתגדבן שהגבאי אז בני העיר משנה לכל מה שירצו או אפי' במקום שנתגדבן כשאדם משים איוה דבר בבית הכנסת כגון ספר תורה או כלי כסף וכדומה וכשירצה הנותן חוזר ולוקחו ונותנו לעיר אחרת או לבית הכנסת אחרת או כשיורד מנכסיו מוכרו לאחרים הולכים אחר המגדב שכל המקדיש אדעתא דמגדב הוא מקדיש ולב בית דין מתנה על דבר כזה ובלבד שהוא מגדב קבוע ומכל מקום אם התנה המקדיש בפרישו שלא ישנו הקדשו ולא יהא להם כח בזה פשיטא שאסור לשנותו ועיין לעיל סימן רנ"ז סעיף ד' :

ג ישראל שהתנדב נר או מנורה לבית הכנסת אם נשתתע שם בעליה מעליה שאינה נקראת עוד על שמו יכולי הציבור

לשנותה אפילו לדבר הרשות ואפי' אם מוחה המתנדב ודוקא הציבור כגון ז' טובי העיר ולא הגבאי דכל המקדיש על דעת הציבור הוא מקדיש ולא על דעת דגבאי מקדיש מיהו כל זמן שלא נשתתע שם בעליה מעלי' אפי' ציבור אינם יכולין לשנות' ואם שם הבעלים הקוק על הכלים שנתן כל זמן שהשם חקוק עליו ויכולין לקרותו חשוב לא נשתתע שם בעלי' ואסור לשנותו ודוקא לדבר הרשות אבל לדבר מצוה יכולין לשנותו אפי' שלא מתעני והאם היה המתנדב גוי אסור לשנותה אפי' לדבר מצוה כל זמן שלא נשתתע שם בעליה מעליה משום שמו יצטק הגוי ויאמר הקדשתי דבר לבית הכנסת של יהודים ומכרוהו ונטלו המעית לעצמן ויש בזה חלוק השם אבל בישראל אף ע"פ שיצטק לא משנהינן ביה ג'יה ביה הילול השם כיון דמן הרין שניה מיהו גם בישראל דוקא כשישנן נרות ומנורת כדי דצורך בבית הכנסת אבל אם אין ספק מנורת כבי' אין הציבור יכולין לשנות :

ד גוי שהתנדב נר או מנורה או דבר אחר לבית הכנסת מקבלים ממנו דלא עדיף מקרבן כדדרשינן איש איש יקחוב גויס שנודרין נדרים ונדבות בישראל ודוקא גוי אבל ישראל משומד גרוע הוא ואין מקבלין ממנו דכתיב כי יקריב מכם ולא כולכם להוציא את המשומד ובגוי נמי דמקבלין דוקא שיאמר לדעת ישראל הפרשתי איתה ואם לא אמר כן טעון גנויה שמוא יחשוב בלבו לעבודה זרה אבל אם יאמר בפיו שעל דעת ישראל הוא מפרישו לא איכפת ל כמה שבמחשבתו דדבור מכתל המחשבה נראה לי וע"ל סימן רנ"ז :

ה מי שיש בידו מעות והוא מספק בהם אם הם של צדקה אם לאן חייב ליתן אות' לצדקה דכתיב עני ורש הצדיקו ופרישו כדונם לברכה הצדיקו במתנותיו כלומר שאם יש לך ספק אם יש לו מתנה אצלך דהיינו צדק' אם לא הצדיקו כלומר צדקה ותן לו אותו הספק ודוקא כגון זה שאין למעות אלו שום חזקה של מי הם שאינו יודע מאין באו לו אבל מי שמקדיש דבר ואינו מספקין בלשונו אם הקדישו בכיור או לא ומת ולא נתברר לנו כינתה אותו הדבר בחזקת חולין הוא ויהורשים עם מוחזקים וההקדש שבא להוציא עליו עליו הראייה וכל זמן שאינו מכיר ראייה הנכסים בחזקת הורשים ועיין בע"ש סימן ר"ן :

ו מי שמצא כים מלא מעות בתיבתו וכתוב עליו צדקה הרי הן צדק דסמיכין אכתיבה וכן אם אמר אחד לכניו מעות אלו צדקה הן אם נראה להם שעשיהם במצוה ובמיוסר דבריו דבריו קיימים ואם נראה להם במערים שאומר כן כדי שלא יחזיקוהו בעשרה או כדי שלא יקחיהו בניו אין בדבריו כלום , מי שאמר לו בחלום אלו המעות שהטמין אביך של צדקה הם אינו כלום דדבריו חלומות אינם מעלין ואינו מורידין אבל אם אמר להם כן אחר מעות אלו שהניח לך אביך של צדקה הם אם היו אלו המעות במקום שהיה הוא יכול ליתלם וליתנם לצדקה כגון שאומר להם שהם חפורים בשירה ושל צדקה הם ומראה להם המקום והם לא ידעו נאמן דמה לו לשקד אם היה רוצה היה נוטלן ונותנן לצדקה אבל אם לא היה יכול ליתלן כגון שאומר חפורים בביתכם ושל צדקה הם אינו נאמן וכן הרין אם יאמר להם אחר מעות אלו שהניח לכם אביכם של פלוני הם המשתמש בתיבתו במעות הקדש וחוליקן זה אחר זה ומצא אח"כ אוליגן בתר רובא ורובא אוליגן בתר והשתמש בזה אחר זה אוליגן בתר רובא דשמוא מזמן ארוך היה מונחין בכאן :

ז אין לקהל לתכוע מסים וארנוניות ממעות של צדקה שגוישאין ונותנין בהם לטובת הצדקה כי מעית של מצוה פטורים מן המס מפני שאינם צריכין שימור דשמואים ועימדים הם :

הלכות מילה

רס גידול מצות עשה דמילה ובו סעיף אחד :

א מצות עשה על כל איש מישראל למול את בנו דכתיב וימל אברהם את יצחק בנו כאשר צוה אותו אלקים וכל הפרש'מיורי שכן הוא מוטלת עליו ועל כל זרעו אחריו וגדולה היא משאר מצות עשה שיש בה איר כרת כמו שיתבאר בס'טן שאחר זה וגם נכרתו עליה שלש עשרה בריחות כלומר שיש'עצמים נזכר בבית בפרשת מילה ולא נקרא אברהם שם עד שנמיול דכתיב בתחלת הפרשה התולך לפניו והיה תמים מכלל הקדום לכן לא היה תמים לפי שהיה בו מום הערלה וזכותה נכרת לו בבית על ביתה הארץ דכתיב ביום ההוא כרת יי' את אברים בריית לאמר לזיעוד נתתי את האלין וגומר והיא מצלת מדינה של ניהנם כמו שאמר ז"ל שאברהם אבינו יושב בפתיחה של ניהנם ואינו מביח ליכנס לכל מי שאינו נימול ומאוסה היא הערלה שנתגנו בה הגוים שנאמר כי כל הגוים ערלים וכל המצר ברית של אברהם אבינו שאינו מל או משוך ערלות אע"פ שיש בידה תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא וצא ולמד ממרע"ה שלא נתלה לו עליה אפי' שעה אחד שצויר

לפרוודור מבעוד יום או ששמעו אותו בוכה אפילו נולד אחר כמה ימים מונקו ח'מי'מיום שיצ'ראשו או מיום ששמעו אותו בוכ' אלא היה יום לידתו אלא שנשתאה שכיון ששמעו אותו בוכה על כרח' יצא לחוץ הואי דקו"ל כל זמן שהיה במעי אמו פ"ו סתום ו"א רה"מ בסתם דרוב ולדות הכי הוא אבל אם אומרת שהתניק היה מונח בכסנה כמו בשאר פעמי' ולא היה לה חבלי לידה כלל אע"פ ששמעו בוכה מונק לו מו' הלידה דאף על גב דלא שכיח שיכבה בלא הוצאת הראש חוץ לפרוודור מ"מ האם נאמנת לומר שהיה מונח כמו בשאר פעמים ובכה במעיה .

ה אם נולד כשהיו נראים ברכיע הוככים קטנים מאוד יש לסמוך על הוככים לספק למולו למחרת ואע"פ שהיה הרקיע מזהיר בעין אורה של יום והל"מ שאינו לא שבת ולא י"ט אבל אין סומכין על כוכבים קטנים לחושבם לילה ממש ולמולו בשבת וי"ט .

ו ואם נראים כוכבים בינונים מיד כשהוציא ראשו חוץ לפרוודור יש לסמוך עליהם שהוא לילה אפילו לדחות שבת ויום טוב אבל שר' ראיית הוככים הבינונים אם לפי השהויה נראה להם שהיו יום עדיין בהוצא' הראש אין להם אלא מה שענינה ראוות ויהא נימול לשמנה אפילו יארע בשבת .

ז אין דבר זה תלוי בתפלה כגון שכבר התפללו הקהל תפילת ערבית בעוד יום ועשאוהו לילה בתפלה . ונולד אחר כך ועדיין יום הוא תפלה אינה מעלה ואינה מורדת לא להקל ולא להחמיר רק כיצא' הכוכבים תלה רחמנא דביום כתיב .

רסג ילד שהוא ארום או ירוק ומי שבניו מתים מחמת מילה וכו' ה' סעיפים .

א קטן שהוא ירוק סימן הוא שלא נפל בו דמו אין מלין אותו עד שיפול בו דמו ויחזיר מראשו כמראה שאר הקטנים וכן אם נמצא ארום ס' ה' שלא נבלע דמו באיבריו אלא בין עור לבשר ואין מלין אותו עד שיבלע בו דמו וצריך מאוד לזהר באלו הדברים שאין מלין ולד שיש בו חשש חולי דסכנת נפשות דוחה הכל שאפשר לו למול לאחר זמן ואי אפשר להחזיר נפש אחת מישראל לעולם .

ב אשה שמלה בנה ראשון ומת מחמת מילה שהבשילה כחו מלה גם השני ומת מחמת מילה הרי הוחזקה אשה זו שבניה מתים מחמת מילה לא שגא הוי מבעל אחד או משנים וכשנולד לה בן שלישי לא תמול אותו אלא תמתין למולו עד שיגדל ויתחזק כחו והוא דחשבינן הכא כתיב זימנא הוי חזקה אע"פ דבשאר מילי לא אמרינן דהוה חזקה אלא בתלתא זימנא היינו משיום דאיכא פלוגת' דתנאי אי תרי זימני הוי חזקה או תלתא זימני וכיון דפלוגתא דתנאי היא הכא דספק נפשות וישנו ומתו מחמת מילה לא ימול ה"נ בין שהיו לו מל בנו ראשון ושני ומתו מחמת מילה לא ימול ה"נ בין שהיו לו מאשה אחת בין משתי' ויש חולקין כאיש מפני שאין טבע חולשת וכריאת הבנים תלויין באב אלא באם אבל ככר אמרנו דספק נפשות להקל .

ג ולא דוקא באשה אחת או באיש אחד אלא אפי' אהיות אמרינן הכי כיצד אשה אחת מלה בנה ומת מחמת מילה וגם אחותה מלה בנה ומת מחמת מילה שאר האחות לא ימולו כנייהם דשמא חולשה זו באה מטבע משפחת האחות אלא ימתינו עד שיגדלו ויתחזק בהם .

ד נולד כשהוא מהול אע"פ שאין לו ערלה מ"מ חייבו חו"ל להטפף ממנו מעט דם להניסו בכרית של אברהם אבינו מיהו דבר זה צריך להיות בנחת וצריכה מילתא למבדקה יפה יפה:בדידים ובמראית עינים ולא כפרולא דלא לעייק ליה ורואין ונהרין האיד מלין אותו וממתיני' לו הרבה ואין חוששין ליום שמיני שלא יביאוהו לירי סכנה .

ה תינוק שמת קודם שיוגע להיו' בן ח' מלין אותו על קברי בצור או בקנה ולא מפני שהוא חובה אלא כדי להסיר חרפתו ממנו ולא יקבר בערלתו כי חרפה היא לו ואין מברכין על המילה אבל משימין לו שם לזכור שירחמנו מן השמים ויחיה בתחיית המתים אבל אין עושין כן כ"מ ואפילו ביום שני של גלויות שאסור לקבור הנפלים ב"ט שאין מצוה לקיבור ואפי' לטלטל אסור ואסור למול גוי שלא לשם נרות אפילו בחול כיון שאין כוונתו לגייר למה נסיר חרפתו ממנו ולהחתימו בחותם ברית קדש .

רסד מי ראוי למול ובמה מלין וכיצד מלין וכו' ו' סעי'

א הכל כשרים למול אפי' קטן ואפי' עבד ואשה וערל ישראל שמתו אחיו מחמת מילה ואם יש ישראל גדול שיועד למול הוא קודם לכולם ואם אין גדול ימול אחד מאלו אבל גוי לא ימול כלל דכתי' המל ימול שפירש ומשמעו מי שהוא מהול בעצמו הוא ימול אחים לאפוקי גוי שאינו מהול ואפי' אם הוא מהול שלא לשם גירות כאלו לא מהול דמו שאין מילתו מילה כיון שלא לשם מצות מילה מל אבל הנך שאמרנו כולן כמחולין אשה כמחולא דמיא דישראלית היא ולא גרעה משום דאין לה מילה וערל ישראל שמתו אחיו

שאיחר אותה אלא נענש מיד אע"פ שהיה בדר' של מצוה ע"כ צריך לזהר בה מאוד וגם כי היא ארת ברית חתום בכשרינו ואינה כשאר כל המצות כמו התפילין והציצית שאינם קבועים בגוף וכאשר יסירם יסיר האות אבל המילה היא אות חתום בכשרינו ומעירה בנו שבתר בנו השם מכל היעמים ואנחנו עמו וצאן מרעיתו אשר לדור ודור אנחנו חייבים לעובר ולספר תהלתו :

רסא מי הוא החייב למול הבן וכו' סעיף אחר :

א האב חייב למול את הבן ולא האשה את בנה דכתיב וימל אברהם את יצחק בנו כאשר צוה אותו אלקים אותו צוה ולא אותה ומיהו אינו חייב כרת האב אם לא ימולנו אלא עובר על עשה לא מלו האב הייבין ב"ד למולו דכתיב המול לכם כל זכר דמשמע שעם הב"ד דבר הכתוב לא מלוהו ב"ד חייב למול את עצמו לכשיגדל לא מל את עצמו לכשיגדל חיי' כרת דכתי' וערל זכר אשר לא ימול בשר ערלתו וגברתה ובכל יום שמשוהין אותו כל הגזרים חייבים בעונשי' הגזרים דהיינו אב או הבית דין עוברים בעשה והבן לכשיגדל עובר בעונש כרת בכל יום שאף על פי שחייב עונש כרת אין כאן עד שימות דהא אין חייבי כריתות חייבין עד שיתרו בהן ובה אין העדי' יכולין להתרות בו דהוי ליה התראת ספק שמא עדיין ימול את עצמו והתראת ספק לא שמה' התראה מכל מקום עונש איסור כרת מן השמים יש עליו בכל יום כלומר דקאי בעונש למות בקיצור שנים או ימים דמושים שאין העדים יכולין להתרות בו אין פוסרין אותו מן השמים ואם האב משהה למולו בנו אין בית דין מצווין למ' אותו שלא מרענו אלא אם כן רואין אותו מונע ופושע ועובר כמזויר אז הבית דין מלין אותו בעל כרחו של אב, האב שאינו יודע למול או כן מוהל שאינו רוצה למול בהנמ רק בשכר יש לבית דין לגעור במהל זה כי אין זה רכסן של זרע אברהם כי אדרבה מוהלין מהרה' ומבקשין שיתנו לה' למל' ואם עומד במרדו ואין יד האיש משגת לתת לו שכרו הוי כמו שאין לו אב שבי' חייבין למולו ולכן ב"ד כופין את זה המוהל מאחר שאין כאן אחר שימול :

רסב זמן מילה לברי' ולחולה ולאנדרוגינוס וכו' ו' סעיפים .

א זמן מילה ביום שמנה ללידתו דכתיב ביום השמיני ימול וגו' ומדכתיב ביום משמע ולא בלילה וסתם יום הנאמר בתורה הוא משהנך החמה ומשם ואילך כל היום הוא זמנה אלא שוריון מקדימין מצות ומלין בבקר מיד כשתנף החמה אבל מעלות השחר קודם שנתנף החמה לא ימול לבתולה ובידעבר אם מל משעלה עמוד השחר יצא- שמצינו בקרא גם כן שהיא גקרא יום דכתיב בנהמיה ואנחנו עושי' במלאכה מעלות השחר עד צאת הכוכבים וכתיב והיה לנו הלילה למשמרו והיום למלאכה שמע מינה דמעלות השחר עד צאת הכוכבים נכלל ג"כ בכלל יום לפיכך בדיעבר אם מל משעלה עמוד השחר יצא אבל אם עבר ומל בלילה לא יצא וצריך לחזור ולהטפף ממנו דם ברית ביום ואם מלו תוך ח' ביום אם צריך להטפף ממנו דם ברית ביום ח' ע"ל ס' רס"ד ואפי' מילה שלא בזמנ' כמו שתבאר לפנינו כע"ה אין זמנה אלא ביום דרבתה התורה לכתוב וביום השמיני ימול וגומר בוי' יתרא לריבות ביום דוקא ולא בלילה אפילו שלא בזמנה :

ב חולה אין מלין אותו עד שיבריא דסכנתא היא לו וכתיב וחי בהם ולא שימות בהם ואפילו כשיתרפא אין מלין אותו מיד דסכנתא הוא וממתינין לו מעת שנתרפא מחולו שבעה ימים מעת לעת ואז מלין אותו בדר"א שחלצתו חמה וכיוצא בזה שהוא חולי שבכל הגוף והוא סכנה אבל חלה באחד מאיבריו אפילו שכאבו לו עיניו כאב מועט וכיוצא בזה אין ממתינין לו אלא עד שיבריא ולאחר שיבריא מלין אותו מיד אבל אם כאבו לו עיניו כאב גדול הוי כחולו שבכל הגוף וממתינין לו שבעה ימים משיבריא דשורייקי רעינא בליבא תלו וסכנה הוא .

ג אנדרוגינוס פי' שיש לו זכרות ונקבות ומי שיש לו שתי ערלות ויצא דופן כל אלו אע"פ שאין מלין אותם בשבת ואין מילתן רוחה שבת כמו שיתבאר טעמו לקמן בס' רס"ז בע"ה מ"מ בחול אין מלין אותם אלא ביום ח' ולא אמרינן כיון שלא התירה התורה למול אותם בשבת הרי אירחי לגבייהו מילת יום שמיני ונימא הויאל ואירחי לגבייהו פעם אחת יום שמיני כגון היכא דנולדו בשבת אירחי לגבייהו לעולם יום שמיני ונמול אותם אימתי שנרצה כגון ביום א' וב' או ט' וי' לא אמרינן הכי אלא היכי דגלי רחמנא גלי כגון נולדו בשבת אבל נולדו בחול לא אירחי להו יום ח' ואין מלין אותם אלא ביום ח' כמו באחר וטומטום שנקרע ונמצא זכר מלין אותו ביום ח' ללידתו ולא משעת קריעה דהא בלידה תלא רחמנא .

ד נולד בין השמשות שהוא ספק יום ספק לילה מונקין לו ח' ימים מן הלילה ונמול לתשע' שהוא ספק שמונה אבל לא קודם לכן דשמא לילה היה כשנולד והוה ליה יום שמיני ספק ז' מלידה ואין מצוה למול תוך ח' אלא לאחר ח' ואם הוציא ראשו חוץ

אחיו מחמת מילה נמי כיון שהתורה פטרתו כמחול חשבו ועכר
 הרי מחול הוא מ"מ ישראל הנימול הוא מצוה מן המוכרח וקטן
 עירף מעכר ואשה שהרי עתיד לבא לכלל מצות כולן וי"א אשה
 לא תמול כלל כיון שאין לה מילה ונוהגין להרר אחר איש אבל
 מ"מ אם אין איש ואשה יכולה למימהל מותרת למול וגוי שמל
 י"א מה שתעשה נעשה דהא נימול הוא ואין צריך לחזור ולהטיף
 ממנו דם ברית וי"א שצריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית ע"י בן
 ברית וכן עיקר משומד לכל התורה או אפי' אינו אלא משומד
 לערלות דינו כגוי דהא אינו טאמין במצות מילה ואין זה נקרא המל
 ימול, תינוק שהוצרכו למולו תוך ח' מפני הסכנה אין חלוק מי
 שמל אחריו בין גוי בין ישראל דכל תוך ח' לא מקרי מילה מיהו אם
 נשארו ציצין המעכבין את המילה או שמל ולא פרע יגמור ישראל
 המילה לח' או לכשיתפאויש לאדם להרר ולחזור אחר מילה ובעל
 בר' היותו טוב וצדיק שיתנו בו מילתו כוונה מוכרת ומעולה ויגרי'
 שגם הולד יודה כמותם ואם נתן המהולא ובעל ברית לאהר אסור
 לחזור בו מיהו אם חזר בו הוי חזרה ואין מועיל בזה אפילו ק"ק
 שאינו אלא קניין דברים ודבר שאין בו ממש ואין קניין חל עליו
 מכל מקום החזר בו עובר משום שארית ישראל לא יעשו עולה ולא
 ידברו כזב וזה הוי דבר כזב ומותר לקרותו רשע אבל אם נשבע לו
 או נדר תקיעת כף כופין אותו שיקיים שבועתו ותקיעת כף נתן
 למול לאחד ויצא המהול חוץ לעור והוא הוי סבור שלא יבא קודם
 יום המילה ושלה אחר מוחל אחר ובתוך כך בא הראשון והמל
 הראשון דהא לא חזר האב מן הראשון אלא שיהי מתירא שמהל לא
 יבא י"א אשה אינה יכולה ליתן לאחד למול כיון שאינה חייבת
 למול אנה אלא האב בו תליא מלתא ואם נתנה היא לאחד יכול
 הוא ליתן לאחר .

ב בכל מלין אפילו בצור ובטוכות ובכל דבר הכרת חוץ מבקדויות
 של קנה לפי שקמין נתנו מננו ויבא הולד לירי כרות שפכה
 ומצוה מן המוכרח למול בכרול שהיא חרף ביתר ואינו מכאוב
 כל כך כן כסכין בין במספרים ובהנו כל ישראל למול בסכין .
 ג כיצד מלין חותכין ערלת ראש הגייה דכתיב ועל זכר במקום
 שנעשו ובר שם הערל' ואתה צריך למול ימותכין כל עור הערלה
 החופה את העטרה עד שנתגלה העטרה ואחר כך פורעין את הקרום
 הדרך שלמטה מאותו עור הערלה בצפיורן ומחניו לכאן ולכאן עד
 שיגלה כשר החופה את ראש הגיד הוא הנקרא עטרה ואחר כך
 מוציין את הרם מן המילה שאין הרם נתקן ממקום חבורו אלא על
 ידי מציצה לכך מוציין עור שיצא הרם מהמקומות הרחוקות כדי
 שלא יבא הולד לירי סכנה וכל מוחל שאינו מוציין מעבירין אותו
 שמסכין הולד ואחר שמוציין נתן עליה אספליג' או רטייה וכיוצא בו
 דברים שעוצרין הרם ומרפאין כגון אבק סמ' העוצר הרם וכשיעשה
 אספליג' את יש שפה לאספליג' והוא נזהר שיהפך השפה שלא לדבק
 במכה ויבא לירי סכנה .

ד מל ולא פרע כאלו לא מל שגם אותו הקרום בכלל ערלה הוא
 ורבתה התורה במה פעמים המול ימול לרבות אותה העור
 שהיא מעכבת במילה .

ה יש ציצין המעכבין את המילה ויש שאינן מעכבין אותו כיצד
 אם נשאר מהעור עור החופה את רוב בשר של העטרה בין
 שהוא חופה רוב הקיפה כגון חוט רק שמקיף למטה בעטרה רוב
 היקף העטרה אע"פ שאינו רוב גובהה בין שהוא חופה רוב גובהה
 אפילו אינו חופה רוב גובהה אלא במקום אחד אע"פ שאינו רוב
 הקיפה זהו המעכב את המילה וכאלו לא נימול ואם לא נשאר
 ממנו אלא מעט שאינו חופה לא רוב גובהה של עטרה ולא רוב
 הקיפה של עטרה אינו מעכב המילה מ"מ אם הוא בחול יטול כל
 הציצין הגדולים אף אתן שאינן מעכבין ואפי' אם פ' יחזיר עליהם
 לחותכם אפילו השאינן מעכבין המילה ויש חולקין ועל ס' רס"ו
 ו קטן שששרו רך ומחולל או שהוא בעל בשר הרבה עד
 שנראה כא"ו אינו מחול רואים אם בעת שמתקשה נראה מחול
 אין צריך למול פעם שנית ומכל מקו' משר' מראית העין צריך
 לתקן ריבוי הבשר שמכאן ומכאן , ואם אינו נראה נימול בעת
 הקישוי צריך לחתוך כל הבשר המחולל עד שיהא נראה נימול
 בשעת קישוי ואינו צריך שיהא נראה בעת קישוי רוב העטרה
 דהואיל ויעינן שנימול פעם אחת כהוגן שוב אפילו חזר בשרו
 מחמת שהוא בעל בשר וכסה העטרה עד שאינו נראה רק מיעוט
 העטרה אין צריך למולו שנית שאין זה נקרא ערלה ותפרק
 ממילא מ"מ אם אפשר יתקן על ידי שימוש העור למטה וידחקנה
 לאחוריה וקשרנו שם ששתשאר שם יעשה .

ו רמה סדר ברכת המילה ודין מילה ביום התענית ובו
 י"ג סעיפים :

א כבר ידעת שחייבו חז"ל לברך על כל המצות לתת לו תורה
 ושכח לשמו'ת' על שויכנו בה כ"ש שעל המילה מצוה גדולה
 והיא המבדלת אותם באות ברית קדש משאר האומות שחייבים
 לברך עליה לפיכך המל מברך בא"י אמ"ה אשר קב"ו על המילה
 ומברך בעל מפני שיכולה להיעשות ע"י אחרים כמו שכתבנו פעמים

ב אם אבי הבן הוא מוחל בעצמו כתב הרמב"ם שצריך למול
 את הבן וכבר כתבתי שאנו אין נוהגין כן מיהו אם ברך למול
 פשיטא

א כבר ידעת שחייבו חז"ל לברך על כל המצות לתת לו תורה
 ושכח לשמו'ת' על שויכנו בה כ"ש שעל המילה מצוה גדולה
 והיא המבדלת אותם באות ברית קדש משאר האומות שחייבים
 לברך עליה לפיכך המל מברך בא"י אמ"ה אשר קב"ו על המילה
 ומברך בעל מפני שיכולה להיעשות ע"י אחרים כמו שכתבנו פעמים

פשיטא שיצא שהרי היא עיקר ברכתו של האב כדכתיבנא .
 גר ששל קודם שנתגייר ובא להתגייר שצריכין להטיף ממנו דם
 בבית וכן קטן שנולד מהול דק"ל גם כן שצריכין להטיף ממנו
 דם בבית אינם צריכין ברכה כמו שיתבאר טעמא לקמן סימן רס"ח
 סעיף א' וכן אנדרוניגוס אין מברכין לא על המילה ולא להבניסו
 ולא אשר קדש יידיד ב' דספק זכר הוא ואין מברכין על הספק
 ובשחזורין על ציצין המעכבים את המילה צריך לחזור ולברך כל
 וכל המילה עיקר המילה אבל קיים את הילד הזה כו' אין צריך לומר
 דכבר בקשו עליו רחמים בתחלה , ממזר אעפ"י שהוא מטפה פסולה
 מ"מ כישראל הוא לכל דבריו ומברכין עליו ברכת המילה עד כורת
 הבית אבל אין מבקשין עליו רחמים קיים את הילד הזה כו' דמי
 יתן שימות בו ביום ולא ירבה ממזרים בעולם ומפרסמין בשעת
 מילתו שהוא ממזר כרי שיתפרסם הדבר וידעו הכל לזוהר
 מלהגיטא לו :

ד אם אירע מילה ביום הכפורים ובר' צומות ו"א שלא יברך על
 הכוס כיון שאין יכולין לשתות ממנו וגם לתינוקת לא יתן דילמא
 אתו למיסרך מיהו בג' צומות מהם שהיוולדות אינה מתענית יכול
 לברך על הכוס והטעום ממנו היוולדות אם היא שומעת הברכה
 ומתכוונת שלא להפסיק ברכבים בין שמיעת הברכה לשתית הכוס
 אבל ביום הכפורים וט' באב שאין היוולדות יכולה לשתות אין
 מברכין על הכוס ובמקום שנוהגין לברך על ההרס במילה בט' באב
 אין מברכין על ההרס מטעמא דאין מברכין על הבשמים במוצאי
 שבת שחל בו ט' באב כמו שכתבנו במקומו ו"א שמברכין על
 הכוס בכל התענית ונותנין הברכה לשתי' לתינוקת קטנים ולא
 היישינן דילמא אתו למיסרך בין שאינו תיור כמו שנתבאר בלבוש
 החור סימן תרכ"א סעיף ג' ו"א דאף בלא תענית יוצאין בזה אבל
 אין נוהגין כן אלא הסנדק שותה כשאינו יום תענית .

ה מי שיש לו שני תינוקות למול יברך ברכה אחת לשניהם ואפי'
 אם שנים גלוי הראשון יברך על המילה ועולה גם לשני והשני
 יברך אשר קדש יידיד מבטן ועולה גם לראשון והוא הדין שאחד
 מברך שתי הברכות ויוצאין שניהם ואפילו אין הגער השני לפניו
 בשעת הברכה יוצא בברכה זו כיון שדעתו עליו בשעת הברכה רק
 שלא יסיח דעתו בנתיים אבל אם שח בנתיים או שלא היה דעתו
 על השני מתחלה צריך לברך אשר קדש יידיד על הראשון לגמור
 מצותו ולחזור ולברך על מילת השני אבל אשר קדש יידיד אין צריך
 לחזור על השני כיון שהיה דעתו עליו כשמברך אשר קדש יידיד
 על הראשון והמילה וברכת של השני לא הוי הפסק כיון שהוא
 צורך המילה וכל זה דוקא כששח בברכים שאינם צרכי המילה
 אבל אם שח בצרכי המילה לא הוי הפסק ואין צריך לברך על
 המילה על השני ואפילו אם שבת וברך אשר קדש יידיד לאח' הראשון
 אינו צריך לחזור ולברך על המילה על השני דברכה לא הוי הפסק
 כמו שנתבאר בסיומן כ"ח לענין כיסוי הרס עין שם ואם שני הילדים
 של אדם אחד האב אמר להבניסם בבריתו של אברהם אבינו בברכה
 אחת וכן המברך על הכוס אומר קיים את הילדים כו' ויתקן כל
 צרכי המילה לכל אחד בפני עצמו כגון הגר שמדליקין יעשה לכל
 אחד נר בפני עצמו וכן השאר :

ו המילה אינה צריכה עשרה בני אדם מכל מקום היכא דאפשר
 בעשר' עבדינן לה בעשרה לפרסם הדבר והיכא דלא אפשר
 עבדינן בפחות מעשרה .

ז ו"א שהאב מברך שהחיינו על כל מילה ומילה שעושה דהוי
 לדידיה כמו דברים הבאים מוזמן לזמן והוא דעת הרמב"ם
 ונוהגין כמותו בכל מלכות ארץ ישראל וסוריא וסביבותיה ומלכות
 מצרים ו"א כשהאב עצמו מוהל את בנו שמקיים המצוה המוטלת
 עליו לבדו או הוא מברך שהחיינו ואם המוהל הוא אחר אין שם
 ברכת שהחיינו כלל לא האב שאינו מקיים מצוה המוטלת עליו וכלשון
 המורה דלגבי דידיה לא שייך לרמות לדבר הבא מוזמן לזמן שהוא
 מל כל פעם שזדמן לו אפילו מאה פעמים בשנה ובמדינות אלו
 אין נוהגין לברך שהחיינו כלל למילה אפילו כשהאב מוהל עצמו
 בנו אם לא שמל בנו החכור שחייב לפדותו דבלאו הכי יצטרך לברך
 שהחיינו בעת הפדיון או מברך בשעת המילה ואינו צריך לחזור
 ולברך בשעת הפדיון אבל כשהוא פטור מפדיון כגון שהוא אחר
 או לוי אינו מברך שהחיינו גם בשעת המילה אפילו הוא עצמו
 המוהל וטעמינו שמברכין שהחיינו על פדיון הבן ואין מברכין על
 המילה ו"א משום שהיא מערכת בצערא דיוקא אבל היא
 דהוי שאין זה הטעם נאמר אלא על מה שאין מברכין השמחה
 במעונו במילה אבל על שהחיינו אינו מספיק דשהחיינו אינה תלויה
 בשמחה אלא ברבר שמשוע לו ברת-עלת אעפ"י שמתעיר עמו צער
 שהרי מצונו במקום אחר שמברכין שהחיינו על שמחה אע"פ שהיא
 מעורבת בצער כגון כששמוע שמת אביו ונפלה לו ירושה ו"א הטעם
 משי"ם שעדיין לא יצא התינוק מתורת נפל עד ל' יום יהיה ג"כ
 דהוי ואינו אמת דהא סמכינן ארובא ירובא בני קיים ניהו תייע
 דאם לא כן היך מהלין בשבת שהיא חמורה אלא סמכינן ארובא

כשיש לו שימני בני קיימ' דהיינו שנגמרו שערו וצפורניו כ"ש
 שהיה לנו לסמוך על זה לענין ברכת שהחיינו אלא עיקר טעמא
 דמילה מצויה ושכיחא יותר מדברים הבאים מוזמן לזמן ופדיון הבן
 אינו מצוי שכיח כל כך דומה יותר לדבר הבא מוזמן לזמן .
ח אין צריך לכסות ערות הקטן בשעת ברכה משום לא יראה כן
 ערות דבר רביון דלקוני המילה קא אתי וגם ערות קטן אינו
 נקר' ערוה אין כאן ערות דבר אלא שפיר קרינן ביה והוי' מחניך קדוש
 שאין קדושה כקדושת המילה המביאה לידו גלוי שכניה מהו יש
 לנקות התינוק מצואותו קודם שיברך .

ט אבי הבן יעמוד אצל המוהל בעת שימול להורי' לכל שהוא שלוחו .
 י נוהגין לתת הערלה בחול ועפר לסי' בחול דכתי' ושמתי את
 זרעך בחול הים ועפר דכתי' ושמתי את זרעך כפר הארץ
 ואני שמעתי טעם משום דכתיב אם רעב שונאך האכלתו לחם
 וכתיב בנחש ונחש עפר לחמו וחול ג"כ עפר הוא וכבר ידעתי בסוד
 הקבלה שערלה היא מבח הנחש לכך מניחין אותה בעפר לתת לה
 לחמה ולסתום פיה מלקטרי"ע"ר סוד העוזאל והבן אם הוא שבת
 צריך שיהיו מוכנים מבעוד יום דא"כ חיו להו מוקצה ואסור
 לטלטלם אפי' לצורך מצוה כיון שאין המילה חרויה מפני זה .
 יא נוהגין על פי המדרש לעשות כסא לאליהו על שאמר קא
 קנאתי לה' כי עברו את בריהך בית ישראל אל' הקב"ה חייך
 שאין עושין ברית מילה עד שתרא' בעיניך מכאן התקינו חכמים
 לעשות כסא לאליהו שהוא נקרא מלאך הברית וכשמניחו יאמר בפיו
 שהוא כסא אליהו שבוה מומינו שיבא ונהגין להרר אחר מצוה
 זו להיות סנדק לתפוש התינוק בעת המילה ויפה כח הסנדק מבח
 המוהל להקדימו לקרותו לתורה דכל סנדק הוי כמקטרי קטורת
 כלומר שמכניסו לפנים להעלות לו ידיו טוב ע"י המילה ככתב
 המכניס הקטורת לפנים ומעלה שם ריחו ולכן נוהגין שלא ליתן ב'
 ידים לסנדק אחד כראמרינן גבי קטורת חרשים לקטורת ואין לאשה
 להיות סנדקית לתינוק לאוחזו למוהל במקום שאיפשר לאיש משום
 דהוי כפריצות ומכל מקום היא עורת לבעלה המביאה התינוק עד
 בית הבכשת וזו לוקחו האישה מנכה סנדק לאוחזו אבל אם
 ירצה האישה לעשות הכל בלא אשה הרשות בידו :

יב נוהגין לעשות סעודה ביום המילה ואסמכוה אקרא דכתיב ויעש
 אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק ביום הג' מל כלגמר
 שעשה משתה ביום הח' כששל את יצחק וכתיב כורתו בריתי עלי
 זבח פ' בשכורת' הברית שהיא המילה עושים אותו עלי זבחים
 המשתה עוד אמרו כל מצוה שקבלו עליהם כגון מילה דכתי'
 שש אנכי על אמרתיך עריין עושין אותה בשמחה פ' שעושים משת'
 ונוהגין לקחת מניין אנשים לסעודת מילה ומיקרי סעודת מצוה
 שמשמחין במצות השי" וכל מי שאינו אוכל בסעודת מילה הוי
 כמורה לשמים ודוקא שגמלאו שם בני אדם מהיונים אבל נמצאו
 שם בני אדם שאינו מהיונים אינו צריך לאכול שם עוד נהגו לעשות
 סעודה ומשתה כליל שבת אחר שנולה הורב כנבנים אצל התינוק
 לטעום שם וקרוין לאותה סעודה ישוע הבן בל' משמחין שנושע
 הבן וגמלט ממעי אמו בשלום והוא ג"כ סעודת מצוה .

יג מילה שחלה ביום תענית ציבור הבתוכים מתפללין סליחות
 ואומרים וידוי כדרכה ואין אומרים והוא רחום ואין נופלין על
 פניהם אבל אומרים אל ארץ אפים שהוא בקשה ולא תחנה וההפרש
 שבין בקשה לתחנה ג"ל שהוא זה בתחנה הוי קובל ומתאונן על
 הצרות והפגעים שפגעוהו ועל כן מפיל תחנונו ומתחנן לפני ית'
 שימלא משאלותיו וחסרונותיו ממקום אחר אבל בקשה הוא
 שמבקש ממנו ית' שישמרהו ויצילהו ויתן לו מה שמבקש ממנו
 בלי שום קיבלנות אינות דברים על מה שעברו עליו מהצרות אלא
 כעבר המבקש מאדונו העשיר שיתן לו כיון שהיכולת בידו לפיכך
 מה שירא קיבלנות ואיננית אין אומרים כיום שמחה אבל בקשות
 דרך לבקש אפי' מתוך שמחה ג"ל נהגין המוהלים להתפלל ביום
 המילה שנ' רוממות אל בנגוסם וחרב פפיות בידם :

רכו איזה מילה דוחה יטבת וי"ט וכו' י"ד סעיפים

א מילה בין בזמנה בין שלא בזמנה דוחה צרעת שאם יש בהרת
 בעור הערלה אע"פ שיש בקציצ' המברת לא תעשה דהשמר
 בנגע צרעת היתכה עם הערלה מילה דמילה דוחה לא תעשה
 דצרעת מק' דשבת ומה שבת חמורה מילה דוחה איתו כמו שיתבאר'
 בסעיף הסמוך צרעת לא כל שכן ואע"פ שיש להקדק על זה הדיבה
 כמו שמאריך כשיטה זו בפקד רבי אליעזר דמילה לא כתבתי אלא
 התחלת השיטה לרלות לך הספא שיש לימוד בתורה שלומים ממנו
 שמירה דוחה צרעת ולא רציני להאריך כו' אין זה מכוונתנו ואע"פ
 שבילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת מכל מקום דוחה צרעת
 שיש שם ריבוי הקרא דבשר ערתי במה הצד ע"ש ואם לאור
 שנימול גדל בשר במילתו עד שאינו נראה מדיח וצריך לחותכו אם
 יש בהרת באותו בשר אסור לחתכו כיון שאינו צריך למולו פעם
 נית אלא מדרבנן :

והרי הן ב' חבורות ותורה התירן וא"כ כי חיבי שהאמן הראשון יכול לעשות זה אחר זה אע"ג דשתי חבורות הן מישי' שהתורה התירתן לו ה"נ רשאיין שני אצמנין לעשותן זה אחר זה אפי' לכתחלה דפריעה מעשה אחר הוא כן נ"ל להלכה למעשה ולדעת על זה סמכו קדמינו כאלו המדיני' שלא היו נוהגים בזה שלא להתעסק שני מולין בתינוק אחד בשבת האח' מל והשני פרע על כן אף כי לא מלאני לבי להתירה לכתחלה לשואלים הואיל והורה זקמחרי"ק ז"ל וגם מורי מהרמא"י ז"ל כיים בס' דבריו שיש להחמיר מ"מ אין נ"ל למחו' ביד הנוהגין היתר אפילו לכתחלה דמ"ש מוחל אחד משני מוהגין גבי מילה ופריעה כיון שעל כרחק ב' חבורות הן שאי אפשר לעשותן בבת א' מה שאין כן גבי מהלקטין הציצין דברייתא שהיה יכול לחותכן בהתך הראשון וק"ל נ"ל *

הלכות עבדים

רסו הלוקח עבד אסור לקיימו עיל וטבילתו כרבת מילתו וכל דיני עבד ושפחה וכו' פ"ה סע'

א מצות עשה על הרב למוט את עבדיו שנ' המול ימול ילד ביתך ומקנת כספך וגו' עבד הרב ולא מלו מצוה על הב' למוטו שנ' המול ימול מ"מ אחר עבד שגולד בבית ישראל ואד' שקנאו רבו מן הגוי חייב למוטו שכן כתיב בפ' ילד ביתך ומקנת כספך ואינם נימולים אלא כיים דכתיב בעצם היום הזה נימול וגו' ילד בית ומקנת כסף וגומ' כתיב א' אומר וכן שמנת ימים ימול לכם כל זכר לדורותיכם ילד בית ומקנת כסף וגומ' ש"מ דילד בית ומקנת כסף נימולים ג"כ לשמונה וכתוב אחר אומר המול ימול ילד בית ומקנת כסף ולא כתיב ביה בן ח' ימים משמ' שנימולים אפי' ליום אחד הא כיצד אלא יש ילד בית שנימול לשמנה ויש ילד בית שנימול לאחד ויש מקנת כסף שנימול לשמנה ויש שנימול ביה' שנקח אפי' לקחו ביה' שגולד נימול ביומו ואח"כ דמסתבר כל היכא דרמו לישראל מעליא שגולד בביתו של ישראל משקנאו דומה לרשב דת' בההוא קרא והו' הנימול לשמנה וכל שאינו דומה לישראל מעליא זה הנימול ליום אחד אפילו ביום שגולד כיצד לקח שפחה ריקנית ונתעברה אצלו או לקחה מעוברת היא ועברה עמה וילדה אצלו אע"פ שעדיין לא טבלה ואינה טמאה ליה מ"מ זהו ילד בית הדומה לישראל שגולד בביתו ונימול לח' ואע"פ שלקח העובר בפני עצמו והאם בפני עצמה דהשתא דהוי העובר מקנת כסף בפני עצמו מ"מ כיון שלקח גם אמו קודם שגולד ונולד ברשותו דומה לישראל ונימול לח' לקח שפחה לעוברת שאין לו בנות השפחה כל' רק בולדותיה או שלקח שפחה שלא להטבילה לשם עבדות אע"פ שנתעברה בביתו ונולד ברשותו נימול כיום שגולד שהרי הגולד הזה כאלו הוא מקנת כסף לבדו וכאלו דרו' קנהו שאין אמו בכלל שפחות ישראל היא שיהיה הבן קרוי ילד ביתו ואם טבלה אמו אחר שילדה דנעשית שפחה ישראל הרי זה דומה לילד בית ונימול לח' לקח אחד השפחה ואחד לקח העובר אין כאן ילד בית אלא מקנת כסף ונימול לאחד ואין צ"ל קנה שפחה וילדה עשה שנימול לאחד :

ב כשם שמילת הכנים דוחה שבת כדילפינן מבין השמיני ימול כמו שנתבאר לעיל בהלכו' מילה כך מילת העבדים האנימולים לשמנה דוחה ואת השבת כמה דברים אמורים כשטבלה היום לשם שפחת ישראל והרי היא טמאה לירה וכבר אמרנו בהלכות מילה שכל שאמו טמאה לירה ילפינן מקרא שהיא דוחה שבת אבל ילד בית ומקנ' כסף שלא טבלה אמו עד שילדה והרי זו אינה טמאה לירה שבעת הלידה עדיין גויה היתה ודמה כרם בהמה אין מולין אותו בשבת אף על פי שהם נימולים לשמנה היינו לחומרא משום דפליגי בה תנאי אכא למ"ד כיון שאין אמו טמאה לירה אינו נימול לח' ואל"מ שנימול לח' ואוליגן לחומרא שאין מלין אותו קודם לח' דדילמא מקמי הכי לא מטי זימניה כמ"ד שנימול לח' לפיכך לגבי חילול שבת אוליגן ג"כ לחומרא דדילמא מקמי הכי הוה זימניה כמ"ד שאינו נימול לח' וה"ל מילה שלא בזמנה ואינה דוחה שבת ונדרת המילה עד אחר השבת :

ג אע"פ שצ"ל למוט את העבדים אין מלין אותן בעל כרחך שאם נמול אותו בעל כרחו ודאי לא יקיים המצו' המוטלי' עליו ויבא להכשיל את רבו באיסור' והיה' וא"כ למה נמולו לפיכך הלוקח עבד גדול מן הגוי יאמר לו רצונך שתכנס לכלל עבדי ישראל ותהיה מן הכשרים או לא אם רצה אין משהין אותו אלא מודיעין לו עיקרי הדת ומקצת מצות קלית וחמורו' ועונשן ושכרן כמו שמודיעין את הגר ומטבילין אותו כגר ומודיעין אותו כשהוא כמים שיטבול לשם עבדות ושיקיימם המצות שהאשה חייבת בהן דילפי' לה לה מאשה וכן שהוא מעצמו ומרצונו חייב לקבל עליו גם הוא בעצמו ויכרך על הטבילה ולא האדון וטעמ' שמטבילין את העבד ואת הגר כשיבאו לקבל עליהם על המצות ילפינן מאבותינו שיצאו ממצרים בימי משה כשיצאו מכלל בני נח לקבל התורה ולקבל פני השכינ' שהאשני' *

היו מולים שביציאו ממצרים ע"מ לקבל התור' אתם משה כמצרי' שאמרו וכל ע"ל לא יאכל בו וגומר שנצטוו לימול שהרי בעוד היותם במצרים לא מלו כידוע מכמה מדרשים שאין כאן מקומם וטבלו דכתיב ויקח משה את הרם ויזרוק על העם שפירש היה עניה' וגמרי' להו לחז"ל שאין הואה בלא טבילה ועוד נאמר בפירש קודם מתן תורה וקרישתם היום ומחר וככמו שמילתם והיינו שהיה טבילה והנשי' מסתברא להו לחז"ל מסכת' שגם הם טבלו דאל"כ במה נכנסו תחת כנפי השכינה לפיכך עבד כשכא לקבל עול מצות וכן הגר מלין וטובלין והשפחה והגירות טובלין :

ד לקח עבד גדול מהגוי ולא רצה העבד למוט מוגלגל עמו כל שנים עשר חדש אולי יפתה י יתר ע"כ אסור לקיימו ערל אלא חזור ומוכרו לגויים כד"א כשקנאו סתם כדי לגיירו לעבד אבל אם התנה בפ' שלא למוטו וכן במדינות אלו שאסור לגיירו ולא שום גוי מאימת המלכות אפי' קנאו סתם הוי כאלו התנה עמו שלא למוטו ומותר לקיימו ערל כל זמן שירצה וכן המנהג פשוט :

ה אם מל את עבדו והטבילו בעל כרחו לשם עבדות לא עשה ולא כלום כיון שלא קבל עול מצות מרצונו ואם טבלו מרצונו לשם עבדות ונהג במצות של עבד יוכל לשחררו אחר כך בע"כ דילפינן גט שחרור דעבד מנט ראשה וכמו שהאשה מתגרשה בע"כ כן העבד משחרר בע"כ :

ו וכשישתחרר העבד צריך לחזור ולטבול אחר כך בפני שלשה לשם חירות להתחייב בכל המצות כישראל גמור ואין צריך לקבל עליו עול מצות להודיע לו עיקרי הדת כיון שכבר הודיעוהו כשטבל לשם עבדות עבד :

ז קטן או שומט מטבילין אותו על דעת בית דין עבד שמוטו רבו וחזור לגיורו ומכרו לגוי חזור ישראל קנאו ממנו חזור לעבודתו ואינו צריך טבילה שהרי כבר טבל בפעם ראשון אלא הרי הוא כישראל משומט שאינו צריך טבילה כשחזור אלא מלקות וי"א דמ"מ חורין ומטבילין אותו למעלה וטהרה בעלמא ; אין גוף הגוי קנוי לאדונו גוי אלא נקנה לו למעשה וידי דכתיב מהם תקנו אתם מהם ולא הם קונים זה מזה לפיכך הלוקח עבד מן הגוי אין הגוף קנוי לו שאין האדון הגוי המוכר יוכל להקנות לו לישראל זה אלא זכות שיש לו בו דהיינו מעשה ידיו ולא גופו ואין הגוף נקנה לישראל עד שיטבולו לשם עבדות הליכך אם קדם העבד וטבל עצמו לשם בן חורין הרי הוא בן חורין וישראל גמור הוא ואינו עבד ואסור להשתמש בו כמו בישראל דכתיב ביה ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך לפיכך צריך להטיל עליו שום עבודה בעודו במים שיהא נראה כעבד שלא יקדים ויאמר לשם בן חורין אני טובל מיהו אם קדם וטבל לשם בן חורין צריך לשלם לרבו דמיו שנתן בעדו דהא הויקו ואם טבלו ב"ד או אחרים לשם בן חורין צריכין לשלם לו אם ידעו שהוא עבדו של ישראל דמוקין אותו בידים הם והיובים מדיני דגרמי אבל אם לא ידעו אנוס' הם ופטורים ואם לא טבלוהו הם אלא השיאו עצה לעבד שיטבול לשם בן חורין פטורין שאינו אלא גרמא בניקוזין כד"א בקונה עבד מן הגוי אדונו שמוכרו לו אבל גוי שמכר את עצמו לישראל קונה גופו מיד דכתיב מהם תקנו קונים מהם אפי' גופם ואינו יכול להקדים לטבול עצמו לשם בן חורין :

ח וכן הא דאמרינן בלוקח עבד מן הגוי שאין הגוף קנוי לו ה"ל כשאותו גוי קנה אותו עבד ע"י שנמכר לו הוא עצמו אבל אם קנאו כדניא דמלכותא דקני ליה גופו ולקחו ממנו ישראל אם קדם וטבל לשם בן חורין לא קנה עצמו בן חורין דהא הגוי המוכר הקנה לו כל זכות שהיה לו בו :

ט מי שיש לו שפחה ועדיין לא טבלה לשם עבדות אסור לאחך להטביל' בלא רשות אדון רחוב הוא לו שקרו' שטבלה זה יכול זה למוכרה אפי' לגוי ועתה אינה ראוייה לימכר אלא לישראל ונפחתו דמיה ועוד שקודם שטבלה היתה יכולה לעשות צרכיו בשבת ועכשיו אינה יכולה לפיכך אם טבלה הרי היא שפחת ישראל בכל דימה וצריך זה לשלם לו הפחת שהויקו בידים :

יב המל את העבדים מברך בא"י אמ"ה אקבו' למוט את העבדים ומה שמברכין בלמ"ד ולא בעל אע"פ שטבלה ליעשות ע"י שליח נ"ל לפי מה שכתבתי דק"ל שאין מלין אותו עכשיו בעל כרחו אלא מרצונו ולא סגי רלאו איהו גיפיה מצו' ליה נפשיה נוהגין לברך למוט בלמ"ד כמו שיתבאר טעם זה גם כן בגדים בע"ה סימן רס"ח סע"ה ג' נ"ל ובמקום ברכת להכניסו בכרייתו של אברהם אבינו אומר אחר כך להמברך בא"י אמ"ה אקבו' למוט את העבדים ולהטיף מהם דם ברית שאלמלא דם ברית לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר אם לא בריתו יומם ויליה חוקת שמים וארץ לא שמתי בא"י כורת הברית ומה שאמר למוט בלמ"ד שיהא להבא משמע וכאן הא כבר נימול לאו קושיא היא דלאי למימר דלמ"ד דוקא להבא משמע אלא דמפי משמע להב' מלשעבר להבא כיון דלאחר מילה הוא מברך ליתא למיעות בו שהוא מברך להבא שהיה כבר רכינו לפני' ברכה אחר' ומה שתקנו בו להטיף מהם דם בדי' שיש

כב וזמן המעס שגוף העבד קניו לרבו לפיכך אין קניין לעבד בלא רבו שירו כיד רבו בכל מקום שהוא וכל מה שקנה העבד קנה רבו בין שמצא מצאיה או נתנו לו מתנה בין שנתנה לו האדון או אחר לא זכה בה אלא הכל לאדון בין גוף בין פירות אפי' אמר לו הנותן אני נותן לך על מנת שאין לרבו רשות בהם אינו כלום אפי' יאמר לו אני נותן לך ע"מ שתצאי בו לחירות כלימור ע"מ שתפדה עצמך כמעט אלו שהרי העבד יוצא כפדיון כסף כמו שיתבאר בע"ה לפיכך כשיאמר לו בן ע"מ שתצא בג לחירות הרי לדיריה גופיה לא מקני ליה גוף המתנה, אלא ע"מ שיצא בו לחירות וכיון שהעבד לא קנה המתנה האיק יקנה רבו וכשנטול רבו יוצא בה לחירות שהרי הנותן לו הקנה לו על תנאי זה

כג עבד כנעני בין קנאו מגוי בין קנאו מישראל בין קנאו בערו גוי בין קנאו אחר שהטבילו רבו ראשון לשם עבדות נק' בכסף בשטר ובחוקה מלן דכתי' והתנחלתם אותם לכניכם אחריכם לרשת אחוזת הקישו הבתוב לרשה אחוזת מה שרה אחוזת נק' בכסף ובשטר ובחוקה כמו שיתבאר בע"ה בלבוש ע"ש אף עבד כנעני נקנה בכסף ובשטר ובחוקה והחוקה הוא שיתמש בו לגופו כגון שיתיר לו מנעלו או ינעילנו או שיוקף בליו לבית המרח' או הלבישו או הפשיטו הרחיצו סכו גררו שכל' אלו שהם שימוש לגופו של האדון היא מלאכת עבדות ונקרא חוקה שהחזיק בו לציט אבל אם עשה לו שאר מלאכות כגון שתפר לו בגדיו או כבש לו קדרה או אפה לו פת וכיוצא באלו אינם נקרא חוקה עבדות ולא קנאו בהן

כד הגביה העבד את הרב לצורך תשמיש הרי זו חוקה עבדות וקנאו אבל אם הגביה הרב את העבד לא קנאו שאין זה חוקה וגם העבד אינו נקנה בהגבהה שאין ררכו בו

כה ונקנה בחליפין דלא גרע משאר מטלטלין ונקנה במשיכה כיצד כגון שתקפו האדון ומשכו אליו אבל אם קראו האדון והוא בא אליו לא קנאו ואע"ג דגבי בהמה הנקנית במשכ' קנאה בכח' שקראה ובאה אליו שאני בהמה דארעתא דמרא אולה אבל עבד אדעתא דנפשה אזיל שיש בו דעת לפיכך לא נקנה בקריאה ובא אליו ומטעם זה עבד קטן ג"כ נקנה בכח' שקראו ובא אליו דסתם קטן נמי אין בו דעת ואדעתא דמרא אזיל

כו העבד קונה עצמו בכסף ובראשו אכריס ובשטר בכסף כיצד בין ע"י אחרים כגון שנתן אחד מעות לרבו ואמר לו ע"מ שיצא בהם עבדך לחירות כיון שקבל הרב הכסף או השוה כסף יצא העבד לחירות ואין צורך דעת העבד ואפילו מיחה העבד לא משגיחין ביה דכשם שקנהו בכסף בע"כ מן הקדו בכסף בעל כרחו וה"ה אם נתן אחד מעות לעבד ואמר ע"מ שתצא בהם לחירות אם רצה האדון לקבל המעות מיד העבד יצא העבד לחירות ואם לא רצה לא קנה גם העבד את המעות דהא זה לא נתנם לו אלא ע"מ שיצא בהם לחירות וכיון שאין האדון רוצה המעות הריים ו"א שאף קונה עצמו בחליפין כגון שנתן לו אחד בלי ע"מ לצאת בו לחירות ועשה באתו בלי חליפין לארנו יצא לחירות

כז וקנינו עצמו בראשי אכריס כיצד עבד שמל וטבל לשם עבדות וס"מא אדוני עינו והפיל את שניו הרי זה יוצא לחירות שכן

כתיב בפירוש בפסוק כי יכה איש את עון עבדו או עין אמתו ושחתה לחפשי ישלחני ובתוב ואם יש עבדו או שן אמתו יפיל לחפשי ישלחו וגו' הכא כתיב ושתח' דהיינו סימא ויחבא כתיב ופיל דהיינו חסרי ודרשו רז"ל כי יכה איש עבדו כלל שן ועין פרט לחפשי ישלחנו חזר וכלל הרי כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש ראשי אכריס שאינו חורים ומוס שבגלו אף כל ראשי אבריו שאינן חורין ומימין שבגלו יוצא לחירות לפיכך אמרו אם חסרו אצבעות ידיו או רגליו או ראשי אונזו או ראש הדיס או ראש הגייה או ראש הרד' שבאשה יצא בהן לחירות אבל דריין לא נעשה בן חורין גמור להיות מותר בישראלית דאין להפשי חורין ממש להיות כישראל אלא לישן חפשי מעבד' עד שיתן לו רבו גט שיחררו דגט גומר בו להתירי כמו באשה לפיכך כיון את רבו שיתן לו גט שיחרר כדי שלא ישלחו בו להשיאו ישראילית כשיראו איתו שיצא לחפשי ואין להקשות כיון שספיקו לרבות כל ראשי אבריו יפן ועין דבתב התמנא תריוויה למה לי לכתוב היל הפרט והשני נרבה ג"כ מכללא בתרא כמו כולם דלאו קישאי הוא דצריכי תריוויה דאי כתב התמנא שן ה"א אפילו שן החלף של עבד קטן שנתניהו החלופה כתב עין דומה דעין שאינו חזיר ויא כתב עין ה"א לפי שנברא עמו לאפיקין שן לפיכך צריך בפירוש שן ואין לומר דאצטרך תריוויה דהא משום ושתח' אע"ג שלא יפילו אלא ששתי מלאכות וחדא משו"פיל שחסיי אע"פ שלא שרת' ממלאכתי דאם בן תריוויה גבי עין היה ליה למכתבניהו ושחת' או יפילי מבעי ליה דהיה פירושו ושחת' סממאי אע"ג שלא הפילו או יפילו שרת' כבר סמיהו וחסתי דהיינו הפילו שן עבדו למה לי אלא לימיר שיהא דומיא דעין לאפיקין שן החלף ודוקא כאלו ראשי אכריס שוכרנו יוצא לחירות שרם בגלו דומיא דעין אלא אם חתך ראש לשוננו אינו יוצא לחירות שאינו בגלו

שיש מצוי הרבה לשנימולים לשם גירות כשהם גדולים שנמצאו מולין שכבר נימולו שלא לשם מצות מילה ועיקר מילתם עכשו ואינה אלא הפפת דם ברית לפיכך תקנו לכולם בן בין לעבדים בין לגרים כמו שיתבאר בע"ה

זח וצריך לכסות ערותו בשעת ברכה שכיון שהוא גדול יש כאן משום לא יראה בך ערות דבר

זך דין עבד עברי אינו נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג דכתיב עד שנת היובל יעבוד עמך הרי שתלתה התורה קצת דיניו ביובל וכיון שעבדו אין יכולים לקיים כל דיניו כולו אינו נוהג מיהו ה"מ למיקנייה גופי' לשאר דיני עבד עברי אבל היכא דקנייה שבאי אחד למעשה הרי כדניא דמלכותא כגון שגשבה במלחמה או שמכריוהו גזל כס המכה הרר מצי לזבוגיה לישראל למעשה ידיו אך מצי האי עבד למיכה אחר כך לרביה ישראל למו מקתו או דמי שוויו ונפק ויד האדון על התחטונה ליקח הפחות שבהם אבל אם שבאו השבאי בשעת שלום דלא קני ליה שבאי כדניא דמלכותא לא קני ליה רביה שני כלל ודינא ה' דנפיק מיני' בלא דמים

זט אע"ג דגבוי ישראל כתיב לא תדרה בו בפרך מ"מ אנשים שאי' נוהגים עצמם לשורה מותר לדרותם בחזקה ולהשתעבד בהם ולמדה מקרא דסמוך מילת כאחיכם למילת תעבוד דכתיב לעולם בהם תעבדו ובאחיכם וזה מרבה כשאינו נוהג כשורה יכול אפילו נוהג כשורה ת"ל ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תדרה בו בפרך מן מלך שגור שכל מי שלא יתן המס הקצוב עליו ישתעבד לזה שנותן המס על ידו הרי זה מותר להשתמש בו יותר מראי דינא דמלכותא הכי הוא ודינא דמלכותא דינא מיהו לא ישתמש בו לעבד ואם אינו נוהג כשורה מותר להשתמש בו כעבד

זו דין עבד כנעני נוהג לעולם דסתמא כתיב בתורה מהם תקנו וגומר ומהו עבד כנעני הלוקח אחר מכל האומות לא שצא לקחו מישראל או מגוי או שמכר עצמו לישראל או שמכר בניו ובנותיו הרי הוא כעבד כנעני דכתיב מהם תקנו ומשפחתם אשר עמכם אשר הולידו בארצכם וגומ' ונקראו כולם על שם כנען משום דכתיב ביה עבד עבדים אלא שאותו שלוקח מן הגוי שהוא אדוניו אין גופו קניו אלא למעשה ידיו אלא אם כן קנאו כדניא דמלכותא וכדכתבין לעיל ובכולם כל זמן שלא הטביל לשם עבדות דינו כגוי לכל דבר לאחרי שיטבילנו לשם עבדות הוא עבד וחייב במצות שהאשה חייבת בהן דילפינן לה לה מאשה ובעבד זה מותר לעבוד בו בפרך מיהו אף על פי דדינא הכי הוא מכל מקום מדת חסדיות וררכי ההלכה שיהא אדם רחמן ולא יכביד עולו על עבדו ולא יצר לו ויאבילוהו וישקוהו מכל מאכל ומשקהו וכן לא יבוהו לא ביד ולא בדברים לעבדות מסרם הכתוב ולא לבשת ולא ירבה עליו צעקת ובעם אלא ידבר עמו בנחת וישמע טענותיו

זי מלך גוי שעשה מלחמה והביא שבויים הרי זה קנאם למעשה ידיהם שהרי כתיב קראתם התורה שבוי דכתיב ושבית שבוי כלומר הרי הוא שלו וכן אם הדישה לכל מי שירצה שילך ויגנוב מאומה זו שעושה עמו מלחמה יביאנו וימכור לעצמו וכן אם היו דינו שכל מי שלא יתן המס ימכר או מי שעושה כן לא יא לא עשה כך וכך יעבד הרי דיניו דין ועבד הנלקח כדניא דמלכותא אלו הרי הוא כעבד כנעני לכל דבר

זכ האשה קונה שפחה וטובלה לשם שפחה בכל דיניה אבל לא תקנה עבדים שאסרו לה חז"ל מפני החשד ואפי' קטנים לא

זכא תקנה שמתה אצלה אחר שיגדלו ותבא ליה חשד ויכול הרב לומר לעבדו עשה עמי ואינו נדן אלא ילך וישאל על הפתחים או יפרנס מן הצדקה כמה דברים אמורים בעבריו שאין ב"ד נזקקין לגדולים לשמור ממונם ואם לא יאביל לעבדיו כראוי וישקם כראוי ויברחו הם או ימותו ומה לנו להזקק לו אבל עבדים שהכניסה לו אשתו בנכסי מלוג חייב למונותיה שעל מנת כן הכניסותה אותם ולא יכול לומר עשה עמי ואינו זן אתכם שאם לא יזון אותם כראוי המה יבריחו או ימותו ויזיק לאשתו אינו חייב באחריות לה לפיכך כופין אותו ב"ד שיוזן אותם ולא יזיקנכסי אשתו ו"א הא דיכיל לימיר לעבדו עשה עמי ואינו נדן היינו כשהשני כתיקוני' שימצא מרחמים שירחמו עליו אבל בשנת בצורת אין מרחמין עליו ולא התירו לו חכמים שיאמר לו עשה עמי ואינו נדן אבל יכול לומר לו צא מעשה ידך למונותיך אף על פי שהוא אבן בצורת ושמו לא יספיקו מעשה ידיו למונותיו לא רצו חכמים לכופו יותר דעבד כזה נהום כריסיה לא שוי

זכב וכיון דעבד כנעני גופו קניו לרבו כמו שאמרנו הרי הוא של רבו כאחת מבהמותיו וכל הגאה ממנו של רבו הוא לפיכך הקוטע יד עבד כנעני של חברו נזון כל החמשה דברים שהם נזק עבד צריך לוקח השבת שהרי יכול לומר לו עש' עמי ואינו נדן והריפוי שנותנים לו נותן האדון לרפואתו אלא שאם אמדוהו להתרפאות בה' ימים ועשו לו סמים חזקים שמיחר לרפואתו בשלשה ימים לוקח האדון היתרון אע"פ שהעבד נצטער יותר בסמים החזקים והחריפו' שמיחר להתרפאות בהם כמו שלוקח הצער של עיקר המכה וב"ש אם חבל בו האדון עצמו שפטר אלא שנותן לרפואתו אפי' בסמים חזקים

כח סיסמו בכיפוי ונתקן מהמים לגמלי יוצא לחירות דהוי מום שגבלי והא חסרו אבל אם כרתן ועדיין תלויין בכיס אינו יוצא לחירות דא"ע שגכרתו אין סופו ליבוש ולפול מן הביס . כגו היה לו אצבע ויתרה וחתכה לו אם עומדת בסדר האצבעות יוצא לחירות ריביר וגלוי לכל הוא ואם לאו אינו יוצא לחירות . ל תלש בוקנו ודלדל בו עצם מהלחי אף על גב שלא בשלו ממלאכתו דהא עצם הזקן לאו מדי הוא עבר מ"מ כיון דמוס שבגלוי הוא ואינו חור שררי הוא סופו ליבוש ולפול מרכיבין ליה מרכיבין ב' פעמים לחפשי ושלחנו דהר לכללא בתרא וחד לריבוי ונא לרבות דלדל בו עצם זקנו וכיוצא בו שהוא בגלוי וסופו ליבוש ולפול דהוי כמו שאר כ"ד ראשי אברים ויוצא בו לחירות כמו בכ"ד ראשי אברים .

לא הכרו על ידו וצמתה וסופה לחזור לתשמישתה אינו יוצא לחירות שלא שחתה דרומיא דעין בעינן שחת שאין סופו לחזור להיות רואה .

לב הפיל שינו של עבר קמן שעתיד להתלפפה אינו יוצא לחירות כראמינו לעיל .

לג היתה עינו כהויה קצת והכרו בו וסמרו אם מתחלה היה יכול להשתמש בו קצת יוצא בו לחירות דהא מ"מ שחתה לגמרי שאינו חור לראוי וכ"ש אם רטט עינו שהוציאה לחוץ אפילו לא היה יכול להשתמש בו כלל שהיתה סמויה לגמרי כבר שיעה בו לחירות דהא חסרו אבר מכל וכל ומומו ניכר לכל שחורו נראה לכל חטומה ואין שם עין והיה כאחד משאר ראשי אברים שהיה בגל ממלאכתו וחתכו לו שיוצא בו לחירות שהרי חסרו אבר וכת"י ועיל . לך הכרו על עינו וחסר מאורה על שינו ונדרה אם עדיין יכול להשתמש בו אינו נקרא שחתו ואינו יוצא לחירו' .

לה הכרו על עינו וסמאה על אוגו והרשה כבר ידעת שיוצא לחירות דהא שחתה בידים אבל אם הכה בכותל כנגד עינו ונבעת ונסמא או כנגד אוגו ונבעת ונתחרש אינו יוצא לחירות שזה לא הארוך עישאו לו אלא איהו דאבעית אנפשיה .

לו מרכיביו ושחתה במפקי ה"א אמרו חכמים זכרונם לברכה אינו חיוב עבד שבוין לה לעין משמע אף על פי שלא כיון לשחתה לפיכך אמרו שכל אלו אינו יוצא לחירות עד שיעשה הארוך דבר שבוין לעין או לאותו אבר לאפוקי אם כיון לזרוק אבן לבהמה ונפלה בעבר וחתכה אצבעו או הפיל שינו אינו יוצ' להרו' דהא לא כיון לגוף העבר כלל ולא עוד אלא אפי' כיון לגופו ולא כיון לעין כגון שהישיט ידו למעי שפחתו וסימא עין עובר שבמיעיה אינו יוצא לחירות אף על פי שכיון לגופו של זה העובר הא לא כיון לעין אף ע"פ שכיון למותו של עובר כיון שלא ידע דבר שנתכיון לו אבל אם היה רבו רפא ואמרה ליה כחול עינו וסמאה יוצא לחירות לך מי שחציו עבר וחציו כן חורין או עבד של שני שותפין אין יוצאין כראשי אברים משימ דאמר קרא עבדו המיוחד לו לו לברו משמע .

לח עבד צאן כירא יוצאין כראשי אברים לאיש אבל לא לאשה דהא עבדו של איש הוא שחייב באחריותו לאשתו ואם פחת פחת לו ואם הותר הותר לו אבל עבדו של נכסי מלוג אינו יוצא לא לאיש ולא לאשה דשל שניהם הוא לה הגוף ולו הפירות ואינו מיוחד לשום אחד מהם לברו .

לט הפיל שן עברו ונתן לו גט שיחרור ואחר כך סימא עינו או אפכא חייב לתת לו דמי עינו או שינו דהא כבר שיחררו אבל אם הפיל שינו ולא נתן לו גט שיחרור ואחר כך סימא עינו או אפכא אינו צריך ליתן לו דמי האבר שחסרו כאחרונה ואם תפש העבד אין מוציאין מידו משום דמפסקא לן בגמ' עבד הוצא כראשי אברים ועדיין אין לו גט שיחרור אם יש לו קנס'אם לאו לפיכך כל מי מהם שתפש אין מוציאין מידו דהמוציא מחבירו עליו הראיה . כ יצאה העבד כראשי אברים קנס הוא שקנס' התורה לארדונו דהא אם הפיל שינו שאינו שוה אלא זוז עבד ששוה אפילו אלף זוז יוצא בו לחירות ודני קנסות נוהגים בכל מקום ובכל זמן קניש מומחים אלא שכבר ידעת שעכשו שאין מומחים אין דנין דיני קנסות לפיכך המפיל שן עברו אפי' בומן הזה ויש עדים בדבר אינו יכול להשתמש בו עוד שאע"פ שאין דנין דיני קנסות הא ק"ל אי תפיש לא מפיקין מיניה והכא הא תפש והחויק העבד בעצמו ויש מי שכתב שכופין הארון ומשמתין אותו עד שיכתוב לו גט שיחרור שלא להבשיל חבריו' וכן הדין אם אין עדים בדבר אלא שהורה הארון מעצמו שאינו יכול להשתמש בו עוד אע"ג דקיימא לן מודה בקנס פטור כבר ידעת שצריכה להיות ההוראה בפני ב"ד מומחין ועכשו אין מומחין והנה הודאתו אפי' בבית דין כמורה חוץ לכ"ד לפיכך וכה העבד בעצמו ע"י הודאתו וכופין אותו לכתוב לו גט שיחרור .

מא וקנה עצמו בשטר דילפינן לה לה מאשה כיצ'כותב לו כותב לו על הנזיר או על החכם הרי אהה בן חורין הרי אהה לעצמא או לי עסק כך כל אחת מן הלשונ' הללו איזה מהם שירצ' ומסרו לידו ויוצא בו לחירות אף על גב דאין קניין לעבד בלא רבו ק"ל דגטו וידו באין כאחד וכן אם מסרו לאחר שיזכה בו השבילו אפילו בלא ידיעת העבד יוצא גם כן לחירות דמסתמא ניהא

ליה לעבד שיצא לחירות מתחת יד רבו דכות הוא לו וזקן לאדם שלא בפניו לפיכך אם מוחה העבד ביד חבירו מלקבלו לא יצא לחירות דהא אנו רואין דלא ניהא ליה ואין חבין לו בעל כרחו ולא דמי לכסף היתם הבעל נוטלו בעל כרחו ושחררו כמו שקוננו בעל כרחו והכ' צריך העבד לזכות בחרו כמו באש' ולפיכך כ שמוסרו ובעל לידו של העבד משתחרר בעל כרחו כמו באשה מב ודוקא כשכותב לו הלשונות הללו בשטר ומוכרו לו משתחרר. כמו באשה דבתי' ביה וכתב לה ונתן וכו' אבל אם אמר לו אחת מן הלשונות הללו בעל פה אינו כלום .

מג והכותב לשפחתו הרי את מותרת לכל אדם אינה יוצאה לחירות שאין זה לשון שחרור דאורינ' עכשוו אם רוצה לשחרר' בשטר זה היא אוסרה על העבדים שהיתה מותרת להם כבר ואין זה לגבי דירה מותרת לכל אדם שהיתה כבר אסורה להם מחמתו כמו באשה .

מד מסר לו השטר בפני עדים אפילו אין עדים התומים בו או שהיו עדים חתומי' בו ומסרו לו כינו לבין עצמו יצא בו לחירות ויש אומרים דק"ל דוקא עידי מסירה בתי לפיכך לעולם אינו יוצא לחירות אפילו עדים התומים בו עד שימסרו לו בפני עדים מזהו אין זה אלא מדרבנן דמן התורה עידי חתימה כתי לפיכך אם אנו רואין גט חתום בעדים ביד העבד הרי הוא כן חורין ואין צורך שיבואו לפנינו עידי מסר' שאנו תולין בנכסר וע"ל בלבוש הבין וארגמן סימן ק"ל :

מה וכיון דילפינן גט שיחרור מנט דאשה לפיכך אמרו בששה דברים שיוין שחרורו עבדים לגיטי נשים וכשאר הדברים הרי הם כשאר כל השטרות ואלו הן הששה פסולים . פסולים כערכא' של גוים וכשרים בעד כותי וצריכין כתיבה לשם המשחרר עצמו ואין נכתבין במחבר ואין חותמין עידיהם אלא זה בפני זה ושיוין כמוליד ומכ"י כמו שכתבאר טעמא דכולהו לפנינו בע"ה : מן בערכא' של גוים כיצד כל השטרות העולים בערכאות של גוים כשרים בתנאי' שנתבארו בעיר שושן בהלכו' הלאה חוץ מגיטי נשים ושחרורו עבדים שפסולין מן התורה דהואיל ולא בני גיטין וקידושין ניהו לאו בני כתיבה וחתימה לשמה ניהו ואפילו נמסרו בעדי מסר' ישראל ולמ"ד עיי מסירה כתי' פסולין מדרבנן דהואיל ומוזיף מתוכו שנתחם בעדים פסולים דחיישנן דילמא אתי לסמך עליהו בלא עדי מסירה :

מז מן כל שטר שיש עליו אפילו עני אחד כותי פסול כמו שנתבאר טעמא בעיר שושן חוץ מגיטי נשי' ושחרורו עבדים שהם כשרים בעד אחד כותי ועד אחד ישראל דכיון דכותי בר גיטין וקידושין הוא דהא גר' הם כשרי' הם לגיטיין והוא שיהיה כותי חבר וזה היה בימי חכמי תלמוד שהיו מוחזקין בעיניהם לכשרים ונמרי אורייתא אבל בזמן הזה כבר גזרו עליה' ועשאים כגוים גמורי' לכל דבריהם מ"מ אנו לימורים מהם לצדוקים וק"איים שכומן הוה שהם לנו כמו שהיו הכותים קודם שגזרו עליהם שיהיו כגוים . מח וצריך כתיבה לשם המשחרר והמשחרר דבגט אשה כתיב וכתב לה ופירושו לשמה והוא הדין לשמו והכי נמי גבי גט שיחרור כתיב או חופשה לא ניתן לה לשמה והוא הדין לשם המשחרר כלומר כיון שהחופש' שהוא גט שיחרור לא נכתב לשמה אז בקורת תיזה וממילא ש"מ שצריך כתיבה לשמה :

מכ וכשם שבגט אשה כתיב וכתב ונתן מי שאינו מחוסר אחר הכתיבה אלא הנתנה יצא הניתוב על דבר המחובר דהיה ליה מחוסר קציצה ונתנה אחר הכתיבה שפסור' הכי נמי גבי גט שיחרור הרי הוא אומ' נתן לה שלא יהא מחוסר אלא נתנה :

נ אחד גיטי נשים ואחד שחרורו עבד' אינם חותמין אלא זה בפני זה כמו שכתבאר טעמא בלבוש הבין וארגמן גבי גיטי נשים :

נא ושיוין כמוליד ומכיא כיצד המכיא גט שיחרור בארץ ישראל אינו צריך לומר בפני נכתב ובפני נתת ובחיצה לארץ אם אין עדים מצויין לקיימו ואמר השל' בפני נכתב ובפני נתתם זה קיומו ואם בא הארון וערער אחר כך אין משניחין בו :

נב וכשם שהאשה מכיאה גיטה בעצמה ואינה צריכה לקיימו הואיל והגט יוצא מתחת ידה אמרינן דאי' כרינו בא לידה כך העבד ששטר שחרורו יוצא מתחת ידו אינו צריך לקיימו :

נג וכשם שהאשה אומרת בפני נכתב ובפני נתתם אם התנה עליה כן שלא תתגרש עד שתבא לפני בית דין פלוני כן הדין בעבד כגט שיחרורו . וע"ל בלבוש הבין סימן קמ"ב :

נד וכל הכשר להביא גט אשה כשר להביא גט העבד : נה והעבד אע"פ שפסול להביא גט אשה כיון דלא שייך בגיטין ובקידושין אבל גט שחי' מב' ומקבלו לחבירו מיד רבו של חבירו שזוכה הוא כגט לצורך חבירו וחבירו משתחרר בקבלתו שנעשה שלוחו אבל לא מיד רבו של עצמו דהא ידו כיד רבו ולא יצא הגט מתחת רשו' רבו והאיד' ישתחרר בו חבירו שהוא גם כן עבד של רבו כמה זכה בו :

נו המוס' גט שיחרור ע"מ שישתחר' כשיגיע לב"ד שאמרנו סעו' ג"ג שצריך לומר בפני נכתב ובפני נתתם כשיגיע לב"ד ל"ש אש כותב בו עצמך ונכסי קנייניך לך ל"ש אם כתיב בו כל נכסי קנייניך לך עצמך קנה על פי דיבורו

הנוק לרבה בין שנעשה הנוק כיומו ואותו היום כל גופה קניו לו לפיכך כל הנוק שלו ואם הנה כיומה הנוק לעצמה אבל אם נקטע ידה וכן כל דבר שאין כופו לחזור חלקו הנוק היא והארון והנוף של שניהם הוא ואם המיתה שור נותן חצי הקנס לארון ופטור מחצי הכופר דהא אין לה יורשים :

סג עבד של שני שותפים ששחרר אחד מהם חלקו כופין את השני שישחרר גם הוא את חלקו מן הטעם שנתבאר בסעיף הסמוך ואם ידע זה מקודם שחבירו רוצה לשחרר חלקו וקדם הוא והקנה חלקו לכנו הקטן ואח"כ שחרר חבירו חלקו אין ב"ד יכולין לכופו את הקטן שישחרר אבל מעמידין לו אפטרופאי ושמוין את העבד בדמים וכותב לו שטר לקטן עליו ונותן קצת מהדמים לקטן כדי עיתרצה בשחררו ולא יצונו וישחררנו האפטרופוס בדמים שיקבל הקטן ויכתוב לו האפטרופוס שטר שיחזור על שמו ודוקא בכח"ג דתירו לאפטרופוס למכור העבד ולשחררו בשמו משום שזה עשה שלא כהוגן שכיון להפקיע תקנת רכמים לפיכך כאשר עשה כן יעשה לו והפקירוהו לחיות ברשות האפטרופא לשחררו על שמו אבל אם מת והניח בן קטן ואח"כ שיחרר השותף חלקו אין מעמידין אפטרופא לקטן לשחררו אלא עובר את עצמו יום אחד ואת הקטן יום אחד עד שיגדל וכשיגדל כופין אותו לשחררו :

סד המפקיר עבדו וזכה בעצמו ויצא לחירות אבל צריך גט שיחררו להיתרו בבת ישראל ואם מת קודם ששחררו כותב לו הורשגט שחררו :

סה גר שמת ואין לו יורשין דקיל כל הקודם נכסיו וזה בהן והיו בהן עבדים גדולים הם זכו בעצמן והרי הם בני חורין גמורים ומותרים בישראלית ואע"ג שאין כאן מי שיתן להם גט שיחררו ואע"ג דגבי המפקיר עבדו אמרין שצריך גט שיחררו עבד של ישראל שאני שהרי יש לו יורשים ואע"ג שהפקירו פש לו איסורא גביה ואותו האיסור הוא מוריש לבניו לפיכך צריך גט שיחררו מן היורשים אבל גר שאין לו יורשין אין מי שיויש האיסור אלא הוא עצמו וזכה גם באיסור ויצא במיתת הגר לחירות גמור אפי"ל בלא גט שיחררו ואם הניח עבדים כקנים אין להם יד לזכו בעצמם וכל הקודם בהם זכה כמו בעאר נכסיו ואם לא זכה בהם שום אדם ע"כ שיגדלו יש אימרים שאין להם תקנה בבת חורין מפני שבשעת מיתת הגר לא פקע איסורא מיניהו שהרי כל הקודם זכה בהן וכיון דמיתת הגר לא פקע איסורא מניהו כי גדלו גמי בתר הכי א"ע דממונא פקע מיניהו שהם זכין בעצמן כשיגדלו איסורא לא פקע מיניהו דבמאי פקע השתא הא ליכא מיתת הארון דליפקי איסוריהו מיניהו ויש חילקין ואימרים כיון שבשעה שגדל יש לו יד לזכות בעצמו כממונא וזכה בעצמו גם באיסורו ומותר בבת חורין :

סו עבד שנשבה וברח מבית האסורין אחר שנתייאש רבו ממנו אינו יכול עוד להשתעבד בו דיאיש הוי כהפקר וכופין אותו לכתוב לו גט שיחררו להיתרו בבת ישראל :

סז ודוקא יבעבד שנשבה וברח שנתן די השבאי נסתלק ממנו אמרין מן שנתייאש הרב ממנו נעשה כהפקר וזכה העבד בעצמו שלא להשתעבד בו עוד אבל עבד שנשבה ועריון הוא תחת יד השבאי שאז אף אם נתייאש רבו ממנו אינו הפקר לפיכך הפודה אותו מיד השבאי אחר שנתייאש רבו ממנו אם פודה אותו לשם עבד יכול הפודה להשתעבד בו והרי הוא שלו שהרי רבו ראשון כבר נתייאש ממנו ואם פדהו לשם בן חורין יצא העבד לחירות ע"י הכסף שנתן עבדו לשבאי והרי הוא בן חורין ואם פודה אותו קודם שנתייאש רבו ראשון ממנו בין שפדהו לשם עבד בין שפדהו לשם בן חורין לעולם צריך להחזירו לרבו ראשון ומשתעבד בו ככתחלה שהרי הוא שלו דאף על גב דשבאי גוי קני' לעבד לבעושי דיון כדאמרין לעיל בסעיף י"ח ה"מ הובא דאין ישראל יכול להציל דבכה"ג קרינן ביה שכיו וכיון דלפני יאוש הוא אלמא יכול ישראל להציל ושבאי לא קני ליה אלא שאם פדהו לשם עבד צריך רבו ראשון להחזיר לו מעותיו לזה שפדהו ואם פדהו אותו לשם בן חורין אין צריך להחזיר לו מעותיו שהרי זה לא נתן מעותיו לל העת שיחזירם לו או ישתעבד בו עבדים :

סח עבד שעשאו רבו אפותקי לבעל חובו ואח"כ שחררו הרי הפקיעו מידי שיעבוד והוא בן חורין וצ"ל הרב לשלח לבעל חובו דק"ל המזיק שיעבודו של חבירו חייב אם לא נשאר לו מקום אחר לגבות ממנו ומ"מ אף על פי שאין לבעל חוב על העבד כלום אח"ל כופין אותו שיכתוב לו שטר שיחזיר משיב תרנת העבד שלא יציא עליו לעו לומר שהוא עריין עבדו שיש לו שיעבודו עליו : כ"ט ישראל שבא על שפחה אפילו היא שפחה וילד עבד דלי"ל שפחה כמות דכתיב האשה וילדה תהיה לארונה פי' עבדים כמות ובשפחה כנענית קמייורי וי"א שאם בא על שפחה או הדשה הגדל בן חורין לכל הדברים דלא מהזקינן ליה שטביר על לאו דלא יהיה קדש וגו' ואמרין ודאי שחררה מקודם לכן ויש מי שאומר דאע"ג דלשאר דברי מקולנן לומר כן שריו ככח חורין מ"מ מהמרין שלא להחזירו בבת חורין עד שיקבל גט שחררו רישום אומדן דעתן לא שרינן איסורא *

שיאמר בפני נכתב ובפני נתחם שעל זה האמינורו חכמים מטעם שנתבאר בגט אשה במקומו אבל הנכסים לא קנה על פי עצמו עד שיתקיים בחותמו שלא האמינורו בכך להוציא נכסי רבו :

נא הכותב כל נכסיו לעבדו יצא לחירות שהרי הוא בכלל הנכסים וכל שאר הנכסים קנה וקנה עצמו בכלל כל הנכסים אבל אם ש"ד מקצת נכסים בין קרקע בין מטלטלין בין פירש השויר בין לא פירשו בין היו לו נכסים אחרים דו"ק מאלו ששיר בין לא היו לו נכסים אחרים ואפי' כתב לו עצמך וכל נכסי קנייין לך חוץ מדבר פלוני לא יצא לחירות וגם לא קנה הנכסים ומעמא משום דגט שחרור צריך שיהיה עניינו דבר הכורת בינו לבין ארוננו ולא ישאיר לארון בו וזות כמו בגט אשה דספר בריתות קרייה רחמנא לפיכך המשייר לעצמו אפילו כתב עצמך וכל נכסי קנייין לך חוץ ממקום פלוני או חוץ מטלות פלוני אין זה כורת ככל וכל הגט כמל ומת' שאינו גט אין העבד משחרר וכיון שאינו משחרר גם מן הנכסי' לא קנה כנסם וכן כל כיוצא בזה :

נב הכותב שטר ארוסין לשפחתו אע"פ שאמר לה צאי בו לחור' והתקדשי לי בו אין זה קנין שרור ואינה לא מקודשת ולא משוחררת דכיון שאינה משוחררת אינה מקודשת אבל אם אמר לה התקדשי לי גרוד' אמרין ודאי שחררה קודם לכן ועכשיו חלקן הקידושין :

נט המשחרר שני עבדים בשטר א' לא קנו עצמם כדדרשינן גבי אשה לה ולא לה ולחברתה שאין שתי נשים מתגרשות בגט אחד הכי נמי דרשינן גבי לה החיפה לא ניתן לה שאין שתי שפחות או שני עבדים משתחררין בגט אחד לפיכך הכותב כל נכסיו לשני עבדיו בשטר אחד אינו כלום ואף עצמם לא קנו ואם כתב בשני שטרות קנו הכל ביחד את עצמן בכלל הנכסים והנכסים גם כן והוא שנתן שני השטרות בבת אחת לאדם אחד שזוכה בשבילם דהשתא נפקי כוליהו נכסי מיד הרב בבת ארת ונקנו להעבדים בבת אחת ואף על גב דנמצא שכל אחד קנה רצי הנכסים והם בכלל הנכסים ונמצ' שכל אחד קנה חציו וחצי חבירו ולא יצא לחירות אלא חציו וחציו השני הוא של חבירו חזרין ומשחררין זה את זה וחילקין הנכסים אבל אם לא מסר שני השטרות ביחד לאדם אחד הראשון קנה כולם וגם העבד השני עמם והשני לא קנה כלום עקב נחנה לראשון עמו בד"א בשכתב בכל שטר משניהם כל נכסי נתונים לפלוני עבדי ולא שיר לעצמו כלום אבל אם כתב חצי נכסי לפלוני עבדי וחצי נכסי לפלוני עבדי אפילו בשני שטרות ומסרם בבת אחת לאדם אחד לא מבעיא אם כתב חצי וחצי לזה דהשתא איכא למיטר דפלגא חדא יהיב לתריויהו והשאר שיר לעצמו דלא קנו דלא הוה גט כורת כלל אלא אפילו כתב חצי נכסי לזה וחצי האחר לזה דהשתא ודאי כוליהו נכסים יהיב להו לא קנו ילום דהא מ"מ ככל שטר בפני עצמו איכא שיר ואין זה גט כורת וכ"ש אם כתב בן כשטר אחד דלא קנו כלום דהוה ליה משוחרר שני עבדים בגט אחד שאינו גט ככתבנו :

נז המשחרר חצי עבדו בשטר לא קנה העבד את חציו שא"י זה גט כריתות דבעינן שיהא כולו כרות ממנו כמו באשה שאינו מתגרשת לחצייה ונשאר העבד כמו שהיה אבל אם שחררו חציו ע"י כסף שנתן לו העבד או אח' בשבילו דמי חציו כדי להשתחרר קנה חציו והוא חצי עבד וחצי בן חורין כמות דברי' אמרין בששחר' חציו בשטר ונשאר לו בו חצי האחר לארון אבל אם מכר או חציו החצי השני לאחד בין שהיה השחרור' והמכירה או הגמינה כאחד כגון שהוא כותב בשטר שיחזור עצמו שהוא נותן חציו האחד לאותו אחד ומזכ' השטר לאחר בשביל שניהם דליכא שוורא לרבו כשטר שיחררו זה בין שקדם המכירה או הגמינה לשחרור' קנה העבד את חציו הלוקח או המקבל חצי האחר שהרי בעת שנסמר לו השטר יצא כולו מתחת ידו של רבו זה וכן עבד של ב' שנתפס ששחרר אחד מהם את חלקו אפילו בשטר קנה דזה הוה גט כורת שכל מה שהיה לו בו כורת ממנו והרי הוא חצי בן חורין ונשאר חציו עבד לשני :

נח הכותב לשפחתו מעוברת הרי את בת חורין ולדך עבד דבריו קיימין שאין זה משחרר להצאין דהא מכל מקום תרי גופי ניהוה אבל אם אמר את שפדה וילדך בן חורין לא אמר כלום שהיא אינה יכולה לזכות לעובר' שאינו בעולם :

נט מי שהציו עבד וחציו בן חורין אינו יכול לישא לא שפחה ולא בת חורין רצד עבדות אסו' להשתמש בבת חורין וצד חירות אסור להשתמש בשפחה לפיכך כופין את רבו לשחררו כדי שישא בת חורין ולא יתבטל מפריה ורביה דלא לתוהו בראה וכותב לו העבד שטר חוב על חצי דמיו ובעיד שלא כתב לו שטר שחזור מעשה יריו לעצמו דכיון דמדינא חייב לשחררו מיד אלא שמעכבו אסרו לו להשתמש בו ואם המית אותו שור אינו משלם לא קנס ולא כופר קנס לא ישלם כיון שחייב לשחררו ועכבו קנסו לארון שלא ישלם לו קנס וכופ' אינו משלם דלמי יתנו דהא אין לו יורשין בד"א עבד שהוא מצווה על פריה ורביה אבל שפחה אין כופין את רבה שחוררה שאינה מצווה על פריה ורביה ותשאר כמו שהיתה ועוברת את עצמה יום אחד ואת רבה יום אחד ואם הנה אדם על ידה וצמתה ומופה לחזור אם הנה בין' שעוברת את רבה

לבוש

הלכות עבדים

עמדת זהב

ע כבד שהשיא רבו בת חורין ואין צריך לומר אם הרב עצמו נושא שפחתו שיצא לחירות שאנו אומרים אם לא ששחררה לא היה עושה איסור או לא היה מניח-שיעשה איסור על ידו וכופין את רבו לכתוב לו גט שיחררו' וכן הדין בעבד שהגויח לו רבו תפילין בראשו או שאמר לו רבו לקר' ג' פסקו' בספר תור' בפני הצבור בגון שקראו לעלות לתורה וכן כל כיוצא באלו הדברים' שאין עבד חייב בהן אלא מי שהי' בן חורין והכריחו רבו לעשותו יצא לחירות וכופין את רבו לכתוב לו גט שחרור מן הטעם שכתבתי למעלה סעיףס"ח שלא יוציא עליו לעז הלכך גבי נושא שפחתו דליכא למיחש ללעז אפילו גט שחרור אינה צריכ' אבל אם לוח מעבדו או שעושהו אפוסתפס על נכסיו או שהגויח העבד תפילין בפני רבו או שקרא ג' פסקו' בצבור בפני רבו או שנושא בת חורין לפניו ולא מיח' ברא כלל אלו לא יצא לחירות שאין שתיקת הרב סימן ששחררו אלא דלא דק על מעשיו של עבד :

עא אסור ללמד את עבדו תורה הוזהר כאלו למדו תפלות כמו גבי אשה לפיכך אם למדו לא יצא לחירות שלא למדו אלא תפלות :

עב עבד שנדר נדר שיש בו עינוי נפש או ביטול מלאכה אין נדרו חל כלל דמכחי' היליה ומתבטל ממלאכתו שהוא דבר שהוא של רבו שהרי גופו קנוי לו והוי נדרו להרע לאחרים דהיינו לרבו ואין אדם יכול להרע לאחרים כדילפינן מקרא דהרע או להטיב מה הטבה רשות אף הרעה רשות יצא להרע לאחרים כדאית' לעיל סימן ר"ל סעיף ב' ויכול הרב לכוף אותו שיעבד עליהם ואין צריך להזכיר לו לפיכך יש מי שאומר שאם נדר נדר כאלו כגון שנדר שלא לאכול בשר וכיוצא בו ולא כפאו הרב לעבד עליו אלא אמר מופר לך יצא לחירות שכיון שלא כפאו במקום שהיה יכול לכפותו הרי גילה דעתו שהפקיע שיעבדו :

עג וכיון דאפי' גילוי דעת מהני בשחרור כ"ש המשחרר עבדו בפיו באחד מן הלשונות דמשמעו לשון שיהרור שהוא משוחרר שלא נשאר לו עליו שום שיעבוד וגמר בלבו לדבר זה ואינו יכול לחזור בו וכופין אותו לכת' לו שטר שחרור כדי שלא יוכל לחוציא עליו לעז :

עד כתב בשטר אעשה פלוני עבדי בן חורין אף על פי שמסרו לידו לא יצא לחירות שאינו אלא לשון הבטחה שיבטיחנו שיעשנו בן חורין להב' ועדיין לא עשאו ואם אמר עשיתי פלוני עבדי בן חורין או עשוי הוא בן חורין או הרי הוא בן חורין אם אמר לשונות הללו בלשון הודאה יצא לחירו' הודאה בעד' כמאה עדי' דמי וכדאי כבר שחררו ואם בא עכשיו לשחררו אלו הלשונות לא יוציאו מעליא משהרור נגדו ולא מהני בעל פה להיותו משוחרר בהן אלא אם כן כתבן לו בכתב וכן אם אמר יהא פלוני עבדי משוחרר וכתב לו כן בשטר הרי זה קני' שיחרורו מעכשיו ומשחרר הוא דהוא משוחרר לישנא דשוחרר הוא מיהו דוקא בשטר אבל אם אמר לו כן על פה לאו לישנא מעליא נגדו ואינם כלום ויכול לחזור בו וה"מ בכריא אבל שכיב מרע שאמר אחד מן הלשונות הללו יצא לחירו' דבריו ש"מ בכתובין וכמסרין דמי וכיון שמשמעותן לשון שיחרור וזה העבד מיד בגופו ואינו יכול לשעבד בו עוד וצריך גט שחרור להתיירו בבת חורין וכופין אותו לכתוב לו גט שיחרור כשעמד דאף על גב דק"ל ש"מ שעמי' חוזר במתנתו במחלו' השיעבוד אינו יכול לחזור שכבר וזה בו העבד וכן בכריא שאמר בדרך הודאה דאמרין שיצא לחירות צריך גט שיחרור וכופין את רבו לכתוב לו :

עה האומר עשיתי פלוני עבדי בן חורין והעבד אומר לא עשאתי חוששין שמא זיכה לו על ידי אחר ו"א שאסור בשפחה ואינו יכול לשעבד בו עוד וחייב במצו' מספק אבל צריך עדיין גט שיחרור להתיירו בבת חורין וכופין את רבו לכתוב לקני' א' שלמות אפי' בבת חורין ואין צריך גט שיחרור דהא טענת העבד טענת ספק הוא דשמא זיכה לו על ידי אחר והוא לא ידע וטענת הרב ודאי שהיא יודע שזכה לו וסומכין עליו אבל אם אמר הרב כתבתי לו גט שיחרור ונתתי לו והעבד אומר לא נתנו לו הרי הודאת העבד שעדיין עבד הוא הודאת בעל דין היא וכמאה עדים דמי ואם הרב חזר מדבורו הרי הוא עבד ולא יוכל העבד שיש לחזור בו ולומר קבלתנו ואם הרב עומד כדיבורו וגם העבד חוזר וכופין אותו לכתוב לו גט שחרור אחר ונתנו לו :

עו האומר לארר וזה בגט שחרור זה לעבדי יצא לחירות מיד שזכה בו השליח אף על פי שלא הגיע הגט ליד העבד רגט שחרור וזכת היא לעבד שמתירו בבת חורין וכן אדם שלא בפניו אבל אם אמר תן גט זה לעבדי אינו זוכה ולא יצא לחירות עד שיגיע הגט לידו ומ"מ אפילו קודם שהגיע ליד העבד מיד שיצא הגט מתחת רשות הרב וזה העבד בעצמו ואינו יכול לחזור בו לפיכך באומר תן גט זה לעבדי לא יתן לאחר מיתת הרב שאין גט לאחר מיתת שוכר זכו בו חורשים ויש אומרים דתן הוי כמו זכה והוי גט מיד אפילו לא הגיע ליד השליח :

עז מי שצוה בשעת מיתתו פלוני' שפרתי אל ישתעבדו בה יורשים אין זה לשון שחרור אלא כונתי שלא ישייחזה במלאכות כבודת אבל עדיין היא שפחה כמו שזוהתה ומעשה יריה לא פקעי בהכי :

מ"מ הו"ש אסורים להשתעבד בה משום מצוה לקיים דברי המת ואם אמר עשו לה קורת רוח גם זה אינו לשון שחרור אלא לשון שיניחו' לעשות כפי רצונה לפיכ' כופין את הורשין שאין משתעבדין בה כלל אלא יניחוה לעשות איזה מלאכה שהיא רוצה בה וכיון שאמ' אל ישתעבדו בה יורשים בין שאמר יעשו לה קורת רוח אין הורשים יכולין למוכרה לאחר דמכירת' לשם שיעבדו שיעבדוה רבה היא וכ"ש שאין לה קורת רוח במכירה ושיעבדו ואם צווה ואמר שחררה צריכין לקיים דבריו וכופין את הורשין שישחררו אותה :

עח שכיב מרע עכתב כל נכסיו לעבדו ועמד מחליו אף על פי דקיימא לן דש"מ יכול לחזור ומתנתו כמו שיתבאר בלבוש עיר שושן בעזרת השם דכא חוזר בנכסים ואינו יכול לחזור בעבד מפני עבד יצא עליו שם בן חורין :

עט אסור לאדם שישחרר את עבדו והמשחררו עובר בעשה דלעולם בהם תעבדו מיהו אם צריך לו לעבד לדבר מצוה אפילו מצוה שהיא דרבנן כגון שלא היו עשרה בבית הכנסת מותר לשחרר את העבד כדי להשלי' עמו מניין עשרה וכן כל כיוצא בזה שלא אסרה תורה לשחררו אלא כשנתן לו מתנת הנס כגון שרוצה לשחררו משום הגאון וטובת העבד דומיא שאמרה גבי גוים לא תרנס אבל כשמשחררו לצורך מצוה לא משום חנינה וידיה עקבד אלא לצורך עצמו והוי ליה כנותן דמי עצמו וכן שפחה שנוהגין בה געם מנהג הפקר דעבדי איסורא כופין את רבה ומשחרר' כדי שתשאא לבעל שישמר' ויסור המכשול אף על פי שהיה יכול ליהרהר לעבד אינה שומרה כל כך :

פ המוכר עבד לגוי או לגר תושב הרי זה מפקיע מן המצות שחייבו בו שלא יוכל לקיימ' אצל הגוי שלא יניחו לקיימם לפיכך קנסוהו דבמס' שיצא העבד לחירות שאם ברח מן הגוי אין רבו יכול להשתעבד בו עוד ואם לא ברח קנסוהו רבו לפדותו אפילו עד כדי עשרה בדמיו ולכתוב לו גט שחרור להתיירו בבת חורין וקנס זה אמרו חז"ל שאין גובין אותו ואין דנין אותו אלא בב"ד מומחק ואם מת דמוכר אין קנסין הורש שיכתבו לו גט שחרור דהא הוא לא עבד איסורא ואם לא מכרו אלא ליה עליו מעות מן הגוי לזמן שאם לא יפרענו לאותו זמן שיהיה העבד חלוט לו אם מסרו לו מיד אף על פי שיכול לפדותו עד הזמן יצא לחירות שכיון שגזל בתקנת חכמים ומסרו מיד לגוי וגם קבע לו זמן להחליטו ולכך קנסוהו שיצא לחירות ואם לא מסרו ליד הגוי מיד כשיגיע הזמן ולא פירע לו יצא לחירות אף על גב שהגוי עדיין לא מכיכנו בו והוא עדיין ברשותו כיון שבידו למשכנו עשה ההלואה עליו קנסוהו ויוצא לחירות ואם לא עזר עליו אלא חייב לגוי ובא הגוי ונבאו בהבוא או שקם עליו אנס ופדה עצמו בו לא יצא לחירות דאינס הוא ולא קנסוהו מכרו לעבדי המלך הממונים ליקח עבדים ובהמות מאשר ימצאין ונותין דמיום לבעלים קנסוהו גם כן ויצא לחירות שכיון שאינו לוקח אלא בדמיו מצויה הוא לתפיים בכל שהוא ולקח לו ממקום אחר וזהו לו לרב לפיים ולא פייס לפיכך קנסוהו שאין זה אונס ומכרו לגוי על תנאי כגון שחתנה על מנת שיחזורו לו לאחד שלשים יום או חוץ ממלאכתו שישאר לו מלאכתו או חוץ מהמצו' או חוץ משבתות וי"ט כלומר שחתנה עם הגוי הלווקח שלא יבטלנו מעשות שום מצוה או שלא ישתמש בו בשב' וי"ט או שמכרו לצדוק או לישראל משומד בכלוהו מבעיא בגמרא אם יצא לחירות לא ולא אשויטו ואולי' לקולא דספיקא איסורא דרבנן הוא וספיקא דרבנן לקולא ולא יצא לחירות וי"א כיון דספק הוא אם תפש העבד משל רבו כדי דמיו שיכול לפדות עצמו בו אין מוציין אותו מידו אלא פודה עצמו מיד הגוי ויוצא לחירות :

פא עבד שזמל וטבל לשם עבודתו והפיל עצמו ידו ואין רבו יכול להוציא ממנו לא בריוני ישראל ולא בריוני א"י או שנשבה ואין רוצין ליתנו לפדותו מות' ליקח מן דמי ואין בזה משום מוכר עבד לגוי ויכול ליתנו אפי' שטר מכירה עליו מפני שהוא כמציל מדד' :

פב המוכר עבדו לחוזה לארץ או לשוריא או לעכו שהם גם כן אינם א"י ממש כיון שצווינו רבו מקדושת א"י ומצות השייכים בה תקנו לעבד שיצא לחירות וקנינים את רבו השני שקבא שיכתוב לו גט שיחרור ויפסיד את דמיו מיד שקבא סתם ואם יאמר איני רוצה להוציא לח"ל רק אשתעבד בו בארץ ישראל אין עומעין דחיישינן פן ישרלנו בדברים לילך אחריו והא דקנסין הלווקח להפסיד המעות ולא המוכר שהרי גם הוא עבד איסורא היינו משום העבד ביד הלווקח הוא והוכא דאיכא איסורא התם קנסין דין זה נוהג אפילו בזמן הזה דאע"ג דבעונותינו הארץ חייב ועשם ובטלו כמה מצות התלויות בה מ"מ בקדושתה קיים ומצוה לדור בתוכה ולא להוציא ממנה שום אדם :

פג עבד שיצא אחר רבו לסוריא ומכרו שם איכד את זבתו כיון שיצא לדעת בר"א כשיצא רבו ע"ז שלא לחזור ג' י"הלך העבד עמו מדעתו אבל אם היה דעת רבו לחזור ויצא אחריו ומכרו שם יצא לחירות וכופין את הלווקח לשחררו דאיסורא גביה איכא * **פד** עבד שאמר לעלות לארץ ישראל כופין את רבו לעלות עמו או ימכרו אותו למי שיעלוהו שם ואם לא ימצא יתיב שטרך על דמיו :

דמינו וינחנו לילך וכל שכן אדון הרר בא"י ורוצה לצאת לח"ל שאינו יכול לכופ העבד שיצא עמו עד שיתרצה מדעתו או ימכרו שם וכל דינים אלו נוהגים אפילו בזמן הזה שהארץ ביד גוים, פה עבד שברח מחוצה לארץ לארץ אין מחזירין אותו לעבדות ועליו נאמר לא תסגיר עבד אל אדוניו ואפילו אם יאמר אשתעבד בי שמה או אמכרנו שמה אין שומעין לו ולא תסגיר לא תחזירו לשום עבדות משמע ואמרים לרבו שיכתוב לו גט שחרור והעבד יכתוב לו שטר חוב בדמינו עד שתשיג ידו ויתן לו ואם לא רצה האדון לשחררו להתירו כבת חורין אין בית דין יכולין לכופו שלא אמרה התורה אלא שלא להסגירו אל אדוניו כלומר שלא להחזירו לעבדות אבל לא אמרה שישחררו אדוניו ומכל מקום בית דין מפקיעו ממנו שעבודו מעליו וילך לו שאין לו עליו עוד שום עבדות דמשמע לא תסגיר לא תחזירו לעבדות משמע, ונסח גט שחרור עיני כרכינו ירוחם נתיב כ"ג ח"ד, ונסח לשון המכירה ג"כ שם בנתיב זה צריך לכתבו כאן,

הלכות גרים

רסח כיצד מגיירין הגר והגיורות דיני קדושי הגר וכו' יב סעיפ' *

א הגר הכא להתגייר ולכנס לקהל ישראל אינו גר עד שימול ויטבל מילה כתובה בו בפירוש דכתוב וכי יגור אתך גר וגומר המול לו כל זכר וטבילה כבר כתבתי טעמא למעלה סימן רס"ז סעיף ג' ומרביב המול לו וגומר י"א דמשמעו שצריך שימול עכשיו לשם גירות אבל אם נטבל כבר בעודנו גוי שלא לשם גירות או שגורל מהול י"א שאותה המילה אינה כלום וצריך עכשיו לחזור ולהטיף ממנו דם ברית וי"א שאינו צריך שביון שאין לו ערלה אינו צריך יותר אלא מטבילין אותו ולשם גירות כאשור ודיו וכו' דמשמע לן אם צריך הטפה מטיפין ממנו דם ברית ואין מברכין עליו ועיני לעיל סימן רס"ה סעיף ג' ואם נכרת לו הגר שאי אפשר לקיים אפילו הטפה דם ברית אין מילתו מעכבת מלהתגייר לכ"ע וסגי ליה בטבילה שהרי הוא ממש כאשה בזה וטבילה כיון שאינה מפורשת כגד בפירוש בתורה י"א שמועלת כריעבר אפי' טבל קודם שמל וי"א שאינה מועלת וצריך לחזור ולטבול אחר שמל שכן היה הענין באבותינו שיצאו ממצרים שהיו מולים ואחר כך טבלו כמו שנתבאר לעיל סימן רס"ז סעיף ג'.

ב וכשנא להתגייר לא יקבלו פתאים ומיד כדי שלא יאמר לאחר מכאן אלו הייתי יודע צרות ישראל בגלות לא הייתי מתגייר אלא יאמרו כל הוזהר מה ראת שבתא להתגייר אי אתה יודע שישאל בזמן הזה רחופים וסחופים ומטורפים ויסורים באים עליהם אם אמר יודע אני ואינו כדאי להתחבר עמהם מקבלים אותו מיד אבל מ"מ עדיין אין מגיירין אותו אלא מודיעין אותו תחלה עיקרי הדת שהוא ייחוד השם יתברך ואיסור ע"ז ומאריכים עמו בדבר זה כדי שירע עיקר הענין מה שהוא בא לקבל עליו אחר כך מודיעין אותו גם כן קצת מצות קלות וחמורות ומודיעין אותו קצת עונשין של מצות שאומרים לו קודם שבאתה למדה זו אבלת חלב אי אתה עונש כרת חללת שבת אי אתה חייב סקילה ועכשיו אבלת חלב אתה עונש כרת חללת שבת אתה חייב סקילה וכה"ג קצת חומרות וכל זה כדי שלא יאמר לאחר מכאן אלו הייתי יודע כל החומרות הללו לא הייתי מתגייר וגם למרותו מפסוק דנעמי ורות שאמרה כאשר תלכי אלך וגומר כמו שפירש רש"י שם ומ"מ אין בקרקעין ואין מרכין עליו וכן כתיב שם ברות ותרא כי מתאמצת היא וגומר ותחדל לזכר אליה כי וכשם שמודיעין אותו עונשין של מצות כך מודיעין אותו שברן של מצות כדי לחבבם עליו ויקיים ומודיעין אותו שבעשיית המצות יזכה לחיי עולם הבא ושואן צדיק גמור אלא בעל חכמה שעושה מצות אלו ויודעם ואמרים לו הוי יודע שעולם הבא אינו צפון אלא לצדיקים והם ישראל ומה שתרא ישראל בצער בעולם הזה טובה בעולם הבא כמות שמה ירום לכם שאינם יכולים לקבל רוב טובה בעולם הזה כאומות שמה ירום לכם ויתעו ויפסידו שבר העולם הבא ואין הבה"מ מביא עליהם רוב פורענות כפי שלא יאבדו אלא כל האומות כלן והם עומדים ומאריכין לו בדברים אלו כדי לחבבם עליו אם קבל מלן אותו מיד דשהיי לא משהיגן ואחר כך מתנינן לו עד שיתרפא רפוא' שלמה ואז מטבילין אותו טבילה הוגנת בכל דיניה ובלא חציצה ואין מטבילין אותו קודם שתתפא המכה שהמים מכאיבים במכה וי"א שיוגלה שערתו ויטול ציפורני דיו ורגליו קודם טבילה שכן מצינו בטהרת הלויים כשהובדלו והוחלפו תחת הככרות שעבדו ע"ז וכמו שפירש"י שם וכשעולה מן הטבילה מברך בא"י אמ"ה אק"בו על הטבילה אע"ג דשאר ברכות של מצות מברכין עובר לעשייתן שאנו ברכה דטבילת גר שקודם מצות הטבילה לא יוסל לומר וצונו דעדין אינו צווה הוא שעדין גוי הוא דמל ולא טבל כאלו לא מל וכשעת טבילה עומדים עליו שלשה תלמידי חכמים ומודיעין אותו קצ' מצות קלות וקצת מצות חסודות בפעם שנייה בעודו כמים כדי לזרוק

בשעת מעשה ואם היתה אשה מתגיירת משיבות אות' נישא' בזמן עד צוארה והדיינים מבחנין ומודיעין אותה מקצת מצות קלות וחמורות והיא יושבת במים ואחר כך טובלת בפניהם והם מחזירים פניהם ויוצאים כדי שלא יראו אותה ערומה כשעלה מן המים ותכרך על הטבילה גם כן אחר שתעלה מן המים וכיון שטבל הדין הוא בישראל גמור שאם חזר לסורו דינו כבישראל משומד שאם קידש קדושו קדושו כראמרין אע"פ שחטא ישראל הוא :

ג כל ענייני הגר בין להודיעו המצו' בין המילה בין הטבילה צריכים שיהיו בשלשה הכשירים לדון וביום דמשפט כתיב גביה משפט אחד לכס ולגר מה משפט צדק ג' וביום אף ענייני הגר צריכין ג' וביום מיהו עיקר לשון המשפט משמע שלא נאמר אלא לענין גוף הגירות דהיינו לקבלת עליו המצות אבל שאר העניינים שצריכין שלשה אינם אלא דרבנן לפיכך לא אמרו שצריכין שלשה למילה ולטבילה אלא לכתחלה אבל בדעבר אפי' לא מל או לא טבל אלא בפני שנים או קרובים ובליל' הוי גר ואפילו טבל לש'גירו אלא איש שטבל לקריו ואש' שטבל לגדתה הוי גר ומותר בישראל דהא מ"מ היתה הטבילה לשם קיום דת תורתנו חוץ מקבלת המצות שמעכבת אם אינה ביום ובשלשה ולהי"ף והרמ"ב אפילו בריעבד שטבל או מל בפני שנים או כלילה מעבד ואסור בישראלית דמשפט כתיב ביה ומכירא ליה דקאי על הכל על קבלת מצוה ומילה וטבילה ולפיכך כל לנב' דידיה הוי לכתחלה שאף על פי שמל וטבל בפני שנים הרי יכול לחזור ולעשות הטפה דם ברית וטבילה אחרת בפני ג' לפיכך אין משיאין לו ישראלית עד שחזור ויעשה בפני שלשה דגבי דיריה ח"ל כתחלת דין שאינו אלא בפני שלשה וביום אבל אם קבל עליה בפני שלשה למול ולטבול והודיעהו מקצת מצות כרינן והלך ומל וטבל כלילה או שלא בפני שלשה וגשא אשה ישראלית והוליד ממנה בן לא פסלינן ליה דגבי הכן הוי המילה והטבילה כגמר דין דמכשירין בדיעבר שלא בכ"ו ובלילה ,

ד והואיל וענייני הגר צריכין ג' משום דכתיב ביה משפט לפיכך אין מטבילין אותו לא בשבת ולא ביום טוב שאין דנין לכתחלה לא בשבת ולא ביום טוב ובריעבד אם טבל הרי זה גר כמו ברן בדיעבר בשבת וביום טוב דהוי דין ,

ה המל את הגרים מברך בא"י אמ"ה אק"בו למול את הגרים ואח"כ מברך בא"י אמ"ה אק"במ למול את הגרים ולהטיף מהם דם ברית שאלמלא דם ברית לא נתקינו שמי' וארץ שני' אם לא בריתו יומם ולילה חוקת שמים וארץ לא ימתי' בא"י כרת דברית וטעם השתי ברכו' ובלמ"ד ולא בעל כתבתי למעלה ס' רס"ז סעיף י"ב גבי עבדים וכ"ש גרים ,

ו גברית שנתגיירה והיא מעוברת בנה אין צריך טבילה דטבילת אמו עולה לו דעובר ירך אמו הוא ,

ז גוי קטן אם יש לו אב יכול לגייר אותו ואימתינן אחזקה דניחא ליה במאי דעביד ליה אביו ואם אין לו אב ונא להתגייר או אמו מביאתו להתגייר בית דין מגיירין אותו ואף על גב דרעת קטן אינו כלום הגירות זכות היא לו וכו'ן לאדם שלא בפניו מיהו בין שגידרה אביו בין שגידרהו בית דין יכול למהות משגדיל וכשהוא מזהה כשגדיל הרי הוא כאלו לא נתגייר בעולם דהא חזינן למפרע דלא הויה ניחא ליה במאי דעביד אביו ולא כמעשה בית דין ואין דינו בישראל משומד אלא כגוי גמור ואם קידש אשה לאחר שמתח אין ממשית בקדושו ,

ח במה ד"א בשלא נהג מנהג יהדות משהגדיל אבל נהג מנהג יהדות משהגדיל שוב אינו יכול למרות דהא גלה דעתו דניחא ליה בגירות ואם שוב חזר לסורו הרי הוא בישראל משומד דאע"פ שחטא ישראל הוא וקדושו קדושו ,

ט גוי שבא להתוך ערלתי מפני מכה או מפני שחין שגורל לו בה כיון שאינו מכוין לשם מצות מילה אלא לרפואה אסור לישראל לחתכה שאסרו חכמים לרפאותם כדאמרין לעיל סימן קנ"ח ואם נתכוון הגוי למצות מילה אף על פי שיש לו בה מכה או שחין מצוה לישראל למול אותו ובמקום שמותר לרפאות הגוים מותר בכל עניין וע"ל סימן קנ"ח ,

י איש או אשה שהם מחוקקים לנו ואנו מכיירים אותם שהיו גוים ובאו לפנינו ואמרו נתגיירו בבית דינו של פלוגי כראוי איתם נאמנים לכא בקהל עד שיביאו עדים שנתגיירו ואם ראינו נתייח כדברי ישראל ועישין כל המצות הרי אלו בחוקות גיורי צדק ואף על פי שאין שם עדים שמעדין בפני מי נתגיירו ומצרפין אותם לכל דבר שבקדושה ומחוקקין להו לגיירי צדק ואע"פ כן אפ' בא להתערב בישראל לישא ישראלית אין משיאין אותם עד שיביאו עדים אי עד שיטבלו בפנינו דמעלה עשו ביוחסין הואיל והחוקק גוים אבל מי שבא ואין אנו מכירין אותו אם היא גוי או ישראל ואמה היא גוי הייתי ונתגיירתי בבית דין נאמן ויהיה שאסור הוא הפה שהתיי ויש שכתבו כמה דברים אמורים בארץ ישראל ובמדינות שהיו הכל שם בחוקת ישראל ויש כאן רובא חזקה ופה שאסור אבל בחוצות לארץ שאין כאן לא רובא ולא חזקה צריך להביא ראיה שנתגייר ביון

בין שאמר שהוא גוי אף על פי שיש כאן הפה שאסור הוא הפה שהתיר מעלה עשו כוונתו אבל מתם איש שבא ואמר ישראל אני והלא מעשה ככל יום שאורחים באים ואין אנו בודקין אחריה וישותן אנו עמדה ואוכלין משותפות :

יא מי שהיה מוחזק לישראל או לגר גמור ובא ואמר נתגיירתי ביני לבין עצמי בלא שום ב"ד ויש לו בנים נאמן על עצמו לשווי נפשיה התיכה דאיסור' וליאסר בבת ישראל עד שיטבול בפני ב"ד אבל אינו נאמן על הבנים לאסור אותם בכנות ישראל ואין לתמוה האידן אפשר דמשיגין ליה לגוי וכאלו לא נתגייר מעולם ובניו יהיו ישראלים כשרי' דהא דאסרינן ליה בבת ישראל לא משום דמהימנין ליה שלא נתגיירו כרינו אלא משום דמפרשינן לברייתו שמעיד על עצמו שקבל עליו שיאסר בבת ישראל עד שיטבול שנית בפני ג' לשם גירות והרי ממילא שווייה נפש' התיכה דאיסורא ולא בנוי וכל זה מירי בגר שנתגייר אשתו עמו והוליד ממנה בנים אבל גר שנשא בת ישראל או גירות שנתגייר' כראוי והוליד ממנה בנים שהותר' וליתן בקדוש' האם אפי' יש עדים שנתגי' אביהם בינו לבין עצמו הרי הבנים כשרים דלא יהא אלא גוי הא קיימא לן גוי ועבד הבא על בת ישראל הוליד כשר .

יב כשיבא הגר להתגייר בודקין אהריו שמא בגלל ממון שיטול או בשביל שררה שיוכה לה או מפני הפחד בא ליכנס ליה ישראל ואם איש הוא בודקין אחריו שמא עיניו נתן באשה יהודית ואם אשה היא בורקין אחריה שמא עיניה נתנה בכחירי ישראל ואם לא נמצאת להן עילה מודיעין אותן כובד על התור' והמורה שיש בעשיית' על עמי הארצות כרי שפירשו כדכתבין טעמא לעיל סעיף ב' ואם קבלו ולא פירשו וראו איתם שהזרו מאהבה מקבלין אותם מיהו אם לא בדקו אחריו או לא הודיעוהו שכר מצית ועונשין ומל וטבל בפני שלשה הדייטות הרי זה גר אפילו נודע שבשביל דבר הוא מתגייר דהויאיל ומל וטבל לגירות יצא מכלל הגוים והוששין לו עד שתתבאר צדקתו ואפילו הוה ועבר ע"י הרי הוא כישראל משומד לכל דבריו שקדושו קודשין ומאחר שטבל לשם גירות נעשה כישראל וישראל משומד שרדוהו לחורו לו ועושה תשובה ודאי מן התורה בחרטה ובתשובה נכונה סגי אבל רבנן הצריכוהו לטבול כגר ולקבל עליו על המצות ודבריו חבירות בפני שלשה כגר :

יג ואם לא היה נשוי כבר בשאר שאר האם ונתגייר שאסור לישא אותה מן הטעם שנתבאר ב"ד ג' שאפי' אם נשא יוציא כיון שנשא באיסור דיהר' חמור מפי ג' וכן משמע ממה שאכתוב בסוף ה' אבל בשאר דאב מותר לכתלה אע"פ שיוודע בודאי שזה שארו מאביו כגון תאומי' שהרבר ברור הוא שאביו של זה הוא אביו של זה אע"פ לא גזרו על שאר מאביו כדכתבנו טעמא לפיכך נושא הגר אשת אחיו מאביו ואשת אחי אביו ואשת בנו אע"פ שהיה נשואה או לאהיו או לאחיו אביו או לבנו אחר ענתגיירו וכן אחיו אמו מאביה וארתו מאביו ובתו שנתגיירו מותרת לו ויש אוסרין באשת אביו משום שפוסקין כמ"ד על כן יעזוב איש את אביו וגומר פירושו אשת אביו והרי יש כאן טעמא שליו יאמרו כולו ובשאר קורבות מצד האב מודו דלא גזרו בהו מטעמא דאפקריה ררמנא לרעיה דגוי לפיכך מותר בכל השאר אבל אינו נושא לא אחותו מאמו ולא אהות אמי מאמא ולא אשת אחיו מאמו שנשאה אחיו מאמו אחר שנתגייר' שיש לו בה קדושין ואסורה מדרבנן משום אשת אח מן האם אבל אם נשאה אחיו בעוד שהוא גוי הרי זו מותרת שאינאשת אחיו שלא הו' לו קדושין בה ולא נקראת אשת אריו .

רסג איסור עריות בגרים ודינים לעניין עדות וחליצה ובו י"א סעיפים .

א אמרו חז"ל הדעת נוהן שגר המתגייר ומקבל עליו עול התורה ובמצוה ועול מלכות שמים ודאי נתערה עליו רוח ממרום רוח חדש רוח קדישא נשמתא דהת' ונעשה איש אחר וכאלו ניצר ונולד בו ביום דמי וכל ימי הראשונים הם כלא היו דאיש אחר הוא וכל קרוביו שהיו לו בגיותו אינם עוד קרוביו וככרבים יחשבו לו לפיכך כל העריות שאסרה לנו התורה משום שאר בשר אינם אסורים עליו שאין לו שום קרובים ושאר בשר בעולם שהוא נוצר לברו כאדם הראשון יאפי' אמו אינה אמו ואחותו אינה אחותו ואם עליהן והם עודן בנייתן הרי זה כאלו בא על נכריות רעלמא ואם גם הן נתגיירו כ"ש שהם מותרת מן התורה אפי' להנשא לו שהרי זה הן כנולדות דגו ואינו עוד שאר בשר עמו כלל כל זה הוא אחר תורה אבל הבנים אסרו עליו כל קרובות שהם לו מצד האם אסור שנתגיירו וטעמא כרי שלא יאמרו הגרים באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה שהרי בגיותנו הית' אמנו או אדותנו מן האם אסורות עלינו דק"ל שבני נח מוהר"י על קצת עריות דשאר בשר מן האם כדלפינן מקרא דעל כן יעזוב איש את אביו ואת אמו שנאמר לאדם הראשון דאיכא למאן דאמר אשת אביו ואמו איכא אחות אביו וכ"ש אחותו ואיכא למ"ד אמנו מאמא ומש ומיהו לכו' שיש עריות שאר בשר מצד האם שאסור' לבני נח והיה זה להם קדושה חמורה ועכשוו הותרו להם והיה זה חלול תורתנו הקדושה בעיניהם לפיכך גזרו על כל העריות ששמן האם אפילו אותן שהיו מותרות להם בגיותן אבל בקורבה הבאה מצד האב לא גזרו אע"פ שיש ג' כקצת קרובות דשאר בשר מצד האב בכני נח שאסורות כגון אחות אביו למ"ד ושייך ביה נמי למימר שלא יאמרו באנו מקדוש' חמורה לקדושה קלה אע"פ לא גזרו על שום קורבה הבאה מצד האב אפי' באותן דשייך לומר באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה וטעמא משום דכיון שכבר גזרו בקרובות מצד האם על כל הקרובות אפילו על אותן דלא שייך בהו למימר באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה כגון אחות אמו ואשת אחיו מאמו שהן מותר' לבני נח ולא שייך בהו למימר באנו מקדושה חמורה כו' והן רואין שאפ"ה גזרו בהו שהיו נאסרת עליהם כשנתגיירו יאמרו הגרים מ"ש נאסרו לנו אלו אלא ודאי משום דבקדושתנו עלינו עול התורה נהדרה הלכה לפיכך נשכחתי להם אשת אביו או אחות אביו אע"פ שלא היו מותר' להן בגיותן יאמרו באנו מקדושה חמורה כו' אלא יאמרו ,נתחדשה הלכה ואין

להקשות א"ל מ"ש גזרו מפי בקרובות האם מבקרובי האב ולמה לא עבדי איפכא יאסרו כל קרובי האב משום אותה דשייך לומר בהן שמא יאמרו באנו מקדושה חמורה כולו ויתירו כל קרובות האם מטע' דנתחדשה הלכה דבקרובי האם מסתבר יותר לגזור מבקרובות האב דבקרובות האם יש עוד טעם אחר לגמור דהיינו משום דיש לחוש בהו דילמא את לאיחלופי למישרי ערוה לישראל כלי כשיתיר לגרים הקרובות יבאו למעית ויתירו גם כן לישראלים גמורים אבלו בקרובות האב ליכא למיחש להכי שהכל יודעין שאין אבות לגוי דרסמנא אפקריה לרעיה דגוי בכמה מקומות ומשו' שיתירו קרובות האב לגר לא יבאו מתוך כך להתיר קרובות מצד האב לישראל ואל תתמה לומר השת' דאיתיה להכי א"ל נימא דכילא טעמא דגזירה זו באי' קרובות מצד האב לגר הוא מטעם זה משו' דלא ליתו לאיחלופי כו' דהכי מוכח בגמרא דאי לאו טעמא דשמא יאמרו באנו מקדושה חמורה כולו לא היו גזרינן כלל משו' טעמא דלא ליתו לאיחלופי נמצ' שעיקר הגזירה היא משום שמא יאמרו כולו ואגב גזרו על השאר אפי' היכא דליכא טעמא דשמא יאמרו כולוהו אלא דלא ליתו לאיחלופי לברו ומ"מ יש חילוקי דינים ביניהם כמו שיתבאר לפגינו בע"ה לכך הוצרכנו להאריך ודי בה .

ב לפי מה שכתבנו דינא דגרים בעריות של שאר בשר כך הוא דינא אם עבר על דתו בעוד שהוא גוי ונשא אמו או אחותו מאמו ונתגיירו מפרשינן אותן שאם לא ימח' בירו אף על פי שהוא עבר בגיותו על דתן מכל מקום יש כאן חילול תורתנו שיאמר באתי מקדושה חמורה כולו שכבר עשיתי באיסור ועכשוו הותרה לי ואם היה נשוי לשאר עריות בגיותו אפילו מצד האם ונתגיירו הוא ואשתו עמו כיון שאינהאיסור אלא משום גזירה דישאר דלא ליתו לאיחלופי כו' הויאיל וכבר נשוי הוא אין מפרשינן אותם .

ג ואם לא היה נשוי כבר בשאר שאר האם ונתגייר שאסור לישא אותה מן הטעם שנתבאר ב"ד ג' שאפי' אם נשא יוציא כיון שנשא באיסור דיהר' חמור מפי ג' וכן משמע ממה שאכתוב בסוף ה' אבל בשאר דאב מותר לכתלה אע"פ שיוודע בודאי שזה שארו מאביו כגון תאומי' שהרבר ברור הוא שאביו של זה הוא אביו של זה אע"פ לא גזרו על שאר מאביו כדכתבנו טעמא לפיכך נושא הגר אשת אחיו מאביו ואשת אחי אביו ואשת בנו אע"פ שהיה נשואה או לאהיו או לאחיו אביו או לבנו אחר ענתגיירו וכן אחיו אמו מאביה וארתו מאביו ובתו שנתגיירו מותרת לו ויש אוסרין באשת אביו משום שפוסקין כמ"ד על כן יעזוב איש את אביו וגומר פירושו אשת אביו והרי יש כאן טעמא שליו יאמרו כולו ובשאר קורבות מצד האב מודו דלא גזרו בהו מטעמא דאפקריה ררמנא לרעיה דגוי לפיכך מותר בכל השאר אבל אינו נושא לא אחותו מאמו ולא אהות אמי מאמא ולא אשת אחיו מאמו שנשאה אחיו מאמו אחר שנתגייר' שיש לו בה קדושין ואסורה מדרבנן משום אשת אח מן האם אבל אם נשאה אחיו בעוד שהוא גוי הרי זו מותרת שאינאשת אחיו שלא הו' לו קדושין בה ולא נקראת אשת אריו .

ד שני אחים תאומים שהיתה הוריתן שלם בקדוש' וליתן ששמן חייבים משום אשת אח מאם אבל לא דולצין ולא מיבמין שמן התורה אינם אחים אלא מן האם ולא מן האב אע"פ שהם תאומים הא נודעו שלא בקדושה ואין כאן אבות :

ה הנושא גירת ובתה שנתגיירה עמה או שתי אחיות מן האם שנתגיירו בין ישראל בין גר וישב עם אחת מהן והשנייה צריכ' גם היא קדושין תפסו לו בה שאינן קרובות דכל אחת כהננה שנוגלה דמיא .

ו נשא גירות ומתה מותר לישא אמה או בתה שלא גזרו אלא בחייהו דליכא למיחש כל כך דלית' למיטעני כיון שאין נושאין יחד בעין .

ז ובשתי אחיות מן האב שנתגיירו מותר לישא אותם יחד שלא גזרו בשאר האב כדכתבין טעמא לעיל סעיף א' .

ח כל השניות לא גזרו עליהן בגרים לפיכך מותר הגר לישא אם אמו ונושא אר' גירות ואם אמה או בת בת' וכן בשאר השניות גר שנתגייר הוא ואשתו עמו צריכין לפירוש זה מזה ג' חדשים להבחין בין זרע שנזרע בקרובות לזרע שנזרע שלא בקדושה ואם אינו רוצה לקיימה אינה צריכה גם היא קדושה הגוי' אינן קדושין ועוד דהא כל אחר כקטון שנוגד דמי והיא אינה אשתו והיא אינה אישה דאחר הוא ויוצאה ממנו בלא גט .

ט ולענין עדות אפילו אחים מן האם מעידים זה לזה דגר שנתגייר כקטן שנוגד דמי והכא ליכא למיחש דאתו לאיחלופי בישראל שהדי אין מקבלין עדות אלא בכ"ד וסתם ב"ד בקיאי בדבר .

י ולענין דין גר פסול לזון את ישראל דכתבין שום תשים עליך מלך מקרב אחיך מקרב ארדו ולא מן הגר ומלך היינו דין ודוקא ע"י כפייה לכוף את הישראל הוא דפסול דישום תשים ע"י כפייה משמע כלומר במילי דשררה וכפייה למנות אותו דין יהיה דוקא מקרב אחיך ולא הגר אבל אם קבלוהו עליהם הבעלי דינים מעצמם יכול לזון ואם היתה אמו מישראל מקרב אחיך קינין ביה וימל לזון את הישראל דיני ממונת אפילו ע"י כפייה ולחבירו גר יכול לזון

אפילו אין אמו מישראל רשום תשים עליך כתיב כלומר עליך צריך להיות מקרב אורך אבל גר דן את חבירו ולחליצה פסול אפילו אמו מישראל ואפי' לחליצת גרים דלתיב ויקרא שמו בישראל חלוץ הנעל ובישראל אביו ואמו מישראל משמע :

הלכות ס'ת

ער שבר מצות כתיבת ספר תורה וכו' ב' סעי' :

א כתיב ועתה כתבו לכם את השירה וגומ' ודקדקו ח"ל כיון הקיימ'ן שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות התורה לא קאמר שירת האזינו לברה אלא היינו לומר שיכתבו כל התורה עד שירת האזינו שהיא גמר כל התורה ושירת האזינו עד סופה בכלל לפיכך אח"ל מצות עשה על כל איש מישראל שיכתוב לו ס'ת ואפילו הניחו לו אביתיו ס'ת מצוה לכתוב משלו וכ"ש שאינו רשאי למכור ס'ת אפי' יש לו הרבה ספרי תורות ואפילו למכור ישן כדי מה יאכל אלא ע"י הדחק לא ימכרה וי' אפילו למכור ישן כדי לקנות חדר שבור דהיישנין לפשיעות' שמא לא יקנה הלכך אם היה חדש כתוב והוא בבית הסופר ואינו חסר אלא נתינת דמים מוכר הישן לקנות החדש משום זה אלו ואנוהו וגו' מיהו אם צריך למוכרה כדי ללמוד תורה או ליקח אשה ואין לו דבר אחר למכור יכול למכרה דשתי מצות אלו מצות גדולות הם שקול' העולם תלוי בהם למוד תורה דכתי' אם לא בריתי יוםם גיללה וגו' וליקח אשה רכתיב לא תהו כראיה לשבת יצרה וכן לפדיון שבויים מותר למוכרה המצוה רבה היא ועיין בלבוש התכלת ס' ק"ג הלוקח ס'ת מן השוק ואינו מגיה בה דבר הוא בחוסף מצוה מן השוק כלומר ואינו יוצא כזה מצות עשה זו ואין לו שבר גדול כל כך כמי שטרח בכתיבתה שיש למדת הרין לחלוץ ולומר אלמלא שבאה עליו בלא טורח לא היה עושה אותה אבל אם הוא בעצמו כותב אי שבר סופר לכתובה וטרח בתקון הקלפי' ולסכול עול המופר עד שנכתב הרי זה כאלו קבלה מסיני שיש למדת רחמים פתחון לומר כמו שטרח טורח זה כן היה טורח ללכת במדבר כדי לקבל תורה מרר סיני וכן הקונה ס'ת והיא מוטעה והגיה אותה אפילו אות אחת הרי הוא ג"כ כאלו קבלה מסיני שיש למדת רחמים לומר כמו שתקן זה כך אם היה מוצא טעויות רבות היה מתקן אותם :

ב ועיקר טעם מצות עשה זו דכתיבת ספר תורה אינה אלא כדי ללמוד בה כמו שסיים בפסוק זה ואמר ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם לפיכך בדורות הראשונים שלא היה עיקר לימודם ועיונם אלא שעת הספר תורה והשאר היו מעיינים ולומדים בעל פה ודברים שעת פה לא היו רשאים לכתוב כדלפינן מקרא דעל פי הרבנים האלה וגו' לפיכך לא אמרו קדמונינו במצות עשה זו אלא מצות עשה לכתוב ספר תורה אבל בזמננו זה שנתחדשה הלכה משום עת לעשות לה' שרשאים לכתוב כל התורה שבעל פה דהיינו משנה ונמרא ותלמוד ואין כותבין ספר תורה אלא לקרות בה ברבים ומניחים אותה בבית הכנסת ושאר עיקר לימודינו ועיונינו ה' בחומשים ובמשנה ובגמרא ופירושיהם כי בלתי א' אפשר להבין ולעמוד על דברי תורתנו ועומקה לפיכך אע"ג דודאי כתיבת ספר תורה היא המצוה המפורשת בתורה בפירוש וחייבים לכותבה לקרות בה ברבים אבל אין אדם יוצא ידי חובתו בכתיבת ספר תורה לברה אלא כל איש אשר ירו משנת לכתוב חומשי תורה והמשנה והגמרא ופירושיהן או לקנות אותם הרי זה חובה ומוטל עליו בכלל מצות עשה זו יותר מכתיבת התורה ובלתי לא קני' המצוה כתיבתה עד שיכתבו' או יקנה אות' וגם לא ימכר' אם לא ללמוד תור' ולישא אשה

רעא דין העור שנכתבת עליו ושרטטה ודין הרין וכו' סעיפים

א הלכה למשה מסיני הוא שאין כותבין ספר תורה אלא על העור כמו שכתבנו בסעיף ג' וילפינן מקרא שאין כותבין אותה אלא על עור בהמה וחי' ועוף הטהורים דכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך פי' מן המותר בפיך ואפי' על עור גבולות וטרפות שלהם דמ' מן המותר בפיך הוא לאפוקי על עור בהמה וחי' טהרה שכל המין אינו מותר בפיך ואין כותבין עליה ואין כותבין אותה על עור של דג אפילו על עור של דג טהור משום דנפיש וזהמיה וצריך שיהיו העורות מעובדים לשם ספר תורה שכל דבר של קדושה צריך לעשותו לשמה כדאיתא לעיל בלבוש התכלת סימן ל"ב סעיף י"ט והיינו שיאמר בתחילת העבוד כשמישים אותם לתוך הסיד עורות אלו אני מעבד לשם קדושת ס'ת וכיון שצריך עבוד להם לפיכך צריך שיעבדו ישראל ולא גוי שהגוי אינו יכול לעבד לשמה ואפילו יאמר לו הישראל עבד עורות לשם ספר תורה אינו מועיל דסוף סוף גוי אדעתא דנפשיה קעביד ואם צריך לעפרן ע"י גוי ישיעו הישראל מעט מתחלה כשיתנן לתוך סיד ויאמר

שואו עושה זה לשם קדושת ס'ת ויסמן אותן העורות שלא יוכל הגוי להחליפן וכשימצא אחר כך סימניו לא היישנין שמא החליפן הגוי וי"ף סימניו אחריו וע"ל בלבוש התכלת ס' ל"ב סעיף י' יאחר שהיה העבוד לשמה אין צריך שיהא תקון הקלף ושרטוטו לשמה ואם לא היה העבודה לשמה אפי' עשה תקון הקלף ושרטוטו לשמה אינה מועיל שאינו אלא הוכנה בעלמא לכתובה ולא תקון חשוב ואינו מכשירו בזה לס'ת .

ב וצריך שיהיו מעובדים בעפצים או בסיד וכיוצא בו מדברין שמכויצין העור' ומחוקין אותו ואם אינו מעובד כך אינו נקרא קלף ופסול .

ג הלכה למשה מסיני שאין כותבין ספר תורה אלא על הגויל אי על הקלף פירוש איזה נקרא גויל עור שגנרר ונתקן במקום השער ובמק' הברש' לא נתקן וכותבין במקום השער ואיזה נקרא קלף דרך העכרנים האומנים שהולקין את העור בשעת העבוד לשנים כאלו היתה כפולה והחלק החיצון שהוא לצד השער נקרא קלף והפנימי הדבוק לברש' נקרא דובוסטוס ובזה הלכה שלא יכתבו ס'ת אלא על הקלף ולא על הדובוסטוס וגם בקלף לא יכתבו אלא לצד הברש' דהיינו במקום שהיו מחיבר לדובוסטוס וקלפים שלנו שאין האומנין חולקין אותן יש להם דין קלף וכותבין עליהם לצד הברש' מפני שדרך האומנים לגרר העור מבפנים עד שגוררין וכתבין כל הדובוסטוס ולא נשאר אלא הקלף לבדו ואף על פי שגוררין גם כן קליפתי העליונה של צד השער אין גוררין שם אלא מעט כדי שיעור מה שהיו צריכין לחקנו ולהחליק ואפי' אם היו חולקין את העור לשנים היו ג"כ צריכין לגרר ממנו כך ואם כן לא נשאר רק הקלף ויש לו דין קלף לכתוב לצד הברש' והם מביחרים לכתוב עליה יותר מן הגויל מפני שהם מעובדי' יותר ולפיכך נהניין עכשיו לכתוב על הקלפים ולא על הגויל וכבר כתבתי שכנייל כותבין במקום שער ובקלף במקום בשר כן היא הלכה ואם שניה פסול ויש מכשירין בדעבד .

ד כתב מקצתו על הגויל ומקצתו על הקלף פסול דזה אלו ואנוהו כתיב ואין זה נוי לס'ת אבל אם עשה חציו גויל וחציו צבאים אע"פ שאינה מצוה מן המובחר שקצת יש היצר שאינה כתיבה על עורת שוין ואינו נוי כ"כ מ"מ כשרה היא בדעבד מפני שאינו ניכר לכל שאינו שוין דכמעט שוין הן וע"ל סימן ר"י .

ה ס'ת צריכה שרטוט משום שהוא נוי שמושו' הכתב ע"י ואם כתבו בלא שרטוט פסול דילפינן כתיבה כתיבה ממוזהה ובמזוזה כ"ע מודה שצריכה שרטוט ואם לא שרטוט פסולה כמו שיתבאר בע"ה בסיומן רפ"ה ולא ישרטט בעופרת וכיוצא בו בדבר שהוא צובע שאינו נוי לכתוב ועוד דלשון שירטוט שבא בהלכה גומא וחריץ משמע ולא צבע .

ו הלכה למשה מסיני שאין כותבין ס'ת אלא בצבע הנקרא דיו בלשון הקודש ופירושו שהיה צבע שחורה עשוי' מעשן העמנים ושרוי' במי עפצים והעיקר מדברים הנאים מן העץ ואם כתבו במי עפצים והקנתום כשר ובלבד שיהיה שחור ולא משאר מיני צבעוני' כגון האדום והירוק וכיוצא בהם ואם כתב אפילו אות אחת בשאר מיני צבעונין או בזהב פס' וי"א דה"ה דאסור לכתו' שום שם מספר עשרים וארבע ספרים שלא בדיו ויש מכשירין .

ז וצריך לכתבו בימין דאסמכיה אקרא דכתיב ממינו אש דת למו ו"א שיש לכתוב בקרימוס של קנה ולא בניצה שאינה כותבת אלא חורצות והוקקת ואנן כתיבה בענין ואין גוררין כן .

רעב דין רוחב הרפין וכו' סעיפים

א אחז"ל שאין עושין ס'ת לא ארכו ית' על הקיפו ולא הקיפו יתר על ארכו פי' וכוין שיהא חוט המקף יריעו' כל הספר לאח' שיתפר ויתגלל יהא ארוך כשיעור ארך היריעה ממטה למעלה שוהו נוי לס'ת וכן היו הלוחות אורכן ורחבן ועוביין יחד שוין וכמה הוא ארכו ששה טפחים שהם כ"ד אצבעות ברוחב אגודל של יד שכן היו שיעור הלוחות ארכן ורחבן ועוביין ששה טפחים ונתנו שיעור זה בגויל שהוא עב עובי בנינו ובימיהם היו כותבין רוב ספרי תורת שלהם על גויל ושעורו שכתב' בינונית נאה ומיושר תורמן ארכה והקיפה לשיעור זה לפיכך בקלף שהוא לפעמי' רק ולפעמי' עב שיעורן לפעמים פחות ולפעמים יותר ובלבד שיהא ארכו כהקיפו שהוא נוי לו ועיקר דינים הללו סמוכים על זה אלו ואנוהו התנאה לפניו במצות וכן אם עשה בגויל אורך ששה טפחים ומיעט בכת' או יותר על ששה והרחיב בכת' עד שהיה ארכו כהקיפו הרי זה כמצוה והעמוד שבתוך הספר ו"א שהוא מצטרף לשיעור עובי החיפה לששה וי"א שאינו מצטרף וצריכה עובי ששה בלא היא :

ב לאורך כל שטה ושטה נתנו שיעור כדי שיוכל לכתוב באות' הכת' שכותב לפי מה שהו' ג' פעמי' למשפחותי' דהיינו שלשים אותיות ולא תהא קצרה מזה שלא יהא הרף נראה כאגר' ולא ארכו' יותר מזה שלא יהא עיניו משיטטות בכתב שענין הקורא מושטטות כשהשטות ארוכות וטועה בראשי השיטות :

הספר היין מן האכזרות כמו שיתבאר בסו' רע"ו בע"ה ואם לא אמר כן בהתחלת הכתיבה יש אומרים שהוא פסול .
 ב וצריך שיהא לפניו ספר אחר שיעתק ממנו שאמור לכתוב אפילו אות אחת שלא מן הכתב וצריך שיקרא כל תיבה בפיו קורם שיכתבו ובכלל היו פעמא כדי לסדרו בפיו המיב ולא יטעה בכתיבה שכן אמרו חז"ל שתחלת נתינת' כך היתה למרע"ה שהקב"ה אמר למשה כל תיבה ותיבה ומשה אומר וכתוב ומלמדו מרכיב בתורה וימת משה וגמר והקשו איפשר משה מת וכתב וימת משה ומרצו אלא עד כאן הקב"ה אומר ומשה אומר וכתב מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כתב ברמז .

ג ויכתב כתיבה נאה ומיושרת משום זה אלו ואנורו ויכתב כתיבה תמה דילפינן ס'ת מוכתבתם דכתיב גבי תפילין שיהיו כתיבה תמה ושתהא מוקפת גיול שלא תדבק אות לחכרתה אלא יהא ביניהן לפחות כחות השערה ואם כתב אלף למ"ד ביהר כזה אינו כשר שאין לך דבוק גדול מזה .

ד וצריך ג"כ שלא יהיו האותיות מופרדות הרבה וזמנו כדי שלא תהא תיבה אחת נראית כשתיים ויהיה בין תיבה לתיבה לפחות כמלא אות קמנה ולא יקרסם ביותר שלא יהו שתי תיבות נראות כאחת ואם שינה שהרחיק בין האותיות עד שהתיבה נראית כשתיים או שקירב שתי תיבות עד שנראות כאחת פסול :

ה וצריך שלא תפסול' שום אות עד שאינו נקרא' או דומה לאות אחרת בין בעיקר הכתיבה בין בקר' בין בנקב שניקב בה בין כשמשמש צריך לזוהר בתקן האותיות וביזונו כמו שנבאר באורך בלבוש .

ו התחלת סימן ל"ב וסעיף ל"ב .
 ז ספר תורה המנוקד' פסול מפני שיש אם למקרא ואם למסרת ואם מנקדו אין לאן מסורת לפיכך אפילו אם המירו ממנו הניקוד פסול שכבר נכתבה לשם הנקוד ולא לשם המסורת וכן ספר תורה יש בו פיסוק פסוקים פסול שאין לנו אלא כתיבתו מסיני ונראה לי שגם ככאן יש בו פסול משום שאין כאן אם למסורת שלפעמים על פי המסורת צריכין להבר שני פסוקים יחד כאלו הם פסוק אחד ודוקא שעשה הפיסוק כדי אבל אם הניח אויר בין הפסוקים כל שאין בו שיעור פיסוק פרשה כשרה וס'ת שעירבבו האותיות כמו בנט מעור' אע"פ שלכתחלה אין צריך לעשותה כך אינה פסולה בכך .

רעה צורת פרשיו' פתוחה או סתומה וצור' השירה וכו' ח' סעיפים

א פרשה פתוחה לא יעשנה סתומה וסתומה לא יעשנה פתוחה ואם שינה באיזה משניהם פסולה ואם אפשר לתקנו באופן שלא יפגע בשם למחקו י"א שמותר לתקנו וכן נהגו אבל לא יחתוך שום שם שלא יעשה נקבים ביריעה שאין זה היחיד .

ב בצורות פרשיות פתוחות או סתומות יש מחלוקת בין הפוסקים ורבו בהן הדעות וירא שמים יצא את כולם וככה יעשה בתחל' כתיבתו יעין וישער בערך גמות או דקות הכתב שהוא כ.ת.נ ויראה האיד' יודמנו לו הפרשיות הפתוחה' והסתומה' ויעשה בעניין שבפרשה פתוחה יסיים פרשה שלפניה באמצע שיטה וישתייר בסופה חלק כדי ט' אותיות ויתחיל לכתו' בראש שיטה שתחתיה ובפרשה סתומה' תמיד יסיים פרשה שלפניה באמצע שיטה ויניח חלק כדי ט' אותיות ויתחיל לכתוב בסוף אות' שיטה עצמה ולא ישנה לעשות צורה אחרת לא לפתוחה ולא לסתומה דבהכי היו כשר לכוולו עלמא ואם לא יוכל לבנין לא יסור מדברי הרמב"ם בזה כי עליו סמכו האחרונים וכתבו שדבריו הם עיקר והא לך לשון הרמב"ם פרשה פתוחה יש לה ב' צורות' אם נמר באמצע השיטה מניח שאר השיט' פניו ומתחיל הפרשה שהיא פתוחה מתחלת השיטה השנייה במה דברים אמורים שנשאר מן השיטה ריוח כשיעור ט' אותיות אבל אם לא נשאר אלא מעט או אם נמר בסוף השיטה מניח שיטה שנייה בכל כתב ומתחיל הפרשה הפתוחה מתחלת שיטה השלישית' ונמצא פניו ביניהם שיטה . פרשה סתומה יש לה ג' צורות אם נמר באמצע השיט' מניח ריוח כשיעור ומתחיל לכתוב בסוף השיט' עצמה תיבה מתחלת הפרשה שהיא סתומה עד שימצא הריוח באמצע ואם לא נשאר מן השיטה כדי להניח הריוח כשיעור ולכתוב בסוף השיטה תיבה אחת יניה הכל פניו ויניח מעט ריוח מראש שיטה שנייה ויתחיל לכתו' הפרש' סתומה מאמצע שיטה השנייה . ואם נמר בסוף השיטה מניח מתחילת השיטה השנייה כשיעור הריוח ומתחיל לכתוב הסתומה מאמצע השיטה נמצאת אומר שפרשה פתוחה תחלת' בתחלת השיטה לעולם ופרשה סתומה תחלתה מאמצע השיט' לעולם עכ"ל . ובצורה השנייה שכתב בסתומה ואם לא נשאר מן השיטה כדי להניח הריוח כשיעור כו' יש בכללה גב כן צורה שקורין לה הסופרים פרשה סדורה והיא שגומר פרשה באמצע השיטה בחצייה או בשלישיתה ומתחיל בשיטה שתחתיה כנגד הנחת חלק העליונה והיא בכלל הסתומה הנזכרת כנמרא שסובר ז"ל וכל שמניח חלק בסוף שיטה ובתחילת שיטה שתחת' ל"ש אם מתחיל לכתוב כנגד הנחתה של מעלה לא שנא אם מתחיל קודם או אחר בכל גווגי מקרא סתומה או סדורה ובצורה

ג שיעור הייריעה כדי שתכיל מאלו הרפין שלשה או ד' או ה' או ו' או ז' או ח' אבל לא יעשה של שני רפין ולא תשעה רפין אבל עיקר הניו שהוא משל ארבע או חמשה רפין לפיכך אם נזרמנה לו יריעה בת תשעה רפין והוא צריך לחלק אותה לא יחלקנה בעניין שהיא שלשה רפין כאחת וששה בשנייה אלא שהיא ארבע כאחת וחמשה בשניה במה דברים אמורים בכל הייריעות שבספר חוץ מכאחרינה אבל באחרינה שבסוף הספר אפילו פסוק אחד ברף א' עושין אותו דף לבדו ותופרין אותו עם שאר הייריעות שאין כאן גירעין בזה בנויה כמו באמצע הספר :

ד וכשיגמור הספר צריך לסיים באמצע השיטה שבסוף הרף לפיכך אפי' אם לא נשאר לו אלא פסוק אחד כשיעור הייריעה אחרונה צריך שיעשה ממנו דף שלם כדי שיסיים בסופו אף על פי שאין בפסוק האחרון תיבות כמנין השיטות שבשאר הרפין יעשה האותיות ארוכות ממטה למעלה כדי שתחיו' תיבה א' ד' או ה' שיטין כדי שיסיי' בסוף הרף ומתחיל מתחלת השיטה שבסוף הרף ולא יגמור אותה ומתכוין עד שיהיה לעיני כל ישראל באמצע שיטה שבסוף הרף .

רעג שיעור הגיליון ורוחב בין שיטה לשיטה ובין דף לדרף וכו' סעיפים :

א שיעור הגיליון למטה לא יהא פחות מוד' אצבעו' כגודל ולמעלה לא יהא פחות מג' ובין כל דף ודף שנים לפיכך צריך שיהא בתחלת כל יריעה וסופה כרוחב אצבע גודל וכדי תפירה ונמצא כשתופר הייריעות כוהר יהיה בין כל דף ודף בכל הספר רוחב שתי אצבעות ובין כל שיטה ושיטה צריך רוחב כמלא רוחב שיטה ובין כל חומש וחומש ד' שיטין פנויות בלא כתב ויתחיל החומש מתחלה שיטה חמישית ויניח בתחלתו ובסופו כדי לגל על העמוד ועוד שתי אצבעות שישארו בין העמוד והרף :

ב לא ימעט הכתב מפני ריוח שלמטה ולמעלה פי' שלא יעשה אותיות קטנות בשיט' עליונה ותחתונה כדי שישאר שיעור גיליון ולא מפני ריוח שכן פרשה לפרשה כגון פרשה סתומה שצריכה להיות פתוח' באמצע וכתובה מב' צדדין לא ימעט הכתב כדי להתחיל בסוף או כגון ששרטט באמצע הרף שני שיטין ריוח כדי שיעור ביניהם לא ימעט הכתב מפני אותו ריוח :

ג נזרמנה לו תיבה בת ה' אותיות לא יכתוב שנים בתוך הרף וג' חוץ לרף שאין נזכר לכל שיהיו ג' גוררין אחר שניג' להיותם נחשבים תיבה אחת אבל יכול לכתוב שלש בתוך הרף ושתיים חוץ לרף ואם אין מקום לכתוב ג' בתוך הרף יניח במקום חלק ולא ימשך האיתו' לעשותן גדולות מחבירתן כדי למלאות עד סוף הרף שלא ישנה צורה' האותיות מחבירתן ותיבה בת ג' אותיות יכול לכתוב שתי ממה חוץ הרף אף על פי שמועט' בפנים שכיון שאין בתוך הרף אלא אות אחת נזכר לכל שאלו השתיים שבחוץ גוררין' אחריו לעשותן תיבה שאות אחת אינה תיבה אבל תבה שאין בה אלא שתי אותיות לא יכתבנה כלל חוץ לרף אפילו אות אחת בפנים ואחת בחוץ ואפילו אם השתי אותיות הם מתיבה גדולה אלא שהם נראה כמו תיבה בפני עצמה לא יכתבו על הגיליון :

ד ואם נזרמנה לו תיבה בת עשר אותיות או פחות או יותר ולא נשאר מהשיט' לכתוב את כולה בתוך הרף אם יכול לכתוב חצייה בתוך הרף וחצייה חוץ לרף כותב שכיון שכל כך הרבה אותיות מזאת התיבה הם בתוך הרף גוררין' אלו אחריהם אע"פ שאינם הרוב מן התיבה ואם אינו יכול לכתוב אפי' חצייו בתוך הרף מניח המקום פניו וחלק ומתחיל מתחלת השיטה שאחריה ולא ימשך האותיות כו' כדלעיל :

ה כל אלו הדברים אינם אלא למצוה מן המובחר ומשום הידור הס'ת אבל אם שינה כשר :

ז שחך לכתוב את השם כולו תולה אותו בין השיט' אבל מקצת השם בשיט' ומקצתו תלוי פסול מפני סוד הקבלה שבו שהוא במקצת' בנטיעות ליודעים הן ובשאר תיבות אם שכת כותב מקצת התיבה כשטה ומקצתו תלוי למעלה בין השיטית יש סופרין' שמדקדקי' לכתוב אותיות ב"ה שמו' בראש העמודי' וכן יש קצת מדקדקים לכתוב ראש כל עמוד ו'וקורין אותו ווי העמודי' ואין לדקדק בכל זה ואדרבה יש שכתבו שיש אסור בדבר מפני שעושים קצת עמודים ורחבים וקצת קצרים וכן עושים לפעמים אותיות אשר לא כרת להתחיל העמוד שאחריו בוי"ו ויש בזה גינה לספר תורה לפי' המדקדק יוהר שלא ימעט או ירחי' הכתב לפעמים משום זה שזרמנו דו"ו בראש העמוד כי כל דברים אלו אין להם סמך ורמיזה מנמרא ואין להם שורש על מה שיסמכו :

רעד שצריך לכתוב אותו לשמך ודין תקן האותיות וזיונו וכו' סעיפים :

א כשתחיל לכתוב הס'ת צריך הסופר שיאמר בפיו ספר זה אני כותב לשם קדושת ספר תורת משח ואמירה זו מס'ת ל

וכצורה השנייה שכתב הרב ז"ל בפתוחה כר"א שנשאר מן השיטה ריחו כו' ג"ל דה"ה אם נודמן לו כן בשיטה התחתונה שבסוף הרף שלא נשאר אלא מעט או שנמר בסוף השיטה מניח שיטה העליונה של ראש הרף שאחריו חלק ותחיל לכתוב בשנייה שנמצא פני כינייה שיטה ג"ל ולשון כשיעור שאמר הרב בכל מקום ר"ל ט' אותיות והו דעת הרמבם וסמכו עליו האחרונים ומ"מ אם נמצאת ס"ת שאינה נכתבת כדבריו אין לפוסלה כי כמה גדולי הפוסקים שיש להם דעת אחרת כפי' פרשיות כתומות או פתיחות ומחויקין לאותו הסופר עכתבה על פי אחד מרעות הפוסקים ולא שינה כמזיד לכתוב פתוחות סתומות או סתומות פתוחות כפי רצונו שלא ברעת שום אחד מן הפוסקים דה"ל ספר תורה פסולה לכ"ע זה לא חיישין :

ג צריך לזהר בפרשות שלא לעשותם כשאר הכתב אלא יעשה כאריה על גבי לבינה אבל אם כתבם כשאר הכתב או שכתב שאר הכתב כשאר הפסולה מותר דוקא כשכתב השירה כשאר הכתב בלא פיזור אבל אם פיזר אלא ששינה בפיזור מזה שנהגו לא פסל ובלבד שיהא אריה על גבי לבינה :

ד שירת הים כותבין אותה בשלשים שיטות שיטה ראשונה כדרכה ושאר השיטות אחת מניחין באמצע ריחו אחר ואת מניחין הריחו בשני מקומות באמצע עד שתמצא השיטה חלוקה לשלש ונמצא ריחו כנגד הכתב וכתב כנגד הריחו :

ה צורת שירת האיזנו כל שיטה יש באמצע ריחו אחד ונמצאת כל שיטה חלוקה לשתיים וכותבים אותה בעי' שיטות וכל השיטות יהיו הרווחין כשיעור ריחו שבין פרשה לפרשה דהיינו ט' אותיות ובשירת הים שעושין שני רווחין כשטה אחת מניחין הריחו כשיעור ט' אותיות בין שניהם וכל אלו אם שינה לא פסל שאינם מוכרחים בתלמוד :

ו כתב המלא הסר או החסר מלא או שכתב מלה שהיא קרי וכתב כקריאתה כגון ישכבה במקום ישגלה או ובספורים במקום ובפסולין וכיוצא בהן פסול שרבים אלו מוכרחים בתלמוד ורם קבלו שישל ככך , ויש עוד דברים שנהגו בהן הספורים ואינם מוכרחים בתלמוד אלא שהעתיקו איש מפי איש כמו באותיות גדולות והקטנות והקטנות והמשונות כגון פפין הלפזין ואתיות העקומות וההפוכות כגון נון הפוכה דהרן שכתב רש"י בחומש ועוד נהגו כמ"ן השיטין לעשותן לא פחות ממ"ח ויש אומרים מ"ב ולא יותר מ"ט ועוד נהגו בראשי השיטין למעלה משיר' הים באיהו עמיד ה' שיטין וזה התחלתן הבאים , ביבשה , ה' , מת במצרים , וכן למטה מהשירה ה' שיטין והתחלתן , ותקח סוס , ויצאו , ויבאו , והיו ולמעלה משירת האיזנו ששה שיטין והתחלתן ואעדה , אחר , הרך באחרית , להכעוסי , קהל ולמטה ה' שיטין והתחלתן , ויבא , וירכב כדברי אשר , הזאת וכל אלו הדברים למצוה הם ואם שינה לא פסל ,

וכתבו כדיו וזיק עליו זהב פסול ואם עשה כן ועבר וגררו וחזר וכתבנו כדיו אף על גב דלא שפיר קעביד שמחק שם כשר אבל אם עשה כן בהרבה שמות ועבר וגררו וחזר וכתבנו כדיו פסול דהוי כמגומד ואין זה הידור :

ז טעה ושכח לכתוב את השם כולו תילה אותו בין השיטות אבל מקצת והשם כשיטה ומקצתו תלוי פסול כדכתבין מעמא לעיל סימן רע"ג סי"ו ,

ח מותר לכתוב את השם על מקו' המחק ועל מקום הגרר פי' מחק שמחק בעוד הכתב לח ונשאר הרושם יותר וגרר לאחר שנתייבש ואין חלוקה בין ס"ת לשאר ספרים , אלא גורר לאחר שנתייבש הכתב וצריך שיהיו כל האותיות השם בתוך הרף ולא יצא מהם כלל חוץ לזה כדו שיהיו מיוחדים בפנים ייחוד גמור ולא יצאו חוץ למחיצתן לתת חוץ כח להיצוניות מה שאין כן כשתולין אותו בין השיטות שכולו בפנים והבן :

ט כתוב ופסילו אלקים הגדוען ואברתם את שמם מן המקום ההוא לא תעשון כן לה' אלקיכם כמאן אמרו חז"ל שהמחק אפילו אות אחת מן השם עיבר בלאו בלאו מותר לה' אלקיכם לא תעשון כן לאבד אתי חוץ מן המקום אשר הוא כתוב שם דהיינו שלא למחקי כלל וכל השמות שאינם נמחקים הן שמותיו של הקב"ה ונכלל בזה שאסור למחק מהם אפילו אות אחת והם שכחה שמות ואלו הם השכחה שמות שם ההייה ושם האריות אל אלק אלקים שרי צבאות ויש גרסין ג"כ אריה אשר ארצה , מכל אלו אסור למחקי אות וכל האותיות הנמשלים עמו מאחרי כגון ד' של אלוהי וכן מאלוקים וכיוצא בזה גורר אחריו אסור למחקי כמותו דומיא דאבדו ע"ז שמצויים לאבד כל הנמשל אחריו כמו שכתוב בפירוש בפסוק שלפני זה בן אסיר האיבוד בשם י"ת כולל כל הנמשל אחריו מן השמות הללו אבל הגדול הגבור והגורא האריך החזק האמין חנון ורחים אך אים ורב חסד נמחקין שאין אלו שמותיו אלא פעולותיו ,

י כתב אל מאלוקים שיריה כוננו לכתוב אלקים ולא כתב אלא אל וכן י"ה מהשם של ד' וליש שכתב שם י"ה לבדו אינן נמחקין שאלו הם שמות בפני עצמם אף על פי שהיו דעתו לכתוב כולו אבל אם כתב שר משרי וצב מצבאי' נמחקין שאין אלו שמות לבדו וכן אד מארני או א"ה מארני' ויש מחמירין בזה ונ"ל שהדיב עימם דה"ה ורא' שם משמותיו הוא כמו י"ה בסיד הקבלה , והשם שכתבין בסידורים ב' יודין ואחת על גביהן מותר למחקי שאינן שם אלא לסימן כוללם ככתבין בד שדניע שנמרא כאן השם מ"מ לא ימחקו אם לא לציריכין דמ"מ סימן הוא לקדושה מותר לימול דיו מן אות הכתוב כשצריך לריו לכתוב או כשירצה לגלול הספר ורצה שתתייבש התיכב שהגיה מרה ולא תמחקו ולא דמי למחוקי נר הול מנר מציה שאסור משום אכזושי דהתם הני השני שואב מן הראשון ומכחיש אורו אבל הכא כיון שנכתבה התיכב אע"ת נכחשת בנפילת מקצת הדיו ממנו אלא שממחר להתייבש ושחרותו נשאת בו ,

רעו דין תלית הרילוג ודין המועה בכתבת השם וכו' ג' סעיפים

א טעה ודילג תיבה או יותר יכול לתלותה בין השיטין אבל לא בריחו שבין דף לרף :

ב כבר כתבנו בסמנרע"ד סעי' א' שכשמתחיל לכתוב הספר תורה יאמר בפיו שכותב ספר זה לשם קדושת ספר תורת משה איהו האמיר' מועלת לכל הספר חוץ מן האזכרות אבל בכל פעם שניגע לכתוב שם מן השמות שאינם נמחקים צריך לקדשם בפני עצמם שיאמר בפיו בכל פעם זה אני כותב לשם קדושת השם ואם לא עשה כן פסול ואפילו העברת קולמוס עליהם לשם קדושה אינו מועיל להם ונשוארו בפסולתם וכן אם היה לו לכתוב שם אלקים אחרים ואמר עליו גם כן שכותבו לשם קדושה אינו פסול בכך דהוי במקדש בעלי מומין לגבי מזבח שאינן קדושים שאין הקדושי' חלה עליהם הכי גמי הכא אין הקדושה חלה ,

ג וכשכותב השם אפילו מלך ישאל שואל בשלומו לא ישיבנו כרי שיכוון ליהדו ולא יפסוק בכינותו וה"ל מקצין בנטיעות מכל מקום אם מלך גוי ישאל בשלומו יכול להשיב מפני הסכנה ואין דבר עומד בפני פיקוח נפש וחי בהם כתיב , אבל שלא במקום סכנה לא יפסיק כלל כדכתבנו מעמא ואם יש לו לכתוב שני שמות זה אחר זה מותר להפסיק ביניהם שכל אחד יש לו כונה בפני עצמו ובלבד כשיחזר לכתוב שם השני צריך לחזור לקדשו ולומר שהוא כתבו לשם קדושת השם ,

ד כשטובל הקולמוס לכתוב השם לא יתחיל מיד בשם לכתוב דשמא תרעה עליו רבוי דיו ולא יצא הכתב מושר ויבא למחוק שם אלא יטיין קודם שיטובל שיניח את אחת מלכתוב לפני השם ובאותו האות יתחיל לכתוב ואם עיכ ולא עשה כן יהפש אחר את שצריכה דיו וימלאנה אחר כך יכתוב אות השם כמלא קולמוס אחר , ולא יטובל באמצע השם ואם יצטרך לדיו יקח מאותיות שלפניו כדי ליחדם יחוד גמור והבן ,

ה כבר כתבנו בסמ"ן רע"א שאין כותבין ס"ת כולה אלא כדיו עיחור ולא כשום דבר אחר אבל אם כתב כדיו וזיק עליו זהב כשנר במה דברים אמורים שאר כל הספר תורה אבל בשם אפילו

יא נדבק את לחברת' באותיות השם יש לו לגרורו ואין כאן משום מחוק דאדרכה השם פסול הוא והוא מתקנו מ"מ אין צריך אחר כך להעביר עליו קולמוס לקדשו כי כבר נכתב כהלכתו בקדושת השם אלא שהאותיות לא היו כהלכתן , וכשתתן האותיות הרי הוא כהלכתו וכן דיו שנשפכה על השם מותר למחוקי כדי לתקנו שאין זה דרך מחיקה רק דרך תקון ה' של שם שכרעה נוגע בנגה אם ניגע ממש עד שגראית כחי' והאי שמותר למחוק או לגרור כל הרגל ולתקנה דהכל רואין שאין זה שם כיון שגראית כחי' ואין זה משום מחוק השם אבל אם אינה נוגעת רק מעט יש להסתפ' בדבר אם היא מותר לתקנו או אם נפסלנו לכלק היריעה דכיון שאינו דבוק רק מעט ועדיין הו' ניכר ששם הו' הוא נעשה לתקנו אם גרר כל הרג' ונחלו' וכתבנו בתקנו עמא כיון שעדיין ניכר ששם הוא ה"ל מחוק את השם בגרירות כל הרגל שעשה מה' דלית' ומאי ג"מ כמה שמתקנו אחר כך ולא דמי למפת דיו שנשפכה עליו שמתיר למחוקי כדי לתקנו דרתם בטלה צורת האות ועל כן יכול לגררה אבל הכא כל העולם קורין אותו ה"א אלא שנפסלה בנגיעתה מעט לגנה וכשהוא מוחק הרגל הוא מוחק את השם וליכא למימר שכל מחיקה שרואי לתקון שריא שהרי הניתן אבו מן המזבח לא מחייב אלא דרך השחתה אבל אם נפגמה שצריך לתקן אחרת במקומה שרי שכן מצינו בני השמינאי שנתנו אחרת שבנה עירא מפני שטמאהו ויניס כראיתא ביומא דרתם עמי שאי אפשר לנו בלא מזבח וגם אי אפשר לנו לבנות מזבח במקום אחר במקדש שמקום המזבח הוא כסוין ביותר כראיתא ביומא אבל הכא אפשר לגנו היריעה לפיכך אסור לגרור כל הרגל דה"ל כמחוק כל האות כיון שמשנה צורתו מה"א לדלית' ואי לא יגרור רק ההוא דבק ה"ל חק תוכות ואי מנה ליה הכי הא כענין ברעיה דה"א תלוא ואם נוגע פסול כראיתא בגמרא לפיכך יגנו אותה היריעה דמוטב הוא שיגנו' ויכתוב אחר' במקומה משקדור את השם מן היריעה ויכתוב שם אחר במקומ' ,

יב הכותב יהודה ולא נתן בו דלית' יתלה הדלית למעלה שודרי לא היתה כוננוה למטב השם היה לו לכתוב השם וקדשו וכתב

כתב יהודה עישה מהר" ה' ומוחק ה' אחרונה שהי' לא קדש איתה ה"ה אלא ה' אותיות הראשונות .
 ין כל שהיה כתוב עליו שם קוצץ מקום השם ונגזרו שאין כל הכלי קרוש שאין זה מקומו של שם ואסור לכתוב לכתחלה שם שלא בספר שיוכל לבא לירי בויון ולכן נזהרים שלא לכתוב שם באגרת מפני שמשליכין אותו וזורקין אותו לחוץ ויש נזהרין אפילו במלת שלום שלא לגמור כתיבתו דשלום נמי שם הוא רכתיב ויקרא לו ה' שלום .

רעז שלא להפוך היריעה על פניה ובו סעיף אחד .

א כתב היריעה וכו' לתלותה כדי שתתייבש לא יהפוך הכתב למטה אע"פ שמכיון כדי שלא יעלה אבק על גבי הכתב מ"מ דרך בויון הוא אלא אלא פני הכתב למעלה ופרוש עליו בנה כדי שלא יעלה עליו האבק :

רעח דין תפירות ס"ת ובו ד' סעיפים :

א הלכה למשה מסיני הוא שאין תופרין ס"ת אלא בגידין ומשו' שצריכין מן המותר בפ"ד אל יהיו הגידין אלא מכהמה או חיה הטורחיים ולא יתפור כל-היריעה מראשה לסופה משום דנוחה ליקרע אלא יניח כראשה מעט ובסופה מעט שלא יהא תפור וכל השאר יהא תפור מראש ועד סוף ויתפור מבחוץ משום שיתור נאה הוא כשתופרין מבחוץ שאין החוטיין נראין בפנים .
 ב וישנים שני עמודים בס"ת לגוללה בהם אחד בראשו ואחד בסופו ומה ששייר גידיון כראש וסוף יכרוך על העמודים ויתפרמו בגידין וישאר בין העמוד דף שתי אצבעות ובשעת הרחק שאי אפשר לתפור העמודים בגידין אם נתפרה במשי סביב העמודים קורין בה מיהו אם איפשר לתקנה בגידין אף על פי שכבר נתפרה במשי אין קורין בה עד שיתקנה .

ג כבר אמרנו שצריכות היריעות להיות תפורות בגידין מראש ועד סוף חוץ משויר מקום מעט למעלה ולמטה ואם לא עשה כן פסול עד שיתקן מיהו אם נקרע רוב תפירה שכין יריעה ליריעה ועדיין הן מחוברות בחמש או שש תפירת של קיימא כשר דמיון שכבר היו מחוברים כהלכתן וגם עכשיו עדיין תפירות של קיימא הן מני בכך דחשיבי תפירה לכל דבר .

ד אם יריעה אחת אינה תפורת עמו אע"פ שהיא מונחת עמו בגלילה אין קורין בו עד שיהיו כל יריעותיו מתוכר' יחד כי תורת ה' תמימה כתיב וחתומה ומרובק' נתנה ואינה כשיר' אלא כר' :

רעט דיני הגהת ספר תורה ושלא ישנהו מוטעה

ובו ה' סעיפים .

א אסור לאדם לשהות ס"ת שאינה מונה יותר משלשים יום משוי' שנאמר אל תשכן באהלך עולה אלא יתקנו או יגזרו וה"ה לשאר ספרים שאסור לשהותם בביתו בלתי מוגהים משום אל תשכן ואין להגיה שום ספר על פי הסברה כי אם בראייה ברורה שיש בו טעות .

ב כבר ידעת פעמים שס"ת שחסר בה אפי' אות אחת או יתיר בה אפילו אות אחת שהיא פסולה תורת ה' תמימ' בעיני בלא שום מום וכל אחד מאלו לס"ת מום הוא וכל שכן שאר מומין ולענין מה שהיא פסולה נחלקו בה הפוסקי' י"א שהיא פסולה לכל אפילו לקרות בה בציבור ס"ל שהיא פסולה אף על פי שהקריאה בציבור אינה אלא רבנן פסולה שלא לצאת בה ידי חובתן ואפי' קראו בה בציבור ונמצאת אחר כך שהיא פסולה לא יצאו והברכה שברכו עליה אינה בריכה וצריכים להוציא ספר תורה אחרת ולחזור ולקרות בה מראש הסדר ולברך עליה והקריאה והברכות של הראשונים לאו כלום הוא וי"א דפסול הנאמר בה לא נאמר אלא לענין קיום המצות עשה שכתבנו בסמיך רע"ו שחייב כל אדם לכתוב לו ס"ת כולה על זה אמרו שאם נמצא בה טעות שהיא פסולה ואין יוצאין בה ידי חובתה המצות עשה שנצטוונו עליה לכתוב' ללמוד בה וכובר ידעת שקווצותיה תלתיים כלומר יכולין לדרוש בה על כל קץ וקוץ תל תלים של הלכות לכך ידי ללמוד בה לא יצאו אבל לקרות בה בציבור שאינו אלא רבנן מותר לקרות בה ולברך עלי' אע"פ שנמצאו בה טעויות הרבה אלו הם סבר' הקדמונים ואנו אימנהגינ' לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא סבירא לן כיון הקריאה בציבור אינה אלא מרובנן שישין כמו פשרה בין שתי היריעות שכשנמצא טעות בס"ת שקראו בה בציבור מוציאין ספר תורה אחרת ומתחילין ממקום שנמצא הטעות ומשלימין לשבעה על אותם שקראו במוטע' שגם הראשונים שקראו במוטעה עולין לנו למניין השבעה כיון שאין הקריאה אלא מרובנן והם כבר קראו בדיעבד יצאו ידי קריאה וידי כר' כדעת הסברת האחרונים ועל האחרונה שהוא כמו לכתחלה מוציאין אחרת כשרה ומכריכין עליה כדעת הסברה הראשונה ואפילו בחד גכרא שנמצא טעות באמצע בפרשתו פוסקין

כזו ומוציאין אחרת וקראין בה ממקום שנמצא הטעות וגומר קריאתו בספר הכשר ומכרך לאחריו ואינו מכרך לפניו כי ברטה שברך לפניו בספר תורה הפסול כבר עלה לו בדיעבד וכבר כתבתי בלבוש התכלת סימן קמ"ו סעיף ד' טעם נכון למנהג זה ע"ש ואין חלוק בזה בין שנמצא הטעות בס"ת הראשונה בין שנמצא בשנייה שקורין בה במפטיר לחובת היום .

ג ס"ת שנמצא בוג' טעויות אסור לקרות בו עוד אף על פי שהגיה אלו הג' טעויות עד שיגהנו כולו כיון שהוא מוחזק בתלת יומני שהוא מוטעה .

ד וספר תורה שיש בה טעויות הרבה עד שקשה הוא להגיה אותה עוד מחמת רוב טעויות יגנו ואם אין בה כל כך טעויות יתקן ושיערו חול' שספר תורה שיש בה אפילו שלשה טעויות בכל דף ודף עדיין יכולין לתקנו אבל אם יש ד' בכל דף ודף כיון שמוטעה היא כל כך כמעט שאי אפשר לתקנו ויגנו ואם היה רוב דף הספר מוגה והשאר יש בו ד' טעויות בכל דף ונשאר אפילו דף אחד מאותו השאר המשובש שאין בו אלא ג' טעויות הרי זה יתקן כמה דברים אמורים שכתב המלא חסר שצריך לתלות הטעות ביני שימי תלויות כל ביני שימי נגאי הוא לספר ואינו הדור אבל אם כתב החסר מלא אפילו יש בכל דף ודף כמה טעויות יתקן לפי שאין הגרידה נגאי כמו התלייה מכל מקום כשנורר ירחיב ויארך האות שלפניו או של אחריו קצת כדי שלא יהא מקום הגרר הפסק בתוכה ויהא נראה כשתי תיבות וכבר אמרנו שאם הפסק באמצע התיב' כמלא אות קטנ' שהוא שיעור שכין תיבה לתיב' לא יקרא בו .
 ה אם רילג שנים או ג' שיטין י"א שלא ימחק שלשה שיטין מן הכתובים לכתוב במקומן ד' או ה' שיטין כדי להכניס בהן מה שרילג מפני שממעט הכתב ומיחיז כמנומר וטוב לסלק היריעה אבל הסופרים נהגו לתקן ולייפות הכתב ועל ריש סימן ע"ה .

רפ דין נקרעה היריעה לאחר תפירתה ובו ב' סעיפים :

א ספר תורה שנקרעה בו יריעה בגליון למעלה או למטה ונכנס הקרע בין האותיות בתוך הכתב עד כ' שיטין יתפור עד ג' שיטין לא יתפור כמה דברים אמור' ביטן שאין עיוצו ניכר וחתפיר' אינו נאה שכולמת הרבה אבל כל כך כיון שהוא מעופץ קרע הבא בתוך ג' שהתפירה אינה ניכרת כל כך כיון שהוא מעופץ מיהו אפילו במעופץ לא יתפור רק קרע הבא עד ג' שיטין ולא יותר שכיון שצריכה להיות התפירה גדולה מתגנה בה הספר וכן הדין אם נקרע בין דף לדף בין תיבה לתיבה ויתפור וכל הקרעים אין תופרין אותם אלא בגידין שתופרין בהן היריעות זו לזו וי"א אע"פ דה"ל שאין תופרין אלא בגידין ה"מ בתפירת היריעות זו לזו אבל יריעה שנקרע' יכולין לתפור במשי או בחוטיין ובשעת הרחק סומכין עליה' אבל אם איפשר בגידין טוב יותר וי"א בכל הרקע שמותר לתופרה אם נקרע מותר גם כן לפלות ולדבק עליו קלף מבחוץ ולדבק הקריעה על ידי כך וכן אם נחסר דבר כגון אות שלם או תיבה שלימה כותבין אותו על אותו הקלף וכן נהגו ועל סימן ר"ץ אך בכל הקרעי' יזהר שלא תחסר אות אחת או תשתנה מצורת' או שתיחלק האות ואם נחלק שום אות ע"י הקריעה ונשתנה צורתו בעודו חלוק פסולה ולא מהני מה שמדבקו מאחוריו אף על פי ששפתי הקריעה חודרין ונוגעין זו בזו על ידי הדבק וחוזר האות לצורתו ולא נחסר הקלף כלל אלא שנקרע ונסדק מכל מקום בעינין שהיא האות מוקף גייל אפי' היכא שהאות שלם ולא נסדק כלל אלא שנחסר הקלף שבתוך החלל פסליגן ליה כל שכן היכא שגוף האות נחלק לשנים ונשתנה צורתו ועל ידי הדבק הוא חוזר לצורתו זה אינו נקרא מוקף גייל מכל צד ולא דמי לנפסק אחד מן האותיות הפשוטות שכתבתי בלבוש התכלת סימן ל"ב סעיף ט"ו שהוא כשר דהתם מיירי שלא נשתנה צורת האות אף על פי שחלוק ולא נדבק ע"ש ובשיתפור יזהר שלא יתחב המחט תוך הכתב שהרי המחט יקרע ויחלק האות אלא יתחוב חוץ לכתב .
 ב ספר תורה שבלו ממנה יריעות וכו' להחליף אפילו לא בלה ממנה אלא אחת או שתיים צריך להחליף שלש לפי שאי אפשר שיהיה אותה שמחליף רומת לגמרי לאחרות ואם לא יחליף אלא אחת או שתיים נגאי הוא לס"ת שיש בה שינוי ביריעות' אבל כשמחליף ג' אין כל כך נגאי כיון שיש ג' שהם רומות זו לזו :

רפא מי כשר לכתוב ס"ת ואם אמר הסופר לא כתבתי האזכרת לשמן וכו' סעי' :

א ספר תורה שכתבו אפיקורוס ישרף ומחשכתי אהן בעבודה זרה וכו' לשם עבודה זרה כתבו וכו' כתיבני יגנו שאינו אדוק כל כך בעבודה זרה ואינו רואי אם כתבו לשם עבודה זרה ואינו צריך אלא נגיהו נמצא ביד אפיקורוס ואינו ידוע מי כתבו ויש בו ספק אם כתבו הוא או שמה מצאו וישראל

כתבו לכך לא ישרפנו אלא יגנונו נמצא ביד גוי ואינו יודע מי כתבו יש מי שמכשירו אפילו לקרות בו משום דשכיח טפי שישיראל כתבו לפי שאין דרך גוי לכתוב אבל אפיקורוס מתוך שהוא ארוך הרבה בע"ז דרכו לכתוב ספר תורה לשם ע"ז ויש אמרים אפילו נמצא ביד גוי יגנו ולא יקראו בו מחשש שמא כתבו מכל מקום כיון דשכיח טפי שישיראל כתבו חייבין הציבור לקנותו ממנו בכדי דמיו או יותר מעט ולגנונו כדי שלא יזלזל בהואם רוצה להעלות בדמיו יותר מכדי דמיו הרבה מנחין אותו בידו משום תקון העולם שלא יתנו לבן ויפירוהו לשלול ספרים כדי לחזור למיכרן לישראל ביוקר ואם הוחזק באותו זמן או באותה מדינה שבונו גוים ספרי ישראל תולין שאותו ספרים שגדם היו וקריין בהם .

ב גר שחזר לסורו מחמת יראה כשר לכתוב ס'ת כיון שלא חזר אלא מחמת יראה מח שרתו לשמים :

ג ס'ת שכתבו איש מדי שהו' מסור או עבד אשה וקטן כותבי ישראל משומר פכולה דילפינן לה מק"ל דתפילין וגבי תפילין כתיב וקשרתם וכתבתם ודרשינן מדהוקשו קשירה וכתובה כל מי שישנו בקשירה ישנו בכתוב' וכל הני דהיינו עבד אשה וקטן וכו' הוואל וילתייהו בקשירה מדאורייתא לתניהו בכתובה ומסור וישראל משומר דע"ג דמדאורייתא חייבין בקשירה מ"מ כיון שפרקו מעליה' עול תורה עשאוהו כאלו אינם בקשירה הכי ילפינן מק"ל גבי תפילין וש"מ דב"ש בס"ת שפוסלין דס"ת קרוש טפי מתפילין :

ד ס'ת שכתבו ממזר יש פוסלין אותה ומעמא אף על גב דישיראל נגזר הוא וחייב בכל המצות כישיראל מ"מ אמרינן ודאי כשהגיע לפסוק לא יבא ממזר בקהל י"י נחפז ונבהל ולא כתב האזכר' לשמ"אפי' אמר נתכוונתי אינו נאמן דאנן סהדי שלא נתכוון .

ה ס'ת שאמר הסיפר לאחר שיצא מידו לא כתבתי האזכרות לשמן אינו נאמן לפוסלו אבל נאמן להפסיד כל שכרו ומ"מ אינו נאמן לפוסלו משום דחזקת פועל עושה' כהוגן מה שבידו לעשות ומה שאומר עכשיו כן אמרינן אין כוונתו אלא להפסיד ולהקניט את הלוקח או אותו ששכרו לכתבו ואין לומר כיון שהוא מפסיד גם את שכרו ודאי קושטא קאמר דאין סברא ל' שיפסיד שכרו משום להפחידו ולהקניטו דאמרינן טעה זה ברין שאמ' כיון שאינו אוכר אלא שלא כתבתי האזכרות לשמן אינו מפסיד אלא שכר האזכרות והוא דבר מועט ודרך בני אדם כן הוא שמתאיאש להפסיד דבר מועט כדי להפחיד על חבירו ולהקניטו אבל אנו אמרים לו טעני' ברין שכוון שאתה מודה שלא כתבת האזכרות לשמן הרי הס'ת כולה פסולה ולפי דבריו הפסדת כל שכרה דטוב היה לזה שלא כתבת לו ואנו מאמינין לדבריו על עצמך הדוראת בעל דין כמאה עדים דמי ומפסד' שכרה ועל הס'ת אין אנו מאמין' לך כיון שאינו בדרך ודאי להקניטו נתכוונת ואפילו אם יאמר ידעתי ולא טעיתי אין מאמינין' לו לפיכך אם אמר ס'ת זו עירות עשה לא עבדתים לשמן אף על פי שאין הס'ת בידו מתוך שנאמן להפסיד שכרו נאמן לפוסלו דוראי לא להקניטו קאמרינן שרכל יודעים שאם לא עבד העורות לשמן אין לו שכר כלל וגם דוא ידע זה ואי לאו דקושטא קאמר לא היה מאבד את שכרו כדי להקניטו לזה מיהו ס'ת זו לא גרע לבעליה כחומש דעלמא ועל כל פנים הייב לשלם כשכר כתיבת חומש בעלמא :

רפב לנהוג כבוד בס'ת תורה ודין תשמישיה וכו' יט סעיפים

א כבר ידעת כמה הוזהרתנו התורה לכבד החכמים לומדי התורה ואם על לומדיה כך על אהת כמה וכמה שהוזהרנו על התורה ע"מיה וכמה שאמרו ה"ל מפני לומדיה עומדין מפניה לא כל שכן לפיכך חייב כל אדם לנהוג כבוד גדול בכפר תורה ומצוה ליחד לו מקום ולכבד במקום ההוא ולהדרו ביותר ולא ירוק כנגד ספר תורה ולא יגלה ערותו כנגדו ולא יפשוט רגלו כנגדו ולא יגדלו על ראשו במשוי ולא יחזיר לו אחריו אלא אם כן גבוה ממנו עשרה טפחים אלא יישב לפניו כביבד ראש ובראה ופחד שהוא העד הנאמן על כל באי עולם שנאמר והיה כך לעד ויכבדנו כפי כחו :

ב הרואה ספר תורה כשהוא מהלך חייב לעמוד לפניו והיו הכל עומדים עד שיעמוד זה שמוליכו ויגיעו למקומו או עד שיתכסה מעיניהם אבל בפני דימשים שלנו אין צריכין לעמוד שאין בהן קדושת ס'ת שאינן נכתבים בהלכתן יש מחמירין ואמרים אפי' השומע קול הנושא הס'ת או קול הפעמינים שבס'ת אף על פי שאינו רואה איתה חייב לעמוד :

ג זיהו רולך ממקום למקום וס'ת עמו לא יניחנו בשק ויניחנו על גבי דמור וירכב עליו אלא מניחו בהיקר כנגד לבו והוא רוכב על החמור ואם היה מפרד מפני הגנבים מיתר אפי' לרכוב עליו דמוטב שחתכוה עכשו לפי שעה ולא תפול ליד הגנבים שיבוזהו וינהגו בה קלות ראש זמן ארוך :

ד אמרו חכמים ז"ל כל המכבד את התורה גופו מכוויר על הבריית וכל המהלל את התורה גופו מחולל על הבריית ולא יאחזו אדם ס'ת ויכנס בו לבית הכסא או לבית המרחץ או לבית הקברות

אף על פי שברוך במטפתה' ונתן בתיק שלו בית הכסא ובית המרחץ הוי מעמא משום כיוון הספר תורה ובית הקברות הוי מעמא משום ליעג לרש שאף על פי שהיה בתיק ואינו קורא בה כיון דאחיותה מצוה היא יש בה משום לועג לרש ואפילו בשיחזור וילך מהם לא יוציא מן התיק וב"ש שלא יקרא בו עד שירחיק י' אמות מהמת או מבית הקברות או מבית הכסא ולא יאחזו ס'ת בלא מטפתה מפני שנוהג בה קלות ראש בזה .

ה אין מורקין כתבי הקודש ואפילו הלקות ואגדו' שהוא גנאי להן ונרא' שנוהג בון קלות ראש ואסור להפוך אותן על פניהם ואם מצאן כך צריך להפכן .

ו הקמיעין אע"פ שיש בהן כתבי קודש ושמי' אם היו מכוסין עור מותר ליכנס בהן לבית הכסא עדיף זה הכיסוי מתיק כיון שהוא תפור בתוכו ואם לאי אסור .

ז אסור לישב על המטה שספר תורה עליה וב"ש שאסור להניחה על גבי קרקע ואפילו על המדרגות שעושין לפני ארון הקודש אסור להניח ספרים שהרי הם קרקע לכינים שעמרים שם בעת הדוכן גב למוציא ומכניסי הספר תורה מן הארון ושאר תשמישין שעושין שם השמשים ולא יניח אדם ספר תורה על ברכיו ואפילו ידיו עליו וה"ה לשאר ספרים .

ח בית שיש בו ספר תורה לא ישמש בו מטתו עד שיוציאו ואם אין לו מקום להוציאו יעשה לפניו מחיצה גבוה עשרה טפחים אבל ע"י הגחת כלי בתוך כלי שאינו מיוחד לו אינו מותר אחר בתפילין ושאר כתבי הקודש וחומשי' אבל לא בס"ת והרמב"ם מתי' אף בס"ת ואם פ"מלתי על הארץ שמינה בו חשוב ככלי בתוך כלי

ט דברי תורה אינם מקבלים טומאה כי הם קדושים וטהורים ומברוחים כל טומאה לפיכך כל הטמאים אפילו נדות מותרים לאחוז בס"ת ולקרות בו ובלכר שלא יהיו ידיהם ממונפות או מלוכלכות .

י ספר תורה שבלה או נפסל נותנין איתו ארש וקורבין אותו אצל ת"ח וזו היא גנייתה ומה שהצריכו לתת אות' בכלי חרס היא כדי שלא ירקב כ"כ במהרה אע"ג דוראי ס"ס ירקב בקרקע שניחורו שם מ"מ כדי שלא ירקב מהר' והיו כאלו מחקנו אותו בדיק כל מה דאפשר לתקוני שיעמוד מימי רבי' מתקנין .

יא כל תשמי' שי הספר שיש בו קדושה אסיר לנהוג בו בזיו' לפיכך מטפחות ספרים שבלו עושין אותם תכריכים למת מצוה וזו היא גנייתן .

יב תיק שחיבין לספר תורה והינח בו וזן המטפחות ספר והארון והמגדול שמניחין בו הספר תורה אף על פי שאין מניחין בו הספר תורה לבדו אלא כשהוא בתיק וכן הכסא שהובן להניח עליו ספר תורה והוגה עליו כולם תשמישי קדושה הם ואסירות ולאחר שישברו או יבלו נננים ידוקא שהוכנו והונח עליה' אבל הינח עליהם במקרה ולא הוכנו לזה או הוכנו ולא הינח עליהם לאו כלום ועדיין לא נחשבו תשמישי קדושה .

יג תיבה שנשכרה מותר לעשות ממנה תיבה אחרת קטנה דבקדוש' שניהם עינם אבל אסור לעשות ממנה כסא לס'ת דקדושת כסא אינה דקדוש' תיבה וה"ל מוריד בקדוש' ודין הוא מעלין בקדוש' ואין מורדין וכן כסא שנשב' מותר לעשות ממנו כסא קטן דקדושתן שיון אבל אסור לעשות ממנו שרפרף דה"ל מוריד בקדוש' .

יד והבימות שיעמד עליה האוחזו הספר אין בה' קדושת ס'ת אבל יש בהם משום קדושת בית הנבכת .

טו כל מה שעושה לס'ת אם עשאו על תנאי להשתמש בו שאר תשמישי אם ירצה מועיל בו התנאי .

יו תפוחי כסף והוב שעושין לס'ת ל"י תשמישי קדושה רם ואסור לכבדם דרוציאים לחולין אם לא לגנות בהם ס'ת או חומש .

יז כל מה שאסור לשנותו לקדושה קלה אם מכריהו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר מותר לעשות בהם מה שירצו .

יח יחיד שמוכר ספר תורה שלו יתשמישו יש מי שמתיר להשתמש בדמיו דיחיד בשלו הוא כמו ע"ב טובי העיר כשל ציבור יש מי שאומר שאין כח היחיד להפקע הקדישה כמו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר ואם היו בה מעיות לכ"ע שרי וע"ל בלבוש התכלת סימן קנ"ג סעיף ג' .

יט מותר להניח ספר תורה על ס'ת דקדושתן שיהואין קפידא ומניחין חומשים על גבי נביאים וכתובים דקדושת נביאים וכתובים קלה לגבי חומשים לפיכך אין מניחין נביאים וכתובים על חומשים ולא חומשים על גבי ספר תורה אבל כתובים על גבי נביאי' מנוחין דקדושתן שיהו וע"ל סימן רמ"ז מה שאמרו שאסור להרהר בדברי תורה במקומות המנונפות והוא גם כן טעמא משום כבוד תורה המיוכר בסיון זה :

רפג שיכיל לדבק תורה נביאים וכתובים יחד וכו' הי סעיפים

א מותר לדבק תורה נביאים וכתובים בכרך אחד אף על פי שאי אפשר שלא יתן לפעמים נביאים וכתובים על גבי תורה וכבר אמרנו שאסור הגי מילי בשני כרכים אבל כשהם מדובקים יחד אינו גנאי

על מוזהב ביהך ובשעריך וצריך לומר בה מאד כמו שאמרו
 חכמים כל מי שיש לו תפילין בראשו ובורועו וצפיצת כנגדו ומוזהב
 כפתחו מחוק הוא שלא ירמא מפני עיש במוזהב יהודי של הקדוש
 ב"ה ותמיד בבואו ובצאתו ויזכר יהודי של הקב"ה ותן יראתו על
 פניו ובלתי יחטא וכל הוזהר בה יאריכו ימיו וימי בניו דתביט למען
 ירבו ימיכם וימי בניכם ואם אינו זהיר בה יתצרו המכלל הן אתה
 שומע לאו וכן דרשו חז"ל בעון מוזהב בניו וכוונתו מתים קמים
 דתביט דב נפשות אבינו נקיים דהיינו קמים שהם נקיים מהטא
 וסמך ליה לא במהתרת מצאתים פירוש במהתרת שאין לה
 פצימין וה"ק קרא לא במהתרת פצימיהון מצאתים שלימים במציאתי
 כי על כל אלה הכיתו' דהאי קרא בתר לשיא רכיתו את בניכם
 כתיב וגדולה מצותה שהבית נשמר על ידה כמו שדרשו בפסוק ה'
 שומריך וגומר מלך בשר ודם הוא מכפנים ועבריו שומרים אותו
 מברחין ואת' ישנים על מפתכם וה' ב"ה שומר אתכם מבחחין :
 ב ועל כן נתינתה בפטח הריצון שיהא כל הבית לפני המנה
 ובשימרת' לכן י"א כשאדם יוצא מן הבית או נכנס לתוכו יניח
 ידו על המוזהב ויאמר ה' ישמור צאתי וכו' וכו' אם אין ידו
 משגת לקנות תפילין ומוזהב יקנה תפילין ולא מוזהב דמצוה שהיא
 דוכת הגוף עדיפא .

רפ"ו מקומות החייבי' במוזהב וכו' כג מעיפים .

א אלו המקומות שחייבים במוזהב אחד שערי בתים ושערי הצירות
 מדינות ועיירות רפת בקר ולולין ואוצרות יין ושמן ובית האשה
 ובית השותפין כולם חייבים הכולם בכלל ביהך ובשעריך הן ובית
 השותפין דחייב דהייב כשהשותפין הם ישי-אלים דקאי וביתך על
 כל אחד מהם שכל אחד חייב דהא כתיב בתריה למען ייבי ימיכם
 וימי בניכם כל החפץ בחיים חייב כלומר כל מי שיקיים התורה
 והמצוה אבל בית של שותפים ישראל וגוי פטור ממוזהב דהייב אינו
 חפץ בחיים שהרי אינו מקיים התורה שהיא החיים וכיון דחלקן של
 גוי פטור גם הישראל פטור דשמא כל המוזהב הוא חלקן של גוי
 וכן שערי הצרות או עיירות שמקצת גוים דרום שם פטורים
 ממוזהב דגוים אינם הפצים בחיים :

ב בית רחבן בית העצים ובית הבקר כתנ' חייבים ואם הנשי'
 רוחצות בהם פטורים דכיון שעומדות שם עומדות אין כבוד
 שמים להיות שם מוזהב ודיקא אלו אבל הדר ממש אפילו מקום
 שאיש ואשה ישנים ומשמשים שם חייב במוזהב שאף על פי
 שמשמשין אין עומדים עומדים ייש מקילין ואומרים דבכל מקום
 שישנים שוככות פטור ממוזהב וכתב מורי מורכא' י"ל שבמקום
 שהרלת מבפנים ובשוככו' שם סוגרים הדלת ומצוה המוזהב מבחחין
 חייב לכו' עלמא :

ג בית הכנסת פטור ממוזהב שאינה עשויה לדירה וכתם ביהך
 בית דירה משמע או בית שמשמשים בו בדבר צריך לו כמו
 כל אלו הנזכר' למעלה אבל ב"ה אינה עשויה אלא להתפלל בה ואם
 יש בה בית דירה לשום אדם חייב במוזהב ואם הבית דירה בעוזה
 שלפני הב"ה העזרה חייבת ובית הכנסת פטורה .

ד בית הכסא ובית המרחץ ובית הכורסקי ובית הטבילה פטורים
 לפי שאינם עשויים לדירת כבוד .

ה במקום שיש טינוף כגון שתינוקות מצויים שם טוב לכסות
 המוזהב ובמקום שהיה טיב להיות נראות :

ו אכסדרה והוא המקום שיש לו ג' כתלים פתומי' ותקרה אע"פ
 שיש לה שני פצימין ברוח דכיעית פטורה מפני שהפצימין
 להעמיד התקרה הם עשויים ולא משום מוזהב אבל אם יש לה
 מחיצה גם ברוח הרביעית אע"פ שהיא נמוכה או שעשויה חלונות
 חייבת דבית דירה מקרי :

ז מרפסת שהיא דרך לעלות בה לעלוי' ובית שער הגינה פטורים
 שאינם מיוחדים לדירה ואם בית פתוח לא' מאלו חייבים וי"א
 שבית שער חייב מדרבנן אפילו אין בית פתוח לו שהוא דוטה
 לבית דירה :

ח בית שער שפתוח לבית ולחצר חייב בשתי מוזהבות אחת בנקים
 שפתוח לבית ואחת במקום שפציח לחצר :

ט בית שער העומד בין הגינה לבית חייב בשתי מוזהבות אחת
 במקום שפתוח לבית ואחת במקום שפתוח לגינה .

י בית המדרש אינו בית דירה ופטור מן המוזהב ואם יש בו פתח
 שרגיל לצאת בו לביתו חייב במוזהב כאותה פתח ויש אינרים
 שבי' המדרש חייב במוזהב כיון שרשעלמירים וישבים בו מן הגב
 עד הערב דומה לדירה יותר מבי' הכנסת וראוי לחוש לדברייהם
 להחמיר לעשות לו מוזהב אבל לא יבדל עליו בקביעותה דשטא מן
 התורה פטורה היא כסכרוא ראשונה ויהי ליה דברייה לבטלה לפיכך
 יקביעה בלא ביכה .

יא סוכת החג ברג הבית שבספינה והתניות שבשוקים פטורים
 דהטמא אברה ביתך וסתם ביהך דירת קבע משמע לא יבדל
 כל אלו שהם דירת ארעי שגם הסוכה בחג דירת ארעי מקרי
 כמבואר בהכינויו .

יב שתי סוכות של יוצרים זו לפניו מן הפנימית הייבת והחיצונה
 פטורה .

גנאי ושירי ומניח בין כל חומש וחומש ר' שיטין ובין כל נביא ונביא
 ג' שיטין וכן בין כל נביא ונביא של תרי עשר וכיון שהכל מרובק
 יחד אין קדושתן אפילו קדושת התורה שבהם כקדושת ספר תורה
 אלא חומש בעלמא דכל יתר כנטול דמי כלומר כאלו נטול היתר
 ואחר עמו דמי וה"ל כמו ס"ת שחשר ופסול וכן מותר לכתוב על
 התורה חומש חומש בפני עצמו ואין בהם קדושת ספר תורה השלם
 ויש מי שאמר שה' כס'ת לכל דבריה' אלא שאין קורין בהם כציונר
 מפני כבוד הציבור וכל זה מייירי בחימושים העשויין בגילין כס"ת אבל
 בשלנו שהם בכרכים אין חלוק בין חומש לנביא .

ב לא יכתוב אדם מגילה בפני עצמ' שיהיה בה פרשיות דקו"ל
 דתורה חתומה ניתנה ברילפני מרכתיב לקוח את טפר תורה הוא
 וגומ' אפילו למי' מגילה מגילה ניתנה הא לסוף ארביק וכיון דארביק
 ארביק לפיכך לא יכתוב אדם מגילה לתינוק להתקמר בה ואם דעתו
 להשלימה לחומש מותר דאף על גב דתורה דתומה נתנה או מגילה
 מגילה ולבסוף ארביק מכל מקום כל חומש הואיל ומילתא באפי
 נפשיה הוא התייר אף על גב שאינו כל התורה שלימה משום עת
 לעשות וגומר דלא אפשר לכל עני' שבישראל לכתוב ספר תורה
 שלימה לבנו .

ג ומותר לכתוב מגלה אחת ג' ג' תיבית בשטה אחת מרוחקים זה
 מזה שכיון שיש בה שינוי אינה דומה למגלה מספר תורה ומותר'
 ד אסור לרקם פסוקים לטלית מפני שהוא מביא פסוקי התורה לירי
 ולז' כי הציצית שבטלית אינם אלא תשמישי מצוה ולא תשמישי
 קדושה ומותר לכא בטלית מצויצית לבית הכסא ולבית הטבילה
 ולהשתמש בה ולכסות בו את הערוה ואיך יביא פסוקי התורה במקו'
 הטנופת והולול מטעם זה התייר לכתו' פסוקים על המפות של ס"ת
 והלוי תשמישי קדוש' ואסור לנהוג בהם קלות .

ה סדרן של נביאים וישע' שופטים שמואל מלכים ירמיה ויחזקאל
 ישעיה תרי עשר . וסדר כתוב ס' רות תהילים איוב משלי קהלת
 שיר השירים קינות דניאל מגלת אסתר עזרא דברי הימים וטעמא
 דמילתא נביאים ראשונים כן היו זה אחר זה וישע' היה בראשונה
 ואחר כך השופטים ובסוף השופטים היה שמואל שופט וכו' משה
 שאיל למדך על ישראל ואחר כך משח דוד ומשם ואילך נמשכין
 כל המלכים עד נביאים האחרונים ובנביאים האחרונים אף ע"פ שלא
 היו מציינתם כן שהרי ישעיה היה קודם ירמיה ויחזקאל והישע'
 שנראש תרי עשר היה קודם ישעיה מכל מקום סדרם כן משום
 דמלכים כן נביאים ראשונים שפיה מדבר בחורבן ירושלים
 וירמיה כוליה חורבן ויחזקאל רישיה חורבן וסיפיה נחמת' וישעיה
 כוליה נחמתא סמכינ' חורבנא לחורבנ' ונחמתא לנחמתא והישע'
 לא רצו לעשות ממנו נביא בפני עצמו משום שלא ניבא הרבה
 ואיירי דזוטא מירכס ויחברוהו באחרונה עם הנביאים האחרונים שהם
 הגי זכריה ומלך שהיו ספר' של נביאים שהיו בתחלת בית שני
 בשנת שמי' לדריוש האחרון וסדר כתובים סדרים על זה הסדר
 שכן היה מציינתם רות בתחלה ואחר כך תהילים שאמרו דוד שיצא
 ממנה ואיוב איכא למאן דאמר שהיה באותו הזמן ואחר כך שלשה
 ספרי שלמה שנים של הבמה משלי וקהלת אמרים בבחרותו ושיר
 השירים בנקותו וקינות ירמיה אחריו ודניאל היה אחריו בגולה ואסתר
 אחריו בימי אחשורוש ועזרא אחריו בימי דריוש בנה ואפילו למאן
 דאמר איוב בימי משה היה לא רצו לאקדמו לאיוב משום דאיוב
 פורעניות הוא ואתחילו בפריעניות לא מתחילין וכי תימא אם כן
 למה התחילו ביות דהא גם כן פורענות הוא רעב וגלות ומיתת
 אלימלך ובניו שאני רות דפורענות דאית ליה אחרית טוב הוא שיצא
 משם דוד ולכן קרא הספר על שם רות דרייקינן בשמה ואמרו וי'ל
 למה נקרא שמה רות שיצא ממנה דוד שריוה להקדוש כ"ה
 בשירות ותשבחות :

רפ"ז שלא לכתוב בלא שירמוט וכו' ביסעופי' :

א כל כתבי קדש אין כותבין בלא שירמוט אפילו כתובים על
 הגייר שכן הוא הלכה :

ב א' או כ' תיבית מפסוק בכתב אשרי' או בכתב אהר אפי'
 הריבה פסוקים מותרין לכתוב בלא שירמוט אבל שלשה תיבות
 מפסוק ובכתב אשרי' אסור לכתוב בלא שרמוט מפני שהוא הכתב
 שקבלנו לכתוב בו את התורה ואין חלוק בין כתיבה לחקיקה
 בעצם או כוזה ומיהו הני מילי כשכותבים פסוק לשם למד או
 דרשה אבל באגרת שלומי' מותר לכתוב לדרבן צחות אפילו כמה
 תיבות מהפסוק בלא שירמוט וגם במקום שצריך שירמוט אם שרמוט
 שיטה עלונה שוב לא צריך י"א שאין לכתוב דברים של חול בכתב
 אשריות שכיון שכתיב' בו תורה לא ינהג בו חול ולכך בירדנו
 בכל המדינות כתבים אחרים לכתוב הכל בלא שירמוט גם לכתוב
 בו כל דברים של חול ואגרת של שלומים :

הלכות מוזהב

רפ"ח שער מצות מוזהב וכו' כי מעיפים

א מצות עשה לכתוב פרשת שמע ופרשת יהוה אם שמוע ולקובען
 על מוזהב הפתח דבשני הפרשיות הללו כתיב הצווי וכתבתם

פטורה פירוש כך היה דרך ייצרי בלי חרם בימיהם עושים להם שתי סוכות זו לפניו מזו בפניו הוא רר ומצניע קדושתו ובחצינה הוא עושה מלאכתו ומצניע קדושתו למכור פנימית חייבת במוזה משום דכל דירתו בה והחצינה פטורה דלאו דירה הוא שאינה עשויה ללא לצאת ולבא דרך שם ולהכניס שם תנאים ולא דמי לבית שעור דאמרין דחייב ההם קביע תשמישתיה והבא לא קביע : יג בית שאין בה ד' אמות פטור דלא מיקרי בית שאינו ראוי לדירה ואם יש בו כדי לרכב ד' אמות על ד' אמות בשנה אע"פ שארבו יתר על רחבו או שהוא עגול או בעל ה' אמות כל שיש בקו המקיפו בחללו לדבוע ד' אמות על ד' אמות ראוי לדירה הוא וחייב יד בית שאין לו תקרה אינו ראוי לדור בתוכו ופטור אע"פ דשערי חצירות חייבין וסתם חצירות אינם מקורין שאני הצר שבתים מקורין פתוחים לתוכו ומשתמשין משם לבתים ומכתיב לתוכו לפיכך חייבין מה שאין כן כאן שאין משתמשים כן בתוכו לפיכך פטור ואם היה מקצתו מקורה ומקצתו אינו מקורה אם היה הקרוי כנגד הפתח חייב במוזה שראוי לדור מיר במקום ביאתו לשם והשאר נחשב לחצר והוא שהיה במקורה ד' אמות על ד' אמות : טו הבית אע"פ שאין לו דלתות חייב במוזה ויש מי שפטר וכל שמוחלקתם בזה המחייב לעשות מוזה בפתח הבית אע"פ שאין לו דלתות מפרש הוא על מוזהות ביתך ועל מוזהות שעריך ותווייהו פירושים פתח בלא דלתות כלל פתח הבית שיש לו פצימין ופתחי שערי החצירות והמדינה כו' והפטר הוא מפרש שער לשון דלתות ה"ק קרא על מוזהות ביתך ועל איזה מוזהות הבית כשיש שם שעריך דהיינו דלתות לפיכך כל זמן שאין בה דלתות אינה חייב במוזה ואם קביע פרשת מוזה על המוזה קודם תלית הדלת לא יצא ידי חובתו אע"פ שתולה הדלת אחר כך דהוי תעשה ולא מן העושה בפסול :

כג השיכר בית מן הגוי לאחר שלשים יום חייב במוזה דביתך מיקרי דשכירות מיכר הוא .

רפז איזה פתח חייב במוזה ובו ב' סעיפים .

א אין הפתח חייב במוזה אפילו הוא עומד במקום החייב אלא אם כן יש לו שתי מוזהות ומשקוף מרכיב מוזהות מלא בשני וז"ל משמע רבים שתי מוזהות ומרכיב גבי נתינת הדם על המשקוף ועל שתי המוזהות ש"מ דבכל מקום שנאמר מוזהות שאני בלא המשקוף עליהם ואם אין המשקוף שהדלת שוקף עליו למעלה ישר , אלא אבן נכנס ואבן יוצא או שאין המוזה ישרה אלא אבן נכנס ואבן יוצא פטור שאין זה נקרא משקוף ואין זו נקראת מוזהות שלכך נקרא המשקוף משקוף משום שהדלת שוקף עליו וכל זמן שאין כולן שוין וישרי אין הדלת יכולה לשקוף על המשקוף ביושר , ב בית שיש לו מזו"ל מכאן ומכאן וכיפה כמין קשת על ב' המוזהות במקום המשקוף אם יש בניבה קודם שמתחיל הכיפה להתקצר עשרה טפחים שהוא שיעור גובה הפתח או יותר חייב דחשיב כיפה משקוף דהא אפי' תחשב כל העגול סתים הוי נשאר שם שיעור פתח ואם אין בו י"טפחים קודם שמתחיל הכיפה להתקצר מפני שלמעלה בעגול כשרה מוצר ואינו רחב ד' אין כאן משקוף דסתם משקוף למעלה מפתח הוא ואין פתח פחות מד' הריב שאינו ראוי לכניסה ויציאה וכ"ש פתח שאין לו גובה עשרה טפחים שפטור ממוזה לכן כל ירא שמים יזהר לעשו' הפתח בכל הלכותיו גובה וברוחב ובשתי מוזהות ומשקוף עליהם קודם שיקבע בה כרשיות השייכים למוזה .

יז הרבה חדרים זה לפניו זה אחרים כולם חייבים במוזה דכולם פתחי ביתך מקרו .

יח ואם יש בבית הרבה פתחים פתוחים לחצר או לרשות הרבים ונעשו כולם לכניסת ויציאת בני הבית כולם חייבים אפי' נתמעטו הדרומים שאין רגילין עתה לצאת ולבא אלא באחת מהם . וז"ל לא היו מתחלה הרבה דיורים אלא שדר בו לבדו ועושה פתחים הרבה לכניסה ויציאה ואע"פ שאינו רגיל לצאת ולבא אלא באחת מהן חייב לעשות מוזה ככל פתח ופתח הואיל ומתחלה נעשו לכניסה ויציאה ומרתף שיש לו פתח מן הרחוב שמכניסין בו יין בחכיות גדולות ויש לו פתח קטן מן הבית שנכנסים ויוצאים בו תמיד אם פתח הקטן ראוי למוזה שיש בו גובה עשרה ורוחב ארבע חייבת כיון שנכנסין ויוצאין תמיד דרך אותו הפתח הקטן ושם הוא עיקר תשמישתיה לפיכך חייבת במוזה והגדולה פטורה מפני שאין תשמישה שם בכניסה ויציאה אלא לפעמים כשצריך להכניס בו היין בחכיות ואין זה תשמיש אלא במקרה ואינה נקרא פתח ובטלה היא לגבי פתח קטן שנכנסין ויוצאים בה תדיר מיהו אם אין בקטן שיעור פתח הראוי למוזה עושה בגדולה אף על פי שששתמשין בקטן בטלה דעתו שאינו אלא מעשה חור בעלמא וזו היא עיקר הפתח .

רפח במה נכתבים והיאך נכתבת ובו ט"ז סעיפים .

א כיצד מצותה ה"ל שיקח עור וכו' וצריך עור צריכה להיות מן המור בפ"ד כמו ס"ת ותפילין ויקח עור אחד שיש בו לכתוב פרשת שמע ופ' והיה אם שמוע ויכתבם ועושה לה ריוח מלמטה וריוח מלמעלה כמו חצי ציפורן וכתהלתה ישייר כדי לגלג אותה אחר שתכרך ובסופה אין צריך להניח כלל . ב ולכתחלה למצוה צריך לכתובה כרף אחד ואם כתבה בשני או בג' דפין כשרה . ג כתבה שלא על הסדר אפי' שכתב מלכתוב אות א' פסולה ואין לה תקנה שאם יגיינה הוי שלא על הסדר ואין צ"ל אם הקדים לכתוב פרשה והיה אם שמוע לפרשת שמע . ד כתבה בשני עורות אף על פי שתפרן יחד פסולה . ה אף על גב דכפר תורה ותפילין צריכין עיבוד לשמן מוזה אינה צריכה עיבוד לשמה לא מן התורה ולא מן ההלכה למשה מסיני שלא קבלו בהלכה למשה מסיני עבוד לשמה במוזה והכמינו האחרונים נתנו טעם לדבר דיש חלוק בין ספר תורה ותפילין למוזה דספר תורה ותפילין שעצמן הן מצוה שהם חובת הגוף ותדירין לפיכך הוצרכו לעשות להם חשיבת תורה והוצרכו לעבוד לשמה לפי שיהיה כעבודן למען יעמדו ימים רבים אבל עצמן של המוזה אינה מצוה דלא תיחשב מצוה אלא מפני הבית ואם אין בית אין מוזה לפיכך אינה חשוב כ"כ ולא באה ההלכה כו' לעבדה לשמה מ"מ אח"ל דלכתחלה למצוה צריכה עיבוד לשמה אבל בשעת הדחק כגון במקו' שאם ימתין לעור מעובד לשמה יתבטל מהמצוה וכתבנה על העור שאינו מעובד לשמה הנמצא ויקיים המצוה מיד עד שיבקש וימצא עור מעובד לשמה .

ו עור יש חלוק בין ס"ת ותפילין למוזה המוזה ה"ל"מ דעיקר מצותה לכתוב ארוכסוטום והעיל בסו' רע"א סוף ג' כתבתי איזה נקרא דוכסוטום וכשכותבין על דוכסוטום כותבין במקום שער ואם כתבה על הקלף או על הגויל כשרה מה שאין כן בס"ת ותפילין דאין דוכסוטום כשרה להן וקלפיה שלגו הם טובים וכשרים לכל .

ז כל דיניה בעניין הכתיבה והריו והתנין של שעטני ג"ץ הם כמו בס"ת .

ח והל"מ לכו"ע גבי מוזה דצריכה שירטוט ואם כתבה בלא שירטוט פסולה .

ט וכותב כל שיטותיו שוות שלא תהא אחת ארוכ' מחברתה ואם האריך כשיטה אחת יותר מבאותה שלפניו ובאותה שתחתיה קצר יותר מבאותה שלפניה ולפני פניה כגון שכתב באחת שתי

פטורה פירוש כך היה דרך ייצרי בלי חרם בימיהם עושים להם שתי סוכות זו לפניו מזו בפניו הוא רר ומצניע קדושתו ובחצינה הוא עושה מלאכתו ומצניע קדושתו למכור פנימית חייבת במוזה משום דכל דירתו בה והחצינה פטורה דלאו דירה הוא שאינה עשויה ללא לצאת ולבא דרך שם ולהכניס שם תנאים ולא דמי לבית שעור דאמרין דחייב ההם קביע תשמישתיה והבא לא קביע : יג בית שאין בה ד' אמות פטור דלא מיקרי בית שאינו ראוי לדירה ואם יש בו כדי לרכב ד' אמות על ד' אמות בשנה אע"פ שארבו יתר על רחבו או שהוא עגול או בעל ה' אמות כל שיש בקו המקיפו בחללו לדבוע ד' אמות על ד' אמות ראוי לדירה הוא וחייב יד בית שאין לו תקרה אינו ראוי לדור בתוכו ופטור אע"פ דשערי חצירות חייבין וסתם חצירות אינם מקורין שאני הצר שבתים מקורין פתוחים לתוכו ומשתמשין משם לבתים ומכתיב לתוכו לפיכך חייבין מה שאין כן כאן שאין משתמשים כן בתוכו לפיכך פטור ואם היה מקצתו מקורה ומקצתו אינו מקורה אם היה הקרוי כנגד הפתח חייב במוזה שראוי לדור מיר במקום ביאתו לשם והשאר נחשב לחצר והוא שהיה במקורה ד' אמות על ד' אמות : טו הבית אע"פ שאין לו דלתות חייב במוזה ויש מי שפטר וכל שמוחלקתם בזה המחייב לעשות מוזה בפתח הבית אע"פ שאין לו דלתות מפרש הוא על מוזהות ביתך ועל מוזהות שעריך ותווייהו פירושים פתח בלא דלתות כלל פתח הבית שיש לו פצימין ופתחי שערי החצירות והמדינה כו' והפטר הוא מפרש שער לשון דלתות ה"ק קרא על מוזהות ביתך ועל איזה מוזהות הבית כשיש שם שעריך דהיינו דלתות לפיכך כל זמן שאין בה דלתות אינה חייב במוזה ואם קביע פרשת מוזה על המוזה קודם תלית הדלת לא יצא ידי חובתו אע"פ שתולה הדלת אחר כך דהוי תעשה ולא מן העושה בפסול :

יז הרבה חדרים זה לפניו זה אחרים כולם חייבים במוזה דכולם פתחי ביתך מקרו .

יח ואם יש בבית הרבה פתחים פתוחים לחצר או לרשות הרבים ונעשו כולם לכניסת ויציאת בני הבית כולם חייבים אפי' נתמעטו הדרומים שאין רגילין עתה לצאת ולבא אלא באחת מהם . וז"ל לא היו מתחלה הרבה דיורים אלא שדר בו לבדו ועושה פתחים הרבה לכניסה ויציאה ואע"פ שאינו רגיל לצאת ולבא אלא באחת מהן חייב לעשות מוזה ככל פתח ופתח הואיל ומתחלה נעשו לכניסה ויציאה ומרתף שיש לו פתח מן הרחוב שמכניסין בו יין בחכיות גדולות ויש לו פתח קטן מן הבית שנכנסים ויוצאים בו תמיד אם פתח הקטן ראוי למוזה שיש בו גובה עשרה ורוחב ארבע חייבת כיון שנכנסין ויוצאין תמיד דרך אותו הפתח הקטן ושם הוא עיקר תשמישתיה לפיכך חייבת במוזה והגדולה פטורה מפני שאין תשמישה שם בכניסה ויציאה אלא לפעמים כשצריך להכניס בו היין בחכיות ואין זה תשמיש אלא במקרה ואינה נקרא פתח ובטלה היא לגבי פתח קטן שנכנסין ויוצאים בה תדיר מיהו אם אין בקטן שיעור פתח הראוי למוזה עושה בגדולה אף על פי שששתמשין בקטן בטלה דעתו שאינו אלא מעשה חור בעלמא וזו היא עיקר הפתח .

יט ארובה שבין בית לעלייה ועולים לה כסולם ועושה סביב הסולם היקף מחיצות פעמים למטה ברגלי הסולם ופעמי' למעלה בראשו ויש בו צור' פתח במקום שעושים אותו חייב ואם עשו למעלה וגם למטה חייב בשתים .

כ פתח שאחורי הדלת אם יש לו פצים טפח חייב במוזה פירש כגון שהפצים קבועים במקצוע הבית וב' פתחים מחוברים אחד לדרום ואחד למערב וקבע מוזה בחלל פתח הדרומי וכשהדלת סתום הוי פתוח למערב אחורי הדלת אם יש בעובי פצים המכדייל טפח בין פתח לפתח צריך מוזה אחרת לפתח מערבי הואיל ואין המוזה בחללו ואם לאו אין צריך מוזה אחרת שהרי הוא כמונחת המוזה באותו פתח עצמו .

כא לפיכך פתח אחד שהלקוה בעמוד בנתים כל שיש היכר ציר בה ובזה לצד העמוד הרי הם כב' פתחים וצריך מוזה לכל פתח אבל כל שאין צירים לצד העמוד אין העמוד מחלקן לשנים אפילו אם יש בעובי העמוד טפח ואינו חייב בשתי מוזהות דלא מחייב בשתים כשיש בעובי העמוד טפח אלא כשאחד בדרום ואחד במערב אבל כשיש הפתחים ברוח אחת אפי' יש בעובי הפצים טפח חשוב הכל כפתח אחד ואין הפצים עשוי אלא לגוי בעלמא כעין החלונות שחולקין בעמוד דחלון אחד מקרי ואין העמוד אלא לגוי הכי נמי הבא ואף ע"ג דגבי שער גדול שדרך לעשות פתח קטן אצל השער הגדול שאין פותחין תמיד השער הגדול ופתחים הקטן אם יש פצים רוחב טפח בנייהם צריך מוזה אחרת אף ע"ג שהם ברוח אחת שאני התם שהפתח הקטן נכדל מן השער הגדול לגמרי שהרי נפתח ונסגר כל א' בלא הבירו אבל הבא שאינן נכדלין זה מזה דכשנפתח נפתח גם זה נפתח וכן נסגרים ביחד ואין העמוד נעשה אלא לגוי וראי כחד השיבי ואין צריך אלא מוזה אחת .

כב השוכר בית בחוצה לארץ והרר כפונדק בארץ ישראל פטור ממוזה שלשים יום שאינו נקרא לו עדיין דירה

תיבות ובשניה שלש תיבות ובשלישית תיבה אחת רדי זו כשרה שזוהי נח שזהו הומה לתיבת שירה דאו ישיר משה רשיפה אחת ארכה ושיטה אחת קצדה ואין ממלא כל השיטה ובלבד שלא יעשנה כקובה או כזנב או כעגול פי' כקובה כאלה רחב מלמטה וקצר מלמעלה והיינו אחת שתיים שלש כזה וכן שלש שתיים ואחד כזה בעיגול כמשמעו שכל זה אינו נוי בתיבתה .

י על האר' לכתוב בראש שיטה אחרונה ולא יתו' בה יותר והטעם שבוה יהיה כימי השמים בסוף השיטה שלפניה ועל האר' בתחלת שיטה זו ויהיו כימי האר' מרוחקים זה מזה למי' שאריכו ימינו כי היכי דמרחקי שמים מאר' .

יא ונהגו לעשות כ"ב שיטין וזה התחלתן שמעיה' הרבנים לבנין ובשכבך בין והיה מצוה בכל יורה עשבו פה והשתחיתם השמי' ואברתם ושמתם אותם בדרך ובשעריך אשר על הארץ .

יב חסרות ויתירות כמו בתפילין וצריך לכותבה בימין כמו בתפילין .

יג ריוח שבין פרשת שמע לפרשת והיה אם שמע מצוה לעשותה פרשה סתומה ואם עשאה פתוחה כשרה לפי שאינה סמוכה לה בתורה .

יד וטובה מסופה לראשה מאחר כלפי שמע .
טו אמר להוסיף בה מאומה מבפנים לא חותמת ולא שמת שראה כאלו מכין לעשות לו קמע לשמירה ואין זה עיקר כונת המצוה אלא הקב"ה נתנה לנו שנוכר לומר - שמו הגדול ולא הוסיף אתו ולעבדו י"ת מאהבה לפיכך יעשה המצוה כתיקונה לקיים מאמר הכורא 'תברך והשמירה מעצמה תכא כי הוא שאמרנו והוא יצילנו על יד ימינו מכל מקום נהגו הסופרים על פי קבלתם לכתוב מבחוץ שרי כנגד תיבת והיה שמכפנים וסימן לדבר והיה שרי בצריך אל תקרי בצריך אלא בצריך כלומר במזוה שיש בה ציר יהיה שרי כנגד והיה וי"א נגד ריוח שבין הפרשיו' וכן נהגין ומניחין נקב בקנה נגד שם שרי כדו שיהא נראה מבחוץ עוד נהגין לכתוב מבחו' שם כוון במוכסו כוון נגד שמות ה' אלקינו ה' שהם כאלפא ביתא אותיות שניות של אלו השמות ויהפוך אלו האותיות מכתיבת המזוזה כדי שיגיע כל אות נגד האות שמתחלף בו כאלפא ביתא אבל בפנים אין להוסיף שום דבר כלל על השתי פרשיות .

רמ"ט מקום קביעות וכיצד נקבעה וברכתה ובו וסעיפיה.

א כשכא לקובעה יתגנה בשפופרות של קנה או של כל דבר כרי שלא תתפתח גלילתה ותתקלקל מחרה ויקבענה במקומה ויברך ברוך אתה ה אלקינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לקבוע מזוזה ולא יברך בשעת כתיבה דקביעה היא המצוה ולא הכתיבה ואע"ג דאי אפשר קביעה בלא כתיבה מ"מ הקביעה היא גמר המצוה ואין מברכין אלא בשעת גמר מצוה שהיא עיקר . ומי שיש לו שנים או שלשה פתחים הראויות למזוזה אם בא לקבוע כולם ביחד אין צריך לברך אלא ברכה אחת על כולם :

ב איזה מקום קביעותה בתוך חלל הפתח דכתיב בשעריך והיינו במקו' סגירת השער ואם היה עובי החלל ארבע או חמשה טפחים בגין חומת אבנים יתחננו בחלל בטפח הסמוך לרשות הרבי' האי טעמא כרי שפגע במזוזה מדר ועוד כי היכי דתינטריה לכל הבית שמכפנים מן המיזין ואם שינה אינו מעכב ובלבד שיניחנה במזוזה עצמה ויניחנה בגובה השער והיינו בהתחלת שליש העליון שימודד מלמט' למעלה שני שליש' הפתח וכשיכנס לתחלת שליש' העליון יתן שם המזוזה ואם קבעה למעלה מזה כשרה דילפינן מקו' שעריך שיניחנה בגובה השער דכתיב וקשרתם לאות על ירך וגו' וכתבתם על מזוזות וגומר הקיש כתיבת מזוזה לקשירת תפילין מה קשירה בגובה הזרוע כמו שנתבאר במקומו בעזרת השם אף כתיב' מזוזה יקבענה בגובה השער והוא שירחיקה מהמשקף טפח ופעמימה דילפינן נמי מהקשירה דרוע דהיי בגובה הזרוע ואינה בסוף גיבתי אלא מרוחק מסופו קצת הכא נמי כתיבה דילפינן מינה דהוא בגובה אינו בסוף הגובה אלא מרוחקת ממנו מעט דהיינו טפח ואם הפתח הוא נכזה הרבה יניחנה כנגד תיפיו אע"ג שאינה בגובה המזוזה כיון דטעמ' נמי הוא כרי שפגע במצוה מדר ואם יניחנה בגובה יותר הרבה מכנגד' בתיפיו יוצא ונכנס ואינה רואה אותה ואינו פוגע בה אע"ג דכתיב מזוזות ל' רבים אין צריך לקבוע מזוזה בכ' המזוזות אחת בימין ואחת כשמאל אלא במזוזה אחת דמרכיבין ולקחו מן הים ונתנו על שתי המזוזות זה בנה אב דכל מקום שנ' מזוזות אין שתיים בכלל עד שפרוט לך הכתוב שתיים וצריך לקובעה על ימין הגכנף דררשינן ביה דרך ביאתך והיינו ימין לביאה כשנכנס לבית דכי עקר אינש כרעיה ימיניה עקר ברישא ואם קבעה משמאל או אחורי הדלת חו' למזוזות השער פסולה דדרך ביאתך בעינן ואפי' אם הוא אפר כרגליו והגלא דשמאלא

דשמאלא הוא עוקר ברישא לא אמרינן יניחנה בשמאל דדרך ביאתך הוא לגבי רידי' מדי דהוי אופיילין דרשאני מזוז' דהוי לשימור כל בני הבית מה שאין כן בתפילין דהיינו ליה לחודיה

כג"ה

מן החבוי עולמו נוסחא אחרת וז"ל . ויש עשר ביות דרך ביאתך ולא נכנסו לל' מאס דקב"ה ליה ז"ל כיון דמפניו לרבות חכמינו כל הכתובים אחד עשרי בתול ואחד עשרי תירות נ"י דמזוזה לל' ריש מ' רפ"ו ותלמוד למהו ירבו ימים וגו' מרביע כל האדם כתיים והיינו כל אדם כפי ישרא' וענה דמלך תלמידי בניי בצורה מלחא ג"כ לעל ריש סתין רפ"ו א"כ ביהך למה לו י' למטוטי על מה שאינו נקרא בית אלא והיינו כל האדם כפי ישרא' ויש עשרי פטורים מתורה וכוונת הל"ס נקראים בית ע"כ על מזוזות הבית חבוי ליה מאי ביהך וז"ל למטוטי בית האבא או בית א' שחפני אלא כגויר ביהך ולא בית אבא או בית א' יחד ולא בית א' רבים דהיינו שתיים א' כד נרדבו טולס תנותן ירבו ימים וגו' לא חו' כתבן כתיים על אורה אלא על פתח ר"ל הך ביהך' לומר כדרך שאלה רגיל לניסם לבית דהיינו חתין הביאה כדי פקד אלה מלעל ט' ולא חתין הביאה ואין לנקטת א"כ וינחמה כתיבה לכרי טא דלחא' כל הכר' אשכחן דקד' חס' פיה מה לו למטוטי חכ' ביהך' הוה ליה לחומר מאי ביהך' אלא ע"ת דרדי' כ"ל .

ומה שדרשו ביהך דרך ביאתך ולא כפשוטו נראה לי משום דקשיא להו ז"ל כיון דסופינו לרבות מבשעריך כל השערים אהר שערי בתים ואחד שערי הצירות כו' כדכתיבנא לעיל ריש ס' רפ"ו אם כן ביהך למה לי על מזוזות שעריך הוה ליה למכתב דריו וא' משום בית דירה קאתי לאשמעינן על מזוזות שערי דירתך היה לו לומר כיון שעריך בית משום דירה כתבו לכך דרשונו ג"כ ביאתך ואין להקשות אם כן דלמא כיליה לחגי דא דאתא ובית דירה מנלן דא"כ ביאתך הוה ליה לומר מאי ביהך' אלא ש"מ תרתין ג"ל .

ג ואם אינו ניכר איזה ימין לביאה או לציאה כיצד כנון מי שחולק ביתו לשנים ובכל חלק יש פתח פתוח לרשות הרבי' ובמחיצה החולקת יש פתח פתוח מזה לזה ועתה כאותו פתח אין ידוע איזה חשוב ביאה או יציאה מזה לזה או מזה לזה אז אנו דולכין אחר היכר ציר פירוש במקו' שעושה החור שבסוף שציר הדלת סוכב בו ומעמיד שם הדלתות הוא הבית וברוך שנכנסים לו קובע אותם ולא דרך ימין כשיוצאין ממנו ופתח שנכנסין בו מן הב' לבית החורף שלנו נראה לי שעושין המזוזה בימין הכניסה שנכנסין מן הבית לבית החורף שעיקר תשמיש שלנו הוא בכתי החורף שלנו ולא משגיחין בהן כהי"כ ציר כלל דכין הציר הוא מבחוץ בין הוא מכפנים עושין המזוזה בימין הכניסה נראה לי .

ד כיצד קובעה יסמך אותה כמסמרים במזוזות הפתח או יהפור בה חפירה ויקבענה בה שכל זה הוא נקרא על מזוזות וגומר ובלבד שלא יעמיד לחפור טפח כעומק המזוזה ואם העמיד לה טפח פסולה שאין זה על המזוזה אלא תוך המזוזה .

ה קבעה כמזוזות הפתח בעודה תלושה ואחר כך חברה לפתח פסולה משום תעשה ולא מן העשוי כפסול כלומר שזה הומה לתעשה ולא מן העשוי הנאמר גבי סוכה דהכא נמי כתיב וכתבתם על מזוזות ביהך דמשמע שתקבעם על המזוזה כשהיא שקוע בבניין של ביהך ולא שתקבעם במזוזה ואחר כך תשקע המזוזה לבניין ביהך שאין זה כמשמעו של וכתבתם על מזוזות ביהך :

ו כבר אמרנו שצריכה להיות על המזוזה ולא תוך המזוזה לפיכך אם עשאה כמין נגר דהיינו שתחבה בתוך עומק המזוזה ככריח שנכנס בחור פסולה שזה נקרא גם כן תוך המזוזה ולא על המזוזה אלא צריך שיניחנה על המזוזה וכדכתיבנא סעיף ד' . והנהגה זו יש אומרים שצריכ' להיות ארכה לאורך מזוזות הפתח שיהיה קבועה שם בעמידה ויש אומרים אדרכה זה הוא גנאי לה להעמידה כך דגפו מת אמרנן דקבורה כזו נקרא קבורת חומר 'ולפיכך אומרי' שצריכה שתהא שכובה ארכה לרובב מזוזות הפתח כמו שהיו הס"ת ותלושות שבארזן שכובו בארזן ולא עומדין ואנו נהגין להניח אותה לא שוכב ולא נקף אלא כשיפוע באלכסון כדי לצאת ידי שניה' וכיון שהיא ראש המזוזה דהיינו שיטה ראשונה שכתוב בה שמע לצד פנים ושיטה אחרונה לצד חוץ דבוה נמי הוי קבועה דרך ביאתך לבית ויכוין שהיא שמע דהיינו סוף גלילתה לצד חוץ דהיינו לצד אויר הפתח וכן נהגין שקובעין אות' באופן שראין שרי מבחוץ שהיא כתוב בראש השיט' נגר והיא או נגר אוירו לפי מנהג קצת וממילא איזומן כך שאף גלגלתה מבחוץ .

ר"ן שלא לכתוב אותה על גליון ספר תורה ובו סעיף אחד

א ס"ת או תפילין שכלו אין עושין מהם מזוזה ואין כותבין אותה על גליונים ס"ת לפי שאין מורדין מקדושה המורה לקדושה קלה כתב מורי מהרמ"א ז"ל אבל מותר לתקן הספר תורה עצמה ע"כ גליונותיה ופעמא שאין בזה לא מעלה ולא מוריד מיד דוקא כשהיא לתקנה בעניין אחר והיא צריך לגנוזה אם לא היה מתקני' אבל אם איפשר לתקנה בעניין אחר לא יתקנה בגליונותיה דמכל מקום קצת הוא מיקל וטולול בה כמה שחתך מצנה ומתקנה בו אלא יתקנה בעניין אחר אפילו אינו מינה כגון שהספר תורה ממילין וצריך לתקנה בקלפים לא יחתך גליונותיה ויתקנה בקלפים עד כאן .

פי שהיא מונחת בקרקע כאלו היתה מונחת בכלי המי והעומר מתורה אם יוצה לחזור ללוקטה כך כמו שהיא והא דאמינן לעיל כל שלא השרישה אסורה עד העומר הבא היינו בגירולין או דילמא נימא כיון שזרעה בקרקע הרי בטלה אגב קרקע וכי הוה וליקט לה חשיבה כגירולין ואסור לעצמה בתוך ארבעה אולונין להורמא שהיא ספקא דאורייתא

ק"י ע"ד: ספקא לן בשיבולת שועל שהביאה שלוש קודם העומר ועקדה אחר העומר וחזר ושתלה והוסיפה אם התוספו אסור העיקר שהיה או לא ולא איפשיטה ולחומרא

דיבין שכירו לגמור השחיטה תקח לך קרינן ביה זחיב לשלח או דילמא השתא מיהת כל זמן שלא גמר בהם שחיטת הימנים או הוה שביק להו כן הרי טריפה והוה כאן לך ולא לכלבדך ועמור מלשלוח ונטול את האם בהותר ואחר כך גומר השחיטה לכיכר הבא נמי הוה דינא לשלח ואם לא שלח אנו לוקה

יא מרדכיב רובצת ולא כתיב יושבת דקרקע חכמים ז"ל שאינה צריכה להיות יושבת על האפרוחים או על הבצים בכל גופה אלא אפילו היתה מעופפת על הקן אם כנפיה נוגעת בהן זהו גם כן בכלל רובצת זחיב בשלוח לאפוקי מעופפת ואינה נוגעת שפסוד משילוח דאם לא כן מעופפת מבעי ליה ואפילו נוגעת מן הצד פסוד שאין זה נקרא רובצת אלא מעופפת

הלכות ערלה

רצד ימי ערלה באיזה מקום נהג ובשל מי וכו' כ"ח סעיפים

א כתיב כי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פרוי שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל לפיכך כל הנוטע עץ מאכל מונה לו שלש שנים מעת נטיעתו וכל הפירות שיהיו בו בתוך השלש שני' אסורין בהנאה לעולם ואינו ניתירן אפילו על ידי פדיון וכתבי וערלתם ערלתו והאי ערלתו מיותר הוא דהוה ליה למכתב וערלתם את פרוי ערלתו למה לי אלא לרבות שיהא ערל ואסור הנאה לעולם ומדכתיב את פרוי דרשינן את הטפל לפרוי כלומר שהיא ערלה נוהג בין בעיקר הפרי בין בנרעין בין בקליפה כגון קליפי אגוזים ורימונים והנץ שלהם זחלגין והגרעינים של ענבים והתמר העשוי מהם והפנין והתמרים שאינם מתבשלים והענבים שלקו ואין נגמרים כבישולם כולם חייבים בערלה דכולם טפל לפירי הם אבל פטורים הם מרבעי דגבי רבעי כתיב כל פרוי קרש הלולים זלא כתיב את ודרשינן פרי אתה פודה זאי אתה פודה לא בוסר ולא פגים וכל שכן קליפין ויש מי שאסר תמרים שאינם מתבשלים אף ברבעי דס"ל שהם גם כן בכלל פרי הן

הלכות חרש

רצג דיני חרש ומתי נהג וכו' ה' סעיפים

א אסור לאכול תבואה חרשה עד שיקרב העומר שהוא ביום ששה עשר בניסן שנאמר ולחם וקלי וכירמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלקיכם חוקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם ונתנה התורה שני זמנים להיתר: אכילתו אחר בהקרבת הקרבן והיינו העומר ואחר בעצם היום הזה סתם בעיצומו של יום ופירשו חכמים ז"ל אחד בזמן שביט המקדש קיים והשני בזמן שאין בית המקדש קיים פירש בזמן שביט המקדש קיים כשהיו יודעין שנקרב העומר מיד היו מותרין באכילת חרש זבזמן שאין בית המקדש קיים זמן התירו הוא בעיצומו של יום אך בפ"י עיצומו של יום נחלקו בו יש מפרשין אותו עד שיאיר המזרח של יום י"ז מיד מותר מפני שפירשם עד עצם זגומר ולא עד בכלל ויש מפרשין עד עצם היום וגומר ועד בכלל והיינו כל יום י"ז עד הערב אסור ואולונין לחומרא ובחוצה לארץ שעושים שני זמנים אסור כל יום י"ז שהוא ספק יום י"ז ואין אוכלין עד תחלת ליל י"ח זאיסור חרש נוהג בכל חמשת הימין הכשרין למצה דלפינן לחם לחם ממצה ובמצה כבר מבואר במקומו בלבוש דתכלת שהיא מחמשת מינין

ב ואיסור החרש אע"פ שהוא חובת קרקע נוהג בין בארץ בין בחוצה לארץ דכתיב בכל מושבותיכם בכל מקום שאתם יושבי משמע בין בארץ בין בח"ל בין בשל ישראל בין בשל גוי

ב אבל העלים והלבלבם וכו' נפנים והיינו כשחזתין הגזן נוטף ממנו כמו מים מותרים משום ערלה וכל שכן משום רבעי דמותרין שאין אלו נקראין לא פרי ולא טפל לפרי דטפלין לאילן עצמו

ג ערלה אינו נוהג מן התורה אלא בארץ ישראל ובחוצה לארץ נהג מקבלת הלכה למשה מסיני שכל מה שהוא חובת קרקע כלומר שמוטלת על הקרקע או גירוליו כגון תרומת ומעשרות חלה לקט שכחה ופאה שביעית חרש ערלה כלאים מן התורה אינו נוהג אלא בארץ שכן דרשו רז"ל על פסוק אלה החקים והמשפטים אשר תשמרו לעשו' בארץ וגו' כל הימין אשר אתם חיים על האדמ' וזמרו החק' אלו המדרשות והמשפטי' אלו הדינים אשר תשמרו וזמנה לעשות זו מעשה כלומר המשנה מביאה לידי מעשה בארץ שומעני יכול כל המצות כולן לא יהיו נוהגים אלא בארץ תלמוד לומר כל הימין אשר אתם חיים על האדמה משמע בין בארץ בין בחוצה לארץ אי כל הימים יכול יהו כולם נוהגים בין בארץ בין בחוצה לארץ תלמוד לומר בארץ אחר שריבה הכתוב ומיעט ועתה צא ולמד ממה שאמור בעניין על איזה מהם אמרה תורה בארץ ולא בחוצה לארץ ועל איזה מהם אמרה על הימים אשר אתם חיים על האדמה בין בארץ בין בח"ל שכן בארץ ידעת שאתה משלש עשיה מידות שבתורה היא דבר הלמד מעניינו ומה אמור בעניין ע"ו שנאמר מיד אחר אשר אתם חיים על האדמה אבד תאבדו את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים ונמר והרי זה בניין אב מה ע"ז מיוחדת שהיא חובת הגוף ונהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ דעלה קאי כל הימים אשר אתם חיים על האדמה אף כל שהוא חובת הגוף ונהגת בין בארץ בין בח"ל ומינה שמענין שכל שהוא חובת הקרק' אינה נוהגת אלא בארץ חוץ מחדש שכבר רבתה התורה בכל מושבותיכם בכל מקום שאתם יושבים וא"כ ערלה שהיא חובת קרקע אינה נוהגת מן התורה אלא בארץ ישראל לפיכך אילן שכל צלף שיש בו ג' מינים הראוין לאכילה תמרו' ואביונ' וקפריסין ועיקר הפרי הם האביונ' ותמרות הם גם כן מין פריי קפריסין הם קליפות שומרי דשומר הפירי הילכך בצלף של ערלה בא"י האביונות הם חייבים בערלה מן התורה שהם עיקר הפרי והתמרות חייבים בא"י מדברי סופרים והקפריסין מותרין באכילה ואף על גב דאמינן לעיל בשאר הפירות דגם הקליפות חייבים בערלה מאת הטפל לפירי איפשר לי לומר דקפריסין גרועי' הם משאר קליפי הפירי מפני שהם קליפות על הקליפה התתונה כמו באביונ' ולא מתרבי מאת הטפל לפרוי במה דברים אמורים בארץ ישראל שעיקר ערלה דאורייתא וק"ל מקראי דספיקא דאורייתא לחומרא כמו שנתבאר לעיל לפיכך החמירו בה רבנן גם כן בקצת דברים כגון הכא בתמרות שאסרו מדבריהם אבל בערלת חוצה לארץ שהיא אינו אלא מהל"מ וגם הלכה הקילה בספיקא שכן באה הלכה מסני דודא' אסורה וספיקא מותרת כמו שיתבאר לקמן סעיף פ' לפיכך לא החמירו בה רבנן גם כן כל כך ולא נהג על התמרות בחוצה

ג תבואה שגורעה ונשרשה קודם ל"ז בניסן העומר מתירה דכתיב גבי חג השבועות וחו' הקציר בכורי מעשיך אשר תורע כשדה דקאי אלעיל מינה שלש נגלים תחוג לי בשנה שמפרש ואמר אחר הוא חג הקציר והשני הוא חג הקציר ונומר דהיינו חג השבועות וחכי פירושו דקרא והשני הוא חג אשר תקצור בו הביכורים וזה שתי הלחם תקצרם ממעשיך אשר זרעת בשדה והותרו כבר לאכול על ידי הקרבת העומר דשתי הלחם לא שרו להביא למקדש אלא מתבואה חרשה שהותרה כבר להדין ידי העומר דכתיב וביים הביכורים בתקייבכם מנחה חרשה לה' כלומר שהשתי הלחם יהיו ראשונים למנחת חטין הבאה מן החדש כי קודם הקרבת ביכורים שתי הלחם בחג השבועות לא היו רשאים להקריב שום מנחה מן התבואה החרשה שכל מה דשרי עומר להריט שרו שתי הלחם למקרב ואם כן שמע מינה דאשר תורע דכתי' גבי חג הקציר ארבעה הקד' העומר קאי וכתיב בשדה דמשמע מיד שתהא נקלט ונשרש בשדה אז התורה על ידי העומר ומילא שמענין שכל תבואה שלא הושרשה קודם לשה עשר בניסן אסורה עד שיבא עומר הבא ומה שאנו קונין עכשיו שבר מן הגוים אחר הקציר קודם עומר הבא ואין אנו חוששין לחרש שזא השעורים לא השרישו קודם לעומר משום שהוא ספק ספיקא ספק משעורים של שנה שעברה או משנה זו ואם תמצא לומר משנה זו דילמא נורע ונשרש קודם העומר מכל מקום בנימי תבואה שזורעי' ודאי לאחר הפסח כגון במקצת מדינות שזורעין שעורין ושיבולת שועל לאחר הפסח יש להחמיר אחר הקציר אם לא שאין דלתות המדינה נעולות וכאן רוב תבואה ממקום אחר שזורעין קודם הפסח שאז סומכין על אותה התבואה ותולין השכר באותה התבואה וכן הדין אפי' באלו המדינות שברוב השנים זורעין קודם הפסח אם לפעמים נמשכין מי החורף עד לאחר הפסח עד שזורע בפסח שבכל הגליל זרעו אחר הפסח יש להחמיר ולחוש מן הסתם אבל אין להורות ולמחות לאחרים במקום שרוב שתייתן ואכילתן ממינים אלו כי מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזירין

ד תבואה שגורעה אחר העומר וקצרה וחזר וזרעה קודם העומר השני ובשעת העומר השני היתה תחת הקרקע ולא התחילה עדיין לשרש ספקין כיון שעדיין לא נשרשה אם נאמר אף על

ממעשר שני וכו' וכו' ומעשר שני אינו נוהג בחוצה לארץ דהא חובת הקרקע הוא נכר רבעי אינו נוהג בחוצה לארץ אע"ג הערלה נוהג וכל פירות הבאי משעברו שני ערלה מותרין בלא פדיון ויש אומרים שאין רבעי נוהג בחוצה לארץ אלא בכרם ולא בשאר אילנות וטעמא משום דאיכא פלוגתא בגמרא בין רבעי אפילו בארץ ישו אל איכא למ"ד רבועי נוהג בכל הנטיעות כמשמעות פשוטה דקרא דכתיב ונטעתם כל עץ מאכל וגו' ועליה קאי ובשנה הרביעית יהיה כל פרוי קודש חילולים לה' וגומר שפי' אחליה והדר אכליה וכדכתיבנא לעיל ואיכא למאן דאמר שאפילו בא"י אין דין רבעי נוהג אלא בכרם ולא בשאר נטיעות משום שהוא הדרש חילולים לשון רבים שתי פירושים לשון חילול כמשמעו ולשון חילול שפירש אחליה והדר אכליה ומפרש אין חילול אלא במקום חילול כלומר אין פדיון ומחללין אלא דבר שמחללין ואומרים עליו שירה והוא הו"ל שלא היה הלוים אומרים שירה במקדש אלא על היון כשנסמכין נסכי מזבח כדילפינן מקרא דיון משמח אלקים ואנשים ובמאי משמח אלקים אלא בזה שאומרים עליו שירה וס"ל ל"א שכא ללמדך הכתוב דחילולים שאין תורת רבעי נוהג אפילו בא"י אלא בכרם כלומר אין חילול אלא במקום חילול וקיימא לן כל המיקל בא"י הלכה כמותו בח"ל לפיכך בח"ל קי"ל אין דין רבעי נוהג אלא בכרם .

ח ערלה אע"פ רחוקה וזקוקה היא נוהגת בכל מקום ובכל זמן בין בשל ישראל בין בשל גוי אלא שבא"י נוהגת מן התורה ובח"ל מחלכה למשה מסני ואסור לישאל ללקוט פירות מאילן שהוא ערלה אפילו לגוי ואפילו האזור של גוי שכל גוי משום שנהנה הישראל כמה שהגוי מחזיק לו טובה על זה וכבר אמרנו דערלה אסורה בהנאה ע"ל סעיף ב' .

ט ספק ערלה בא"י אסור דספקא דאוריית' לחומרא ובח"ל מותר אע"ג דקי"ל בכל מקום חומר ה"למ בחומר של תורה ולאסור ספיקו כמו בשל תורה הכא כן קבלנו מסני דודאך תהא אסורה וספיקה תהא מותרת כיצד כרם שיש בו נטיעה של ערלה ושאר נטיעות המותרת וענבים נמכרים חוצה לו אלא שאינו יודע בודאי אם הם מכרם זה או מכרם אחר בארץ ישראל אסור ליקוץ מהם ובסוריא מותר ליקח מהם בח"ל אפי' יודע שהובאו מאותו הכרם מותרין ויכול לתלות שנבצרו מן הנטיעה המותרת אשר שם ובלבד שלא יראו שנבצרו מנטיעה של ערלה דה"ל ודאי ערלה שאסורה גם בח"ל מהלכה למשה מסני .

י וכרם שהוא כולו ספק ערלה דהיינו שספק בכולו אם עברו עליו ג' שנים או לא אע"פ שאין שם שוב ודאי דכולם קיימי בספק ערלה ובא"י פשיטא דאסור אפ"ה בסוריא מותרות ואצ"ל בח"ל דמותרות ונ"ל ובלבד שלא ילקוט אותם ביד אלא אם ילקוט אותם ישראל אחר שלא בפניו או גוי אפי' בפניו מותר לו לקחם ממנו נ"ל .

יא חזית של יין הטמוג' בכרם של ערלה אם אין בו חשש סתם יין של גוים מותר לשתיתו ואם יש בו חשש סתם יינם מותר בהנאה שאין הגגב גונג יין מכרם זה וטומן בתוכו אבל ענבים שנמצאו טמוגים בו אסורים שקרוב הדבר שגנב' ממנו וטמוג בתוכו . יב אסור ליטע פרי של ערלה שהרי הוא אסור בהנאה ואם נטעו תפירות שיוצאין ממנו מותרים דק"ל זה וזה גורם כי הכא דפרי דאסירא וקרקע דהתיורא נרמו לאילן שויבא מותר ומוותר ליטע חזיר של ערלה פ' ענף מאילן של ערלה מותר לנטעו שיגדל להיות אילן שאין אסור ערלה אלא בפרי ולא בענף .

יג ישראל וגוי שקבלו שותפות בשדה אח' לנטעה יחד אם התנו בתחלת השותפות שהיא הגוי אוכל שני ערלה וישראל אוכל ג' שנים משני היתר כנגד שני ערלה הרי זה מותר דכיון שההני כן מתחלה לא זכה הישראל עדיין בהלקי בשותפות אלא הגוי לבדו ואחר כלות ימי הערלה זכה הישראל גם כן כנגדו ג' שנים אחרות לכדו ואין כאן חלופי ערלה ובלבד שלא יבאו לחשבון כיצד נטע שחשוב כמה פירות אכל הגוי בשני ערלה שיאכל הישראל גם כן כל כך פירות כנגד אותן הפירות שאכל הגוי אפילו אם התנו מתחלה בזה אסור דבזה מייכה' מילתא דלא משו' זכותו לבדו אבל הגוי כל הפירות שאכל אלא מתחלה היתר דעתן שיוני מיד שניהם בפירות זה חציין וזה חציין וכשיאמר הישראל לגוי אכל אתה חלקך בשני ערלה ואני אטול חלקי בשני היתר נמצא שנטול חלופי ערלה וזה אסור דהא מתנהי מפני ערלה ואם לא התנו מתחלה אפילו לא באו לחשבון אסור דמתמא וכו' מתחלה שניהם יחד וחלופי ערלה היא נטול ויש מותרין אפילו לא התנו מתחלה אלא שהישראל אומר לגוי אחר שקבלו השותפות טול אתה שני הערלה ואני אטול שני היתר כנגדן דאף על גב דקבלו השותפות יחד לבתחלה מכל מקום כיון שאמר ליה הישראל לגוי היה אתה עיבד בשלשה שנים הללו וטול הפירות ואני אעבוד שלשה שנים אחרים ואטול הפירות אין כאן אסור שליחית דהא ישראל נמי שרי לעבדה ואי משיים אכילה שישאל אוכל כנגדו ונמצא שנהנה מפירות ערלה שמכין אין זה נהנה שכן המשפט שנה שזה עובד י"א אוכל .

יד מותר לומר לגוי בשנת היתרה עבוד כרמי ותטיל פירותיה תן לי כרמך שעברו עליה שני ערלה ואעבדה ואטול פירותיה כי העובר

בחוצה לארץ ואמרו בח"ל האבינוגות חייבי' ותמרות שאפילו בא"י אינו אלא דרבנן בח"ל מותרין וכ"ש הקפריסין .

ך שלש שנים הללו אינם נמנים מיום אלא הולכים בהם אחר שנות עולם שהוא מתחיל מתשרי וילפינן לה מקרא דכתיב שלש שנים יהיה לכם ערלים ובשנה הרביעי' וגו' וילוף שנה שנה מהתם רכתיב מראשית השנה ועד אחרית שנה שפירש מראשית השנה נידון מה יהא בסופה מה התם תשרי אף הכא תשרי וכ"ל התם גופיה מגלן ותשרי הוא דכתיב תקעו בחרש שופר בכנסא ליום חגיגו כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב ש"מ שיום המשפט והדין לאלקי יעקב הוא כיום החג שהחדש מתכסה וכן ואיזה חג שהחדש מתכסה בו הוי אומר זה ראש השנה ואם נתעברה השנה נתעברה לערלה ולרבעי ופעמים שאינו אלא שתי שנים ומ"ד יום ופעמים שהם יתירים על שלש שנים כיצד נטע מקדש ששה עשר באב שגשאר עדיין מ"ד יום עד ראש חודש תשרי כיון שהגיע ראש חדש תשרי עלתה לה שנה פירוש משום דילפינן מקרא דקבלה דשלשים יום בשנה חשובין שנה לנטיעה ומפני האריכות לא אאריך בהם שאין בה צורך כל כך דמטא דמסתבר ג"כ הוא מהו אחו"ל אין השלשים יום חשובין שנה אלא אם קלטו הנטיעה בקרקע קודם השלשים יום וקום להו לחו"ל שאין נטיעה קולטת בקרקע פחות משתי שבתות שהם י"ד יום והיינו מ"ד יום שאם נטע מ"ד יום קודם ר"ח תשרי עלתה לו שנה ומונה עוד כ' שנים ואם נטע ביום י"ז שאין כאן מ"ד יום שלמים וכ"ש מ"ד י"ז ואיך אין אלו חשובין לכלום שהרי צריך למנותם מתשרי ומונה מ"ח תשרי הבא ג' שנים שלימים ולא עוד אלא גם לאחר ר"ח תשרי של שנה רביעית כל הפירות שיחנמו בו קודם ט"ז בשבט יש להם גם כן דין ערלה אע"פ שנגמרים אח"כ וטעמא משום דקי"ל דאילן גרל על רוב מים של שנה שעברה וכל שהוא חודש בין תשרי לט"ז בשבט היינו מחמת יניקת מ' שלפני ראש השנה ומאותה יניקה חנטו פירות הללו ולפיכך הרי הן כאלו חנטו קודם תשרי דהנטיה זו משרף שלפני תשרי הוא והרי עדיין הוא ערלה אף על פי שנגמרים אחר כך והחנטיים בו מט"ז בשבט של שנה רביעית עד ט"ז בשבט של שנה חמישית נקראים רבעי ולאחר ט"ז בשבט של שנה חמישית הם חולין גמורין .

ד י"א הא דאמרין שלאחר תשרי של שנה רביעית כל הפירות שחנטו קודם ט"ז בשבט יש להם גם כן דין ערלה אף על פי שנגמרים אח"כ היינו דוקא בנטיעה שהקלנו עליה בתחלתה כגון שנטע קודם י"ז באב וחשבנו לה המ"ד יום לשנה שלימה שזה קולא הוא לגבי דיו"ל לפיכך משו"קולא שהקלנו עליה בתחלת' תחמ"עליה בסופה שלא תשלם שנת' עד חמש' עשר בשבט אבל בנטיעה שלא הקלנו עליה בתחלת' כגון שנטע'מ"ז באב ואילך ולא התחלנו למנו' לה שלש שנים עד ר"ח תשרי כוז בשלם שנתה גם כן ב"ח תשרי ולא נחמיר עליה בהנפתה מ"ח תשרי . ואיך עד ט"ז בשבט וי"א דלא שגא והבי מסתברא לפי הטעם שכתבנו בסעיף הקודם שאין חלוק ביניהם :

ף פירות רבעי יש להם דין מעשר שני לכל דבר דילפינן ג"ש דקדש קדש ממעשר שני כתיב הכא קדש חילולים לה' וגומר וכתיב התם וכל מעשר הארץ וגומר קדש לה' והאי חילולים פירשו רז"ל שהוא לשון חילול דאמר רחמנא אחליה והדר אכליה כלומר הוציא לחולין על ידי פדיון אם באתה לאוכלו חוץ לירושלם לפיכך בזמן הבית היו צריכין להעלותן לירושלם לאוכלם שם כמו מעשר שני או לפדות' להעלות הפדיון שם והם היו מותרין מיד אחר הפדיון והאידנא שאין יכולים להעלותם לירושלם פדיון אותן אחר שיגמרו ויתלשו קודם לכן אין ראויין לפדיון כמו גבי פדיון מעשר שני דכתיב ביה להוסיף לכם תבואתו עד שיעשה תבואה ויגיע לעונות מעשר' זבזמן הבית שהיו פדיון אותן על מנת לאכול בעד המעות בירושלם היו צריכין לפדותן בשוויין אבל האידנא שאי אפשר להעלותן לירושלם מפני הטומאה ודמי פדיונם חולבין לאבוד הם כולן נפדיון בשוה פרוטה אפילו הם רבים ונראה לי דטעם דאסתבר הוא דכיון שאין יכולין להעלותן לירושלם פה אסורות לאכלן הרי אינן שוין אפילו פרוטה ואם כן זהו שוויין נראה לי וישלך הפרוטה לים הגדול או ישחקה ויפורנה לרוח או ישליכנה בנהר אחר שחיקה שלא ימצאנה אחר ויקחנה ויבדך בשעת פדיון בא"י א"ל אה' אקב"ל על פדיון רבעי ואם ירצה יפדה בפירות ששווה שוה פרוט' ופרוט' הוא א"מ"ל"ב במעה כסף ששוקל ט"ז גרעיני שעירה ומוטע הרגילה במינות אלו שקורין חצי וינ"ד הוא יתיר משוה פרוטה ופדיון עליו הרבה פירות רבעי פירו' רבעי פטורין מלקט שכחה ופאה פרט' ועוללות כדאמרין לעיל דגמרינן קדש קדש ממעש' שני וממעשר שני קי"ל דממון גביה הוא ולא ממון הדיוט דכתיב קדש לה' וכל שהוא ממון גביה אינו חייב בכל אלו דלא חייב' התורה בכל אלו אלא ממון הדיוט ופירות רבעי נמי ממון גביה הוא .

ץ דין רבעי נוהג אף בחוצה לארץ דכיון דערלה נוהג מה"למ כמו שכתבנו בסעיף הסמוך גם רבעי נוהג דהא כהא תליא בכל מקום שערלה נוהג גם רבעי נוהג ויש מי שאומר אף ע"פ שערלה נוהג בחוצה לארץ מחלכה רבעי אינו נוהג דהא גמרינן רבעי קדש קדש

לשרה או בשביל העצים לשרוף או לבניין פטור הונטעם כל עץ מאכל אמר רחנא את שהיא לאמכל חייב לטעו ולקרות פטור והוא שהיא ניכר שאינו לצורך אכילה כגון אם נטעו לשריף יהיו נטועין רצופין שאינו מרחיק בין אילן לאילן כראוי ואם הוא לבניין שאמשה הענפים כדי שיתעבו ואם לגדר שהוא במקום שצריך לגדור ואפילו אם צדו האחד בין פנימי בין חיצון בין תחתון בין עליון לצורך אחד מאלו וצדו השני לאכול את שלצורך אכילה חייב והשאר פטור ואם חשב א"כ עליו לאכילה בשנה ראשונה או בשניה מחשבתו הוציאו מדין כל אלו כיון שעיקרו סתם לאכילה עומד וחייב בערלה וברבעי ומונין לו יישעת נטיעה אבל אם לא חישב עליו לאכילה עד סוף שנה שליש' אין בו דין רבעי שאין דין רבעי בלא ערלה ואם נטעו ולאמכל ואחר כך חישב עליו לאחד מאלו לאו כל כמינה להוציאו במחשבתו מתורת מאכל שעיקרו להביא קאי וחייב בערלה וברבעי :

כך הנוטע לצורך מצוה כגון לצורך לולב או אחריו חייב שאין עשה ולא דעילה נירחין מפני שאר עשויים *

כה והנוטע בתוך שלו לצורך רבים איבא למיד שהוא פטור משום דרריש רבוי אחר רבוי והכי דריש כתיב ונטעתם משמע בין ליחיד בין לרבים ואלו נאמר ונטעת' כל עץ מאכל יהיו ערלים היינו אומרים כי הנוטע לרבים חייב אבל כישור ואמר יהיו לרבים ערלים ונטע נמי בין יחיד בין רבים הוי רבוי אחר רבוי ואין רבוי אחר רבוי אלא למעט ומיעט הנוטע בתוך שלו לצורך רבים שפטור ואין לא קי"ל כהאי פירושא אלא ונטעתם ליחיד משמע שאין דין רבוי לנטוע ולכל חד וחד קאמר ונטעתם וכתב רחמנא לכם לרבות הנוטע לרבים פ' לרבות' יחיד הנוטע בתוך שלו לצורך רבים שהיא חייב בערלה כן הנוטע ברשות הרבים כיון לעצמו בין לרבים ג' חייב בערלה דבכלל לכם ובכלל ונטעתם הוא ול"ש רבוי' ו"ש ביה' והגזלן שנטע חייב דבכלל ונטעתם הו' ל"ש נטיע' שלו או אינה שלו והנכרי שנטע בין לעצמו בין לרשאל חייב דמרמיעט' רחמנא הנטיעות שנטעו גנים עד שלא באו לארץ רכתיב כי תבאו ונטעתם פרט לשנטעו גוי' עד שלא באו לארץ ש"מ הא מה שנטעו גנים משכבא לאר' חייב בערלה והנוטע בכית ועל גג שמולאו עפר ונטע בו והנוטע בספיג' או בעצי' אעפ"י שאינו נקוב בכל אלו הנוטעה נקרא נטיעה כמו נטע בנן או כשרה וחייב בערלה

כן מדרבנן ונטעתם משמע דוקא ע"י נטיעה חייב בלא העילה מאלו מיהו אחו"ל ה"מ במקום שרשים וכמבאר אבל כישוב אפי' עולה מאלו חייב ונ"ל טעמא דבייש' אפי' עולה מאלו אמרינן ע"י עבודת הארמה שעברו בה עלה והיל בכלל ונטעתם והנוטע במקום שאינו ישוב ג' פטור דכי תבאו אל הארץ ונטעתם במקום ישוב משמע ולא במקום שאינו ישוב כמד"א שאינו עוש' טפילה כ"ל' בשאנו מטפלעמם להביא לישוב אבל אם היה עוש' כ"ד טפול חייב כן גוי שהיה מוכר פירות ואמר של עולה הן או של נטע רבעי הן אינו נאמן ואפילו אמר מאי פלוגי לקחתים אינו נאמן דלהשביח מקחו הוא יאמר כן הא דארינן דערלה אינו עולה אלא במאמץ מדרבנן הוא ואסמכתא אקראי והכי אסמכתא בתרומה אשכחן דעולה במאז רבתי' בתרומת מעשר מן המעשר שהוא אחד ממאה את מקדשו ממנו שפירשו דבר שאתה מרים ממנו מהדרשו אם נפל תניכו לפיכך כשנפל חלק אחד בתשע' ותשעה חלקים יהיה הכל מרומע ממילא שמענין שאם נפל במאה יעלה וכן הדין בכל מה שנקרא תרומה כנוחלה ובכורים שנקרא ג' תרומה בחלה כתי' ראשית ע"סותי' חלה תרימו ובכורים כתיב ותרימת יריך ואח"כ גמרינן מלאה מלאה בבכורים כתיב מלאתך ורמעתך וגומרי' ובכלאי הכרם כתיב פן תקחש המלאה וגמרינן גזירה שיה מלאה מלאה מבכורים מה להלן עולה אף כן אף עילה או מה להלן במאה אף כן במאה אמרת לא דכאן כלל הכתיב איסורו שאסרו בהנאה וכיון שכלל איסורו כפלו גם כן בהעלותו דהיינו שלא יעלה אלא במאמץ הרי כל בלא הכר' ע"ה במאמץ ערלה מניין אמרת כלאי הכרם אסור בהנאה וערלה אסור בהנאה מה כלאי הכרם עולה באחד ומאמץ אף ערלה עולה באחד ומאמץ *

הלכות בלא האילן

רצה דיני הרכבת האילן ובי' סעיפים

א כתיב את חוקתי תשמורו בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תורע כלאים ודרשו חו"ל דהא' שדך לא תורע בלאים לאי בכלאי זרעים לכו קמירי כיון דהוקש לבהמתך לא תרביע כלאים וילפינן לכו בהמתך לא תרביע כלאים הוא דבר המצויים כלומר שהרביעת הכלאים דבהמה ניכר לכל שמרביע מין על שאינו מין אף שדך לא תורע כלאים מיירי בדבר המצויים דהיינו הרכבת אילן שמרכיב מין בשאינו מין שהוא ניכר לכל מה שאין כן ברביעת כלאי זרעים וכיון דהוקש לבהמה מקשינן לגמרי לבהמה דאין הקש לחצאין ואמרינן נמי מה כלאי בהמה אפילו בחיוב לארץ דהא חובת הגוף הוא אף שדך לא תורע שהיא הרכבת אילן אפילו בחוץ לארץ אסורה מן התורה לפיכך המרכיב אילן באילן כגון שהרכיב יחור של תפוח באחריו או אחריו בתפוח הרי זה לוקח מן התורה בכל מקום בין בארץ בין בחוצה לארץ וכן המרכיב ירק באילן או אילן בירק לוקח בכל מקום *

ב ואסר מד"ס לישראל להניח לצד שרביב לו אילנו כלאים

העובר דינו שיטול הפירות ונ"ל דהך דינא הוא אפילו לפי הסכרא הראשונה דמעיף האסור דלית ליה לעיל הך סכרא הני מילי בכרם שקבלו בשותפות וזכה ישראל בחלקו ואחר כך אומר כן לגוי ואף ע"ג שהגוי עובר בהרם בשני ערלה רך השותף שטרות עובר שותף חבירו וזכה ישראל גם כפירות בשני ערלה וגם הגוי זוכה כמה שהישראל עובר אחר כך שאין הגוי שתפו מזכירו לו ומה שנטול הישראל חליפי הערלה הוא נטול אבל הכא כל אחד קנה כרמו לחבירו וכל אחד בעבודה שלו הוא זוכה שהרם קנה לו שאינו אלא בא"ל החליפו בכרמים לזמן וכל א' עובר בשלו ג' ל' מן מותר למכור לגוי פירות שני ערלה שיגדלו בג' שנים קודם שגדלו שעריין לא באו לעולם ואין זה נקרא נהנה מפירות ערלה * מן אחד הנוטע גרעין או יחור או שעקר כל האילן ונטעו במקום אחר ואחד המרכיב יחור באילן אחר וא' המכריך דהיינו שעושי' גומא אצל האילן ומשפיל אחד מענפי האילן ומטמין אמציעתו בגומא וראשו יוצא מצד האחר ונעשה אילן כולו חייבין בערלה והוא שחתכו מצד זה מעיקר האילן דנעשה זה אילן בפני עצמו או שאינו יונק ממנו אבל כל זמן שהוא מחובר וינק ממנו חשיב כאחד מענפיו ופטור ואם לאחר שגדל הענף שהכריך הכריך ממנו עור ענף אחד בארץ ועשה כן כמה פעמים זה אחר זה כל זמן שהראשון מחובר לעיקר האילן כולם פטורין הפסק הראשון מעיקר האילן חייבין ומתחילין למנות להן השלשה שנים משעה שהפסקיה והעיקר פטור ואם נעקר העיקר מהקרקע חוזר להיות טפל לענף שהכריך ומוניס בין לעקר בין לענף משעה שנעקר *

זן אף ע"פ שמנהג עובדי ארמה להכריך גפנים בכל שנה ושנה מותר לשותף יון מפנים הגוי' משום דספ' ערלה מ' תר' בח"ל ואפי' ברמי' שישראל עובדים אותם ומכריכין אותם בכל שנה ומסתמא שהם מכירים הערלה והווי להו וראי ערלה בח"ל אפי' מות' משום דאיכא למ' דמכריך ומרכיב אינו חייב בערלה אפי' בא' דרריש' ונטעת' כל עץ משמע דוקא נטע ולא מכריך ומרכיב ואע"ג דלא קי"ל באותו מ"ד בא' דאנן ק"ל מכריך ומרכיב בכלל נטע הם וחייב בערל' בא' מ"מ כיון דערלה בח"ל קילא היא כדכתובנא פעמים לפיכך קי"ל כל המיקל בארץ ישראל הלכה כמותו בחוצה לארץ מיהו יושב למ"א ג' תיר לרבי א"י ביי' של כרמי הגנים משום דרוביה דר' גפנים לא ערלה נינהו ואפי' ככרסיה שידוע וראי שיש בהם ערלה יש להחרי משום דקודם שיעברו עליה שני ערלה אינם עושים פירות ואם עושים הם דקים וקלושי' ואינם ראיין לעשות מהם יין *

חך אילן שנקצץ וחור וגדל מהשורש אינו חייב א"כ נקצץ מעט הארץ ומונילו משעת קציצ' דההי' שעתא ה"ל כשע' נטיעתו ואם נשאר ממנו כל שהוא פטור דעורנו אילן מקמי' והרי נטעו מומן ארץ יט' אילן שעקרו רוח או שטפו נהר והולכו למקום אחר ומהעפר שסביב לשרשי' הולך עמו והוסיף עליו שם עפ' ונשרש שם כארץ אמרין אותו אם היה יכול לחיות בעפר הא' שבא עמו בלא תוספת עפר אחר ה"ז כנטוע במקומו ופטור מהערלה ואם לאו חייב * כ אילן שנעק' ונשאר משרשו מחובר אפי' כעובי המחט שמתחין הנגד לאחר אריגה בידוע שיכול לחיו' בלא תוספות עפר ופטור אפילו הוסיף עליו עפר הרבה *

כא ילדה שאינו נבזה טפח חייבת בערלה לעולם אפילו יותר' מג' שנים עד שתגדל טפח משום מראית העין שגראה לכל כאלו היא בת שנתה בר' א' בנטיעה א' א' אפי' שתי' כנגד' שתיים ואחת יוצא ונב שכן דרך לנטוע בפ"ע בכרם שהוא כבר מלא נטיעות אבל לאם הן הכרם כך שרי דא"ל קלא שכרם זה נטיעות קטנות יש ונקות הן כב בהרבה שנפסקה והיא מלאה פירות פי' ענף אחד מלא פירות שנפסק מאילן זקן וכן אילן זקן ובו פירות שנעקר ממקומו עם הפירות ושתלן במקום אחר או שהרכיב הענף עם הפירות בילדה אלו הפירות אם תלשן מיד וראי פטורין שגדלו במקום פטור אבל אם הניחם שם במקום ששתלן או הרכיבן וניתוספו הפירות שם עד שאין כפרי הראשון שהוא היתר ר' על התוספת הרי התוספת אסור כל הפרי דערלה אינה עולה אלא בר' כמו שתבאר ואם לא ניתוספו כ"כ מותר שנתבטל התוספת בר' אבל אם הרכיב ענף מלא פירות של ערלה בתוך אילן זקן שעברו עליו שני ערלה אע"ג דק"ל המרכיב ילדה בלא פירות באילן זקן אינו חייב בערלה שגדלו כולן בהית' מיניקת האילן זקן הכא הפירות באילן שכענף אסורין לעולם אפי' גדלו הרבה יותר ממאמץ על מה שהיו בתחיל' דכ"ל מאיסור' קא רבו ול"ש בו ביטול דקמ' קמא גדל באיסור ונעש' חתיכה דאיסורא ושוב לא נותר אע"ג דגבי איסור שגפול לחיתר לא אמרי' קמא בטל היינו משום דק"ל בשניטוסף האיסור חור וניעור מה דלא שייך הכא בהיתר שנאסר דהיאך יחזור ויותר וכו' א"כ דמרכיב ילדה בלא פירות באילן זקן אינו חייב בערלה ובילדה בילדה נמי קי"ל לבי מונה ג' לילדה ראשונ' שנייה נמי שריא והמרכיב ילדה עם פירות בתוך אילן זקן אסור לעולם משום עצמו הא דתאמר' לעיל סעיף י' דמרפ' בכלל נטע וחייב בערלה בא' היכי משכחת לה משכחת לה כשנטע ענף ריקן לסייג ולקורות שהם אין בהם משום ערלה כלל ומשום הכי אין ענף זה בטל לגביהו וחייב בערלה ומשכחת לה נמי כשהרכיב אילן מאכל בתו' אילן סרק אע"פ שאינו רשאי לעשות כן משום כלאים מ"מ אי עביר יב משום ערלה ומונין לה משעת הרכבתו אבל המרכיב אילן מאכל בתוך אילן זקן של מאכל פטל הוא לגבי אילן בו משום ערל' כג' הנוטע אילן מאכל ואין דעתו לצור' אכילה אלא להיותו גרר

ג לא אסרה התורה אלא הרכבת אילן אבל מותר לערב ירועיני אילנות עם זרעיני השדה ולזרוען כאחד וכן מותר לערב ירועיני שני מיני אילנות יחד ולזרועם כאחד שאין לך כלא' באילנות אלא הרכבה בלבד דומיא דהרבעת בהמה בין אילן בירק בין ירק באילן בין ירק בירק שאינו מינו ואפילו עץ סרק על עץ מאכל או עץ מאכל על עץ סרק הוי הרכבה דבבוליהו ניכר הרכבת מין בשאינו מינו אבל אילן סרק באילן סרק כיון שאין א' מהם עושה פרי כמין א' חשבוניו ושרי ד' יש אסור הרכבה אפילו תחת הקרקע כגון זמורת הגפן שהרכיב תחת הקרקע אף על פי שעוברת ההרכבה ששה טפחים מהשרשים אסור לזרוע עליה ירק אא"כ יש על גבה עפר ג' טפחים ואפי' הבריכה בתוך דיעת שיבשה או בתוך סילון של תרומה מפתקין אסור לזרוע עליה ירק אא"כ יש עליה ג' טפחים עפר מפני עשורש בה ודל' מרכיב ירק באילן ואם היה על גבה פחות משלש' טפחים אסור לזרוע על גבה ומותר לזרוע בצדה שאין שייך הרכבה אלא בזרוע על הגפן ממש בזמן שאין שם עפר ג' טפחי' לפי ששרשי הזרעי' יורדים כגודן ונכנסין בתוך הגפן אבל בצדדים הזרעים לא לצדדים משתרשי וכו' נהו דשרשי הירק לא משתרשי לצדדין ויחוש לשרשי הגפן דמשתרשי לצדדין ובאין שרשי הירק ונכנסין בהם אין זה קושיא דשרשי הגפן גם כן אין מתפשטין לצדדין עד שהן יורדין כגודן ג' טפחי' ואח"כ מתפשטין ושיב אין שרשי הזרעי' יכולין ליכנס בהן שהם עמוקים מהם שלשה טפחים ושרשי זרעי' אינן יורדין ג' טפחים לא בעימק ולא ברוחב אבל אם הבריכה בסלע קשה אפילו אין עליה עפר אלא ג' אצבעות מותר להביא ירע עליה שאין שרשי זרעי' יכולין ליכנס בסלע קשה בדיא כשאין עיקר הגפן נראה אבל אם נראה שניכר הכלאים צריך להרחיק ממנה ו' טפחים לכל רוח ואחר כך ירע כמו שמרחיק מכל גפן יחידית שלא הבריכה כרי עבודתה שהוא ששה טפחים *

ה ודוקא כי האי גוהא שנקרא עליו שם אילן קוד' שהבריכה והוא מרכיב' הזרעי' תוך האילן לפיכך צריך כל ההרחקת שאמרנו שזהו עיק' אסור לאו הרכבת אילן אבל מית' לזרוע זרעי' אצל האילן אע"פ ששרשי הירק נכנסין בתו' שרשי האילן כיון שאין על שרשי האילן שם אילן וכמכרידן נמי לא אמרן שאסור אלא דוקא בזמור' הגפן מוכני שהי' רכה ושרשי הזרעים נכנסין בה אבל הזמורה ענף מאילן אחר מותר לזרוע על גביו אפילו אין עליו ג' אצבעות עפר מפני שהם קשין ואין שרשי הזרעים יכולין ליכנס לתוכם *

ו יש באילנות שרמין זה לזה בעלין או בפירות ואף על פי כן הואיל והם שני מינים הרי אלו כלאים זה בזה כיצד התפוח עם הדוריד והוא תפוח יער הפרסקים עם השקדים המרכיב זית על רימון ויצאין מהם שזפים , והשזפים עם הרימונים אע"פ שדומין זה לזה כלאים זה בזה אבל האגסים עם הקריסטומולין פירוש והם אגסים קטנים והפרישין עם העוזרדין אינם כלאים זה בזה ואפי' שני פירות שא' מהם שחור וא' מהם לבן או כטבעו לגדל דין והשני גם והם ירועין למין א' בשם א' כגון בלשוננו קורשי' או בריד' ופלוזיו' שיש מהם גדול' ויש מהם מינים המרכיבין וכו' וכן ענבים לבנ' ושחורות כולם הם מין א' ומותר להרכיבן זה בזה אע"פ שיש לא' מהם שם לוי וכן אילן סרק ע"ג סרק מות' להרכיב' דאילני סרק הם כחד מין חשיבי ומ"מ הואיל ואין רוב המון עולם מכריזין רוב המיני' טוב ליהור ככולם שלא להרכיבן , ז אסור מן התורה לקיים אילן המורכב כלאים וליפנין לה מרכיבין בהמתן לא תרכיב כלאי' שודך לא תזרע כלאים וכיון שלא כתבה התורה בהמתך כלאים לא תרכיב וסמכה כלאים לשדך ש"מ כדי לזרוע כלאי' שודך לא כלומר לא תתקו' כלאים אבל אינו לוקה עליו כיון שאין הלאו מפורש כמו שאר לאוין אבל הפרי הויצ' ממנו אינו אסור אפי' באכילה ומותר לאכול אפי' לזה שעבר זרועו והרכיב שלא אסר התורה אלא הזריעה וגם מותר ליקח ענף מהמורכב ולנטעו במקום אחר כיון שהאסור אינו ניכר בו ,

ז אחד הזרע ואחד המקיים כיון שראה כלאים צימחין בכרימו והניחו ולא עקרו הרי זה קידוש דרבננה היתרה יתירה בסוף שכתבה ותכונת הכרם ולא ה"ל למכתב אלא ותכונתו כרם למ"ל אלא לרבות כרם בלא זריעת כלאים דהיינו המקיים כלאים יקדש ג"כ ואין אדם אסור כרם שאינו שלו אף על גב דבבבולת טעמא תלה רחמנא ופשיטא אסורים האוסרים בנתינת טעם אין הלוך בין שלו לשל חבירו שאני הכא דמעשהו רחמנא כרמך לפיכך המסבך גפנו על תבואתי של חבירו גפנו קידוש ותכונת' לא נתקדש' סיכך גפן חבירו על תבואתי תבואתי קידוש וגפן חבירו לא קידש סיכך גפן חבירו על תבואת חבירו לא קידש שום יחוד מהם ומפני זה הזרע ברמו כלאים בשביעית לא קידש דבשביעית הכל הפקר הוא ואינו שלו :

ח היראה כלאים ככרם חבירו וקיימן הרי היראה אסור בהנאתן אף ע"פ שאינו שלו קנסוהו שהיה לו לעוקרן אבל מתירין הם לשאר כל האדם דהיראה אינו יכול לאסור דבר שאינו שלו וכיון שאין הבעל הכרם ירע ככלא' כרמו לא נאסרו דמי מקרישן דאשר תזרע בעינין מרתעו לפיכך אם בעל הכרם ירע ומנחן הרי זה מקדש אותם על כל אדם דכרמך דין כן :

ט האנס שזרע כלאים בכרם חבירו אם נשתמשו שם הבעלים ממנו אע"פ שלא נתייאשו הרי זה קידש מן התורה לכיון שנשתקעו שם הבעלים וקד' על שם האנס כרמך קרינן ביה שהכל חושבין שהו' שלו ואם לא נשתקעו שם הבעלים אע"פ שנתייאשו לא מקרי כרמך של האנס אלא של הבעלים ואינו מקדש אלא מדברי סופרים, ז הרוח שעקרה פארות הגפן ושלחה אותם על התבואת יחתוך אות' מיד שלא יקדשו אות' ואם ארעו אונס ולא סילקן הרי אלו מותרין ולא נתקדשו שאין מקדש אלא מרצונו :

י אנס שזרע את הכרם ויצא ממנו והניחו לבעלים יקצור הזרע מיד אפי' בחולו ש"מ אע"פ שאינו דבר האבד שאין אדם אסור דבר שאינו שלו מ"מ מפני מראית העין התירו לו לקצרה שלא היא גר' כמקיים כלאים ואם לא מצא פועלים ויסוף להם עד שליש בשכרין בקשו ממנו יותר או שלא מצא פועלי' כלל הרי זה מבקש בנחת וקוצר כרי שגידה דעתו דלא נחא ליה בקיומו ומ"מ אם נשתאה הזרע' עד שיגעו לגנות שיקדש הרי זה קדש ויאסרו שניהם :

יא מ'אומתי תבואה או ירק מתקדשין משישרשי וענבים משיעשו כפול הלבן ענ' פן תקדש המלאה הזרע אישר תזרע ותבואת הכר' הזרע דהיינו התבואה או הירק עד שירע דהיינו עד שישרש והכר' עד שיהיה תבואה שהוא כפול הלבן אבל התבואה שיבשה כל צרכה וענבי' ששבולו כל צרכן אינן מתקדשין ,

יב כרם שלא הגיעו ענביו להיות כפול הלבן אלא עדיין הם בוטר ואינו תבואה זרע בתוכו ירק או תבואה והשביחו הרי זה לא קדש ותבואת הכרם עדיין אין כאן ואף על פי כן קונסין אותו ואסורין הזרע אבל הבוטר כזהר וגם עקר הזרע קודם שיעשו הענבים

לא אסרה התורה אלא הרכבת אילן אבל מותר לערב זרעיני אילנות עם זרעיני השדה ולזרוען כאחד וכן מותר לערב ירועיני שני מיני אילנות יחד ולזרועם כאחד שאין לך כלא' באילנות אלא הרכבה בלבד דומיא דהרבעת בהמה בין אילן בירק בין ירק באילן בין ירק בירק שאינו מינו ואפילו עץ סרק על עץ מאכל או עץ מאכל על עץ סרק הוי הרכבה דבבוליהו ניכר הרכבת מין בשאינו מינו אבל אילן סרק באילן סרק כיון שאין א' מהם עושה פרי כמין א' חשבוניו ושרי ד' יש אסור הרכבה אפילו תחת הקרקע כגון זמורת הגפן שהרכיב תחת הקרקע אף על פי שעוברת ההרכבה ששה טפחים מהשרשים אסור לזרוע עליה ירק אא"כ יש על גבה עפר ג' טפחים ואפי' הבריכה בתוך דיעת שיבשה או בתוך סילון של תרומה מפתקין אסור לזרוע עליה ירק אא"כ יש עליה ג' טפחים עפר מפני עשורש בה ודל' מרכיב ירק באילן ואם היה על גבה פחות משלש' טפחים אסור לזרוע על גבה ומותר לזרוע בצדה שאין שייך הרכבה אלא בזרוע על הגפן ממש בזמן שאין שם עפר ג' טפחי' לפי ששרשי הזרעי' יורדים כגודן ונכנסין בתוך הגפן אבל בצדדים הזרעים לא לצדדים משתרשי וכו' נהו דשרשי הירק לא משתרשי לצדדין ויחוש לשרשי הגפן דמשתרשי לצדדין ובאין שרשי הירק ונכנסין בהם אין זה קושיא דשרשי הגפן גם כן אין מתפשטין לצדדין עד שהן יורדין כגודן ג' טפחי' ואח"כ מתפשטין ושיב אין שרשי הזרעי' יכולין ליכנס בהן שהם עמוקים מהם שלשה טפחים ושרשי זרעי' אינן יורדין ג' טפחים לא בעימק ולא ברוחב אבל אם הבריכה בסלע קשה אפילו אין עליה עפר אלא ג' אצבעות מותר להביא ירע עליה שאין שרשי זרעי' יכולין ליכנס בסלע קשה בדיא כשאין עיקר הגפן נראה אבל אם נראה שניכר הכלאים צריך להרחיק ממנה ו' טפחים לכל רוח ואחר כך ירע כמו שמרחיק מכל גפן יחידית שלא הבריכה כרי עבודתה שהוא ששה טפחים *

ה ודוקא כי האי גוהא שנקרא עליו שם אילן קוד' שהבריכה והוא מרכיב' הזרעי' תוך האילן לפיכך צריך כל ההרחקת שאמרנו שזהו עיק' אסור לאו הרכבת אילן אבל מית' לזרוע זרעי' אצל האילן אע"פ ששרשי הירק נכנסין בתו' שרשי האילן כיון שאין על שרשי האילן שם אילן וכמכרידן נמי לא אמרן שאסור אלא דוקא בזמור' הגפן מוכני שהי' רכה ושרשי הזרעים נכנסין בה אבל הזמורה ענף מאילן אחר מותר לזרוע על גביו אפילו אין עליו ג' אצבעות עפר מפני שהם קשין ואין שרשי הזרעים יכולין ליכנס לתוכם *

ו יש באילנות שרמין זה לזה בעלין או בפירות ואף על פי כן הואיל והם שני מינים הרי אלו כלאים זה בזה כיצד התפוח עם הדוריד והוא תפוח יער הפרסקים עם השקדים המרכיב זית על רימון ויצאין מהם שזפים , והשזפים עם הרימונים אע"פ שדומין זה לזה כלאים זה בזה אבל האגסים עם הקריסטומולין פירוש והם אגסים קטנים והפרישין עם העוזרדין אינם כלאים זה בזה ואפי' שני פירות שא' מהם שחור וא' מהם לבן או כטבעו לגדל דין והשני גם והם ירועין למין א' בשם א' כגון בלשוננו קורשי' או בריד' ופלוזיו' שיש מהם גדול' ויש מהם מינים המרכיבין וכו' וכן ענבים לבנ' ושחורות כולם הם מין א' ומותר להרכיבן זה בזה אע"פ שיש לא' מהם שם לוי וכן אילן סרק ע"ג סרק מות' להרכיב' דאילני סרק הם כחד מין חשיבי ומ"מ הואיל ואין רוב המון עולם מכריזין רוב המיני' טוב ליהור ככולם שלא להרכיבן , ז אסור מן התורה לקיים אילן המורכב כלאים וליפנין לה מרכיבין בהמתן לא תרכיב כלאי' שודך לא תזרע כלאים וכיון שלא כתבה התורה בהמתך כלאים לא תרכיב וסמכה כלאים לשדך ש"מ כדי לזרוע כלאי' שודך לא כלומר לא תתקו' כלאים אבל אינו לוקה עליו כיון שאין הלאו מפורש כמו שאר לאוין אבל הפרי הויצ' ממנו אינו אסור אפי' באכילה ומותר לאכול אפי' לזה שעבר זרועו והרכיב שלא אסר התורה אלא הזריעה וגם מותר ליקח ענף מהמורכב ולנטעו במקום אחר כיון שהאסור אינו ניכר בו ,

ז אחד הזרע ואחד המקיים כיון שראה כלאים צימחין בכרימו והניחו ולא עקרו הרי זה קידוש דרבננה היתרה יתירה בסוף שכתבה ותכונת הכרם ולא ה"ל למכתב אלא ותכונתו כרם למ"ל אלא לרבות כרם בלא זריעת כלאים דהיינו המקיים כלאים יקדש ג"כ ואין אדם אסור כרם שאינו שלו אף על גב דבבבולת טעמא תלה רחמנא ופשיטא אסורים האוסרים בנתינת טעם אין הלוך בין שלו לשל חבירו שאני הכא דמעשהו רחמנא כרמך לפיכך המסבך גפנו על תבואתי של חבירו גפנו קידוש ותכונת' לא נתקדש' סיכך גפן חבירו על תבואתי תבואתי קידוש וגפן חבירו לא קידש סיכך גפן חבירו על תבואת חבירו לא קידש שום יחוד מהם ומפני זה הזרע ברמו כלאים בשביעית לא קידש דבשביעית הכל הפקר הוא ואינו שלו :

ח היראה כלאים ככרם חבירו וקיימן הרי היראה אסור בהנאתן אף ע"פ שאינו שלו קנסוהו שהיה לו לעוקרן אבל מתירין הם לשאר כל האדם דהיראה אינו יכול לאסור דבר שאינו שלו וכיון שאין הבעל הכרם ירע ככלא' כרמו לא נאסרו דמי מקרישן דאשר תזרע בעינין מרתעו לפיכך אם בעל הכרם ירע ומנחן הרי זה מקדש אותם על כל אדם דכרמך דין כן :

ט האנס שזרע כלאים בכרם חבירו אם נשתמשו שם הבעלים ממנו אע"פ שלא נתייאשו הרי זה קידש מן התורה לכיון שנשתקעו שם הבעלים וקד' על שם האנס כרמך קרינן ביה שהכל חושבין שהו' שלו ואם לא נשתקעו שם הבעלים אע"פ שנתייאשו לא מקרי כרמך של האנס אלא של הבעלים ואינו מקדש אלא מדברי סופרים, ז הרוח שעקרה פארות הגפן ושלחה אותם על התבואת יחתוך אות' מיד שלא יקדשו אות' ואם ארעו אונס ולא סילקן הרי אלו מותרין ולא נתקדשו שאין מקדש אלא מרצונו :

י אנס שזרע את הכרם ויצא ממנו והניחו לבעלים יקצור הזרע מיד אפי' בחולו ש"מ אע"פ שאינו דבר האבד שאין אדם אסור דבר שאינו שלו מ"מ מפני מראית העין התירו לו לקצרה שלא היא גר' כמקיים כלאים ואם לא מצא פועלים ויסוף להם עד שליש בשכרין בקשו ממנו יותר או שלא מצא פועלי' כלל הרי זה מבקש בנחת וקוצר כרי שגידה דעתו דלא נחא ליה בקיומו ומ"מ אם נשתאה הזרע' עד שיגעו לגנות שיקדש הרי זה קדש ויאסרו שניהם :

יא מ'אומתי תבואה או ירק מתקדשין משישרשי וענבים משיעשו כפול הלבן ענ' פן תקדש המלאה הזרע אישר תזרע ותבואת הכר' הזרע דהיינו התבואה או הירק עד שירע דהיינו עד שישרש והכר' עד שיהיה תבואה שהוא כפול הלבן אבל התבואה שיבשה כל צרכה וענבי' ששבולו כל צרכן אינן מתקדשין ,

יב כרם שלא הגיעו ענביו להיות כפול הלבן אלא עדיין הם בוטר ואינו תבואה זרע בתוכו ירק או תבואה והשביחו הרי זה לא קדש ותבואת הכרם עדיין אין כאן ואף על פי כן קונסין אותו ואסורין הזרע אבל הבוטר כזהר וגם עקר הזרע קודם שיעשו הענבים

הלכות כלאי הכרם

רצו דיני כלאי הכרם וכלאי זרעים וכו' ס"ט סעי' :

א כתיב לא תזרע כרמך כלאים ודרשו ז"ל פן תקדש תוקד אש פו' לא תזרע כרמך כלאים ואם תזרע תוקד אש בזיע ובתבואת הכרם כלומר שטרפנו כי יאסר בהנאה וכו' ירעת כל שהיא חובת הקרקע אינו נוהג אלא בארץ ישראל לפיכך הזרע כ' מיני תבואה או שני מיני ירקות עם זרע הכרם הרי זה לוקה שתיים אחת משום שודך לא תזרע כלאים ואחת משו' לא תזרע כרמך כלאים ואע"ג דשודך לא תזרע כלאים כבר אפקינה להרכבת אילן היינו משום הרושק לכהמה כרמתי ונכא לעיל אבל מ"מ אין מקרא יוצא מידו פשוטו דכתמיה פשוטו בזריעת זרעים נמי מייירי ואינו לוקה משום לא תזרע כרמך כלאים עד שזרוע בא"י דהא חובת קרק' היא ושזרוע חטו ושעור' ורצוץ במפולת יד דמכתיב לא תזרע כרמך כלאים מרשמו שיש כאן מין כרם והוא זרע עמו עוד כלאים אחר דהיינו

הענבים כפול הלבן הרי זה מותר בהנאה מקצתן נעשו כפול הלבן ומקצתן לא נעשו את שנעשו נתקדשו ואת שלא נעשו מותרין :
 ענבים שנעשו כפול הלבן וזרע בצד תבואה או מיני ירקות ולקט הזרע קודם שישריש הרי זה מותר בהנאה ואם השריש אסור :

יב גפן שבישע עליו שללה ונפלו כדרך הגפן שתיבש בימי הקור אע"פ כן אסור לזרוע בצידה ירק או תבואה ואם זרע לא קידש כיון שסופו לייבש וכן הזרע בעציץ שאינו נקוב המונח בכרם לא קידש אבל מכין אותו מכת מדרבנן אבל בעציץ נקוב הרי הוא כזרע בארץ ולוקח מן התורה :

יג היה עובר בכרם ונפלו ממנו זרעים או שיצאו עם הזבלים שהוליד לכרם או עם המים שהשקה את הכרם או שהיה זרע או זורה בשדה לבן וסיערתו הרוח לאחוריו ונפלו הזרעים בכרם וצמחו הרי זה לא נתקדש שנאמר אשר תזרע דרך זריעה וזה לא זרע וחייב לעקור כשיראה ואם קיימין הרי זה קדש דהא מדעתו הוא ואשר תזרע קרינן ביה ואם סיערתו הרוח לפניו וראה הזרעים שנפלו לכרם הרי זה כזרע וכיצד יעשה אם צמחו העשבים והפכים במחרישה ודיו ואם מצאן שנעשו אביב ינפץ אותו אביב כדי להשחיתו שהכל אסור בהנאה ואם מצאה שנעשו רגן הרי זה תשרף ואם ראה אותן וקיימן הרי אלו ישרפו עם הגפנים הסמוכות להן :
יד הראוה בכרם עשב שאין דרך בני אדם לזרעם אע"פ שהוא רוצה בקיומו לבהמה או לרפואה הרי זה לא קידש עד שיקיים דבר שצמחו מקיימים רוב העם באותו המקום דכתיב אשר תזרע מה שנהגו בני אדם לזרוע ורוצין בקיומן כיצד המקיים קוצים בכרם בארץ ערב שרוצים בקוצים לגמליהם הרי זה קודש האירוס והקיסוס ושושנת המלך ושאר מיני זרעים אינם כלאים בכרם מן התורה הקצובים וצמר גפן אע"פ שאינם נאכלין הרי הם כשאר מיני ירקות והאכלו שיעולין מאליהן בשדה הרי הם מקדשין בכרם אם זרעו שם ופול המצרי מין זרעים הוא ואינו מקדש :

טו הקנים והוורד ואסדין מיני אילן הם ואינו כלאים בכרם דתזרע כתיב זה הכלל כל המוציא עליו מעקרו הרי זה ירק וכל שאינו מוציא עליו מעקרו הרי זה אילן והצלה אילן הוא לכל דבר :

טז הרואה ירק בכרם ואם בשאגיע לו אלקטנו מותר שכיון שעוסק בצורך הכרם עד שיעניע לו אין זה בכלל מקיים שהרי דעתו לעקרו כשיגיע לו וכל זמן שלא יגיע לו אינם הוא אבל אם הגיע לו ועבר מעליו ואמר כשאחזור לו אלקטנו הרי זה פושע ומייאש בקיומו עד שיחזיר לפיכך אם שהה עד שהוסיף אחד מר' הרי זה קודש ,
יז אסור לכתחלה לעבור בעציץ שזרע בו ירק בתוך הכרם שהירקות יונקות דרך הנקיבה מן הכרם מכל מקום כל זמן שלא הניחה על גבי קרקע לא קודש אבל אם הניחה תחת הגפן ונשתחה שם בארץ כדי לקוסיף אחד ממאיתם הרי זה קודש וכיצד משערין שיעור זה רואין אם נהתך ירק זה או מין תבואה זה מן הארץ בכמה זמן ייבש הגע בעצמך שייבש עד שלא תשאר בו לחה במאה שעה אם נשתהה בארץ משהגיע לו חצי שעה הרי הוסיף במאיתם לאסור ואם שהה פחות מחצי שעה מותר וטעם מאיתם כתבתי כבר בסוף הלכות ערלה :

יח צצל שנטעו בכרם ואחר כך נעקר הכרם ואחר כך צמחו הבצלים בהיתר מן העיקר הנטוע אף על פי שרבו הגידולים על עיקרו מאתם ויתר הרי אותו העיקר באיסורו שאין גידולי היתר פועלין את העיקר האסור ויש אוסרין כולו משום דכל קמא קמא שגול מעט נאסר הוא אף שאחר כך נתרבה אינו חוזר וניעור להתיר על הלכות ערלה כע"פ כ"ב :

יט הרוצה לזרוע ירק או תבואה בתוך הכרם צריך שיהא קרח בכרם סביב אותו הזרע שלא יהא שום גפן נטוע סביבו מכל רוח עד שש עשרה אמה ואז אם יש שם שש עשרה אמה מניח כדי עבודת הכרם והם ארבע אמות חלק סביב סמוך לגפנים מכל צד וזרוע את המותר שהוא ח' אמות לבד מאותן אמות שבשני הצדדין הסמוכות לכרם דאף כי שדית מאלו הח' אמות פלגא להכא ופלג' להכא איכא ד' אמות שהוא מקום חצונכ וחשיב שדה בפני עצמו ולא בטלי לגבי כרם ומותר לזרוע זרעים בפני עצמן אבל אם יש שם קרה פחות מט"ז אמה לא יזרע שם מפני שח' אמות הסמוכים לגפנים משני צדדיהם דהיינו ארבע אמות מצד זה וד' אמות מצד זה שהם כרי עבודת הכרם הרי הם בכרם והמותר שהוא פחות מח' אמות כי שדית פלגא להכא ופלגא להכא ליכא בשום חד מנהון ארבע אמות ואינו מקום חשוב ובטלי לגבי כרם שכן דרך הע"ל כשאין להם מקום רחב ארבע אמות לא חשבי לשדה בפני עצמן ובטלי ליה לגבי כרם וחשיבי בכרם לפיכך הזרע ירק או תבואה בכרם שהוא מלא גפנים סביבם או המקיימן ושהו עד שהוסיף אח' ממאיתם הרי זה מקדש מן הגפנים שסביבותיו ט"ז אמה לכל רוח עגולות בעיגול סביב הזרע ולא מרובע ורואין כל העיגול שרחבה ל"ב אמה כאלו הוא כולו מלא ירק וכל גפן שתהיה בתוך עיגול זה נתקדשה עם הזרק או התבואה וכל שחוף לעיגול אינה מתקדש ,
 כ בר"א כשהיה בין שפתי העיגול הזה ובין שורת הגפנים שחוצה

לו יותר מארבע אמות שהם עבודת אותן הגפנים שחוצה לו אבל אם היה ביניהם פחות מד' אמות או אפילו ד' אמות מצומצמות שהן צריכין לאותן השורות שחוצה לו לעבודתן ובטלים הם לגבי כרם וכבר אמרנו ש"ז"ן כל העיגול כאלו הוא כולו מלא ירק והוי כאלו זרע בכאן סמוך לגפנים ד' אמות לפיכך רואין את העיגול כאלו הגיע לשורה הסמוכה לו וכאלו היה רוחב העיגול מ' אמה וכל גפן שתפול בתוך עיגול זה של מ' אמה הרי היא מתקדש' :
כא בר"א כזרע או מקיים תוך הכרם אבל בזרע חוץ לכרם וסמוך לו הזריעה תוך ד' אמות הרי זה מקדש ב' שורות של גפנים הסמוכין לזרע באורך כל הזרע ויתר ד' אמות חוץ לזרע ומתקדש מן הזרע רוחב ארבע אמות באורך כל השורה של כרם ב' שורות של גפנים מפני שרתורה אמרה ותבואת הכר' וקבלו חז"ל שאין נקרא כרם פחות מב' שורות של גפנים וכל ההרחקות שאמרנו שצריכין להיות ד' אמות היינו דוקא בכרם אבל אם זרע בצד גפן יהודית אינו מקדש מן הזרע א"א ו' טפחים לכל רוח :

כב ילדה פחות מטפח אינה מקדשת את הזרעים בר"א בשמים כנגד שתים וארת יוצא זבב דבגדולים כה"ג חשיבי כרם ובלולות לא חשיבי כרם אבל אם הכר' גדול וכולו הוא כן הרי זה מקדש ודבר זה הל"מ :

כג שתי גנות זו על גב זו התרתנה עשויה כרם זרוע את העלונה עד שמגיע לאזור עשרה טפחים קרוב לכרם שאזיר עשרה טפחים סמוך לכרם או אפילו לגפן יהודית אסור לזרוע בו זרעים ואם היתה העלונה עשויה כרם הרי זה זרע את התחתונה עד שהוא מגיע למטה משלשה טפחים מעיקר הגפנים :

כד מי שהיתה שדהו זרוע ירק או תבואה ונמלך ליטע בו גפנים הופך את הזרעים במחרישה ואחר כך נוטע ולא יטע ואחר כך יחפץ :

כה היתה נטוע גפנים ונמלך לזרוע בה זרעים משרש את הגפנים ואחר כך זרוע את הזרעים ואם רצה לקוץ את הגפנים עד שלא ישאר מה אלא פחות מטפח סמוך לארץ ה"ז מותר לזרוע ואח"כ יחזור וישרש את הנשאר בארץ מהגפני' :

כו המבריק ג' גפנים ועיקריהם נראין אם יש ביניהם מד' אמות עד ח' הרי אלו מצטרפין לשאר גפנים העומדות סביבותיהם להיות נחשבים כרם להרחיק ד' אמות מהם כאלו לא הבריקו אבל שנים אינם מצטרפים אלא מרחיק מהם ו' טפחים לכל רוח וזרוע והטעם לפי שהוא מקפיד על ג' לצרפן לכרם ועל שנים אינו מקפיד וי"א שאם הבריק ג' גפני' מצטרפי' הם להיו' כרם בפני עצמו אפי' אין שם גפני' יותר הן מצטרפין להיות בכרם כשש גפנים שהעיקר גפן אחת וראש הבריקה היוצא ממנה היא גפן אחר' וה"ל ב' שורות של ג' גפנים בכל שורה שהוא נקרא כרם כמו שיתבאר בע"ה :

כז כל הזרע תחת השריגים והעלים היוצאים מן הגפן הרי זה קודש אף על פי שהזרע הוא רחוק מעיקר הגפן כמה אמות שכל זה מכלל כר' הוא הדלה את הגפן על מקצת אפיפירות פ"י אפיפירות הוא ארגית שעשין מקנים ועצים כמו סכך והדלה את הגפן על מקצתן לא יזרע זרעים אפילו תחת מותר האפיפירות ואע"פ שאין עליה' לא עליון ולא שריגי' מפני שהם בטלים גבי העליון והשריגי' ואם זרע תחת המותר לא קודש ומותר הואיל ואין הזרע תחת סכך הגפן וכן הדין אם הדלה הגפן על מקצת כדי אילן סרק שאינו עושה פירות כגון הארז והברוש אבל אם הדלה על מקצת אילן מאכל הרי זה מותר לזרוע תחת כדי אילן שלא נמשכו עליהם שריגי' הגפן שאין אדם מקטל אילן מאכל ועושה אפיפירות לגפן ואם אחר שזרע נמשכו השריגי' וסככו על הזרע הרי זה מחזורם למקום אחר :

כח אבל הזרע תחת מותר האפיפירות או תחת מותר האילן שאינו עושה פירות ונמשכו שריגי' הגפן וסככו על הזרעים הרי זה אסור לקיימו ולא סגי בהחזרת השריגים למקום אחר אלא כיצד עושה עוקר הזרע שכיון שהם בטלים לגפן החמירו בה' יותר :

כט קנים היוצאין מן העצים והן המקום באפיפירות שעושה להדלות שם הגפן וקנים יוצאים ממנו וחס עליהם לפסקן כדי שלא ישחית האפיפירות הרי זה מותר לזרוע תחתיהן ואם הגיחו כדי שיהלכו עליה השריגים והעליון היוצאים הרי בטלו לכרם ואסור לזרוע תחתיה :

ל פרח היוצא מן העצים או מן הדלית רואין אותו כאלו משקולת תליה בה עד הארץ ואסור לזרוע תחתיו שרמיין לכרם וכן המותר ומורה מאילן לאילן אסור לזרוע תחתיה קשר חבל או גמי במזירה וקטר הראש הא' באילן הרי זה מותר לזרוע תחת החבל שלא בטלו שם ואם מתח חבל זה כדי שיהלכו עליו השיגים והעליו' הרי הוא כאפיפירות ואסור לזרוע תחתיו :

לא הבא לזרוע בצד הכרם מרחיק ד' אמות מעיקרי הגפני' שכל הר" אמת מקרו כרם מפני שהר"ק צריכין לעבודת הכרם וזרוע ואם הגפן יהודית היא אינו צריך להרחיק ממנו אלא ו' טפחים וזרוע שעבודת גפן יהודית אינה צריכה רק ששה טפחים והיתה

לב היתה שורה אחת של גפנים זו בצד זו אפילו הן מאה אין זה כרם אלא כגנן יחידית דמאי ואין צריך להרחיק מהם אלא ו' טפחים וזרע ושרשה אחת אינה נקראת כרם היו שתי שורות היו זה פרס וצריך להרחיק ד' אמות מכל צד ואח"כ זרע וכמה יהיה בכל שורה ג' גפנים או יותר בד"א כשהיה בין כל גפן וגפן מן אמות ועד ח' אמות אבל אם היה בין שתי השורות ח' אמות חייב ממקום הגפנים היה אלו כמובדלות זו מזו ואינו כרם אחד אלא כגפנים יחידית חשבו ואינו מרחיק אלא ו' טפחים מכל שורה וכן אם היה ביניהם פחות מר' היה אלו כגפן אחת שפנין שם קרובי' כל כך זו לזו אינם יפלים להתקיים וסופו ליעקר ואינם נקראים כרם ואינו מרחיק אלא ו' טפחים לכל רוח :

לג בד"א כשאין שם אלא שתי שורות אבל אם היו ג' שורות אע"פ שיש ביניהם פחות מר' היה אלו כרם שיואין את האמצעי כאלו אינה :

לד וכן אם היו שלש שורות ובין כל שירה ושורה ח' אמות או יותר הרי זה זרע בין השורות לפיכך הניטע כרמי מתחלה והרחיק בין כל שורה ושורה ח' אמות מותר להביא זרע לתוכו ומרחיק מכל שורה ושורה ו' טפחים כלכר אבל אם זרע חוצץ לו לא חלקו בין זה לפחות מה' אמות משום מראית עין וצריך להרחיק משורה החיצונה ד' אמות דבר העומד בחוץ אינו רואה אם בפנים הגפנים מרחקים זו מזו ח' אמות ונראה לו שהוא כרם נגזר אבל מתוכו ניכר הוא שיש ביניהם מרחק רב ואין דין של זה הכרם בין השורות כרין כרם שחייב באמצעו שיתבאר בסעיף מ"ב שצריך הרחקה ט"ז אמות כיון והכא מתחלה נטען מרחקים ולא היה כרם לך היתה בשרה זו שורה א' של גפנים ובשרה חבירו שורה א' כנגדה קרובה אע"פ שמפסיק ביניהם דרך היחיד או דרך הרבים או גדר נמוך מעשרה טפחים היה אלו מצטרפות להיות שתיים כרם אחד והוא שהיה ביניהם פחות מח' אמות :

לו נטע שורה אחת בארץ ושורה אחת במדרגה אם גבוה המדרגה מהארץ ו' טפחים אינם מצטרפים פחות מכאן מצטרפין :

לז הנוטע ה' גפנים ב' כנגד ב' ואחת יוצא זכ ה"ז נקרא כרם קטן וצריך להרחיק מהם ד' אמות לכל רוח אבל אם נטען ב' כנגד ב' וא' באמצע או ג' בשורה וב' כנגדן בשורה שניה אינה כרם ואינו מרחיק מהם אלא ו' טפחים לכל רוח :

לח כרם שחרב אם יש בו ללקט גפנים לכל בית סאה ויהי נטועות שתיים כנגד שתיים ואח' יוצא זכ בהלכתו או יש בו לבוין ג' כנגד ג' הרי זה נקד' כרם דלואסוף לזרוע בבולו :

למ כרם שאינו נטוע שורות שורות אלא מעורבב אם יש בו לבוין שתיים כנגד ג' הרי זה כרם ואינו כרם אלא דיו להרחיק ששה טפחים מכל גפן וגפן וזרע :

לנ היו העיקרים מכוונים והגוף אינו מכוון הרי זה כרם הגוף מכוון והעיקר אינו מכוון אינו כרם היו דקת ואינו מכוונת והעכו והרי הן מכוונות הרי זה כרם :

מא כיצד יודע אם הם מכווני' מבי' חוט המדה ומיתח מזו לזו :

מב כרם שחייב באמצעו ונשאר שלם מכל סביביו אם יש בקרחת שבאמצע י"ו אמות הרי זה מרחיק מעיקרי הגפני' ד' אמו' לכל רוח וזרע באמצע הקרחת ואם אין בה י"ו אמה ה"ז לא יביא זרע לשם כ"ש טעמא לעיל ס"ט"ט ואם הביאו היאל והרחיק ד"א לכל רוח מהגפני' של כרם ה"ז לא קירש :

מג וכן מקום שנשא' פנוי בלא גפנים בין סוף הכרם ובין הגדר שלו והוא נקד' מחול הכרם פיר' שדרך הבעלים למחול לעזוב אותו בלא גפני' אם יש בו י"ב אמה מרחיק מהגפנים ד' אמו' וזרע את השאר היו בו פחות מ"ב אמה לא יביא זרע לשם משום דד' אמות דההרי כרם הם עבודת הכרם וד' אמות דלהרי כותל אין דרך לזרוע שם משו' דוושא דכותל כל' שלא ירפה שם סמוך אצל הכותל ופול הכותל לפיכ' אפקורי מפקר להו שלא יהיו נזרעים והאמצעות אי איכא ד' אמות חשיב שרה בפני עצמו וזרע שם ואי ליכא ד' אמות לא חשיב וכטול הוא לגבי כרם ואינו זרע שם והוא דלא בעינן י"ו אמה שאין האיסור אלא מצד א' ואם זרע רחוק והרחיק ד' אמות ה"ז לא קירש כרמ' ככר' גדול אבל קרוב אין לו מחול שאין דרך לעזוב שם פנוי דבלאו הכי יש להם רוח רב ביניה' מוך היה הגדר המקוף את הכרם פחות מ' טפחים והחבור' מ' טפחים או שהיה גובהו ו' טפחים ואין בו רוחב ד' אמו' אין לו מחול שאין דרך לעזוב שם פנוי היאל ואיכא גדר חזק ואינו מרחיק מכוף הגפנים אלא ד' אמות וזרע ער המחיצה אפילו לא היה בין הגפני' ובין המחיצה אלא ד' אמות ומה' זרע אותה חצי האמ' צקה גרר שהוא גבוה ו' טפחים וכן חריץ שהוא עמוק עשר טפחי' ורחוב ד' טפחי' הרי זה מותר ליטע בכרם בצדו מלאן וירקת בצדו פסאן ואפי' מחיצ' של קנים אם אין בין קנה לחברו ג' טפחים הרי זו מבודלת דאמרינן לכוד :

מז גדה המבדיל בין כרם וירק שנפרץ ער י' אמות ה"ז כנפתח ומותר ואם נפרצה יותר מ' אמות מזה שננגד הפרצה אסור ער שירחיק

מז חריץ שחייב באמצעו ונשאר שלם מכל סביביו אם יש בקרחת שבאמצע י"ו אמות הרי זה מרחיק מעיקרי הגפני' ד' אמו' לכל רוח וזרע באמצע הקרחת ואם אין בה י"ו אמה ה"ז לא יביא זרע לשם כ"ש טעמא לעיל ס"ט"ט ואם הביאו היאל והרחיק ד"א לכל רוח מהגפני' של כרם ה"ז לא קירש :

מח וכן מקום שנשא' פנוי בלא גפנים בין סוף הכרם ובין הגדר שלו והוא נקד' מחול הכרם פיר' שדרך הבעלים למחול לעזוב אותו בלא גפני' אם יש בו י"ב אמה מרחיק מהגפנים ד' אמו' וזרע את השאר היו בו פחות מ"ב אמה לא יביא זרע לשם משום דד' אמות דההרי כרם הם עבודת הכרם וד' אמות דלהרי כותל אין דרך לזרוע שם משו' דוושא דכותל כל' שלא ירפה שם סמוך אצל הכותל ופול הכותל לפיכ' אפקורי מפקר להו שלא יהיו נזרעים והאמצעות אי איכא ד' אמות חשיב שרה בפני עצמו וזרע שם ואי ליכא ד' אמות לא חשיב וכטול הוא לגבי כרם ואינו זרע שם והוא דלא בעינן י"ו אמה שאין האיסור אלא מצד א' ואם זרע רחוק והרחיק ד' אמות ה"ז לא קירש כרמ' ככר' גדול אבל קרוב אין לו מחול שאין דרך לעזוב שם פנוי דבלאו הכי יש להם רוח רב ביניה' מוך היה הגדר המקוף את הכרם פחות מ' טפחים והחבור' מ' טפחים או שהיה גובהו ו' טפחים ואין בו רוחב ד' אמו' אין לו מחול שאין דרך לעזוב שם פנוי היאל ואיכא גדר חזק ואינו מרחיק מכוף הגפנים אלא ד' אמות וזרע ער המחיצה אפילו לא היה בין הגפני' ובין המחיצה אלא ד' אמות ומה' זרע אותה חצי האמ' צקה גרר שהוא גבוה ו' טפחים וכן חריץ שהוא עמוק עשר טפחי' ורחוב ד' טפחי' הרי זה מותר ליטע בכרם בצדו מלאן וירקת בצדו פסאן ואפי' מחיצ' של קנים אם אין בין קנה לחברו ג' טפחים הרי זו מבודלת דאמרינן לכוד :

מז גדה המבדיל בין כרם וירק שנפרץ ער י' אמות ה"ז כנפתח ומותר ואם נפרצה יותר מ' אמות מזה שננגד הפרצה אסור ער שירחיק

מז חריץ שחייב באמצעו ונשאר שלם מכל סביביו אם יש בקרחת שבאמצע י"ו אמות הרי זה מרחיק מעיקרי הגפני' ד' אמו' לכל רוח וזרע באמצע הקרחת ואם אין בה י"ו אמה ה"ז לא יביא זרע לשם כ"ש טעמא לעיל ס"ט"ט ואם הביאו היאל והרחיק ד"א לכל רוח מהגפני' של כרם ה"ז לא קירש :

מח וכן מקום שנשא' פנוי בלא גפנים בין סוף הכרם ובין הגדר שלו והוא נקד' מחול הכרם פיר' שדרך הבעלים למחול לעזוב אותו בלא גפני' אם יש בו י"ב אמה מרחיק מהגפנים ד' אמו' וזרע את השאר היו בו פחות מ"ב אמה לא יביא זרע לשם משום דד' אמות דההרי כרם הם עבודת הכרם וד' אמות דלהרי כותל אין דרך לזרוע שם משו' דוושא דכותל כל' שלא ירפה שם סמוך אצל הכותל ופול הכותל לפיכ' אפקורי מפקר להו שלא יהיו נזרעים והאמצעות אי איכא ד' אמות חשיב שרה בפני עצמו וזרע שם ואי ליכא ד' אמות לא חשיב וכטול הוא לגבי כרם ואינו זרע שם והוא דלא בעינן י"ו אמה שאין האיסור אלא מצד א' ואם זרע רחוק והרחיק ד' אמות ה"ז לא קירש כרמ' ככר' גדול אבל קרוב אין לו מחול שאין דרך לעזוב שם פנוי דבלאו הכי יש להם רוח רב ביניה' מוך היה הגדר המקוף את הכרם פחות מ' טפחים והחבור' מ' טפחים או שהיה גובהו ו' טפחים ואין בו רוחב ד' אמו' אין לו מחול שאין דרך לעזוב שם פנוי היאל ואיכא גדר חזק ואינו מרחיק מכוף הגפנים אלא ד' אמות וזרע ער המחיצה אפילו לא היה בין הגפני' ובין המחיצה אלא ד' אמות ומה' זרע אותה חצי האמ' צקה גרר שהוא גבוה ו' טפחים וכן חריץ שהוא עמוק עשר טפחי' ורחוב ד' טפחי' הרי זה מותר ליטע בכרם בצדו מלאן וירקת בצדו פסאן ואפי' מחיצ' של קנים אם אין בין קנה לחברו ג' טפחים הרי זו מבודלת דאמרינן לכוד :

מז גדה המבדיל בין כרם וירק שנפרץ ער י' אמות ה"ז כנפתח ומותר ואם נפרצה יותר מ' אמות מזה שננגד הפרצה אסור ער שירחיק

מז חריץ שחייב באמצעו ונשאר שלם מכל סביביו אם יש בקרחת שבאמצע י"ו אמות הרי זה מרחיק מעיקרי הגפני' ד' אמו' לכל רוח וזרע באמצע הקרחת ואם אין בה י"ו אמה ה"ז לא יביא זרע לשם כ"ש טעמא לעיל ס"ט"ט ואם הביאו היאל והרחיק ד"א לכל רוח מהגפני' של כרם ה"ז לא קירש :

מח וכן מקום שנשא' פנוי בלא גפנים בין סוף הכרם ובין הגדר שלו והוא נקד' מחול הכרם פיר' שדרך הבעלים למחול לעזוב אותו בלא גפני' אם יש בו י"ב אמה מרחיק מהגפנים ד' אמו' וזרע את השאר היו בו פחות מ"ב אמה לא יביא זרע לשם משום דד' אמות דההרי כרם הם עבודת הכרם וד' אמות דלהרי כותל אין דרך לזרוע שם משו' דוושא דכותל כל' שלא ירפה שם סמוך אצל הכותל ופול הכותל לפיכ' אפקורי מפקר להו שלא יהיו נזרעים והאמצעות אי איכא ד' אמות חשיב שרה בפני עצמו וזרע שם ואי ליכא ד' אמות לא חשיב וכטול הוא לגבי כרם ואינו זרע שם והוא דלא בעינן י"ו אמה שאין האיסור אלא מצד א' ואם זרע רחוק והרחיק ד' אמות ה"ז לא קירש כרמ' ככר' גדול אבל קרוב אין לו מחול שאין דרך לעזוב שם פנוי דבלאו הכי יש להם רוח רב ביניה' מוך היה הגדר המקוף את הכרם פחות מ' טפחים והחבור' מ' טפחים או שהיה גובהו ו' טפחים ואין בו רוחב ד' אמו' אין לו מחול שאין דרך לעזוב שם פנוי היאל ואיכא גדר חזק ואינו מרחיק מכוף הגפנים אלא ד' אמות וזרע ער המחיצה אפילו לא היה בין הגפני' ובין המחיצה אלא ד' אמות ומה' זרע אותה חצי האמ' צקה גרר שהוא גבוה ו' טפחים וכן חריץ שהוא עמוק עשר טפחי' ורחוב ד' טפחי' הרי זה מותר ליטע בכרם בצדו מלאן וירקת בצדו פסאן ואפי' מחיצ' של קנים אם אין בין קנה לחברו ג' טפחים הרי זו מבודלת דאמרינן לכוד :

מז גדה המבדיל בין כרם וירק שנפרץ ער י' אמות ה"ז כנפתח ומותר ואם נפרצה יותר מ' אמות מזה שננגד הפרצה אסור ער שירחיק

מז חריץ שחייב באמצעו ונשאר שלם מכל סביביו אם יש בקרחת שבאמצע י"ו אמות הרי זה מרחיק מעיקרי הגפני' ד' אמו' לכל רוח וזרע באמצע הקרחת ואם אין בה י"ו אמה ה"ז לא יביא זרע לשם כ"ש טעמא לעיל ס"ט"ט ואם הביאו היאל והרחיק ד"א לכל רוח מהגפני' של כרם ה"ז לא קירש :

מח וכן מקום שנשא' פנוי בלא גפנים בין סוף הכרם ובין הגדר שלו והוא נקד' מחול הכרם פיר' שדרך הבעלים למחול לעזוב אותו בלא גפני' אם יש בו י"ב אמה מרחיק מהגפנים ד' אמו' וזרע את השאר היו בו פחות מ"ב אמה לא יביא זרע לשם משום דד' אמות דההרי כרם הם עבודת הכרם וד' אמות דלהרי כותל אין דרך לזרוע שם משו' דוושא דכותל כל' שלא ירפה שם סמוך אצל הכותל ופול הכותל לפיכ' אפקורי מפקר להו שלא יהיו נזרעים והאמצעות אי איכא ד' אמות חשיב שרה בפני עצמו וזרע שם ואי ליכא ד' אמות לא חשיב וכטול הוא לגבי כרם ואינו זרע שם והוא דלא בעינן י"ו אמה שאין האיסור אלא מצד א' ואם זרע רחוק והרחיק ד' אמות ה"ז לא קירש כרמ' ככר' גדול אבל קרוב אין לו מחול שאין דרך לעזוב שם פנוי דבלאו הכי יש להם רוח רב ביניה' מוך היה הגדר המקוף את הכרם פחות מ' טפחים והחבור' מ' טפחים או שהיה גובהו ו' טפחים ואין בו רוחב ד' אמו' אין לו מחול שאין דרך לעזוב שם פנוי היאל ואיכא גדר חזק ואינו מרחיק מכוף הגפנים אלא ד' אמות וזרע ער המחיצה אפילו לא היה בין הגפני' ובין המחיצה אלא ד' אמות ומה' זרע אותה חצי האמ' צקה גרר שהוא גבוה ו' טפחים וכן חריץ שהוא עמוק עשר טפחי' ורחוב ד' טפחי' הרי זה מותר ליטע בכרם בצדו מלאן וירקת בצדו פסאן ואפי' מחיצ' של קנים אם אין בין קנה לחברו ג' טפחים הרי זו מבודלת דאמרינן לכוד :

ב אסור לזרוע כלאים לגוי דוריעה אסורה תורה בין שלו בין של גוי ומותר לומר לגוי לזרוע לו כלאי זרעים ואע"ג דגבי כלאי הכרם והרכבת אילן אמרינן שאסור להניח לגוי לעשותן לישראל ג"ל דהיינו טעמא דלין דאמיר' לגוי כמה שישראל אסור לעשותו הוא שבות מדרבנן ומכעיא לן בגמרא' אם באיסור לאו נמי אסרינן אמירה לגוי או שמא לא אסור אמיר' לגוי אלא באיסור סקילה כמו בשבת ולא איפשטיא לן לפיכך בלאוין החמורין שאסורים בהנאה כגון כלאי הכרם גזרו כי חכמים אפי' בח"ל ובשאר לאוין הנהוגין בין בארץ בין בח"ל כגון הרכבת אילן וסירוס ולא דחמימה ודכלאי בהמה נזויגין בהן גם כן לחומרא לענין אמירה לגוי אבל בכלאי זרעים דבא"י מותר אפילו באכילה וגם רבנן לא גזרו עליו בח"ל נהניגין ביה ג"כ לקולא לענין אמירה לגוי ג"ל וע"ל סי' רס"ז סעיף ד' ואסור מן התורה לקיים כלאים בשדה אלא עוקרי אבל אם קיים אפי' ע"י מעשה כגון שהשקה אותם אינו לוקה כמו שכתבנו טעמ' לעיל גבי הרכבת אילן סי' רצ"ה סעיף ו' דהא חד קרא הוא ומותר לישראל לזרוע כלאי זרעים בידו בח"ל ואפי' לערב הזרעים לכתחלה ולזרועם בח"ל מותר שכיון שאפילו בא"י אינן אסורין בהנאה לא גזרו בהו רבנן בח"ל כלל :

ג אין אסור משום כלאי זרעי' אלא הזרעים הראוי' למאכל בין לבהמה בין לאדם אבל עשבים המרים וכיוצא בהם מן העיקרי' שאינן ראויין למאכל כלל אלא להפואה וכיוצא בהם אין בה משום כלאי זרעים דסתם שדר הזרעים הראוייה לאכילה עומד והזרעונים מתחלקין לג' חלקים הא' נקרא תביאה והם ה' מיני דגן והשניות נקרא קטניות כגון הפול והאפוני' והערשי' והאורז והדוחן והשומשומן והפרגין והספיר וכיוצא בהן והג' נקרא זרעוני גינה והם שאר הזרעים שאינם ראויין למאכל אלא הפרי של אותו הזרע הוא מאכל אדם כגון זרע הבצלים והשומן וזרע החציר וזרע לפת וכיוצא בהן וזרע הפשתן הוא בכלל זרעוני הגינה :

ד כשיזרעו כל מיני זרעונים אילו ויצמחו נקרא הצמח כולו כל זמן שלא ניכר הזרע דשא ונקרא גם כן ירק ויש מויעוני גינה זרעים שדרכן לזרוע מהם שרות כגון הפשתים והחרדל ואלו נקראים מיני זרעים ויש מויעוני גינה זרעים שאינן דרכן בני אדם לזרוע מהם אלא עריות ערוגות קטנות כגון אלהות והצנן והתדיים והככלים והכסבר והכרסם והמורד וכיוצא בהם ואלו נקראים מיני ירקות :
ה זרע שנתערב בו זרע אחר אם היה א' מכ"ד כגון סאה של חטים שנתערב בו כ"ג סאה של שעורים היה זה אסור לזרוע את המערב עד שימעט החטים או יוסף על השעורים ואם זרע לוקה וכל שהוא כלאים עם הזרע מצטרף לאחד מכ"ד כיצד כבר ידעת שסאה הוא ו' קבין ואם יש כאן כ"ג סאה של חטין ונתערב בה ב' קבין שעורים וב' קבין ערשים וב' קבין פולין שהם בין הכל סאה הרי זה לא יזרע הכל עד שימעט הסאה של תערובות ויבור מקצתן או יוסף על החטים שהשעורים והערשים והפול בולם כלאי' עם החטים ושיעור אחד מכ"ד הוא הלכה משה מסיני :

ו בד"א כשנתערבו מיני תבואה זה בזה או מיני קטניות זה בזה או שנתערב התבואה בקטניות או קטני' בתבואה שכולם שיעור כמותן ושיעור זרעיתן בשטח בית סאה קרקע שוה אבל זרעוני גינה שנתערב אחד מהם בתבואה או בקטני' אין שיעור א' מכ"ד בהן בכמותן מפני שאין שיעור זרעיתן בשטח בית סאה קרקע שוה אלא משערין א' מכ"ד משה שזרעין בשטח בית סאה קרקע מאותן המין והדעת נותן כן שהרי אין איסור כלאים אלא משום ניקנתן בקרקע זה מזה לפיכך משערין גם כן כפי ניקנתן ולא כפי כמותן הלכך אם נתערב כ"כ בסאה של תבואה או קטניות לא יזרע עד שימעט הזרעונים או יוסף על התבואה כיצד חרדל שנתערב בתבואה והרי חרדל זרעי' ממנו קב בכל שטח בית סאה קרקע אם נתערב ממנו א' מכ"ד מן הקב כסאה של תבואה או של קטניות חייב למעט וכן אם היה מין זה מויעוני' גינה זרע ממנו סאתי' בכל שטח בית סאה קרקע אם נתערב ממנו חצי קב בסאה של תבואה או של קטניות ימעט לפיכך תבואה שנתערב בה זרע פשתן אם היה ג' רבעיות בכל סאה הרי זה ימעט ואם לאו אינו צריך למעט לפי שבשטח בית סאה קרקע זרעין בו ג' סאין זרע פשתן ועל דרך זה משערין בכל הזרעים האחרים :

ז בד"א בשלא נתכוין מתחלה לערב ב' המינין יחד וגם בשעת זריעה לא נתכוין לזרוע ב' המינים או או אפילו שנתכוין לערב אלא שבשעת זריעה לא נתכוין לזרוע ב' המינים שנתערבו אלא היתה כונתם בזריעה שלא יגדל אלא המין המרובה מהם והיה הפ'ן שהתכוין ה' לא יראה ולא ימצא ולא יעלה ולא יצמח על הארץ אבל אם נתכוין לזרוע ב' המינים אע"פ שמתחלה לא היתה כונתו לערבם אלא נפלו בתוכו ונתערבו בו בלא ידיעה או בלא כונה אלא שעכשיו בזריעה חישב עליהם יחד וכונתו שיגדלו שניהם ויהנה מהם אפילו לא היתה אלא חטה א' בתוך כרי של שעורים אסור לזרועה וכן כל כיוצא בזה :

ש בנייהם ח' אמות ומשהו דהיינו אחד מס' באמה אע"ג שעדיין יש ה' גפנים יחד בצד הגר' כיון שמתחלה לא עשה הערים בשביל אלו הה' גפנים לכדן אלא בשביל כולן כמל דין ערים ואינו צריך להרחיק מכל שירה אלא ששה טפחים וזרוע כמו בגפן יחודי והיא שלא יזרע תחת האפיפיר' היה בנייהם ח' אמות בצמצום עריין שם כרם עליו ולא יזרע לשם פחות מר' אמות ואם זרע הואיל והרחיק מכל שורה' טפחים הרי זה לא קודש ואם אין שם גדר אף על פי שכבר היה ערים אינו מרחיק מכל שורה אלא ו' טפחים וזרוע שאין כאן לא ערים ולא פסקי ערים חזר ובנה הגדר חזר הערים למקומו וחזרו פסקי הערי' למקומן :

סא גינה קטנה שהיא מוקפת גדר וערים את הגפני' סביב לה מבחוץ על כתליה אם יש בה מלא בוצר וסלו מכאן ומלא בוצר וסלו מכאן הואיל והיא מוקפת גדר וזרעים בתיבה יתקד ואינו צריך להרחיק מן הגדר בפנים ד' אמות אע"ג שיחד את הגדר להיות ערים כיון שלא עשה הגדר הזה מתחלה לשם ערים אלא להקיף הגינה לא בטלו לגבי גפנים ואם אין בה כשיעור מלא בוצר וסלו אין זרעין בתוכה מפני שגראה הכל בערים אחת וירק בתוכו, סב גפנים שהיו זרעים במדרגה גביה והערי' שלהן יוצא ומסכך על השדה אם עומד בארץ ובוצר את כולו רואין כל המקום שחתת הערים כאלו הוא מקום עיקרי הגפנים ואוסר ד' כשדה לכל רוח משפת הערים ואם אינו יכול לבצר' כולו עד שיעלה במדרג' או כסולם אין א"ו לזרוע אלא תחת הערים בלבד ,

סג שני כתלים הסמוכין זה לזה והגפנים נטועים בוויית בנייהם והערים יוצא עם הכתלים מתיך הדין וכלה מרחי' מעיקרי הגפנים כשיעור זרוע במקום הכלה שאין עליו ערים ואע"פ שהזרע נזכרין בין שני הכתלים שביניהם הערים הואיל והרחיק כשיעור הרי זה זרוע בין הכתלים ,

סד גפן שעלה העין שלה מן הארץ מעט ואחר כך נעקם ונמשך על הארץ וחזר ועלה כמו ארכובה כשמודדין בין הזרע ובין הגפן ששה טפחים או ארבע אמות מצד הארכובה אין מודדין אלא מסוף הארכובה לא מעיקר הגפן הראשון ,

סה כבר נתבאר שאף על פי שמרחיק בין הזרע ובין הגפן כשיעור צריך להיות שלא תסכך הגפן על הירק או הירק על הגפן , מן זרע ירק או תבואה וצמחה ואח"כ סיכך עליה את הגפן הקשין מיתרין והגן ידלק אע"ג דאמרינן לעיל סעיף ג' שאף הקשין אסורין התם כשיזרע הזרעים תחת הגפן או אצלו אבל הכא שהזרע כבר צמח קודם שסיכך עליה הגפן לא נאסר הקש ,

סז היו שרשי הגפן יוצאין לתוך הד' אמות שכיון הכרם התבואה יעקר שכולו בכלל כרם היו שרשי התבואה יוצאין לתוך הד' אמות מותר שאין השרשים בכלל זרע ותתורה לא תזרע אמרה ,

סח כל הרחקות והשיעורים האמורים בכלאים מודדין באמה בת ו' טפחים שוחקות ולא יצמצ' במדות הכלאים דה"ל מיקל ככלאי' ואין מצמצין אלא להחמיר ,

ט כל השיעורי' האלו שמרחיקין בין הגפני' והתבואה או הירק אינ' אלא בא"י דהא חובת הקרקע היא וסוריא נמי מא"י הוא לחומרא נפשי שהיא ספק א"י אבל בח"ל מותר לזרוע אפי' בצד הגפנים ובתוך הכרם לכתחלה שלא אסרו בח"ל אפי' כלאי הכרם אלא לזרוע ב' מיני ירק או שני מיני תבואה עם החרצון במפולת יד שהוא עיקר הלאו דלא תזרע כרמך כלאים וכיון דבא"י אסור בהנאה וגם לוקה עליו גזרו עליו גם בח"ל שלא לזרוע ב' מינים עם החרצון במפולת יד וכ"ש שאסור באכילה אבל לזרוע ב' מינים בצד הגפני' דבא"י אינו לוקה לא גזרו עליו בח"ל אבל לאוכלו כיון דבא"י אסור בהנאה גזרו עליו בח"ל גם לאכילה לפיכך אע"פ שמיתר לזרוע ירק' או תבואה בצד הכרם בח"ל הרי אותו הירק הזרוע שם אסור באכילה אפי' בח"ל והוא שיראה הגוי לוקט ומוכר אבל ספיקו מותר וי"א דהא איל ומותר לזרוע ירקות או תבואה בצד הגפנים בח"ל מותר גם לאכול אותו הירק ואין לחוש לספיקה אלא במקום דאיכא למיחש שגזרעו ב' מיני ירק או ב' מיני תבואה עם החרצון במפולת יד וע"כ נהגו להקל במדינות אלו בירקות הנמצאים זרועות בכרמ' כי לא שכיח שזרעו אותם יחד במפולת יד מותר לומר לתנוק גוי בח"ל שזרוע לו כלאים בכרם ממש במפולת יד אבל לא יאמר לגוי גדול שלא יתחלף בישראל לומר לו שזרוע לו ,

הלכות

כלאי זרעים וכו' מ' סעי'

א הזרוע ב' מיני זרעים כאחד בא"י לוקה שנאמר שדך לא תזרע כלאים אבל בח"ל אינו אסור דהא חוב' קרקע היא וכבר כתבנו מקראי דחובת קרקע אינו נוהג בח"ל ואחד הזרוע או המנכש או המחפה כגון שהיתה חטה א' ושעורה א' או פול או ערשה אחת מוגחין על הארץ וחיתה אותן בעפר בין בידו בין ברגלו בין בכלי לוקה ואחד הזרוע בארץ או בעציץ נקוב לוקה אבל הזרוע כלאי' בעציץ שאינו נקוב אינו חייב מן התורה אלא מדברי סופרים ומכין אותו מכת מרדות :

הרי זה אסור ושעורים רבים יש בהרחקה הזאת הכל לפי גודל השרה הנזרעת ולפי רוב העליון ושלוש היונקות כיצד שדהו שזוהתה זרועה מין תבואה ובקש לזרוע בצרה מין תבואה אחרת בשדה אחר מרחיק ביניהן בית רובע והוא כעשר אמות וחומש אמה מרובע בין מן האמצע בין מן הצד ואם לא היה ביניהן כשיעור הזה אסור מרבנן ואינו לוקה עד שיהיו קרובים בתוך ששה טפחים שאין שרשי תבואה יונקות יותר משלושה טפחים .

ין היתה שדהו זרועה ירק ובקש לזרוע בצרה שדה ירק אחר אפי' דלעת חשיב כירק ומרחיק בין ב' השרות ו' טפחים על ו' טפחים מרובע בין מן הצד בין מן האמצע ופחות משיעור זה אסור מרבנן ואינו לוקה עד שיהיו קרובים בתוך ששה טפחים שאין יונקות יותר .

יה היתה אחת מב' שדות זרועה תבואה והשניה שבצרה ירק או דלעת מרחיק ביניהם בית רובע .

ט כד"א בזמן שיש מקו' לחשוד אבל בזמן שהרכבים מראים שאין זה מרעונו של בעל הכי' אלא מאליהם עליו אין מחייבין אותו למעט כיצד כגון תבואה שעלו בה ספיחים איסמית ותלתן שזרעם למאכל אדם שעלו בה מיני עשבים שבוזרי ב"ה לא זרעו כן שזה מפסיד הוא וכן כל כיוצא בזה ובמה יודע שתלתן זרוע למאכל אדם כשהיתה זרועה ערוגו' ערוגות ולה גבול סביב וכן מקום הגרנות שעלו בה מינים הרבה אין מחייבין אותו לעקור שהרי הדבר יודע שאינו רוצה שיצמח צמח במקום הנרנ' ואם הסיר מקצתן אומר' לו עקור הכל חוץ ממין א' שהרי גלה דעתו שרוצ' בקיום השאר .

י אין נזמטין ירקות בתוך סרן של שקמה וכיוצא בה ג'ל שזה האיסור הוא משום הרכבת אילן באינו מינו ולא ידעתי למה כתובה כאן בהלכות כלאי זרעים .

יא הטומן אגודות לפת וצנן וכיוצא בה תחת האילן אפי' תחת הגפן שהוא רך ונחין להשריש בו אם היו מקצת העליון מגולין אינו חושש משום כלאים שכיזן שהם אגודה וגם העליון מגולין וראי אינו רוצה בהשרשתן שאם היה דעתו שישרישו לא היה עכר תרתי גלוי ואגודה תרתייהו מעכבין להשריש ואם אינם אגודה אעפ"י שהם מגולין או שלא היו מגולין אע"פ שהם אגודה חושש משום כלאים .

יב שדה שהיתה זרועה וקצר הזרע ונשארו העקרין בארץ אע"פ שאין מוציאין צמח אלא אחר כמה שנים לא יהיה זרוע באותו שדה מין אחר עד שיעקור העקרין .

יג היתה שדהו זרועה חטים ונמלך לזרועה שעורים קורם שיצמחו החטים ימתין לה עד שיפסדו החטים ויתליעו בארץ כמו ג' ימים אם אותה שדהו ריה ואחר כך יהפכה במחרישה וזרע מין האחר שאם יהפכה קורם שיתליע לא עשה בל' שיצמח במקום שנפל שם בהפיכ' וכן אם התליעו ולא הפך הרי סופו לצמוח והיו כלאים אבל אם תיליע ואח"כ יהפך יחלש כחו ע"י ההפיכה ולא יצמח עוד רק ירקב במקומו מיהו אינו צריך להפך את כולו עד שלא תשאר חטה שלא תיהפך אלא חורש השרה בדרך שהורישו איתו קורם המזו כדו שתרעה צמחו החטים ואח"כ נמלך לזרועה שעורים יתפוך ואחר כך זרעם ואם הוריד בהמתו לתובו וקיסמה את הצמח הרי זה מותר לזרוע שם מין אחר .

יד יש מינים בורעם שיהיה המין האחד נפרד לצורת הרבה מפני שניו המקומות והעבודה שעובדים הארץ עד שיראה ביטוי מינים ואעפ"י שאין דומין זה לזה הואיל והן מין אחד אינן כלאים זה בזה ויש בורעם שני מינים שהם דומין זה לזה וצורת שניהם קרובה להיות צורה אחת ואעפ"י הואיל והן שני מיני' הרי אלו אסורין זה עם זה כיצד החזרת עם חזרת גל' והעולשין עם עולשי שדה והכרישין עם כרישי שדה והבסבר עם כסבר הרי' וההרדל עם חרדל מצרי ודלעת מצרית עם דלעת הרמוצה אינם כלאים זה בזה וכן החטים עם הזוגין והשעורים עם שכולת שיעל והבוסמין עם השיפון והפול עם הספיר והפורקין עם הטופח ופול הלבן עם השעוע' והקישות עם המלפפין והכרוב עם התרבויד והתדרים עם הלעגנים אינם כלאים זה בזה אבל הצנן עם הגפוסים והחרדל עם הלפסן ולדעת יוגית עם דלעת מצרית או עם דלעת הרמוצה אעפ"י שדומין זה לזה הרי אלו כלאים זה בזה וכן כאלו שיש בה' מיני' שדומין זה לזה בעליון או בפירות הואיל והם שני מינים הרי אלו כלאים זה בזה כמו שנתבאר בסעיף רצ"ה סעיף י' :

יז יש זרעים ואילנות אחרים אף על פי שהם שני מינים בטבעם הואיל ועליון של זה דומין לעליון של זה או פרי של זה דומה לפרי של זה דמיון גדול עד שיראו בשני גוונים ממין אחד לא חששו להם בלאים זה עם זה שאין הלכות שיעל אלא אחר מראי העין כיצד הלפת עם צנן אינן כלאים זה בזה מפני שפירותן שוני ודומין דמיון גדול והעליון והטעם אינם רחוקים זה מזה והלפת עם דגפוס אינם כלאים זה בזה מפני שעלים שונים ודומין דמיון גדול והפרי והטעם אינם רחוקים זה בזה אבל צנן עם הגפוס אע"פ שעלים דומין זה לזה והפרי דומה לפרי הרי דמיון גדול הרי אלו כלאים הואיל וטעם פרי זה רחוק מטע' זה ביותר וכן כל כיוצא באלו .

יח כמה מרחיקין בין שני מיני זרעים שהם כלאים זה בזה כדו שיהיו קרובים בתוך ששה טפחים בתוך ששה טפחים יונקות יותר משלושה טפחים .

יט כד"א בזמן שיש מקו' לחשוד אבל בזמן שהרכבים מראים שאין זה מרעונו של בעל הכי' אלא מאליהם עליו אין מחייבין אותו למעט כיצד כגון תבואה שעלו בה ספיחים איסמית ותלתן שזרעם למאכל אדם שעלו בה מיני עשבים שבוזרי ב"ה לא זרעו כן שזה מפסיד הוא וכן כל כיוצא בזה ובמה יודע שתלתן זרוע למאכל אדם כשהיתה זרועה ערוגו' ערוגות ולה גבול סביב וכן מקום הגרנות שעלו בה מינים הרבה אין מחייבין אותו לעקור שהרי הדבר יודע שאינו רוצה שיצמח צמח במקום הנרנ' ואם הסיר מקצתן אומר' לו עקור הכל חוץ ממין א' שהרי גלה דעתו שרוצ' בקיום השאר .

כ היתה שדהו זרועה תבואה ורוצה לזרוע בתוכו שירה של ירק אפי' שירה של דילועין שהעליון שלהם ארוכים ומסתכבין אינו מרחיק ביניהם אלא ששה טפחים ואם נמשכו העליון של דלעת ונכנסו לתבואה ונסתכבו בה יעקור מן התבואה שלפני הדלעת עד שלא יתערכו העליון ואין צריך לומר שאם זרע שירה ממין זה ושורה ממין אחר שדיו להות ביניהם תלם אחד .

כא הרחיק בין ב' המינין הרחקה הראויה להם והיה מין זה נזמטה על גבי מין זה בין שנזמטה תבואה על תבואה או ירק על גבי ירק או ירק על התבואה או תבואה על הירק הכל מותר שהרי הרחיק כשיעור הוץ מדלעת יוגית שהיא נמשכת הרבה לפיכך אם גטתה יעקור מלפניה עד שלא יתערכו :

כב היה בין ב' המינים בור או ניראו גפה או דרך או גדר שהיא גבוה ו' טפחים או חריץ שהוא עמוק ו' טפחים ורחב ר' או אילן שהוא מוסך על הארץ או סלע שהוא גבוה ו' טפחים ורחב ד' הרי זה מותר לסמוך מין אחד לצד אחד מאלו והמין האחר לצד השני הואיל ואחד מכל אלו מבריל ביניהם הרי הם נראין מובדלין זה מזה כד"א שצריך הרחקה או דבר המבריל כשזרע בתוך שדהו אבל אם היתה שדהו זרועה חטים מותר לחבירו לזרוע בצרה שעורים שני' שרף לא תרע כלאים ולא נא' הארץ לא תרע כלאי' אלא לומר שאין האסור אלא כשיזרע שדהו כלאים ולא עוד אלא אפי' זרע בתוך שדהו שעורים סמוך לחטים ומשך זרע שעורים עד שסמכו לשדה חבירו שהיא זרועה שעורים הרי זה מותר מפני שנראו השעור' שבתוך שדהו שהם סוף שדה חבירו וכב' אמרנו שאין הולכין בכלאים אלא אחר מראית העין :

כג היתה שדהו זרועה חטים וזרעה חבירו בצדו ג'כ זרועה חטים מותר לזרוע תלם אחד של פשתן בצד חטים שלו סמוך לשדה חבירו שהרוא' יודע שאין דרך העם לזרוע תלם אחד של פשתן ולא נתכוין זה אלא לדבוק שדהו אם היא ראויה לזרוע פשתן אם לא ונמצא בזרע להשתתה אבל מין אחר אסור לזרוע בין שתי שדות אלו שהן ממין אחד עד שירחיק בתוך שלו דמיון אחר דרך לזרוע אפי' תלם אחד ואינו נראה כזרוע להשתתה ונראה שהיא כלאים :

כד היתה שדהו ושדה חבירו שבצדו זרועים ב' מיני תבואה לא זרע ביניהם אפי' חרדל או הריע אפילו תלם אחד מפני שהעם זורעים מאלו תלם אחד וגם אינם מפסידין את התבואה ונראה כלאים אבל אם היו שתי השרות זרעים שני מיני ירקות מותר לזרוע ביניהם חרדל או הריע שמותר לירקו חרדל או חריע לכל מין שמפסידין אותו נמצא זרע להשתתה .

כה היתה זוית של זרע זה נוגעת בצלע של זרע האחר בתוך שדהו הרי זה כנותר מפני שהם נראי' מובדלי' זה מזה ואין צריך לומר אם זוית של זרע זה נוגעת בזוית של זרע האחר מפני שהם נראה כסוף שדה שהוא מותר בלא הרחקה ובלא הבדלה כמו שנתבאר .

כו מותר לזרוע ב' שורות של קישואין זו בצד זו וב' שורות בציון של דילועין וב' שורות של פול המצרי ותלם בין כל מין ומין אבל לא יזרע שורה אחת של קישואין ושורה אח' של דילועין ושירה א' של פול המצרי אע"פ שהתלם מבריל בין כל מין ומין מפני שמניין אלו עלים שלהם ארוכים ונמשכין ומסתכבין . ואם זרוען שורה בצד שורה אע"פ שתלם מפסיק יתערב הכל ונראה כנזרעין בערבוביא מה שאין כן כשהן שתי שורות זו אצל זו שכל אחת ניכר במקומה :

כז היתה שדהו זרועה מין ממנין ירקו' ובקש לזרוע בתוכה שורות שורות של דילועים עיקר מחיק מקום שזרע בו שורה שורה של דילועין ומבריל בינה ובין הירק בתלם ומניח מן הירק רוחב י"ב אמות ועושה שור' שניה של דילועין ומבריל בינה ובין ירק בתלם וכן עד מקו' שירצה שנמצא בין כל שתי שורות של דילועים .

דילועים י"ב אמה אבל פחות מכאן אסור מפני העלין שמסתכסין
מכאן ומכאן בירק שבניהם ונראה הכל כאלו נורע בערבוביא :
כת היתה שורה של דלעת זרועה אפילו דלעת יחידית וכן לרוע
בצדה תכואה מרחיק בית רובע שהרי נמשכו עליה והחזיקו
מקום גדול :

כט וכל דבר שהיה בתוך בית רובע שמרחיקין בין ב' המינין
עולה מן המדה כגון קברוסלע וכיוצא בהן :

ל התלם או אמת המי' שהם עמוקים טפח זרעים לתוכו ג' מיני
זרעים אחד על שפת התלם מכאן וא' מכאן וא' באמצע :

לא מותר לנטוע שני מיני' בתוך גומא אחת ואפילו קישות ודלעת
והי' שיהיה מין זה נוטה מעל שפת הגומ' לכאן והמין הא'
גופה לצד השני שיראו נבדלין זה מזה וכן אם נטע ד' מינין בתוך
הגומא והפכו לר' רוחותיה הרי זה מותר *

לב הרוצה לרוע שדרוה משר משר פי' ערוגה ערוגה מכל מין ומין
מרחיק בין כל משר ומשר ב' אמות על ב' אמות דהיינו ו'
אפחים לצד זה וששה טפחים לצד זה ומצר והולך עד שלא ישאר
בניהן כסוף המשר אלא כל שהוא שררי הן נראין שלא
נורעו בערבוביא :

לג הרוצה לעשות שדרוה קרחת קרחת פי' מקומות ושפתו' רחבי'
שזרוע שם נקראו קרחת לא יעשה בתוך כל בית סאה יותר

על תשע קרחת כל קרחת מהם בית רובע ונמצא רחוק בין כל קרחת
הקרחת קרוב לעשר אמות פחות רביע שכל בית סאה ג' על ג'
נמצא שכל בית רובע י' אמות וחומש על י' אמות וחומש בקירוב
ומה בין המשר לקרחת המשר הוא ארוך והקרחת מרובעת וכיון
ששטחו מרובע נראין הרעין הרבה לפיכך צריך להניח בלא זרע בין
כל קרחת וקרחת קרוב לשיעור קרחת שלא יהא נראין כערבוביא :

לד מיני ירקות שאין דרך בני אדם לרוע מהם אלא מעט מותר
לרוע מהם אפילו ה' מינים בתוך ערוגה אחת שהוא ו'
טפחים על ו' טפחים שכן דרך לעשות בנן ערוגות קטנות לירקות
באלה שאין רגילין לרוע מהם הרבה והוא שזרוע ד' מינים על ד'
רוחות הערוגה ואחת באמצע וירחיק בין מין ומין כמו טפח ומחצה
כדי שלא ינקו זה מזה ונמצא ערוגה זו שיכולין לרוע י' טפחים
כיצד זרוע לרוח מזרחית ג' טפחים ארוך ברוחב טפח

כזה ויש מכאן קרחת טפח ומחצה
עד קרן מזרחית צפונית ומכאן טפח ומחצ' עד קרן מזרחית
דרומית ועל דרך זה בכל רוח וטפח על טפח באמצע הרי יש כאן
י' טפחים זרוע כערוגה זו ויש טפח ומחצה מבידיל בין כל זרע
זרע ואע"פ שכל זרע מתפשט יניקתו טפח ומחצה וא"כ היה ראי'
להרחיק בין זרע לזרע ג' טפחים הכא גבי אלו הירקות שאין דרך
לרוע מהם אלא מעט לא חששו אלא שלא ינק מין זה מהמין
האחר עצמו אבל לעירוב יניקות השרשים זה מזה לא חששו וכיון
שהרחיק הזרעים עצמן טפח ומחצה זה מזה אע"פ שהשרשי'
מתערבין ונוקטין זה מזה סגי ודרשו זה מקרא דכתיב כי בארץ
תרצא צמחה וכנגה זרועיה תצמיח זרעה לא נאמר אלא זרועיה תרי
דדי יש כאן ה' מינים ותוציא חד צמחה חד הרי תרי זרועיה תרי
הא ד' תצמיח חד הא ה' ויקים להו לרבנן דסתם ערוגות שבנינות
כך הוא מדתם ו' טפחי' על ו' טפחים וחשיב בקרא ה' זרועיה
בערוגה שבנינה ש"מ דה' זרועיהם בשש טפחים לא ינק
וסתם זרע שזרעין ממיעוט שבירקות הם לפחות ארוך טפח על
רוחב טפח *

לה בר"א בערוגה שהיא בחורבה כלומר שאין שם זרע חוצה
לה אבל ערוגה בין ערוגות אסור לרוע בה ה' מינים שאם זרוע
בכל רוח בערוגה זו ובכל רוח מערוגה שסביבותיה יראה הכל
במעורב ואם הטה עלין שבערוגה זו לכאן ועלין שבערוגה שבצדה
לכאן עד שיראו מיבדלין כגון שהטה עלין שבערוגה זו לקרן מזרחית
צפונית שלה ושבערוגה שאצלה לקרן מערבית דרומית שלה מותר
וכן אם עשה תלם בין כל ערוגה וערוגה מותר *

לו אבל בלא תלם ובלא נטייה אסור לרוע בערוגה שאצלה ואפילו
כנגד הקרנות של ערוגה זו שאין בהם זרע גזירה שמה זרוע
ד' המינים בד' זווית הערוגה זרוע מינים אחרים חוצה לה כנגד
הזוויות כי כן רגילין העולם כשזרעין הערוגה בלא כלאים לרוע
יותר כוונת מלזרוע באמצע ומתוך הרגלם לא ישימו ללבם ערבוב
ב' הערוגות וכו' א"כ גבי נטייה נמי אמאי לא חוששין שמה לא
ישה העלין זה לכאן וזה לכאן התם ליכא ליחוש רבין שהרגל העם
לרוע כוונת והיא עכשיו צריך לתת אל לבו שלא ירוע כוונת אלא
באמצע הערוגה משום כלאים מתוך שנותן לבו לזה הוא נותן לבו
גם לנטייה שלא יערבב הזרעים ג"ל *

לז היתה ערוגה ו' טפחים על ו' טפחים והיה לה גבול סביבה גבוה
טפח ורחב טפח שכן דרך הגבול להיות רחב טפח דילגין לה
מקרא דכתיב והשקות' ברגלך כגן הירק דהאי ברגלך מיותר היא
דה"ל למכתב והשקות כגן ברגלך למה לי אלא לומר לך דמק' מהלכו
להשקות הוא כשיעור רגל מה רגל טפח אף גבול נמי טפח וכיון
שגובה ג"כ טפח הוי חשיב רשו' בפני עצמו ומיבדל מרוע שבתוך
הערוגה ומותר לרוע בערוגה זו אפי' י"ח מינים ג' על כל גבול

וגבול וששה באמצע וירחיק בין כל מין ומין טפח ומחצה וזה צריך
פי' ארוך ולא רציני להאריך עיני פ"ג דכלאים בפ"י המזנה ולא
ירוע ראש הלפת בתוך הגבול שמה ימלארו ויהיה ערבוב ולא ירוע
יותר על זה ונראה ערבוביא ודומא ירקות התירו חז"ל ואין דרך
בני אדם לרוע מהם אלא מעט מעט כמו שנתבאר אבל אסור
לרוע מיני זרעים בערוגה בעינין זה מפני שהם נראין כלאים שדרך
לרוע הרבה ביחד *

לח גבול שהיה גבוה טפח וזרוע בו מינים הרבה כמו שנתבאר
ונתמעט הגבול מטפח לאחר שזרוע בו כשר כיון שהיה כשר
מתחלתו דרועת כלאים אסרה רחמנא והרי נזרע בהותר *

לט הרוצה למלאות כל גנתו ירקות רבים ולא ירחיק ביניהם עושה
כל הגינה ערוגות מרובעת אפי' ששה על ששה ועושה בכל
ערוגה חמשה עיגולין ד' בארבע רוחות' ואחת באמצע וזרוע בכל
עיגול מין אחד הרי ה' מינים וזרוע בארבע קרנות ג"כ בכל קרן
מין אחד ונמצאו ט' מינים נזרעים מכל ערוגה שהיא ששה על ששה
ואף על פי דבוריעה כזו לא יהיה הבדל בין מין ומין שבערוגה
ושבקרנות אלא משהו מ"מ ע"י שהם זרועים בעיגול הם נראין
מובדלין זה מזה וכל זרעה שראית מובדלת אף על גב שינוקים

הירקות זה מזה לית לן בה דכל שלא נראה ערבוביא בזרעים לא
הקפידה התורה וכו' א"כ מ"ש שאמרו חמשה עיגולין אפי' אם
יעשה עיגולים קטנים הרבה לשתרות דהא אמרת ע"י עיגול נראין
מובדלין דשיעורו חז"ל דפחות מחמשה נראה ערבוביא בזרעים אפי'
בעיגולים אבל בחמשה אין נראה ערבוביא ואינו מפסיק אלא מה
שכן העיגולים בלבד שהוא מניחו חרב כדי שיראו העיגולים
מובדלים מן הקרנות ומובדלין זה מזה ואם רוצה שלא יפאדו כלום
אם היו העיגולים זרועים שתי זרוע מה שביניהם ערב ואם היו זרועי'
ערב זרוע מה שביניהם שתי כדי שיראו מובדלים *

מ מכל אלו הדברים נתבאר לך שבזמן שיש בין שני המיני'
הרחקה הראוי להם שנוכרו למעלה כדי שלא ינקו זה מזה אין
חוששין למראית העין שנראו כמעורבין שאף על פי שנראין
מעורבין הוואיל ונעשית ההרחקה הראויה לית לן בה וכן אם ירא
מובדלים זה מזה אין חוששין לניקתן אפילו הם זה בצד זה ואין
בניהם הבדל אלא משהו וכו' מנין להם לחז"ל להקל בדבר איסור
בוה שהוא איסור תורה י"ל דקום לזה לחז"ל דעיקר פי' ש"דך לא
תזרע כלאים לא נאמר אלא כשזרוע שני מינים במצולת יד דהכי
הוא משמעות לא תזרע וכדאמרין גבי כלאי הכרם אלא שהם
החמירו בזרועות הסמוכים זו לזו והם לא רצו להחמיר אלא באחד
מן הדברים הנאמרים והקילו בהרבים שנתבארו להקל *

הלכות כלאי בהמה

דצו דיני הרבעת והנהגת כלאי בהמה וכו' י"ז סעיפים

א כתיב בהמתך לא תרביע כלאים וילפינן ג"ש בהמתך בהמתך
משבת דלאו דוקא בהמתך אלא ה"ה חיה ועוף נמי דמה שבת
בהמה וחיה ועוף הכל בכלל שביה כדמפורש במקומו אף כאן כולן
אסורין בהרבעה היולך המרביע זכר על נקבה מין עם שאינו מינו
בין בהמה עם בהמה וחיה עם חיה בין בהמה עם חיה בין חיה
עם בהמה וכן עם עוף בין טמאים עם טמאים בין טמאים עם
טהורים אפילו במיני חיים הרי זה לוקה בין בארץ בין בחוצה
לארץ דהא חובת הגוף הוא וכבר ידעת רחובת הגוף נוהג בין בארץ
בין בחוצה לארץ *

ב ואינו לוקה עד שיכנס כמכחול בשפופרת שזוהו פירושו של
תרביע אבל איסורא מדרבנן איכא אפילו אם העלים זה על זה
בלבד או שעורר' בקול כדי להרביע ומכין אותו מכת מרוא' עבר
ג ומותר להכניס שני מינים ליור אחד ואפי' אם יראה אותם רובעים
זה את זה אינו זקוק להפריש' מהו במקום דאיכא למחש לפריצות
דעבדי איסורא אסור אפילו להכניס לדור *

ד ואסור לישראל לתן בהמתו לגוי להרביעה כלאים וכן בכל אמיר'
לגוי כדבר שאסור לישראל לעשותו אפילו באיסור לאו גזרו בה
רבנן אם לא שהגוי עושה להנאת עצמו אין צריך למחות בידו וע"ל
בהלכות כלאי זרעים סעיף ב' :

ה ואם עבר והרביע בהמתו כלאים הרי הניולד מהם מותר בהנאת
ואם היו מין טהור עם טהורה הרי זה מותר באכילה וכל שכן
שמותר לקיימו שלא אסרה התורה אלא הרבעה :

ו כל שני מיני בהמה או חיה אפילו הם דומין זה לזה וגדלים זה
עם זה ומתעכרים זה עם זה הוואיל והם שני מינים אסורים משיב
כלאים כיצד הואב עם הכלב וכלב כופרי עם השועל העוים עם
הצבאים היעלים עם הרחלים הסוס עם הפרד הפרד עם החמור
החמור עם הערוד כל אלו אע"פ שהם דומין זה לזה הם כלאים
זה עם זה *

ז מין שיש בו מדברי' וישומו מ"מ מין אחד הוא ומותרין זה עם
זה כיצד שור הכר עם שור הרמך עם הסוס ומותרין זה עם
זה אבל האונו עם אנוו הבר הם כלאים זה בזה שהרי אנו רואין

דשני מינים הם שהאווז בציו מכפנים ואווז הבר כיצו מכהן הרי בריאה אחרת הוא ושני מינים הן .

ה הכוי ספק בהמה ספק היה לפיכך אסור להרביעו עם החיה דשמה בהמה הוא ועם הבהמה דשמה חיה הוא ואין לוקין עליו כיון שהוא ספק .

ט הגולדים מן הכלאים אם היו אמותיהם מין אחד הרי מין אחד הם ומותר להרביבן זה על זה ואם היו אמותיה' שני מינים חיישינן לזרע האם לכו' ואסור להרכיבם זה על זה אע"פ שאבותיהם מין אחד מכל מקום זה הגולד אסור להרכיב אפילו על מין אמו ואין ליקין עליו דמסקא לן אם חיישינן גם לזרע האב כיצד פרד שאמו חמור מותר להרכיבו על פרדה שאמה חמור ואסור להרכיבו אפילו על החמור אבל פרד שאמו סוס אע"פ שאביו חמור אסור להרכיבו על פרדה שאמה חמור ואביה סוס וכן כל כיוצא בזה לפיכך הוציאו להרכיב פרד על פרדה או למשוך בשתי פרדות בודק בסימני אניה וזנב וקול אם הם דומין זה לזה בירוע שאמן ממין אחד ומיתרין .

י כתיב לא תחרוש בשור וחמור יחדיו וילפינן ג"ש שור שור משבת מה שבת לאו דוקא שור אלא הוא הדין כל מיני בהמה וחיה ועוף חייבין בשביתה אף חורש אסור בכל וחורש גם כן לאו דוקא אלא הוא הדין כל מיני מלאכה והנהגה אסור אלא שדבר הכתוב כהוה כמו שיתבאר לפיכך אסור לעשות מלאכה בשני מינים כגון לחרוש ולמשוך בקרון וכיוצא בזה בין שאחד טמא והאחר טהור בין ששניהם טמאים בין ששניהם טהורים בין בהמה עם בהמה חחור עם הכבש או חיה עם חיה כחמור עם הפיל או חיה עם בהמה ככלב עם הזאב או צבי עם החזיר וכיוצא בהן אסורין ובגון עוף עם עוף או בהמה וחיה עם עוף ועוף עם שניהם ואפילו במין של ים עם מין של יבשה אסורין .

יא ומרכיבי יחדיו דרשינן בכל מקום שהן יחדיו אסורין אחד החורש או הורע או המושך בהם עגלה או אבן כאהר' או זכניהם כאחד ואפי' בקול לוקח דעיקמת פיו הו' מעשה אבל המזונג פטור עד שימשוך או עד שיגהיג אע"פ שאינן קשורין זה עם זה וי"א שאין אסור להנהיגן או להמשיכן רק כשהן קשורין יחד שזהו משמעות יחדיו ולכן מותר לרכוב על הסוס שימשוך כלב בחבל אצל הסוס ויש חולקין גוי המנהיג בכלאים מותר לישראל לפרוס בשלומו או לדבר עמו בקול רם ולא חיישינן שמא ילכו הבהמות מחמת קולו דאף אם ילכו מחמת קולו ה"ל דבר שאין מתכוון וק"ל בכל האיסורין שכתורה דבר שאין מתכוון מותר בדבר שאינו פסיק רישא אבל אם ישראל הולך עם הגוי בדרך ומשאו בעגלה אע"פ שהעגלה של גוי ומנהיגת עם כלאים לא ילך הישראל סמוך לעגלה דלפעמים העגלה נכבשת והוא יצעק על הבהמות שילכו במהרה או ימשכו בבח זה אסור משום מנהיג בכלאים אע"פ שהבהמות וגם העגלה והסחורה שבו היא של גוי ואינה שלו .

יב עגלה שהיו מושכין אותו בשני מינים הקשורים בה אסור לישב בה אע"פ שלא הנהיג מפני שישביטו גורמת להם שימשכו את העגלה והוי ליה כמנהיגה בקול דלוקה .

יג וכן אסור להיות אחד יושב בעגלה ואחר מנהיג ואפילו מאה שהנהיגו כאחד לוקין שהרי כל אחד עובר בפני עצמו על הלאו .

יד קשור מלך סוסים בקרון אחד אסור לקשור עמהם חמור אע"פ ששני הסוסים יכולין למושכו בלא החמור מכל מקום החמור מסייע הוא שהוא מקול עליהם המשא והוי מושך ואסור .

טז וכן עגלה המושכת בקרון לא יקשור בו מין אחר בחבל לא בציוי הקרון ולא אחר הקרון אע"פ שאינו דרך משיכה מפני שרוחה את הקרן בהליכתה .

יז לא אסרה התורה אלא שני מיני ב"ח זה עם זה אבל מותר לעשות מלאכה באדם ובהמה או בחיה כאחד כגון אדם שחורש עם שור או מושך עגלה עם חמור וכיוצא בו מותר שכן משמע לא תחרוש בשור וחמור יחדיו אבל אתה חורש יחדיו עם השור או החמור .

הלכות כלאי בגדים

רצח דברים האסורים משום כלאי בגדים ובו ב' סעיפים .

א כתיב ובגד כלאים שעטנו לא יעלה עליך ואין נקרא בגד כלאים אלא הצמר ופשתים דכתיב לא תלבש שעטנו צמר ופשתים יחדיו ואין נקרא בלשון הקודש צמר סתם אלא צמר רחלים ואילים דכתיב ומישע מלך מואב היה נוקד והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר ש"מ דצמר אילים נקרא צמר סתם אבל צמר גמלים וארנבים וגוצה של עינים וכיוצא בזה כגון קנבוס וצמר גפן לא ועוד אמרו רביתנו ז"ל מדהוקש פשתים לצמר אמרינן נמי שאין חייבין משום כלאים אלא כמה שנקרא סתם פשתים עם מה שנקרא סתם צמר דמה צמר שאין לו שם לחוי אף פשתי שאין לו שם לחוי לפיכך זר"ל שאין הפשתים הנאמר הכא גבי שעטנו אלא סתם פשתין שאין לו שום בגוי אבל אם יש לו בגוי אחר כגון פשתים שלם

או קנבוס לא ואם כן מן התורה אין בגד שעטנו אסור אלא כלאים של צמר רחלים ואילים סתם עם פשתים מ"מ חכמים אסרו גם משי עם צמר לפי שרוממו לפשתים וכן אסרו כלך עם פשתים וה"א מין צמר שגדל בכרבי הים על האבנים שבים ורוממו לצמר ואסרו משום מראית העין שלא יאמרו על הלובשן שהוא לבוש כלאים וכן יש אסרו עוד משום מראית העין קנבוס עם בגד צמר במקום דלא שכיח קנבוס והיו סבורין שהוא בגד פשתן אבל האידנא משי מצוי בנינו והכל מכירין בו וכן קנבוס גם כן הוא שכיח בנינו לפיכך עושין משי וקנבוס עם בגדי צמר ובגדי פשתן שהכל מכירין בהם ויודעין שאינם ממין צמר ולא ממין פשתן ולא אתי לאחלופי .

ב צמר רחל אפילו היא אינה רחל גמורה כגון רחל בת עז צמרה אסור עם פשתן מפני מראית העין .

רצ"ט באיזה מינים נהגו כלאים ובו ב' סעיפים

א צמר רחלים וצמר גמלים וכיוצא בו שיערבן זה עם זה וטוואם יחד אם היה הרוב מהרחלים או אפי' מחצה על מחצה חשוב ככולו רחלים ואסור עם פשתן ואם היה הרוב מהגמלים הרי צמר רחלים בטל לגבה ומותר עם הפשתים מפני שצורת הכל צורת צמר גמלים ואין כאן משום מראית העין ואי משום דהא מכל מקום יש כאן נימון של צמר המעורבין בהם כיון שאינם חוטי צמר לא גזרו בו שאין אסור מן התורה אלא שעטנו שפי' שוע טויו ונוו כמ שיתבאר בע"ה לפיכך עורות הכבשים שעושים מהם מלבושים מותר לתפין בהוטי פשתן ואין חוששין לנומין של צמר שבהן אע"פ שגבולין בכלל הדיט פשתן שתופרו בו שהדי בטלן מיעוטן וכן הדין בפשתן וקנבוס שערבן ביחד אם הרוב קנבוס מותר עם הצמר ואם הרוב פשתן או אפילו מהצה על מהצה אסור עם צמר הלכך מין שנתערב לו צמר עם פשתים אסור לטווחו כיצד יעשה מביא מין אחד ומערבו עמה ומבטל אחד מהם ואין כאן משום אין מבטלין איסור ולבתחילה שעדיין אינן איסור כל זמן שלא געשה החוטיין או בגד כמו שיתבאר לפיכך לא שייך בהו ביטול אלא קודם שגעשו בגד או חוטים אבל לאחר שגעשו בגד או חוטיין נאסרו ונעשה כולו גוף אחד של איסור ולא שייך בהו ביטול שאין שיעור לכלאים שאפי' הוטי כל שהוא של צמר בבגד גדול של פשתן או של פשתן בצמר אסור ואפילו נאבד החוט האדר שאין אנו מכירין אותו ולא ידענו מקומו אסור ולא שייך ביה ביטול ברוב דלא שייך ביטול ברוב אלא איסור שנתערב בהיתר אבל היתר שנתערב בהיתר וע"י תערובת זה נאסר לא שייך ביה ביטול שאין כאן אלא חתיכה אחד של איסור ולא דמי לכשר בחלב דק"ל שיתבטל דהתם מעם החלב או הבשר מהפשט ונתערב ככולו ואין כאן מקו' מיוחד לאיסור והוי כאלו נאבד מן העולם אבל הכא שהאיסור יש לו מצויאות במקומו ולא נתפשט אלא שאין אנו מכירין אותו לא שייך ביה ביטול נ"ל לפיכך בגד שחשתי של משי והערב של פשתן אסור לתופרו עם הצמר אע"פ שרובן של משי וכן אסור לעשות פליחות מבגד שקורין ברב"ט כי העירב היא של פשתן והוי כלאים עם הציצית אף על פי שהוא דבר מועט .

ב ואפילו העושה בגד שכולו צמר גמלים או ארנבים או קנבוס וארג בו חוט של צמר מצד זה וארג בו גם כן פשתים אפילו מצד האחר הרי זה אסור משום כלאים ויש אומרי דשרי בבד"ג אלא אם כן ארגו החוט של צמר אצל החוט של פשתים אבל אם אינם נוגעין יחד שרי וכן נהגין וע"ל סימן ש' .

ש איזה כלאים דאורייתא ואיזה דרבנן ובו ז' סעיפים

א אין בגד כלאים אסור מן התורה אלא שיהא שיע טויו וזו דכתיב שעטנו והסכימו כל המפרשים ויודעים בלשון הקדש שהוא מלה מורכבת בנוטריקון מג' תיבות שהם שוע טויו וזיו ובפירוש תיבת נזו נחלקו בו המפרשים יש שפירשוהו אריגה ויש שפירשוהו מל' שזירה ומדאפקניה רחמנא בחד לישנא שמעינן דלאו או או קאמר או שוע או טויו או נזו אלא עד שיהיו כולם יחד לפיכך פירשו קצת ואמרו שאין אסור משום כלאים אלא א"כ עירב הצמר והפשתן יחד וסרקם יחד במסרק שזה נקרא שיעה ואחר כך טוואם וארגם ביחד שפירשו תיבת נזו מלשון אריגה אע"פ שאינו שזור ויש שפירשו נזו מלשון שזירה ואמרו אפי' סרק כל אחד ואחד לבדו וטוואו לבדו ושזרו לבדו ואח"כ חכרם יחד ע"י אריגה או קשרם ותפר' יחד בשתי תכיפות הדי זה מן התורה כלאים של שיע טויו וזו ובתיב יחדיו והיו נתחבר מכלול ויש שאמרו מרכיבי יחדיו ש"מ כיון שנתחבר הצמר עם הפשתן שום צד חבור בעולם אסור משום כלאים דיהדיו מ"מ משמע ולפיכך פירשו דאע"פ דאפקניה התורה בחד לישנא אין צריך שיהו כל שלשתן יחד ואמרו כיון שהתחילה התורה בתיבת שוע כוריא בתחלת מילת שעטנו ש"מ דעל שוע לבדו הייב משום כלאים אבל על הטויו והזו כיון שלא השלימה התורה מלוי'טויו אלא הו' לבד' הברה עם תיבת נזו כגוף התיבת אע"פ שתויבת נזו כתיב כולו כיון שחברתה התורה וגם כתב בסוף אינו חייב אלא עד שיהיו שניהם יחד טויו וזו ופירשנו לשון אריגה

אפשר לפשוט התחתונים בלא העליונים ואין קיימא לן הלכה כרבי יוסי דינמוק עמו ג'ל :

ה יש מקומות שרגלין לחבר הרצועה שחורין בה עם החלוק ובאותן המקומות אסור לחגור ברצועה של פשתן על חלוק של צמר או איפכא: רצועה שראשה אחד של צמר והשני של פשתן אסור לחגור בה אף על פי שרצועה של עור באמצע מפני שקושר שני ראשיה ביחד כשחוגר בה אבל אם שני ראשיה הם מין אחד ויש באמצעיתה צמר במקום אחד ופשתן במקום אחר ואינם זה צל זה מותר ולפי זה מותר לחבר עורות התפורת בפשתן תחת בגדי צמר ועפ"י שאפשר שיכניס חוט הקנבוס שתופר בה ומחבר העור עם הבגד בתוך חוט של תפירת עור שהוא פשתן והרי הוא מחבר החוט של פשתן לבגד צמר מותר ואף על פי שיש שם ריבוי תפירות בעורות ואי אפשר דלא מתרמי שלא יתחבר חוטי הפשתן עצמן של תפירות העורות אל הבגד מ"מ כיון שאין זה האיסור דארייתא אלא דרבנן נהנו להקל מטעם שהחוטם של תפירות העורות לא חשיבו ובטלים לגבי העו' הואיל ואינן באין רק לחבר העורות ולרמ"ב כל זה כלאים דאורייתא ואפי' נתן צמר ופשתים בשק או קופה וברכב סבירא ליה שהוא כלאים דאורייתא ואין ק"ל כסברא ראשונה .

ו המנהיג בהמות ומכניס חבלים לתוך ידו ומהם של פשתן ומהם של צמר הרי זה מותר ואע"פ שכרכב על ידו כיון שהחבלים אינן קשורין זה לזה אבל אם קשרם כולם נעשו כלאים ואסור לו לכרכבם על ידו והוי דומיא דלבישה שידו מתחמם מהם ויש מתירין משום שהוי דבר שאין מתכוין ואינו פסיק רישא שמוחר וע"ל סימן ש"א כעוף ו' .

ז השק והקופה מצטרפין לבלאים כיצד חתיכת בגד פשתים מחויבת לשק וחתיכת בגד צמר מחויבת לקופה וחברן יחד בשתי תפירות מצטרפין אף על פי שמחוברין בשני כלים ואסור להתכסות בשק או בקופה ולא אמרין האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי כיון שהם תפורין בשתי תכיפות וכן שני בני אדם מצטרפין לבלאים כיצד כגון אב הנושא את בנו והיה הוא לבוש צמר ובנו פשתים ותפרן ביחד הרי זה כלאים ואסור .

שא אם מותר להציע כלאים תחתיו ודין מרדעת ותכריכין ובו פ"ו סעיפים

א מדכתיב בגד כלאי לא יעלה עליך וכתוב לא תלבש שעטני וגומר דרשו חז"ל אם לא נאמר אלא לא תלבש שעטני הייתי אומר אינו אסור אלא ללבוש ת"ל לא יעלה עליך ואם לא נאמ' אלא לא יעלה עליך הייתי אומר לא יפשל קופה עם כלאים לחזוריו ת"ל לא תלבש מה מלבוש מיוחד דבר שהוא הגוף והגוף לאמרו ז"ל רב כ"ד שהיא מעלה עליו באופן שהוא מהנה הגוף לפיכך אמרו ז"ל רב תורה אין איסור כלאים אלא דרך לבישה או שיעלהו עליו דרך הימים שמחמם בו את גופו אבל אם מעלהו עליו שלא בדרך הימים הנה מותר כיצד כגון אהל של כלאים שמאדל עליו או שמשפיל קופה עם כלאים מאחוריו וכן לפרום בגד כלאים על הגניט שרוחץ בה כדי להעמיד החום מותר שאע"פ שע"י כן מתחמם גופו אינו מתחמם דרך לבישה כן מותר מן התורה לישב על מצעות של כלאי מדכתיב לא יעלה עליך משמע אבל אתה מציעו תחתך אבל מדכתיב אפי' עשר מצעות זו על גב זו והתחתונה שבהם כלאים אסור לישב אפי' על העליונה שבהם שמא תכרך נימא על בשרו ברא"ב כרכין שדרכן לברוך נימא על הבשר כגון יריעות ושמלות אבל כרים וכסתות שהם קשים וליכא למיחש ב"ב שמא תכרך נימא עליו מותר לישב ולישן עליהן ובלבד שלא יהא בשרי' נוגע בהן דאע"ג דקשים הם כשבשרו נוגע בהם יש לחוש שמא ע"י נגיעתו תכרך עליו נימא ברא"ב כשהם ריקנים ונתונים על גבי אצטבא של על גבי מטה או על גבי תבן אסור לפי שנכסף תחתיו ונכרך על בשרו והוי העלאה וי' הכל זה מיירי בכלאים דאורייתא כ"לומר שהם עשויין שיע טווי ונוו אבל בכלאים דרבנן כגון שאינן עשויין אלא משועם הם קשים מותר לישב עליהן בכל עניין משי' דהוה גזירה רחוקה דהא אפי' ברפס אין אסורין אלא דרבנן לפיכך בקשים לא גזרו מ"מ לתחלה לא יעשה של כלאים אפילו בקשים .

ב ולא תימא דדוקא מצעות וברים ובכסות שאינן עשויין להעלאה אלא להציע תחתיו משום הכי התירו להציע תחתיו בקשים ולא גזרו בהם משום שמא יעלה עליו כשאין בשרו נוגע בהם כיון שאין דרכן בהעלאה אלא אפילו כל מיני בגדים הקשים אע"פ שעשויין מכלאים דאורייתא משוע טווי ונוו ודרך להעלותם עליו ואסורין ללבושן מן התורה אפ"ה מותרין להציע תחתיו אם אין בשרו נוגע בהן כיון דאפילו נוגע בהן אינו אסור מן התורה דלא יעלה כתיב אלא מדרבנן משי' שמא יכרך נימא על בשרו ובקשין ואין גופו נוגע לא גזרו אבל הלברין

אריגה כיצד צמר ופשתים שטרפן זה עם זה ושוע אותם הרי זה שוע שנתערב ואם עשה מהם לבדים הרי זה נקרא בגד כלאים משוע אע"פ שלא נטוה ולא נארג ואם טרפאע"פ שלא שוע אותן אלא טויה אותן כאחד וארג בגד מטווי זה הרי זה כלאים מטווי ונוו והכי ק"ל כהאי פירושא וכן אם תפר בגד צמר בשל פשתן אפי' תפרו כהוטי משי וקנבו' או שתפר בגד צמר בחוט פשתן אבג' פשתן כהוטי צמר הרי זה כלאים ולפינן זה מדאצטריך הכתוב להתיר כלאים בציצית והציצית אינן אלא חוטין קשורין כבגד בלבד מכלל שחביר כזה שלא במקום מצוה אסורא התורה שאינו ממעט בתורה דבר שהוא אסור מדברי סופרי' וה"ה אם קשר חוטי צמר כהוטי פשתא או גרלן יחד הרי זה חבו' והוי כלאי' התורה ב בגד צמר שחברו עם בגד פשתן בתכיפה אחת אינו חבור ואין זה כלאים שאין זה יחדיו שהרי אינו יכול להתקיים יחדיו אבל שתי תכיפות דרי זה כלאים שיש לו קיום יחדיו וכיצד הם שתי תכיפות כגון שמעביר המחט פעם אחת ואינו מעביר כל החוט ואח"כ מעביר המחט פעם שנית ונמצאו שני ראשי החוטין ביחד וקושר שני ראשי החוטין דבענין אחר אינן מתקיימין אבל אם אינו קושר שני ראשי החוטין או שאינו מעביר המחט אלא פעם אחת אף על פי שקושר שני ראשי החוטין על שפת הבגד אינו חבור :

ג בגד צמר שפרס מותר לפרוף אותו כהוטי פשתן פירוש שמחבר שני ראשי הקרעים וכורך חוט של פשתים סביבם וקושרין יחד שאין הבגד החוטין קרויין חבור יחד כיון שיכול להוציא שני ראשי הקרעים בלא התרת הקשר אבל לא יקושר ראשי הקרעים עצמן עם החוטין וכן מותר לתת צמר בכר או בכסת של פשתן ותופר כל סביבו שהרי אין הצמר והכר מתחברין ע"י התפירה והי' יכול להוציא כל הצמר בלא התרת התפירה אם היה שם נקב אחד אע"פ דמ"מ עכשו אינו יכול להוציא שהרי תפר כל סביבו מ"מ הוי כשק של פשתן שממלאו צמר ותפר פיו שאין בו משום כלאים ואפילו תחב התפירה תוך הצמר עצמו מותר שהרי יכול ליקח הצמר משם בלא התרת התפירה אבל בכלאי בגדים של צמר שנתן לשם אסור לתחוב התפירה בהם שהרי אי אפשר ליקח משם הבגד' בלא התרת התפירה וכן בתי וזרועות של צמר שיש בהם קשרים או קרסים שקורין קנעפליך מותר לחבר אותם בבתי נפש שקורין זופ"אן של פשתן ויש בו נקבים ומכניס הקשרים או הקרסים תוך הנקבים הואיל והם רפויים ויכול להוציאה משם באצבעו ואינו צריך לקרוע הנקבים אף על פי שמניחן כך מחובר בהם תמיד ואין פורקין מנה לא בלבישה ולא כשפשמטו אבל אם הם ארוקי' כל כך עד שאי אפשר להוציאן משם בלתי קריעת הנקבים הרי זה חבור דהוי כתפרי' ואסור: בגד צמר שריקס עליו הכובס או הגרדי בפשתן אסור משום כלאים אף ע"פ שאינו מכוי' אלא לעשותו לסימן ואסור לעשות לבגד צמר שפה מפשתים או אפכא אע"פ שאינו אריג עמו אלא תחבו לתוך האריגה והוא שתוכפו בשתי תכיפות :

ד מותר ללבוש חלוק של צמר על גבי חלק של פשתן ולחגור עליהם יחד ולקושרין ואף ע"פ שאינו יכול לפושטן בלא התרת הקשר ואפילו הוא קשר של קיימא דהא מ"מ האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי ובהם שדחוקין זה על גבי זה אין זה נקרא עירוב דכלאים ובלבד שלא יחברם לזה במשיחה בשתי תכיפות ויש אסורין בקשר של קיימא ונוהגין להקל כתב מורי מהרמ"א ז"ל וז"ל דאופן בתי שוקיים שעשויין במדינות אלו וקורין אותן פירטוק שעשויין אותן של צמר ועשויין בהן משיח' של פשתן או איפכ' ואותן משיח' עוברת בהן והנה כמו רצועה של תפילין במעברתא וקושרין בה הבתי שוקיים שלא יפלו דמותר לב' דמאחר שאפשר להוציא משם המשיח' בלא התרת התפירה אינו אלא כחוגר במשיחה של פשתן על גבי חלוק של צמר ואע"פ שקושר המשיח' כשלוכשן לא מקרי קשר של קיימ' אבל אם עושה קשרי' בשני ראשי המשיח' שלא ישמט המשיחה מתוך הבתי שוקיים נראה דאסור כיון שלא יוכל להוציא' משם ער' שיתיר הקשרים י"א שאסור ללבוש שתי בתי שוקיי' אחד של פשתן ואחד של צמר זה על גב זה דמאחר שאי אפשר לפשוט התחתונה בלא העליונה הוי כחבור ולא דמי לשתי חלוקין זה על זה דמותר דהתם אפשר לפשוט התחתונ' בלא העליונ' ובכין ליוהר עב"ל ואינו יוד' למה כתב ונכון ליוהר דנ"ל היתר נגזר לכ"ע כיון שיוכל לפשוט העליון בלא התחתונה ומה שחילק בין שני חלוקין לבתי שוקיים קשה להבין דהא ודאי מיירי כשיש להם בתי וזרועות והיאך איפשר לפשוט התחתונה בלא העליונה מבתי הזרועות אלא ודאי מה שנפשט ההיתר בשתי חלוקים זו על גב זו היינו משום שיוכל לפשוט העליונה בלא התחתונה דאפילו למאן דמחמיר ואסור בירושלמי בשני אנפליאות זו על גב זו אחד של צמר ואחד של פשתן היינו דוקא כשהם צרים ורחוקים כ"כ שאי אפשר לחלוק העליונים אלא אם כן יחלצו התחתוני' עמה דאז חשויים כתכופים זה לזה ב' תכיפות אבל אם אינם צרים כל כך מורה ומותר ואם כן למה נאסר בבתי שוקיים ועור אפילו בצרים ורחוקים פליג רבי יוסי ומתיר וטעמ' משום דמכל מקום האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי כל זמן שאינן מחוברין בשתי תכיפות והתם הא ודאי א'

יב לא יקח אדם ביצה חמה בבגד כלאים כידו כדי שלא יבוא
בביצ'שכין שהוא ניצול ע"י הכלאים מחום הביצה שלא
לכות בו חשיכה הגאת מלבוש בניעת הקור .

יג ערדילירין אין בהם משום כלאים פי' י"מ שהוא מנעל של כלאים
ואין לו עקב מותר ללבושו שעור הרגל קשה ואינו נהנה
כשאר עור הגוף ומ"מ כשיש לו עקב אסור שאף על גב שאין הגוף
נהנה מ"מ מחזו כמלבוש ואסור משום מראית העין ויש מפרשין
שהם כמו שקרין כלא' זולן שדרך ללבושן תוך המנעלים תחת
עקבו וטולין עליהן עור תישים מעובר תחת קרקעיתיהן וכנגד
העקב של רגל ויש שעושין אותן של צמר ואין בו משום כלאים
מפני שהעקב קשה ואינו מתחמם .

יד אין אסור משום כלאים אלא בגדים שהם דרך חימו' כדי לצניג
מקראי דלעיל סעיף א' כגון הכתונת והמצנפת והמכנסים
והאבנט והשמלה וכגד' שמחפים בהן השוקים ואת היריב וכיוצא
בהם אבל צלצלים קטנים שעושין העם בבית יד שלהם לצרור
בהם מעות או תבלין או סמטוטוסים שמניחים על הרטייה או מלוגמ'
או אספגיות וכיוצא בהן הרי אלו כותרים אע"פ שבשירו נוגע
בהם מפני שאין דרך חמום בכך וכן ציץ של עור או משי וכיוצא
בהם שתלה בה חוטי צמר וחוטי פשתן מרולרדין על פני האדם
כדי להפריח הובובים אין בו משום כלאים שאין דרך חימום בכך :
טו אותות שעושין הכובטים והגרדים בכגדים כדי שיהא מכיר
כל אחד את שלו אם היתה אות של צמר בפשתן או פשתן
בצמר הרי זה אסור אע"פ שאינו חשוב אצלו לא שייך ביה לוי'
דבטל הוא שהרי על ידו נעשה גוף האיסור ואיסור ניכר במקומו
כמו שכתבנו לעיל סי' רצ"ט סעיף א' :

שב דין בגד שאבד בו כלאים ובו ב' סעיפים

א בגד צמר שאבד בו חוט של פשתן או בגד פשתן שאב' בו
חוט של צמר ואינו יודע מקומו שאינו ניכר יצבענו שאין הצמר
ופשתן עולין בצבע אחר ומיד הוא ניכר ע"י הצביעה ובשניכר לו
שומטו ממנו ואם לא ניכר לו תולין להקל לומר ניתק ממנו והלך לו
שהרי ברק ולא מצאה ומותר ברא' בכלאים דרבנן אבל כלאים
דאורייתא אין הולכין להקל בספקיו וכן אם בדועבר ניתק חוט אחד
או נחתך חתיכה אחת מן הבגד ואינו יודע אם הכלאים נחתך או ניתק
בכלאים דרבנן בדועבר תלנין להקל ובדאורייתא להחמיר .

ב כל המקומות שהפשתן מצוי בהן הליקח שם בגדי צמר מן הגוי'
לא ילבש עד שיברקם יפה יפה אם הם תפורין בפשתן אם לא
לפיכך כל הקנה בגדים מן הגוים יתיר תפורתם ויתפרם בקנבוס
דקשין הן לבורקן ככל התפירות ואפי' אם הגוי מסיח לפי תומו שתפרן
בקנבוס או אומ'על חוטין שבידו שהוא קנבוס אינו נאמן מפני דחוקה
הוא שכל הגוים יודעין שיהודים תפורין בקנבוס ואפי' בני הכפרים
מפני שדרך חייטי ישראל לחזור על הכפרים לקנות מטווה של קנבוס
התפיר בו כי אינו מצוי כמו הפשתן הולכך אפי' אם הגוי מסיח לפי
תומו חיישינן שמא להשביח מקחו אומר כן ובמקומו שהפשתן ביוקר
מן הקנבוס יש לסמוך ולהתיר במסוח לפי תומו אבל אסור לומר
לגוי לתפור לו בגדים בחוטי קנבוס ולסמוך עליו אע"פ שהפשתן
יותר ביוקר מן הקנבוס משום דנקל לתפור בפשתן יותר מבקנבוס
וקונה פשתן כדי להקל מלאכתן אבל אם הישראל נתן לו חוטיקנבוס
לתפור בו מותר דלאחלופי לא חיישי' דהגוי מרתת שיש לעמוד על
הדבר שחוטו פשתן כשמדליקו כבה מהר ושל קנבוס הולך ושוחרף
וחושש הגוי שמא הישראל יכירו ויאבד אמונתו שלא יתנו לו עוד
לתפור בגדים אע"פכ יש מחמירין וישראל החשוד לתפור בכלאים
דינו כגוי יש מחמירין שלא לתפור בגד צמר בקנבוס לכן שלא
יחשדו שהוא פשתן ולכן נוהגין לצבוע הקנבוס שחור .

שג שמותר לפשוט כלאים מחבירו אפילו בשוק ובו ב' סעיפים

א המוצא כלאי' בכגדו אם הוא כלאים דאורייתא פושטו אפילו בשוק
ואפי' אחד הרואה את חבירו שהוא לבוש כלאים והוא אינו יודע
ומהלך בשוק קופץ לו מיד וקורעו מעליו ואפי' היה רבו מזהב' שנ'
אין חכמה ואין עצת ואין תבונה לנגד ה' כ"מ שיש חילול השם אין
חולקין כבוד לרב ברא' בכלאים דאורייתא אבל אם היה דרבנן והוא
בשוק אינו צריך לפושטו וכן אינו קורעו לו בש קמשהו כבודו עד
שמגיע לביתו גדול כבוד הבריות שרוחה לא תעשה של דברייתא
ולכן אם הוא בבית המדרש אינו צריך למהר לצאת בשבילו אם
הוא כלאים דרבנן ואם הוא של תורה פושטו מיד וי"א שאם היה
הלבוש שונג והו' עצמו מצאו אפי' בשוק צריך לפושטו דמכאן
ואילך מיד הוא אבל הדיאה חבירו לבוש אפילו הוא כלאים
דאורייתא אינו צריך לומר לו בשוק עד שיג' לביתו משום כבודו
דגדול כבוד הבריות שיוחא את א' ואינו צריך למהר להפריעו משיג'
בלא תעשה של תורה שעה א' ואינו צריך למהר להפריעו משיג'
ב אסור להלביש את חבירו כלאים משום לפני עור לא תתן מכשול
כלאי

הלכדין הקשין שאינו עשוין אלא משוע מותרין אפי' בלביש'
הואיל ואפי' רבים אינן אסורין בלבישה מן התור' אלא מרובנן
בקשים לא גזרו כלל ויש מחמירין בלבישה גם בלכדין קשים הולכך
הני קעפינאביש העשויוין מלבדים אם הם תפורין כפשתן יש לזהר
מלהעלותן עליו ואפילו מלהציע תחתיו עד שיתפרם במשי
או בקנבוס .

ג בגד גדול וכלאים מצד אחד אסור ללבושן אפילו מצדו השני אף
ע"פ שהצד שבו הכלאים נגרר ע"ג קרקע הדכי הוא משמעות
דלא יעלה עליו .

ד אסור ללבוש כלאים אפי' דרך עראי כגון טלית של קטן אע"פ
שאין הגדול יוצא בה ארעי לשוק דהא סתם לא תלבש כתיב
לבישה כל דהו משמע .

ה לא ילבש אדם כלאים ארעי אפי' על גבי י' בגדים שאינו מהנהו
כלום ואפי' לגנוב ע"י בן המכס כגון שדרך שאין נותנין מכס
מבגדים שאדם לבוש בהן לא יברוח המכס ע"י לבישת הכלאים
שיצא שכרו בהפסדו שהרי מ"מ עובר על לאו דלא תלבש שעטני'
ואף ע"ג שאינו מתכוין ללבישה רק להעביר המכס וק"ל בכל
האסורין דבר שאין מותר שאני הכא שהכל רואין בעיניהם
שהוא עובר על פשוטו של לאו דלא תלבש לפיכך חייב אפילו
בלא מתכוין ועוד לא תלבש לבישה כל דהו משמע .

ו אבל תופרי כסות של כלאים תופרין כדרך שמניחין
הכלאים על הברכים ועל השוקים כשתופרין ובלבד
שלא יתכוננו בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים וכן
מוכרי כסות שמעלין עליהם בגדי כלאים כשמוליכין אותן למוכרן
מוכרין כדרך ובלבד שלא יתכוננו בחמה מפני החמה ובגשמים
מפני הגשמים שזהו דבר שאין מתכוין וגם אינו עובר על הלאו
כהדיא שהרי אינו לובשו' דרך מלבוש לפיכך התירוהו אבל ללבוש
אותם המוכרים דרך מלבוש כדי להראות מרתן אסור אף על גב
שאינו מתכוין מכל מקום הא עובר על הלאו בהדיא מה שאין
כן בהעלאה על ידי תפירה או למוכרו מכל מקום התפירין
הצנועין תופרין על הארץ שיהא הכסות מונח על הארץ ולא יעלהו
עליו וכן המוכרים הצנועין מפשילין אותן לאחוריהם במקל שלא
יעלהו על גופו' ככל כיצד נותנין המקל על כתפיהן ומניחים
הכלאין בקצהו ואין כתפיהן נוגעין בכלאים ויש מתירין הכל אפילו
ללבוש כלאים כל שאינו מכין להנאת גופו כגון שלובשו להעביר
בו המכס או שלובשו כדי להראות מרתן כשרוצה למיכרו וכיוצא
בזה מתירין הכל משום דס'ל דדבר שאין מתכוין מותר בכל עניין
ולהעביר המכס שאמרו אפי' המכס הוא ישראל אלא שעומד
מאליו בלא רשות המלך או מוכס שאין לו קצבה שסתם מוכסנים
כאלו הם גלנים והמעביר מהם הוא כמציל מידם אבל בסתם מכס
מן המלך אם ישראל חכרו ממנו אפילו בלא כלאים אסור לגנוב את
המכס או הישראל החוכר דרינא דמלכותא דינא .

ז תכריכי המת מותר לעשותן מכלאים ואפילו לקוברו בהן מותר
שהמתים פטורין מן המצות דכתיב כמתים חפשי חפשי מן
המצות וכו' דליתסר משום ליעג לרש כדאמרינן גפי ציצית שאני
מצות ציצית שהיא שקולה כנגד כל המצות א"נ שאני כלאים דאפי'
בחי דומיא דמת נמי שריא דהא המת ודאי גופו אינו מתרג' ממנו
והחי נמי אם לבוש כלאים באופן שאינו מתרג' ממנו אינו עובר
דהעלאה דומיא דלבישה בעינן דאית נמי בה הנאה והיי' הך לבישה
לגבי מת כמו פריסת אהל רגבי חי דשרי כדאיתא לעיל סעיף א' .
ח מרדעת של חומר הם קשים מאוד לפיכך מותר לעשותם מכלאי'
ויושב עליה והוא שלא יהיה בשרו נוגע בהם דחיישינן שמא
יתחמם בו או תכרך נימא על כשרו והיי' העלאה וכו'ש שלא יניח
מרדעת זו על כתפו אפילו להוציא את הובל דאינו מתכוין אלא
שלא ילכך בזבל אפי' אסור דהא הוי העלא' ממש ודוקא שהכלאים
ניכר בו אז מותר לעשותו מכלאים דליכא למחשש שמא יקח ממנה
פלאי לתופרו על כגדו שהרי רואה שהוא כלאים אבל בגד שאבד
בו כלאים אסור לעשות ממנו מרדעת לחמור שכיון שאין מקומו
ניכר חיישינן שמא ישכח ויקח ממנו פלאי לתפור על גבי כגדו
וגם לא ימכרנו לגוי שמא יחזור הגוי ומכרנו לישראל .

ט מפני שפורסין על השלחן לקנח בהם הידים כשאיכלין וכו'ש
מטפחת שמקנחים בהם הידים ומטפחת שמסתפגים בהם הכלים
והקרקעות שמסתפגים בהם אחר הרוצחה ומטפחת ספרים שנותני'
על הספר או שפורסין על השלחן בבית הבנסת בשקורין בס'ת לא
אלו אסורין משום כלאים שהרי הידים נוגעות בהם והם נכרטיין
על היר תמיד ומתחממים .
י ומטפחות שמסתפרין בהם אין דרך כל כך למשמש בהן בידים
לפיכך אם יש להם בית ראש שלובשינן אותן דרך לבישה אסורין
משום כלאים ואם לאו מותרין .
יא וילון אם הוא רך אסור לעשותו מכלאים מפני שהשמש מתחמם
בו לפעמי' ואם הוא קשה מותר וכן פרוכת שלפני ארון הקודש
או המטות שפורסין בארון או סביב התורה מותרין להיות מכלאים
שאין דרך שום אדם להתחמם בהם .

שר. א כלאי בגדים מותר לעשותן ולקיימן שהתורה לא אסרה אלא העלאה ולבישה.

הלכות פרוין בבור

שה חייב בפרוין ומתו ראוי לפרוין וכל דיניו ובו ל"א סעיפים.

א כתיב קדש לי כל בכור בכני ישראל וכתיב כל פטר רחם לכל בשר וגומר באדם ובבהמה יהיה לך אך פדה תפדה את בכור האדם וגומר ופרויו מכן חדש תפדה בערבך כסף חמשת שקלים בשקל הקודש וגומר הרי מצות עשה על כל איש מישראל לפדות את בנו שהוא בכור לאמו אפילו אינו בכור לאביו דבפטר רחם תלה רחמנא והפרוין הוא בעד חמשת שקלים וישערו חכמים שהם ק"ך מעים והם שלשים דרמים כסף מווקק ולעיל בסיומן דצ"ד סעיף ו' נתבאר כמה היה מעה וכמטבע שלנו בכלל הארצות הם בערך שני וחובים פולניש ונותנין אותם לכהן ולא לכהנית דכתיב ויתן משה את כסף הפרוים לאהרן ולבניו וכל היכא דכתיב אהרן ובניו אמרינן בניו ולא בנותיו.

ב אשה אינה חייבת לפדות את בנה אע"פ שהיא מצוה עשה שלא הזמן גרמא דכיון שהיא אינה מצוה לפדות עצמה כשתגדל אינה מצוה גם כן לפדות את בנה והכי דרשינן לה כתיב כמה פעמים תפדה ואמרינן חד איצטרך לגופיה ואורך דרשינן כתיב תפדה וקרי תפדה לאקושינהו תפדה דומיא דתפדה כל שאחריים מצוין לפדותו כגון האב את הבן וזהו פ' של תפדה הוא מצוה לפדות את עצמו וזהו פ' שד תפדה כלומר כשלא פדאו האב והגדיל שחייב לפדות את עצמו כדמריבין ליה מרכתיב פדה תפדה לרבות שחייב לפדות את עצמו אבל האשה אין האב מחוייב לפדותה דכתיב כל בכור בניך תפדה בניך ולא בנותיך אינה מצויה ג"כ לפדות את עצמה כשתגדל מכה ריבוי פדה תפדה וכיון שאינה מצויה לפדות את עצמה כשתגדל אינה מצויה ג"כ לפדות את בנה דהכי דרשינן ג"כ תפדה תפדה כל שמחוייב לפדות את עצמו כשיגדל דיניו האיש והוה תפדה מחוייב ג"כ לפדות את בנו והוה תפדה אבל האשה שאינה בתפדה כל' שאינה מצוה לפדות את עצמה אינו ג"כ בתפדה את אחריים כלומר אינה מחוייבת לפדות בנה.

ג ואלו חמשה שקלים נותן לכהן דבין מתנות כהונה כתיב ונותנו לו בין בכסף בין בשוה כסף מכל דבר שירצה חוץ מקרקעות ועבדים ושטרות דילפינן לה מקרא הכי כתיב ופרויו מכן חדש כלל בערבך כסף חמשת שקלים פרט תפדה חזיר וכלל ואף על גב דכתיב קודם הפרט אפילו הכי דיינינן ליה לכלל ופרט וכלל דמדה הוא בתורה כל מקום שאתה מוצא שתי כללות המכונים זה לזה כגון האב דכתיב ופרויו מכן חדש ותפדה זה אחר זה הביא הפרט בניגים ודונם בכלל ופרט וכלל ואי אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש דבר המטלטל וגופו ממון אף כל דבר המטלטל וגופו ממון יצאו קרקעות שאין מטלטלין יצאו עבדים שהוקשו לקרקעות דכתיב והתנחלתם אותם וגומר יצאו שטרות שטרי חובו שיש לו על אחרים ונתן לכהן אותו שטר חוב על החמשת שקלים דאע"פ שמתלטלין אין גופו ממון ואם פדהו באחד מכל אלו אינו פרוי.

ד ואם כתב לכהן שטר חוב על עצמו שהוא חייב לו ה' סלעים בשביל פרוין בנו חייב לתנם לו שזכה הכהן בהם בתורת מתנות כהונה של פרוין הבן שזכתה לו תורה ומן התורה בנו פרוי לכשתין אבל אמרו חכמים שלא יהא בנו פרוי אפילו לכשתין כרי שלא יבאו לומר פרוין בשטרות וצריך לפדותו שנית האומר לכהן שיתן לו לפדות את בנו אסור לחזר בו דהוה כמו אמירה לגבוה מדרבנן מיהו אם חזר הוי חזרה וע"ל פ' רס"ה.

ה נתן לו כרי שאינו שוה בשוק חמש סלעים וקבל הכהן בחמש סלעים הרי בנו פרוי והוא שיהא שוה ה' סלעים לשום אדם שיצטרך לו שיאמר הכהן לירי שוה לי ג"כ.

ו ואם נתן לו כלי סתם בפרוין בניו אם הוא שוה חמש סלעים אע"פ שלא שמו אותו בתהגר לירע אם הוא שוה כ"כ בנו פרוי ואם אינו שוה ה' סלעים אין בנו פרוי ואם הכהן רוצה להחזיק בכלי הרשות בידו ששכר קנאו והוא ישלם לו המותר עד ה' סלעים.

ז נתן החמשה סלעים אפילו לעשרה כהנים בין בכת אחת שהניחם לפניהם כולם כפת איתם והלך לו בין כזה אחר זה יצא ידו מתנות כהונה ובנו פרוי.

ח וצריך שתנם לו ויחשוב בלבו שנותנם לו כמתנה גמורה ואם ייצא הכהן אח"כ להחזיר לו הפרוין רשאי אבל לא יתנם היא לכהן יחשוב בדעתו ע"מ שיחזיר לו ואם עשה כן שנתנה לו וחישב בדעתו ע"מ להחזיר אף על פי שרעת הכהן לא היתה מתחלה לקבלם ע"מ להחזיר שרירי לא גלה דעתו לו שנותן ע"מ מכן וגם לא החזירה לו אין בנו פרוי דהא בדעתו לא נתן לכהן בלום לפיכך צריך

שיגומר בלבו לתן לו מתנה גמורה ואם רצה הכהן אח"כ להחזיר לו יכול לקבלו דמתנה הוא שנותן לו מיהו לא יהא הכהן רגיל להחזיר לכל שלא להפסיד לשאר כהנים שמתוך כך לא יתנו הכל פרויני בכזיהם אלא לו אבל לעניים רשאי להחזיר בכל פעם וכ"ש שמוה הטעם אע"פ שהנותן מגלה לו שנותנם לו על מנת להחזיר לו ויבטל על מנת זה שמפסיד שאר הכהנים ומשחת בריית הלוי ומכל מקום אם עבר וקבלם ופירש שנותן לו ע"מ להחזיר הבן פרוי דק"ל מתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה ודוקא שאמר לו כן בפירוש כזה הלשון ע"מ להחזיר שוה היא מתנה בתנאי וכשמקיים תנאו ומחזירו נקנית לו המתנה למפרע והרי הכן פרוי אפילו אם אמר הא לך ה' סלעים ותחזירם לי ולא אמר ע"מ הרי זה כאלו לא נתן לו כלום שאין זה מתנה ואין הבן פרוי.

ט הפרושה ה' סלעים לפרוין בנו ונאבדו חייב באחריותו שני יהיה לך ופדה תפדה כלומר כשיהיה לך הפרוין אזי הא פרוי והאי קרא לאהרן נאמר לפיכך עדיין לא יצא עד שיבא ליד כהן. י בשעה שנותן הפרוין לכהן מברך בא"מ אמ"ה אק"בו על פרוי הבן ושהחיינו ואח"כ נותן הפרוין לכהן שכל הברכות הם עובר לעשייתן ואם לא פדאו האב ופודה את עצמו אומר על פרוין הבכור ושהחיינו ומה שמברכין בעל ולא בלמ"ד משום שאין המצוה בידו לברו לעשות שרירי נעשית בסיוע הכהן שמקבל הפרוין וע"ל ס' ורס"ה יש אומרים דמיתו ליה לבכור קמיה כהן ימיריע לו שהוא בכור פטר רחם והכהן שואל איתו במאי בעית טפי בכרך או חמשה סלעים דמחייבת לפדותו כהן והאב אומר בבני בכורי בנינא והולך ה' סלעים בפרויו ובהרי שנותן לו המעות מברך בריכות הגזרות שיהיו הברכות עובר לעשייתן וכן נוהגין במדינות אלו אם האב אצל הבן אבל אם אינו אצלו פודהו במקום שהוא ואומר לכהן שיש לו בן בכור לפדות והוא אומר לו במאי בעית טפי כי מיהו שאלת חנם היא זו שאף אם היה האב רוצה להניחו לכהן לא היה רשאי שרירי מצוה לפדותו ועל כל פנים צריך לפדותו יש שכתבו שנהגו לעשות סעודה בשעת הפרוין ואם יש יין בעיר מברך הכהן על כוס יין מיד אחר הפרוין וכן נוהגין במדינות אלו כדי לפרסמו מילתא שקיים המצוה ואין נוהגין לברך שהשמחה במעונו משום דרוב פעמים איכא צערא לניוקא שעדיין לא חזר כל כך לכריאותו מן המילה ואע"ג דמברכין שהחיינו משום צערא פורת' אין מונעין מלברך שהחיינו מה שאין כן בהשמחה במעונו האב עצמו צריך לפדות שרירי הוא מצוה דרמאי רחמנא עליה כמו תפילין וציצית שצריך לעשות בגופו ולא על ידי שליח ואפי' ב"ד אין יכולין לפדותו בלא האב אלא אם לא פדאו האב צריך הוא בעצמו לפדות את עצמו כדילפינן מדה תפדה.

יא אין הבכור ראוי לפרוין עד שיעברו עליו שלשים יום דכתיב ופרויו מכן חודש וגומר וגמרינן חדש ממכר דכתיב מכן חודש ומעלה ה"ג מכן חדש ומעלה פירונו לאחר שלשים יום יפדנו מיד שלא ישחה המצוה דילפינן מקרא מוצא שלא לשהות המצוה דכתיב ושמרתם את המצוה קרי ביה המצוה אם באה מצוה לידך אל תחמיצנה ואם חל יום ל"א בשבת אין פרוין איתו בשבת משום אין קונין בשבת קניין אלא ימתין עד יום א' וי"א שאין לעשות פרוין הבן כח"ה משום עירוב שמחת פרוין בשמחה רגל וק"ל דאין מערבין שמחה בשמחה ואין נוהגין כן דהא אין מברכין שהשמחה במעונו כדכתבנא לעיל.

יב אם נעשה הבן טריפה קודם שעברו עליו ל' יום אינו חייב לפדותו אפי' נשאר חי זמן ארוך לאחר ל' שכן ררשו מקרא פדה תפדה יכול אפילו נטרף תוך ל' יום ת"ל אך חלק לפיכך אפילו אם הקדים ונתן לכהן הפרוין יחזירו שלא נתן לו אלא בתורת פרוין והרי ליה נתחייב בו ואין צריך לומר אם מת בתוך שלשים ואפילו ביום שלשים שאין צריך פרוין דבן חדש ומעלה בעינן כדילפינן ממכר ואם נתן המעות צריך הכהן להחזיר ואם מת לאחר שלשים יום כבר נתחייב בפרויו וצריך ליתן לכהן המעות לפדותו ולברך על הפרוין אבל לא יברך שהחיינו שאין מברכין על שחיה לזמן שמתעצב בו.

יג נתן המעות לכהן בתוך ל' יום אם אמר ליה שיחול הפרוין מעכשיו אין בנו פרוי דהא אין הפרוין חל תוך ל' יום והמעות כמתנה נתן לו ואם אמר לאחר ל' יום יחול הפרוין בנו פרוי ואע"פ שאין המעות קיימ' לאחר ל' יום כן הוא נוסח בטור וכתב עליו הבי"מ משום דהלכה בשמואל דאמר הכי וכן כתב ג"כ בשלחן ערוך ותימא דהא כהריא איתא בנמרא משמיה רשמואל איפכא שאינו פרוי וכן מוכח כל הסוגיא שם לפיכך יש אומרים בר"א שאם המעות קיימ' בנו פרוי ואם אין קיימין או שהחזיר לאב תוך ל' אפילו בדיעבד אין בנו פרוי וצריך לחזור ולפדותו.

יד מי שהוא כספק אם חייב הפרוין אם לא פטור שהכהן הוי לגבי מעות אלו מוציא אק"ל המע"ה מ"מ אם מת האב בתוך שלשים יום אוקמינן ליה אחזקתיה והרי הבן בחזקת שלא נפרה עד שיביא ראיה שפדאו אביו ואם מת האב לאחר ל' יום הרי הבן בחזקת פרוי דמסתמא אוקמינן לאב אחזקתיה שלא המצוה המצוה עד שיוע שצוה האב בשעת מיתה ואמר שלא פדאו.

הנכסים אפילו חלקו כבר הנכסים דאע"ג דמת האב תוך ל' ומעולם לא נתחייב האב לה' סלעים הללו מ"מ הואיל ונפלו הנכסים קמי הנגים כשיגיע יום ל' אע"ג שאין חל החיוב אלא על אחד מהם שהוא בכור ואי היה הכהן תבע כל אחד בפני עצמו כל אחד יכול לדרותו אין אני הבכור רק אחי מכל מקום אמרינן דחל החיוב על הנכסים ביום שלשים ואף על פי שחלקו אח"כ הם משלמין בין שניהם מן הנכסים כשיגדלו .

בז שתי נשיו שלא בכרו וילדו שני זכרים נותן ל' סלעים לכהן ה' בעד כל א' ואם מת אחד מהם בתוך ל' יום והוא כבר נתן פרויו לכהן אם לכהן אחד נתן יחזור לו הכהן ה' סלעים ואם לשני כהנים נתן אין שום אחד מחזיר לו שהרי לא דקדק לומר לזה אני נותן על בן זה ולזה על בן זה וכל אחד יכול לומר לו אני תופש בשביל החי ואם ילדו אחת זכר ואחת נקבה ונתערבו שלא נודע איזה ילדה זכר ואי' נקבה הרי מ"מ חייב ה' סלעים לכהן דהא תיזויה ליה ראשונה היא לכהן ואפילו ילדו ב' זכרים ונקבה אחת ונתערבו אינו חייב אלא ה' סלעים דהא נובל לומר זו ילדה ב' זכרים וזו ילדה נקבה ואין כאן אלא בכור א' אע"ג דיכול להיות ג"כ זו ילדה זכר וזו ילדה ג"כ זכר תחלה ואח"כ נקבה והרי כאן ב' בכורים מספקא אין מוציאין דהמ"ע לפיכך אם מת אחד מן הזכרים תוך ל' יום אינו נותן לכהן כלום שיוכל לומר האב הבכור מת ואם ילדו ב' נקבות זכר א' או ב' נקבות וב' זכרים אין לכהן כלום דבשתי נקבות וזכר א' מספקא לן אם זו ילדה בכור זכר וזו ב' נקבות וחייב ה' סלעים הא נובל ג"כ לספק ולומר הכהן המ"ע תחלה ואח"כ זכר ואין כאן שום בכור והרי הכהן המ"ע נפטר האב מכלום וכל זה מירי שאירע התערובת מיד בתחלת לידתו ולא הזכירו הולדות מעולם כגון שילדו במחבא אבל אם מתחלת לידתו הזכירו ואח"כ נתערבו לא נפקא לן מדי בההיא תערובת שבין שהזכירו תחלה כב' ידענו אם פטור האב או אם חייב ל' סלעים או ה' סלעים וכי נתערבו בעת הכי מאי הוי לא נפטר האב בכך שהרי כבר ידענו שחייב .

כח שתי נשיו אחת בכרה ואחת לא בכרה וילדו ב' זכרים ונתערבו נותן ה' סלעים לכהן דהא ודאי יש כאן בכור ואם מת א' מהם תוך ל' יום אין כאן לכהן כלום דשמא הבכור מת והמ"ע ואם מת האב אפ"תוך ל' כשיגיע יום לחל החיוב על הנכסים ונותנין בין שניהם ה' סלעים כדלעיל סעי'כ"ז ואם ילדו זכר ונקבה או ב' זכרים ונקב"כ"ש שתי נקבות עם זכר א' או שני זכרים אין כאן לכהן כלום כ"ט שתי נשים של שני אנשים שלא בכרו וילדו שני זכרים ונתערבו הרי שניהם ודאי בכורים אלא שאין ידוע איזה בנו של זה ואיזה בנו של זה לפיכך כל אחד מן האבות חייב ליתן ה' סלעים בעד בנו נתנו לכהן תוך ל' ואח"כ מת א' מן הבנים תוך ל' יום אם לשני כהנים נתנו אינם יכולין להוציא מידם שכל אחד יאמר שלי ערוין חי ואם לכהן אחד נתנו כל אחד בפני עצמו לא יוכל לומר לכהן החזיר לי חמש סלעים כי בני מת שהכהן יכול לדרותו ולומר לו בנך החי והמ"ע אבל הם בין שניהם א' מהם כותב הרשאה לחבירו וילך זה בהרשאה זו ויוציא מהכהן ה' סלעים ואם ילדו זכר ונקבה ואין ידוע איזה ילדה זכר ואיזה ילדה נקבה או שילדו שני זכרים ונתערבו ומת אחד מהם תוך שלשים הרי אבות שניהם פטורים שכל אחד יכול לומר הנקבה שלי או בני המת אבל הכהן חייב לפדות עצמו כשיגדל דהא מ"מ ודאי בכור הוא אבל אם מת אחר ל' כבר נתחייבו האבות ושניהם חייבין ונותנין כל אחד ה' סלעים לכהן . ל וכן מבכרת שלא שהת' אחר בעלה ג' חרשים ונשאת ילדה זכר ספק בן ס' לראשון או בן ז' לאחרון האבות פטורים שכל אחד יאמר אינו בני אלא של שני והבן חייב לפדות את עצמו כשיגדל שואו ודאי בכור ונבי ב' נשים אם ילדו שתי נקבות וזכר כל אחד יכול ל' אחת מן הנקבות שלי ונולדה ראשונה וכן אם ילדו ב' זכרים ב' נקבות כל אחד יכל לומר אחת שלי ואח"כ גם זכר אחד הוא שלי הנקבה נולדה ראשונה ואין כאן לכהן כלום .

לא שתי נשים של שני אנשים אחת בכרה ואחת לא בכרה וילדו ב' זכרי' ונתערבו זה שלא בכרה אשתו נותן ה' סלעים לכהן ואם ילדו זכר ונקבה או ב' זכרים ונקבה אין כאן לכהן כלום שאותה שלא בכרה יכול ל' הנקבה שלי ונולד ראשונה :

הלכות בכור בהמה טהורה

שז דין בכור בהמה טהורה באיזה זמן ובאיזה מקום נוהג וכו' י"ב סעיפים .

א בכור בהמה טהורה נוהג בזכרים ולא בנקבות דכתיב כל פטור רחם הזכרים ונוהג בין בזמן הבית בין בזמן שלא הבית אף על גב

מן מי שלא פדאו אביו חייב לפדות עצמו כשיגדיל כדמריבין מפרה תפדה ויש מי שכתב שכותבין לו על טס של כסף שאינו נפדה ותולין לו בצוארו כדי שידע שיפדה את עצמו לכשיגדיל דויה הוא לפדות ויש לו בן לפדות יפדה עצמו תהלה ואחר כך יפדה את בנו ואם אין לו אלא ה' סלעי' יפדה את עצמו בתך דמצוה דגופיה עריצה :

מז אם אין לו נכסים בני חורין כדי פרוין כגון ששעבר כל נכסיו ער שלא נשאר לו ה' סלעים בני חורין אין הכהן גובה מן המשועבדים אף על פי שקדם חוב הפריון לחוב הכעל חוב דק"ל מלה הכותבה כגורה לאו ככתיבה כשטר דמאי :

ין פרוין הבכור כשטר רחם תלה רחמנא לפיכך אם הוא בכור לאב ולא לאם אינו חייב בפריון ואם יש לו כמה נשים ויש לו בכור מכל אהת ואהת חייב לפדות את כולם :

יח כהנים ולויים פטורים מפריון בכוריהם דגמרינן להו מק"ו שאם הפקיעו קדושת פשוטי הלויים את קדושת בכורי ישראל כמדבר קל והומר שתפקע קדושתן את קדושת בכורות עצמן שבהן וכן היה במדבר שבכורי הלויים הפקיעו את עצמן ולא הוצרכו בן לוי אחר לפדותו לפיכך עכשיו נמי פטורין מן החמש סלעים של פרוין בניהם וכנהם ככל בני לוי הם שהיו במניינם עמהם ואפילו כהנת ולויה נשואה לישראל אין הבן חייב בפריון שאין הרבר תלוי באב אלא באם שנאמר פטר רחם בישראל וכיון דלענין פרוין כתר אמו שדינן ליה הרי הוא לזה כבן לוי ואפילו הלויה שנתעברה מגוי פטור הבן מפריון כשיגדל דהא שדינן ליה בתר אמה והיא לא נתחללה ככללם על ידי ביאת הגוי ובנה לענין פרוין כבן לוי יחשב והיא כלאו הכי ודאי פטורה דאשה פטורה כדכתיבנא לעיל סעיף ב' אבל כהנת שנתעברה מגוי חייב הכהן בפריון לכשיגדל שהרי אמו נתחללה מן הכהונה כבעלת הגוי וגרועה היא מלוייה ובנה בישראל יחשב וכן בת ישראל שנתעברה מגוי בנה בישראל יחשב והייב לפדות עצמו כשיגדל וככהנת אם היא אומרת שמישראל נתעברה והישראל מכחישה ואומר שמגוי נתעברה הבן פטור מן הפריון אף כשיגדל דשמא היא מכובת והישראל אומר אמת וה"ל הכהן מוציא מהבירו ועליו הראייה :

יט כהן שגדל לו בן חלל הרי הבן הוא בישראל וחייב האב להפריש הפריון לקיים מצות פדיה ושקיל ליה לנפשיה ואם מת האב בתוך שלשים יום שעדיין לא נתחייב בפריון חייב הכהן לפדות עצמו כשיגדל שלא זכה האב בפריונו ואם מת האב לאחר ל' יום כבר זכה האב בפריונו ויורשו בנו זה ממנו הילכך כשיגדל הבן שפחה או נכרית שילדו ויעבבנו לעצמו ואינו צריך לחנו לכהן :

ך שפחה או נכרית שילדו ואחר כך נשתחררו או נתגירו האם עם הבן פטור הבן מפריון שלא פטר זה רחם בישראל אבל אם נשתחררו או נתגירו כעורן מעוכרות וילדו אף על פי שהורתה היתה שלא בקדושה הואיל ונולד בקדושה חייב בפריון שנאמר פטר רחם בישראל והרי אלו פטרו רחם בישראל ואם אין ידוע אם קודם שנתגירו ונשתחררו ילדו או אחר שנתגירו ונשתחררו ילדו הוה הכהן רמוציא מחבירו ועליו הראייה :

כא ושפחה ונכרית שילדו ואחר כך נתגירו ונשתחררו וחזרו וילדו ביהדותן פטור שאין זה פטר רחם :

כב ולד של קיימא הבא אחר נפל שיצא ראשו חי כיצד כגון אשה שמעוברת תאומים אחר הוא נפל בן שמונה והוציא ראשו חי והחירו ואחר כך יצא אחיו השני והוא בן קיימא אינו בכור לפריון שהרי נפל שהוציא ראשו חי תחלה כילוד הוא והוא פטר את הרחם . וכן בן תשע שיצא ראשו מת והחזיר ואחר כך יצא אחיו של קיימא אינו בכור לפריון שהרי נפטר רחמה בראשו של ראשון ומיד שתצא פדחתו הרי הוא כילוד ופטור הבא אחריו וכן המפלת כמין בהמה וחיה ועיף שחצו פרצוף פניהם דומה לצורת אדם או סנדל או שליא או שפיר כרוק"א שיצא הולד מחותך איברי' איברים הנולד אחר כל אחד מאלו אינו פטר רחם שהם פטורו : **כג** אבל בן שמונה שהוציא ראשו מת והמפלת שפיר מלא דם או מלא מים או מלא גוונים והמפלת כמין דגים וחבובים שקצים רמשים או המפלת כיום ארבעים וכל שכן קודם לו שעדיין לא נגמר יצירתו הנולד אחר כל אלו הוא בכור לפריון וכל זמן שאין איבריו מרוקמין אין פוטר הבא אחריו ואפילו האידינא בזמן הזה סומכין על זה דוראי אינו ולד :

כד אשה שילדה שני בנים זה אחר זה הראשון יצא דופן והשני נולד כדרכו שניהן פטורין הראשון מפני שלא יצא דרך הרחם והשני אע"פ שפטר הרחם אינו נקרא בכור שהרי קדמו אחר והתורה בכור אדם אמרה :

כה מי שלא בכרה אשתו וילדה זכר ונקבה ואין ידוע איזה מהם יצא הראשון אין כאן לכהן כלום דהא ספק בכור הוא והמ"ע לדה שני זכרים אע"פ שאין ידוע איזה מהם הבכור נותן לכהן ה' סלעים דהא מ"מ אחד מהם בכור פטר רחם הוא מת אחד מהם בתוך ל' יום פטור מלפרות השני דשמא הבכור מת והמ"ע . **כו** מת האב קודם שפדאין בין מת תוך ל' יום בין מת לאחר ל' יום והגנים קיימים כשיגדלו נותנין בין שניהם ה' סלעים מן

צ"ש עיקר מצותו הוא להקריבו קרבן מ"מ איתקש בכור למעשר דגן
 דכתיב ואכלת לפני ה' אלקיך מעשר דגנך תירושך ויצהוד ובכורות
 בקרבן וצאנך וגומר מה מעשר דגנך ניהוג בין בזמן הבית בין שלא
 בזמן הבית כדמפורש במקדמו אף בכור בהמה טהורה ניהוג בין בזמן
 הבית בין שלא בזמן הבית וניהוג בין בארץ בין בחוץ לארץ הוא
 לא חובת הקדש הוא דכ"ש רחם תלו רחמא וחובת הגוף הוא
 ובמתנה כהונה הגוהנת בכל מקום הוא כמו פדיון הבן ופטר המזר
 ומצוה להקרישו שיאמר עליו הרי זה קדש שנא' תקרי' לה' אלהיך
 ואם לא הקדישו אע"פ מקדש מאיליו מן הרחם ונתנו אותו לבתן
 ולא ככהנת דאיתקש לבכור אדם דכתיב קדש לי כל בכור פטר חסם
 בישראל באדם ובבהמה וגו' וכתיב כל פטר חסם לכל בשר אשר
 יקריבו לה' באדם ובבהמה יהיה לך וגומר ובכבוד אדם למדנו מקרא
 דניתן פדיונו לבן ו' ולא לפגות כדכתיבו לעיל ס"ש"הסעי' א' אף בכור
 בהמה לבתן ולא לכהנת ונתנו אותו לו כיוןאם הוא תם או בע"פ בין
 שגולד כמזמו או שגולד בו מום אחר שגולד הוא סתם כל בכור כתיב
 ב' ולא יתנו לו מיד כשגולד שאין זה גרולה לבתן ומתנית כהונה
 דמשפחה כתיב בהו דרך גדולה אלא ישאל בו בעליו עד שגולד
 מעט ואח"כ יתנו לו ועד כמה ישראל חייב לשלם בו בכהנת דקה
 ל' יום ובגסה ג' יום וילפין לה מקרא דכתיב מלאתך ודמעך לא
 תאחר בכור בניך תתן לו כן תעשה לשורך לצאנך וגו' וקאי פסוק
 השני דכן תעשה וגו' על הפסוק הראשון דמלאתך ודמעך וגו' פסוק
 לקמא ובתרא לכתרא והכי דרשונגליה מלאתך ודמעך שהוא הראשון
 שבפסוק לא תאחר כן תעשה לשורך שהוא הראשון שבפסוק
 שני מלאתך ודמעך הם בכורים מה בכורים אתה מאחד חמשים
 יום שררי התכונה מתכשלת כפסח ואין אתה מביא בכורים
 עד שיביאו שתי הלחם בעצרת דהיינו חמשים יום כן תעשה לשורך
 כלומר אף בכור שורך אתה מאחד ג' יום והרר דרשין בכור בניך
 תתן לו כן תעשה לצאנך מה בכור בניך לשלשים יום דכתיב ופדיו
 מבן חרש וגו' אף בכור צאנך לשלשים יום תתנו לבתן ואם אין לו
 בתן מצוי חייב הבעל להישלם בו עד שיוזמן לו בתן לקיים מצות
 מתנת כהונה כד"א בתם בזמן היה שיש בו טורח לגדלו שאסור
 לאכלו וגם אין יכולין להקריבו אבל בעל מום שרצה הבתן ליקחנו
 ולאוכלו מיד או תם בזמן הבית שרצה לקבלו ולהקריבו כ' שאי
 ג' ואם אסר לו כהן תתנו לו תוך זמן זה ואני אשאל בו לעצמי
 אינו רשאי לתנו לו שזה הוא כמו מסוי' למתנותיו שאין נותנין
 לו שאינו דרך גדולה א"כ יאמר אוכלנו מיד .

ד' ואם הכהן מסרב מלקבלו מפני שיש בו טורח גדול בזמן הזה
 להשפיל בו עד שיפול בו מום אינו רשאי מפני שנרא' פמכה
 מתנת כהונה ואפי' ספק בכור צריך הכהן לקבלו מיד הישראל
 הנותנו לו ודוקא בספק הבא מעצמו אבל במקום שפשע הישראל
 כגון שקנה פרה חולבת מן הגוי או שהיה יכול למכור הבכור לגוי
 קודם שגולד ולא מכרו אין צריך הכהן לקבלו ואפי' במקום שאריך
 לקבלו אסור לתנו לו להקניטו או לנקום ממנו שאין זה דרך
 גדולה ובכור .

ה' בכור בזמן הזה שאין יכולין להקריבו על גבי המזבח אין
 לו היתר עד שיפול בו מום וכשנפל בו מום מותר לאכול ואפי'
 בח"ל וכן בזמן הבית כשהיה בו מום היו יכולין לשוחטו בכל מקום
 ולאכול בלא שום הקרבה דכתיב וכי יהיה בו מום פסח או עור
 וגו' וסמך ליה כשעריך תאכלנו ופרכינן בגמרא ואימא פסח ועור
 אין מומין אחריו לא ומשנינן כי יהיה בו מום כלל פסח או עור
 פרט כל מום רע חזר וכלל כלל ופרט וכלל כולי מה
 הפרט מפור' סומין שבגלוי ואינן חוזרים אף כל מומין
 שבגלוי ואינן חוזרין ופרכינן אימא מה הפרט מפורש
 מומין שבגלוי ובטל ממלאכתו של איתו אכר כגון פסח בטל מהליכ'
 ועור בטל מראייה א"כ כל שבטל ממלאכתו לאפוקי צרימת עין וחוט'
 ושפת' דלא ומשנינן כל מום רע רבויא הוא ומקשינן אי רבוי
 גרבי אפילו מומין שבסתר ומתצינן מום רע בעינין ולא נקרא רע
 אלא בגלוי שמגולו ומקשינן אם כן אפילו למום עובר נמי דהא
 מנוולו שהרי אין יכולין להקריבו כל זמן שהמום בו אפילו הוא מום
 עובר ונתרצינן אם כן פסח ועור למה לי אלא למעט מום עובר
 אפילו הוא בגלוי שאינו נשחט עליו ולא נאכל עליו במדינה לפיכך
 בכור בזמן הזה ישנהו עד שיפול בו מום שבגלוי ואינו עובר ושוחטו
 על פי מוסחה ואוכלו ומאכלנו למי שרצה ואפי' לגוים ואפילו
 לבלעים שאין בו קדושה אחר שהוא מום ונשחט דכתיב גבי פסולי
 המוקדשין בצבי וכאיל תאכלנו מה צבי ואיל מותרין לגוי אף פסולי
 המוקדשין מותרים לגוי :

ו' ואחר שניתן הבכור לבתן הרי הוא כממונו לעשות בו מה שרצה
 ויכול למכור אותו בין תם ה' בין בעל מום בין חי בין שחוט
 ומקדש בו את האשה כשאר ממונו ובלבד שלא ימכרנו במקדש ולא
 ישקלנו בליטרא דכולי האי לא מוזלילין בהו בקדשים לנהוג בהם
 דרך חולין גמורין אלא ימכרנו בביתו ומ"מ מות' לשקול בו מנה
 שגד מנה בגון שיש לו חתימת בשר חולין שגשקלה בליטרא יכול

לשקול כנגדה בשר בכור א"כ כשהכהנים חולקין אותו נותנין חלק
 בכף מאזנים זה וחלק בכף מאזנים שכנגדו כדי לחלק בשוה חלק
 כחלק וכן יכול לשקלו כנגד כלי וקופיץ וה"מ בשרי אבל חלבו
 ודמו וידיה וקרניו נמכרין במזלגין ונשקליו בליטרא שלא עשו חז"ל
 כל כך מעלה אלא בבשר ושמו של גיר הואיל והוא מותר מן
 התורה דינו כבשר .

ז' תם בזמן הבית היה מצוה להקריבו תוך שנתו דכתיב לפני ה' אלקיך
 תאכלנו שנה בשנה לפיכך אח"כ גם בעל מום מצוה לאוכלו תוך
 שנתו ומאימתי מונה לו שנה אם נולד בעל מום מונה לו מיום
 שגולד והוא שיודע שכלו לו חדשיו שאז הוא ראוי לאכילה מיד
 ביום לידתו אבל אם לא יודע כדא"י שכלו חדשיו אינו מונה לו
 שנתי אלא מיום שראוי לאכילה דהיינו מיום שמיני והלאה .

ח' נולד לו תם ונפל בו מום תוך שנתו רשאי לקיימו עד מלאת
 לו שנה לידתו אם כללו לו חדשיו או עד כלו לו שנה מיום
 השמיני אם לא כלו לו חדשיו ואם נולד לו מום בסוף שנתו התירו
 לו לקיימו ל' יום מיום שנפל בו המו' ואע"פ שהוא מתאחר לאחר
 שנתו כיצד כגון שנפל בו מום ט"ז יום לפני גמר שנתו משלימין לו
 ט"ז יום אחר שנתו ואם נולד בו מום אחר שנתו התירו לו גם כן
 לקיימו עד ל' יום ולא יותר ואחר כך יאכלנו .

ט' הבכור בזמן הזה עד שלא נראה להראתו לחכם פ"י שלא נזדמן
 לו חכם במקומו אחר שנפל בו מום מקיימו שתיים ושלוש שנים
 ואינו צריך לחוליו למקו' שיש שם חכם ומשנרא' להראתו לחכם
 אם נולד בו מום בתוך שנתו רשאי לקיימו כל י"ב חדש ואם נולד בו
 מום לאחר שנתו מקיימו ל' יום מיום שנראה להראתו לחכם .
 י' שנה של בכור הוא שנת' לבנה תאמ"ז שהוא י"ב חדש מיום ליום
 דילפינן שנה דבכור משנה דכתיב בערי חומה שרינו הכי כראיתא
 פ"ק דריה' ובעריכין פ"ד המוכר שדהו ואם השנה מעוברת נתעברה
 לו ומזנה לו י"ג חדשים .

יא' נולדו לו שני טלאים אחד במ"ו של אדר הראשון ואחד בר"ח
 אדר השני כיון שהיוע יום ראשון באדר לשנה הבאה עלתה לו
 שנה לזה שגולד באחרינה ולזה שגולד בחצי אדר הראשון לא
 עלתה לו שנה עד חצי אדר של שנה הבאה דהואיל ונולד בחדש
 העיבור מונן איתו לו .

יב' אף על גב דילפינן מקרא שצריך לאוכלו או להקריבו תוך
 שנתו מרבתיב שנה בשנה ה"מ למצוה אבל אם עבר ושהה איתו
 לאחר זמנו אינו נפסל בכך וילפינן לה מדרהוקש בכור בהמה למעשר
 דגן מה מעשר דגן אינו נפסל משנה לחברתה אף בכור בהמה
 אינו נפסל משנה לחברתה .

שז' שאין היתר הנאה בכבוד אלא באכילה ובו ג' סעיפים

א' אין מרגליו בכבוד אפילו בעל מום דהיינו להפשיט עורו שלם
 דרך מרגלותיו שכן דרך כשרותיו לעשות מפות מן העור מפשיטין
 העור שלם לעשות המפות ואם היו עושיכון בעור הבכור היה בזמן
 גדול לקדשים מפני שרובן למכור העור לצורך מפות בעור שהיא
 ערוין עליו כדי שידע שפשיטנה שלימה ונראה כעובר עבודה
 בקדשים א"כ דגזירה שמא יגדל עדרים פלי' שרית ליה אתי לשהוי
 מלפשוט עד שימצא בני אדם האבקשים עורות שלימים ובין כך יגדל
 עדרים מפסולי המוקדשים ואתו בהו ליהי תקלה לגזיה ולעבודה .
 ב' שחטו ונמצא טרפה עורו עם בשרו אסור בהנאה וטעון קבורה
 שלא התירו הכתוב אלא באכילה דכתיב בשעריך תאכלנו
 וכשהוא נשחט ונעשה ראוי לאכילה שלא נטרף נעשה ממונו של
 כהן ומותר להאכילו אפילו לגוים ולכלבים אבל אם מת או נטרף לא
 התירתו התורה ואסור ליהנות ממנו ואפילו לכלבים אסור להאכילו
 וטעון קבורה ולא שריפה שאין שריפה בקדשים אלא כשהוא אכל לעור'
 ונפסלו לאחר שחיטה לפיכך טוב למכרו לגוים מחיים ולא ישחטנו
 שמא ישרוף בכדיקה .

ג' וצריך הבתן ולגדלו לעולם עד שיפול בו מום וכזמן
 שבית המקדש קיים שהיה עומד להקריב לא היה רשאי למכרו
 כל זמן שהוא תם שלא היה שלו ובזמן הזה שאינו עומד להקריבה
 בין תם בין בעל מום יכול ההתן למכרו בין לבתן בין לישראל והלוקח
 יגדה בו קדשת בכור כד"א שהלוקח קונה אותו לצרכו אבל אסור
 לעשות בו סחורה דהיינו לקנותו כדי להרויח בו מפני שהוא כיוון
 קדשים ואם קנאו לצרכו כגון למשחה בנו או לרגל ולא נצרך לו
 יכול לחזור ולמכרו ?

שח' איסור עבודת הבכור ואיסור לזונו ובו ה' סעיפים

א' כתיב לא תעבד בכבוד שורך ולא תנו: בכור צאנך אין לי
 אלא כבוד כעבודה רצאן כגיהה מניין לזמן האסור בזה לוח האסור
 בזה לוח תל' ולא תנו כיון מסופ' על עין ראשון
 וילמדו שיתום זה טיה' לפיכך פסד בין של שור בין של

שמים אינו מום וכמלהיש' לו שמים היו מום שלש אינו מום . יבלת שיש בה עצם בכל מקום שתהיה בין בעין בכל מקום היו מום ושארין בה עצם בכל הגוף אינו מום ואפילו יש בה שער ער כאן העתקתי המומין עך'הסוד וקצת מהם השמטתי מפני שאינם מ' בהקף כל כך שיש לגמנם בהם כמו שתיראה בפנים בכ"י וסיים שם רטור ואמר וזה לשונו כל אלו המומין מובהקין הן להתיר על ידן אפילו בזמן הזה ער כאן והסכים על ידו מורי מהרמא"ל על פי בן תבתיים גם אנכי .

י"ז בכור שנשחט שלא על פי חכם וכו' ג' סעי' .

א השוחט את הבכור שלא על פי חכם ואפילו מראשו אחר כך לחכם ומוציא בו מום אפילו מום מובהק אסור מפני שיש מומין שמשנתנין לאחר שחיטה שנראין כמיומין מובהקין ואם היו נראין אותן קודם שחיטה לא היו נראין למים מובהק לפיכך גזרו בכל המומין משום מומין המשנתנין והוא הריון בזמן הזה אף על פי שאין חכם אם לא הראוהו לג' בני הכנסת קבטור .

ב השוחט הבכור שלא ע"פ מומחה ומכרו קטיוהו שיחזיר להם הרמים בין אכלוהו בין לא אכלוהו ומה שלא נאכל ממנו יקבר .
ג מי שאינו מומחה וראה את הבכור וגשחט על פיו יקבר וישלם החכם מביתו למזן וכמה ישלם אם הוא בארץ ישראל משלם בגסה חצי דמיו וכרקה רביעי דמיו והטעם לפי שהחכם המתיר לשהיט את הבכור הרי הוא מציל את הכהן מטורח הגידול ומחוצאת המזנות וכבר ידעת שאסרו חכמים לגדל בהמה דקה כארץ ישראל משום שרועים כשרות חביריהם וגוילים אלא מי שהיה רוצה לגדל בהמה דקה בארץ ישראל היה לו טורח גדול להוליכין לחורשין ומקום מרביות שלא היו שם שרות לפיכך החכם שאינו מומח' והת' הבכור אם בהמה גסה התיר לא הציל את הכהן אלא מטורח מיעוט והוצאת המזונות לפיכך צריך להחזיר לו מחצה דמיו ואם בהמה דקה התיר הרי הציל את הכהן מטורח גדול והוצאה מרובה שיהיה צריך להוליכו לחורשין ולמדבריות עד שיומם לפיכך דיו לכהן שישלם רביעי דמים מהחכם ולפי טעם זה בחוזה לארץ שאין אסור לגדל בהמה דקה כמו בגסה גם התשלומין של החכם לכהן שווה וכו' בגסה בין בדקה צריך לשלם מחצה וכן בזמן הזה שאף בארץ ישראל אין רוב שדות של ישראל ומותר לגדל בהמה דקה אפי' בארץ ישראל גם התשלומין לכהן הוא שווה והיינו בין בדקה בין בגסה משלם חצי דמיה .

י"ח דין החשוד למכור הבכור וכו' סעי' אה' .

א החשוד למכור בכור לשם חולין אין קוניו ממנו בשר צבאים מפני שדומה לכשר עגל ואת' למכור עגל בכור ויאמר של צבי הוא ואין לוקחין ממנו עורות שאינם עבודים אפילו של נקבה שמא ירתיך וזרותן ויאמר של נקבה היא ואין לוקחין ממנו צמד אפילו מלובן שאין צריך טרחה מרובה ללכנו ואינו מקפיד מלהפסיד טרחה אבל לוקחין ממנו צמר טוון ולבדים ועורות עבודים מפני שאינו עושה מלאכות אלו בשל בכור לפי שהוא מפרד לשחת אצלו שמא ישמעו הידינים ויקטסוהו כפי רשעו והוא מקפיד מלהפסיד טרחה .

י"ט דין הגיטל שכר לראות בכור וכו' ג' סעי' .

א הגיטל שכר להיות רואה בכורות אין שוחטין על פיו דרילמא משום אנריה קא שרי ואם הוא מומחה גדול וידעו בו כחמ' שאין כמותו פסקו לו שכר על הראיה והביקור מותר ובלב' שיתנו לו שכרו בין יהיה המום קבוע ויחזירו בין אם לא יהיה קבוע ולא יחזירו ולא יתנו לו שכר על הבהמה אלא פעם אח' וזוהיא איתה לעולם כל זמן שמביאין אותה לו וכל זה כדי שלא יבוא לירי השדר שכיון שידעוהו חכמי' ומינוהו ודאי יודעין בו שהוא מומחה וחסיד ומה שפסקו לו שכר קצוב הוא כדי שלא יאמרו כל המרבח ליתן לו הוא מתירו לו ואם לא יתנו לו שכרו בין מתירו בין אינו מתירו אלא בשמתירו דוקא בודאי יאמרו בשביל שכרו מתירו ואם היו ניתנין לו שכרו בכל פעם שרואהו בשלא היה מתירו היו אמרים הריהו מום קבוע ומה שלא התירו הוא כדי שיבואו לו עוד פעם אחת וישלם לו שכרו שנית .

ב אין החכם רואה בכור לעצמו אפילו הוא חכם ומומחה כדי שלא יחשדוהו שהתירו שלא כדון .
ג אין רואין מומין ב"יש דהוה ליה מתקן ב"יש אבל אם ראוהו מערב ב"יש כול לחקור עליו ב"יש היאך נפל בו המום ועל' בהלבות י"ט סימן תצ"ח .

י"י שלא להטיל מום בבכור וכו' סעיפים .

א אסור להטיל מום בבכור דכתיב כל מום לא יהיה בו מה לשו' צווי שיידלמ' כאן לא יהיה בו מעצמו יהיה ואם לא יהיה לא יהיה אל' קרי ב"לא יהיה בפתח תחת הה"א כלומר לא יעש' שיה' בו מום ואפי' לגרום לו מום ע"י אהר אסור דרבתה התורה כל מום לא יהיה אפי' גרמא

של צאן אסור בגינה ועבור' ואם עבר וגזזו אסור בהנאה דלא התירו התורה אלא אגב שחיטה שראוי' לאכילה ואם תלשו בידו או אפי' נשיר הצמר מעצמו אסור בהנאה מדרבנן לעילם ל"ש מת מעצמו ל"ש שחטו אחר כך אפילו על ידו מומחה אין השחיטה מתרת הצמר שנתלש מחיים דגזרו בי חכמים אי שרית צמר הנושר מחיים אתי לשהויי לכבוד כדי שתשיר צמר כל שעה ואתי לירי תקלה אבל צמר המחוכר השחיטה מתירתו ככשרו .

ב ואם נתלש מחיים ועידנו מסוכך כשאר הצמר את שגריה כשיגזזו לאחר השחיטה כשאר צמר נותר שחיטה ואת שאינו נראה כשאר הצמר והוא שעיקרו הפוך כלפי ראשו הרי הוא כתלוש לגמרי ואין השחיטה מתירתו .

ג וכשבא לשוחטו או לראות מומו מותר לתלוש הצמר של מקום השחיטה כדי לעשות מקום לשחיטה או לראות המום ובכבוד שלא יזינו ממקומו אלא יניחונו מסיבך ודוקא לתלוש התירו אבל הצמר אסורה בהנאה כמו בגזו ודוקא ביד התירו אבל לא בכלי כדי שלא יהא נראה כגזו .

ד גיזת בכור אפילו גיזת בעל מום שנתערב בגיזו חולין אפילו אחת בכמה אלפים כולן אסורות שהרי דבר חשך הוא ומקדש בכל שהיא .

ה האורג מלא הסיט מצמר בכור בבגד ירלק הבגד או יקבר וי"א דדוקא שארג ממנו דבר חשים כגון שנעשה מזה הצמר ציור בבגד אבל אם עשה דבר שאינו חשוב בטל ברוב .

ע"י דיני בכור בזמן הזה וכו' ב' סעיפים .

א בכור בזמן הזה אין לו היתר אלא ע"י מים ואפי' אם ירצ' הבעלים או הכהן להכניסו לכופה ער שימית מעצמו אינן נראין שווה בוין גדול לקרשים אלא צריך הכהן לגדלו ער שישלם בו מום .

ב ואפילו כשישול בו מום בגלוי וניכר לכל כגון שנקטעה ידו או רגלו וכיוצא בו אינו רשאי לשוחטו אלא על פי מומחה שורה לו שהיא מום הראוי להשחט עליו כדי שלא יבוא להקל במומין ואם אין חכם מומחה כאן נותר על פי ג' בני הכנסת והיינו חכמים קצת ואינם בקיאים כל כך והאידיא רליכא מומין אינו נשחט על פי ג' בני הכנסת אלא במומין מובהקין מניין נסמית עינו ונקטע' ידו וכו' וכן במומין מפירסמין וצריכות האוהן הוא מים מובהק ה"מ היכא דמינכר שפיר ונראה לעינים שהוא יותר מחגורת הצפרין וכיצר היא צרימת האוהן שהוא מום שנפגמה בחסרון מן התנוד' ולא העור שבשפת האוהן בין שנפגמה בידו אדם בין שנפגמה בירי שמים היו מום אלו המומין השמטי בשלחן ערוך ורבינו מונ' אותם בטור וירה דעה וכתב מורי מהרמא"ל ו"ל שיש לסמך עליהן על כן אעתיקם לך אותם שהם מובהקין שאין הפיסק' מחולקין בהן שהם מיומין מושב עינו עגול כשל אדם הוי מום שדרך הבהמה להיות משרך והני מילי בשחור אבל בלבן אורחיה להיות עגול כשל אדם עינו אחת גדולה כשל עגל וא' קטנה כשל אווז הוי מום אבל אם שתיהן גדול' או שתיהן קטנות אינו מום . תיש שהיו לו קרנים ונחתכו עם הכשר שכרם אם נעקרו בכה עד שנשאר במקומו כעין גומא הוי מום נחתכו בשוה ולא נשאר במקומו גומא אינו מום . פיו דומה לשל חזר ששפתו העליונה עורפת על התחתונה או שחתחתנה עורפת על העליונה הוי מום ואפילו אם אינו חר כשל חזיר הוי מום ודוקא שיש כאיתו עורף עצם אבל אם אינו אלא כשר נוסף אינו מום . נישל רוב לשונו הוי מום אפילו לא נישל הרוב של כל הלשון אלא רוב שכרם נקרא מרבך והיינו מהמקום שאינו דבוק למלקחיים יש לו שלשה ידים או שאין לו אלא אחד הרי זה מום דאי' ברנלים טריפת נמי הייא אחת מפצרות ידיו או רגליו עגולות כשל חמיר אפי' הן סדוקות שאינן דומה ממש לחמור דחמיר אינו סדוק או שנשמש הירך ממקום חבווה ולא מעכל גיבת דאי איעכול גיבת טריפת נמי הייא או שאחד מירכותיו קבוע במקום הכסל כדרכו והשני למעלה ממנו על גב האלה' או שירך אחד גדול מחבירו או שנשבר עצם ה' או הרגל אפילו אינו חסר כלום ואפילו השבר הוא קטן שאינו ניכר בו שנשבר אלא כשהו' מתלק' או שנפגם עצם ידו או רגלו וניכר בו מנחוי' בכל , אחד מאלו הוי מום נמול הטלפים עם הכשר שבה' הוי מום , אין לו בצים כלל או שאין לו אלא אחת הוי מום אפי' יש לו שני כוסים שהמים חלוק באמצעותו וניכר מבחוי' שבאמצע היא משוקע ונראה' בו שורה העמוקה וכן אם אין לו אלא כוס אחד הוי מום אף על פי שיש לו שני בצים ואם יש לו שני כוסים ואין לו אלא ביצה אחת שחטו מיר בהקות שיש לו ביצה אחת שרהי אין אני רואין אלא אחת ואין צריך למשמש בו לראות אם יש לו עוד אחת דרובן אם יש להם שני ביצים ניכרים מבחוי' ואפילו אם לאחר שחיטה נמצאת לו דבוקה בכסלים הוי מום כיון שהיא דבוק בכסלים ואינו ניכר במקומו ויש אמרים שצריך למשמש בו קודם שחיטה אם יש שם ביצה שאם יש לי שם ביצה סופה לצאת והיא ניכר מבחוי' ואפילו אם לא יצא ולאחר שחיטה נמצאת לו דבוק בכסלים אינו מום וצריך לקברו כיון שנשחט ואין בו מום . ביצה אחת גדולה מרביתה אינו מום נחלק הונכ' ישנים עד העצם הוי מום וכן נחתך הונכ' למעלה מן החוליא אי' מום .

זנב הגדי אם הוא קצר ואין לו אלא חיליא אחת הוי מום יש לו

גרמא כיצד מנון ליתן דבילה על גבי אגנו כדי שישלמה הכלב משום ויקטע אגנו עשה וכיצד כדי או שאומ' לגוי להטיל בו מום ואם עבר ועשה בו מום בידים או בגרמא או על גב דמך התורה מום הוא מ"מ קצתו שאין שוחטין אותו על ידו עד שיפול בו מום אחר מעצמו ואם מת אין קונסין בנו אחריו אלא שוחטין אותו על ידו .

ב אם גוי או תינוק מטיל בו מום מעצמו אם לא כיון להתירו מותר שאם כיון הגוי להתירו גזרו בו משום דרירה אבל אם לא כיון להתירו לא גזרו בו ואפילו אם שואל לשה אין שוחטין אותו והשיבו לו לפי תנאם שאסור לנו לשוחטו עד שיפול בו מום לא גזרו בו דהא לא אמרו שיטיל בו מום אלא לפי תנאם הגזרו לו הענין והוא מעצמו עשה ויכול להיות כדי לנסות עשה כי לא האמין ולא שהתירו עכשיו על ידו עשה כן לאחרים כדי שיתירוהו אסור ואם ספק אם כיון להתירו או לא אזלין לקולא דספיקא דרבנן היא ואם רגזי מביח לפי תנאי שהישראל צותו מהמנינן ליה להחמיר ואין מתירין אותו .

ג אם אמרו לגייה המשרתת בבית יהודי על הכבד שאסור לנו לאוכלו בלא מום והלכה וחתכה אגנו חשיב לדעת שאין שוחטין אותו עליו מפני שגויה זו כוונה להתיר וגם האמרי' לה שאינו נאכל בלא מום ודאי כוונתו לכך שחטילו בו מום דאל"כ למאי אמרו לה ומותר ליתן בכור לגוי כדי לגדלו ואם הטיל השומר בו מום מותר ולא אמרו' שכיון להתירו ואף ע"פ שירע שניתר בממונו מפני שהוא בכור מותר דהא ודאי לא כיון להתירו דאדרב' הוא היה רוצה שלא ישחטוהו דהא לגדלו נתנהו לו והוא היה מקבל ששירו אם יגדלו יותר .

ד היה הכבד רורף אחר הכהן וכל שכן אחר אדם אחר ובעט בו וע"י כן עשה בו מום מותר לשוחטו עליו ואפילו בעט בו לאחר שניצל ממנו לא אמרינן כדי להטיל בו מום להתירו נתכוין אלא צעירה הוא דקמדר .

ה דבר תורה בכור שנפל בו מום עובר מות' להטיל בו מום קבוע דכתיב תמים יהיה לרצון כל מום לא יהיה בו ורשינן ליה הכי כשהוא תמים והקריבו על גבי מזבח לרצון והיינו שאין בו מום חסרון כלל אפי' מום עובר או אה מצוי' עליו משום כל מום לא יהיה בו שפ' לא יהיה בו אבל אם אינו תמים לרצות על גבי מזבח דהיינו כשיש בו אפילו מום עובר שאו אינו עולה לרצון המגנה הוא למעלה או אה מצווה משום כל מום לא יהיה בו מכל מקום חכמים אסרוהו ואם עבר קנסוהו שלא לישחט עליו .

ו ובכור שאחזו דם ויש לו רפואה על ידו הקזה אלא שהא סמוך למקום שיטיל לבא לירי עשיית מום כגון שהוא סמוך לראש אגנו או לחוט' או לגיב שפתיו שאין עת' להתרפא' בו רברא דכוסילתא אפי' הכי יכול להקין לו ובלבד שלא יתכווין לעשות בו מום דק"ל דבר שאין מתכוין מותר ואם נעשה בו מום וע"י הקזה לא קנסוהו רבנן ונשחט עליו כיון דבהיתר הקי' לו הדם .

ז אף על גב שסארה התורה להטיל בו מום בכבד ה"מ כשיצא לאיר העולם והוקדש על ידו פטר רחם אבל קודם שיצא לאיר העול' שעדיין לא הוקדש מותר להטיל בו מום כגון גדי שאגנו איכות ונראין כחוק קודם שיצא כל ראשו שעדיין אינו כילוד יכול לצרום אגנו קודם שיצא רוב ראשו וכל כיוצא בזה .

שיד מי נאמן על הטלת מום בכבד וכו' יא סעיפים .

א הכתובים חשודים להטיל בו מום בכבד מפני שיש לו מורח גדול למפל בו עד שימות ואפילו אם הוא חכם ויושב בישיבה אם עשה דבר שנראה כמערים כגון שנתן לכבד שעורים בסל בענין שכשיב' לאוכלם נפגם שפתו או כיוצא בזה אין לשוחטו על אותו מום וה"ה כל מום שאפשר לבא בידו אדם אין שוחטין אותו עליו עד שיעידו עליו עדים שמעצמו נפל בו דחיישינן שמא הכתובים גרמו לו .

ב כיון שאין צריכין עדים אלא מחשש' דרבנן הקילו בעדות זו כיצד כל המזמין הראוין לבא בידו אדם נאמן אפי' הריעה עליהם לומר מאליהם נפל ולא נעשה ככוונה וישחט עליהם כד"א כשהיה הריעה ישראל והכבד ביד כהן דלמה ישקר אבל אם היה הריעה בתן והכבד עדיין ביד בעליו הישראל והריעה רועה אינו נאמן שוחטין אותו שמה הוא הטילו בו כדי שיתגנו לו דממיר אמר כיון דקאטרחנא ביה לא שבק לדידי ויהיב לאחרים ה"ה דרועה כה' נאמן על בכור של ישראל ואין חושדוין אותו שמה הטילו בו כדי שיתגנו לו דמימ' אמר כו' דארכבא מימ' אמר לא שביק כהנא שהוא צריכא דרבנן ויהיב לי ויש להקל כיון שהוא דרבנן .

ג וכהן יכול להעיד לחכירו על בכור שלו ולא חיישינן לגימלין דחיינו שמה מעד לו שדך כדי שיעידו ג"כ בפעם אחרת דכתיב האי לא חשירי .

ד ואפילו בניו ובני ביתו של כהן מעדיין לו על הכבד אבל אשתו לא מפני שהוא כנופו .

ה ואפילו עד אחד ואפילו עד מפי עד שהעיד ששם זה נפל שלא לדעת נאמן ואפילו אשה נאמנת לומר בפני נפל מום זה מאיל י' וישחט עליו .

א לא היו מוחזקין בו שיהא בכור ואמר הכהן בכור הוא ומום זה נפל בו מעצמו הרי זה נאמן שהפה שאמר הוא הפה שחתי' :
ב בכור שהיה ביד כהן ונפל בו מום והעיד עליו עד אחד שזה המום מאיליו נפל ואין אגו יורדין אם מום זה מום קבוע הוא ששחטין עליו את הכבד אם לא וכא הכהן שהוא בכור ואמרי' הריאיתו מום זה לחכם והתירו לשחט' הרי זה נאמן ואין חוששין שגאו לא הראו דמילתא דעבידי לגלויי הוא וכיון דעביד לגלויי מי התירו לא משקר ואע"ג שלא אמר הראיתו לפלגיו חכם אלא סתם לחכם ויכול להשחט ולומר לחכם אח' הראיתו מ"מ כיון דעביד לגלויי כל דהוא והוא לרבנן הקילו בו והאמנוהו :
ת וכן נאמן הכהן לומר על בכור בעל מום שכירו בכור זה נתנו לי ישראל במומו ואין חוששין שמה הוא הטילו בו דמילתא דעביד לגלויי לא משקר' בה אינשי :

ט ישראל נאמן לומר בכור זה נתנו לכהן במומו אפילו היה טלה והגיל לא חיישינן שמה עכשיו אינו מכירו ואחר הוא .
י ישראל לא נחשדו על הבכורות אפילו על שלהן לפיכך ישראל שיש לו ספק בכור שנאכל במומו לבעלים ואינו צריך ליתנו לכהן משום דהמוציא מחבירו עליו הראייה אפ"ה נאמן הישראל לומר שהמום נפל בו מעצמו וישחט על פיו ויאכלו .

יא בכור ודאי שהביאו ישראל בפנינו לראות מומו אין רואין אותו לו עד שיהיה כהן עמו דשמו א' יאמר לו החכם מום הוא ומותר לישחט עליו ילך וישחטו לעצמו ולא יתגנו לכהן שאף על פי שאינו חשוד לאכול קרשים בחוק ולא יאכלנו בלא ראיית חכם חשוד הוא לגזל מתנות כהונה לפיכך אם היה חכם ויודע ומוחק שהיא מדקדק במעשיו רואין לו בלא כהן עמו שאין זה חשוד לגזול מתנות כהונה כיון שמדקדק במעשיו וכן אם היה המום מובהק וגלוי לכל שיהא מום כגון שנקטעה ידו או רגלו רואין אותו לו גם כן לכור בלא כהן עמו דהויאל והמום מום מובהק וגלוי הוא ומום כזה אין מביאין לחכם אלא משום שכורו של חכם דאי מדקדק במעשיו הוא שחרי אפי' על כבודו של חכם מדקדק ולא עבר ק"ף שלא יעשה איסורא רבה לגזול מתנות כהונה .

יב ישראל נאמן לומר בכור זה נתנו לכהן במומו אפילו היה טלה והגיל לא חיישינן שמה עכשיו אינו מכירו ואחר הוא .
יג ישראל לא נחשדו על הבכורות אפילו על שלהן לפיכך ישראל שיש לו ספק בכור שנאכל במומו לבעלים ואינו צריך ליתנו לכהן משום דהמוציא מחבירו עליו הראייה אפ"ה נאמן הישראל לומר שהמום נפל בו מעצמו וישחט על פיו ויאכלו .

יד בכור ודאי שהביאו ישראל בפנינו לראות מומו אין רואין אותו לו עד שיהיה כהן עמו דשמו א' יאמר לו החכם מום הוא ומותר לישחט עליו ילך וישחטו לעצמו ולא יתגנו לכהן שאף על פי שאינו חשוד לאכול קרשים בחוק ולא יאכלנו בלא ראיית חכם חשוד הוא לגזל מתנות כהונה לפיכך אם היה חכם ויודע ומוחק שהיא מדקדק במעשיו רואין לו בלא כהן עמו שאין זה חשוד לגזול מתנות כהונה כיון שמדקדק במעשיו וכן אם היה המום מובהק וגלוי לכל שיהא מום כגון שנקטעה ידו או רגלו רואין אותו לו גם כן לכור בלא כהן עמו דהויאל והמום מום מובהק וגלוי הוא ומום כזה אין מביאין לחכם אלא משום שכורו של חכם דאי מדקדק במעשיו הוא שחרי אפי' על כבודו של חכם מדקדק ולא עבר ק"ף שלא יעשה איסורא רבה לגזול מתנות כהונה .

יז בכור ודאי שהביאו ישראל בפנינו לראות מומו אין רואין אותו לו עד שיהיה כהן עמו דשמו א' יאמר לו החכם מום הוא ומותר לישחט עליו ילך וישחטו לעצמו ולא יתגנו לכהן שאף על פי שאינו חשוד לאכול קרשים בחוק ולא יאכלנו בלא ראיית חכם חשוד הוא לגזל מתנות כהונה לפיכך אם היה חכם ויודע ומוחק שהיא מדקדק במעשיו רואין לו בלא כהן עמו שאין זה חשוד לגזול מתנות כהונה כיון שמדקדק במעשיו וכן אם היה המום מובהק וגלוי לכל שיהא מום כגון שנקטעה ידו או רגלו רואין אותו לו גם כן לכור בלא כהן עמו דהויאל והמום מום מובהק וגלוי הוא ומום כזה אין מביאין לחכם אלא משום שכורו של חכם דאי מדקדק במעשיו הוא שחרי אפי' על כבודו של חכם מדקדק ולא עבר ק"ף שלא יעשה איסורא רבה לגזול מתנות כהונה .

יח בכור ודאי שהביאו ישראל בפנינו לראות מומו אין רואין אותו לו עד שיהיה כהן עמו דשמו א' יאמר לו החכם מום הוא ומותר לישחט עליו ילך וישחטו לעצמו ולא יתגנו לכהן שאף על פי שאינו חשוד לאכול קרשים בחוק ולא יאכלנו בלא ראיית חכם חשוד הוא לגזל מתנות כהונה לפיכך אם היה חכם ויודע ומוחק שהיא מדקדק במעשיו רואין לו בלא כהן עמו שאין זה חשוד לגזול מתנות כהונה כיון שמדקדק במעשיו וכן אם היה המום מובהק וגלוי לכל שיהא מום כגון שנקטעה ידו או רגלו רואין אותו לו גם כן לכור בלא כהן עמו דהויאל והמום מום מובהק וגלוי הוא ומום כזה אין מביאין לחכם אלא משום שכורו של חכם דאי מדקדק במעשיו הוא שחרי אפי' על כבודו של חכם מדקדק ולא עבר ק"ף שלא יעשה איסורא רבה לגזול מתנות כהונה .

שינוי דין ספק בכור ויוצא דופן וטוממום ואגדרונום וכו' י סעיפים

א ספק בכור אף על פי שהוא ספק אסור בגייה ועבודה קדושה הבאה מאיליה היא ואסור דאריית' לחומר' אבל אין צריך ליתנו לכהן דה"ל הכהן מוציא ממנו וקיימא לן המעיה' אלא יכול הישראל לישחטו אצלו עד שיפול בו מום ויאכלו ואם תקפו הכהן יש אומרים שאין מוציאין אותו מידו והשתא הוה הישראל מוציא מהכהן ועלו הראייה ויש אומרים שמוציאין אותו מיד כהן שכיון שהישראל על כל פנים יש לו בו חוקה דטובת הגאה ליתנו למי שרציה ככל מקום שהוא הוא בחוקתו והכהן לעולם מוציא לפיכך אם תקפו מוציאין אותו ממנו וכן הילכתא ואפילו אם נתנו לו הישראל בטעות שהיה סבור שצריך ליתנו לו ואחר כך נודע לו אין חוקת הכהן כולם וצריך להחזירו לו .

ב יוצא דופן ושגולד אחריו שניהם אינם בכורים זה מפני שלא קדוש ברחם זה אינו בכור לכל בניה ואפי' ילדה נקבה תחלה דרך דופן וזכר אחרית דרך רחם אינו בכור כיון שקדמו אחר: בכור שהוא טומטום הרי זה ספק בכור שהרי הוא ספק זכר ספק נקבה ויאכל במומו לבעליו ואין זה מום מה שהיא טומטום דהא דרכו לקרוע וה"ל מום עובר וספק היא שמה יקרע ויוצא נקבה ורוקא בסטיל מים במקום נקבות שיש לספק שמה נהפך וזכותו לנקבות או שמה נקבה היא אבל מטיל מים במקום זכרותו ודאי בכור הוא וצריך לתנו לכהן .

ג ואגדרונום אע"י דבעלמא ק"ל דבריה בפני עצמו הוא ואינו לא בכלל זכר ולא בכלל נקבה ולפי לא הוה בכור כלל מ"מ כיון דפליגי בו רבוותא וקצת ס"ל שהוא בכלל זכר וקצת ס"ל שהוא בכלל נקבה הכא גבי בכור אזלין לחומר' ואמרינן שהוא ספק בכור ואינו נגזר ונעבד ואינו נאכל אלא כשיוולד בו מום אחר שהוא קבוע ולא חשבינן ליה אגדרונוסו למים דהא למ"ד כריה בפני עצמה הוא אין זה מום אלא כרייתו כך הוא נאמר שמה גם למ"ד שבכלל זכר הוא דרך כרייתו כך ולא יחשב מום .

ד מככרת שיצאה מלאה וחזרה ריקנ' הכא אחריו מספק בכור שמה הפילה דבר שאינו פוטר מהכבד .
ה רחל שילדה כמין עז או עז שילדה כמין רחל פטור מהכבד רה שגא' אך בכור שור עד שיחה הוא שור ובכורו שור כל מר דומה לאמו ואם היה בו מקצת סימני אמו הרי זה בכור דה"ל דומה לאמו אלא וזה הוא בעל מום קבוע שאין לך מים גדול משניו כרייתו .

ו וכשם דככהמה שהורה צריך להיות הולד מין אמו כן בכבד כרמה טמאה דהיינו בפטר חמור צריך ג"כ להיות הולד מין אמו דשני פעמים כתיב בחורה פטר חמור אחד כפ' קדש ואחד כפר' ראה לומר לך שיהא היולדת חמור והגולד חמור כיצד פרה שילדה מין חמור וחמורה שילדה מין פרה או סוס אינו קדוש לא בקרישת בהמה טהורה ולא בקרישת בהמה טמאה דהיינו לפרות ואם

ישן רין בכור שנתערב ומת אחד מהבכורות וכו' ג' מעיפים

א שנים שהפקירו אצל אחד שני זכרים אחד בכור ואחד פשוט ומת אחד מהם ואינו יודע איזה מינה הנשאר ביניהם והוא בין שניים ורינו בספק בכור .

ב ואחד שהפקיד בכור אצל חבירו ולחבירו יש כבר פשוט ומת אחד מהם ואין ידוע איזה מת המוציא מחבירו עליו הראי' וכיון שהגנפק מוחזק יחויקו ויאכלנו במומו .

ג רועה כהן שנתן בהמות בחצר ב"ה וילדה אחת מהן בכור ונתערב עם בהמתו של בעל הבית ומת אחד מהם לא אמרינן כיון שהוא רועה שלו ודאי הקנה לו חצירו כדי שיקנה הבהן את הבכור מיד כשילד נתיחא ליה למעבד מצוה זו גם בממונו שיגרלו בכורותיו של כהן בחצירו והוא ליה כשנים שהפקירו אצל אחד דהוא האי חצר עכשו של שניהם הוא וכאלו שניהם הפקירו אצלו והוי דינא כרין שכתבנו בסעיף א' שהוא של שניהם אלא כיון שאם הקנה לו חצירו הוה ליה פסידא מזה ובמקום פסידא לא אמרינן דניח' לאיניש למעבד מצוה בממוניה לפיכך אמרינן לא הקנהו לו לכהן והכהן לא זכה בו בכבור אלא הבעל הבית עדיין מוחזק בו ויאכלנו במומו כרין אחד שהפקיד בכור אצל חבירו כו' הסעיף ב' .

שיח כמה ספקות בריני בכור בהמה וכו' ג' מעיפים

א רחל שלא בכרה וילדה שני זכרים אפי' יצאו שני ראשיהם כאחד אי אפשר שלא קדם אחד מהם והוא הבכור אלא שאין אנו מכירין איזה יצא ראשון לפיכך הבהן ירו על התחתונה ונטל הכחוש שבהם שאם ירצה השמן עליו להביא ראיה והוא ספק בכור אצל הבהן שלא להקריבו אלא לאוכלו במומו והשני גם הוא ספ' בכור אצל הבעל הבית ואוכלו במומו ושניהן לא נגזזין ולא נעבדו' מת אחד מהם קודם נתינתו אל הבהן אין לכהן כלום שזה החי ספק הוא והוי הבהן המע'ה . וכן אם ילדה זכר ונקבה הרי הדבר ספק רשמא הנקבה יצאה תחלה לפיכך אין לכהן כלום שהמוציא מחבירו עליו הראיה .

ב שתי רחלות שלא בכרו וילדו שני זכרים שניהם לכהן זכר ונקבה הזכר לכהן שני זכרים ונקב' אין לכהן אלא אחד ואחד ממה נפשך בכור הוא ואינו נוטל אלא הכחוש שבהם דעל השמן ה"ל המע'ה מ"מ גם השמן ספק בכור הוא אצל בעל הבית ואסור בנייה ובעבודה ואינו נאכל אלא במומו ואם מת אחר מהן אין לכהן כלום שזה החי ספק בכור הוא והמוציא מחבירו עליו הראיה .

ג ילדו שתי נקבות וזכר או שני זכרים ושתי נקבות יכול להיות ששתי הנקבות נולדו ראשונה כל אחת אחת אם כן הזכרים הם ספקות בכורים ואין נאכלין אלא במומו ואין כאן לכהן כלום שהמע'ה .

ד אחת בכרה ואחת לא בכרה וילדו שני זכרים אחד לו ואחד לכהן מ"מ אבל כל אחד עומד בספק בכור ואינו נאכל אלא במומו והכהן נוטל הכחוש מת אחד מהם ימל לומר הבכור מת ואין כאן לכהן כלום שזה החי ספק והמע'ה וכן אם ילדו זכר ונקבה אין כאן לכהן כלום שזה החי ספק בכור הוא .

ה גר שנתגיר וילדה בהמתו ובכרה ספק בכרה קודם שנתגיר ספק אחר כך הוי ספק בכור ויאכל במומו לבעלים .

ו כלל'א כל שהוא ספק בכור ירעה עד שיפול בו מום ויאכל לבעליו במומו ואם תפסו הבהן יש אומרים שאין מוציאין אותו מיד ואוכל אותו במומו וכבר כתבנו דינא מוציאין אותו מיד הבהן והכי הלכתא .

שיח דין חתוך אבר הבכור ויתר דיני בכור וכו' ב' מעיפים

א מנכרת המקשה לילד יכול דחתוך אותו אבר אבר ולהשלים לכלבים שעדיין לא הוקדש ברחם כל זמן שלא יצא רובו ונכדו ואילך נתקדש וצריך קבורה ומ"מ כיון שיצא בחתוך אבר אבר ולא יצא כולו או רובו בחתך אחד לא חשיב כפסוד רחם והבא אחריו הוא בכור ויש חולקין ואומרים שזה חשיב פסוד רחם והבא אחריו אינו בכור ואם יצא רובו בבת אחר יקבר ונפטרה מן הבכורה לכל'י עלמא בד"א שחתך אבר אבר והשליכו אכל אם חתך אבר והניחו לפניו עד שהשלים רובו כיון שעדיין כולם יחד נתקדשו כולם למפרע . וצריכים כולם קבורה ונפטרה לביע מן הבכורה כמה שבא אחריו שכיון שיצא רובו כיון שלם בין מחתוך והם יחד במקום אחד נתקדשו למפרע ויש חולקין ואומרים שאינן קדוש למפרע .

ב יצא שליש ומכרו לגוי וחזר ויצא שליש שני י"א הואיל ויצא רובו נתקדש למפרע גם השליש הראשון שמכר לגוי וצריך קבורה ויש אומרים שאינו קדוש למפרע וכיון שמכרו לגוי הפקיע ממנו קדושת בכורה ושוכ' אינו מתקדש .

ואם הוא דימה לאמו במקצת סימנים ה"ו ספק אי בתר אימיה שרינן ליה אי לא לפיכך אם הוא פרה שילדה כמין חמור ממה נפשך של כהן הוא דהא פטר חמור גמי לכהן הוא לפיכך ינתן לכהן והכהן אוכלו הוא בעל מום הוא אבל אם ילדה מין סוס או גמל הרי זה ספק בכור שיש בו מום קבוע ויאכל לבעליו ואינו נגזז ונעבד ואם תפסו כהן אין מוציאין מידו וה"ה לחמור שילדה כמין סוס או גמל ויש בו מקצת סימני חמור הרי זה ספק פטר חמור ויפריש עליו פלה לצאת ידו פדייה אבל הוא שלו הבהן הוא ה"מ וע"ה ואם תפסו כהן אין מוציאין מידו לפי דעת ה"א שכתבנו לעיל ואנחנו כבר כתבנו סעיף א' דאפילו תקפו כהן מוציאין אותו מידו .

ז בהמה דקה שסנפה פי' שנימח העובר ויצא המיחוי פטורה אה"כ מן הבכורה דהולד שהיה במחוי זה פוטר אבל צריך להראותו לרועה חכם שיראה אם הוא מיחוי ולד ובהמה גסה שהפילה שלא פטורה אחר כך מן הבכורה שאין שליא בלא ולד מ"מ השליא עצמה אין בה קדושה ומותר להאכילה לכלבים שאין זה נקרא בכור שפעה חרירה דם פטורה ג"כ אה"כ מן הבכורה דחררת דם ג"כ ודאי ולד יש בו מ"מ החרדה אע"פ שאין בה קדושה תקבר כדי לפרסם שזה פטורה אחר כך מן הבכורה ובשליא אין צריך לזה שהכל יודעין שאין שליא בלא ולד .

שיח דין הלוקח בהמה מן הגוי ואינו יודע אם בכרה וכו' ו' מעיפים

א הלוקח בהמה מן הגוי ואין ידוע אם בכרה כבר אם לא וילדה הרי זה ספק בכור ויאכל במומו לבעלים ואינו לכהן שהמע'ה ואפי' אם לקחה תוך שנתה דעדיין ילדה היא וקרוב לודאי הוא שלא בכרה כבר אפי' אין הגולד ודאי בכור דאי בהמה דקה שמא שינפה כלומר שמא כבר יצא ממנה עובר מחוי ובהמה גסה שמא הפילה כבר שליא ונפטרה מן הבכורה ואפילו אם הגוי מסית לפי תומו שכבר בכרה אינו נאמן רלהשביח מקחו אומר כן דבהמה שבכרה קנין אותה ביוקר מפני שחלבה היא טובה יותר מסכרת ועוד שידועין בה שלא תסתכן בלידה וסימנין דחדקין קרנים וכיוצא אין סומכין עליה כלל שאין בה ממש .

ב לקח בהמה מניקה מגוי בחזקת שזה הולד שהיא מניקה אותה הוא שלה סומך עליו ואינו חושש שמא בנה של אחרת היא מניק' אלא הרי זו בחזקת שילדה זה הולד שמניקה אותו ואפי' היה זה שמניקה כמין אחר ואפילו כמין חזיר אמר' חוקה בנה הוא ופטורה מן הבכורה .

ג וכן בהמה שהיא חולבת אע"פ שאין ולד עמה פטורה מהבכורה שריב הבהמות אינם חולבות אלא אם כן ילדו וי"א שאין סומכין על מה שהיא חולבת וכן פסקו האחרונים וכן נוהגין במדינות אלו מפני שחקרו ומצאו לפעמים חולבות אף על פי שלא יכדו מירו אם יש עוד צד אחר של היתר עם חולבות אף על פי שגם אותו הצד אינו אליבא דהלכתא לסמוך עליו כגון שהגוי מסית לפי תומו שילדה ודבריו נראין שאינו מבין להשביח מקחו כגון שקנין ממנו פרה חולבות והיא מעוברות ב' או ג' חדשי' והוא אומ' הלא תראה שהיא מעוברת ואני מזהיר אתכם שסמוך ללידתה אל תקרבו אליה כי רכיה לבעוט כרגליה מאור באותו זמן כי כן עשתה כבר כשילדה ברשותי אף על פי שגם בזה יכול להיות שדרך ערמה אומר לו ולהשביח מקחו מבין ועליו לבדו אין סומכין מדרך מקום כיון דחששא רחוקה היא זו מצרפין אלו ב' המע'ה להתירה ורוקא בפרות וסתם מקומות אלא נשמע שחולבות בלא ולד אבל במקומות שנשמע וגם פרות חולבות בלא לידה או בסתם מקומות ובעוים לא סמכין על כך מפני שדרך עוים להיות חולבות בלא ולד ואפילו במקום דאיכא ס"ס אין סומכין על כך כגון שילדה שנים ואין ידוע אוהו נולד ראשונה שנתא בכל אחד איכא ס"ס כיון שהיתה חולבות כבר ספק ילדה ספק לא ילדה ואת"ל לא ילדה על כל אחד יכול לומר עליו אין זה הראשון אפי' אסור כן כתב מורי מהרמ"א ז"ל וסיים ברבריו ואמר ונ"ל דבמקום דאין דרך סתם עוים בכך שלא נשמע שם אין לחלק בין עוים לפרות ומתירין בצרופ שני צדי היתר או בספק ספקא .

ד בהמה שראינה חולבות וידענו שלא ילדה אם אחר כך ראינה מניקה ולא ידענו אם ילדה אותו אם לא הרי זו בחזקת שילדתו דחוקה הוא שלא היתה מרחמת עליו להניקו אם לא ילדה אותו ואפילו הוא מין אחר כרלעיל סעיף ב' .

ה מי שיש לו בעדרו מבכירות ושאינן מבכירות וילדה ולא היה שם אדם מוציא מבכירות מניקות נקבות ושאינן מבכירות מניקות זכרים אינו חושש שמא בנה של זו בלא לו אצל זו ושל זו אצל זו אלא הדבר בחזקתו שכל אחת מניקה את בנה .

ו הלוקח בהמה מחבירו ולא הודיע המוכר אם בכרה אם לאו הרי זו בחזקת שכברה דאי לא ובכרה הא אוקמינן כל ישראל אחזקה שמוהיר את חבירו שלא יבא לירי מכשול על ידו ועבר אלפני עור וגו' ה"ג אי לא בכרה היה למוכר להזהירו שלא יכשל באיסור בכורה ומללא ההזירו אמר' ודאי בכרה וי"א שהו' ספק בכור רשמא שכת מלהזיר דלאו ארעתי' א"ג שמא סבר דלשחיטה קבע לה .

ג יצא שלישי דרך דרום וישני שלישי דרך רחם למ"ד נתקדש למפרע ומצדדין האחרון עם הראשון הכא אינו קדוש הוא שלישי קמא דרך דופן יצא ואם נצטרף שלישי שני לראשון נמצא רובא קמא ליתא ברחם לפיכך לא נתקדש כלום ולמ"ד אינו קדוש למפרע אלא מה שיצא מכאן ולהבא יתקדש בפני עצמו הכא קדוש דנצטרף שני שלישי האחרוני ויהיה רובו יוצא ברחם ונתקדש :

ד יצא רוב העובר ע"י מעוט אחד מן האברים שמשלימו לרוב חשוב כילוד שאע"פ שרוב של זה האבר עדיין מכפנים לא עדיין האי מעוטא בתרי' דלהוי ליה כאלו לא יצא דהא אנו רואין שיצא ומשלי' הרוב לפיכך אסור למוכרו לגוים ולהשליכו לכלבים רק צריך קבורה ופוסטרה הכא אחריו מן הבכור' ואם יצא חציו של עובר ע"י רוב אחד מהאברים שעל ירו נשלם יציאת חצי העובר מספקין בגמרא הואיל והאי מעוטא בתר' עומד לצאת נשדוין ליה לצרפו לרובו שיצא וה"ל כיצא כילו אבר ומשלים לרוב או נימא כיון דמכל מקום שעדיין לא יצא הו"ל לא יצא הרוב וה"ל ספק ואזלינן לחומרא והיינו שאסור למוכרו לגוי ולהשליכו לכלבים והבא אחריו ספק בכור הוא :

שב מי הם החייבים בכבור בהמה מזוררה ודיני שותפות הגוי וכו' סעיפים

א אף על פי שהבכור נתן לכהן אף על פי כן כהנים ולוים חייבים בכבור בהמה טהורה בתם הייב להקריבו כדון בכור ובעל מום יפרישו הכהן לשם בכור ויעכבנו לעצמו והלוי נותנו לכהן כמו הישראל שהרי לא מצינו שפטרות התורה טכבור בהמה טהורה כמו שמצינו שפטרותן מפדיון הבן כמו שנתבאר למעלה ס' ש' ה' סעי' י"ח ע"ש ואין להקשות גילוף מההוא ק"ו גופא שיפטרו מבכורי בהמה טהורה כמו שהם פטורין מפדיון הבן וגומר דהא גם בהמת הלויים הפקיעו קדושת בכורי בהמה טהורה של ישראל במדבר ק"ו שבהמתן עצמן תפקע מהם קדושת הבכור' שבהם והרי היו פטורים מבכורים בהמות טהורות שהיו להם במדבר הוא הדין גם עכשיו והיו בהמתיהם פטורים מן הבכורה דלא דמי דהתם הלויים הוקדשו משם והלאה קדושת הגוף ואתא קדושת הליות ופקיעה קדושת הבכורה מישראל ומבכריהם עצמם וקדושתם שנסארו עליהם ועל זרעם מאותו הפעם עדיין היא פוקעת קדושת הבכורה מבניהם הנולדים להם אבל בהמות שלהם שהפקיע קדוש' בהמת בכורי ישראל לא משום שהיה שום קדושה בהמת הלויים יותר מבהמות ישראל אלא שלקחם הש"י לפריון תחת בכורי בהמת ישראל וגם תחת בכורי בהמות הלויים עצמן כלומר אמר השם יתברך שתלה קדושות כל הבכורים שהיו בעולם באותו זמן על הבהמת הלויים שהיו שם אבל כל בכורי בהמה טהורה שנולדו משם ואיך אמר הש"י שיהיו קדושים קדושת הגוף ע"י הפטר רחם ולא יפדו דכתיב אך בכור שור וגומר לא תפדה בין נולדו מבהמות ישראל בין נולדו מבהמות כהנים ולוים וא"כ מי יפקיע קדושתן מהם קדושת הלוי לא הפקיע קדושת לפיכך הכהן צריך לקיים מצות הפרשה ויעכבו לעצמו והלוי לא עירף. בזה מישראל וצריך לתנו לכהן נ"ל .

הלכות פטר חמור

שכא בכור בהמה טמאה במה ובמי ובאיזה מקום נוהג ודין פדיונו ועריפתו וכו' כ"ג סעיפים

א בכור בהמה טמאה נוהג בכל מקום ובכל זמן דהא לאו הובת קרקע הוא ואינו נוהג אלא בחמורים דכתיב פטר חמור ולא פטרי שאר בהמות טמאות וזה מצותו שכל אדם מישראל שיש לו המורה שבכרה פודה בשה מן הכבשים או מן העיזים בין זכר בין נקבה בין תם בין בעל מום בין גדול בין קטן שכן כתיב וכל פטר חמור תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו וגומר ויתנו לכהן ולא לכהנת שכן כתיב בפירוש בין מתנות כלוונה ומאימתי חייב בפרי' משילד עד שימות הוא זמנו אלא שמצוה לפדותו מיר שלא לחמיי' את המצוה שבא לירו דכתיב ושמתם את המצות ולאחר שיפדנו הוא חולין גמירין ומותר בנייה ועבודה כשאר חולין והבין יעשה ג"כ בשנה כמו בשאר חולין .

ב וכשיש לו שהאין פדוין לו בעל' ולא בחיה דשה כתיב ולא בשה שחוט ולא בטריפה דשה חיה משמע ולא בכלאים ולא ככוי דשה אמר רחמנא שה ודאי משמע :

ג ואין פדוין בשה הדומה למין אחר ואם פדה פדוין דשה הוא ויש מספקין בו אם הוא פדוין או לא .

ד פדוין בכין פקועה דשה הוא וי"א שאין פדוין בכין פקועה שאין נקרא שה עד שיוולד וכענין דכתיב שור או כשב או עז כיו"ל' וה"ה שה .

ה אחז"ל מה שאמרה תורה תפדה בשה לא דוקא הוא דאי דוקא הוא ה"ל פדיון פטר חמור חמור מפדיון הקדש שהוא בכל דבר וזה היה סברא לומר כן לפיכך אמרו' מה שאמר' תורה שפדנו בשה לא אמרה אלא להקל עליו שאם יש לו שה אפילו אינו שיה אלא דינר פודה עליו אפילו פטר חמור ששה עשרה סלעים אבל אם אין לו שה פודה בכל דבר אלא שצריך לפדותו בשווי וגם קבלו חז"ל בר"א שפודה בכל דבר ובשווי ה"מ בשפטר חמור שיה מג' זוזין ולמעלה אבל אם היה דמי הפטר חמור פחות מג' זוזין אין פדיון אותו אלא בשה או בג' זוזין וזהו כדאמר' כיווני אבל עין יפה וסיף עליו זוז ויתן ד' זוזין לכהן כדי שיתן לו ממנות כענין יפה ויען רעה חצי סלע שהוא ב' זוזין ופדוין בשה אחד כמה פטרי חמורים כגון אם פדה בו וחור וקנאו מן הבקן או בחי' שיש לו ספק פטר חמור שדינו שמפריש עליו טלה הוא שלו וצ"ל חור ופודה עליו ודאי פטר חמור' מיד כשהפריש הטלה תחת פטר חמור ולא פדויו יהיה הפטר חמור' להיות חולין אפי' קודם שנתנו לבין דתכנה כתיב פדויה טלה רחמנא אפי' קוד' שנתנו לכהן ומותר ליהנות בו ואם מת א"כ הכורה והכהן זכה בשה מיר וכו' באחריותו ב"מ שה' שאם מת ביד הכעל' קודם

ב בהמות השותפין חייבת בכבורה דכתיב בכורכם וצאנכם דהיינו של רבים .

ג אבל שותפות הגוי פוסטרה דכתיב כל פטר רחם בישראל ולא בגוים כלומר שיהיה הכל מישראל . שאם היה הגוי שותף בפרה או בעובר אפילו לא היה לו בו אלא אחד מאלף כאם או בולד הרי זה פטור מהבכורה לפיכך המקבל בהמה מן הגוי להיות מיטפל בה והולדות יחלקו ביניהם או שנכרי קבל מישראל כזה הרי אלו פטורים מהבכורה :

ד כד"א שפטור אפי' אין לגוי אלא אחד מהאלף ה"מ כשיש לגוי בה שותפות סתם בכל הבהמה שיכול להיות שחלקו הוא הלב או המוח מקום שכל היות הבהמה תלויה בו אבל אם אין לגוי שותפות בה אלא באבר מיוחד כגון שיש לו באחד משניה' אבר אחד כגון יד או גרגר רואין כל שאלו יחתך חלקו של גוי והיה בעל מום הרי זה פטור ואם אפשר שיחתך חלקו של גוי ולא יפסל חייב בכבורה דסלק חלקו של גוי כמו שאינו והיה המותר בהמה שלימה לתנה לכהן .

ה עדר שהמלך נוטל ממנה מעשר כיון שעישורו של מלך על כל הבהמות חייב יד גוי באמצע ופטור מן הבכורה ואע"פ שיכולין לסלקו במצות חייב יד גוי באמצע מאחר שעיקר שעבודו על הבהמות אבל בכורי שקבל בהמת מישאל לחלוק בולדות אם התנה עמו כן מתחיל יציאתן לו דמיה כדור חלקו בולדות חייב בכבורה .

ו בזמן הזה מצוה לשתף עד הגוי בהמה מעוברת טכב' : קודם שיצא לאייר העולם כדי לפרשה מהבכורה אע"פ שמפקיעו מהדושות הכי עדיף טפי כדו שלא יבא לירי מבשול ליהנות ממנו בנייה ועבודה ואם יקנה יג' חלק בעובר אין הקניין חל לפי שהוא דבר שלא בא לעולם לכך יקנה לו חלק באם עצמה ייחיד להקניית לו שהיא בעולם או יקנה לו חלק בדי להקניית לו חלק בעובר וכיצד יקנה לו יוכל פרישה מרגו ולפי דאיכא למ"ד שהגוי אינה קונה בהמה בכסף אלא כמשיכה יקנה לגוי בעד הפרוטה מקום שהבהמה

שכא בכור בהמה טמאה במה ובמי ובאיזה מקום נוהג ודין פדיונו ועריפתו וכו' כ"ג סעיפים

א בכור בהמה טמאה נוהג בכל מקום ובכל זמן דהא לאו הובת קרקע הוא ואינו נוהג אלא בחמורים דכתיב פטר חמור ולא פטרי שאר בהמות טמאות וזה מצותו שכל אדם מישראל שיש לו המורה שבכרה פודה בשה מן הכבשים או מן העיזים בין זכר בין נקבה בין תם בין בעל מום בין גדול בין קטן שכן כתיב וכל פטר חמור תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו וגומר ויתנו לכהן ולא לכהנת שכן כתיב בפירוש בין מתנות כלוונה ומאימתי חייב בפרי' משילד עד שימות הוא זמנו אלא שמצוה לפדותו מיר שלא לחמיי' את המצוה שבא לירו דכתיב ושמתם את המצות ולאחר שיפדנו הוא חולין גמירין ומותר בנייה ועבודה כשאר חולין והבין יעשה ג"כ בשנה כמו בשאר חולין .

הלכות פטר חמור

שכא בכור בהמה טמאה במה ובמי ובאיזה מקום נוהג ודין פדיונו ועריפתו וכו' כ"ג סעיפים

א בכור בהמה טמאה נוהג בכל מקום ובכל זמן דהא לאו הובת קרקע הוא ואינו נוהג אלא בחמורים דכתיב פטר חמור ולא פטרי שאר בהמות טמאות וזה מצותו שכל אדם מישראל שיש לו המורה שבכרה פודה בשה מן הכבשים או מן העיזים בין זכר בין נקבה בין תם בין בעל מום בין גדול בין קטן שכן כתיב וכל פטר חמור תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו וגומר ויתנו לכהן ולא לכהנת שכן כתיב בפירוש בין מתנות כלוונה ומאימתי חייב בפרי' משילד עד שימות הוא זמנו אלא שמצוה לפדותו מיר שלא לחמיי' את המצוה שבא לירו דכתיב ושמתם את המצות ולאחר שיפדנו הוא חולין גמירין ומותר בנייה ועבודה כשאר חולין והבין יעשה ג"כ בשנה כמו בשאר חולין .

ב וכשיש לו שהאין פדוין לו בעל' ולא בחיה דשה כתיב ולא בשה שחוט ולא בטריפה דשה חיה משמע ולא בכלאים ולא ככוי דשה אמר רחמנא שה ודאי משמע :

ג ואין פדוין בשה הדומה למין אחר ואם פדה פדוין דשה הוא ויש מספקין בו אם הוא פדוין או לא .

ד פדוין בכין פקועה דשה הוא וי"א שאין פדוין בכין פקועה שאין נקרא שה עד שיוולד וכענין דכתיב שור או כשב או עז כיו"ל' וה"ה שה .

ה אחז"ל מה שאמרה תורה תפדה בשה לא דוקא הוא דאי דוקא הוא ה"ל פדיון פטר חמור חמור מפדיון הקדש שהוא בכל דבר וזה היה סברא לומר כן לפיכך אמרו' מה שאמר' תורה שפדנו בשה לא אמרה אלא להקל עליו שאם יש לו שה אפילו אינו שיה אלא דינר פודה עליו אפילו פטר חמור ששה עשרה סלעים אבל אם אין לו שה פודה בכל דבר אלא שצריך לפדותו בשווי וגם קבלו חז"ל בר"א שפודה בכל דבר ובשווי ה"מ בשפטר חמור שיה מג' זוזין ולמעלה אבל אם היה דמי הפטר חמור פחות מג' זוזין אין פדיון אותו אלא בשה או בג' זוזין וזהו כדאמר' כיווני אבל עין יפה וסיף עליו זוז ויתן ד' זוזין לכהן כדי שיתן לו ממנות כענין יפה ויען רעה חצי סלע שהוא ב' זוזין ופדוין בשה אחד כמה פטרי חמורים כגון אם פדה בו וחור וקנאו מן הבקן או בחי' שיש לו ספק פטר חמור שדינו שמפריש עליו טלה הוא שלו וצ"ל חור ופודה עליו ודאי פטר חמור' מיד כשהפריש הטלה תחת פטר חמור ולא פדויו יהיה הפטר חמור' להיות חולין אפי' קודם שנתנו לבין דתכנה כתיב פדויה טלה רחמנא אפי' קוד' שנתנו לכהן ומותר ליהנות בו ואם מת א"כ הכורה והכהן זכה בשה מיר וכו' באחריותו ב"מ שה' שאם מת ביד הכעל' קודם

לבוש

הלכות חלה

עמרת זהב

קודם שנתנוהו לכהן פטורים שהם אינם חייבים באחריות לפיכך מיר כשנמפרישו מברך בא"י אמו"ה אקב"ו על פדיון פטר חמור ואין להמתין עד שיתן הפדיון ליד כהן דהא פדיו הוא מעכשיו ומה שמנכר בעל הטעם כמו שנתבאר לעיל סי' ש"ה סעיף י' בכרכת פדיון הכן :

ז אע"ג דכבוד אדם אין יכול לפדותו אלא האב עצמו או הכן עצמו לכשיגדיל כמו שנתבאר במקומו בכבוד חמור יכול אפי' אחר לפדותו דשניא פדיון הכן דכתיב וכל בכור אדם בכניך תפדה בכניך דוקא ולא בן של אחר אבל הכא כתיב וכל פטר חמור תפדה ולא כתיב חמורך לפיכך ישראל הפודה פטר חמור של חבירו הוא פדוי אבל הפטר חמור עצמו אחר שנפדה הוא לבעליו :

ח וכל זמן שלא נפדה כממון הקדש הוא כיון שיש להקדש שעבוד עליו לפחות עד כדי פדיון של שיה כל שהוא ואסור בהנאה אלא שאמרה התורה שיוכל לפדותו בשה אפי' השה אינו שוה אלא דינר והחמור שוה אפי' עשרה שקלים לפיכך יכול הבעל למיכרו קודם שיפדנו ובלב"ש יודיע ללוקח שהוא פטר חמור ודוא יפדנו אע"פ שהלוקח לא יפדנו אלא בשה כל שהוא וזה מוכרו בשווי בדמים מרובים חוץ מכדי דמי השה של כל שהוא שצריך לפדותו בו אפי' כל מה ששוה יתר על שיה כל שהוא מותר בהנאה אבל אם מכרו בשווי ולא הודיע ללוקח שהוא פטר חמור הרי הלוקח לא יפדנו והדמים אמורים בהנאה ואם מת קודם פדיון או שערפו יקבר מפני שהוא אסור בהנאה אף לאחר עריפה הואיל ולא נפדה ואם לא נפדה ונתן פטר החמור בעצמו לכהן לא יצא ככך ידי פרייה שהתורה לא זכת' לכהן אלא השה של פדיון ולא הפטר חמור עצמו לפיכך אם נתנו לכהן קודם פרייה גם הכהן אסור להשתמש בו עד שיפריש עליו שיה ויפדנו בו ויקח הש' לעצמו או יערפנו לחמו"ויקברנו: הבהנ' חשודים על רבך זה שלא יעשוהו מפני שאומרי"מה אני צריך להפרי' עליו טלה כיון שהוא לעצמי לפיכך אסור לישראל לתת לכהן פטר חמור אא"כ פדה הכהן החמור בפניו אי יערפנו בפניו :

ט פטר חמור קודם שיפדה כיון שהוא אסור בהנאה אסור לעבור בו ולגזוזו כדי ליהנות בשעריו אבל אם היה שערו מסובך או שיש לו מכה במקום השער מותר לגזוזו והנאתו שלא יצמער אבתו הצמר אבל אינו עובר עליו משום לאו דלא נתנו כיון דלית ליה ביה אלא קדושת דמים והשער אסור בהנאה ויקבר :

י ישראל שיש לו ספק פטר חמור יפריש עליו טלה להפקי' אסורו ומעכב הטלה לעצמו שהכהן המ'ע"ה :

יא לא רצ' לפדותו ולא לתנו לכהן מכהו בקופץ בערפו עד שימות שכן כתיב ואם לא תפדה וערפתו ואחר כך יקברנו שהוא אסור בהנאה ולא אמרינן עריפה במקום פדייה עומדת דגמרינן עריפה עריפה מעגלה ערופה מה עגלה ערופה אסור בהנא' אחר עריפה אף פטר חמור כן ואין ממתין אותו לא במקל ולא בקנה ולא במגל ולא במגורה ולא בקורדס אלא בקופץ שכן הוא דרך עריפה ולא יסגירונו בחדר ויגעיל בפניו עד שימות דרוקא וערפתו כתיב :

יב מצות פדייה קודמת לעריפה שכן כתיב ואם לא תפדה וערפתו , חמורה שלא בכרה וילדה שני זכרים ואינו מכיר הבכור נתן טלה אחד לכהן ושניהם אסורים בהנאה עד שיפדה ילדה זכר ונקבה הרי זה ספק ומפריש טלה אחד כדי להפקיע הקדושה ממנו עד שיהיה מותר בהנאה דשמא הוכר נולד תחלה וטלה זה שהפריש מעכבין לה הבעלים לעצמן ואין נותנין לכהן שהמ'ע"ה :

יג שתי חמורות שלא בכרו וילדו שני זכרים נתן שני טלאים לכהן זכר ונקבה נתן טלה אחד לכהן בשביל הזכר שני זכרים ונקבה דהרא ילדה זכר או שני זכרים וחדא ילדה נקבה או זכר ונקבה נתן טלה אחד לכהן דהא איכא חד זכר וראי בכור ואירך הוי ספק שמא יצתה הנקבה ראשונה ומפריש טלה והוא לעצמו שני זכרים ושתי נקבות או שתי נקבות וזכר או שיש כאן ספק שמא כל אחת ילדה נקבה תחלה ואין כאן לכהן כלום א"כ מנתינת דבר לכהן וראי פטור דהמ'ע"ה ועל ההפריש' לאפקועי מאיסורא נחלקו בו הפוסקים 'א בספקת הראשונות הואיל ועל כל פנים צריך לעשות מעשה לתת דבר לכהן הטילו עליו ג"כ לעשות הפרש' לאפקועי גם הספק מן האיסור אבל באלו האחרונות שאין צריך לתת לכהן כלום הקילו עליו ג"כ שריבוי הספקות יפטורוהו גם מן ההפרישה לאפקועי איסורא ויש חולקין ואומרים שעכ"פ צריך הפרשה לאפקועי איסוריהו ובשני זכרים ושתי נקבות מפריש שני טלאים והם לעצמו ובזכר ושתי נקבות מפריש טלה אחד והוא לעצמו :

יד אחת בכרה ואחת לא בכרה וילדו שני זכרים נתן טלה אחד לכהן דאחד וראי בכור הוא זכר ונקבה הרי כאן ספק בכור ומפריש טלה והוא לעצמו :

טו הלוקח חמורה מהגוי ואין ידוע אם בכרה וילדה זכר פודה אותו בשה והוא שלו דכהן המ'ע"ה :

טז ישראל שירש וראי פטר חמור מאבי אמו כהן ואיתו הכהן ירשו מאבי אמו ישראל הרי זה מפריש טלה עליו והוא של והטעם שזה הישראל הורש את הכהן אינו צריך לעשות יותר ממה

יז גוי שהפריש פטר חמור וקדשו משום שהוא פטר חמור מודיעין אותו שאינו חייב בו כדי שלא יאמר הגוי ישראל מולולין בקדשים כי אין הקדושו זה הקדש והרי הוא מותר בגוה ובעבודה :

יח פרה שילדה כמן חסירה וחמורה שילדה כמין פרה כבר נתבאר לעיל סימן שט"ז

הלכות חלה

שכב הפרש חלה שיש'בין הלוח א"י לחלות חלומם הס'עפים

א מצות עשה להפריש תרומה מן העיסה ולתנה לכהן דכתיב ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה וגומר וראשית זה אין לו שיעור דמן התורה אפילו הפריש כשעור' פטיר את העיסה הראש' אפילו כל שהוא משמע וה'ה הרבה ממנו ג"כ בכלל ראשית הוא רק שלא יעשה כל העיסה חלה שאין זה נקרא ראשית שאין ראשית אלא ששיריה ניכרים וכשנפריש כ' נקרא עריסותיכם תרימו אלא ישיר ממנה מ'ע"ה שהפריש שם חל' עליו ואם הפריש כולו לשם חלה לא עשה כלום ואינו חלה והכנסם נתנו שיעור ואמרו שפריש אחד מכל' מן העיסה שחייבים לתת ממנו חלה כמו שיתבאר בע"ה והנחתום העושה למכור בשוק הקילו עליו כדי שלא יפסיד בממנו ואין צריך ליתן אלא אחד ממ"ח שבכמה ואם נטמאת העיסה באונס או בשוגג אף בעל הבית אינו צריך להפריש אלא אחד ממ"ח , בו אין חייבין בחלה מן התירה אלא בארץ ישראל בלבד שגאמר והיה באכלכם מלחם הארץ ובזמן שכל ישראל דרין שם שגאמר בכאכם בביאת כולכם ולא ביאת מקצתכם לפיכך חלה בזמן הזה בא"י ואפי' בימי עזרא אינה אלא מדבריהם שהרי לא עלו כל ישראל עמו וי"א דבא"י היא דאורייתא אפילו בזמן ההודס"ל דבימי עזר' נתחייבו ג"כ דאורייתא דחשיב ביאתם כביאת כולם וכיון דבימי עזרא נתחייבו מן התורה גם עכשיו חייבים הקי"ל קרושה שנייה לא בטלה ,

ב ובח"ל מפרישין ג"כ חלה מדברנן כדי שלא תשכח תורת חלה ,

ג עיקר דין החלה שהיא מן התירה צידיק להפרישה בא"י בטרהה ולתנה לכהן והכהן אוכלה בסדק' תרומה דתרומה קיימה דהמנא וחלה טמאה צריכה שריפה כתרומה טמאה ואסור לאוכלה ומפני שאין יכולין לזהר בכל עת ובכל מקום מן הטמאה לפיכך אמרו חז"ל שלש ארצות לחלה כלומר שיריני חלה הלוקח בשלשה ארצות זו מזו ואלו הן כל הארצות שהחזיק בה עולי' בכל עד כויב שהוא א"י גמור ונורחין עצמן בטרהה מפרישין בה חלה אחת כשיעיר המכיר למעלה והיא נאכלת לכהנים המחזיקין עצמם בטרהה ושאר ארץ ישראל שהחזיק בה עולי' ולא עולי' בכל שהוא מכוין ועד אמנה והוא קרוב לארץ העמים ואין יכולין לשמור עצמם ופירותיהם בטרהה וחליתיהן טמאות ושעונות שריפה כתרומה טמאה צריבין להפריש שתי חלות אחת שריא מן התירה שהרי הוא א"י מפרישין אותה כשיעיר חבמ' ול דהיינו א"ח ממ"ח ומפני שהוא טמא' נשרפת והשנייה תקנו שם מדברנן כדי שלא תשכח תורת חלה ונתנין אותם לכהן ואיכלה והואיל ואינו אלא כדי שלא תשכח לא נתנו בה שיעור אלא אפי' בכל שהוא מני כמו בחלה דאורייתא שהוא בכל הארץ ומאמנה ולחיק בין שם בארץ בין בשאר ארצות שאינו א"י אלא שרם סמוכים לא"י ואין שם אפילו חלה אחת מן התירה גזרו בהם משום א"י ותקנו גם כן להפריש שתי חלות אחת לאיר ואחת לכהן ואיכלה אותה שנישפת באור לא נתנו בה שיעור דהאיל ואינה מן התורה עשו חלק בינה ובין חלית האור שבא"י ואותה הנאכלת לכהן נתנו בה שיעור א' ממ"ח כמו שנתנו בחלה של תורה להחזיק בברית' כשל תירה כדי שלא תשכח מכל מקום הואיל וכבר נתנו א' לאור הקילו בו והתירה אפילו לטמאים ואע"פ שטמאה יוצא מגופן ודוקא טמאה קלה כגון בעל קרי

קודם שנתנוהו לכהן פטורים שהם אינם חייבים באחריות לפיכך מיר כשנמפרישו מברך בא"י אמו"ה אקב"ו על פדיון פטר חמור ואין להמתין עד שיתן הפדיון ליד כהן דהא פדיו הוא מעכשיו ומה שמנכר בעל הטעם כמו שנתבאר לעיל סי' ש"ה סעיף י' בכרכת פדיון הכן :

ז אע"ג דכבוד אדם אין יכול לפדותו אלא האב עצמו או הכן עצמו לכשיגדיל כמו שנתבאר במקומו בכבוד חמור יכול אפי' אחר לפדותו דשניא פדיון הכן דכתיב וכל בכור אדם בכניך תפדה בכניך דוקא ולא בן של אחר אבל הכא כתיב וכל פטר חמור תפדה ולא כתיב חמורך לפיכך ישראל הפודה פטר חמור של חבירו הוא פדוי אבל הפטר חמור עצמו אחר שנפדה הוא לבעליו :

ח וכל זמן שלא נפדה כממון הקדש הוא כיון שיש להקדש שעבוד עליו לפחות עד כדי פדיון של שיה כל שהוא ואסור בהנאה אלא שאמרה התורה שיוכל לפדותו בשה אפי' השה אינו שוה אלא דינר והחמור שוה אפי' עשרה שקלים לפיכך יכול הבעל למיכרו קודם שיפדנו ובלב"ש יודיע ללוקח שהוא פטר חמור ודוא יפדנו אע"פ שהלוקח לא יפדנו אלא בשה כל שהוא וזה מוכרו בשווי בדמים מרובים חוץ מכדי דמי השה של כל שהוא שצריך לפדותו בו אפי' כל מה ששוה יתר על שיה כל שהוא מותר בהנאה אבל אם מכרו בשווי ולא הודיע ללוקח שהוא פטר חמור הרי הלוקח לא יפדנו והדמים אמורים בהנאה ואם מת קודם פדיון או שערפו יקבר מפני שהוא אסור בהנאה אף לאחר עריפה הואיל ולא נפדה ואם לא נפדה ונתן פטר החמור בעצמו לכהן לא יצא ככך ידי פרייה שהתורה לא זכת' לכהן אלא השה של פדיון ולא הפטר חמור עצמו לפיכך אם נתנו לכהן קודם פרייה גם הכהן אסור להשתמש בו עד שיפריש עליו שיה ויפדנו בו ויקח הש' לעצמו או יערפנו לחמו"ויקברנו: הבהנ' חשודים על רבך זה שלא יעשוהו מפני שאומרי"מה אני צריך להפרי' עליו טלה כיון שהוא לעצמי לפיכך אסור לישראל לתת לכהן פטר חמור אא"כ פדה הכהן החמור בפניו אי יערפנו בפניו :

ט פטר חמור קודם שיפדה כיון שהוא אסור בהנאה אסור לעבור בו ולגזוזו כדי ליהנות בשעריו אבל אם היה שערו מסובך או שיש לו מכה במקום השער מותר לגזוזו והנאתו שלא יצמער אבתו הצמר אבל אינו עובר עליו משום לאו דלא נתנו כיון דלית ליה ביה אלא קדושת דמים והשער אסור בהנאה ויקבר :

י ישראל שיש לו ספק פטר חמור יפריש עליו טלה להפקי' אסורו ומעכב הטלה לעצמו שהכהן המ'ע"ה :

יא לא רצ' לפדותו ולא לתנו לכהן מכהו בקופץ בערפו עד שימות שכן כתיב ואם לא תפדה וערפתו ואחר כך יקברנו שהוא אסור בהנאה ולא אמרינן עריפה במקום פדייה עומדת דגמרינן עריפה עריפה מעגלה ערופה מה עגלה ערופה אסור בהנא' אחר עריפה אף פטר חמור כן ואין ממתין אותו לא במקל ולא בקנה ולא במגל ולא במגורה ולא בקורדס אלא בקופץ שכן הוא דרך עריפה ולא יסגירונו בחדר ויגעיל בפניו עד שימות דרוקא וערפתו כתיב :

יב מצות פדייה קודמת לעריפה שכן כתיב ואם לא תפדה וערפתו , חמורה שלא בכרה וילדה שני זכרים ואינו מכיר הבכור נתן טלה אחד לכהן ושניהם אסורים בהנאה עד שיפדה ילדה זכר ונקבה הרי זה ספק ומפריש טלה אחד כדי להפקיע הקדושה ממנו עד שיהיה מותר בהנאה דשמא הוכר נולד תחלה וטלה זה שהפריש מעכבין לה הבעלים לעצמן ואין נותנין לכהן שהמ'ע"ה :

יג שתי חמורות שלא בכרו וילדו שני זכרים נתן שני טלאים לכהן זכר ונקבה נתן טלה אחד לכהן בשביל הזכר שני זכרים ונקבה דהרא ילדה זכר או שני זכרים וחדא ילדה נקבה או זכר ונקבה נתן טלה אחד לכהן דהא איכא חד זכר וראי בכור ואירך הוי ספק שמא יצתה הנקבה ראשונה ומפריש טלה והוא לעצמו שני זכרים ושתי נקבות או שתי נקבות וזכר או שיש כאן ספק שמא כל אחת ילדה נקבה תחלה ואין כאן לכהן כלום א"כ מנתינת דבר לכהן וראי פטור דהמ'ע"ה ועל ההפריש' לאפקועי מאיסורא נחלקו בו הפוסקים 'א בספקת הראשונות הואיל ועל כל פנים צריך לעשות מעשה לתת דבר לכהן הטילו עליו ג"כ לעשות הפרש' לאפקועי גם הספק מן האיסור אבל באלו האחרונות שאין צריך לתת לכהן כלום הקילו עליו ג"כ שריבוי הספקות יפטורוהו גם מן ההפרישה לאפקועי איסורא ויש חולקין ואומרים שעכ"פ צריך הפרשה לאפקועי איסוריהו ובשני זכרים ושתי נקבות מפריש שני טלאים והם לעצמו ובזכר ושתי נקבות מפריש טלה אחד והוא לעצמו :

יד אחת בכרה ואחת לא בכרה וילדו שני זכרים נתן טלה אחד לכהן דאחד וראי בכור הוא זכר ונקבה הרי כאן ספק בכור ומפריש טלה והוא לעצמו :

טו הלוקח חמורה מהגוי ואין ידוע אם בכרה וילדה זכר פודה אותו בשה והוא שלו דכהן המ'ע"ה :

טז ישראל שירש וראי פטר חמור מאבי אמו כהן ואיתו הכהן ירשו מאבי אמו ישראל הרי זה מפריש טלה עליו והוא של והטעם שזה הישראל הורש את הכהן אינו צריך לעשות יותר ממה

יז גוי שהפריש פטר חמור וקדשו משום שהוא פטר חמור מודיעין אותו שאינו חייב בו כדי שלא יאמר הגוי ישראל מולולין בקדשים כי אין הקדושו זה הקדש והרי הוא מותר בגוה ובעבודה :

יח פרה שילדה כמן חסירה וחמורה שילדה כמין פרה כבר נתבאר לעיל סימן שט"ז

יט פרה שילדה כמן חסירה וחמורה שילדה כמין פרה כבר נתבאר לעיל סימן שט"ז

כ פרה שילדה כמן חסירה וחמורה שילדה כמין פרה כבר נתבאר לעיל סימן שט"ז

כא פרה שילדה כמן חסירה וחמורה שילדה כמין פרה כבר נתבאר לעיל סימן שט"ז

כב פרה שילדה כמן חסירה וחמורה שילדה כמין פרה כבר נתבאר לעיל סימן שט"ז

כג פרה שילדה כמן חסירה וחמורה שילדה כמין פרה כבר נתבאר לעיל סימן שט"ז

כד פרה שילדה כמן חסירה וחמורה שילדה כמין פרה כבר נתבאר לעיל סימן שט"ז

כה פרה שילדה כמן חסירה וחמורה שילדה כמין פרה כבר נתבאר לעיל סימן שט"ז

כו פרה שילדה כמן חסירה וחמורה שילדה כמין פרה כבר נתבאר לעיל סימן שט"ז

כז פרה שילדה כמן חסירה וחמורה שילדה כמין פרה כבר נתבאר לעיל סימן שט"ז

כח פרה שילדה כמן חסירה וחמורה שילדה כמין פרה כבר נתבאר לעיל סימן שט"ז

כט פרה שילדה כמן חסירה וחמורה שילדה כמין פרה כבר נתבאר לעיל סימן שט"ז

ל פרה שילדה כמן חסירה וחמורה שילדה כמין פרה כבר נתבאר לעיל סימן שט"ז

לא פרה שילדה כמן חסירה וחמורה שילדה כמין פרה כבר נתבאר לעיל סימן שט"ז

לב פרה שילדה כמן חסירה וחמורה שילדה כמין פרה כבר נתבאר לעיל סימן שט"ז

לג פרה שילדה כמן חסירה וחמורה שילדה כמין פרה כבר נתבאר לעיל סימן שט"ז

לד פרה שילדה כמן חסירה וחמורה שילדה כמין פרה כבר נתבאר לעיל סימן שט"ז

לה פרה שילדה כמן חסירה וחמורה שילדה כמין פרה כבר נתבאר לעיל סימן שט"ז

קרי ששכל ולא העריב ששזו אבל לא מיטמא חמורה כגון זכים וזבות ובזמן הזה שאין שום עיסה טהורה אפי' בארץ ישראל שהרי אין לנו מי חטאת להיות ולפטר מליטמא מת אע"פ כן לא הניחו המנהגות הראשונ' בהפרשת החלה דהיינו בכל ארץ ישראל כפרשין אחת ממ"ח ושורפין אותה מפני שהיא טמאה ומכויב עד אמנה ספרישין שני' ונותנה לכהן לאוכלה ואין לה שיעור כמו שהיה הדבר מקודם .

ה ובהיות לארץ שהיא א רחוקה מארץ ישראל ואע"פכ גזרו משום גזירה דארץ ישראל ונראה כגזירה רחוקה לפיכך אין מפרישים שם אלא אחת ואע"פ שהיא טמאה אין שורפין אותה ואינה צמירה כאבילה אלא על כהן שמיטמא יוצאה עליו מגופו והם בעלי קריים שלא טבלו וזבים וזבות ונרות וילדות אבל שאר הטמאים כגמג הטומאות אפי' טמאי מת מותרים לאוכלו לפיכך בין במדינת בין בחוץ לארץ אם רצה להפריש חלה אחת מפריש אחד ממ"ח ונאכלת לכהן קטן שעדיין לא ראה קרי או לקטנה שלא ראתה נדה ואינו צריך להפריש שנייה וכן אם היה שם כהן גדול שטבל משכבת זרעו או מוכתו אע"פ שלא העריב שמשו הרי זה מותר לאכול חלה ואינו צריך להפריש שנייה וי"א שצריך הערב שמש ואם אין ששכבת קטן או כ"ג יטבל לקריו מפריש שתי ארת לאור וא' גלה שיעור ואח' לכהן ויש לה שער א' מ"ח והקילו בה מאוד שמוותרת אפי' לזבין וזבות ופרות וילדות ואינה אסורה אלא לזרים ויש אומרים דכיון דבזמן הזה אין חלה נאכלת בארץ ישראל גם בשאר מקומות אין צריכין להפריש רק חלה אחת ולשורפה וכן המנהג פשוט בכל מדינות אלו שנהגין שלא להפריש אלא חלה אחת ולשורפה ומפרישין אותה בלא שיעור כמו שהיו עושין במקום שספרישין ב' חלות שחלות האור לא היה לה שיעור ומכל מקום נהגין שלא לפחות מבית וכהנהאובל חלה אפי' בחוץ לארץ מברך תחלה כמו שמברכין על אותה המין שרוצה לאכול ואח"כ בא"י אפי' אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לאכול תרומה :

יש אומרים כששורפין החלה עושין לה היסק בפני עצמה דיישראל אסור להינות ממנו ונוהגין להשליכם לתנור קודם שאופין הפת .

עכ"ל חלה דרבנן היאך ניתנת ונאפת ובו סעיף אחר .

א חלת חוץ לארץ שעיקרה אינה אלא מדרבנן במקום שהיא מותרת לכהן טהור מקרי רשאי לאוכלה עם זר על שולחן אחד לפי שאינה מדמעת ואפילו נתערבה שזה כשוה ויש חולקין וסבירא להו דאוסרת תערובתה עד מאה ואחד אם היא במינה ושלא במינה עד ששים ואם נתערבה בעיסה ואין מאה ואחד לכטלה אם לא אבל העיסה ישאל לחכם עליה ויתיר לו כגדר דלא עירף הפרשתו שאמר זו תהא חלה מנדר דקיימא לן דנשאלין על ההקדשות ואחר ההתרה יחזור העיסה הראשונה להיות טבל כאלו לא הפריש חלה ממנה מעולם ויחזור ויטול חלה אחרת ומותר הבהן לבטלה ברוב ואוכלה בימי פומאנו ויכולין לתנה לכהן עם הארץ ואין בה משום כהן המסייע במתנותיו שהוא אסור ואם רצה הישראל בעל העיס' לאכול תחלה ואח"כ להפריש החלה מותר בחוץ לארץ שאין עיקרה אלא מדבריהם וכשיאכל תחלה צריך לשייר מעט יותר משיעור החלה שרוצה להפריש דבעינן ראשית שיהא בה שריים כשעה שספריש ודוקא העיסה שנחתייב בחלה עם חלה זו יכול לפטור שלא מן המוקף אלא עיסה שגילושה בפני עצמה אין מפרישין חלה עליו מן עיסה אחרת שלא מן המוקף וחלת ארץ ישראל אפילו בזמן הזה עדיא דרבנן כיון שעיקרה ראשית טובלת ואסור לאכול מן העיסה עד שיפריש ממנה חלה ואינה נישלת אלא מן המוקף בתרימה ואינה נישלת מן הטהור על הטמא לתחלה וכל שבתרומה לא יתרום ואם תרם אינה תרומה כך היא בחלה וכל שבתרומה לא יתרום מזה על זה כך בחלה וכל שאינו אוכל בתרומה אינו אוכל חלה וכל האוכל תרומה אוכל חלה

שכר שיעור חיוב חלה ומינים המצטרפים ודין פת פטור שנתערב בחיוב ובו י"ד סעיפים :

א אין חיוב בחלה אלא חמשת מיני תבואה שהם חמין ושעורין וכוסמין ושכולת שעור ושפון דגמדינן גזירה שיה לחם לחם ממצה כתיב הכא והיא כאכלכם מלחם הארץ וכתוב גבי מצות לחם עוני וגומר מה תתן ה' מיני הבאים לידי חימוץ אף הכא חמשה מינים חייבים בחלה וגם באלו התקשה מינים אינו חייב אא"כ יש בעיסה חמשה רבעי' קמח שהם שלשה וארבעים ביצים וחומש ביצה דכתיב ראשית עריסתיכם חלה תרמו משמע ראשית של העיסה שאתם עושים כאן במדבר חלה תרמו וגומר ושיעור העיסה שלחם במדבר היה עשירית האיפה דכתיב והעומר עשירית האיפה והוא ועשירית האיפה כן הוא שיעורו מ"ג ביצים וחומש ביצה לפיכך מדה שמוקף מ"ג ביצים וחומש ביצה ממלאי אותה קמח ואותו קמח הוא שיעור חלה וכשממלאינה אותה המדה תהיה מחוקה ולא נדרשה והאך שיעורו לדעת אם היא מחוקת כך מ"ג ביצים וחומש

כבר נתבאר בלבוש החזר סימן תנ"י , וכתב הבית יוסף כשם הרמב"ם משקל חמשת רבעים קמח הוא תק"ך ורהם מקמח חטים שנמצאים ונראה לי שאין זה שיעור מכוון לשע' במשקל קמח שפעמים הקמח לח ומשקלו כבד ופעמים יבש ושיעורו המדה ומצאו שהכלי המחזיק עשר אצבעות על עשר אצבעות כרוב שלש אצבעות ותשיעית אצבע בקירוב הוא שיעור החלה וכן מדה שיש בה ' אצבעות פחות שני תשיעית אצבע על ז' אצבעות פחות שני תשיעית אצבע ברום ' אצבעות פחות שני תשיעית אצבע הוא העומר וכל האצבעות האלו הם רוחב גודל של יד ע"כ אבל עדיין צ"ע כאלו המדות אם ר"ל מרובעת או מעוגלות דודאי יבדל יש ביניה' דכשהוא עגול הוא מחזיק יותר מכשהוא מרובע וצריך עיון במדידה לכך טוב הוא לשער המדה כאשר נתבאר בלבוש החזר סימן תנ"י .

ב כל חמשת מינים אלו כיוון דרש חיוב חלה על כולן שזה הרי אלו מצטרפין שאם אין בעיסה אלא חמש רבעים מחמשתן מצטרפין להיות חייב בחלה כמה דברים אמורים כשערבן קמח ולש אותן יחד דכיון דרש אותם יחד כל העיסה נראה שזה כאלו הוא כולו ממין אחד וחייב בחלה אבל אם לש כל אחד לבדו ואין בו כשיעור ומדבקו למיזב אחד אין כל העיסות דומות זו לזו ואין מצטרפין לכשיעור להתחייב בחלה אלא כזה הסדר : החמין אין מצרפין אלא עם הכוסמין והכוסמין מצטרפין עם כל א' והשעורים מצטרפין עם הכל חוץ מעם החטים שיפון מצטרפין עם שעורים וכוסמין ולא עם שכולת שעור וחמין שכולת שעור מצטרפים עם שעורים וכוסמין ולא עם חמין ושיפון שכסדר הזה נראית העיסות דומות זו לזו כאלו הם ממין אחד וחייבים בחלה ולהרמב"ם כוסמין ושכולת ושיפון מצטרפין לחיוב ואם לש כל מין חמין לבדו ויש בו כשיעור ורוצה להפריש ממין זה על מין זה אין מין פטור את שאינו מינו אפי' מדבקו יחד ואין מפרישין מזה על זה אלא ממינו דלפינן גבי תרומה מקראי שאין תרומין ממין על שאין מינו מכתוב כל חלב יצרה וחלב תירוש הן חלב מצדה בפני עצמו ותירוש בפני עצמו וחלה נמי תרומה מיקרי כיצד אין מפרישין מחיטין על שום אחד מהם ולא משום אחד מהם עליהם חמין מין בפני עצמן הם וכוסמין ושיפון מפרישין מזה על זה וכן שכולת שעור ושעורין מפרישין מזה על זה דמין אחד הם ואף על גב דכששין באחד מהם כשיעור ומדבקו יחד אמרינן מינים הרבה יותר מצטרפין כגון חמין עם כוסמין וכוסמין עם כולם וכן השאר והכא אמרינן דחמין עם כוסמין לא וכוסמין לא עם שכולת שעור ולא עם שעורין וכן שעורים ושכולת שעור עם שיפון נמי לא נ"ל דהיינו פעמא דלענין הצטרף להתחייב בחלה כיון דבעיסה חלה רחמנא דכתיב עריסתיכם לפיכך כשאין בכל אחד כשיעור אמרינן כל היכא דהעיס' דומות מצטרפין וחייב בחלה אע"פ שאינם מין אחד אבל לענין לפטור מן החלה דהיינו כשיש בכל אחד שיעור חיוב חלה יורוצה לפטור זה ולהפריש עליו ממין אחד אמרינן כיון דתרומה קרייה רחמנא היא דומיא דתרומה שאין מפרישין ממין על שאינו מינו אע"ג דהעיסות דומות נראה לי' וכיון דלענין הצטרפת להתחייב בחלה בעיסה חלה רחמנא אם לש עיסה מקב אחד ואחר כך לש עוד עיסה מקב ממין אחד שאינו דומה לו ואינו מצטרף עמו ועירבן יחד דהשתא אע"ג דבשניה' יחד איכא שיעור חלה אין מצטרפין להתחייב ופטורין מחלה כיון שנעשו עיסה קודם שעירבן ואם היה לש עוד רובע מכל מין מהם וצירפון עמהם עדיין כפטורייה קיימו כיון שעדיין מחוברין הם ואף על גב דהשתא יש בכל אחד בפני עצמו שיעור חלה פטורין מן החלה ואם לא הוסיף עליהם עד שחלקן ואחר כך הוסיף על כל אחד רובע הקב ממנו הוי כאלו לא נתערבו וחייבים אבל אם עירב קב קמח עם קב קמח ממין אחר על דעת לחלקן והוסיף על כל אחד רובע הקב ממנו בין חלקו בין לא חלקו פטור אע"פ שכבר היה בו שיעור חלה נפטר מטעם שהיה דעתו לחלקו כמו שיתבאר לקמן סימן שכ"ו

סעיף ד' שוב לא יצטרף עיסה זה להתחייב .

ג חמשת מינים הללו אם לשן בלא תקרה עם סובין ומורסין מצטרפין הכל להשלים השיעור וגם השאור מצרפין להשלים השיעור אבל אם ריקד הקמח והפרי' מורסנן וסובנן מחוכן וחזר וערבן עמו אינו מצטרף לשיעור חלה דעריסתיכם אמרה רחמנא ואין זה דרך עריסה לערב בו מורסין וסובין לאחר שהפנישם מן הקמח .

ד קב חמין מצד זה וקב שעורים מצד זה וקב כוסמין באמצע מחברן והרי אלו מצטרפין לשיעור להתחייב טלם בחלה כאלו היה בכל אחד שיעור חלה דאף על גב דחמין ושעורין אין מצטרפין הכוסמין שנאמצע מצרף עם שניהם דכתיבנא לעיל סעיף ב' ואם כן החטים חייב בלא השעורים והשעורים חייבים בלא החטים ותורם מכל אחד ואחד בפני עצמן שהדי אין תרומין ממין על שאינו מינו וגם מן הכוסמין תורם בפני עצמו והרי מפריש שלש חלות אבל אינו תורם מן הכוסמין על שלשתם דאף על

ה קב חמין מצד זה וקב שעורים מצד זה וקב כוסמין באמצע מחברן והרי אלו מצטרפין לשיעור להתחייב טלם בחלה כאלו היה בכל אחד שיעור חלה דאף על גב דחמין ושעורין אין מצטרפין הכוסמין שנאמצע מצרף עם שניהם דכתיבנא לעיל סעיף ב' ואם כן החטים חייב בלא השעורים והשעורים חייבים בלא החטים ותורם מכל אחד ואחד בפני עצמן שהדי אין תרומין ממין על שאינו מינו וגם מן הכוסמין תורם בפני עצמו והרי מפריש שלש חלות אבל אינו תורם מן הכוסמין על שלשתם דאף על

ו קב חמין מצד זה וקב שעורים מצד זה וקב כוסמין באמצע מחברן והרי אלו מצטרפין לשיעור להתחייב טלם בחלה כאלו היה בכל אחד שיעור חלה דאף על גב דחמין ושעורין אין מצטרפין הכוסמין שנאמצע מצרף עם שניהם דכתיבנא לעיל סעיף ב' ואם כן החטים חייב בלא השעורים והשעורים חייבים בלא החטים ותורם מכל אחד ואחד בפני עצמן שהדי אין תרומין ממין על שאינו מינו וגם מן הכוסמין תורם בפני עצמו והרי מפריש שלש חלות אבל אינו תורם מן הכוסמין על שלשתם דאף על

כבר וכבר או יצרפם כולם בכלי אחד ויפריש מכל אחד על כולו ער שיפרי' מכרי חשבון הכבדות שהופרש מהן ומאחד יותר כגון אם חמשה שרופריש מהם נתערבו בתוך עישר שלא הופרש מהם יפריש משה שאו וראי הפריש לפחות מאחד שלא הופרש עליו . וכן עישה שאין בה כשיעור בקמח ובעת אפיה תפחה וגרלה עד שנראה שיש בה כשיעור פטורה והוא הדין אם תפחה קורה אפי' רכיון שלא היה בה שיעור כשעת חיובא דהיינו משתטיל מים בקמח שהוא התחלת עריסת אע"פ שתפחה אח"כ בתר מעיקרא אולינן . יד אצור לעשות עיסתו פחות עיסתו כשיעור כרי להפקיע מאנו חיוב חלה דאם כן תיבטל מצות חלה שלעולם יעשו כן ותשתבח תורת חלה מיראל .

שכה דין ב' עיסת שאין בהן כשיעור וכו' ב' סעיפי' .

א שתי עיסות שאין בשום אחת כשיעור אם נוגעת זו בזו ער שנדבקת מעט מזו בזו מצרפין' אם הם ממין הראוי להצטרף כפי מה שנתבאר בסמ"ד ואם אינם נדבקים והם בסל אחד הסל מצרפין אפילו אחר שנאפה ונעשה פת סגני בצירוף סל ואם נתנם על טבלא שאין לה לכוזו אינם מצטרפין כיון שאין בית קיבול לטבלא לכן כשמצרפין בכלי יזרז שלא יצא שום דבר למעלה מדופני הכלי דהיינו שיהא כל כסר אחד או עיסה אחת למעלה מדופני הכלי אבל אם נתנו קצתו תוך הכלי אע"פ שמקצתו למעלה מדופני הכלי מצטרף ואם מכסה הפת במפה י"א דחשוב כמו כלי ומצרפין ב ואם יש בכל עיסה כשיעור ורוצה להפריש מזו על זו אין צריך לא צרוף כלי ולא נגיעה אלא כיון ששתיהן לפניו מפרישין מזו על זו .

שכנו אחר שלש ב' עיסות ואין בשום א' מהם כשיעור ונתערבו וכו' הסעיפי'

א עיסת שתפין חייבת בחלה דגמרינן גזרה שהראשית ראשית מתרומה מה תרומה שותפין חייבים דתיב תרומותיכם לשון רבים אף חלה שותפין חייבים וכו' נילוף מגופיה דה"ג תיב ערסותיכם לשון רבים האי איצטריכא ליה לשיעור חלה דהיינו כרי ערסות מדבר ששים נתגז' להם תורה שזרו ערסותיכם של עכשו ודוקא שותפין שעשו עיס' בשותפין' דמסתמא דעתן הוא ע"ס לאפות בשותפות אם יש בכל העיסה שיעור חלה אפי' הם שותפין הרבה עד שלא הגיע לכל אחד ואחד אלא כזית חייבים מפני שדרך הוא שכל אחד אוכל ממנו מה שירצה ואינם מקפדין זה על זה ואינן חולקין הפת וכל שכן הצק לחלקים וכשל איש אחד רמז אבל שנים שלשו כל אחד ואחד עיסה שאין בו שיעור חלה ויש בשניהם יחד שיעור חלה ונגעו זו את זו אפילו הם ממין אחד פטורים מן החלה שהרי אין מגיע על כל אחד שיעור חלה וחלה אמרה דהמנא ולא חצי חלה דסתם שנים דרכן להקפיד על עיסתן שלא יתערבו ואם נתערבו חזרו חולקין אותה בעודה בצק ואין שום אחד נתייב בחל' שהרי אין בה שיעור אבל אם ידוע שאינם מקפדין על עירוב העיסות ואין חולקין עד אחר האפיה הרי אלו מצטרפות לחיוב חלה שהיא בעודה בצק כמו שיתבאר בסמ"ד הסמ"ד בע"ה ותלמידים הלומדים לפני רב אחד סתמן אינם מקפדין וחייבים ואם היו שתי העיסות של איש אחד אם הם ממין אח' כפי מה שנתבאר בסמ"ד ונגעו זה בזה ונשבו זה בזה מצטרפין וחייבים בחלה כשתם אדם אחד אוני מקפדין שיתערבו עיסותיו כשתם ממין אחד כמו שנתבאר אבל אם הם ממני מיני' אפי' אדם אחד מקפיד שלא יתערבו ואינו מצטרפין ואפי' אדם אחד וממין אחד אם ידוע שמקפיד שלא הגיע עיסה זו בזו ולא תתערב אין מצטרפין ואם האחת פת קיבר והאחת ופת נאה אפי' הן של אדם אחד מסתמא מקפיד ואינו מצטרף וכן שתי עיסות שיש באחד כרכים וכשני אין בו סתמא מקפיד ואינו מצטרף במה דברים אמורים שצריך נגיעה ונשיכה כשאין בכל אחד שיעור חלה ורוצה לצרפם אבל יש בכל אחד שיעור חלה אע"פ שאחד פת קיבר והשני פת נאה או שיש בא' כרכים וכשני אין בו מפריש מא' על חבירו אם הם של אדם אחד אפי' בלא נגיעה ונשיכה אלא שהם לפניו דהא ממין אחד הם .

ב נחתים שעשה עיסה והיה דעתו לחלקה לחלק' קמנים שלא יהיה בהם שיעור חלה למיכה לאחרים כעודה בצק אפי' הכי חייבת שהרי גם דעתו אם ימצא קוג' שיקנה כל העיסה ימכרנה לו הכל ויאפנה לו הכל ויתחייב בחלה אי נמי אם לא תמכור בצק שעששה פת אבל שאר אדם העושה עיסה ע"מ לחלקה לאחרים בעודה בצק פטורה .

ג שנים שנתנו קמח לנחתים לעשות להם פת אם אין בכל אחת מהן כשיעור אע"פ שיש בכל' כשיעור והנחתים עירב ועשה מהם עיסה אחת שיש בו כשיעור אפי' פטור שהרי דאי מקפדין ודוקא שעירבן שלא מדעתן אבל מדעתן חייב שהרי אינן מקפדין . ד שנים שעשו עיסה יחד כשיעור וחלקה בעודה בצק ואח"כ הוסיף כל א' על הלוק עד שהשלימו לכשיעור' הרי זה פטורה כיון שכבר היתה להם שעת חובה בעוד שהיה הייסוד יחד והיה שיעור חלה אלא שאו היו פטורים משום שהיה דעתם לחלקו והואיל ונפטר

אע"פ שהכוסמין מחייבים את החטין ואת השעורים אין תורמין מן הכוסמין עליהם לפי שגם הכוסמין מתחייבות במה יגושכים בחמ' ובשעורים והיה דילו בצירוף אחד מהם לפיכך אם היה תורם מן הכוסמין על השעורים היו כתורם מן החטין על השעורים רכיון לצירוף החטין מחייב הכוסמין נגדרין הכוסמין אחר החטין ונקראים על שם שכן וכן נמי אם היה תורם מן הכוסמין על החטין היו כתורם מן השעורים על החטין מהאי טעמא וכן נמי מהאי טעמא נופא אם הוי תורם מן החטין על הכוסמין או מן השעורים על הכוסמין היו כתורם מן החטין על השעורים או מן השעורים על החטין לפיכך צריך להפריש מכל מין ומין בפני עצמו .

ה ואם היה חצי קב חטין מצד זה וחצי קב שעורים מצד זה וחצי קב כוסמין באמצע מצרפין כולם ותורם מהכוסמין לכהן רכיון דלכא בכל אחד אלא חצי קב הרי אין כאן שיעור חלה עד שצטרפו שלשתן ונמצא כוסמין ששניהם מצטרפין עמה ומשלימין אותה לכשיעור חייבים וחטין ושעורין שאין מצטרפין זה עם זה פטורין קב חטין מצד זה וקב חטין מצד זה י"ב אורו באמצע או קב של גר באמצע או קב של חלה באמצע אין מצטרפין כיון דהאמצע אינו כדיון חלה אינו מצרפן גם כן אבל אם היה ביניהם עיסה שכבר הורמה חלתה אפילו פי ששכשו היא פטורה כיון שהיא כדיון חלה מצרפין .

ו וכן אם היה ביניהם קב של מין אחד מחמשת המינין או קב משל אשה אחר' כיון שאלו הם כדיון חלה מצרפין .

ז גבי תרומה יליף מקראי שאין תורמין מן החדש על הישן או להפך וכן הדין בחלה שנקראת תרומה שאין מפרישין מתבוא' החדשה על הישנה או איפכא ואמרו חז"ל דהוא הדין שאין מצטרפין לשיעור כגון קב של תבואה תרשה וקב של ישנה אין מצטרפין גזיר' שמוא יפריש מן החדש על הישן אפילו בלא צירוף ואין לתמוה ולומר דהא גבי כוסמין עם חטין או עם שעורין דאף על גב דשני מינין הן והאלוהן חומין זה לזה אמרינן דמצטרפין ולא גזרו ביה רבנן כ"ש כחדש וישן דחד מין ניבדו וגם דומין דנימא דמצטרפין ולא גזרו כדו דלא קשיא דהתם הכל יודעין ששני מינים הם ואין בני אדם פועלים לומר שתורמין מזה על זה לפיכך לא שייך למיגר בהו אבל ישן וחדש מין אחד הוא ואם איתא מצטרפין סבור לומר שתורמין מזה על זה לפיכך אמרו שאין מצטרפין כן כתב בטור וירר דעה ובשולחן ערוך ולא כתבו יותר והטעם שכתבתי הוא מן הדור' אבל דהוא תמיה מאד כענין טעם זה דקשה לי עליו דהא משמע דמן התורה מצטרפין ואם כן חייב בחלה מן התורה והאידן יוכלו רבנן לפטור משום גזירה והרי יוכלו טבל וכי משום גזירתם התירו טבל לכך נראה לי דשפיר קא מסיים בה דרמ"בם ז"ל וז"ל אלא יביא עיסה אחרת חדש או ישן ויצרפו להם להשלי' השיעור וגם כ"י ז"ל כתב בפירוש ז"ל וצריך להפריש על כל אחד ואחד מעיסה אחר' שלא הורמה חלתה מחדש על החדש ומישן על הישן עכ"ל ותמיהא לי למה לא סיים בה כן גם בטור' ובשולחן ערוך דודאי הדין כן הוא שצריך להפריש מעיסה אחרת מחדש על חדש ומישן על ישן כמו שכתב הבית יוסף ונראה לי שכן הוא הדעת דרמ"בם ז"ל . נ"ל ואם היה קב של ישן מצד זה וקב ישן מצד זה וחדש באמצע או איפכא חדש מן הצדדין וישן באמצע הרי אלו מצטרפין להתחייב בחלה . ז העושה עיסה מחטין ומאורי אם יש בה טעם דגן חייב בחלה אף על פי שרובה אורו דאורו גזיר' אחר החטין ואם לאו שאין בה טעם דגן פטורה דאורו פטור דלא מה' המינין הוא .

ח נתן שאור מעיסת חטין לתוך עיסת אורו אם יש בה טעם דגן חייב בחלה ואם לאו פטורה .

יג נתן שאור מעיסה שלא הורמה חלתה לתוך עיסה שהורמה חלתה והכל ממין אחד שאי אפשר לעמוד על טעמו והרי זה גתחייב בחלה מחמת השאור ואם יקח ממנו חלה אחד מ"ח בשאור מעיסה זה כמות שהוא שמו יקח הכל מן הפטור על החיוב ושאריו כטבלו שאין תורמין מן הפטור על החיוב וכיצד יעשה אם יש לו קמח או עיסה שלא נישל ממנה חלה מפריש ממנה על זה השאור לפי חשבון דהיינו בזמן הזה שהעיסות טמאות מ"ח בשאור ואפי' אין בה העיסה שלא הורמה שיעור חלה יבחנו אצל העיסה הגדולה והוא יצרפנו עם השאור שבו להשלים השיעור אף על גב דכבר הורם מן העיסה הגדולה חלתו מכל מקום מצרף ברכיבנא עליל סעיף ו' ואם אין לו קמח או עיסה שלא הורמה חלתה מפריש א' מ"ח בכל העיסה לפי שנעשה כולה טבל דטבל מינו אומר כל שהוא וכן הדין אם השאור של פטור והעיסה של חיובא ומכל מקום לכתחלה לא יסמך על זה ולא יתן שאור של פטור בעיסה של חיוב או איפכא ואם עבר ועשה כן מותר לכתחלה לקח טאותה עיסה וליתן בעיסה אחרת כרי שהיה בו לשאור : האפיה פשפ"ד שיש בה בשר מעיסה שלא הורמה חלת' והרי נכנס טעם הטבל שכעיסה תוך הקמח מותר להפריש עליו חלה מעיסה אחר' שצרפה לו החייבת בחלה ונפטר גם כן טעם העיסה שנכנס בבשר . יב מי שנתערב לו פת שהפריש ממנו חלה עם פת שלא הופרש ממנה חלה אם יש לו עוד קמח יעשה עיסה מחמשת רכעים ויצרפנו עם הכבדות בכלי ויפריש ממנה חלה על אותם כבדות שנתערבו ואם רוצה להפריש מניה וביה צריך לקפרי' מעט מכל

הנפטר זו העיסה בעוד היה בו שיעור היו כאלו הופרש ממנו חלה ושוב לא יחזור להתחייב וכן הרין באדם א' שעשה עיסה שיש בו שיעור ודעתו לחלקו וחלקה אבל אם לא עשאו על מנת לחלק וחלקו לא מהני ביה החלוקה לזוטר שהרי כבר נתחייב

המפריש חלה מעיסה שאין בה שיעור חלה לא עשה כלום ואין שם חלה עליה כלל לפיכך שתי עיסות שאין בשום אחת מהן כשיעור והפריש חלה מכל אחת מהן ואח"כ עירוב העיסות ועשאו עיסה אח' מצטרפין וצריך לחזור להפריש מהן חלה :

שכן מתי חל על העיסה חיוב חלה וכו' ה' סעי' :

א אין חיוב חלה חל להתחייב עליה האוכל בלא חלה עד שתדבק העיסה ונעשה גוף אחד דכתיב ראשית ראשית ערסותיכם שפירשו ערסותיכם וזהו נקרא עיסה לפיכך המפריש חלתו קמח אינו חלה וגול היא ביד כהן וחיוב להחזירה אם טעו ונתנו לו , ומה שילוש ממותר הקמח חייב בחלה וגם אותו הקמח שהפריש לשם חלה אם יש לו עומר ועשהו עיסה הרי זה מפריש ממנו חלה , כמה דברים אמורים באומר שחול עליה שם חלה בעודה קמח אבל אם מפריש קמח ואומר לכשתעשה עיסה יחול עליה שם חלה דבריו קיימין . ב ומאומי מפרישין חלה כשישן המים ויערב הקמח במים וירבך להיות גוף אחד והיא שיהא באותו הדבק שיעור חלה ושלא ישאר בעריבה קמח שלא נתערב במים שיעור עיסה , ואם אמר הרי זה יהא חלה על העיסה ועל השאר ועל הקמח שנשתיר ולכשתעשה כולה עיסה אחת תתקדש זו שכרדי להיות שם חלה על הכל הרי זה מותר וכן אם מתנה שתחול חלה זו אף על הקמח שיתערב אחר כך בשעת עריבה הרי זה מותר וטוב ללמוד לגשים שדרכן להוסיף קמח בשעת עריבה להתנות כן שמא יתערבו אחר כך שיעור חלה וצריך לומר שלא ישורף החלה עד אחר כל העריבה שאם ישורף אותה קודם העריבה כמה יפטר מה שיוסיף ויערב בשעת עריבה שהרי אין החלה בעולם שיפטר אותו התוספת .

שכח איזה פת חייב בחלה וכו' י' סעי' :

א אין חיוב חלה אלא בעיסה שראוי לבא לירי לחם דכתיב ראשית ערסותיכם וגומר וכתיב והיה באכלכם מלחם הארץ וגומר וסתם לחם האמור בכל מקום אינו אלא העשוי מקמח ומים שכן דרך כל העולם לעשות לחם ויגלוש במי פירו'נמי לחם מקרי כמו שיתבאר בסוף ט' אבל המופנין דהיינו רכים העשויים כספוג והרובשנין והאיסקטרוטין והם מטונגנין בדבש פטורים מן החלה . ב וסתם לחם שעושין מקמח ומים דרך לעשותו כליחתו עכה ומגלגלין אותו ואופין אותו בתנור לפיכך עיסה שבלייתה רכה ובשלה במי' אי טגנה בשמן פטורה מן החלה אבל אם אפאה בתנור או במהבת בין שהרתיח ואחר כך הדביק בין שהדביק ואחר כך הרתיח חייבת בחלה וכלכר שאפאה בתנור אי במחבת שלא על ידי משקה דהוא כמו אפיה בתנור :

ג ועיסה שבלייתה עכה וגלגלה על דעת לבשלה או לפגנה אי לעשותה סופנין או ליבשה בחמה ועשה כן פטורה דאף על גב שעשה בלייתה עכה אין עיקר חיובה אלא משעת גילגול ואילך דהיינו שמדבק איתה היטב ועושה אותו גוף אחד לפיכך האיל ובשעת גילגול היתה מחשבתו לבשלה או לפגנה לא חל עלי' חיוב' חלה אבל אם גלגלה לעשות ממנה לחם ואחר כך נמלך לבשלה או לפגנה או לעשות סופנין או ליבשה בחמה חייבת שכבר נתחייבה משעת גילגול וכן אם גלגלה על דעת לעשותה סופנין או לבשלה כו' ואחר כך נמלך לעשותה לחם דחייב כיון שהיתה תחלת מחשבתו ומקם מעשיו לחם אין מחשבה האמצעית מבטלתו . ד ואפי' כשעושה איתה על דעת לבשלה וביצא בה אם היה דעתו לאפות ממנו אפי' מעט ואפוא אותו מעט אפי' אין בו שיעור חלה כל העיסה מתחייבת על ידו מדרבנן שגורו בו שמא ימלך ויבא לאפות ממנו שיעור חלה :

ה טריות והוא עיסה שבלייתה רכה ושופנין אותה על הכירה ומתפשט עליה ונאפה פטורה מן החלה אבל אם יש בכירה גומא ושופנין אותה לתיבה חשיב לחם וחיוב ובצק שאופין אותו בשפור ומשחין אות' בכצי'או בשמן או במי פירות פטור . ו העושה עיסה ליבשה בחמה פטורה שאין זה דרך אפיות לחם וכן קלי שלשין אותו במי' או ברבשן ואוכלין אותו בלא אפיה פטור אבל קלי שלשו אותו במי' כדי לאפותו חייב שכבר נתחייבה משעת גלגול .

ז לחם העשוי לכותח דהיינו שמייבשין אותו בחמה פטורה כמה דברים אמורים שלא ערבנו ועשאו בצורת לחם אבל כעכין פי' שערכו ועשאו בצורת לחם חייב .

ח עיסה שנילושה במי' רותחין בין שנתן הרתחון על גבי הקמח בין שנתן הקמח בריתחין חייבת בין שנאפה בתנור או באילפ' בלא משקין לחם קריעין ביה כיון שנאפה .

ט ועיסה שנילושה במי פירות אפי' בלא שום מי' חייבת בחלה דכילו מיקרי לחם בפירות .

י יש לומר מללוש במי פירות שאינם משבעה משקים אלא אם כן יערב עמם אחת משבעה משקים ואילו הם הו' משקים יין רבש שמן חלב טל דם מים וסמנים ד' שח'ט ד'ס וטמא משום דילפינן מקראי דו' משקין אלו מכשירין לקבל טומאה כמו מים לפיכך אם יש בעיסה אחד מאלו משקין הוכשר לקבל טומאה מן התורה ועכשו שאנו כולגו טמאים ממים ונטמאה העיסה מן התורה והיא החלה שמפרישין ממנ' חלה טמאה דאורייתא ומותר לשורפה וגם מצוה דתרומה טמאה מצוה לשורפה אבל שאר מיני מי פירות אינם מכשירין לקבל טומאה ולא נטמא העיסה מן התורה אף על פי שאנו טמאים והיא טהורה לשורפה נמי אמורה שאסור לשורף לנו שאנו טמאים והיא טהורה לשורפה נמי אמורה שאסור לשורף תרומה טהורה כדילפינן מקראי לפיכך לא ילוש בשאר מי פירות ואם עבר ולש בהן ולא יערב עמהן מו' משקין לא ישורף תחלה אלא יתן אותה לכהן קטן כמו שנתבאר לעיל ס' שכ"ב וימיה' כצ"ס בכלל שאר מיני פירות הם שאינם מכשירין .

של דין עיסת נכרי ושותפין וכלבים וכו' ב' סעיפים :

א עיסת נכרי פטורה דבני ישראל כתיב ואפי' אב לשה לו ישראל אין צריך להפריש ממנה חלה דאין גלגול ישראל מחייבתה ושל ישראל חייבת אפילו לשה גוי שאין גלגול הגוי פוטרותה נתנה הגוי לישראל במתנה אם ער שלא גלגלה נתנו לו חייבת שבא החיוב ביד ישראל ואם לאחר שגלגלה נתנה לו פטורה שכבר נפטרה בגלגול שהיה ביד הגוי ונכרי שהפריש חלה אינה כלום ומותרת לזרים .

ב כבר נתאר בס' שכ"ו סעיף א' דעיסת השותפין חייבת בחלה ישראל

ג בזמן שהיו עושין עיסתן בטהרה תקנו להם חול לגשים שפירשו החלה בטהרה מדר שידבק הקמח מעט מעט כי חיששו שמא תמא' העיסה וצטרפו להפריש חלה טמאה ולא תהיה ראויה לכהן אבל האידנא שכל העיסו' טמאת טוב להמתין מלהפריש חלה עד אחר גמר לישא שתיעשה כל העיס' גוף א' ויפריש החלה על כולו יחד . ד אוכלו' קראו מן העיסה של חטים עד שתגלגל ויתערב הקמח במים ולא יותר ובשל שעור' עד שתטמא' ותיעש' כל העיסה גוף אחד דחטין דרכו ללוש יפה מיד שיתלחח אבל דרך השעורים להתפרד ער שילוש יפה ותיעשה כל העיסה גוף אחד .

ה אם לא הפריש חלה בצק אלא אפה הבלגרו זה מפריש מן הפת שנאמר והיה באכלכם מלחם הארץ תרומה תרומה לה' משמע אפילו אחר שנעשה לחם צריך להפריש תרומה והיא החלה .

שכח דין ברכת החלה ומי ראוי להפריש וכו' ג' סעי' :

א בשעה שמפריש החלה יברך בא"י אמ"ה אקב"ץ להפריש חלה או להפריש תרומה ואין חילוק לפיכך אסור לאיש להפריש חלתו ערום מפני שאי אפשר לו לברך כשהוא ערום מפני שערתו בולטת אבל האשה מותרת והוא שיהיה פניה של מטה טוחות בקרקע לפי שערות' מתכסין' ובמקום שמפרישין שתי חלות יברך על הראשונה .

ב אף על גב דבני תרומה ק"ל הסומא והשכור לא יתרומו דהוששין שמא יתרומו מן הרע על היפה גבי חלה מפרישין לכתחלה לפי שאין בעיסה רעה ויפה הניחוש שמא יפרישו מן הרעה על היפה .

ג אין אדם תורם דבר שאינו שלו בלא רשות בעל הבית והבית תחול קדושת תרומה על אותה התרומה בלא ידיעת בעל הבית לפיכך אין מפרישין ג"כ חלה בלא רשות בעל העיסה מיהו אם נתן רשות לאחר להפריש מפריש שכן דרשינן בתרומה אתם גם אתם לרבות שלוחכם ואפילו נתן רשות בעודו קמח מועיל אף על פי שעדיין לא נתחייב בעודו קמח מכל מקום הואיל ויש בידו להביא עיסה מגולגלת ולומר עיסה זו היא חלה על קמח זה לכשהיה גילוש יביל נמי לעשות שליח והאורח יאמר לבעלת הבית להפריש לו חלה מכל עיסת שתעשה לו בעוד שיהיה בביתה כדי שלא תצטרך ליטול רשות בכל פעם ובמקום דידעין דוכות הוא לבעל העיסה כגון שהיה העיסה מתקלקל אם לא היה מפריש ואיפה מיד מותר ליטול חלה בלא רשות שזה וראי שלוחו מקרי דניחא ליה ווכין לאדם שלא בפניו וכן משרתת שכבית יכולה ליטול חלה בלא רשותו כיון שרגילות הוא לפעמים שבעלת הבית נותנין רשות למשרתתיה ב' שותפין אין צריכין ליטול רשות זה מזה דכל אחד דרכו להתעסק בשותפות ומסתמא שלוחו הוא אבל אחר שרצוה להפרי' מעיסה של שותפין צריך ליטול רשו' משניה' שאין אחד יכול לעשו' שליח בשביל

ג וישראל שהוא שותף עם הנכחי אם אין בחלק ישראל לבר שיעור חלה אף על גב שיש בכל העיסה כשיעור פטורה ואם יש בחלק ישראל לברו כשיעור חיבת ויכול להפריש מינה ובה ואף על גב שא"א שלא יהא בתוך החלה קצת מחלקו של גוי לא אמרין שמפריש מן הפטור על החיוב דכיון שאי אפשר גם כן שלא יהא בתוך החלה קצת מחלקו של ישראל דיש בילה בדבר לח וחלה אין לה שיעור מן התורה ויצא ישראל יד חלה באותו משוה שבה :

ד גכרי שהיתה לו עיסה ונתגייר גלגלה קודם שנתגייר פטור שכבר נפטרה העיסה בשעת הגלגול דעודנו גוי היה גלגלה אחר שנתגייר חייב ואם ספק חייב ספק איסור דאורייתא לחומרא :

ה שני גוים שעשו עיסה כשיעור וחלקוהו ואח"כ נתגיירו ואחר שנתגיירו הוסיף כל אחד על חלקו עד שחשלומו (כל אח' לכשיעור' חייבים אף על גב דשני ישראל שעשו שני קבים יחד וחלקוהו ואחר כך הוסיפו כל אחד על שלו והשלימו לכשיעור אמרין לעיל סי' שכ"ז ע"פ ד' דפטורים שאני חתם שכבר היה לעיסה זו שעת חובה קודם חלוקה אלא שהיתה פטורה משום שהיתה דעתם לחלק והיו זו העיסה כאלו הורם' ממנה חלתה ושוב לא יחזור לחיובו כדכתיבנא לעיל אבל הכא לא היה לזה העיסה שעת חובה מעולם בין קודם חלוקה בין אחר חלוקה ולא שייך למימר דהיו זו העיסה כאלו הורם' חלתה שמעולם לא באתה לידי חיוב הרמה לפיכך עכשו כשיושל' שיעורו חל עליו חיוב הרמת חלה וחייב להפריש :

ו היתה העיסה בשותפות בין גוי וישראל וחלקו ואח"כ נתגייר הגוי והוסיף כל אחד על שלו עד שהשלים כל אחד לכשיעור של ישראל חיבת ושל גוי פטורה וטעמא דשל ישראל חיבת מישום שכיון שחלקו היה מחובר עם של גוי וגוי לאו בר חיובא הוא נמצא שלא בא עדיין עסתו של ישראל לידי חיוב חלה מעולם והיו חלקו של ישראל כאלו נילוש לברו ולא היה בו שיעור וכשיוסיף עליו וישלמו לכשיעור פשיטא דחייב הכי נמי לא שנא וכיון שכן ממילא שבעינן דשל גוי פטורה דכיון דחלק הגוי מחובר לחלק ישראל דבר חיובא הוא אם כן הוי כאלו לש הגוי שיעור חלה וכבר היה לה שעה אלא שנפטרה מפני שהיה גוי באותה שעה והיו כאלו הורמה חלתה באותו פעם ושוב אינה חוזרת להתחייב ודוקא כשעשו העיסה מתחלה על מנת שלא לחלק ונמלכו אח"כ וחלקוהו אבל אם מתחלה עשאה על מנת לחלק לא היה לה שעת חובה מעולם ואם חלקוהו אחר כך אף של גוי חייבת :

ז הפקר עיסתו קודם שנתגלגלה חוזר וזכה בה הוא בעצמו ואח"כ גלגלה או הפקירה אחר שגלגלה וחזר וזכה בה חייבת דבשעת הגיגול חל עליה חובת חלה לפיכך הפקירה ונתגלגלה בעודה הפקר ואחר כך חזר וזכה בה פטור כיון דנעשה הגלגול בעת ההפקר והפקר פטור מחלה דחובת הבעל היא :

ח העושה עיסה לכהנה ולחיה פטור דעריסותיכם כתיב עריסה העשויה לכה לאכילה משמע שכן כתיב והיה באכלכם וגומר לאפוקי עשוי לבהמה ולחיה ולא לכם פטור :

ט עיסת הכלבים בזמן שהרועים אוכלים ממנה ככלל עריסותיכם העשוי לכם הוא וחייבת ואם לאו פטורה ודוקא שנכר בה שהיא עשויה לכלבים כגון שאינה ערוכה ועשויה כצורת לחם אבל בלאו הכי חייבת :

הלכות תרומות ומעשרות ומתנות עניים וראשית הגז

שלא דין נתינתה באיזה מקו' וכיצד הכהן מקבלם ואם הם דאורייתא או דרבנן וכו' קמ"ו סעיפים .

א התרומות והמעשרות אינם נוהגין מן התורה אלא בא"י כמו שכבר כתבנו בסו' שכל שהוא חובת קרקע אינה נוהגת אלא בא"י , ובא"י נוהגין בין בפני הבית בין שלא בפני הבית והיא פתם בא"י תלה רחמנא ונביאים התקינו שיהו נוהגת אפי' בארץ שנער גזירה משום א"י מפני שהיא סמוכה לא"י ורוב ישראל הולכים ושבים שם והנפלים הראשונים הוסיפו והתקינו שיהו נוהגת אף באר' מצרים ובארץ עמון ומואב מפני שהם סביבות לא"י וגזרו בהן משום א"י וסוריא שהוא כבוש יחיד דרוד כבשה הקונה בה שדה חייב בתרומות ומעשרות מדברי סופרים ושאר כל הארצות אין תרומות ומעשרות נוהגת בהן כלל :

ב בד"א בזמן שהיו כל ישראל יושבים על ארמתם כגון מיהושע ואילך אע"פ שלא היה הבית בנוי אבל בזמן הזה אפי' בא"י ואפי' במקום שהחזיקו בו עולי ככל ואפי' למ"ד קדושה שנייה שקדשו בימי עזרא לא בטלה וקדשה לעתיד לבא אין חיוב תרומות ומעשרות מן התורה אלא מדבריהם שאפילו בימי עזרא והיה הבית שני בנוי לא היו חייבים מן התורה אלא מדבריהם משום דכתיב גבי חלה בכואכם ודרשנין מינ' בכיאת כולכם ולא בכיאת מקצתכם וכימי עזרא הא לא עלו בולם וילפינן תרומה מחלה דרבנן תרומה מקרי

דחלה נמי תרומה היא ואחר כך מקשינן מעשרות לתרומה דכבד' התורה כחדא שייטה שייטתוהו וכל ריבא דמיפטר מתרומה מיפטר ממעשרות אי נמי גמרינן תרומות ומעשרות מקו' מחלה דגבי חלה ילפינן מקרא שנתחייבו בה כו' שכבשו וז' שחלקו ובמעשר לא נתחייבו באותן שנים והשת' ק"ו ומה בזמן שנתחייבו בחלה לא נתחייבו כמעשר בזמן שלא נתחייבו בחלה אינו דין שלא יתחייבו במעשר וכן נוהגין אף על גב שיש חילוקין :

ג גוי שקנה קרקע בא"י לא הפקיעה מפני כך מן הצעות שאין קניין לגוי בא"י להפקיע מיד מעש' ואם חזר ישראל ולקחה ממנה מפריש תרומה ומעשרות כאלו לא נמכרה מעולם מה שאין כן בסוריא והואל וכיבוש יחיד היא ואינה א"י אלא מדבריהם בקל הוא מפקעת מקדושתה :

ד וכיון דאין קניין הגוי בקרקע בא"י מפקיע מן המצות לפי פירו' הגוי שגדלו בקרקע שקנה בא"י אם נגמרו מלאכתן ביד הגוי ומרחן ביד הגוי פטורים מכל המתנות תרומה ומעשרות דכיון שנעשה המירוח ומדגן ביד הגוי שהו' הזמן שחלה עליו חיובה נפטרו שנאמר דגנך ולא דיגון גוי אבל אם לקח ישראל אחר שנתלשד קודם שתנמ' מלאכתן וגמרו ישראל דמדגן ביד ישראל חייבים ומפריש תרומה ומעשר ראשון ותרומות מעשר ומשייר לעצמו מעשר ראשון והוא שלו כיון שאין בו קדושה והוא ממון הדיוט ואינו צריך ליתנו ללוי מפני שהוא איסור לו אני באתי מבח איש שאין אתה יכול ליטול ממנו והתרומה ניתנה לכהן ותרומות מעשר כיון שיש בה קדושה ואסורה לרעים מוכרה לכהן אבל אינו צריך ליתנה לו דכתי' בתרומות מעשר כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר וגומר טבל שאתה לוקח מישראל אתה מפריש ממנו תרומת מעשר ונותנה לכהן אבל טבל שאתה לוקח מן הגוי אין אתה נותן לכהן תרומת מעשר שאתה מפריש ממנו אלא מוכרה לכהן ולוקח דמיה :

ה מכר הגוי הפירות שלו לישראל כשהן מחוברין לקרקע אם עד שלא באו לעונת המעשרות מכרן ונגמרו ביד ישראל חייב בכל כדינו דהיינו שנותן תרומ' לכהן וכל מעשר ראשון ללוי והלוי מפריש תרומת מעשר ונותנו לכהן ואם אחר שכאו לעונת המעשרות מכרן מפריש תרומת ומעשרות כדינם ונותן ללוי כפי חשבון כיצד לקח תבואה ורועה מהגוי אחר שהביאה שלישי ונגמרה ביד ישראל מפריש תרומות ומעשרות כדינם ונותן ללוי שני שלישי המעשר ראשון ושני שלישים מתרומות המעשר נותן לכהן ומותר השליש של המעשר ראשון הוא שלו ותרומות המעשר מאותו השליש מוכר לכהן כמו שנתבאר טעמא בסעיף הסמוך ומן עונות המעשרות יתבאר לפנינו בע"ה בסעיף ע"ט ובסעיף פ' :

ו ישראל שמכר פירותיו לגוי קודם שיבאו לעונת המעשרות וגמרו הגוי ומרחן פטורין מן התרומה ומן המעשרות ואפילו כדברגן אינו חייב ואע"ג דק"ל אין קניין לגוי להפקיע מיד מעשרות ה"ס כשחזר ולקחה לישראל כמו שתבאר בסעיף ג' אבל כל זמן שהם ביד גוי בשעת מירוח וקנאם קודם רגיעם לעונת מעשרות פטורים לגמרי ואם אחר שכאו לעונת מעשרות מכרם אע"פ שגמרו הגוי ומרחן דמן התורה פטור משו' דגנך ולא דיגון גוי חייב בכל מדברי סופרים דכיון שהגיעו ביד ישראל לעונת המעשר ונתחייב מדבריהם אין חזרין ונפטורין :

ז מכר גוי לישראל פירות מחוברים אדר שכאו לעונת המעשרות ומרחן הגוי כרשות ישראל אינם חייבים בתרומות ומעשרות והואיל שכאו לעונת המעשרות בעוד שהיו ברשות הגוי וגם מרהן הגוי דמדגן ביד גוי וה"ל דיגון גוי לא גזרו ביה רבנן ודוקא בא"י אבל בסוריא כיון דאפי' הקונה שדה שם אינו חייב בתרומות ומעשרות אלא מדבריהם כמו שנתבאר בסעיף א' הקונה פירות מהנה בסוריא בין תלושים בין מחוברים אפילו קדים שכאו לעונת מעשרות אע"פ שמרחן ישראל פטורים ואם קנו קרקע מן הגוי בסוריא ופיר' מחוברין בה אם הגיעו לעונת מעשרות ביד הגוי פטורין ואם עדיין לא הגיעו לעונת מעשרות והואיל וקנה אותה עם הקרקע חייב לעשר מדברי סופרים :

ח ישראל שהיה ארס לגוי בסוריא פירותיו פטורים מן המעשרות לפי שאין לו בנף הקרקע כלום וכפר אמרנו שיש ד"ין לגוי בסוריא להפקיע מיד מעשרות וכן החובר והמקבל והשובר שדה מן הגוי בסוריא פטור מן התרומות ומן המעשרות :

ט ישראל שלקח שדה ורועה מן הגוי בסוריא עד שלא הביאה שלישי וחזר ומכרה לגוי אחר שהביאה שלישי אם חזר ישראל ולקחה פעם שנייה מן הגוי חייב שהרי נתחייב ביד ישראל : ו ישראל שהיה לו קרקע בסוריא והוריד לה ארס ושלה לו הארס פירות הרי אלו פטורין שאני אומר מהשוק לקחן והוא שהיה אותו הדמן מצוי בשוק :

יא תבואה של שותפין ישראל חייבת בתרומה ומעשרות דכתיב תרומותיכם לשון רבים כלומר אפילו של שנים לפיכך שותפו הגוי גם כן חייבת ואף על גב דעדינו ביד גוי ובעודה ביד גוי אמרין דיש קניין לגוי להפקיע מיד מעשרות וכתוב דגנך ולא

ולא דגן גוי והו' דגנג המיוחד ולא שיש לגוי שותפות בו לא פטרינן משום זה של שותפות דנימא דבכל קלח וקלח יש לו חל' לגוי בו ופטור דרגן כמאן דפליג רמי שהרי חולקין אותה במדה וקרינן כיה דנגך בחלקו של ישראל אלא משום דק'ל רבשל תורה אגלינן להו'מרא ולא אמרינן כיר' ואפילו חלקו לא אמרינן הויבר דהכר שזר חלקו של גוי והו' חלקו של ישראל לפיכך ישראל גויי שלקחו שדה בשתפות אפילו חלקו השדה בקמת' ואין צריך לומר אם חלקו גריש שכבר גדלו כולו בשותפ' וכיון שאין ברירה הרי טבל וחולין מעורבין בכל קלח וקלח בחלקו של גוי אף ע"פ שכתב הגוי וחיוכס מדבריהם כר"א בא" שהמעשרות של תורה ובשר' הם תורה אין כרירה אבל אם לקחו שדה בסוריא הואיל והמעשר' שם מדבריהם אפילו חלקו הגדיש של גוי פטור מכלום וכתב מהר"י קאר"י ז"ל וז"ל ונראה לי דהאודנא שאין חיוב תרומת ומעשרות בארץ ישראל אלא מדבריהם גם בא" חלקו של גוי פטור מכל' . יב פירות א"י שיצאו לח"ל פטורין מן החלה ומן התרומות ומן המעשרות שנאמ' אשר אני מביא אתכם שמה שמה אתם חייבין בח"ל פטורין אפילו מפירות של א"י דאי בפירות של ח"ל פשיטא חובת קרקע היא ואם יצאו לסוריא חייבים מדבריהם וכן פירות ח"ל שנכנסו לא"י חייבים בחלה שנאמר שמה מ"מ שמה אתם חייבים בין בפירות הארץ בין בפירות ח"ל ואם נקבעו למעשר ביד ישראל אחר שנכנסו לארץ חייבים כמעשר מן התורה ואם נקבעו קודם שנכנסו לארץ חייבים מדבריהם .

יג כל איכל אדם הנשמר שגידולו מן הארץ חייב בתרומה דהיינו שמחוייב להפריש ממנו ראשית לכהן שנאמר ראשית דנגך תירושך ויצהריך תתן לו והרי בנין אב מה דגן תירוש ויצהר מאכל בני אדם וגידולו מן הארץ ויש לו בעלים שנאמ' דנגך תירושך וגו' אף כל ביוצא כהן דהיינו שהוא מאכל אדם וגידולו מן הארץ ויש לו בעלים חייב בתרומה וכן במעשרות דשין נינהו :

יד ירקות אע"פ שהן מאכל אדם אינן חייבים במעשרות אפי' בא"י אלא מדבריהם לפי שנאמ' במעשר תבואת ירעך תבואה וכיוצא בה אבל ירקות אינן בכלל תבואה וה'ה שאין חייבים בתרומה שירי נאמר בה דנגך תירושך ויצהריך וכל הדומה לאלו אבל תרומת הירק מדבריהם כמעשר לפיכך אפי' במקומות שאמרו שחייבים חכמים בתרומה ומעשרות מן התבואות אינם חייבים להפריש מן הירק וכן ירק הבא מחוצה לארץ אף על פי שיש עפר בעיקריו הרי זה פטור דלא גזרו כולי האי ותבואה והקטנת שורען לירק במלה דעתו אצל כל אדם והירק שלהן פטור והזרע חייב בתרומות ומעשרות :

טו התבואה והזיתים שלא הביאו שליש פטורי' מתרומה ומעשרות שערינן אינן נקראו תבואה ומנין יודע שהביאו שליש כל שזורעה ומצחצח כידוע שהביאה שליש .

טז כבר אמרנו שאין חייב בתרומת ומעשרות אלא כדבר שיש לו בעלים שנ' דנגך וגו' והפקד פטור אבל הזרע שדה של הפקר חייב בתרומה ומעשר דאע"פ שהשרה הפקר הדין אינו הפקר דהא יש לו בעלים .

יז דברים שאין דרך רוב בני אדם לזרעם כגונת וכשדות אלא חוקתן מן ההפקד פטורין מתרומות ומעשרות .

יח פירות החייבים כתר מה מעשר שנתערבו בפירות הפטורים אם יש לו פירות אחרים החייבים מפריש מהם על אלו לפי חשבון פירות החייבים שבתערובת ולא יפריש מן העירוב מניה וניה שצא מפריש מן הפטור על החיוב ואם אילו פירות אחרים אלא אלו מצי"ש מהם תרומה ותרומת מעשר כנגד הכל כאלו כולן חייבין ומעשר ראשון ושני או מעשר עני מפריש לפי חשבון פירות החייבין שבתערובת וז' לפי חשבון לא שפריש אלא לפי חשבון דהא אי אפשר להפריש תרומות מעשר על הכל עד שפריש תחלה מעשר הכל אם כן אין פירותיו מתקנין שכל מה שמעשר יש בהן חולין לפי חשבון ונמצא מפריש יין הפטור על החיוב אלא מפריש תחלה כל המעשרות על הכל כאלו כולן חייבין ומה שאמרנו לפי חשבון היינו שאין צריך ליתן ללוי ולעני אלא לפי חשבון והשאר חוזר ומעריך עם פירותיו אבל תרומה ותרומת מעשר כצאפריש על הכל נמצאו שם חולין מדומעין דאסורין ונותן הכל לכהן או מוכר לו היתר לפי חשבון .

יט אחת תרומה טהורה ואחת תרומה טמאה נתנת לכהן שנאמר ואני נתתי לך משאב' תרומתי בשתי תרומותי הכתוב מדבר אחת טהורה ואחת טמאה ואפילו נטמא הדין או התירוש קודם שפריש הרי זה חייב להפריש ממנו תרומה ולתנה לכהן הטהורה נאכלת לכהנים והטמאה יהנו בשריפתן . אם היה שמן מדליקין ואם היה רגל וכיוצא בו מסיקין את התנור וכן תרומת מעשר אם נטמאה דתבואה או נטמא המעשר מפרישין איתו בטומאה וניתן לכהן ליהנות כשיריפתו ותרומה טהורה לא היו נותנין אלא לכהן חבר ומיוחס בין גדול בין קטן משום דכתיב לתת מנות לכהן ולויים למען יחזקו בתורת ה' כלומר למען שיוכלו ללמוד ולהחזיק בתורת ה' והיינו חברים ולא עמי הארץ וכתיב אלה בקשו נתבם המתחסמים

ולא נמצאו ויגאלו מן הכהונה ותרומה גדולה מן התורה אין לה שיעור דראשית כתיב אפילו חטה אחת פוסלת את הכרי משמע וחכמים נתנו בה שיעור עין יפה אחד מארבעים ועיין רעה אחד מששים וכינונית אחד מחמישים ודוקא בתרומה טהורה שהיתה גאבל' לכהנים הלא בתרומה טמאה אוקמה אדאורייתא לפיכך תרומה גדולה בזמן הזה שריא טמאה ואינה עומדת אלא לשריפה שיעורה בכל שהוא ונותנה לכל כהן שירצה בין חבר בין עם הארץ ואפילו אינו מיוחס רק שמוחזק בכהן והוא שורפה ויכול להשתותה ולהניחה לשורפ' אימתי שירצה ולא חיישינן שיבא לירי מכשול בה שהכהנים נזהרין בזה כיון שידוע לכל שאין עכשיו שום תרומה נאכלת ויכול הכהן ליהנות ממנה בשעת שריפה אבל זר אסור ליהנות ממנה בשעת שריפה אם לא שגם הכהן נהנה עמו אבל שאר הגאות שאינה מכלין אותה מותרת אפילו לזרים וכהן שאוכל אצל ישראל נותן שזמן של תרומה כבר שנתנה הוא עם הכהן ואף על פי שאחר כך עומד הכהן והולך לו אין צריך לכבותי עד שיוכח מעצמו הואיל ובחזרת הוולק וכל זה מיירי בתרומה שהוכשרה לקבל טומאה שבאו עליה מים שאז היא עכשיו ודאי טמאה ומתי' לשורפה אבל אם לא הוכשרה אינה מקבלת טומאה וטהורה היא ואסור לשורפה לפיכך טוב להכשיר אותה קודם מירוח כדי שתקבל טומאה ויהא מותר לשורפה כשפריש' אבל לאחר מירוח שכבר נתייב בתרומה אסור להכשיר' לקבל טומאה שאסור לגרום טומאה לתרומה טהורה ואחר שהפריש תרומה גדולה יפריש מן השאר אחד מעשרה והוא נקרא מעשר ראשון ונותנו ללוי כמו שנאמר ולבני לוי הנה נתתי את כל מעשר בישראל וגו' ויש אומרים שבזמן היה ניתן אף לכהן שקנשו הלויים כימי עזרא על שלא עלו ואחר כך מפריש מהשאר אחד מעשרה והוא נקרא מעשר שני והוא לבעליו כמו שכתבנו עוד משפטי' בס"מ זה כע"ה ועליו נאמר עשר תעשר וגומר על הדרך הזה מפרישין בשנה ראשונה מהשמיטה וכן בשנייה וכן ברביעית וכן בחמישית אבל בשלישית ובשישית מהשמיטה אחר שהפריש מעשר ראשון מפרישין מהשאר מעשר אחר ונותנו לעניים והוא הנקרא מעשר עני ואין בשתי' שנים אלו מעשר שני אלא מעשר עני ועליו נאמר מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך וגומר ונא הלוי ונזמן ויטול מעשר ראשון ואחר כך והגר והיתום והאלמנה דסתמן עניים ויטלו את המעשר שני של שנה זו שהוא לעניים ולא תאכלנו אתה בירועלים בדרך שנקקת לאכול מעשר שני כשתי השנים אלא הם יאכלו ושבעו ושנה השביעית שהוא שנת השמיטה הוא כולו הפקר ואין בה לא תרומה ולא מעשרות כלל ובה"ל שאין בה שמיטת קרקע חירש ויורע בה בשנת השמיטה בארץ מצרים וכעמון ומואב שהם סמיכין לא"י מפרישין מעשר ראשון ובמקום מעשר שני תקנו חכמים שיתנו מעשר עני כדי שיבאו שם עניי א"י שצמחין להם ויתפרנסו ממנו ובארץ שנער שהיא רחוקה מארץ ישראל ואי עניי א"י יכולין לבא שם מפרישין מעשר שני כמו כרוב השנים ושנת השמיטה האמיתית היתה שנת ה' אלפים שמ"ח ליצירה י"א שאם תגוימוכר פירות בשביעית לישראל דא"י וגמר הישראל מלאכתו למעשר חייב בתרומה ובמעשר ראשון ומפריש מעשר עני כדון עמון ומואב .

ך מעשר ראשון שלוקח הלוי מפריש ממנו אחד מעשרה וניתנו לכהן והוא נקרא תרומת מעשר ועליו נאמר ואל הלויים תדבר וגו' והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר ודין תרומת מעשר כדון תרומה גדולה דתרומת ה' קדימה רחמנ' אבל צריך ליתנו כשיעור אפי' בזמן הזה .

כא המרכה בתרומה הואיל ושירי מקצת חולין הרי זה תרומה דראשית הוא אבל אם אמר כל הפירות האלו תרומה ולא שירי כל' לא אמר כלום שאין נקרא ראשית אלא כשיש לו שיריים כב האומר תרומת הכרי הזה בתוכו ואם לא פירש באיזה מקום תהיה התרומה לא אמר כלום שלא פי' הראשית ואם אמר בצפוני או בדורמו הרי קרא לה שם וחייב להפריש תרומתו שם .

כב אמר תרומת הכרי הזה בזה המקום כגון בצפוני או בדורמו ואחר כך אמר על כריו' אחרים הרי זה כזה כזה במקום שמיים שם תרומתו של ראשון כן מסוים מקום תרומה של אחרים .

כג אין מפרישין תרומת מעשר באומר אלא מרקק בשיעורו ואפילו בזמן הזה שהרי שיעורה מפורש בתורה דבר שדרכו למדוד מודד ודבר הנשקל שוקל ודבר שאיפשר למנותה מונה הרי איפשר למנות ולשוקלו ולמדודו המונה משיבט והמורד משיבט ממנו והשוקל משיבט משניה' מפני שהו'מכותן ביותר וכיון שמפרישין תרומת מעשר במדה נישלת שאלו מן המקום שיאמר מדה זו תהא מעשר על כך וכך מדות תבואה שיש לי בכל מקום שהן שנאמ' מכל מעשרותיכם תרומה תרומה אפילו מעשר אחד במדינה זו מעשר אחד במדינה אחרת מפריש תרומ' מאחר על הכל מכל מקום תלמודי תבמ' אין תרומין אלא מן המקום שהוא מצו' מן המוכר .

כד אבל תרומה גדולה כיון שלא נתנה התורה בה שיעור אין מפרישין אותה במדה אלא באומר לכוין השיעור שנתנו בה חכמים ואין יכולין לאמר אלא במקום יחד לפיכך אין תרומין לתחלה אלא

אלא מן המוקף ביצר היו לו חמשים סאה בכית זה וחמשים סאה בכית אחר לא יפריש שני סאים מאח'מהם על שניהם ואם הפריש שלא מן המוקף תרומתו תרומה רגא מן התורה אפילו בחטה אחת סגו והוא שיהיה המופרש שמור שלא יהא במקום שיפסד שיוכל לקיים מצות מתנה אבל אם היה מעון כדי יין או שמן וראוה לשמטכרין ואמר הרי הם תרומה על פירות שבכיתי לא אסר כלום שהרי אינו יכול לקיים מתנות בהנהגה וכתב רבינו יוסף קארו בש"ע וז"ל וגל' דבזמן הזה דכולה לאיבוד אולא מפני הטומאה תרומתו תרומה ע"כ :

כז פירות המצויין בתוך הבית או שתי מגורות שבכית אחד חשב כמקוף תורם מאחד על הכל וכן חביות שלא סתם את פיהם פיהם חשבו כמקפין ותורם מאחד על הכל ואם סתם את פיהם אינן כמקפין אפי' הם בכית אחד ותורם מכל אחת ואחת . כז כשמפרישין תרומות ומעשרות מפרישין על הסדר ביצר מפריש ביכורים תחלה לכל ואחר כך תרומה גדולה שקראוה התורה ראשית ואחר כך מעשר ראשון שיש בו תרומת מעשר וסתם תרומה נקראת ראשית כפסוק ואחר כך מעשר שני או מעשר עני ואם הקדים אחד לחבירו הרי זה עובר בלא תעשה דלא תאחר שפי' לא תאחר ממלאכתך ודמעתך מה שראוי להקדימו ומ"מ מה שעשה עשה .

כח הוציא להפריש תרומה גדולה ותרומת מעשר כאחד מפריש אחד ממאה ומעט יותר שהאחד ממאה היא מעשר מן המעשר והמעט יותר הוא כנגד התרומה גדולה ששיעורה בזמן הזה בכל שווא כמו שנתבאר ואומר אחד ממאה שיש כאן הרי הוא בצד זה שהפרישתי והרי הוא עכשיו חולין עד שיפריש התרומה והנשא"ר מזה שהפרישתי שהוא המעט היתר על אחד ממאה הוא תרומה על הכל והמעשר שראוי להיות למאה חולין אלו הרי הוא בכרי הגדול בצד זה שהפרישתי וזה הנשא"ר היתר על התרומה מזה שהפרישתי הרי היא תרומת מעשר על הכל .

כט עושה אדם שליח להפריש תרומת ומעשרות שנא' מן תרומו גם אתם לרבות שלוחכם .

ל חמשה לא יתרומו ואם תרמו אין תרומתן תרומה החרש והשומ' והקטן והתורם את שאינו שלו שלא ברשות הבעלים והנכרי שתרם את של ישראל אפילו ברשותו וליפניו כל זה מבניין אב דתרומה דהראשית הוח קראו הכתוב תרומה דכתיב הנה נתתי לך משמרת תרומתי וקראו הכתוב הדבר הלוך מ'ישראל למשכן תרומה דכתיב ויקחו לי תרומה וכמו שאותה התרומה לא היו מביאין אותה א' מאלו כן תרומת הגין אין ראי' שביאו אותה אחד מחמשה אלו והתם גופיה מנלן אמר הכתוב דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה ונזכר בני ישראל פרט לגוי מאת כל איש פרט לקטן אשר ירכנו לנו פרט לרש שוטה לפי שאין להם שכל להתנדב בשום דבר אשר תקחו מאתם פרט לתורם מה שאינו שלו ולפי שלא נלמד מזה הפסוק גבי גוי שלא יביא תרומה אלא משלו אבל כשעשאו הישראל שליח לתורם מתבואתו אימא דהוי תרומה כתב' התורה גם אתם לרבות שלוחכם והקנישה שלוחכם לאתם מה אתם בני בית אף שלוחכם בני ברית וישראל התורם משלו על של חבירו הרי זה תרומה דכיון שנתן משלו לפטרו מן התור' אגן סהרי הודאי ניחא ליה ולא גרע משלוחו ופירות חבירו מתקנים אבל טובת הגאה היא שלו שנתנה לכל כהן שירצה :

לא התורם שולח חבירו שלא ברשות או שירד לתוך שדה חבירו וליקט פירות שלא ברשות כדי שיקחם לו ותירם אם בא בעל הבית ואמר ליה כלך אצל יפות אם היו שם יפות ממה שתרם תרומתו תרומה דכיון שיש שם יפות מהם והוא אומר לו כלך אצל יפות משמעות לשונו הוא גילוי דעתו דניחא ליה כמה שזה עושה ואינו מקפיד אדרכה אפילו היה לוקח או תורם מן היפות משמעות לשונו הוא יפות מהם והוא אומר לו כלך אצל יפות יותר יפות שם היה ניחא ליה ולא היה מקפיד והרי זה בשלוחו אבל אם אין שם יפות מהם והוא אומר לו כלך אצל יפות משמעות לשונו הוא לשון הקפדה כאלו מוחה בו ואומר לו מה אתה עושה למה אתה לוקח מן היפות שבפירות והרי גלה דעתו דלא ניתא ליה ואין זה שלוחו ואם ליקט בעל הבית והוסיף גלה דעתו כזה דניחא ליה במעשה זה לפיכך בין יש לו יפות מהם בין אין לו תרומתו תרומה :

לב אלו לא יתרומו ואם תרמו תרומתן תרומה חרש המדבר ואינו שומע לא יתרום לכתחל' מפי שאינו שומע הברכ' שצריכין לברך כמו שיתבאר בסעיף פ"ח והאלם ששומע ואינו מדבר מפני שאינו יכול לברך וכן העתים מפני שאינו יכול לברך והשיכור והסומא מפני שאין יכולין לבין ולהפריש את היפה ובזמן הה' דלשפרה אולא מפני הטומאה שיכור וסומא תורמין אפילו לכתחלה ודוקא תרומה שאינה צריכה שיעור אבל מעשר לוי שצריכין שיעור ומדוד' לא יתרומו שאינם יכולין לבין המדה .

לג קטן שרגיע לעינת גדרים אף על פי שלא הביא שתי שעירות ולא געשה גדול אלא שהיא מופלא סמוך לאיש אם תרם תרומתו תרומה ואפילו בתרומה של תורה הואיל ונדרהו והקדשן קיימין מן התורה כמו שנתבאר בהלכות גדרים סמן רל"ג .

לד האומר לשלוחו צא תרומה לי והלך לתורם ואינו יודע אם תרם וכא ומצא כרי תרומה אין חזקתו תרומה דחוששין שמא אחר תרם שלא ברשות ויש אומרים דכבה"ג שמצא הכרי תרומה חזקתו תרומה דאמרין חזקה שליח עושה שליחתו אפילו באיסור דאורייתא אבל אם אינו יודע אם כרי זה תרומה או אינו תרומה אסור לאכול ממנה דבזה אין אומרים חזקה שליח עושה שליחתו שיאמר השל' וראי' תרומה אכל הכה"ע ממנו עד שידע כדאי שהי' תרומה .

לה פירות השותפין חייבים בתרומות ובמעשרות דגבי תרומה כתיב תרומותיכם וגבי מעשר כתיב מעשרותיכם לשון רבים של שנים משמע ואינם צריכים לטול רשות זה מזה אלא כל התורם מהם תרומתו תרומה דסתמא כל אחד שליחות חבירו עושה בשותפות ואם תרם אחד מהם ולא ידע חבירו ובא חבירו ותרם תרומה שנייה מפני שלא ידע שחבירו תרם אם ידוע בעניינם שדרכן לסמוך זה על זה ואחד מחזיק מה שחביר עושה ואם ידע זה שחבירו תרם לא היה הוא תורם והיה סוסך על חבירו אפילו היה יודע שחבירו לא תרם כשיעור עין שלו או רעה או יפה או בינוני' לא היה משנתו אין תרומת השני תרומה שהרי חבירו שדרכו לסמוך עליו תרם והרי בשלוחו מבש ואפי' לא תרם הראשון אותו השיעור שהיה הוא תרם כגון שתרם הראשון כשיעור עין רעה והוא עין יפה אפילו הכי תרומה הראשון תרומה ותרומת השני אינה תרומה ואם לאו שאין ידוע אם דרכן לסמוך זה על זה אם לא אלא הם שותפין סתמא אף על גב דאמרין שותפין סתמא אינם צריכין לטול רשות זה מזה וכל התורם מהם תרומתו תרומה ה"מ כשאין מנלה רעתו אם הוא עין רעה או יפה או בינוני אז אמרין שתלה עצמו בדעת חבירו ותרומת הראשון תרומה אבל הכא שזה תורם תרומה שנייה וגלה דעתו מה היא אם רעה אם יפה אם בינוני אז אמרין אם תרם הראשון כשיעור שתרם חבירו אין תרומה השני תרומה שהרי הראשון עשה שליחותו וכיון דעתו אכל אם לא תרם הראשון כשיעור שתרם חבירו אלא פחות ממנו הא חזינן שלא היה שלוחו של שני שהרי לא כיון דעתו ותרומת שניהם תרומה כל אחד בעד חלקו כן נראה לי לפרש דעת הר"מ כפ"ד דתרומת לפי מה שהביא שם הבל רבינו יוסף קארו ז"ל בכסף משנה שלו ומעתה תביאנו על רבינו יוסף ז"ל שצ"ע דכיון כאן בשולחן ערוך וז"ל ונראה לי שזכונן היה ה"מ כמעשר אבל לתרומה כיון שאין לתרומה שיעור בין כך ובין כך אין לתרומת השני תרומה עכ"ל דבשלמא בתרומה טרדירה איכא למימר עין רעה ועין יפה ושייך לומר אם תרם הראשון כשיעור שתרם חבירו כו' אבל כמעשר מאי כשיעור שתרם חבירו איכא הלא לעולם צריך להפריש המעשר במרה שלא יגרע ולא יוסיף מרינו לכך נראה לי דבזמן הזה בין כמעשר בין בתרומה תרומת השני אינה תרומה כמעשר כיון שהפריש הראשון מעשר כראי הרי הפירות מתקנים ואין בתרומת השני כלום ובתירוצה נמי בזמן הזה כיון דשיעורה בכל שהוא מה שהפריש הראשון הרי הפירות מתקנים ואין בתרומת השני כלום נראה לי .

לו האומר לאחד לתורם והלך לתורם וכיטול השלחה שליחתו קודם שתרם וזה לא ידע ותרם אם לא שינה השלחה שליחתו תרומתו תרומה שכיון שמתחלה מרעת המשלח הלך לתורם והכרי עומד לתורם אין דיבור בעלמא של כיטול השליחות מבטל דיבור השליחות שאין דרך להקפיד אם זה יתורם או זה יתורם ומדעתו קרינא ביה אבל אם גם השליח שינה שליחתו כגון שאמר לו תרומה מן הצפון ותורם מן הדרום או איפכא מצדפין דיבור הכיטול עם השניו של השליח בשליחותו ואין תרומתו תרומה אלא בשניו השליח בשליחותו בזה לכרו גם כן לא נתבטל השליחות והוי תרומתו תרומה מפני ששניו כל שהוא כזה אין דרך העולם להפקיר אבל שניהם יחד דיבור וכיטול ושניו כל שהי' מצדפין ולא לאי תרומה ויש חולקין וסבירא ליה שכל שבטל המשלח השליחות אפי' לא שינה השליח לא הוי תרומתו תרומה .

לז ארס לכתחלה לא יתרום ואם עבר יתורם וכא בעל הבית ועיכב אם עד שלא תרם העיכב אין תרומתו תרומה ואם משתרם עיכב תרומתו תרומה דסתמיה שליח שויה .

לח האפוסרופין תורמין נכסי יתומים כד"א להאביל אבל לא להניח שלא נעשו אפוסרופין לעשות שליחות היתומים אלא לפרנסם .

לט הנגב והגולן והאגס תרומתן תרומה שקצא ביאוש והוי הם הבעלים כד"א שאין הבעלים רודפים אחריהם אמרין ודאי קא מייאשי אבל אם הבעלים רודפים אחריהם הא קחזינן דלא מייאשי ואין תרומתן תרומה .

מ הכן והשכיר והעבד והאשה תורמין על מה שהם אוכלי' שהרי אוכלין ברשות בעל הבת אבל לא יתרומו על השאר שאין אדם תרם דבר שאינו שלו .

מא הכן כשאכל עם אביו והאשה בעיסתה תורמין מפני שהם ברשות .

מב הפועלים אין להם רשות לתורם שלא מדעת בעל הבית .

מג הגנב והגולן והאגס תרומתן תרומה שקצא ביאוש והוי הם הבעלים כד"א שאין הבעלים רודפים אחריהם אמרין ודאי קא מייאשי אבל אם הבעלים רודפים אחריהם הא קחזינן דלא מייאשי ואין תרומתן תרומה .

מד הכן והשכיר והעבד והאשה תורמין על מה שהם אוכלי' שהרי אוכלין ברשות בעל הבת אבל לא יתרומו על השאר שאין אדם תרם דבר שאינו שלו .

מה הכן כשאכל עם אביו והאשה בעיסתה תורמין מפני שהם ברשות .

מז הפועלים אין להם רשות לתורם שלא מדעת בעל הבית .

מג פועל שאמר לו בעל הבית כנוס לי גרני ותרתי'ת' ואח"כ כנס תרומתו תרומה ואין זה שינוי שליחות דכנוס ותרומה שאמר בעל הבית על כרחך לאו דוקא שיכנס ואחר כך יתרום קאמר שהרי אין דרך להכניס אלא אם כן נתרם .

מד הנכרי שהפריש תרומה משלו אף על גב שזמן התורה אינה תרומה גזרו חכמים שתהיה תרומתו תרומה משום בעלי כיסין שיתלו ממונם בגוי כדי לפטרו ובורקין את הגוי שהפריש התרומה אם אמר בדעת ישראל הפרשתיה תנתן לכהן ואם לאו טעונה גזווה שמא בלבו לשמים בד"א בא"י אבל בח"ל לא גזרו עליהן ומודיעין אותן שאינו צריך לתרום ואינה תרומה כלל .

מה המתכוין לומר תרומה ואמר מעשר מעשר ואמר תרומה לא אמר כלום עד שיהיו פיו ולבו שווין שהרי מקדיש הוא כמו גזר וכתוב מוצא שפתך תשמור וכת'לכטא בשפתים וכתוב כל גיבוי לב שיהא גומר בלבו מה שהוא מבטא בשפתיו .

מו ודוקא שהיה מכוין לומר תרומה ואמר מעשר שבטל בדבור פיו מה שהיה במחשבתו אבל אם הפריש תרומה במחשבתו ולא הוציא בשפתיו כלום הרי זו תרומה שנאמר ונחשב לב' תרומתכ' תרומת הגורן במחשבה בלבד תהיה תרומה .

מז המפריש תרומה על תנאי אם נתקיים התנאי הרי זו תרומה ואם לאו אינה תרומה .

מח המפריש תרומת ומעשרות וניהם עליהם הרי זה נשאל להכנס ומתירין לו על ידי פתח וחרטה כדרך שמתירין שאר גדרים וקח זור חולין כמו שהיתה והפירות טבלים עד שיפריש פעם שנייה אותם שהפריש תחלה או יפריש פירות אחרות .

מט האומר שמה מעלה תרומה ושל מטה חולין או בהפך דבריו קיימין שהדבר תלוי בדעת התורם .

נ התורם את הגרין צריך שיכוין את לבו שתהיה תרומה על הכרי ועל מה שבקוטעין ועל מה שבצדדין ועל מה שבתוך התבן זה התורם את היקב צריך שיכוין לבו לתרום על שבחצנים ועל מה שבגו' והתורם את הבזר של שמן צריך שיכוין את לבו על מה שבגפ' ואם לא נתכוין אלא יתרם סתם נפטר הקל שתנאי ב"ד הוא שתהא תרומה על הכל .

נא התורם כלכלה של תאנים ונמצאו תאנים בצד הכלכלה הרי אלו פטורים מפני שבלבו לתרום על הכל .

נב אין תורמין אלא מן היפה שנ' בהרומכם את חלבן ממנו בד"א בטורה שניתנה לכהן אבל השתא רלאבד אולא מפני הסומאה ואין צריך להקפיד בכך מיהו במעשר הניתן לגוי ולעני יש להקפיד בכך .

נג אין תורמין ממין על שאינו מינו שנאמר כרגן מן הגרן וכמלאה מן היקב ואם תרם אין תרומתו תרומה הקישית והמלפני מין אחד הם כל מין חטים מין אחד הם כל מין תאנים וגרונת ורביה מין אחד הם ותורם מזה על זה וכל שהוא כלאים בחבירו לא יתרום מזה על זה אפילו מן היפה על הרע ואם תרם אין תרומתו תרומה וכל שאינו כלאים בחבירו תורם מן היפה על הרע אבל לא מן הרע על היפה ואם תרם תרומתו תרומה חוץ מן הוגינין על החטים שאינם אוכל אדם .

נד אין תורמין מדבר שנגמרו מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו ולא מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שנגמרה מלאכתו שנאמר כרגן מן הגורן וכמלאה מן היקב מן הגמור על הגמור ומה דבר זה מדרבנן היא מפני שהיא דומה למין על שאינו מינו וקרא אסמכתא בעלמא הוא ועיקרו למין על שאינו מינו הוא דאת'לפיכך הכא אם תרם תרומתו תרומה :

נה אין תורמין מן המחובר על התלוש ולא מן התלוש על המחובר דקל דחומר הוא ממין על שאינו מינו שזה וזה חייב בתרומה ואפ"ה אין תורמין ק"ו לזה שאינו חייב בתרומה עדיין לפיכך אם תרם אין תרומתו תרומה אבל אם אמר פירות ערוגה זו תלושים יהיו תרומה על פירות ערוגה זו ולבשיתלשו ונתלשו הואיל ובידו לתלוש אינו מחוסר מעשה ולבשיתלשו דבריו קיימין והוא שהביאו שש"ס שליש בעת שאמר .

נח אין תורמין מפירות הארץ על פירות ח"ל ולא מפירות ח"ל על פירות הארץ דכתוב וכל מעשר הארץ מורע הארץ כלומר מעשר הארץ יהיה מורע הארץ ולא מורע חוץ לארץ לפיכך אם תרם אין תרומתו תרומה ומכאן שמעינן נמי שאין תורמין מפירות הפטורים על החייבים ולא מן החייבים על הפטורים דמ"ש ואם תרמו אין תרומתן תרומה .

נט אין תורמין מדמאי על דמאי דשניהם ספק ושמא אחד הוא תרום והשני אינו תרום וה"ל מן החייב על הפטור או מפטור על החייב וכל שכן שאין תורמין מן הדמאי על הדמאי ואם תרם תרומתו תרומה מספק ויחזור ויתרום מכל אחד בפני עצמו .

ס וכן אין תורמין מן הדמאי על הדמאי דח"ל מן דמאי החייב על ספק פטור ואם תרם תרומתו תרומה מספק ולא תאכל עד שיצאי עליה תרומת ומעשרות דשמא הדמאי כבר נתרם וה"ל תרומתו זו עדיין טבל .

סא וכן אין תורמין מן הלוקח על מה שנדל בתוך שדרו ולא מלקוח מגוי על הלוקח מישראל או בהפך מפני שהלוקח אפי' מישראל אינו חייב מן התורה אלא מדרבנן והגדל בתוך שדרו חייב מן התורה שנאמר תבואת זרעך ולא הלוקח והוי ליה כמו מפטור על החי'או אפכא וכן הלוקח מן הגוי אין חיובו כמו בלוקח מישראל אין תורמין שבלים על החטים וזתים על השמן וענבים על היין גזירה שמא יטריח הכהן לדרוך ולכתוש והחמירו בגזירה זו ואמרו שאפילו אם תרם אינה תרומה אבל תורמין שמן על התנים הנכבשין ויין על הענבים לעשותן צימוקין למה זה דומה לתרום משני מינין שאינן כלאים זה בזה מן היפה על רעה דשפיר קעביד .

סב וכן תורמין מזוית שמן על זית כבש אלא מזוית כבש על זית שמן ומיין שאינו מבושל על המבושל אבל לא מן המבושל על שאינו מבושל מן הצלול על שאינו צלול אבל לא משאינו צלול על הצלול מתאנים על גרונת כמניין ומגרונת על תאנים כמדה אבל לא תאנים על גרונת' במדה ולא גרונת על התאנים כמניין כרי שיתרום לעולם בענין תורמין חטין על הפת אבל לא מן הפת על חטין לפי חשבון וכל אלו הם תרם תרומתו תרומה והאינא דתרומה לאבדו אולא אין להקפיד בכך וכן בשאר דברים וכיצא בהן אבל במעשר הניתן לגוי ולעני שלעולם צריכין לתת במדה יש להקפיד בכך גם האידנא .

סג וכן תורמין חומץ על היין דח"ל מן הרעה על היפה ואם תרם תרומתו תרומה אבל תורמין יין על חומץ שהיין והחומץ מין אחד הם והרי זה מן היפה על הרעה .

סד ואם היה בלבו לתרום חבית של יין על יין ונמצא בידו חומץ ה"ל תרומה זו בטעות וגם היא מן הרעה על היפה הרי תרתי לריעותא ואינה תרומה אבל אם היה בלבו לתרום חומץ על חומץ ונמצא מה שתרם הוא יין אף ע"ג דתרומה זו בטעות הוא כיון דהטעות לעילויא הוא שעלה בידו מן היפה על הרע'תרומתו תרומה וכן התורם חבית של יין על יין ונמצאת חומץ אם ירוע שהיתה של חומץ עד שלא תרמה אינה תרומה דח"ל לריעותא ואם אחר שתרמה החמיצה הרי זה תרומה ואם ספק הרי זו ספק תרומה שאסור לזרים ויחזור ויתרום על מה שתרם וכן הרינן בתורם כשות ונמצא' מרה ואכטיח ונמצא סרוח .

סה אחר שמפרישין תרומה גדולה מפריש אחד מעשרה מהגשאר והוא הנקרא מעשר ראשון נאמר כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו ליה' וגו' והמעשר הזה הוא ללויים וזכרים ונקבות שנאמר ולבני לוי הנה נתתי את כל מעשר בני ישראל לגחלה .

סז מעשר ראשון אחר שהוציא ממנו תרומת מעשר חולין הוא ומותר באכילה לישראל ומותר לאוכלו אפילו בטומאה שאין בו שום קדושה כלל וכל מקום שנא' במעשרות קדש או פרייה אינו אלא מעשר שני ומניין שמעשר ראשון חולין הוא שנאמר ונחשב לב' תרומתכם כרגן מן הגורן וכמלאה מן היקב מה גורן ויקב חולין לכל דבר אף מעשר ראשון שניטלה תרומתו חולין לכל דבר לפיכך בת לוי אפי'נבעלה בעילת זנות נתגנין'המעשר ואוכלת אבל אשה לוי' ששמעה שמת בעלה או העיר לה ע"א שמת ונשאת על פיו ואחר כך בא בעלה קגמו אותה חכמים שתהיה אסורה במעשר .

סח לויים וכהנים מפרישין מעשר ראשון מתבואה שלהם כרי לפריש ממנו תרומת מעשר שהיא מוטל את התבואה והלוי נותן'התרומת מעשר לכהן והכהני'מפרישין כל תרומות ומעשרותיה' לעצמם אלא שמפרישין אותם כרי שלא יאכלם כטבלם שכן למדו ז"ל מקרא דכתיב כן תרימו גם אתם ואמרו ז"ל יכול יאכלו פירותי' כטבלן תלמוד לומר גם אתם ולמדו מפי השמועה אתם אלו הלוי' גם אתם לרבות את הכהנים .

סט אין מוציאין המעשר מיד הכהנים שנ' בלויים וכי תקחו מאת בני ישראל וכן כל מתנות כהונה אע"פי שצריכין להפרישין אין מוציאין אותן מכהן לכהן .

ע האוכל פירותיו טבלים וכן בן לוי שאכל המעשר בטבלו

אע"פ שהם חייבי מיתה בידי שמים אין משלמין המתנות לבעליה שנה' אשר ירמו לה' אין לך כרה כלום עד שירימו אותם ובהל' מותר לאדם להיות אוכל והולך ואחר כך מפריש תרומה ומעשרות. **עא** מעשרין ממקום זה על מקום אחר ואינו צריך לעשר מן המקום ברכתיכא טעמא לעיל סעיף כ"ד אבל אין מעשרין ממין על שאינו מינו ולא מן החיוב על הפטור ולא מן הפטור על החיוב ואם עישר אינו מעשר שכל הפסוקים רילפינן מיניה דינו' אלו בתרומ' ובמעש' כתבי וכו' אמרנו דמעשר' ותרומה בהרדי ניהו : **עב** לפיכך כל שאמרנו בתרומה אין תרמין מזה על זה כך במעשר תרומה אין מעשרין מזה על זה וכל שאמרנו בתרומה אם תרם תרומתו כך במעשר אם הפריש מעשרותיו וכל שהוא פטור מן התרומה פטור מן המעשר וכל התורם מעשר : **עג** כל שאמרנו בהם לא יתומו ואם תרמו תרומתן תרומ' כך אם עשרו מעשרותיהם מעשרות וכל שאין תרומתן תרומה כך אין מעשרותיהם מעשרות .

עד השקדים המרים בין בגדלם בין בקטנן פטורים ממעשר לפי שאינם אוכל .

עה אין מעשרין אלא מן המוכרה שנאמר בהרימכם את חלבו ממנו ונחשב לכם כתבואת גורן וכתבואת יקב כשם שמעשר שמפרישין הלויים מן החלב שבו כך מעשר שאפרישין ישראל מן הגורן ומן היקב והוא מן החלב שבו .

עו אין מעשרין באומר אלא במדה או במשקל או במניין כל מין לפי מה שרגילין בו מד' או משק' או מניין שאם ירבה במעש' הרי מעשרותיו טבלים ופרותיו מתוקנין ואם ימעט גם פירותיו טבלים לפיכך כל המדקדק בשיעור הרי זה משובח .

עז המפריש מקצת מעשרותיו אינו מעשר אלא כמי שחלק את הערומה וקלח ממנו מקצת צריך שיצא מזה החלק מעשר שלו כיצד היה לו ק' טאה והפריש מהם ה' טאה לשם מעשר כיון שלא הפריש מזה הכרי כל המעשר המגיע עליו דהיינו י' טאה לא חל שם מעשר כלל על ה' טאה שיהיה הוא מעשר על ג' טאה ששכרי אלא הכל עורנו בטבלו כיון שלא הוציא ממנו כל מעשרותיו וצריך להפרי' מאלו הה' טאה חצי טאה למעש' שלהן י' והחצי טאה צריך להפריש' מאלו הה' טאה עצמן שכיון שכבר קראן כולן מעש' לא יפריש מטבל שיש לו במקום אחר עליהן מפני שנרא' כמפריש מטבל על תרומה .

עח המפרי' תרומה גדולה או תרומ' מעשר מברך קודם שיפריש כמו שמכריזין על כל יוצאת עובר לעשייתן ואומר בא' אמיה אקב' להפריש תרומ' וכן המפריש מעש' ראשון מברך קודם להפריש מעשר וכן מברך על מעש' שני ואם הפרי' הכל זה אחר זה מיד ולא שח בניהם כוללן כולן בברכה א' ומברך להפריש תרומות ומעשרות ומה שאין מברכין בעל על הפרשת תרומה שהרי איפשר להפריש על ידי שליח היגו משום דלא סני בלא רשותו הוי כאי אפשר על ידי אחרים בל' .

עט כל פרי שאינו ראוי לאכילה בקטנותו אינו חייב במעשר עד שיגיע לעונת המעשרות דהיינו שיגדלו ויעשו אוכל שנ' מרע הארץ מפרי העץ עד שיהיה פרי וכן התבוא' והקמניות שנאמר את כל תבואת זרעך עד שתעשה תבואה וזו היא עונת המעשרות וקוד' שתגיע התבואה והפ' לעונה זו מותר לאכול מהן כל מה שירצה ובכל דרך שירצה וכל פרי שראוי לאכילה בקטנותו ואינו מניחן אותו אלא כד' שיוסף בגופו חייב הוא במעשר מיד שמיר נקרא פרי כיון שראוי לאכילה .

פ ומכרתיב זרעך דרשו המשמע שגם הורע בעודו ורוע בקרקע נקר' פרי או תבואה ואימתי כשהגיע להורע ולצמוח זהו עונת מעשר שלו כל פרי לפי מה שהוא כמו שנתבאר במשניות ואין צריך להאריך כאן שאינו מצויין כולם בניגון לפיכך לא אביא רק המצויים בתבואת אמרו ששיעור עונת מעשר שלה משתביא שלישי וכאשכול אמרו כל שהגע בו אפילו נרגר יחירי כולו חבור למעשרות וכאלו הגיע כולו ולא אותן אשכול בלבד אלא כל הרוח שיש בה אותו הגפן שיש בה אותו האשכול וכן רימון שהגיע בה אפי' פיריה אחת כן' חיבורו למעשרות :

פא שמרי יין שנתן עליהן מים וסגנן אם נתן ג' ומצא ד' מוציא מעשר על זה היתר ממקו' אחר ולא מינה וביה שמא יפרי מים ולא יין אבל תרומה אין צריך להפרי' שהמרים בתחלה מן היין שהיו בו אלו השמרים היה דעתו על הכל ואם מצא פחות מה' אפי' ע"פ שמצא יתר על מדת' ואע"פ שיש בהם מעט יין פטור דבטל הוא במים :

פב פיר' שהגיע לעונת המעשרות ונתלשו עדיין לא נגמרו מלאכתן כגון תבוא' שקצרה ודשה ועדיין לא זרה אותה ולא מירחה מית' לאכול מהן אכילת עראי עד שתגמר מלאכתן ומשתגמר מלאכתן אמרו לאכול מהם אפי' עראי עד שיתרום ויעשר כד' בנימה פירותיו למוכרין בשוק אבל אם הות' כונתו להוליכן לבני' הרי זה מותר לאכול מה' עראי אפי' אחר שנגמרה מלאכתן עד שיקבעו למעשר כניסית לבית כמו שיתבאר בסמוך ומה בין המוכר בשוק למולך לביתו כשהוא מולך לביתו בדעתו הדבר תלוי וכשהוא מולך לשוק

ברעת הלוקחות הרב' תלוי שמא ימצא לקוחות ונטלמיר שהרי הסקה קובע כמו שיתבאר בסמוך .

פג אחד מו' דברים קובע הפירות למעשרות החצר והמקח והאש והמלח והתרומה והשבת בית וחצר מן התורה כמו שיתבאר והשאר מדברי סופרים וכול' אין קובעין אלא בדבר שנגמרה מלאכתו כמו שיתבאר בסעיף הסמוך כיצד פירות שדעתו להוליכן לבית אפי' ע"פ שנגמרה מלאכתן אוכל מהן אכילת עראי עד שיכנסו לבית שלו נכנסו לבית שלו נקבעו למעשרות ואסור לאכול מהם אפילו עראי עד שיעשר ומנין שהבית קובע שנ' בערתי הקדש מן הבית' וימיון שהביעור צריך להיות מן הבית ממילא שמעי' שאינו נקבע עד שיכניסה לבית וכשם שהבית קובע למעשר כך החצ' קובע למעשר שנ' ואכלו בשער' ושבעו לפי' אם נכנסו הפיר' לחצר דרד השער נקבעו אפי' על פי שלא נכנסו לתוך הבית וכו' אם כן בית למה לי רב"ש הוא סביעו ליה לו' חצר דומיא דבית מה בית משתמר אפי' חצר המשתמרת וכן אם מכרין או בשלן באור או ככשן במל' או הפריש מהם תרומה או נכנסה שבת עליהם לא יאכל מהם עד שיעשר ע"פ שלא הגיע לבית הבית' לבית קודם שתגמרו מלאכתן הרי זה אוכל מהם עראי . התחיל לגמור מלאכתן מאחד שנכנסו לבית חייב לעשר מיד שמתחיל לגמ' הכל . כיצד הכניס קיטויין ודילועין קוד' ששפסף משתחיל לשפסף אחד מהן נקבע הכל למעשר וכן כל כיוצא בזה . וכן התורם פיר' שלא נגמרה מלאכתן מותר' לאכול מהן עראי . חוץ מכלכלת תאנים שאם תרמה קודם שתגמור' מלאכת' נקבע למעשר ואסור לאכול מהן אפי' עראי . פך אין הבית קובע מן התורה אלא משנמרה בכרי אבל לפני מרוח אין ראיות הבית קובעתו דגבי תרומה ומעשר כתיב רגן ראשי' רגנדך והוא המרוח לפיכך כשמוכניסה לבית קודם מרוח לא הוקבעה למעשר מן התורה ורבנן הוא דאסרו אכילת קבע בדבר שלא נגמר' מלאכתו אבל אכילת עראי לא אסרו מ"מ אסור לאדם להערים להכניס תבואתו לבית' בעודה במוץ קודם מירוח כרי שואכל ממנה עראי הרבה פעמים מעט מעט כרי שתיפטר תבואה זו לעולם מן התרומה ומן המעשרות ויקרא אכילת אדם עראי אסור אבל להאכיל לבהמתו עראי אפילו כמה פעמים לא גזרו לפיכך אמרו מותר להערי' על התבואה להכניסה לבית בעודה במוץ כרי שתהיה בהמתו אוכלת עראי ופטור' מן המעשר וזורה מעט מעט אחר שהכניסה לבית ופטור לעולם מן התרומה ומן המעשרות שהרי אינו מתחיל כרי לגמור הכל .

פד הגומ' פירותיו של רבירו שלא מדעתו וכן הקובע פירותיו של חבירו באחד מן הששה דברים שקובעו למעשר שלא מדעתו הרי אלו טבלו למעשר .

פה איזה גמר מלאכתן של פיר' היין משיניחנו בחביות וישלה הגיין והחצינין מעלפי החבי' אבל כשהוא בתוך הבו"ב וכשיגברו להעמידו בחביות הוא שיתה עראי וקולט מן הגת' העליונה ומן החצינור ומכל מקום ושותה .

פז כיצד היא אכילת עראי כגון שהיה מקלף שעורים ואוכל מקלף אחת אחת ואם קלף וכנס לתוך ידו חייב לעשר וכן נוטל מן היין ונתן לקערה לתוך תכשיל צונן ואוכל אבל לא לתוך הקדרה אע"פ שהיא צוננת מפני שהיא כבור קטן וכן סוחט זתים על בשרו אבל לא לתוך ידו וכן כל כיוצא בזה .

פח כשם שמותר לאכול עראי מפרי' שלא נגמר' מלאכתן כך מותר להאכיל מהם לחיה ולבהמה ולעופות עראי אפי' הרבה פעמ' כל מה שירצה ומפקוד מהם כל מה שירצה קודם שיעשר ואם גמרו אע"פ שלא נקבעו למעש' לא יפקדו להפקיע מה' תרומ' ומעשרות שגזול השכט ולא יאכיל לבהמה לחיה ולעופות אכילת קבע עד שיעשר אלא מאכילין אכילת עראי מן הטבל ואפילו בתוך הבית ומאכילין פקיע עמיר עד שיעשם חבילות .

פט תאנה העומדת בחצר אוכל ממנה עראי אחת אחת ופטור ואם צרף היו קבע וחייב במעש' כד'א' כשהיה עומד בקרקע אבל אם עלה לראש התאנה ממלא חיקו ואוכל שם שאין איר חצר קובע למעשר .

צ גינה אינה קובעת כלל ואוכל שם אפי' אכילת קבע בלא תרומה ומעשר ואם היתה התאנה עומדת בחצר ונוטה לגינה הרי זה אוכל ממנו בנינה כדרכו כאלו היתה נמועה בנינה . היתה נמועה בנינה ונוטה לחצ' הרי זה כנסוע בחצר שאינו אוכל שם אלא אחת אחת .

צא גפן שנמוע בחצר לא יסול את כל האשכול באחת האבל שזה חשוב' אכילת קבע אלא מניגרי אחת ואח' ואוכל וכן ברימון לא יסול את כל הרימון אלא פירט את הרימון באילן ואוכל הפרי משם וכן באבטיח סופתו בקרקע ואוכלו שם .

צב היה אוכל באשכול בנינה ונכנס מן הגינה לחצר והאשכול בידו לא יאכל בחצר מן האשכול עד שיעשר ואפי' חזר ויצא מן החצר לא יגמור עד שיעשר שכבר הוקבע בחצר .

צג כסדר הורע בחצר מכרסם עלה עלה ואוכלו ואם צרף חייב לעשר וכן כל כיוצא בזה .

צד אין חייבין לעשר מן התורה אלא הגומר פירותיו לאוכלן לעצמו אבל הגומן למוכרין פטור' מן התורה שנאמר עשר תעשר

תעשר תבואת דרעך וט' ואכלת וטמר. אינו חייב אלא הגומר לאוכלן ולא הגומר למוכרן אבל חייב מדברי סופרים וכן הלוקח פטור מן התורה שגומר תבואת ורעך וחייב מדבריהם במה דברים כשלקחן אחר שנמרו מלאכתן ביד מוכר אבל אם נגמרו ביד לוקח חייב לעשר מן התורה וכבר ירעת שאולי שהמקח קובע בדבר שנגמר מלאכתן לפיכך הלוקח פירות תלושים לאוכלן ונגמרה מלאכתן ביד מוכר נקבעו למעשר מדברי סופרים מיד ומאימתי יקבע משיתן דמי' אע"פ שלא משך שוהי דמים קונים מן התורה.

צה הרי שלא נתן דמים והיה בורר ומניח בורר ומניח אפי' כל היום כולו ואף ע"פ שגמר בלב ליקח, לא נתחייב במעשר ואם היה ירא שמ"ס מעשר מיר שגמר בלבו ואם רוצה להחזירו, למוכר יחזירונו אחר שיעשר.

צז הלוקח במחובר לקרקע או שלקח תלוש על מנת שלא להחזיקו לעצמו אלא לשלחו לחבירו לא נקבעו ויכול לאכול ממנו עראי שאין המקח קובע אלא בשלוקח דבר שנגמרה מלאכתו לאוכלו בעצמו דומיא דהגומר פ"י של שדה וכל מאז דתקן רבנן כעין דאורייתא תקין :

צח האומר לחבירו הא לך איסור זה ותן לי בו ה' תאנים הרי זה אוכל אחת אחת ופטור ואם צירף חייב לעשר הא לך איסור זה בעשרים תאני' שאכור לי בורר אחת אחת ואוכל באשכול שאכור לי מטרג' ממנו באילן' ואוכל ברומן שאכור לי פורשו באילן' ואוכל באכפ"ח שאכור לי סופת בקרקע ואוכל ואם קצץ את התאנים וצירפם או שקצץ את האשכול או האכפ"ח חייב לעשר שוהי לא קנה אלא דתלש אבל אם אמר לו הא לך איסור בכ' תאנים אלו בשני' אשכול' אלו בשני' רומנים אלו בשני' אכפ"ח אלו קצץ כדרכו ואוכל עראי ופטור שלא נקבעו במקח זה שוהי לקוח במחובר ואין המקח קובע אלא בתלושין שנגמרו ביד מוכר כמו שאמרנו בסעיף צ"ד :

צט החולף עם חבירו זה לאוכל וזה לאוכל שניהם נקבעו למעשרי' שוהי יקחו בתלוש זה לקצות וזה לקצות פירו' ששניהם אינם מחליפין לאוכל אלא לעשות מהם קציעות שניהם לא נקבעו שאין המכר קובע דבר שלא נגמרה מלאכתו כמו שאמרנו בסעיף צ"ד לקח ר"א פירות שהחליף לאכילה והאחר לקח חליפיהן להצקות זה שלקח לאכילה חייב לעשר וזה שלקח להצקות לא נקבע מעשר צ"ט עם הארץ שיהיה עובר ואמר טלו לכם תאנים אוכלים ופטורים מן המעשר ולא חיישינן שסא העם הארץ כבר הכניס' לביתו ותחייבו בידו שכיון שנמצאים בשוק מחזיקין להו' שלא ראו פני הבית מעולם ואינ' מתחייבים במה שנתן להם שאין' והמנ' קובעת כמכר.

ק השוכר את הפועלים לעשות עמו כפירות בין בתלושין בין במחוברין והוא יוש' מהם לאכול מן התורה מה'שהן עושין הרי הן אוכלין ופטורין מן המעשר שהתורה זכתה להם ולא דמי למקח ואם התנה עמהם שיאכלו מה שלא זכתה להם התורה כגון שהתנה הפועל שיאכל בניו עמו או שיאכל בנו בשכרו או שיאכל אחר גמר מלאכתו בתלוש הרי זה אסור לאכול עד שיעשר דהואיל ואוכל ממנו דתנאי הרי זה בלוקח.

קא המציא פועלים לשדה לעשות לו מלאכה בשדה בזמן שאין להם עליו מונות כגון שאינו שוכרן, ללקט תאנים אלא לחרישה וכיוצא בה איכלים מפירות ששכרהו ופטורים מן המעשר שכיון שעבדו אין להם מונות והוא נתן להם א"י על פי שלא פסק עמהם ועדיין לא נגמרו מלאכתן לא הוי פורע חובו מטובל והוא שלא נגמרה מלאכתן דאי נגמרה מלאכתן ביד בעל הבית וסתמא לא נספין למוכרן אלא לאוכלן והרי כבר נטבלו ואסורים לפועלים אבל אם פסק להם עליו מונות לא יאכלו אף ע"פ שלא נגמרו מלאכתן שאין מורעין חוב מן הטובל אבל אוכלים אחת אח' מרתגאה אבל לא מן הסל ולא מן הקפה ולא מן המוקצה.

קב אחר המכשל וא' השולק ואחר והבוש קובע למעשר אבל המעשאת הפירו' עד שהכשירן הרי זה ספק דמספקין בגמרא או הוי בכלל מבשל שאמר חכמים שקובע למעשר.

קג אבל הטמן פירות בארמה או בזבל או בתנן עד שהכשירן לאכילה פשיטא לן שאינו בכלל מבשל ולא נקבעו למעשר, הנותן יין לתבשיל חם או שנתן שמן לקדרה או באלפס כשהן מרותחין נקבעו למעשר.

קה מזג יין במים חמים נקבע ואין צריך לומר אם בשל היין ואפי' בנת אסור לשותת ממנו עד שיעשר.

קו המחמט אשכול לתוך הבוס נקבע למעשר שכן דרך קביעות שתייתו אבל לתוך התמחוי אינו נקבע.

קי המלח פירות בשדה נקבעו למעשר סבל התעם אחת אחת במלח ואכל פטור :

קי הפוצע זתים כדי שיצא מהם הסרף פטור ממעשר.

קי הגוסל זתים מהמעטן מוכל אחת אחת במלח ואוכל ואם מלח נתן לפניו חייב וכן כל כיוצא בזה.

קי העורם פירותיו תרומה שצריך לתתם אחריה שנייה כיון שהתחיל לתתם נקבע למעשר ולא יאכל מהם עראי עד שיוציא התרומה השנייה יעשר.

קיא פירות שנגמרה מלאכתן וחשב' עליהם לילי שבת נקבעו שכיון שעשו ראיין לאכילה בשבת ואם היה אוכל מהם כשבת ה"ל קבע משום וכתוב וקראת. לשבת עונג לפיכך אסור לאכול מהם אפי' אחר השבת עד שיעשר שכיון שנקבעו בשבת נקבעו ולא פקע קיבו' תינקות שטמנו תאנים לשבת ושכחו מלעשר לא יאכלם למיציא שבת עד שיעשרו שוהי יחרום לשבת :

קיב תאינה שהיתה מיוחדת לו לאכול פירותיה בשבת וליקט ממנה כלכלה לא יאכל מהם אפילו קודם השבת עד שיעשר דהואיל ואלו הפירות מיוחדים לשבת ושבת קובעת נקבעו מיד משעת לקיטתן.

קיד היה אוכל באשכול וחשבה עליו לילי שבת לא יגמר אכילתו בשב' עד שיעשר ואם הגיחו לאחר השבת הרי זה גמרו לאכילת עראי ואינו מעשר שכיון שהגיוחו מדו ופסקו מן אכילה כדי שלא לאוכלו בשבת האיד' יקבעו שבת שוהי גלה דעתו שלא לאכול ממנו בשבת.

קיו כל שאסור לזרים לאוכלו בתרומה כגון הגרענין וכיוצא בהן כך אסור לאוכלו מהמטבל והמעשר שלא נישלה תרומתו ומעשר שני והקדש שלא נפרדו וכל שמוותר לזרים לאוכלו בתרומה מרבירים אלו כך מותר במטבל ובמעשר שלא נישלה תרומתו ומעשר שני והקדש שלא נפרד.

קיז אין מדליקין בסבל טמא וכל שב' כהורר בחול ואין צריך לומר בשבת שגאמר שמרת תרומותי בשמירת שתי תרומות הכתוב מדבר בין בטהורה בין במטמא'מה תרומה פהורה אין לך בת אלא משעת הרמתה אף תרומה טמאה אין לך ליהנות בה אלא משעת הרמתה ואילך ואין מחפין בסבל ואין זורעין את הטבל ואפי' פירות שלא נגמרו מלאכתן למעשר אסור לדדוע מהם להפקיע את המעשר אלא צריך לעשר תחלה במה דברים אמורים בתבואה בהן פירות מסקים למקום בתוך שדהו הרי זה מותר ואינו כוורע סבל שוהי לא אסף הפירות וכן העוקר לפת ועצונות ושתלים במקום אחר אם נתכין להוסיף בגופן מותר שוהי יעשר מהם לכשיגדלו אבל אם שתלם כדי שיקשו ויקח הורע שלהם אסור שוהי מפקיעים מירי מעשר סבל וכל הדה ליה כוורע חטים או שעורים של סבל, קיז אין מביקטטבל שמא יבא הלוקח לירי מבז' שלא ידע שטבל הוא ואם צריך למוכרו לא ימכרונו אלא לחבר שידע שהוא נזר' בו ואסור לשלוח טבל ואפי' חבר לחבר שמא יסמכו זה על זה ויאכל טבל.

קיח המוכר פירות לחבירו מוכר אומר על מנת שהם סבל מכרתי ולוקח אומר לא לקחתי כמך אלא מעשרים כפיין את המוכר לתקן וישלם ללוקח החולין למדות דקנס הוא שקסוהו מפני שמכר טבל.

קיט אין פורעין מהמטבל מפני שהוא כמוכר, קיך הלוקח טבל משני מקומות מעשר מזה על זה והוא שיהיה כדאי ששניהם לא עשירי שם הדיעהו.

קכא החובר שדה מתכרדי מעש' ונותן לו פירות שחוכר הקרקע מן הנכרי לוורעה ולתת לו כך וכך סאה בין תעשה הרב' בין תעשה מעט לא ותן לכברי קצבתו עד שיעשר הכל האחר כך יתן לו מה שקצב עמו.

קכב כהן או לוי שלקחו פירות מישראל אחר שנגמרה מלאכתן מציאין והתרומה והמעשרות מידים ונותנים אותם לכהנים וללוים אחרים דקנס הוא להם שקנסו אותם כדי שלא יקפצו לגתות ולטרטות ויקפו טבלים כדי להפקיע מתנות אחיהם הכהנים וזקא כשקנו אחר שנגמרה מלאכתם שחל עליהם חיוב הפרשה ביד ישראל אבל אם קנו אותם קודם שתגמרו מלאכתן אין מציאין מידם.

קכג כהן או לוי שמכרו פירות תלושין לישראל קודם שתגמרו מלאכתן ואין צריך לומר אם מכרו במחובר הרי חתומתן והמעשר שלהם ולא אקרינן שמכרו זכותם לישראל שמכרום לו שכיון שמכרו קודם גמר מלאכתן עדיין לא היה להם זכות בתרומה ובמעשרות שבהן שימכרוהו לישראל אבל אם מכרו לאחר גמר מלאכתן כבר היה להן בהן זכות שהיו יכולין להפרישן ולעכבן לעצמם אסור' כל זכות שיש לו באותה תבואה מפר' לישראל והישראל נותן לכל פתן שירצה וכאן לא שייך קנס.

קכד הנותן שדה וזרעה לגוי בקבלה שקבל עליו תגוי לעובדו ולתת לישראל שנתנו לו מן התבואה ממה שתעשה הן רב או מעט חציני או שלישייתו או מה שיתנו ביניהם וכן אם נתנו לישראל שאינו נאמן על המעשרות צריך לעשר על דעת כן אע"פ שלא באו לענות המעשרות צריך לעשר על ידם דהא הם וראו לא עשירי אבל אם נתנה לסתם ישראל אפי' הוא עם הארץ עד שלא באו לענות המעשר' אינו צריך לעשר על ידו שכיון שלא תיעלעלונות המעשרות כידו סמך על רוב עמי הארץ מעשיין הן ומשב' לעונות המעשרות בידו אינו סמך עליו וצריך לעשר על ידו כיצד היא עשייה עומד על הגוין וטמל ואינו חושש למה שאכלו שאין אנו אחראין להם, קכה באחר בתשרי הוא ר"ה למעשר תבואות וקצבות וירקות וכל מקום שגאמר ראש השנה הוא איד' בתשרי שוהי

שם היה יכול לפדותו ולהביא הכסף לירושלים שנאמר ונתת הכסף וגומר ויצא המעשר שני לחולין ואוכלו בניתו אבל אחר שהביאו לירושלים והכניסו לחומה היו צריכין לאוכלו שם דוקא ושלא לפדותו שנאמר כי ירחיק ממך המקום וגומר ונתת הכסף וגומר ברחיק מקום הוא נפדה ואינו נפדה בקרוב מקום וכל זה במעשר שני שהוא אכל מעש' שני טמא אסור לאוכלו דכתיב לא יכרתו מעשר שני טמא ופירש' בין שהוא היה טמא ואינו טהור או אינו טמא והוא טהור והיוכן מזהירין על שניהם טומאת הגוף דכתיב נפש אשר חגע בןקטמא עד הערב לא יאכל מן וגומר ומעשר שני קרש מקרי וטומאת עצמו ג"כ דכתיב גבי בכור בעל מוס שנפדה בשעריך תאכלנו הטמא והטהור כלומר אפי' טמא וטהור אוכלין ממנו בקעה אחת ואין חוששין והכא במעשר שני כתיב לא תוכל לאכול בשעריך ודושי' דהכי קאמ' רחמנא האי דשראי לך גבי בכור בעל מוס דכתיב ביה בשעריך ושראי לך לאוכלו בטומאה בין בטומאת עצמו בין בטומאת הגוף דהא הטמא טומאת הגוף אוכלו ומטמא אותו והטהור אוכל עמו היינו בטומאת עצמו וכל זה לא תוכל לאכול בשעריך גבי מעשר הרי שמעשר שני טמא אינו נאכל אבל מותר לפדו' אפילו בירושלים דכתיב כי לא תוכל שאחיו ואמרו חז"ל אין שאת אלא אכילה שנאמר וישא משאת מאת פניו והכי קאמר קרא כי ירחיק ממך יהיה מעשר טהור חוץ לירושלים או אפי' הוא בירושלים אלא שאי אתה יכול לאוכלו שנאמר ונתת הכסף וגומר כן היה דינו כא"י אבל בזמן הזה כשם שאין אוכלין אותו טהור בירושלים כמו שנתכארי במעוף ק"ל כך אין פודין אותו טהור בירושלים דאינו נפדה בקרוב מקום כיון שהוא טהור אף על פי שאין אוכלין אותו אין מחללין אותו ואין מוכרין אותו ואם נכנס בירושלים אף בזמן הזה אין מוציאין אותו משם אלא מניחין אותו שם עד שירקב לפיכך אין מפרישין מעשר שני בירושל' בזמן הזה אלא מוציאין הפירות בטבולן חוץ לעיר ומפריש' אותו שם ופדוהו שם ואם הפרישין בעיר בזמן הזה ירקב בד"א במעשר שני שלא נטמא אבל אם נטמא פודין אותו בירושלים ויכול להכשירו לקבל טימאה כדי שיטמא מיד שיגע בו דהא אנהו טמאים והוא לו הית' בפדיון שם בירושלים :

קלו הפודה מעשר שני אומר הפירות והאלו מחוללות על מעות אלו או הרי הפירות אלו תחת הפירות האלו ואם לא פירש אלא הפריש' מעות בלבד כנגד הפירות דיו ואינו צריך לפרש דהא אנו רואין שעוסק בפדיון ויצאו הפירות לחולין ובזמן הבית מעלין המעות לירושלים ומוציאין אותם שם שנאמר וכי ירכה מסך הדרך כי לא תוכל שאחיו וגומר :

קלו הפודה מעשר שני מברך בא"י אמ"ה אקב"י על פדיון מעשר שני שהרי יכולין אחרים לפדותו אפילו בלא רשותו לכך מברכין בעל ואם חיללן על הפירות אחרות מברך על חילול מעשר שני והפודה או מחלל מעשר שני של דמאי אינו מברך דה"ל ספק ברכה לבטלה שחזא מעושר היא ואינו צריך לעשר :

קלח אין פודין מעשר שני אלא בכסף דכתיב ונתת הכסף וכן אם פודה מעשר שני שלו שורא מוסף חומש לא יהא החומש אלא כסף כקרו ואינו פודה בכסף שאינו מטבע אלא בכסף מפותח שיש עליו צורה או כתב דכתיב וצרת הכס' דבר שיש בו צורה ואם פדה בלשון של כסף וכיוצא בו הוא הנקרא אסימון לא עשה ולא כלום ואין פודין בפחות מפרוט' מפני שהוא נכפודה באסימון שהרי אין מטבע של צורה בעולם שהיא פחות מפרוטה ואין פודין במטבע שאינו יוצא באתו זמן ובאותו מקום שנאמר ונתת הכסף בכל אשר תאווה נפשך שיהיה ראוי להוצאה ואינו פוד' במעות שאינם ברשותו שנאמר וצרת הכס' כיוך ואפשר לומר שאין הדברים האלו נאמרים אלא בזמן שצית המקדש קיים אבל עכשו שאין מעשר שני נאכל אין להקפיד בכך ומכל מקום יש לחוש בדבר ואף בזמן הזה לא יפדה מעשר שני אלא על כסף שיש בו מטבע היוצא והוא ברשותו או יחלל על פירות אחרים :

קלט הפודה מעשר שני קודם שיפרישנו כגון שאמר מעשר שני של פירות אלו פדו' במעות אלו לא אמר כלום ולא קבע מעשר אבל אם קבע מקום שאמר מעשר שני שהם בצפון או בדרום מחולל על המעות אלו הרי זה פדו' :

קמ מצות עשה להתחייבות לפני ה' אחר שמוציאין כל המתנות שבויע הארץ והו' הנקרא וידו מעשר ואין מתודוין וידו זה אלא אחר השנה שמפרישין בה מעשר עני שנאמר כי תבלה לעשר וגומר ואמרת לפני ה' אלקיך בערתי הקדש מן הבית וכו' :

קמא אימתי מתודוין במנחה ביום טוב האחרון של פסח של רביעת ושביעת שנה' כי תבלה לעשר ברגל שכל המעשר' כליו בו שהוא פסח של שנה רביעת ושביעת דבטובות עייני הבה פירות של שלישית מחוברים ולא הגיעו למעשריות עד הפסח :

קמב אין מתודוין אלא ביום דכתיב ואמרת לפני ה' אלקיך בערתי הקדש מן הבית וסמוך ל' היום הזה ה' אלקיך מצד וגו' וכל היום כשר לזרדי המעשר ובין בפני הבית ובין שלא בפני הבית חייב לבער ולהתחייבות :

קמג וידו זה נאמר בכל לשון שנאמר ואמרת לפני ה' אלקיך בכל לשון שאתה אומר ומצוה מן המובחר שכל אחד ואחד אומר בפני

שם שנה הנאמר בתורה כדלתיכנא טעמא לעיל בהלכות ערלה סעיף ד' ובס"ז בשבט הוא ראש השנה למעשר אילנות כיצד תבואה וקטניות שהגיעו לעונת המעשרות לפני ראש השנה של שלישית אף על פי שנגמרו ונאספו בשלישית מפרשין מהן מעשר שני ואם לא באו לעונת מעשרות אלא לאחר ראש השנה של שלישית מפרישין מהן מעשר עני ובין פירות האילן שכאן לעונת המעשרות קודם חמשה עשר בשבט של שלישית אע"פ שנגמרו ונאספו אחרי כן בסוף שנה שלישית מתעשרין לשעבר ומפרישין מהן מעש' שני וכן אם באו לעונת המעשרות קודם חמשה עשר בשבט של רביעת אע"פ שנגמרו ונאספו ברביעית מפרישין מהן מעשר עני ואם באו לעונת המעשרות אחר הדישה עשר בשבט מתעשרין להבא :

קכו הדיק בשעת לקיטתו עישורו מפני שהוא גדל על כל ימים ויונקת ליחות בכל עת עד שלוקטין אותו לפיכך אם נלקט ביום ר"ה של שלישית אע"פ שכאן לעונת המעשר' ונגמר בשנה מפרישין ממנו מעשר עני ואם נלקט ברביעית מפרישין ממנו מעשר שני וכן באטרונג בלבד חוץ משאר פירות האילן הרי הוא כירק שהרי הוא דר באילן משנה לשנה ויונק בכל עת לפיכך חולבין אחר לקיטתו למעשר כיצד אם נלקט בשלישית אחר חמשה עשר בשבט מפרישין ממנו מעשר עני אף על גב שנגמרה בשנה וכן אם נלקט ברביעית קודם חמשה עשר בשבט מפרישין ממנו מעשר עני נלקט ברביעית אחר חמשה עשר בשבט מפרישין ממנו מעשר שני ואף על פי שהולבין אחר לקיטתו אטרונג בת ששית שנכנסה לשביעית אפילו היתה בששית כוית ונעשית בשביעית ככבר חייבת במעשרות דלענין שביעית בתר תימיה אולבין כמו שהוא הדין בשאר כל אילנות וזה כיון דלא נחשב של שביע' שהרי נהגט בששית חשבינן ליה כולה של ששית :

קכו האבינות של צלף בקצת ענינים טבעים דומה לרקות ובקצת לאילן לפיכך נתיינין עליהן חומרי האילן וחומרי זרע' שאם היו משנה שניה שנכנסה לשלישית ונלקטו קודם חמשה עשר בשבט מפרישין מעשר ראשון ואח"כ מפרי' מעשר אחר ופדוהו ואחר שפדה נתינו לעניים ואוכל פדיונו בתורת מעשר שני ונמצא כמי שהפריש מעשר שני ומעשר עני :

קכח פירות שנה שניה שנתערכו בפירות שלישית או של שלישית ברביעית חולבין אחר הרוב מחצה על מחצה מפריש מעשר שני מן הכל אבל לא מעשר עני שמעשר שני חמור שהרי הוא קרש ומעשר עני חול וכן פירו' שהן ספק אם פירות שניה הם אם פירות שלישית מפריש מהן מעשר שני :

קכט כל הפטור ממעשר ראשון פטור מן השני ומן השני וכן מעשר שחייב בראשון חייב בשניהם וכל התורם מוציא מעשר וכל שאינו תורם אינו מוציא מעשר וכל מי שאם תרם תרומתו תרומ' כך אם עישר הרי הוא מעשר וכל מי שאין תרומתו תרומה כך אם הוציא מעשר אינו מעשר דבכל ענין הוקשו להדי :

קל פירות שהוציא מהם מעשר ראשון קודם שנקבעו למעשר הרי זה אוכל מהן עראי קודם שיוציא מעשר שני שאין הראשון קובע לשני אבל משנקבעו למעש' אע"פ שהוצי' את הראשון אסור לאכול מהן עראי עד שיוציא את השני או את מעשר עני :

קלא מעשר שני הואיל וטעון הכאת מקום אין מביאין אותו מחוצה לארץ שהרי אינו נהוג בחוצה לארץ ואינו קרוש אם הפרישו לפיכך לא חייבו להפריש מעשר שני כסורא :

קלב מעשר שני טהור נאכל לבעלי לפנים מחומ' ירושלים שנאמר ונאכלת לפני יי אלקיך במקום אשר יבחר לשכן שמו שם וגומר ונוהג בין בפני הבית ושלא בפני הבית דעשר תעשר וגומר לעולם משמע אבל אינו נאכל בירושלים אלא בפני הבית שנה' מעשר דנגך ותירושך ויצרדך וכבורות כקדך וצאנך הקוש מעשר לבכורו' מה בכור אינו נאכל אלא בפני הבית אף מעשר שני לא יאכל אלא בפני הבית קלג בזמן הבית היו פודין מעשר שני בשווי' אבל בזמן הזה הואיל ולאבוד אילן אם רצה לפדות שוה מנה בפרוטה אפי' כתחלה פודה אותו בפרוטה שלא יהא זה המור מהקדש שפודין בפרוטה אפילו שוה מנה מדין תורה והוא אסור בהנאה דחל עליו קדושת המעשר שני לפיכך משליך הפרוטה לים הגדול אבל לשאר נהרות צריך לשוחקה תחלה שחזא ימצאוהו ישראל ויהנה ממנה ויבא לדי מעילה וכן אם חילל מעשר שוהמנה על שיה פרוטה מפירות אחרות הרי זה מחולל ושורף את הפירות שחילל עליה כדי שלא יהיה תקלה לאחרים :

קלד ושיעור פרוטה כחצי שעורה כסף מווקק שהוא חלק מ"ב במעוה כסף שהוא אשפירי עיטמאני שמשקלו רביע דרהם נמצא שהפרוטה חלק מ"ח בקטעה ויותר מעט וצריך לרקדק שהפירוש מחלל עליהם מעשר שני שישו כן לפחות וע"ל ס"ר צ"ד קלה מעשר שני טהור בארץ ישראל היו צריכין להביאו לירושל' ולאוכלו שם כמו שכתבנו לעיל סעיף ק"ב ואחר שהוכא לשם ונכנס לחומה היו צריכין לאוכלו תוך החומה ושלא להוציאו חוץ לחומת ירושלים שנאמר לא תוכל לאכול בשעריך וגומר ואכלת לפני יי אלקיך וגומר כיון שנכנס למקום אבייתו לא תוכל להוציאו לאוכלו חוצה לו יאם אכלו בחוץ לוקה אלא אם לא היה רוצה להביא :

בפני עצמו ואם רצו רבים להתרות כאחד מתורין ,
 קמח אינו מתודה עד שלא יאמר אצלו אחת מהמתנות שכן הוא
 אומר בירדני בעיתי הקדש מן הבית וערב יום טוב האחרון
 של פסח היה הביעור וכי תאמר למה לא היו מבערין בערב יום טוב
 הראשון של פסח קודם הכנסת החג שכל המעשרות כלן בו כיו
 שיהיו לו מה לאכול בכל הרגל שהיה אוכל מן המעשר שני שהביא
 לשם לכך לא היו מבערין עד קרוב לכלות הרגל דהיינו בע"ט
 האחרון ולמחר מתורין במנחה ופירות שלא הגיעו לעונת המעשר
 בשעת הביעור אין מעבדין אותו מלהתרות ואינו חייב לבערם כיון
 שלא הגיעו זמנם .

קמה מי שהיו פירותיו רחוקים ממנו והגיע יום הביעור הרי זה קורא
 שם למתנות וזוכה להן לבעליהן על גבי הקרקע או למי שזוכ'
 בהן בעליהן ומתודה למחר שנתנת המטלטלין על גבי קרקע אינו
 אלא מתנה שיש בה חיוב אכל לא יקה להם המתנות בחלפין
 מפני שנראה כמכירה ותרומת ומעשרות ושאר מתנות נאמר בהן
 נתינה לא מכירה .

קמו אם הפריש המתנות שלא על הסדר או אם נשרף מטובו או אם
 הפריש מעשר בטומאה אינו מתודה מפני שבפרש' היודין
 כתיבין כל המתנות כסדרן שמתודה לפניו ית' שקיים כולם כמו
 שכתובים בפרשה דהיינו כסדרן כמו שדרשו הקדש זה מעשר שני מן
 הבית זו חלה כו' ע"ש ברמב"ם פ"א מהלכות מעשר שני ואם לא
 קיימם כסדר או שנשרף לו אחד מהם והרי לא קיימם כולם והיו
 משקר לפניו ית' וכתיב הובר שקרים לא יכון וגומ' ע"כ העתקתי
 מן השלחן ערוך של רבינו יוסף קארו שלקט אתם אחת לאחת
 מההלות ומעשרות של הרמב"ם ז"ל מה שנהגין בזמן הזה
 בא"י ומעשר עני השמיט כאן כי סמך על דיני צדקה שכתב כבר
 ע"כ אעתיק אני בקיצור מן הגו' ד"עם הוספת טעמיה' באשר עשיתי
 בדברי השלחן ערוך וז"ל מעשר שני של שנה שלישית ושישית
 בקרא מעשר עני שנתנו לעניים כמו שנתבאר והוא ממונם לעשות
 גו כל מה שירצו ולא יכלו אפילו בטומאה וכמו שירצו ואם באו
 העניים בשבילו לשרה צריך ליתן לכל א' כרי שובעו דכתיב ואכלו
 בשעריך ושבועו ואם אין לו לתן וכל אחד כרי שבעו נתן לפניכם
 והם מחלקין ביניהן ואם הביאו לביתו מחלקו כמו שירצה אפילו אין
 מגיע לכל א' אלא כות שלא נא' ושבועו אלא בשדה שמוצאו שם
 ואוכל מעצמו ושבע אבל בבית לא שייך לומר ואכל ושבוע שהרי
 אינו מוצא שם ליקח באו איש ואישה לשאול נתנים לאשה תחלה
 ופטרין אותה שאין כבודה להמתין שם הריבה ואח"כ נתנין לאיש
 וכשהוא מחלקו בשדה אין בו טובת הנא' לבעלים אלא העניים
 באים ונטלים אותו בע"כ דכתיב ואכלו גו' מעצמן ואפי' בעל
 כרוש של ב"ה משמע ואפילו עני שבישראל מוציאין אותו מידו אבל
 המתחלק בבית יש בו טובת הנאה לבעלים ונתנו לכל עני שירצה
 דבחר קרא כתיב תוציא את כל מעשר משמע דבבעל הבית תליא
 להוציא ולחלק למי שירצה והיינו מה שהבי' לביתו שלא היה יכול
 להניחו בנזון מחמת גשמים אב ובנו וב' אחים ושני שותפין שהיה
 א' מהן עני השני נתן לו מעשר עני שלו שני עני' שקבלו השד'
 באריות זה מפרי' מעשר עני של חלקו ונתן לחבירו וכן חבירו
 מפרי' מחלקו ונתן לו מעשר עני של חלקו ולפי שאמרה תורה
 ובא הלוי והגר גו' ואכלו גו' משמע שיאכלו בחנם כי הוא שלהם
 לפיכך אמרו ז"ל אין פורעין בו המלוה ולא משלמין בו את התנמולין
 כגון שחבירו עשה עמו חס' וזה בא לשלם לו גמולו אל ישלם לו
 נמנע מעשר עני שהוא כמו פורע בו חובו ולא פורע בו את השבויים
 שזה גם כן מוטל עליו לעשותו בלא מצות המעשר עני והיו כמו
 פורע חובו ולא עושיין בו שושבינו ואין ניתנו ממנו צדקה כגון
 שפסקו עליו בני העיר צדקה לא יתן אות' מעשר עני שנמצא
 פורע חובו במ"ע אבל משלמין ממנו דבר של גמולות חסדים של
 מצוה וצריך להודיעו שהוא מעשר עני כיצד כגון אם גמל חבירו עמו
 חסד באכל שארעו ואח"כ אירע אבל לחבירו לזה מותר לשלם לו
 גמול חסדו ממעשר עני כרי שלא יתבטל מלגמול חסד של מצוה
 וצריך להודיע לחבירו שהוא מעשר עני כרי שלא יחשוב זה שפורע
 לו חובו שקדם לו הגמול וה"ל זה פורעו חובו במעשר עני וזה
 שאמרנו למעלה שאין משלמין בו את התנמולין הינו לשלם
 תנמולין של דבר הישות לא התירו לו אע"פ שהוא מודיעו שהוא
 מעשר עני ונתנין אותו לחבר עיר בטובת הנאה פירש חכם
 המתעסק בצרכיהם צבור ומצדדים אותו מהמת טובה שעושה להם
 שמתעסק בצרכיהם נתנין לו מעשר עני בטובה ושלחין לו מחמת
 דורון וכבוד אע"פ דאין שולחין לו צדקה מן הכיס כדאיתא לעיל
 בהלכות צדקה היינו משיב דגנאי הוא לו וגם לבני העיר לפרנס
 הדם המתעסק בצרכיהם מן הצדקה אבל מ"ע ששולחין לו מן
 הגורן לא מנכר' מעשר עני הוא אלא מיהו כמנחה ודורון דרך
 כבוד ואין מוציאין אותו מא"ל לח' דכתיב והנחת בשעריך וכתיב
 ואכלו בשעריך ושבועו וכל התרומות והמעשרות ואפי' מעשר
 עני טובלן שאסור לאכול מהתבואה קודם הפרשתם אף על גב
 דמעשר עני אין בו קדושה שהרי נאכל לזרים אפי' הכי טובל
 דילפינן מעשר עני מבשעריך דכתיב גבי מעשר שני דהבא
 גבי מעשר עני כתיב ואכלו בשעריך ושבועו והתם גבי מעשר
 שני כתי' לא תוכל לאכול בשעריך ומפרישין דבשעריך הגאמ' גבי

מעשר שני קאי על בשעריך הנאמר גבי מעשר עני וה"ק קרא לא
 תוכל לאכול את המעשר שכתוב בו בשעריך דהיינו מעשר עני
 דכתיב ביה ואכלו בשעריך ושבועו לא תאכלנו בעוד שאותו המעשר
 טבול בתוכו אבל אין חייבין על פסח זה מותר ועל כולם מעשר
 בשעת הפרשתן ואפילו על מעשר עני דהא מצוה להפרישו כיון
 שטובל את התבואה .

שלב דין מתנות עניים וכו' סעיף אחר

א שאר מתנות עניים כגון לקט שכחה ופאה ועלילות מן התורה
 אינן נוהגות אלא בארץ ישראל דכתיב ובקצרב' קציר ארצכם
 וכתוב כי תקצור קצירך בשדך וגומר ובכל מקום שחייבים לתת
 תרומה ומעשרות מרבבן חייבין גם כן בכלל וגם באותם המקומות
 אם אין עניי ישראל מצויין שם לטלטל אין צריך להניחם והאירא
 אין נוהגין בהן כלל לפי שהרוב הם גוים ואם ינחו' יבואו גוים וישלו'
 לבך אין מן הצורך להאריך כאן .

שלב דין ראשית הגו' וכו' סעיפים .

א כתיב ראשית גו' צאנך נתן לו שחייב כל אדם מישראל לתת
 מראשית גו' צאנו לכהן ואינה נוהגת אלא בארץ דילפינן נתינת
 נתינה מתרומה מה תרומה בארץ אין בח'ל לא אף ראשית הגו'
 בארץ אין בח'ל לא ונהגו ג' כ' בין לפני ראשית הגו' אלא מיהלש
 וי"א דנוהגת אפילו בח'ל דלא גמירי ג"ש לזה ולא נהגו כן .
ב כיון תלה רחמנא טעמא דראשית הגו' בשירות פוקנה דכתיב
 וראשית גו' צאנך נתן לו כי בו בחר וגומר לעמוד לשרת דב'
 הראוי לשירות לפיכך אין חייבין לתת ראשית הגו' אלא מיהלש
 שצמח ראוי לעשות ממנה תכלת לכגרי כהונה בין מזכרים בין
 מנקבות שכולן כשרין לתכלת ומהאי טעמא נמי אם היה צמח קשה
 שאינו ראוי ללבישה פטור שאין מתנה זו לכהן אלא כדי ללבוש
 במנה שכיון שזיכה לו הקב"ה בתרומות שממנו לחמו ויינו וזיכה לו
 במתנות בהמה וקדשי מקדש שהשכר שלו זיכה לו בראשית הגו'
 ללבושו ובגול הגר והחרמי' ושדה אחוזה ופדיון בכורות להוצאותיו
 ושאר צרכיו שהרי אין לו חלק ונחלה בכיזה .

ג היתה הצמר שלהן 'ארום או שחור'א' שהם חייבת בראשית' הגו'
 אבל אם גזו הצמר וצבעו קודם שיתן נפטר מראשית' הגו' שקנאו
 בשינוי והיו כמזיק מתנות כהונה או שאכלן ורוקא צבע באחת מן
 הצבעונין היו שינוי אבל הלבינו אינו שינוי שלא עשה בה כלום
 כגוף הצמר וחייב בראשית הגו' גם אחר שהלבינו .

ד התולש צמר רחלי' בידו ולא גזו חייב בראשית הגו' דתלישה
 בכלל גיזה היא והגזו את המתה פטור דלא מיקר' גו' ולא צאן .

ה המפריש ראשית הגו' ואבד חייב באחריותה עד שיתן לכהן
 דכתיב ביה נתן עד שיתן .

ו האומר כל גזותי ראשית דבריו קיימין ואף על גב דקי"ל במקום
 שנאמר ראשית דבעינן ראשית ששיר' נכרים גזל היינו בדבר
 שיש בו משום קדושה שיש בו חיוב הפרשה משו' הסוד שיש
 בו להכדיל הקדש מן החולי כי לא רצה השם יתכרך שיהיו הכחות
 של קדש וחול מעורבין לפיכך אם מפריש יותר מראשית
 לא עשה ולא כלום שעדיין נשארו קדש וחול מעורבים אבל הכא
 ליכא במתנות שום קדושה אלא משום לבוש הכהן קפדה רחמנא
 המוסף הרי זה משוכח ותע"כ ולא אמרה התורה
 ראשית אלא להקל על הגזון שיוציא ידי חובתו
 אפי' בראשית של כל דהא דסתם ראשית כל דהוא משמע כמו
 שאמרנו ז"ל בתרומה אפי' חטה אחת פוטרת כל הכרי גזל .

ז הלוקח גז צאנו של נכרי אפי' בעירו במחורב ויתנתה לו הגוי
 אחר שגזון פטור מראשית הגו' שאין זה גז צאנך אלא צאנו
 של גוי אבל אם לקח הצאן מן הגוי לגיזתו חייב אע"פ שגדלה
 הגיזה ברשות הגוי ואע"פ שחוזרין הצאן לגוי אחר הגיזה כיון
 שבשעת הגיזה שלו הם לגיזתו גז צאנך קרינן ביה וחייב .

ח הלוקח גז צאנו של חבירו בעודו במחורב אם שיר המוכר מעט
 מצאנו להגזו חייב להפריש מן המשוייר על הכל אע"פ שלא
 התחיל המוכר לגזו חזקה אין אדם מוכר מתנות כהונה ומת' הכהן
 גבי מוכר הוא ואם לא שיר כלום הלוקח חייב להפריש שאמר לו
 המוכר מתנה דכהן לא מכרתיו לך ומה' שלקחתי ממך המעות לא
 לקחתי אלא בעד צמרי חוץ מחלקו של כהן ואם היו שני מינים
 כגון גיזה וגיזה שחומה ומכר מין זה וריגז מין האחר זה נתן
 לעצמו על מה שלקח וזה נתן לעצמו על מה ששיר . וכן הקין אם
 קנה גז צאנו של חבירו אחר שגזון חבירו אם שיר המוכר קצת
 גיזה לעצמו הוא חייב דחזקה כו' לא שיר מהם כלום הליקח חייב
 עיבאז' לו המוכר מתנה דכהן לא מכרתיו לך תנה לכהן שלו לפיכך
 אם פירש לו אני מוכר לך הכל אם אחר גיזה מכרה המוכר חייב
 דהא משעת גיזה חל עליו לתן ולמה מכרה הלוקח פטור דלאו גז
 צאנך הוא ואם כעירה המוכר פטור דבעורה במחורב לא חל עליו חובת
 שניהם פטורים המוכר פטור דבעורה במחורב לא חל עליו חובת
 ראשית הגו' וכשעת גיזה לא גז צאנך הוא דהגיזה אינה שלו וכן
 הלוקח פטור ג"כ משיב דלא גז צאנך הוא דהא הצאן אינו שלו ומ"מ
 לתחלה אסור לעשות כן למכור הצמר במחורב ולהפקיע ממנו
 מיד מצוה

נושאין ונותנין עמי ב"ד שפירשו שהוא מנודה אבל אם לא נהוה בפ"א אע"ג שהוא עבדין או שעבר על גזיר' צבור מצרפין אותו למנין עשרה להתפלל עמו ואפילו מנודה ממש שאין מצרפין אותו למנין מ"מ מ"ד להתפלל בעירו בבית הכנסת כשיש שם עשרה זולתו ומ"ה שהגוי לגורשו מבית הכנסת הוא כדי שלא ירחיק יהודי' מצרכיו להתרחק מד' אמותיו , והחס קשה מנידו , שאינו פירושו לשון הרחקה בעלמא כלומר שהרחיקוהו והבדילוהו מקהל הגולה , אבל חרם יש בו קללה שהרחיקוהו וגם קללהו ואשמתא פירושו הוא נוטריקון שמאה ומיתה יאה בזה , ו"א שהוא אמצעי בין נידוי וחרם קשה מנידוי וקל מחרם ו"א שאין אמצעי בין נידוי וחרם ושמת' היא כבוד מינייהו ואין הכרע לפיכך אמרו המחחרים לא שונה ולא שונין לו לא נשבר ולא נשכרין לו , וכן אסור להנותו יותר מכדי חיינו אבל שונה הוא לעצמו שלא ישכה תלמודו , ועושה לו הנות קטנה כדי פרנסתו ומותר לרבר עם המנודה ועם המחחרים אלא אם כן החמירו עליו בית דין בפירוש ומ"מ לא ירבה עמו בדברים ולא ידבר עמו אלא לצורך כמו שמדבר עם האבל במקום שאמרנו שאסור לישוב בד' אמותיו אם אדם יושב תחלה ובא המנודה לשם תוך ד' אמותיו אין צריך להתרחק משם ולא כל כמינה לאסור לו מקום ואין חלוק בין עומד ליושב , אסור ליכנס לבית המנודה כשהוא שם בביתו דכל הבית הוי כארבע אמות ,

ג מנודה שכתב ב"ד שולחין וסוקלין את ארוננו לא עושנו עליו כגלו של עכן אלא ב"ד שולחין ומניחין אבן על ארוננו ללמדך שכל המת בנידוי חייב סקולה ואין קורעין עליו ולא הולצין ולא מספירין עליו שכל אלו הם משום כבודו ואין עושין לו כבוד וה"מ לאפקידום ועובר על דברי חכמים אבל לממונה כיון שמת היה אין לו ממון ופטר מגזירתו ואין סוקלין ארוננו ומספירין אותו כראוי :

ד אפי' נידוהו משום שעבר על דברי חכמים אם חזר בו אע"פ שלא התירו נידוי מתעסקין עמו לכל דבר ,

ה אע"פ שאסור לאכול ולשת' עם המנודה או המחור' מ"מ האוכל ושותה עמו אין לו דין מנודה עד שינודוהו ב"ד בפני עצמו אם ירצו דכתיב אורו אורו יושביה ,

ו הרשות ביד הב"ד למעט הנידוי משלשים יום או להוסיף עליהם כפי רצונם וכפי ראות עיניהם וכן יש רשות בידם להחמיר עליו שלא ימולו את בניו ושלא יקברוהו אם ימות ולגרשו בניו מבית הספר ואשתי מבית הכנסת עד שיקבל עליו את הדין ואין בזה משום נשבע לבטל את המצוה דלמגדר מילתא חלה על דבר מצוה כמו על דבר הרשות לקיים את דת תורתנו :

ז וכשיגיע הזמן שצ"ב הוא ירצו מתירין לו ואף אם לא בקש להתירו ואף אם לא יחזור בו ומ"מ טוב הוא שלא יתירו לו אם לא יחזור בו כדי שלא תתמעט יראתם ,

ח ואם ירצו הב"ד להחמיר עליו עוד מחמת שלא חזר בו הרשות בידם ,

ט אם ראו הב"ד קושי האיסור שעשה והעבירה שעבר מחרימין גם האוכל והשותה עמו והיושב בד' אמותיו ,

י אם ראו ב"ד לנדות שלא יזמן בנ' ולא יתפלל בעשרה ולא יקברו לו מת וכח"ג רשאים ,

יא אם נתגדה לעיב' אינו מצטרף לעשרה אפי' בלא טעם שנתגדה או החרם אלא מחמת שנעשה עבדין בעיב' חמור' שהוחרם או שנתגדה עליה אינו ראוי עור לכתוב' אבל להתפלל בעירו בכ"ה בלא צירופו לעשרה כבר כתבתי סעף ב' שמותר דמה לט' למנינ' תפלתנו מחמת שהוא בכ"ה ,

יב הא דאמרינן במנודה סתם שהוא אסור בכל דיני המנודת שאמרנו דוקא שהוא מנודה לב"ד שהוא מנודה לכל אדם בין דלא אתי לב"ד או דלא צייית דינא או לאפקידום או לדבר עבירה בין שנידוהו ב"ד מחמת דברים הללו בין שנידוהו כל אדם דינו שנה בין לעירו בין לעיר אחר' אבל מנודה לחצאין כגון תלמיד שניד' לכפרו' וכן מנודה לעיר אחרת שנידוהו לכבודם כיון שאינו מנודה לכל אינו אסור בכל דין המנודה אלא שכני אדם מרחיקין אותו כדי לביישו אבל אין אבילות חל עליו שאין אבילות לחצאין ,

יג וכיון שהרשות ביד ב"ד להוסיף על ימי הנידוי או למעט כפי רצונם מה זה הא דאמרינן אין נידוי פחות מל' יום היינו לענין כשמגדלין אותו אומרים מיד פלוגי יאה בנידוי ל' יום ומ"מ אם חזר בי אם היה הנידוי בשביל ממון או אפקידום ופי'ס לבעל דינו מתירין אותו לאלתר ואפי' אם לא חזר בו ו"א שמתירין לו לאחרי שלשים מיד שבבר קבל דינו והוא שיבא לבית דין ויקבש שיתירו לו אבל אם מזלו' בנידוי ואינו מבקש שיתירו לו מנחין אותו בנידוי עד שמת וכשימות סוקלין את ארוננו כמו שכתבתי סעף ג' ויש חלק בזה ואמר שאם לא חזר בו אין מתירין לו אף לאחר שלשים יום עד שיחזור בו ,

יד נזיפה הוא שאדם גדול גוער בו לומר כמה פלוגי זה חצוף וכיוצ' בזה וזה משפטו שהיא מתחבא ויושב בביתו ויהא נכלם ולא יראה למי שהבלימו וימעת בשחוק וברברו ובעסקו ויצעיר עצמו לעניו רואי' אבל אין צריך להתרחק ממי לא באכילה ולא בשתייה ולא בשאלת שלום ואין צריך לנהוג באחד מכל דיני האביל ואין

ט כמה צאן יהיו לו ויהיו חיבות בראשית הגז אין חייב פחות מחמש דכתיב חמש צאן עשויות וררשו בו מאי עשויות שמעשות את בעליהן ואמרות לו קום עשה מצוה כלומר כשהן חמש מעשות את בעליהן שיעשה מצוה חדשה שלא היתה מיטלת עליו כעוד שלא היו חובס והיינו על כרחך ראשית הגז דכתיב בה צאן פתח דמשמע מרוב' דאי מתנתו או בכור' אפי' מחוד חייב והוא ש"א יחי' בגויה שלה פחות ממשקל ששים סלעים דקים להו לחכמים שכן דרך להיות משקל צמר של חמש צאן ומרתלה התורה במנין חמש צאן ולא במשקל הצמר ש"מ ג"כ שיהיו מחומשות דהיינו שלא יאה משקל של כל אחת פחות מ"ב סלעים ואם היתה משקל גזויה אחת מהן פחות מ"ב סלעים שחמשותן גזויות ששים סלעים או יותר פטור ,

ו השתפין חייבין בראשית הגז והוא שיהיה להם עשרה צאן בשותפ' שיגיע לכל אחד כשיעור דגבי כל חד קרינן צאנך אבל אם לא יגיע שיעור לכל אחד דליכא צאנך גבי חד פטורין ראשית הגז מצוה מיד בתחלת הגזיה ואם הפריש בין באמצע בין בסוף יצא ,

זב היו לו חמש צאן וגזו אחד מהן גלכד ומכר גיזת' ואחר כך גזו שנייה ומכר גיזתה ואחר כך גזו שלישית ומכ' גיזתה וה"ה אם מכר קצת מן הצאן אחר שהתחיל לגזו הואיל ובשעת הפחלת הגזיה היו לו חמש צאן חל עליו חובת נתינה ראשית הגז ואפילו אם השלים הגזיה לחמש צאן אחר כמה שנים מצטרפות עם אלו ומפריש מזה על זה אפילו מחד' על הושן שהרי גזו אלו בשנ' זו ואלו בשנת אחרת ואפי' מצטרפין ואף על גב דגבי תרומה אין מפרישין מחדש על הושן רשנה שנה כתיב ואיכא למ'ד דילפינן נתינ' נתינה ראשית הגז מתרומה ג"ל אפילו למאן דליקף ג"ש מודה דכא דמפריש מחדש על הושן דרוקא גבי תרומה שיש בה משום קדושה שייך לומר שאין כחות הקדושות מצטרפין אבל הכא דאלבישת הבהן קפיד רחמנא למה לא יצטרפו וכמו שפירשתי לעיל סעף ו' גבי המפריש כל גיזתו ג"ל ומטעם זה גם כן אם היו לו שני מיני גזיה א' רע וא' טוב לא יתן מן הרע על הטוב כמו בתרומה דכיון דאלבישת הבהן קפיד רחמנא יתן לו כל אחר לפי שיעורו ואם נתן לו מן הטוב על הרע תבא עליו ברכה ,

זג מי שהיו לו גיזת רבות של ראשית הגז ורוצה לחלק לכהנים לא יתן לכל אחד פחות ממשקל חמש סלע' מלבין שהוא שיעור כדי לעשות ממנו כגד קטן לא שילבינו ואח"כ יתן לו אלא יתן לו מצמר הגזיה כשהיא צוא' כדי שיהיה בו אחר הליבון חמש סלעים זהו ייתר' שנאמר תתן לו שיהיה לו כדי מתנה המועלת מכל מקום מכל מה שיש לו בכת אחת אינו חייב לתת רק חמש סלעים מהכל ומדברי סופרים דהא מן התורה ככל דהו סגי :

יד ראשית הגז חולין לכל דבר לפיכך נותנין אותם אפילו לכהנת ואפילו היא נשואה לישראל :

הלכות נידוי וחרם

שולך היאך נוהגין עם המנודה או המחחרים ועל מה מגדלין ודין התרתו ובו מ"ה סעי'

א מדברי קבלה יש כח ביד ב"ד לנדות כל מי שעובר על הדת כמו שיתבאר בע"ה אלא כשמגדלין אותו על דבר ממון אין מגדלין אותו עד שיתרו בו ג' פעמים דהיינו בה"ב מן הב"ד כמו שיתבאר בלבוש עיר וששן בע"ה ס"י"א אבל כשמגדלין אותו על דבר איסור מגדלין אותו לאלתר ומגלין שיש כח ביד בית דין לנדות ולהחרים שכן מצונו בכרך ששמת והחרים אחד בדורו שהיה נקרא מרוז ו"א שהוא שם טוב שונה על שלא בא לעזרת ישראל כמו שבאוי שאר הככבים דכתיב מן השמים נלחמו הככבים ו"א שהוא שם אדם גדול שהיה בדורו ושמתיו והחרמו על אשר לא בא לעזרתו למלחמ' עם סיסר' דכתיב אורו מרוז זהו שמתא וכתיב אורו ארור זהו חרם דארור הוא חרם בהכחם שיתבאר בע"ה ואפילו דאביל ושתי בהדיה ויתבו בארבע אמותיו דכתיב יושביה ואמרו חז"ל בארבע מאה שפורי שמתיה ברק למרוז וקים להו לחז"ל שאין נידוי פחות משלשים יום ואם אינו חוזר בו ממתינין לו עוד שלשים ומחרימין אותו ואפילו פגע הרגל בתוך שלשים יום אינו מבטל אותו בד"א דנידוי שלשים יום בנידוי דידהו אבל נידוי דידן כנופפה דידהו שהיא ז' ימים ואע"פ שאין ראה לרבר זכר לרבר שנאמר ואניה יקא ירק בסיה האל תכלם שבעת ימים ונופפה דידן אינה אלא חד יומא ומגדלין למי שחייב נידוי אפי' יש לחוש שעל ידי כן יצא לתרבות רעה אין לחוש לכך דמה לנו בכך הלעשהו לרשע וגומר :

ב ומדכתיב יושביה גבי מרנו אמרו ז"ל זה דין המנודה אין יושבין בד' אמותיו חוץ מאשתו ובניו שנותרין ו"א ד"ה כל בני ביתו מתירין ויש להקל דוראי על דרך כן לא נידוהו למנוע ממנו תשמיש בני ביתו שהוא הכרח לו ולא יכול להיות זולתו וגם הם צריכין לו ואין אוכלין ושותין עמו ואין מומנין עליו ואין כוללין אותו לכל דבר שצריך עשר' ואסור בתכבוסת ובתספורת ובנעילת הסנדל כאלו ומותר בדברי תורה שונה ושונין לו נשבר ועשכרין לו כלי'

ואין צריך לפייס למי שהחזיק בנגדו ואין צריך שיתירו לו אלא כיון שנהג בנזוף זמן נזיפה מותר ממילא ואפי' לא אמר לו הגדול כלל אלא שיודע בעצמו שהאד' גדול נקט בלבו עליו צריך להזהר נזיפה בעצמו. מן מנודה לרב מנודה לתלמיד אבל אינו מנודה לשאר החכמים מנודה לתלמיד שנידו לכבודו אינו מנודה לרב אבל מנודה הו' לשא' העם שאינם חכמים אבל לא לחכמים אפי' קטנים ממנו ודוקא במנודה שלא בפני הרב אבל בפני רב אפקירותא הוא והו' עצמו בנידוי ואי פליג ליה רביה יקרא שפי' דמי ורב שגור חרם ונידוי באיזה דבר ואין תלמידיו יכולין לעמוד בנגרותו אין צריכין לקיימו. פן תלמוד שגרה לכבוד רבו שבגדו וחרפוהו בפניו שלא בפני הרב נידויו נידוי ודינו כרין מנודה לתלמיד שאינו מנודה לרב וכן הרין בתלמיד שבזו אביו בחצו שיכול לנדות המבזה ודינו כרין תלמיד המנדה לכבודו שזה ג"כ כבודו בשמכבדו רבו ואביו :

אין ברא' המנוד' לתלמיד אינו מנודה לרב במי שנידוהו מפני אפקירות' שכיזה תלמיד חכם אבל מי שנידוהו על שאר דברים אינורים שעשה שהייב עליהם נידוי אפילו נדוהו קטן שבישראל חייב אפי' הנשיא וכל ישראל לנהוג בו נידוי עד שיחזור בתשובה מדבר שנידוהו בשבילו ויתירו לו :

יח' רב מצד המלכות ואינו רב בתורה אינו יכול לגרית לכבודו וכ"ש אחר שנהג שררה או רבנות מצד ממונו או יחוסו שאינו יכול לנדות לכבודו ודוקא לנדות יכולין לכבוד הרב אבל להחרים אין אין יכולין לכבוד הרב אם לא מי שמחזיק במחלוקת יותר מראי והא דאמרין הרב שגרה לכבודו הוי מנודה לתלמידו היינו אם לא חזר בו המנודה קודם שנידה אותו הרב ואפילו הכותח המנודה שירצ' לפייס את הרב אחר שיתירו לו נידויו לא מייני ואין מתירין לו עד שיעשה הפייס אבל אם קודם שנידוהו הרב אמר זה שפייסנו ולא השגיח עליו הרב ונידוהו אינו מנודה כלל אפילו לתלמידו כי מיר שאמר שיתקן את אשר עוית כפי שישמו עליו חכמים אין נידוי חל עליו קהל שתקנו שאין שום רב יכול לנדות לכבודו אין בתקנתן כלום דלא כל כמיניהו ואם עמד רב אחר ונידה לכבודו נידויו נידוי ימ' אף על גב ששארנו שמנדין לכבוד החכם היינו דוקא לכבודו אבל חכם שגרה לצורך עצמו אפילו כהלכה אינו נידוי פי' שלא נתכוין לכבוד תורה רק להרתיח ממון על ידי שגרה כגון שירוע שיתנו לו ממון להתיר הנידוי וכו' אינו נידוי וכן אם רואין שגרה משום שנאה כגון שהרבה אנשים נכשלו ברב' אחר שהם חייבים עליו נידוי והחכם לא נדה כולם אלא אה' מהם שזה ודאי לא עשה אלא משום שנאה שיש לו עליו בלבו ומה לי מכוין להשתכר ממון בהתרתו ומה לי אם נתכוין לנקום ממנו להכניע שונאו זהו שכרו שמשתכר לעשות נחת רוח ליצרו לפיכך אין נידוי נידוי כי ודאי לא נמסר הנידוי ליד גדולי הדור מדברי הקבלה שאמרנו רק בשגרה לשם שמים לעשות גדר לתורה ולכבוד לומדיה ולא יכוין כלל להנאת עצמו ותועלתו.

ך' מנודה לעירו מנודה לעיר אחרת אפילו העיר האחרת גדולה ממנה בחכמה ובמניין שכל אחד כפוף לבית דין שבעירו וכל מה שיעשו עמו בדין חייבין כל ישראל להחזיק מנודה לעיר אחרת אינו מנודה לעירו אבל מנודה הוא לשאר עירות כיוצא בעיר שנידוהו שם ברא' דמנודה לעיר אחרת אינו מנודה לעירו שנידוהו העיר האחרת על מירי דאפקירות' שעשה באותו העיר אבל ישראל בני כמירי דשמיא אפילו מנודה לעיר אחרת מנודה לכל ישראל בני העיר שעשו חרם על כל מי שיבא לדור בעירם אין אותו החרם חל על איתן שכא לדור שם אפי' יש לו רב בעיר שאז צריך לקיים נדויו רבו אבל הם יכולין לתקן בניניהם ולגדור על עצמן שלא ישאו ויתנו עמו וכל מי מרצ' שישא ויתן עמו יהא מוחרם ומנודה. כא' מנודה לנשיא מנודה לכל ישראל מנודה לכל ישראל אינו מנודה לנשיא :

כב' נהגו בכל המקומות מי שעובר על גזירת הקהל אע"פ שעשו בחיים ובנידויו אין נהגו בו נדוי עד שיתירו עליו מי שעבר על גזירת תקנת רבינו גרשם מ"ה אם עבר בשונג אין צריך התרה ואם התרה בו ועבר במזיד כל בני עשרה שלוחי ר"ג הם להתיר לו כשחזרו מדעתו דאמרין שכך היה דעת רבינו גרשם ז"ל מתחלה לנהוג נזיפה ונידוי על העובר כל אחד לפי חכמי דורו ועירו עד שיתירו לו אפילו בני עשרה חזין מדבר שגור בפני' שיהא בנידוי לעולם מי שעובר אז ודאי הוא לעולם בנידויו מי שעובר במזיד :

כג' כיצד התרת הנידוי אומרי' לו שריו לך מחול לך ואם הוא לא שאל בפניו אומרים שריו לו מחול לו. כד' נידוי הוא כמו נדר לפיכך מתירין הנידוי בני' הדיטות או ביחוד דמומחה ותלמיד מתיר חרם ונידוי אפילו במקום הרב אע"פ שבגדרים אינו מתיר בחרכות הקילו משום שפעמים שלא יהיה הרב מוזמן ואין לדחות ולשהות היתר השמטא דגבי נדר אין חשש כל כך אם ירחה וישהה היתרו עד שיהיה הר' מוזמן אבל שמטא אין להשהות על האדם וכל חרם ונידוי שלא היתר אפילו וזה זמן רב בנידוי וחזר בו אפי' אינו מותר עד שיתירו לו בפני' כמו בנדר.

כח' שלשה שנידו והלכי להם וחזר בו זה מהלכ' שנידוהו בגללו מתירין לו של זה אחרים ויש מי שאמר שצריך שהיו גדולים כמותם בשנים ובחכמה וביראה וגדולה.

כז' נידוהו ג' אין השנים יכולין להתירו אפי' יתן להם הג' רשות אבל שלשתן מתירין אפי' זה שלא בפני זה אי"פ שהיו כיתר בשעת הנידוי. ואם היו רביע' בשעה שנידוהו צריך שיתירו כולם וכל אותם שנמלכו בהם בשעת הנידוי חשופים מהגדרים וצריך שיתירוהו גם הם.

כז' אף על גב דקי"ל סתם נידוי שלשים יום ולירדן שבעה ימים פי' שמתירין איתו לסוף שלשים או י' אבל אם נידוהו סתם ועברו עליו שלשים ולא התירו לסוף שלשים או י' עומד לעולם בנידוי עד שיתירוהו לו.

כח' אם זולל בנידויו וחרמו ולא נהג בעצמו דין נידוי ומוחרם אין מתירין לו עד שינהוג איסור כימים שנהג היתר בנידויו.

כט' נידוהו בפניו אין מתירין לו אלא בפניו ומעמא אס' יתירו לו שלא בפניו שמה' לא ידע שהתירו לו וגם אחרים שואלים לו אם התירו לו והוא אומר לא וכשיראו שמקרבין אותו יבאו לזולל בנידויו ולא יחושו עוד על נידוי חכמים ולכן צריך להתירו בפניו שירע וגם יגיד לאחרים וי"א שאם התירו לו שלא בפניו הוי היתר בדועבר דכולי האי לא גזרו ואם נידוהו שלא בפניו מתירין לו אפילו לכתחלה שלא בפניו דליכא למיחש לשמא יבאו לזולל בנידויו שכשיראו שמקרבין אותו יאמרו כמו שנידוהו שלא בפניו כך התירוהו שלא בפניו :

ל' נידוהו על תנאי חל הנידוי וצריך התרה אע"פ שמקיים התנאי ואפי' אם נידה עצמו על תנאי שכן מצוינו ביהודה שנידוהו עצמו על תנאי וקיימו ואע"פ הוי עצמותיו מוגלגלין בארון עד שהתפלל עליו. משה ודוקא שהמנודה מסופ' בשעת תנאי אם יהיה יכול לקיימו אם לאו כמו ביהודה שלא היה ברוד בידו שיעמיד בנימין לפניו אפי' אבא אבל אם ברוד לו שיוכל לקיימו אין צריך התרה. לא' ויכולין להתיר נידוי מיר אפי' אם קבע זמן שאמר יהא בנידוי אם לא אעשה דבר פלוני לזמן פלוני יכולין להתירו לו מיר אע"פ שלא הגיע הזמן ואע"פ דגבי נדר אין יכול להתירו עד שיחול גבי נידוי שהיא מדברי קבלה הקילו.

לב' המנדה עצמו בעולם הזה ובעולם הבא י"א שאין לו התיר שכוין שגרה עצמו כע"ב הכנים עצמו בנידויו של מעלה ומי יתירו לו לכן שומר נפשו ירחק ממנו ע"ל ס' רכ"ח טעוף מ"ו. לג' ת"ח שנידה לעצמו מותר לעצמו אע"פ דנדר אינו מתיר לעצמו בנידוי דבריו קבלה הקילו אפילו נדה על דעת פלוני ואפילו על דבר שחייב עליו נידוי ויש מי שאומר שאם נדה עצמו על דבר שהיה חייב נידוי אינו יכול להתיר לעצמו ויש אומרים שאם היה נדר שבועה אפי' ת"ח אינו יכול להתיר לעצמו אפי' ברב' שאינו חייב עליו נידוי דבשבועה כתיב ולא יחל דברו הוא עצמו אינו מיחל אלא אחרים מוחלין.

לד' מי שאינו ת"ח שנידה לעצמו יש מי שאומר שצריך עשרה שיתירו לו.

לה' נידוהו בחלום הוי נידוי וצריך התרה ואפי' חזרו והתירו לו בחלום אינו כלום דכיון דקי"ל בשם שאי אפשר לבר כלא תבן כך א"א לחלום בלא דברים כמילי' חיישינן שמא הנידוי אמתי' התרה הוא דברים בטלים וצריך עשרה להתירו וטעמ' שצריך עשרה משום דיש לחוש שמא בשליח' המקום נתנדה ועל כל בני עשרה שריא שבינת' וה"ל הותר באותו ב"ד שנתנדה בו ולפיכך אפילו יודע מי הוא שגרה אותו בחלום אין אותו המנדה יכול להתירו וצריך כי עשרה אחרים דאמרין לשמתייה שויה שליח למשרי לא שויה שליח ואתן העשרה צריכין להיות בני אדם ששונין הלכו' לא מצא מורה אחריהם עד פרסה לא מצא מתירין לו אפי' עשרה ששונים משגה לא מצא מתירין לו אפי' שידוען לקרות בתורה לא מצא מתירין לו אפילו עשרה שאינם יודעים לקרות לא מצא עשרה הלכות או משניות שראויין לשרות עליהם שכינה ומהו אם יתירו לו בזה אחר זה. סג' וכשמתירין למי שנידוהו בחלום י"א שאמר' מרמ' דאישתמיס פלוני בחלמיה מותר יהא ליה לא יסורין ולא קללה יבאו עליו ויאמרו יחי ראובן ואל ימות וגומר תודיעני אורח חיים וגו' שמעתי שמדך יגומר ויאמר ג"פ ויעבור וגו'.

לו' י"א מי שנידוהו בחלום ושלה שליח להתירו לו שלא בפניו אם מצא השליח כי עשרה מכונסין כיון שהם מכונסין כך במקרה שריא שכינה בנייהו ומתירין לו ואי לא לא.

לז' עון גדול הוא הנזשא שם שמים בטלה כמו שררשו מדכתיב לא תשא את שם אלהיך לשוא וגומר לפיכך אמרו השומע הוכרת השם מפי חבירו לשוא או שנשבע בפניו לשק' או שביכר ברכה שאינה צריכה חייב לנדוהו מפני שהוא עובר משום נושא השם לשוא ואם לא נידוהו הו' עצמו חייב נידוי על שלא שם יראת אלקים לגגל עיניו להקפיד על זה וכת"ב את שם ה' אלקיך תירא ובכלל יראתו הוא שלא יזכרו שם שמים בטלה לפיכך

לפיכך לא לבר שכוונת שאי אסורה אלא אפילו להזכיר שם מן השמות המיוחדים לכטלה אסור אע"פ שלא נשבע שהרי הכתוב מצוה וצוטר ליראה את השם הנכבד והגורא ואם נידהו צריך לתתירו מיד כדי שלא יכשלו אחרים בנידוי.

לח ברא"ה כשהיה ונשבע הזה או המבדל לבטל מזיד אבל אם היה שונג ולא ידע שזה אסור אסור לנדוהו שלא ענש הכתוב שונג אלא מזהירו ומתרה בו שלא לשנות בכך.

לט המגדה את חבירו שלא כרין ואמר ליה הלה אדרבה נידוי של שני נידוי וה"מ שזה השני הוא נברא רבה אף על פי שלא נסמך או שאין ידוע מי הוא דחיישנין שמהא הוא יותר גדול מהמגדה אבל אם המגדה שלא כרין הו' ת"ח והאחר אינו ת"ח לא וה"ה תלמיד נגד רבו לא יוכל לומר אדרב"א א"כ נטל רשות מבית דין מי שאמר לחבירו אל תעשה דבר זה בנידוי וזה אומר לו אדרבה אע"פ שזה התחיל לומר כן עשה שלא כרין מ"מ נידוי השני נ"כ אינו כלום הואיל ולא נידהו סתם רק שאמר לו שלא יעשה הדבר הזה בנידוי אין זה אלא מזור.

מ תלמיד חכם שכיהוה רשע עד שנדרהו ואמר ליה הרשע אדרבה יכריזו על הרשע שהוא מגודה ויעמוד בנידוי ל' יום ואח"כ יבקש מחילה ברבים מן הת"ח.

מא אח גדול בשנים שביזה לאחיו הקטן בשנים והוא ת"ח ונידהו הקטן בשנים את הגדול בשנים נידוי נידוי דאף על גב דדרשו ואת לרבות את אחיך הגדול יפה עשה הקטן שנידרהו שכיון שאינו נושא פנים לתורה אינו עושה מעשה עמך ומן הרין אינו חייב לכבדו.

מב חכם וקן כחכמה או אב ב"ד שמרח אין מגדן אותו בפרהסיא לעולם אפי' חזר וסרח כמה פעמים אא"כ עשה כירבעם בן נבט וחביריו אבל כשחטא שאר הטאות מלקין אותו בצנעה שנ' וכשל גם נביא עמך לילה אף על פי שבשל כסרו כלילה ואומרים הכבד ושוב בביתך וכן כל ת"ח שנתחייב נידוי אסור ובכ"ד לקפוץ לנדוהו כמהרה אלא בורחין מרבר זה ונשמטין ממנו וחסדיו החכמים היו משתבחים שלא נמנו מעולם לנדוהו ת"ח ואע"פ שנמנין להלקותו אם נתחייב מלקות או מכת מדרות מדרבנ' אשמת" לא נמנו דחמירא שמתא ממלקות ואי סני שומעניה כגון שמתעסק בספרי אפיקורוס ושוחהו במיני זמר או שחביריו בושין מחמת שמעוהו ושם שמו' כמתחלל על ידו עד שאומרים עליו שרא ליה מריה ליה לפלוגי שמתנין ליה.

מג על עשרים וארבע דברים מגדן את אדם ואלו הם, א המכיה את החכם ואפי' אחרי מותו, ב המכזה שליח ב"ד שעושה זילותא בזה לב"ד, ג הקורא לחבירו עבד, ד המזלזל בדבר אחד מדברי סופרים ואין צריך לומר מדברי תורה, ה מי ששלחו לו ב"ד וקבעו לו זמן ולא בא, ו מי שלא קבל עליו את הדין מגדן אותו עד שיתן, ז מי שיש ברשותו דבר המזיק מגדן אותו עד שישירנו מפני שהוא עובר על לא תשים דמים בביתך שגורים היוק לבריות, ח המוכר קרקע שלו לגוי והיא סמוכה לקרקע של ישראל חבירו מגדן אותו עד שיקבל עליו כל אונם שיבא מן הגוי לישראל חבירו בעל המיצר, ט המעיד על ישראל בערכאות של גוים והוציא ממנו ממון בעדותו שלא כרין מגדן אותו עד שישלם, י סבה כהן שאינו מפריש המתנות ונותנן לכהן אחר מגדן אותו עד שיתן, יא המחלל יום טוב שני של גלויות אע"פ שאינו אלא מנהג, יב העושה מלאכה בערב פסח אחר הצות, יג המזכיר שם שמים לכטלה או לשכונה בדברי הבאי, יד המביא את הרבים לירי אכילת קדשים בחוץ כגון אדם גדול שאוכל דבר הרומה לקדשים ויסבירו העולם שהוא קדשים ויבאו הם ע"י זה לאכול קדשים ממש בחוץ כי יאמרו מותר הוא שהרי אדם גדול זה אוכל כמו שמצינו בתורה איש רומי שהנהיג לאכול בני דורו גדיים מקולס' בלילי פסחים ושלוהו לו חז"ל אלמלא תודום אתה היינו מגדן אותך שאתה מאכיל ישראל קדשים בחוץ שהרואה סובר שהקדישו לשם פסח: טו המביא את הרבים לירי חלול השם, טז המחשב שנים וקובע קדשים בח"ל ואסמכה אקרא דכתיב כי מציון תצא תורה, יז המכשיל את העור כגון המכה בנו הגדול מב"כ או כ"ר שנים ואילך שמכשילו שמה יבעט בו ויניחנו ועובר האב משום לפני עור לא תתן מכשול וכל כה"ג, יח המעבב את הרבים מלעשות מצוה, יט טבח שיצת' טריפה מתחת ידו, כ טבח שלא הראה בדיקת סנינו לחכם וכבר נתבאר לעיל סימן י"ח שדין זה אינו נודה עבשו, כא המקשה עצמו לדעת, כב מי שגירש את אשתו ועשו בינו ובינה שותפות או משא ומתן המביאין להזקק זה לזה כשבאו שניהם לב"ד מגדן אותן שלא יבאו לירי הרגל עכירה, כג חכם ששמעוהו רעה, כד המגדה למי שאינו חייב נידוי וזבא לב"ד להתרעם עליו שנדרהו שלא כרין ב"ד מגדן את זה, כאין צריך לעניין נידוי עדות וראיה בחורה אלא אומר הדעת באמתת הרבים שהתובע טוען כרי או אפי' אשה או אפי' קטן נאמן אם הרעת נותן שאמת הדבר שדברים כאלו מסורין לדין שבקל יוכל לשקול דברים כאלו בשכלו אם הם אמתיים או לא:

מד חכם שהורה להחיר במ"י שאין להם סוף חייב נידוי וכן מי שעובר על נדרו כל בית דין שנוקק לו לשאלה בר שמתא הוא וכן העושים מלאכה בעוד שיש מת בעיר ועדיין לא נקבר חייבי' נידוי כדי שלא יתעצלו בקבורתו לפיכך אם יש חבורות בעיר שעוסקין עם המתים שרי וכן מי שעושה קלים וחמורים או ג"ש לעקר דבר מן התורה או שואל בבית המדרש או לב"ד דבר שאי אפשר שאין זה אלא כמלעג על התורה, וכן מי שיש לו ערעור על חבירו בדבר א' ומוסר אותו דב' למלך או לשופט לאו כל כמינה שיאמר שלי מסרתו אלא משמתנין ליה עד דמייתי ליה וקיימה בפני ב"ד וכן ת"ח המחזיק במחלוקת כנגד הרבים שלא ירבו מחלוקת בישראל וכן המורה הוראה במקום רבו.

מה צורבא מרבנן עביר דינא לנפשיה ויכול לנדוהו למי שהפקיד כנגדו ואם דינו פסוק כגון שקראו עבד הוא מגודה לכל ישראל דכין שהוא דבר פשוט היו כאלו נדרו זה ואם אין דינו פסוק אינו מגודה אלא לקמנים ממנו ואפילו לא ביהוה בפירושו רק שכיון לבוהו לזי אומדנא המוכחת יכול לנדוהו.

מו ראוהו שחייב לשמיעון ממון ומסריב מלפיוהו אם נדה שמעון לראובן שפרענו אפי' אינו ת"ח נידוי נידוי דהא כרין נידוהו וי"א דלא עביר איניש דינא לנפשיה לנדוהו חבירו על דבר כגון וכן עיקר כל שכן אם חבירו אומר שירצה להיות ציית דין אלא שמעבב מעט.

מז המכזה את החכם אפי' כרבים ואפילו אחר מיתה אם יש עדים בדבר ב"ר מגדן אותו ברבים והם מתירין לו כשיחזור בתשובה אבל אם החכמי אין מתירין לו עד שירצה ויפייס את החכם שנידרהו בשבילו מיהו אם לפי ראות הכ"ר עשה זה מה שנטול עליו ואין החכם רוצה למחול מתירין לו נידוהו וכן החכם בעצמו מגדה לכבודו למי שהיה קטן ממנו שהעזיר כנגדו ואין צריך לא עדים ולא התראה ואין מתירין לו עד שירצה ויפייס את החכם ואם מת החכם באין ג' ומתירין לו, ועיין לעיל סימן רמ"ג אם דנין כזו היה דין ת"ח, והקורא לחבירו מלשין או מסיר אין לך ביוזי גדול מהו ומגדן על זה אע"פ שיש רשות לחכם לנדוהו לכבודו מותר לו למחול על כבודו שאינו שבת לת"ח שינהיג עצמו כדבר זה אלא יעלים עיניו מדברי עם הארץ ולא ישית לבו להם וכן היה דרך החכמים הראשונים שומעין חרפתם ואינ' משיבין ולא עיר אלא שמוחלן למחרת וסולחין וחכמים היו משבחים עצמם במעשיהם הנאים ואימרים שמעילם אם נידו אדם לכבודם במה דברים אמרים כשנדרהו וחרפוהו בסתר אבל ת"ח שבידו או חרפוהו בפרהסיא אסור לו למחול על כבודו ואם מחל נענש מפני שזה ביוזן התורה אלא נוקם ונטר הדבר כנחש עד שיבקש מחילה ויסלח לו.

מח אם נידו לאדם אחד על שעבר עבירה וגזר השר עונש על מי שיהזיק נידוי חייבין ליכנס בספק עונש כדי להזיקו רתינו מפני קדושת השם יתברך אבל אם נידוהו על דברים שבינו לחבירו כגון שהולכו לערכאות אין אנו חייבין ליכנס בכנסת העונש ואע"פ שחייב אדם למחות ביד עוברי עבירה וכל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה הוא נתפס באותו עון מכל מקום אין אדם חייב להוציא ממנו על זה ולכן נהגו להקל מלימחות בעוברי עבירה שיש לחוש שיעמדו על גופינו ומאורינו ע"ל סי' רכה סעיף מ"ח וסימן רל"ב סעיף י"ב.

הלכות ביקור חולים ורפואה ונוטה למות וגוסס

שלה מתי מבקרין החולה ואיזה חולי' מבקרין וביצר מתפללין עליו ובו י' סעיפים.

א לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה שאם חלה אמרים לא הבא זכות והפטר ואם חלה האדם מצוה על כל אדם לבקריו שכן מצינו בהקב"ה שמבקר חולי' כמו שדרשו בפסוק וירא אליו ה' באלוני מנרא מלמד שבא אליו לבקר את החולה ואוהרה לדרות וסמכה אקרא דוהרועת' להם את הדרך אשר ילכו בה ועוד דרשו מאי דכתיב אחרי ה' אלקיכם תלכו וגומר הלך אחר מדותיו ודרכיו של הקב"ה מה הוא מבקר חולים כו' אף אתה בקר חולים והיכן מצינו שהוא מבקר חולים דכתיב וירא אליו ה' באלוני מנרא וגו' כדלעיל לפיכך מצוה גדולה היא לבקר שמתורבך יבקש עליו רחמים ונמצא כאלו מצוה אותו וגם מתוך שרואה ומעין בעניינו אם יצטרך לשום דבר משתדל בו להצאיאו לו, ועושה שיכבדו וירצו לפניו והקר בים נכנסין מיד לבקרו וההזיקים אחר שלשה ימים והחברים הם בקרובים מ'ני שכל מי שהיא רגיל ונור' לחולה או שהוא חבירו יש לו בי נחת רוח לחולה ויקל עליו חליו לפיכך אם קפץ עליו החולי' אלו ואלו נכנסין מיד.

ב ואפילו הגדול ילך לבקר את הקטן ואפילו כמה פעמים ביום ואפילו בן גילו שנטול אחד מששום מחליו וכל המוסף הר' זה

ב הרופא אסור לטול שכר החכמה והלימוד דאבדת גופו היא ורחמנא אמרה והשבנות לו לרבות אבדת גופו ואמרינן בנינו עשיית המצוה מה אני בידים אם אתה בחנם הלכך שכר החכמה והלימוד אסור אבל שכר הטורח והבטל מותר.

ג מי שיש לו סמנין וחבירו חולה וצריך להם אסור להעלות לו בדמיהן יותר מן הראוי ולא עוד אלא אפי' פסקו לו בדמיהן הרבה מפני צורך השעה שלא מצא סמנין אלא בידו אין לו אלא דמיהן אבל בשכר הרופא אם התנה הרבה חייב ליתן לו כל מה שהתנה שחכמתו מכר לו ואין לה דמים כי היא שוה כל כסף ואף על פי שמצוה עליו להפאותו משום השבת אבדת גופו ועשיית המצוה הוא בחנם כרלעיל הישבה זו אינה דומה לשאר השבת אברה רשאר השבת אברה היא מוטלת על המוצאה לבדו והכא מצות השבה זו מוטלת אכולי עולמא כל מי שהוא יודע רפואות וכל מצות עשה דרמיה אכולי עולמא אם נזדמנה לאור ולא רצה לקיימה אלא בממון אין מציאין ממון מירו ולא מפיקין מירו חייב שלה ואין זה כדון רבא עמך דאף על פי שנטול יוצא כדמינס דשאני התם דרחמנא אמרה וחי אחיך עמך אהרר ליה כי היכי דלחיה בהדר ראוונן שאסר הנאתו על שמעון וחלה שמעון וצריך להפואה מראובן עיין לעיל סימן רפ"א.

שלן חולה שמת לו מת וכו' סעיף אחר.

א חולה שמת לו מת אין מודיעין אותו שמא תטרף דעתו עליו ואין קורעין חלוקו ואין כוכין ואין מספירין בפניו שלא ישבר את לבו ומשתקיין את המנחמין מפניו.

שלח וידוי החולה וביצד אומרים לו וכו' ב' סעיפים.

א מי שחלה ונטה למות אומרים לו התורה שכן דרך המומתים מתורים שכן דרשו רבותינו ז"ל מדיכתיב ואשמה הנפש הריא והתורו זה בנה אב לכל המתים שיטענו וידוי ויאמרו לו אדם הייצא בשוק יהא דומה לו כמי שזממר לסרדיוס חש בראשו יהא דומה לו כמי שנתנהו בקולר עלה למטה ונפל למשכב יהא דומה לו כמי שנתנהו לגרדום לידון שכל העולה לגרדום לידון אם יש לו פרקליטין גדולי' ניצול ואם לאו אינו ניצול ואלו הן פרקליטין של אדם תשוב' ומעשים טובים.

זכרי שלא ישבר את לבו אומרים לו הרבה התורו ולא מתו הרבה שלא התורו ומתו והרבה שהולכין בשוק ומתדיין ובשכר שאתה מתורה לפני ית' אתה חי וכל המתודה יש לו חלק לעולם הבא שכן מצינו בעבן שאמר לו יהושע בני שים נא כבוד לאלקי ישראל ותן לו תורה ויען עבן את יהושע ויאמר אמנם אנכי חטאתי כזאת וכזאת עשיתי וגו' ומנין שכיפר לו וידוי שנא' ויאמר יהושע למה עברתנו יעכרך ה' היום הזה היום הזה אתה עכור ואי עתה עכור לעולם אחר לפיכך אם יוכל להתרד' בפני יתור' ואם לאו יתורה בלבו אחר המתודה בפני או בלבו ובלבד שיהא דעתו מיושבת עליו ואם אינו יודע להתודות אומרים לו אמור תהא מיתתי כפרה על כל עונותי וכל אלו הדברים אין אומרים לא בפני עם הארץ ולא בפני נשים ולא בפני קטנים שמא יבכו וישברו לבו.

ב סדר וידוי שכיב מרע זה נוסחו מודה אנו לפני ה' אלקי ואלקי אבותי שרפואתי בידך ומיתתי בידך יהי רצון מלפניך שתרפאני רפואה שלימה וכן אמרת תהא מיתתי כפרה על כל חטאי' ועונותי ופשעי' שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך ותן חלקי בנן ערן וכוני לעולם הבא הצפון לצדיקים ואם ירצה להאריך בידידי אפילו בידידי יום הכפורים הרשות בידו.

שלם דיני הגוסס ומה הם הסימנים היפים וכו' הי סעיפים.

א הגוסס הרי הוא כחי לכל דבר ואסור לעשות לו דבר המקרב את מיתתו וכל המקרב את מיתתו הרי זה שופך דמים לפיכך אין קושרין לחייו ואין סכין אותו ואין מדיחין אותו ואין פוקקין את נקביו ואין שומטין את הכר מתחתיו ואין נותנין אותו לא על גבי חול ולא על גבי חרס' ויולא ע"ג אדמ' ואין נותנין על כרסו לא קערה ולא מגריפה ולא צלוחית של מים ולא גרגיר של מלח ולא משמיעין עליו עירות ואין שוכינין חילי' ומקוננות ואין מעמיצין את עיניו עד שתצא נפשו המעמין עם יציאת הנפש הרי זה שופך דמים ואין קורעין ואין חולצין ואין מספירין עליו ולא מכניסין עמו ארון לבית עד שימות ויש אומרים שגם אין חוצבין לו קבר אף על פי שאינו עמו בבית עד אחר שימות וכן אסור לחצוב שום קבר לחיות פתוח עד למחר שלא יקברו בו המת באותו היום שכן קבלה מפי רבינו יהודה החסיד שאם יישאר פתוח עד למחר לא יקברו ימים מועטים שימות אחר תוך י"ו ימים כללו של דבר כל שהוא משום עסקי מתה אין עושין לו עד שתצא נפשו דסמן רע הוא לו משום אל יפתח אדם פיו לשטן ואין פותחין עליו בצידוק הדין עד שתצא נפשו וכתב מורי מהרמ"א ז"ל וז"ל ואסור לגרום למת שימות מהרה כגון שהוא

הרי זה משוכה ובלבד שלא יטריה לו ו"א ששונא יכול לילך לבקר את החולה ולא נזירא למורי מהרמ"א ז"ל אלא השונא לא יבקר החולה וגם לא ינח' אבל שהוא שונאו שלא יחשדוהו ששמח כאדו ואינו נוח לו לחולה ולאכל אלא לצער'.

ג המבקר את החולה לא ישב על גבי מטה ולא על גבי כסא ולא על גבי ספסל אלא מתעטף וישב לפניו באמה מפני ששכינה למעלה מראשותיו של חולה דכתיב ה' יסעדנו על ערש דוי ודוק' כשהחולה שוכב על גבי קרק' שנמצ' המבקר יושב גבוה ממקום השכינה אבל כשהחולה שוכב על המטה מותר לישב על גבי כסא וספסל וכן נוהגין.

ד אין מבקרין החולה בשלש שעות ראשונות של יום מפני שכל חולה מקיל עליו חוליו בבקר ולא יחוש לבקש עליו רחמים וכן אין מבקרין בשלש שעות אחרונות של יום שאז מכביד עליו חוליו ליתיא' לבקש עליו רחמים ועיקר הביקור הוא כדי שידע חליו ויבקש עליו רחמים לפיכך מי שביקר את החולה ולא בקש עליו רחמים לא קיים המצוה.

ה וכשמבקש עליו רחמי' אם מבקש לפניו יכול לבקש בכל לשון שירצה ואם יבקש שלא בגניו לא יבקש אלא בל' הקדש וטעמא דמילתא כשמבקש בפני החולה הרי מבקש כביכול בפני השכינה עצמה שהרי השכינה היא מראשותיו של חולה ואין צריך שיודקקו לו מלאכי שרת להוליך תפלתו לפני הש"י לפיכך יכול לבקש בכל לשון כי הוא ית' שומע תפלת כל בשר אבל כשמבקש שלא בפני החולה אין השכינה עמו וצריך שיודקקו לו מלאכי שרת ואין מלאכי השרת נזקקין אלא ללשון הקודש כמו שנתבאר לעיל בלבוש התכלת סימן מ' סעיף א'.

ו וכשמבקש עליו וכולל אותו עם שאר חולי ישראל שיאמ' המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל שמתוך שכוללו עם האחרים תפלתו נשמעת יותר בזכותן של רבים וכשבת שאין מתחננים בו אומרים שבת היא מלזעק ורפואה קרובה לכא' ורחמי מרובין ושכחו בשלום.

ז ומזכירין אותו שיתן דעתו על ענייניו ואמר' לו כלום הלוח' אתה לאחרים או הלודר כני אדם או הפקדת שום דבר אצל בני אדם או הפקידו אצלך אמו' ואל תפחד מפני זה יותר מן המת כי לא דברים מהיים ולא דברים ממותים.

ח אין מבקרין לא לחולי מעיים ולא לחולי העין ולא לחולי הראש חולי מעיים לא משום כיסופא חולי העין והראש משום שהרבור קשה להם וזהו לכל חולי התקוף ליה עלמא וקשה ליה דבורא אין מבקרין בפניו אלא נכנסין בבי' החצון זשואלין ודורשין בו אם צדיקי' ולכבד ולרבו לפניו וכו' צ' בו ושומעין צערו ומבקשין עליו רחמי'.

ט מבקרין חולי גוים מפני דרכי שלום.
* בחולי המעים אין האיש משמש את האשה דחיישינן כיון שהיא חולה והוא בריא שמא יבא עליה אבל גרחה אבל האשה משמש' את האיש בחולי מעיים כיון שהאיש חולה ליבא למיחש שיבא על אשה בריאה בעל כרחא שכיון שהיא בריאה והוא חולה יכולה היא שתנצל מירו' דין ראוונן שאסר הנאתו על שמעון אם יכול לבגס לו לבקרו ע"ל סי' רכ"א יש מי שאומר מי שיש לו חולה בתוך ביתו ידך אצל חכם שבעיר שיבקש עליו רחמים וכן נוהגו לבדך את החולה בבית הבנסת לבקש עליו רחמים ומשינין את שמו לקרוא לו שם חדש רשעי' השם קורע גזר דינו של מקום דכאיש אחר דא שאין זו הגזירה נגזרת עליו נחום אבלים קודם בקור חולים שזה הוא גמילת ז'סד עם החיים ועם המתים וזה אינו גמילות הסר אלא לחיים.

שלן דיני הרופא וכו' ג' סעיפים.

א כתיב ורפא ירפא ודרשו חז"ל מכאן שנתנה רשות לרפא' לרפא' שלא יאמר הרופא מה לי לצע' הוה שמא אטעה ונמצאתי הורג נפשות בשוגג לכך אמר הכתוב ורפא ירפא שירפאנו על פי חכמת רפואתו ולא יחוש שאפילו שוגג לא יחשב לו רק מצוה והו' שיוה מאד מאד כמו שאר' ליתור דיני נפשות א"נ שלא יאמר הקב"ה מיהן ואני ארפא שכן אין דרכן של בני אדם ברפואות אלא שנהגו בעניני שונאמר גק בחליו לא דרש את ח'בי אם ברופאים על כן בא ללמדניו שנתנה לו רשות לרפואת ומציה היא וכלכל פקח נפש היא והדין הרי זה משוכה והמונע עצמו הרי זה ש'פך דמים ואפי' יש לו מי שירפאנו שלא מן הכל אדם זוכה להתרפאות ומיהו לא יתעסק ברפואת אא"כ הוא בקי ויודע בחכמה ובמלאכה זו ולא יהא שם גזיל ממנו שאם אינו בקי בחכמה לא יהא עוסק בה וכן אם יש בה גזיל ממנו לא יתעסק בה דהיאך יורה בספק נפשות במקום שיש עוסק בה הרי זה שופך דמים ואם רפא שלא ברשות כ"ד וטעה זהו חייב בתשלומים אפי' אם הוא בקי ואם רפא ברשות כ"ד וטעה הדיק פטור מדיני אדם וחייב דיניי שמים ואם המת נודע לו ששגג צלה על ידו ומי' אמרה תורה שאין צריך להמנע מפני חשש טעות דפצוה הוא כרפרי'.

ועל אביו ואמו שהם חמומים יותר שאינו שולל עד לאחר שלשים כמו שיתבאר אפי' אחר ז' קרוע ער שיגלה לכו כמו שיתבאר .
 ד' כשם שקורע על קרובו שמתאבל עליו כך קורע על מת שמת לקרובו לכבודו של קרובו ולהודיעו שבצרתו לו צר לפיכך דוקא בפניו ושלא בפניו אינו צריך כיצד היה שמת בן בנו או אחי בנו או אפ' בנו חייב לקרוע בפניו בנו וכן קורע על חמיו והמותו בפני אשתו והאשה קורעת על חמיה וחמת' בפניו אלא שעכשו אין נהגין בן כמו שיתבאר לקמן סי' שע"ד לענין אבלות .
 ה' כל העומד בשעת יציאת נשמה של כל אדם מישראל הן איש הן אשה חייב לקרוע על שרואה נר אלקים שהיה בעולם וככה שהנשמה קרויה נר דכתיב נר אלקים נשמת אדם ונקראת נר אלקים כשמקימת מצותיו והרי אשה נמו בכלל מקימו מצותיו שלומת מצות הצריכות לה היא ואף אם זה המת לפעמים עשה עבירה לתאבון או שהיה לפעמים מלעשות מצוה בשביל טורח כיון שאינו עושה משום כפירה או להבעים עדיין נר אלקים מקרי שעוסק בשאר מצות אבל הרגיל לעשות עבירות אין מתאבלין עליו בלל וכל שכן על מומר ויש אומרים שמומר שנהרג בידי גוים מתאבלין עליו דחוקה שהרהר בתשובה וכן מומר קטן שהמיר עם אביו אי עס אמו מתאבלין עליו דהוי כשנוש ויש אומרים שאין מתאבלין עליהו וכן עיקר והפורשים מן הצבור אף ע"פ שאין מתאבלין עליהם שהם נקראים רגילי בעבירות מתאבלין על בניהם וע"ל סימן שמה' .

ו' ואם אינו עומד בשעת יציאת נשמה אינו חייב לקרוע אלא אם כן הוא אדם כשר ואינו נקרא אדם כשר שאינו חשוד על שום עבירה ולא על שום ביטול מצוה ולא סני שומעניה אף על פי שאינו גדול בתורה חייב לקרוע אפילו אינו עומד בשעת יציאת נשמה והוא שעומד שם בין מיתה לקבורה דהיינו בפניו אבל אם לא עמד שם בין מיתה לקבורה אף על פי שיריע אינו חייב לקרוע מכל מקום כשנודע לו בין מיתה לקבורה חייב לבכות ולהתאבל עליו ותלמידו חכם אינו צריך לקרוע על מי שהוא קטן וממנו ואפי' הוא אדם כשר .
 ז' ועל חכם ותלמיד חכם שישאלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואמריה קורעין עליו אפילו לאחר קבורה ביום שמועה אם הוא תוך שלשים יום ואם לא קרע בשעת שמועה יקרע בשעת הספדו ואם לא קרע ביום שמועה וגם בהספדו שוב אינו קרוע שאין עוד חימום , וקורעין עליו עד שמגלין את לבו וכבר נהגו ת"ח בכל מקום לקרוע זה על זה טפח אף על פי שהם שוים ואין אחד מהם לומר עם חבריו ויש אומרים שאין קורעין על חכם אלא א"כ הוא רבו או שיודעין משמועתיו שרדש דהיינו רבו שכן קרע אלישע על אליהו שהיה רבי דכתיב ויהוק כנגדו ויקרעם לשנים וכן נהגו להקל במדינות אלו ואע"ג דאליהו חי הוא עודנו כיון דכתיב ולא ראהו עוד לגבי דיריה כמת דמי .

ח' על רבו שרוב חכמתו ניכנו אם מקרא מקרא ואם משנה משנה אם תלמוד תלמוד קורע כל בגדיו עד שמגלה לכו ויש אומרים שאינו קורע עליו אלא טפח ואינו מאחה לעולם מרדכיב גבי אלישע ויקרענו לשנים קרעים ממשמע שנאמר ויקרעם אינו יודע שהם שנים אלא מלמר שקורעים ועומדים לשנים לעולם וקורע עליו בשמועה דחוקה אחר שלשים ואפילו לעולם כשישמע ואם לא למד רוב חכמתו ממנו אינו קורע עליו אלא כדון שאר מתים שהוא מתאבל עליהם ואפילו לא למד ממנו אלא דבר אחד בין קטן ובין גדול קורע עליו ויש אומרים דקרע שעל רבו אפילו שאינו מוכיח נמי אינו מתאחה ושני תלמידיו חכמי' שיושבים ביהר' ומקשיין ומפרקיין זה לזה ולומדיין ביהר' י"א שדיין זה עם זה כרב שאינו מביחק שכיון שמקשיין ומפרקיין זה לזה כל אחד מקבל מחבירו ופעמים זה מזה ולפעמים זה מזה וי"א שדינים אפי' כרב מביחק וי"א שאין צריכים לקרוע אלא על רבו שלמדו רוב חכמתו אבל חבורים הלומדים זה עם זה או שהאיר עיניו בדבר אחד אינו אלא הומרא בעלמא והיכא דנהוג נהוג והיכא דלא נהוג לא נהוג ואין מורין להן בן ולכן נהגו להקל במדינות אלו .

ט' על כל הסתים קורע עליו טפח כנגד העליון ודיו ועל אביו ואמו שנטלה ממנו מצות כבוד הוא חמור יותר לפיכך קורע כל בגדיו אפילו היא לבוש עשרה עד שמגלה לכו ואע"פ שאין ראה לרבר זכר לרבר שאמר קרע לבכבם ואל בגדיכם ש"מ שיש קריעה בבגדים עד כנגד הלב ואם לא קרע כל בגדיו לא יצא ונערי' בו כמו שעובר על מצות עשה מדברי חכמים וכל זמן שאותו בגד עליו אומרים לו קרע אפילו לאחר ל' יום .

י' אפיקסיתו אינו צריך לקרוע יש מפרשים שהוא בנד היועיה הרבך לבשרו ויש מפרשים דהיינו בגד העליון שקורין קאפא ופשט המנהג שלא לקרוע הקאפא על שום מת אפילו על אביו ועל אמו והחלוק שקורין קאמיוא נהגין לקרוע על אביו ועל אמו כן כתב רבינו יוסף קארו ז"ל בשולחן ערוך וכתב מורי מה"רר משה איסרלוס ז"ל ובמדינות אלו אין נהגין כן אלא אין קורעין החלוק של פשתן שהיא בנד היועיה ולא הסריכל העליון אבל שאר בגדיו קורע כאביו ואמו ובשאר מתי' אינו קורע אלא המלבוש העליון שתחת הסריכל .

שהוא גוסס זמן ארוך ולא יוכל להפריד ורוצי' להשמש הכר מתחתיו מחמת שאימרים שיש בו ניצות מקצת עופו' שגורמים זה שלא יפריד הרי זה אסור וכן לא יוצגו ממקום זה למקום אחר אילו יפריד שם וכן אסור לשום מפתחות של בית הכנסת תחת ראשו מפני שאומרים שיש להם סגולה זו שיפריד מהרה אם יש שם דבר שגורם עכוב יציאת הנפש בנזן שיש סמוך לאיתו בית קיל דופק כגון חוצב עצים או שיש מלה על לשונו וכל כיוצא באלו שמעכבין יציאת הנפש הרי זה מותר להסירו משם שאין זה מקרב מתתו אלא שמסיר המונע עד כאן לשונו ותמיהני למה אסר להשמיט הכר מתחתיו משום ניצות דהתם נמי אינו עושה כלום אלא שמסיר המונע וצ"ע ואיפשר שהוא מפרש שסילוק הניצות מקרבין המתה בלומר שיריע שגם אם לא היו איתם הניצות תחתיו היה מאריך בגוססה אלא שסגולת הניצות כך הוא שאם יורמן שהם כבר שהחולה שובב עליו ויסלקין אותה מתחתיו בעת שהוא גוסס מיתתו מתקרבת ורוחק נ"ל .

ב' והוקא בעוד גוסס לפניו חשיב כחי אבל מי שאמדו לו ראינו קרובך גוסס היום שלשה ימים צריך להתאבל דמסתמ' שכבר מת דרוב גוססין למיתה .

ג' אומרי' צידוק הדין עם יציאת נשמה כשמגיע לדין אמת קורע האבל ד' כיון שנטה אדם למות אין רשאי' לפרד סגנו כרו שלא תצא נפשו והוא יודיע ומות בעגמת נפש מפני שהנפש משתוממת בשעה שהיא יוצאה מן הגוף ומצוה לעמוד על האדם בשעת יציאת נפש שג'והי עוד לנצח לא יראה שמת כי יראה החיים ימותו תהלים מ"ט .

ה' מנהג לשפורך כל המים השאובים שכשכונת המת והטעם לפי שבלאך המת מפיל שם סמוך לשכונ' המת טפת סם המת אמרו חכמים ז"ל מת מתוך השחוק סימן יפה לו מתוך הכבי סימן רע לו ואי בכי אתורה ואמצוה שירא שמה לא קיימם כהונן שפלי דמי פניו כלפי העם סימן יפה הוא לו כלפי הכותל סימן רע לו פניו למעלה סימן יפה לו למטה סימן רע לו פניו צדדין סימן יפה לו ירוקין סימן רע לו עצובים סימן רע לו מת בערב שבת סימן יפה לו שיכנס מלך למנוחה במוצאי שבת סימן רע לו שידונו איתו כל ימי השבוע במוצאי יום הכפורים סימן יפה לו שכבר נמחלו לו עונותיו ויכא לקבר בלא עין בערב יום הכפורים סימן רע לו שאין יום הכפורים מכפר אלא על החיים ביום זה; בחולו מעיים סימן יפה לו שרובן של צדיקים מתים בחולו מעיים מת פתאום זו מיתה חטופה במה דברים אמורים שלא הגיע לגבורות אבל הגיע לגבורות זו היא מיתה נשיקה חלה יום אחד זו היא מיתה דחופה ויש אומרים מיתה מנפה ב' ימים זו מיתה דחופה שלשה ימים זו מיתה גערה ואם הוא איש זקן ומת בשלשה ימים יש אומרים שעבר עבירה בקנותו שחייב עליה כרת והרי זה כרת דיימי ארבע ימים זו מיתה נזיפה חמשה ימים זו מיתה כל אדם ויש אומרים ארבע או חמשה ימים זו מיתה דחופה ו' ימים זו מיתה האמורה בתורה ז' ימים זו מיתה של חיבה יותר מכאן יסורין מת בן נ' שנה זו מיתה כרת בן נ"ב שנים זו מיתה שמואל הרמתי בן ס' שנים זו מיתה כל אדם ע' שנים שביה פ' שנים גבורות שנא' ימי שנותינו בהם שבעים שנה וגומר .

הלכות קריעה

ע"ם ענין קריעה שיערה ומקומה ועל מי קורעין ובאיזה זמן קורעין וכו' ל"ט סעיפים .

א' מי שמת לו מת שהוא קרובו והוא מהמתים שראוי להתאבל עליהם כמו שיתבאר בס' שע"ד בע"ה חייב לקרוע מדרבנן ועונשו מיתה בידי שמים אם אינו קורע ואסמכתא אקרא דכתיב גבי בני אהרן ראשכים אל תפרעו ובגדיכם לא תפרומו ולא תמותו ודרשינן אתם לא תמותו דא אחר שלא פרע ושלא פירם חייב מיתה ומיתה זו גם כן מדרב' כמו שאמדו במקום אחר כל העובר על דברי חכמים חייב מיתה שנאמר פורץ גדר ישכנו נחש צריך שיקרע מעומד שנאמר ויקם דוד ויקרע את בגדיו לפיכך אם קרע מיושב לא יצא וצריך להודו ולקרוע ולכתחלה צריך לקרוע קודם שיסתם פני המת בעוד חימום צערו גדול .

ב' מקום הקריעה אמרו בכל מקום שנראה דהיינו בית הצואר לפניו אבל אם קרע לאחריו או בשולי הבגד או מן הצדדין לא יצא וי"א שיוצא אם קרע בשולי הבגד וכן נהגו להקל לקרוע בשולי הבגד כשקורעין על שאר מתים שאינן מתאבלין עליהם אבל על המתים שמתאבלין עליהם אינו יוצא בקריעה זו וצריך לקרוע בבית הצואר וכן נהגין .

ג' ושיעור קריעה טפח דכתיב ויחוק דוד כנגדו ויקרעם ואין אחיזה פחות מטפח . כמה דברים אמרי'ם וכתחלת קריעה אבל אם קרע כבר על מת אחר וכו' להוסיף באותה קריעה על מת אחר אם הוא אחר ז' לקריעה ראשונה שאם היה רוצה היה שוללו מני בהוספת כל שהוא דהקריעה ראשונה שעדינה קריעה עולה גם למת זה ואם הוא בתוך ז' צריך טפח שאין הראשונה עולה לו

יא אחד האיש ואחד האשה שוין לענין קריעה דהא אסמכוה אקרא אלא שבקריעה של אב ואם שצריכין לקרוע כל הנגדים האשה קורעת הרתתן תחלה ובהחזרתו לאחוריה וחורת וקורעת העליון כדי שלא תגלה את לבנה ויבאו האנשים העומדים שם לידי הרהור עבירה.

יב על כל המתים רצה מניח שפת הבגד שלימה וקורע מהשפה ולמטה ועל אביו ואמו צריך לקרוע כל השפה ויש אומרים אף על שאר מתים צריך לקרוע לשנים דכתיב ויחוק בבגדיו ויקרעם לשנים ממשמע שנאמר ויקרעם איני יודע שהן לשנים אלא שנראים קרועים כשנים והיינו שקורע השפה וכן נוהגין.

יג על כל המתים יכול לקרוע בפנים בחדר שלא בפני העם לפיכך גם כשקורע בחוץ יכול להכניס ידו תחת חלוקו וקורע בצניעה אבל על אביו ואמו אינו קורע אלא מבחוץ ובפני כל אדם.

יד על כל המתים רצה קורע ביד רצה קורע בכלי על אביו ואמו דוקא ביד שיש בו עגמת גפוש יותר על כל המתים אם בא להחליף בגדיו תוך שבעה מחליף ואינו קורע אותן הנגדים שמחליף ועל אביו ואמו אין מחליף בגדיו תוך שבעה קורע כל הנגדים שהוא מחליף ואינה מאחה לעול'כמו בפעם הראשון שיתבאר טעמא בסעיף הסמוך. על כל המתים מחזיר קרעו לאחוריו תוך שבעה ועל אביו ואמו אינו מחזירו לאחוריו תוך שבעה אלא קרעו לפניו כל שבעה.

טו על כל המתים שולל לאחר שבעה ומאחה לאחר שגשים דהוקש פרימה לפריעה מה פריעה שלשים כמו שיתבאר לקמן סימן שע"ה אף פרימה שלשים כלומר שאינו מתאחה פחות משלשים ואפילו פגע בו הרגל תוך שלשים יום לא יאחה עד אחר שלשים שאין הרגל מבטל דין קריעה

אף על גב דמבטל דין אבילות כמו שיתבאר דאבילות לחדו וקריעה לחדו ועל אביו ואמו שולל לאחר שלשים יום ואינו מאחה לעולם שכן כתוב גבי אלישע שקרא לאליהו אבי אבי רכב ישראל וגומר הרי דמהו לאביו שמע מינה דינו כאביו וכתיב ויקרעם לשנים קרעים שיהיו קרעים לעולם כדלעיל סעיף ח' והאשה שוללה לאלתר מפני כבודה וכו' שאסור לשלול כתב מורי מהר"ר משה איסרליס ז"ל אפילו לחבר ראש הקריעה על ידי מחט אסור ויש מקומות שנהגו להחמיר שלא לשלול תוך שלשים אפילו על שאר מתיו ושם גם כן אפי' ראש הקריעה אסור לחבר ע"י מחט ע"ב.

טז על כל המתים אם רצה חולץ כתף עד שנמצא זרועו עם חתיפו מנולין ואם רצה אינו חולץ ועל אביו ואמו חייב לחלוק כתף והולך כך לפני המטה חלוק כתף עד שיקבר ואם הבן אדם גדול ואין כבודו שילך חלוק כתף אין צריך לחלוק ובמדינות אלו אין נוהגין כלל בחליצת כתף ואפשר משום דחשיב לן זילות' רבה ואפי' לשפל ועני שבישראל וה"ל כמו אין כבודו שבימיהם נ"ל.

יז נשיא דומה לאב בחליצת כתף ולקרוע מבחוץ ולאחיו שכן כתיב גבי דוד ויחוק בבגדיו ויקרעם וגומר על שאלו ועל יונתן ועל עס ה' על שאלו זה נשיא ועל יונתן זה אב"ד וכולו לן הקורעים על חכם שמת כיון שהחזירו פניהם מאח' י המטה שולל לן ומאחין למחר ורובם שבאה שמועתו שולל בו ביום ומאחה למחר ועל נשיא ועל רבו מובהק שולל למחר ואינו מאחה לעולם על חכם חולץ מומין על אב בית דין משמאל ועל נשיא מכאן ומצאן ועל אביו ואמו ועל רבו מובהק רצה מכאן רצה מכאן ואם רצה חולץ שתיהן וכבר כתבתי שעכשיו אין נוהגין כלל בחליצת כתף. יח על כל המתים אם לא שמע שמועתו תוך שלשים יום שוב אינו קורע שאין אז חימום כל כך ומי שאין לו חלוק ונזדמן לו חלוק תוך שבעה קורע לאחר שבעה אינו קורע ועל אביו ואמו קורע והולך לעולם כל בגדיו דהא אפילו קרע על אביו אינו מאחה לעולם כשם שאם לא קרע עליו שצריך לקרוע כל אימת ששומע דודאי לעולם עת חימום הוא לו.

יט קרע קרע על אביו ואמו כשם שאסור לאחותו כך אסור להפוך צד ע"יון של בגד למטה ולאחותו ואפילו הלוקח אותו אסור לאחותו לפיכך אם בא למוכרו צריך להודיעו ואם מכרו לו סתם ולא הודיעו אסור לאחותו עד שידע שאינו מהקרעים שאינם מתאחים ואין להקשות כיון שאמרו שהמוכר צריך להודיעו למה אסור ללוקח לאחותו עד שידע שאינו מן הקרעים שאינם מתאחים והלא ביועו שמן המתאחים הוא זה כיון שמכרו לו סתם ולא הודיעו כדאמרנו לעיל לגבי אותו ואת בנו במוכר בהמה לחבירו בארבע פרקים בשנה דשאני הכא מפני שרגליה לרבר שזה מן הקרעים שאינם מתאחין שאלו היה מותר לאחותו לא היה מוכרו כשחזר מקרע שהרי הקרע פוחת פוחת כדמים לפיכך אסור על הלוקח לאחותו ולא סמכו על השתיקה של מוכר וא"ת אם כן שאסור לאחותו מן הסתם למה הצריכו להודיעו יש לו מר משום שמא יטעה לוקח כשעת המקח ויהיה בו אונאה ואסור למיכרו לגוי שודאי יאחזו.

ך הקורע מתוך המלל ימתוך השלל ומתוך הלוקט ומתוך המילומות לא יצא אבל מתוך אחיו אלכסנדרני דהיינו תפירה שהוא שוה לטעקה ובולטת מלמטה יצא.

כא קרע על מת אחד טפח שהוא שיעור קריעה ומת לו מת אחר תוך שבעה מרחיק שלשה אצבעות וקורע קרע אחר טפח ואם ירצה יכול לקרוע באותו קרע עצמו ולהוסיף עוד טפח לאחר שבעה מוסיף על הקרע הראשון כל שהוא מת לו מת שלישי אחר שבעה של שני מוסיף עליו כל שהוא וכן מוסיף והולך עד שבורו הגיע לטבור מרחיק שלשה אצבעו' וקורע נתמלא מלפניו מהזירו לאחוריו נתמלא מלמעלה הופכו למט' ויעשה בית צואר אחר ויקרעו נתמלא מכאן ומכאן אע"פ שיש לו חלוקי' הרבה נעשה זה כמו שאין לו חלוק שאינו קורע ואין צריך להחליף זה החלוק בחלוק אחר שלם לקרוע בו דאדרבה אין לך אבילו' גדול מזה שחולך בזה החלוק הקרוע מכל צדדיו ואף על פי שעל מת זה לא קרע.

כב אמרו לו מת אביו או אמו וקרע ואחר כך מת בנו או אחיו אם הוא תוך שבעה מרחיק שלשה אצבעות וקורע אבל בתוך הקרע הראשון אינו מוסיף אפילו ירצה להוסיף טפח שכיון שקרע תחלה זה הקרע על אביו אף על פי שמוסיף עכשיו טפח לא יהיה קרע של בנו או אחיו ניכר כי אמרו שהוא כמתחמם וקורע והולך על אביו שלפעמים אדם קורע והולך על אביו יותר מעד לבו ואם הוא לאחר שבעה יכול להוסיף עד בנו ואחיו בקרע של אביו מפה דחימום האב כבר הלך לו והתחתון מתאחה והעליון אינו מתאחה אמרו לו מת בנו או אחיו וקרע ואחר כך מת אביו או אמו בין תוך שבעה בין לאחר שבעה אינו מוסיף על הקריעה הראשונה אלא מרחיק שלשה אצבעות וקורע קריעה אחרת שאינו נכון לעשות עיקר הקריעה על אחרים ושל אביו ואמו טפלה להם.

כג כלל הדברים מי שמתו לו שני מתים משאר קרובות כאחד או שבאת לו שמועה משנים כאחד קורע קריעה אחת על שניהם דהא שניהם חימום אחד הם קרע ואחר כך מת לו מת אחר אם הוא תוך שבעה לראשון קרע בפני עצמו בין באותו קרע עצמו שמוסיף בו וקורע עוד טפח או מרחיק שלשה אצבעות וקורע שם טפח ואם הוא לאחר שבעה מוסיף על קרע הראשון כל שהוא מת אביו או אמו ואחד משאר קרוביו ביחד קורע תחלה על אביו או על אמו עד לבו ומרחיק ג' אצבעות וקורע טפח על מת האחר שאם יקרע על שניהם קרע אחד אפילו יקרע יותר מעד לבו עד שבורו לא יהיה ניכר שיקרע קריעה על האחד משאר קרוביו שאמרו מתוך רוב חימום על אביו או על אמו קרע הכל על אביו או על אמו מת אביו וקרע ואחר כך מת אחד משאר קרובות אם הוא תוך שבעה מרחיק שלשה אצבעות וקורע כמו שכתבנו טעמא לעיל בסעיף הסמוך ואם הוא לאחר שבעה מוסיף על הקרע הראשון והתחתון מתאחה והעליון אינו מתאחה מת אחד מהקרובים וקרע ואחר כך מת אביו או אמו בין בתוך שבעה בין לאחר שבעה מרחיק שלשה אצבעות וקורע עד שמגיע ללבו מתו אביו ואמו כאחד קורע קרע אחד על שניהם דחימום שניהם שוה.

כד וצריך לבוין דעתו בשעת קריעה לשם איזה מת הוא קורע דכתיב גבי קריעת דוד כשקרע על שאול ובניו על שאול ועל בנו כלומר שהיה מבין בקריעה אחת לשם שאול ובקריעה שנייה לשם בנו לפיכך בקריעה אם א"ל מת אביו וקרע ואח"כ נמצא שהוא בנו לא יצא ידי קריעה במה דברים אמורים שלא נודע לו שהוא בנו תוך כדי דבור אבל אם נודע לו תוך כדי דבור הוי' כאלו קרע לשמו ויצא ידוקא שאמרו לו בפירוש מת אביו או מת בנו אבל אם אמרו לו סתם מת לך מת והוא סבר שהוא אביו וקרע ואחר כך נמצא שהוא בנו יצא דהא סתמא קאמרו ליה והוא קרע על אותה אמירה דדאי היה דעתו בקריעה לשם המת מי שיהיה ואפילו לא נודע לו עד אחר כדי דבור יצא.

כה היה לו חולה ונתעלף וקרע עליו ואחר כך מת אס מת תוך כדי דבור של קריעה אין צריך קריעה אחרת ואם לאו צריך קריעה אחרת.

כו אמרו לו מת אביו וקרע ונהג קצת ימי אבילות ואחר כך באו ואמרו לו לא מת והפסיק אבילותו ואחר כך חזרו ואמרו לו כבר מת בפעם הראשון כמו שאמרו הראשונים יצא ידי קריעה שהרי ברין קרע בשעת חימום אבל אם אמרו לו שמת וקרע ולא מת כי עירי שקר היו ואחר כך מת אף על פי שלא נודע לו בנתיים שלא מת לא יצא ידי קריעה דהא בשעת קריעתו עדיין היה חי ולא היה חל עליו חובת קריעה כלל.

כז קטן שמת לו מת מקרעין לו מפני עגמת נפש האבילים כלומר כדי להרבות בהספד.

כח הקורע על מתו בשבת אף על פי שחלל שבת ידי קריעה יצא ואין להקשות מאי שנא מצה גזולה דאמרין בלבוש החור סימן תנ"ד סעיף ד' שאין יוצאין בה ידי חובת מצה משום דהוי מצה הבאה בעבירה הכי נמי הא הויא הקריעה בשבת מצה הבאה בעבירה דלא דמי דהתם גוף המצוה שהוא אכילת המצה היא עבירה שאוכל מצה שהוא גזולה ואינה שלו אבל הכא גוף החלוק אינו עבירה כלומר מעשה הקריעה בעלמא לבדה אינו המצוה אלא המצוה שיקרע חלוקו שהוא לבוש בו והחלוק אינו גזול ואף על פי שהמעשה שהוא עושה כה הוא עבירה לא מיקרי המצוה הבאה בעבירה כי היכי דהמוציא מצה מרשות היחיד לרשות הרבים אע"פ ששכר

הלכות אונן והספר

שמתו מי שמתו נוטל לפניו בשבת או ביום דיני האונן וכו' סעיפים.

א מי שמת לו מת שהוא חייב להתאבל עליו לא יתנה בפניו קלות ראש כרי שלא יאמרו על המת אדם קל היה ולכן אין זה טרוד בקבורתו ואינו חושש במיתתו והל' גנאי גדול לשת ובכלל לו ענ לרש הוא שאין לך לועג לרש גדול מזה אלא יתראה לכל שהוא נטרד ונכה על מיתתו ונגם שהוא טרוד ומתעסק בקבורתו לפיכך אמרו קודם קבורה לא יאכל בבית שתאצ' בו משום לזכ' לרש אלא אוכל בבית אחר אוכל בבית חבירו אין בית לחבירו עושה לו מחיצה ואוכל הרה' בבית אחר' מזה מחיצה כל הרה' גנון מחיצה של סדין וסימן לר'ר והכרלה הפורכות לגם ובפלר שתחא בענין שלא יהא ניטל ברוח מצוי' פנון שתוקע' שול' הסדין בארץ' בענין שאינו ניטל ברוח אין לו דבר לעשות מחיצה מחזיר פניו ואוכל ובין כך ובין כך ואפילו הוא בעיר אחרת שאינו מתעסק בקבורתו אינו מיסב ואוכל ררך קביעות אלא כדרך המורדים שאין לגם פניו ומחשבת על עסקיהם כך הוא מרא' שאין לבו פנוי ומחשב על צרכיו משום כבודו ואינו אוכל בשר ולא שותה יין ואינו מברך המוציא ולא ברכת המזון כיון שטרוד במחשבת צרכי קבורה רה'י ליה מצוה והעוסק במצוה פטור מן המצוה ואפילו אחרים אין מברכין עליו ולא מזמין עליו ואפילו אם אוכל עם אחרים שמכרכין לא יענה אחריהם אמן ופטור מכל מצות האמורות בתורה ואפילו אם הוא אינו צריך לעסוק בצרכי המת כגון שיש לו אחרים שעוסקין בשבילו ליוזר בכל זה שאין הכל יודעין שיש לו עוסקין אחרים ויודעים שות קרובו ויהיה גנאי למת אם יראו שלא יהא נזהר ויאמר אינו חושש במיתתו שאדם קל היה שאפילו אם ירצה להחמיר על עצמו לברך או לענות אמן אחר המברכים אינו רשא' וע"ל בלבוש התכלת ס' ע"א סעיף א' ובשבת ובי"ט שהכל יודעים שאינו טרוד בקבורתו שהרי אין קוברין אותו כו' ביום אם ירצ' אוכל בשר ושתה יין ומברך וחייב בכל המצות חוץ מבתשמיש המטה' שאסור גם כאלל כמו שכתבנו ומותר לילך לבית הכנסת בשבת שאף בחול אין בו איסור דק משום שאסור להתפלל בחול גנאי שלא ללכת ג' לבית הכנסת דמה יעשה שט' אבל בשבת שמוזר להתפלל ילך לבית הכנסת ואם צריך להחשיך על התחום כדי לעסוק בצרכי המת הל' עליו אנינות ליאסר בכלל משעה שמתחיל ללכת כדי להחשיך על התחום אם רוצה לקבורו ביום טוב ראשון על ידי עממין אסור בביתן שאף על פי שעממין יקברוהו מכל מקום כיון שהוא צריך להמציא לו צרכיו כגון ארון ותכריכין ה"ל בשאר אונן שאסור בכלל וכו' ביום טוב שני שהוא בעצמו יכול לקבורו שחלו עליו כל דיני אנינות יש אומרים דתלמיד על רבו מובהק חייב להתעסק בכל צרכיו ואסור לאכול בשר ולשתות יין כל זמן שמתל לפניו :

ב מי שמת לו מת בשבת יאכל במוצאי שבת בלא הברלה ולא יתפלל לא ערבית וגם בבוקר לא יתפלל שחיות קודם קבורה ולאחר קבורה יתפללתפלת שחרית אלא עבר זמנה אוכל אין צריך להתפלל שתיים אחד בעד תשלומין של ערבית דאמול שכבר עבר זמנה ולא דמי לשבת ולא התפלל ערבית שמתפלל שחרית שתיים כיון שבליילה לא היה חייב להתפלל אינו צריך להשלים ולענין הברלה יבריל אחר שקבר המת דלא דמי לתפלה שאין זמנה אלא בערב ומה שאמרו ששם שכת' ולא התפלל ערבית שמתפלל שחרית שתיים אינו אלא בתורת תשלומין החוב שהיה חייב בלילה אבל חייב התפלה כב' עבר לפיכך אם לא היה חייב בלילה אינו צריך לשלם למחר אבל ההברלה לא משום תשלומין נגוע בה אלא החוב הראשון של ההברלה מן הקדושה מושך אחר השבת כל שלשה ימים דבתר שבת' מיקרו כמו שכתבנו בלבוש החור ס' רצ"ט סעיף ה' לפיכך כל שלא הבריל במ"ש חייב להבריל בכל השלש' ימים שאח' השבת כל אימתי שיכול נראה לו .

ג מקום שנהגין שכתפני' מיוחדים להוציא המת ולאחר שמתעסקין הקרובים בצרכי הקבורה מוסרים אותו לבתפני' והם יקברוהו משמטרוהו להם מותר' הקרובים בבשר ויין אפי' קודם שהציאוהו מן הבית ששוב אינו מוטל עליהם .

ד מי שמת בתפיסה ולא נתנו המושל לקבורו לא קרינן ביה מי שמתו מוטל לפניו ולא חל על הקרובים דין אנינות שהרי אינם טרודים בצרכי קבורה מ"מ כל זמן שלא נתיאשו מלקבורו אלא משתדלין ומצפני' לישעת השם שיערה ממרום רוח המושל לתור לקבורו ברמים מועטים דאלו ברמים מרובים אסור לפחות משום תקון העולם וגם אבילות לא חל עליהם כיון שלא נתיאשו מלקבורו וכן אם קרובו המת בתפיסה אין אנינות חל עליהם מטעם זה וכן מי שנהרג בדרך או גררתי היה או שטפון נהר ולא נתיאשו מלקבורו אין על הקרובים לא דין אנינות ולא דין אבילות ומנינם לו שבעה ושלשים מיום שניאשו מלקבורו .

שעבר עבירה יוצא בה ידי חובתו בפסח לפי שהיא עצמה אינו עבירה אלא נעשה בה מעשה עבירה הבא נמי לא שגא . וממה שאמרנו בקורע בשבת שיצא שמעיון ממילא שהקורע בחלוק הגזול לא יצא ידי קריעה דלאו בקריעה תליא מילתא אלא בחלוק .

ל קפן דקם לן בגויה שכלו חדשו כגון שבעל ופירש אפילו מת בתוך שלשים יום קורע ומתאבל עליו דבר קיימא הוא אבל היכא דלא קים לן בגויה שכלו לו חדשו רה'י ספק נפל ומת בתוך שלשים יום או אפילו ביום שלשים אין קורעין עליו הקריעה דרבנן וקרא אסמכתא בעלמא וספיקא דרבנן לקולא .

לא אין קורעין ביום טוב אפילו ביום טוב של גלויות אפילו קרובים של מת דלענין קריעה לא שחי' יום טוב בחול לגבי מת אבל בחול המועד קורעין על כל אחד כפי מה שהוא אם עומד בשעת יציאת נשמה או אם הוא אדם בשר או חכם על כל אחד כרינו כמו שנתבאר ויש מפרשים שנהגין שאין לקרוע במועד רק על אביו ואמו ועל שאר פתים קרועים לאחר המועד ובמקום שאין מנהג יש לקרוע על כולם .

לב השומע שמועה קרובה כרגל בחול המועד קורע דיום שמוע' יום חימום הוא ביום הקבורה לפיכך אפי' אם תהיה רחוקה אחר הרגל ולא יצטרך לישב עליה שבעה ושלשי' אחר הרגל קורע עליה כרגל בוי' שמועה דיום חימום הוא וחר'י היא ראוי לשבעה ושלשים אלא שהרגל הפסיקו מן האבילות ואינו מפסיק הקריעה .

לג ההולך כנגד קרוע לפני המת שמראה עצמו שקרוע ולא קריעה הרי זו גזול את החיים ואת המתים שמרמה את הכל .

לד האומר לחבירו השאילני חלוקך שאבקר את אבא שהוא חולה ומצאו שהוא מת קורע ומאחו ומחזיר לו חלוקי ומשלם לו דמי קרעו שניון שגלה לו שילך לבקר את אביו ודאי זה אדעתא זה השאילו לו שאם ימצאנו מת יהא לו רשות לקרועו כדי שלא יתבייש לומר שאין החלוק שלו ובלבד שיאחזנו וישלם לו דמי קרעו ואם לא הודיעו הרי זה לא יגע בו .

לה המשאיל לחבירו חלוק לילך בו לבית האבל אינו רשא' ליטול ממנו עד שיעברו ימי האבל וע"ל בלבוש ע"ש ס' שס"א סעיף ב' .

לו קורעין על שמועות רעות כגון שנקצו רוב הציבור למלחמה ושמעו שנגנפו לפני אויביהם שלן כתיב ויחוק דור בבגדיו ויקרעם על שאול ונזמר ועל עם ה' כי נפלו בחרב ואפילו לא נהרגו אלא המיעוט מהם וה"ה אם הלכו כשבי רשבי קשה מחרב :

לז השומע ברכת השם חייב לקרוע דכתב ויבא אליקום בן חלקיה ישכנא הסופר ויואח בן אסף המזכיר אל חזקה קרועי בגדים על דברי רב שקא פירש על גידופין ששמעו מפי רב שקא דכתובי' אשר שלחו מלך אשור לחרף אליקום חי לפיכך אפילו שמע ברכת הכניי חייב לקרוע ואם אמר בלשון לעז הוי ככניי וחייב לקרוע והוא ששמעו מפי ישראל דרב שקא ישראל משומד היה אבל השומע מפי הגוי אינו חייב לקרוע שאם אהא אומר בן נתמלא כל הבגד כולו קרעים שהרי הם מחרפין ומגדפין בכל יום והשומע מפי המשומד יש אומרים דבזמן הזה אינו חייב לקרוע אף על גב דרב שקא ישראל משומד היה בזמנם לא הו' שכיחי משומדים אבל בזמן הזה נפיש משומדים ופקרי' טפי ואם אהא מחייב לקרוע נתמלא כל הבגד כולו קרעים כמו בגוים וזתר והשומע מהעניים האיד' בירך פלוגי חייב גם כן לקרוע והערים אינם צריכים לקרוע פעם אחרת אע"פ שכתבשו גם הם שומעים מפי עצמם ברכת השם פטורים שכבר קרעו בפעם הראשון שכן כתיב ויהי כשמוע המלך חזקה וקרע את בגדיו פירש כששמע מפייהם שהגידו לו דברי רב שקא שחרף וגדף קרע הוא את בגדיו והם לא קרעו הרואה ספר תורה שגשרף או תפילין או אפילו מגילה אחת מהנביאים או מ"כתובים קורע שתי' קריעות אחד על הגזיל ואחד על הכתב' דשניהם נתקדשו כשם דכתיב בירמיה ויהי כקרא יהודי שלש דלתות וארבע פתיושו ג' או ד' פסוקים ויקרעם ויתער הסופר וישליכה על האש ונזמר ובכתיב זלא פחז ולא קרעו בגדיהם מכלל דהוה להו לקרוע על ששרפם ויחוקים וכתיב אחריו שרף המלך את המגילה ואת הדברים המגילה זה הגזיל והדברים זה הכתב' ודוקא ששרפ' אית' בורע שאינו יכול לצלל וכמעשה שהיה בניחוקים ששרף קינת איכה שכתב ירמיה בורע שהיה מלך .

ה' אע"פ דמדינא היה מסתבר לומר שכל מה שאסור באבל היה לנו לאסור באונן מק"ו דאבילות בשר ושתיית יין שמוותר באבל ואסור באונן מ"מ כל מה שהיה מביא עקוב בעסק צרכי הקבורה לא אסרו באונן אף על פי שהוא אסור באבל לפיכך אמרו כל זמן שלא נקבר המת אינו חולץ המגעל ולא הסביל ואינו חייב בעטיפת הראש ואינו אסור לצאת חוץ מפתח ביתו שדברים אלו מעכבי' בהמציא עסקי המת אבל כל שאר דברים האסורים באבל כ"ש שאסורין באונן שאיבולו גדול מאד יותר מלאחר הקבורה ואחר שסמרו לכתפי' אף על פי שעדיין לא הציאוהו מן הבית הרי הוא ממש כאבל שמוותר בכשרי' ויין ואסור בכל שאר הדברים שאכל אסור בהן וי' ו' המסמך את המת אפילו שאינו מתו פטור מק"ש ומכל מצות האמורות בתורה דעוסק במצוה הוא ופטור משאר המצות ואם היו שנים זה משמך וזה קורא .

שמב מי שהבין צרכי חופתו ומת לו מת שחייב עליו אבילות וכו' סעיף אחר .

א לקמן בסיומן שצ"ח יתבאר בע"ה אבילות אי דאורייתא אי דרבנן אבל אמרו חז"ל בין למ"ד דרבנן בין למ"ד דאורייתא מי שהבין כל צרכי חופתו שאפה פתו ומטבח טבחו ומזון יינו ומת אביו של חתן והוא במקום שאינו מצוי למכור מה שהבין ואם תדחה החופה יפסיד מה שהבין או שמתה אמה של הכלה והכינה תמרוקי נשים וקישוטין שאינם מתקיימין' ואם תדח' החופה יפסידו אלו תמרוקין והקישוטין כיצד יעשו וכיניסו את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ויעשו את הסעודה כמנהגם כדי שלא יפסד מה שהבינו ובעל בעילת מצוה ופירש ואחר כך קיבצו את המת ונוהג דיני אבל' כמו שיתבאר שאם יקברו את המת קודם יחול האבילות על האבל כבתיבת הגולג' ושוב לא יוכל לכנס עד שיעבור האבל ויפסד כל מה שהבינו ואף על גב דהשתא הוא איגון וכבר אסרנו דאונן אסור בכל מה שהאבל אסור בו כיון שמכניסין את המת לחדר ואין מתעסקין בצרכי קבורתו גם אגינו' אינו חל עד שיכנס ויבעל בעילת מצוה ואי יתעסקו בצרכי קבורתו ויחול אגנות ואבילות כדנים מיהו גם אחר שיקברוהו הואיל וכבר הכניס לחופה חלתו עליו דיני חופה דהיי' לדידה כרגל והי' לדידה כמו שפגע בו אבילות בתוך ימי הרגל שיתבאר לפנינו בע"ה לפיכך נוהג שבעת ימי המשתה ואפילו למ"ד אבילות יום ראשון דאורייתא טעמא דנוהג ימי משתה ברישא הוי משום דב"ד מתנין לעקר דבר מן התורה כשכב ואל תעשה ולפי זה אינו ראוי להתעסק בדברים של שמחה כל אותו היום אלא שאינו חייב לעשות מעשה אבילות והיינו שכב ואל תעשה ביום ראשון אבל אחר כך מותר בכל דבר חוץ מתשמיש ואחר כלות ז' ימי המשתה נוהג ז' דברים שכצנעה שאסור פתשמיש המטה כמו ברגל הלכך כל ז' ימי המשתה וז' ימי האבל אין מניחין אותו להתייחד שמה יתקוף עליו יצור ויבא עליה באסור אף על גב דשאר אבל מותר להתייחד עם אשתו ולא חיישינן שאני הבא שאשה חרשה היא לו ולא בא עליה אלא פעם אחר חיישינן שמה יתקוף עליה יצירה לפיכך צריכין שימור ז' כל ימי המשתה וז' ימי האבל ומה הוא השימור הוא ישן בין האגשים והיא ישנה בין הנשים וי"א שגם ביום אסורה להתייחד עמו כמו בלילה אלא שנתקלין ואומרים שבין ביום בין בלילה אינו צריכין לשתי שמורות הוא והיא אלא אחד מהן סגי או הוא אינו האגשים או היא בין הנשים ואם אינו ישנים בחדר אחד אינו צריכין שימור כלל וי"א דבלילה צריכין שתי שמורות וביום מותר להתייחד עמה בלא שמירה כלל והמנהג ליקח בלילה קטן אצל החתן וקטנה אצל הכלה וביום אין מחדרין בלא קטן או קטנה ולענין שלשי' אינו מונה אלא מו' ימי אבילות ואינו דומה לקובר מתו ברגל שהרגל עולה למנין שלשים אע"פ שאינו מונה ז' אלא לאחר הרגל דהתם נוהג מצות שלשים ברגל כגון גיהוץ ותספורת אבל הבא כל שבעת ימי החופה מותרין כגיהוץ ותספורת משום דהתן דומה למולך ובתיבת אביו כיפיו תחונה עיניך הלכך לא סלקי כלל , וכל זה דוקא במת אביו של חתן או אמה של כלה שדרך אב של חתן לפרוח בצרכי החתן ואם הכלה הייתה לפרוח בצרכי הכלה וגם דוקא במקום שאין מצוי למכור מה שהבינו ויבא לידי הפסד לכך היתירו כל זה כמט שאסרנו אבל אם אין לו פסידא כגון שהוא במקום שמצוי למכור מה שהבינו או אפילו במקום שאינו מצוי למכור שיש לחדש לפסידה וסתה אמו של חתן או אביה של כלה או אחר משאר קרובים שנשאר מי שיכין להם פעם אחרת לא היתירו לרחות את האבילות אלא קובר אות' מיד ונוהג ז' ימי אבילות בכל דיניהם ואחר כך מכניסין את החתן ואת הכלה לחופה מיד אפילו תוך שלשי' ונוהג שפעת ימי המשתה ככל דיניהם ואין צריך לגרוע שום דבר מחמת השלשים דהיינו וכבר התחילו להבין הכל לא הטרחרו יותר אפילו במתים אחרים .

שמג

מצות הלויית המת וכו' ב' סעיפים .

וסייעו בצרכי קבורתו וכל הרואה מת ואינו מלווה עד שיהא לו כל צרכו בר נידוי הוא ואם יש חבורות בעיר שנוהגות שכל אחת מתעסק' במתים ביומה כל אחת מותרת ביום שאינו יומה . כד"א שלא בשעת הוצאתו אבל בשעת הוצאתו הכל בסליו כמ"ש לקמן , ב' אין שואלין של' זה לזה כשהמת בעיר שאינו עת שלום בר"א בכפר קטן' שהכל צריכין להתעסק עמו אבל בעיר גדולה שואלין שאין הכל משגיחין על המת מ"מ בבית הקבר' לא ישאלו בשלום זה לזה כשיש שם מת וכשאין שם מת שואלין ברחוק ד' אמות מן הקברים .

שמד

חיוב ההספר וגודל שכרו וביצד מספדין ועל מי מספדין וכו' ד' סעיפים .

א מצוה גדולה להספיד על המת כראוי וכל המוריד דמעות על אדם כשר הקב"ה סופרן ומניחן בבית גניו שנאמר נודי ספרת אתה שימה דמעת' וגו' וכל המתעצל בהספרו של אדם כשר אינו מאריך ימים מדה כנגד מדה וראוי לקברו בחיו שנ' ויקברו אותו כגבול נחלתו בתמנת סרח אשר בהר אפרים מצפון להר געש מלמד שגעש עליהם ההר לקברים ומצותו שירים קולו שכבן כתוב האנק דום וארז'ל מכאן שהוא צריך לצווח על המתים כלומר לומר עליו דברים המשברים את הלב כדי להרבות בכבייה ולהוכיח שכתו ואסור להפליג בשכחו יותר מראי מפני שהוא לו למזכרת עון למת שיאסרו עליו לא זו שזה לא היה בו אלא אפילו עין כך וכך עשה ומתוך כך יבאו לספר כגנותו להוכיח חטאיו אלא מוכיחים מרו' טובות שהיו בו כאמת ומוסיף בהן קצת רק שלא יפליג ואם לא הי' בו מדות טובות כלל לא יוכיח עליו כלום והכח וחסיד מזכיר' להם חכמתם וחסידותם וכל המזכיר על מי שלא היה בו כלל או שמיסוף להפליג יותר מראי על מה שהיה בו גורם רעה לעצמו ולמת שיהיה מדת הדין מתוח כנגד שניהם כי דובר שקרים לא יכון .

ב כשם שמספדין על האנשים כך מספדין על הגשמים כראוי להן ונספדו אפילו בין האנשים והחכמים .

ג במקום שרגלין להשכיר מקוננות להספיד חייב להשכיר במקוננות להספיד על אשתו ואם לא רצה הבעל להשכיר בא אביה או קרובה ומשכירין ומוציאים-ממנו בעל כרחו .

ד קצן כן כמה שנים יהיה שמשפדין עליו עשירים בני ששה שאו הם חביבים על אבותיהם ויש להם ענמת נפש במיתתם ועניים בני חמשה מפני שהעני מצטער על בנו יותר מן העשיר שאין לו שמחה אחרת ובני זקנים כבני עניים שגם הבנים חביבין על הקנים אפילו הם עשירים וצידוק הדין אומרים עליו כשיהיה בן י"ב חדש שמוציאין אותו באשה בללקן ס"ו ש"ג סעיף ה' .

ה בני עשירים ובני חכמי' מוסיפין קצת על שבת מעשיתם משום כבוד אבותם .

ו תינוק שירדע לישא וליתן מספדין אותו במעשה עצמו ואם אין לו מעשים מספדין אותו במעשה אבותיו ואם אין להם מעשים מספדין אותו במעשה קרוביו .

ז הכלה מספדין אותה בין במעשה אביה בין במעשה בעלה שעולה עמו ואינה יורדת .

ח תינוק האחותך מן הכספן והמסרס והגפלים בן ח' חי וכן ט' מת והגיים והעכרים אין מתעסקין עמהם להספד וללוות אבל צרכי מטה וקבורה מתעסק' עמהם .

ט יורשים שאינם רוצים לפרוע שכר הספד מורשים מוציאים מהם בעל כרחם והספד יקרא דשכבא הוא ואין סח ביד הורשים למנוע כבודו .

י ומטעם זה הספד יקרא דשכבא הוא מי שמצוה שלא יספורוהו שומעין לו שהוא יכול למחול על כבודו אבל אם צוה שלא לנהוג עליו גזירת שבעה ושלשים אין שומעין לו דאלו מצות דרבנן הם ולא כל כמיניה לבטלם מקרוביו דלאו כדיריה תליא מילתא . יא' איסור תלישת שער על סת או שריטה נתבאר לעיל בסיומן ק"פ ע"ש .

יב העם העוסקין בהספד כל זמן שהמת מוטל לפניהם גשמיטין אחר אחד וקורין את שמע ומתפללין אין המת מוטל לפניהם הן יושבין וקורין והאונן יושב ודומם הן עומדין ומתפללין והוא מצדי' עליו את הדין ואומר לוי רצון מלפניך ה' אלקי שתגדור פרוצותינו ופרצות עמך בות ישראל ברחמים .

יג ודוקא בהספד שקודם הקבורה אמרו שנשמטין אחד אחד וקורין ומתפללין ואין מספיקין ההספד אבל לאחר הקבורה מספיקין ההספד בין לק"ש בין לתפלה לקרות ולהתפלל יחד ועיין לעיל בלבוש התכלת סימן ע"ב .

יד אין עושין שני הספדין בעיר אחת אלא אם כן יש שם רוב עם שיחלקו לשנים ויהיה בכלל הספד עם כדי צרכו .

טו אין עושין ב' הספדין בעיר אחת אא"כ יש שם כדי לספר שכחו של זה ושכחו של זה .

א מת בעיר אסור חז"ל ילאאכה על כל בני העיר כדי שהכל יעסקו

לבוש

הלכות קבורה

עטרת זהב

מן מתיר לרבר בפני המת בליני ציני קבורתו והספרו והאך צריכין להתעסק עמו וכל שאר דברי תורה אסור לרבר בפני משום לועג ליש הרף עושהו כלומר שאלו וכויו יו ש' לו בזה שאנו עוסקין בתורה והוא אינו יכול אבל במילי דעלמא לית לן בה דלית בה משום לועג לרש :

יח ופסוקים ורשאות שאומרים לכבוד המת לומר אפי' בתוך ארבע אמות של מת ואפילו בבית הקברות שאין זה לועג לרש לכל המתים כיון שעושין לכבוד זה המת נחא לכולהו :

יח מדרגות מדרגות עשו חכמים ז"ל בענין ההספדות כפי שיספרו לכל אחד לפי כבודו ומדרגתו לפיכך אמרו חכמים חכ' שמי' בית מדרשו בטל שלא יתעצלו בהספרו וסופדין אותו כל ז' אבל שאר מדרשות עוסקין בתורה אפילו בשעת ההספד של בית מדרשו של חכם ואחר ההספר אין תלמידיו מתקבצין בבית מדרשו אלא מתחברים שנים ושנים ולומדים בבתיהם לומר שאין להם רב שילמדו ממנו ויהיה להם ענמת נפש להתאבל עליו אב בית דין שמת כל פדרשות שבעיר בטלין ומבטלין תלמוד תורה כל ז' כדי שיהיו כולן פנויים ומתעסקין בהספרו והרגילם להתפלל בבית הכנסת משנים את מקומותיהם בקר וערב כשנכנסין שם להתפלל , נשיא שמת כל כתי מדרשות שבכל מקום בטלין כדי שיהא להם פנאי להספירו ומספדין אותו בכל מקום כל שבעה ואחר ההספר אין נכנסים לבית המדרש אלא מתחברים שנים ושנים ולומדין בבתיהם , וכל בני העיר מתפללין בבית האבל בין בחול בין בשבת חוץ מקריאת התורה בשבת ובשני ובחמישי שקורין כב"ה ולא יטפלו בשוק אלא וישיבי' משפחות משפחות ורוים כל היום ,

יט מספדין תלמידי חכמים וגנותיהם כב"ה ובית המדרש אבל לא שאר העם ,

כ חכם ואלוף וגאון מכניסין אותו לב"ה ומניחין המטה במקום שהיה דורש וסופרים אותו שם וכשמציין המטה סופדין אותו ער בית הקברות ובוים הז' עולין לבית הקברות ומבקרין אותו וכן ביום ל' ובסוף י"ב חדש מבקרין אותו ומשכיבין אותו ,

שמה דיני המאבד עצמו לדעת ומנוה' וההיגו בית דין והפורשין מן הציבור וכו' ח' סעי'

א המאבד עצמו לדעת עבירה גדולה היא ועונשו גדול מאד כדכתיב ואת למכם לנפשותיכם אדרוש וגומ' והרי הוא חטא בגופו לפיכך אר"ל כל המאבד עצמו לדעת אין מתעסקין עמו לכל דבר ואין מתאבלין עליו ואין מספדין אותו ולא קורעין ולא חולצין שכל אלו הם לכבודו ולכבודו אין עושין כלום שהוא רשע אבל עומדין עליו בשורה ואומרים עליו ברכת אבלים שדברים אלו עושין משום כבוד החיים וכל דבר שרוא משום כבוד החיים עושין ,

ב איזה מאבד עצמו לדעת לא שעלה באילן ונפל ומת דאיכא למימר שמא נאנס ונפל אלא שאומר ראו שאני עולה באילן או לגג וראונו שעל' מיד דרך בעם או שהי' מצר' ונפל ומת הז' בחוק שאבד עצמו לדעת שכיון שאמר חזקה עשה לדעת אבל אם ראוהו חנוק תלוי באילן ומושלך על גבי סייפו או בכלל מאבד עצמו לדעת שמא אנוס היה ולא סיבב מיתתו והז' בחוקת כל המתים מתעסקין עמו ואין מונעין ממנו דבר , וכן מי שנגב או גזל וע"כ כן נהרג בדין מלכו' אין זה מאבד עצמו לדעת שהוא חושב להמלט ומתאבלים עליו ,

ג קטן המאבד עצמו לדעת חשוב כשלא לדעת דהא לאו בן דעת הוא וכן גדול המאבד עצמו לדעת והוא אנוס כשאלו המרג שראה שהיה מופקר לכל הזוגע בו להורגו וקדם והרג עצמו אין זה ככלל מאבד עצמו לדעת המיעוט התורה שאמרה ואך את למכם וגו' למעוטי כגון שאול שאינו בכלל לנפשות כס אדרוש לפיכך אין מונעין ממנו כל דבר וכן מצינו בשאול שנענשו על שלא הספידוהו בדכתיב ויאמר ה' על שאול ועל בית הרמים על שאול שלא נספד כחלכה ,

ד מנוהה שמת דינו כמאבד עצמו לדעת אין קורעין ולא חולצין ולא מספדין עליו ולא עיד אלא שמכיון אותו וסוקלין ארוננו דהיינו שמיניחין אבן על ארוננו כמו שנתבאר לעיל והני מילי באפקרד' שעובר על דברי תורה אבל בממונא כיון שמת פטור מגזירתם ואין מניחין אבן על ארוננו ומספדין אותו בראוי ,

ה כל הפורשים מדרכי ציבור והם אנשים הפורקין עול מצות מעל צוארם ואינם נכללים בכלל ישראל בעשיות מצו' וכבוד המועד' ובישיבות בתי כנסיות ובתי המדרשו' אלא הם כבני חורין לעצמן כשאר אמות וכן המזמרים והמוסרים כל אלו שונאי ה' וכתוב הלא מנשאתי ה' אשנא לפיכך אין אוני' ואין מתאבלים עליהם אלא אחיהם ושארי קרובים לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ואוכלין ושותין ושמהים על שאברו שונאיו של מקום וכתוב באבד רשעים דינה והפורש מן הציבור שלא רצה לישא במסים וארוננו' מתאבלין עליו אבל אין שאר בני העיר צריכין לבטל מלאכתן בשבילו כדי לעסיק עמו ,

ו קטן בן שנה או שנתיים שהמיר עם אמו ומת אין מתאבלין עליו וע"ל סי' שג' , ומצינו חר גברא רבה שהתאבל על בנו שהמיר

מתיר לרבר בפני המת בליני ציני קבורתו והספרו והאך צריכין להתעסק עמו וכל שאר דברי תורה אסור לרבר בפני משום לועג ליש הרף עושהו כלומר שאלו וכויו יו ש' לו בזה שאנו עוסקין בתורה והוא אינו יכול אבל במילי דעלמא לית לן בה דלית בה משום לועג לרש :

יח ופסוקים ורשאות שאומרים לכבוד המת לומר אפי' בתוך ארבע אמות של מת ואפילו בבית הקברות שאין זה לועג לרש לכל המתים כיון שעושין לכבוד זה המת נחא לכולהו :

יח מדרגות מדרגות עשו חכמים ז"ל בענין ההספדות כפי שיספרו לכל אחד לפי כבודו ומדרגתו לפיכך אמרו חכמים חכ' שמי' בית מדרשו בטל שלא יתעצלו בהספרו וסופדין אותו כל ז' אבל שאר מדרשות עוסקין בתורה אפילו בשעת ההספד של בית מדרשו של חכם ואחר ההספר אין תלמידיו מתקבצין בבית מדרשו אלא מתחברים שנים ושנים ולומדים בבתיהם לומר שאין להם רב שילמדו ממנו ויהיה להם ענמת נפש להתאבל עליו אב בית דין שמת כל פדרשות שבעיר בטלין ומבטלין תלמוד תורה כל ז' כדי שיהיו כולן פנויים ומתעסקין בהספרו והרגילם להתפלל בבית הכנסת משנים את מקומותיהם בקר וערב כשנכנסין שם להתפלל , נשיא שמת כל כתי מדרשות שבכל מקום בטלין כדי שיהא להם פנאי להספירו ומספדין אותו בכל מקום כל שבעה ואחר ההספר אין נכנסים לבית המדרש אלא מתחברים שנים ושנים ולומדין בבתיהם , וכל בני העיר מתפללין בבית האבל בין בחול בין בשבת חוץ מקריאת התורה בשבת ובשני ובחמישי שקורין כב"ה ולא יטפלו בשוק אלא וישיבי' משפחות משפחות ורוים כל היום ,

יט מספדין תלמידי חכמים וגנותיהם כב"ה ובית המדרש אבל לא שאר העם ,

כ חכם ואלוף וגאון מכניסין אותו לב"ה ומניחין המטה במקום שהיה דורש וסופרים אותו שם וכשמציין המטה סופדין אותו ער בית הקברות ובוים הז' עולין לבית הקברות ומבקרין אותו וכן ביום ל' ובסוף י"ב חדש מבקרין אותו ומשכיבין אותו ,

שמה דיני המאבד עצמו לדעת ומנוה' וההיגו בית דין והפורשין מן הציבור וכו' ח' סעי'

א המאבד עצמו לדעת עבירה גדולה היא ועונשו גדול מאד כדכתיב ואת למכם לנפשותיכם אדרוש וגומ' והרי הוא חטא בגופו לפיכך אר"ל כל המאבד עצמו לדעת אין מתעסקין עמו לכל דבר ואין מתאבלין עליו ואין מספדין אותו ולא קורעין ולא חולצין שכל אלו הם לכבודו ולכבודו אין עושין כלום שהוא רשע אבל עומדין עליו בשורה ואומרים עליו ברכת אבלים שדברים אלו עושין משום כבוד החיים וכל דבר שרוא משום כבוד החיים עושין ,

ב איזה מאבד עצמו לדעת לא שעלה באילן ונפל ומת דאיכא למימר שמא נאנס ונפל אלא שאומר ראו שאני עולה באילן או לגג וראונו שעל' מיד דרך בעם או שהי' מצר' ונפל ומת הז' בחוק שאבד עצמו לדעת שכיון שאמר חזקה עשה לדעת אבל אם ראוהו חנוק תלוי באילן ומושלך על גבי סייפו או בכלל מאבד עצמו לדעת שמא אנוס היה ולא סיבב מיתתו והז' בחוקת כל המתים מתעסקין עמו ואין מונעין ממנו דבר , וכן מי שנגב או גזל וע"כ כן נהרג בדין מלכו' אין זה מאבד עצמו לדעת שהוא חושב להמלט ומתאבלים עליו ,

ג קטן המאבד עצמו לדעת חשוב כשלא לדעת דהא לאו בן דעת הוא וכן גדול המאבד עצמו לדעת והוא אנוס כשאלו המרג שראה שהיה מופקר לכל הזוגע בו להורגו וקדם והרג עצמו אין זה ככלל מאבד עצמו לדעת המיעוט התורה שאמרה ואך את למכם וגו' למעוטי כגון שאול שאינו בכלל לנפשות כס אדרוש לפיכך אין מונעין ממנו כל דבר וכן מצינו בשאול שנענשו על שלא הספידוהו בדכתיב ויאמר ה' על שאול ועל בית הרמים על שאול שלא נספד כחלכה ,

ד מנוהה שמת דינו כמאבד עצמו לדעת אין קורעין ולא חולצין ולא מספדין עליו ולא עיד אלא שמכיון אותו וסוקלין ארוננו דהיינו שמיניחין אבן על ארוננו כמו שנתבאר לעיל והני מילי באפקרד' שעובר על דברי תורה אבל בממונא כיון שמת פטור מגזירתם ואין מניחין אבן על ארוננו ומספדין אותו בראוי ,

ה כל הפורשים מדרכי ציבור והם אנשים הפורקין עול מצות מעל צוארם ואינם נכללים בכלל ישראל בעשיות מצו' וכבוד המועד' ובישיבות בתי כנסיות ובתי המדרשו' אלא הם כבני חורין לעצמן כשאר אמות וכן המזמרים והמוסרים כל אלו שונאי ה' וכתוב הלא מנשאתי ה' אשנא לפיכך אין אוני' ואין מתאבלים עליהם אלא אחיהם ושארי קרובים לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ואוכלין ושותין ושמהים על שאברו שונאיו של מקום וכתוב באבד רשעים דינה והפורש מן הציבור שלא רצה לישא במסים וארוננו' מתאבלין עליו אבל אין שאר בני העיר צריכין לבטל מלאכתן בשבילו כדי לעסיק עמו ,

ו קטן בן שנה או שנתיים שהמיר עם אמו ומת אין מתאבלין עליו וע"ל סי' שג' , ומצינו חר גברא רבה שהתאבל על בנו שהמיר

הלכות קבורה

שמה דיני המאבד עצמו לדעת ומנוה' וההיגו בית דין והפורשין מן הציבור וכו' ח' סעי'

א מותר לשייף על המלבים או על הנשיא' ואין בו משום דרכי האמורי ולא משום כל תשחית שזוהו כבודם שלא ישתמשו אחרים בכלי תשמישתן ומ"ה שירפין מיסתן וכו' תשמישתן ולא דברים אחרים אבל על ההדיוטות אסור דאיכא יוהרא והשחתה .

ב האומר אל תקברוהו מנכסיו אין שומעין לו דלאו כל כמיניה שזה ביונין לכל החיים הוא שיניחו שלדו של אדם סחוב והשלך אלא מוציאין מירשיו כל צרכי קבורתו בעל כרחו וכן כל מה שרגילין לעשות לבני משפחתו אפילו האבן שנותנין על הקבר מוציאין מירשיו והוא שירשו ממנו מאביהם אפי' לא ירשו אלא מעט ואביהם נתן מתנות רבות לאחרי' מוציאין מן הורשים דמקבלי מתנות וכו' בשרהם בחרת מתנות ומה שירשים הורשים יורשי' בכח אביהם והם היביום לקברו ועיין בע"ש סימן רנ"ג .

ג ואפי' מי שאין לו ממין שצוה ואמר אל תקברוהו אין שומעין לו דביוני' דכולהו חיי הוא ,

שמה איסור הגאון במת ובתכריכו וכו' ד' סעיפים ,

א מת בין גוי בין ישראל הוא ותכריכו אסורין בהנאה דילפינן שם שם מעגלה ערופה מה עגלה ערופה אסור בהנאה אף המת וכל תכריכו אסורין בהנאה דכולם בטלים לגבי המת שהרי דרך להניחם עליו לקבורם עמו ודוקא שהזמנים לצרכו ונתנו עליו דאיכא דרתי אבל בהזמנה לבד אפי' עשאו לצרכו לאחר שמת לא נאסרו להזמנה לא מילתא היא וכן אם נתנם עליו ולא הזמנים לכך עדיין לא נאסרו ,

ב גוי המת המחזורים בגופו כגון פאה נכרית וכו' צא בה אסורים כמו המת עצמו והוא שהם קשורים בשערות גופו אבל אינם קשורים מותרים ולכן מותר לטול טבעות שבידם של מתים וכו' צא בה ובמחזורים נמי לא אסורין דאסורים אלא כסתם אבל צוה שיתנו גוי גופו המחזורים בו לבנו או לבתו או לצורך דבר אחר הו' כאינם מחזורים ומותרין אבל שערן ממש אפילו אם צוה עליו אסור בהנאה דגופו היא אשה שיצאת ליהרג אע"פ שנגמר דינה להריגה אין שעריה נאסרין בהנאה עד שתיקטל שאין גמר דינה אוסרתה אלא מיתה אוסרתה אע"פ דבהמה שנגמר דינה ליקטל נאסרה מיד ואסור להנות ממנה אפילו אם מחיים אדם הרתם

ועתי נשים משום יחד ואין צריכין לעמוד עליו בשורה ואין אומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים ואפי' אי קום לן בגויה שכלו לו חדשיו.

ה משלשים יום ואילך יוצא בדלומק' הנטילת באנפיים פי' בנסר רחב שאינו נשגל אלא על הכתמים ואינו צריך מטה גדולה ועומדין עליו בשורה ואומרי' עליו ברכת ותנחומי אבלים בן י"ב חדש יוצא במטה וכל היוצא במטה רבים מצדדיים עליו ושאינו יוצא במטה אין רבים מצדדיים עליו וכל הניכר לרבים רבים מתעסקים בו וכל שאינו ניכר לרבים אין רבים חייבים להתעסק בו.

ז תינחן שמת קודם שניטל מוהללין אותו על הקב' בלא בריכה שהרי אין מצווין למהלו אלא כך נהגו שמוהללין אותו וקורין לו שם ושעם הנכבד הוא כדי שבשירחמו מן השמים להיות תחית המתים ויהיה נכ' אחד מכיר אביו ואמו ומשפחתו יהא גם התניוק הדר ניכר בשמו לאביו ולאמו.

ח אין מוציאין המת בדרך ההוצאות הנאמרות אלא אם כן היה ראשו ורובו קיים.

שנד עיר שיש בה שני מתים איזה קודם וכו' סעיף אחד .

א עיר שיש בה שני מתים מוציאין אותו שמת ראשון ראשונה ואחר כך מוציאין את השני ואם רצו להלין הראשון מוציאין את השני

ב חכם ותלמיד חכם מוציאין החכם ת"ח ועם הארץ מוציאין הת"ח איש ואשה מוציאין האשה מפני שקרובה להתנוול הציאו הראשון וקברוהו אין עומדין עליו בשורה ואין אומרים עליו ברכת אבלים וכו' תנחומי אבלים כדי שלא להשתות ולעכב קבורת השני אלא מוציאין את השני ואחר שהוציאו השני וקברוהו באין עומדין באבלים

ג זמנחמין ופטרין את הרבים אבל אין מנחמין את השני האבלים כאשר אין בכבודם וקילוסם שזה אלא מנחמין את זה וחווין זמנחמין את חבירו או נחלקים לשתי כמות כח אחת מנחמת את זה ואחת את זה ואם בכבודם וקילוסם שזה מנחמין שניהם יחד.

ד דברים שמשנים באשה יותר מכאשר וכו' סעיף א' .

ה אין מניחין מטה של אשה ברחוב מפני הכבוד שהאשה קרובה לינוול לא שנא יולדת לא שנא שאר אשה .

שנד גבו לצירך המת והותירו וכו' סעיף אחד .

א מת שלא היו לו צורכי קבורה וגבו לצרכו מעות או שאר דברים והותירו אם כשגבו גבו סתם ולא ייחדו דוקא לזה המת יעשה מהם צרכי שאר מתים ואם יחדו לצרכי זה המת יתנו ליורשיו לא שנא מעות או שאר דברים ולא משו' דקני להו זה המת בגבייה בעלמ' דהא ק"ל הזמנה לאו מילתא היא אלא משום דזילתא הוה ליה למת זה בגויה רמלת' דגבייה זילתא היא ליה וקני להו בדמיו דיל דמי הבש' ואחולי אחול זילתא ליורשיו לפיכךגו להו יורשיו' .

ב אין מניחין מטה של אשה ברחוב מפני הכבוד שהאשה קרובה לינוול לא שנא יולדת לא שנא שאר אשה .

שנד גבו לצירך המת והותירו וכו' סעיף אחד .

א מת שלא היו לו צורכי קבורה וגבו לצרכו מעות או שאר דברים והותירו אם כשגבו גבו סתם ולא ייחדו דוקא לזה המת יעשה מהם צרכי שאר מתים ואם יחדו לצרכי זה המת יתנו ליורשיו לא שנא מעות או שאר דברים ולא משו' דקני להו זה המת בגבייה בעלמ' דהא ק"ל הזמנה לאו מילתא היא אלא משום דזילתא הוה ליה למת זה בגויה רמלת' דגבייה זילתא היא ליה וקני להו בדמיו דיל דמי הבש' ואחולי אחול זילתא ליורשיו לפיכךגו להו יורשיו' .

ב אין מניחין מטה של אשה ברחוב מפני הכבוד שהאשה קרובה לינוול לא שנא יולדת לא שנא שאר אשה .

שנד גבו לצירך המת והותירו וכו' סעיף אחד .

א אסור להלין המת וילפינן מירא דלא תלין נבלתו וגומר כי קבור תקברנו לרבות שאר מתים לכל תלין ואם הלינו לכבודו להביא לו ארון ותכריכין או מקוננות או כדי שיבאו קרוביו לקבורתו או להשמיע עיירות המסובין מותר שלא רבתה התורה שאר מתים שיהיו בגל תלין אלא דומיא דתלוי דקאי עליה פסק דלא תלין מה תלוי בביוון אף שאר מתים דאית ביה ביוון אבל לכבודו מותר .

ב על כל המתים יממהר להוציא מטתו הרי זה משובח לפי שאין דרך להספיד ולהתאבל עליהם הרבה לפיכך יותר כבוד הוא להם כשנקברים במהרה משועמרו הרבה ולא יספידם אבל על אביו ואמו שחייב להספידם ולקונן עליהם הרבה הממהר להוציאם הרי זה משובח אלא אם כן היה ע"ש או ע"ט או שהיו גשמים מולפין על מטתו ואין לו מקום מסוכך להעמיד' תחתיו שאז ג"כ הוא משובח שמהר להוציאם לפי שאינו עושה אלא לכבודם .

ג כמקום שיש כתמים מיוחדים לטאת את המטה אסורים בעלית הסגול שמת סגולו של אחד מהם ומצא מעכב את המצו' של קבור' יש מקומות שנהגו' שהאבלי' יוצאין ראשון מהבית והקרובים

ד תינחן שמת קודם שניטל מוהללין אותו על הקב' בלא בריכה שהרי אין מצווין למהלו אלא כך נהגו שמוהללין אותו וקורין לו שם ושעם הנכבד הוא כדי שבשירחמו מן השמים להיות תחית המתים ויהיה נכ' אחד מכיר אביו ואמו ומשפחתו יהא גם התניוק הדר ניכר בשמו לאביו ולאמו.

ה אין מוציאין המת בדרך ההוצאות הנאמרות אלא אם כן היה ראשו ורובו קיים.

ו עיר שיש בה שני מתים מוציאין אותו שמת ראשון ראשונה ואחר כך מוציאין את השני ואם רצו להלין הראשון מוציאין את השני

ז חכם ותלמיד חכם מוציאין החכם ת"ח ועם הארץ מוציאין הת"ח איש ואשה מוציאין האשה מפני שקרובה להתנוול הציאו הראשון וקברוהו אין עומדין עליו בשורה ואין אומרים עליו ברכת אבלים וכו' תנחומי אבלים כדי שלא להשתות ולעכב קבורת השני אלא מוציאין את השני ואחר שהוציאו השני וקברוהו באין עומדין באבלים

ח זמנחמין ופטרין את הרבים אבל אין מנחמין את השני האבלים כאשר אין בכבודם וקילוסם שזה אלא מנחמין את זה וחווין זמנחמין את חבירו או נחלקים לשתי כמות כח אחת מנחמת את זה ואחת את זה ואם בכבודם וקילוסם שזה מנחמין שניהם יחד.

ט דברים שמשנים באשה יותר מכאשר וכו' סעיף א' .

י אין מניחין מטה של אשה ברחוב מפני הכבוד שהאשה קרובה לינוול לא שנא יולדת לא שנא שאר אשה .

דהתם אכעל השור קפיד רחמנא שיצא נקי מנכסיו בלא שום הנאה מיד שנתחייב בכ"ד .

ג אם היו אביו ואמו מורקין עליו כלום מצוה לאחריים להצילם שיש בו משום השבת אבירה דודאי יתחטפו אה"כ מיהו ה"מ כל זמן שלא נגעו במטה הנקברת עמו כל' שגושאין אותו כח לקבורה אבל אם נגעו בה אסורים מדרבנן שגורו בהן משום היחלופו בתכריכי המת ואתו למימר תכריכי המת מותרים ואם הצילם אח' חייב כשמירתן ואם החיירקלאביו ולאמו בעוד שהמת מוטל לפנייהם וחורו וזרקו ונאסרו חייב המחזיר לשלם דבין דחלה עליו שמירתן

הוי הוא פושע בחזרתן להם שיער בורא שיחזרו וזרקו וה"ל בורקן למקום גדודי חיות וליספין והא דנאסרין הכלים בזריקה כשנגעו דוקא כשזרקם מתוך מרירות הלב על מנת שיקברו עמו ונגעו במטה הנקברת אבל המצע שמניחין על המת או הכר או כסת שגורטין תחת מראשותיו או סדין או מלית שפירשו על הארון או על המטה שמוליכין בה המת לקוברו אינו נאסר וכן הרף שטהרו עליו וכן כל הכלים שמוליכין עליהם המת לקוברו לא נאסרו שהרי לא נתנם ע"מ לקוברו עמו ואם הכלים שזרקו עליו אינם שלהם אף על פי שנגעו בו אינם נאסרים אפי' זרקם לקבר עמו שאין אדם אסר

דבר שאינו שלו .

ה כל המרבה כלי' על המת הרי זה עובר משו' בל תשחית .

ו עיר שיש בה שני מתים מוציאין אותו שמת ראשון ראשונה ואחר כך מוציאין את השני ואם רצו להלין הראשון מוציאין את השני

ז חכם ותלמיד חכם מוציאין החכם ת"ח ועם הארץ מוציאין הת"ח איש ואשה מוציאין האשה מפני שקרובה להתנוול הציאו הראשון וקברוהו אין עומדין עליו בשורה ואין אומרים עליו ברכת אבלים וכו' תנחומי אבלים כדי שלא להשתות ולעכב קבורת השני אלא מוציאין את השני ואחר שהוציאו השני וקברוהו באין עומדין באבלים

ח זמנחמין ופטרין את הרבים אבל אין מנחמין את השני האבלים כאשר אין בכבודם וקילוסם שזה אלא מנחמין את זה וחווין זמנחמין את חבירו או נחלקים לשתי כמות כח אחת מנחמת את זה ואחת את זה ואם בכבודם וקילוסם שזה מנחמין שניהם יחד.

ט דברים שמשנים באשה יותר מכאשר וכו' סעיף א' .

י אין מניחין מטה של אשה ברחוב מפני הכבוד שהאשה קרובה לינוול לא שנא יולדת לא שנא שאר אשה .

יא עיר שיש בה שני מתים מוציאין אותו שמת ראשון ראשונה ואחר כך מוציאין את השני ואם רצו להלין הראשון מוציאין את השני

יב חכם ותלמיד חכם מוציאין החכם ת"ח ועם הארץ מוציאין הת"ח איש ואשה מוציאין האשה מפני שקרובה להתנוול הציאו הראשון וקברוהו אין עומדין עליו בשורה ואין אומרים עליו ברכת אבלים וכו' תנחומי אבלים כדי שלא להשתות ולעכב קבורת השני אלא מוציאין את השני ואחר שהוציאו השני וקברוהו באין עומדין באבלים

יג זמנחמין ופטרין את הרבים אבל אין מנחמין את השני האבלים כאשר אין בכבודם וקילוסם שזה אלא מנחמין את זה וחווין זמנחמין את חבירו או נחלקים לשתי כמות כח אחת מנחמת את זה ואחת את זה ואם בכבודם וקילוסם שזה מנחמין שניהם יחד.

יד דברים שמשנים באשה יותר מכאשר וכו' סעיף א' .

טו אין מניחין מטה של אשה ברחוב מפני הכבוד שהאשה קרובה לינוול לא שנא יולדת לא שנא שאר אשה .

טז עיר שיש בה שני מתים מוציאין אותו שמת ראשון ראשונה ואחר כך מוציאין את השני ואם רצו להלין הראשון מוציאין את השני

יז חכם ותלמיד חכם מוציאין החכם ת"ח ועם הארץ מוציאין הת"ח איש ואשה מוציאין האשה מפני שקרובה להתנוול הציאו הראשון וקברוהו אין עומדין עליו בשורה ואין אומרים עליו ברכת אבלים וכו' תנחומי אבלים כדי שלא להשתות ולעכב קבורת השני אלא מוציאין את השני ואחר שהוציאו השני וקברוהו באין עומדין באבלים

יח זמנחמין ופטרין את הרבים אבל אין מנחמין את השני האבלים כאשר אין בכבודם וקילוסם שזה אלא מנחמין את זה וחווין זמנחמין את חבירו או נחלקים לשתי כמות כח אחת מנחמת את זה ואחת את זה ואם בכבודם וקילוסם שזה מנחמין שניהם יחד.

יט דברים שמשנים באשה יותר מכאשר וכו' סעיף א' .

כ אין מניחין מטה של אשה ברחוב מפני הכבוד שהאשה קרובה לינוול לא שנא יולדת לא שנא שאר אשה .

כא עיר שיש בה שני מתים מוציאין אותו שמת ראשון ראשונה ואחר כך מוציאין את השני ואם רצו להלין הראשון מוציאין את השני

כב חכם ותלמיד חכם מוציאין החכם ת"ח ועם הארץ מוציאין הת"ח איש ואשה מוציאין האשה מפני שקרובה להתנוול הציאו הראשון וקברוהו אין עומדין עליו בשורה ואין אומרים עליו ברכת אבלים וכו' תנחומי אבלים כדי שלא להשתות ולעכב קבורת השני אלא מוציאין את השני ואחר שהוציאו השני וקברוהו באין עומדין באבלים

כג זמנחמין ופטרין את הרבים אבל אין מנחמין את השני האבלים כאשר אין בכבודם וקילוסם שזה אלא מנחמין את זה וחווין זמנחמין את חבירו או נחלקים לשתי כמות כח אחת מנחמת את זה ואחת את זה ואם בכבודם וקילוסם שזה מנחמין שניהם יחד.

כד דברים שמשנים באשה יותר מכאשר וכו' סעיף א' .

כה אין מניחין מטה של אשה ברחוב מפני הכבוד שהאשה קרובה לינוול לא שנא יולדת לא שנא שאר אשה .

כו עיר שיש בה שני מתים מוציאין אותו שמת ראשון ראשונה ואחר כך מוציאין את השני ואם רצו להלין הראשון מוציאין את השני

כז חכם ותלמיד חכם מוציאין החכם ת"ח ועם הארץ מוציאין הת"ח איש ואשה מוציאין האשה מפני שקרובה להתנוול הציאו הראשון וקברוהו אין עומדין עליו בשורה ואין אומרים עליו ברכת אבלים וכו' תנחומי אבלים כדי שלא להשתות ולעכב קבורת השני אלא מוציאין את השני ואחר שהוציאו השני וקברוהו באין עומדין באבלים

ה ארון העיבר ממקום למקום אם שלרו קימת צריכה ללוותו כמו בשעת הוצאת המת.

שם לקבור בקרקע ואם קוברין שני מתים יחד וכו' סעיפים

א מצוה מן התורה לקבור את המת בקרקע שני קבור תקברנו לרבות כל המתים לקבורה לפיכך הנותן מת בארון ולא קברו בקרקע הרי זה עיבר משום כל תלין דהא לא קברו ואם נתנו בארון וקברו בקרקע אינו עובר עליו וכו' ומה יפה לקבורו בקרקע ממש אפי' בח"ל דסתם קבור בארץ ממש משמע ועוד דנוח לו למת יותר לשכב על העפר ממש שנאמר כי עפר אתה ואל העפר תשוב ומכאן תצוה גדולה בעיני מה שאנו נוהגין יעשות לכהנים ארוננו שלום' דהיינו שיעשוין מלמטה דף ושובב על הרף ואמרום טעם משום השיבות דכהונה הוא והרי טוב היה לו לשכב על העפר וכי משום חיובתו עשוין לו מה שאין לו נחת רוח בקברו ועיד הרי רבינו הקדוש נשיא היה וצוה כן שתהא ארוננו נקיבה מלמטה שפירושו שיטלו דף דתחתון מן הארון וישכיבוהו על העפר וצ"ע :

ב ובשמיכותי המת לקבר נותנין אותו על גופו ופניו מלמעלה כאדם שהוא ישן וכל הידך שישכיבו אותו באופן אחר או מעומד או יושב הוי לו דרך גנאי לפיכך לא יעשו ונוהגין לכסות הארון בדף ושלא להטיל שום עפר על גופו מפני שהוא בזיון לו.

ג אין קוברין ב' מתים זה בצד זה אא"כ היה דופן הקבר מפסיק ביניהם שנמצא כל אחד ואחד בתוך קבר לעצמו והוא כבודו וכן אין קוברין המת בצד עצמות ולא עצמות בצד המת אבל נקבר האיש עם בתו הקטנה וכן האשה עם בנה הקטן ועם בן בנה קטנה הכלל כל שישועמו בחייו נקבר עמו כמותו שאינה גנאי לו.

ד אין נותנין ב' ארונות זה על גב זה ואם נתן כופין העליון שיפנה ואם יש ביניהם עפר ו' מפחים מותר.

ה אין קוברין רשע אצל צדיק שאין לו נחת רוח שישכב אצלו דכתיב וישלכו את האיש בקבר אלישע ויגע האיש בעצמות אלישע ויחי ויקם על רגלו ואר"ל שזה שהשליכו לקבר אלישע היה נביא שקר ומפני זכותו של אלישע שלא יהא הרשע נקבר אצלו עשה הקב"ה נס והחיותו ויך לו ולפיכך אפי' רשע המור אצל רשע קל אין קוברין וכן אין קוברין צדיק וכשר בגונו אצל חסיד מופלג אבל קוברין בעל תשובה אפי' אצל צדיק גמור דשווין הן.

ו שנים שהיו שונאים זה לזה אין לקבורם יחד דכשם שלא היו נוח דעתם זה מזה בחייהם כן הוא במותם ואין להם מנוחה בקבריהם.

ז איסור פנוי המת והעצמות ממקומן וכו' סעיף

א אין מפנין לא את המת ולא את העצמות לא מקבר מכובד לקבר מכובד ולא מקבר בזוי לקבר בזוי ולא מכזוי למכזוב ואין צריך לומר ממכזוב לבזוי והטעם לפי שהבילבול קשה למתים מפני שמתיראין מיום הדין וזכר לדבר ישנתו אז יגזר לו ובשמואל הוא אומר למה הרגתני לעלות ובתוך שלו אכילו ממכזוב לבזוי מותר שעריב לאדם שיהא נוח אצל אבותיו והוא כבודו וכן כרי לקברו בא"י מותר דנוח לו לקבר בא"י משום פפרתו כי הקבור בא"י ענינותו נמחלין ויש נוהגין לתת מעפר א"י בקבר וסמכותו אקרא דכתי' ואת עפרה יחוננו ואם מתחלה נתנהו שם ע"מ לפנות מותר בכל ענין ואם אינו משתמר בזה הקבר שיש לחוש שמא יוציאוהו גוים או שיכנסו מים בקבר מצוה לפנותו מפני צער ובזיון המתים וקבר הנמצא ג"כ מצוה לפנותו כמו שיתבאר בסיומן המסודר סעיף ב'.

ב אין מוליכין מת מעיר שיש בה קברות לעיר אחרת משום כבוד המתים הקבורים באותה העיר שמכזה אותה שלא לנוח אצלם את זה אא"כ הוא מח"ל לארץ או שמוליכין אותו למקום קברי אבותיו שהו אין בו משום בזיון הקבורים פה דנוח לו לאדם לקבר אצל אבותיו ואם צוה להוליכו ממקום למקום או שצוה לקברו בביתו ולא בבית הקברות שומעין לו ומותר ליתן סוד עליו כרי לעכל הבשר מחר ולהוליכו למקום אשר צוה.

ג ומן הטעם שאמרנו שאין מפנין מקבר לקבר משום שמתיראין מיום הדין וכו' ה"ה נמו שמתעם זה אין מלקטין עצמות לא מתוך הארון ולא מתוך הקבר מצד זה לצד זה אפי' כרי לקבור שם מת אחר או לצורך המקום.

ד מקום שנוהגין לקבור במהמורות בלא ארון עד שיתעבל הכשר ואח"כ מלקטין העצמות וקוברין אותן בארון שיעשוין כן משום שכשתעכל הבשר מימן יפה לו שינוחו עצמותיו מן הדין מותר ארון שפינהו אסור בהנאה כמו שנתבאר לעיל שכל מה שיחדרו למת ליקבר עמו נאסר בהנאה לפיכך אם הוא של אבן ושל חרס ישבר ושל עץ ישרף.

ה המוציא נפרים בבית הקברות לא יזוים ממקום שיש לחוש שמא מארין שפינהו הם.

ו אסור לפתח הקבר אחר שנסתם הגולל אפילו אם עוררים היורש' לפתחו כרי לבדוק אם הביא שתי שעורות אם לא וכל זה

והקריבו והמט' אחריה' והרחיקי' נותנין המת על המט' ובא"י האביל' והקריבים ונותנין המטה על כתפיהם ואח"כ מסייעין עמהם שאר העם יש אומרים כשמגיעים עם המת לקברות מעמידין המטה בכל ד' אמות קודם שנקבר ונהגו האידנא להעמידו ב' או ג' פעמים קודם שאומרים עליו צידוק הדין וטעם ההעמדה שמעתי כרי להביית רוחות הטומאה הרוצים להתדבק בו שלא להכניס עמו לקבורה כי כשמעמידין אותו הולכין להם ובימים שאין בהן צידוק הדין אין צריכין להעמיד אותו כי אמרו שביים כזה אין כל כך רוחות טומאות מצויות כך שמעתי טעמא.

ז מקום יציאת המת והאבילים וכו' סעיף.

א מקום שנהגו לצאת נשים לפני המת' יוצאת ומקי' שנהגו לצאת אחר המטה יוצאות וכל אחד יש טעם למנהגו דמ"ד הנשים יוצאות תחלה לפני המטה מפני שהן גרמו מיתה לעולם תחלה ומ"ד שהאנשים מהלכין תחלה והנשים אחריהם הוא מפני כבודן של בנות ישראל שלא יבטו בהן האנשים ועכשיו נהגו שאין יוצאות אלא לאחר המטה ואין לשנות.

ב ואמרו בזוהר על פי קבלתו שיש למנוע לנשים שלא יצאו בבית הקברות אחר המטה ואם יוצאות גורמין רעה לעולם לפיכך ראוי למנועם.

ג מת וכלה מת ומילה איזה קודם וכו' סעיף אחד.

א אם פגעו מת וכלה זה בזה בדרך מעבירין המת מלפני הכלה וכן אם אין בעיר כרי לזה ולזה ומקדימין ומכניסין הכלה לחופה ואחר כך קוברים המת וכן מת ומילה המילה קורמת ואחר כך קוברים המת דלעולם מצות החיים קודמת למצות המתים והא דמקדימין הכלה היינו להכניסה לחופה שזה עיקר מצוה משום לא תהו ברה"ה וגומר אבל לאחר שנכנסה לחופה ויש לפניו נחם אבל ולשכח חתן נתנומי האבל קודם וכן הוא אומר לב חכמים בבית האבל וגומר וכן הבראת האבל קודם למשתה של חתן מפני שחחת אוכל משלו ומאכל את האחרים והאבל אינו אוכל עד שיאכלוהו אחרים וכן שהוא תלוי בדעת אחרים יקרמוהו ברה"א שיש בידו ספק כרי שניהם אבל אין בידו כרי שניהם משתה החתן קודם עכבוד החיים קודם וכן חתן ואבל כב"ה יוצא החתן עם שושבינו תחלה ואחר כך האבל ומנחמו וכן הקריבים שלהם אם הם קרובין של שניהם אם רוצים אוללים עם החתן ולא עם האבל וכל זה במת שיש לו קרובין שאינו מת מצוה אבל אם הוא מת מצוה מת מצוה קודם שהרי הוא דוחה ת"ת ומקרא מגילה וטומאת כהן וגזיר ופסח ומילה ואין לך דבר שקודם למת מצוה בכל התורה כמו שנתבאר לקמן סימן שע"ד סעיף א'.

ב ברא"ש שמבטלין ת"ת להוצאת המת למאן דמתני לאחרים אין לו שעיר אפילו יש עמו כמה אלפים כולם מתבטלין בשבילו ולמאן דקרי ותני פ' שקר' וכו' ועריין לא ש' לתלמודי' אם יש ס' רבוא בעיר בלא הוא אין צריך להתבטל ואם אין שם ס' רבוא יתבטל דס' רבוא צריך שהא נטילתה כנתנתה ולמאן רלא קרי ותני כיון שיש לו מי שיתעסק עמו אין צריך להתבטל בשבילו והוא שיש עמו עשרה כרי שיוכל לו' קדיש וזכרת אכלים בעשרה וי"א דעכשיו מן הסתם מבטלין שאין לך אחד מישראל בזמן הזה שאינו במקרא או במשנה ואשה י"א שדינה כמאן דקרי ותני שמן הסתם לומדות כל אחת דיני נשים ועוד שהרי עושה מה שמוטל עליה אע"פ שאינה לומדת אינה מצוה ללמוד וגם זהיר' בלימוד כניה ובעלה לפיכך דינה כמאן דקרי ותני ויש חולקין וכן נוהגין לקולא באשה ותינוק וכשיש למת מי שיתעסק עמו אין צריך לבטל תלמוד תורה שלו ולצאת הוצה לראות אם יש עמו כל צרכו אם לא אלא כיון שיש שם מי שיעשה מעשהו תלמוד תורה שלו קודם ותינוקות של בית רבן אין מבטלין כלל שהרי הם אינם מתעסקין עמו.

ג ברא"ש שמבטלין תלמוד תורה ללוותו היינו דוקא בשעת הוצאתו אבל כ"ז שמוטל לקבורו אין מבטלין בשבילו תלמוד תורה אלא אם יש חבורה בעיר שכל אחת מתעסקת יומה אותה שאינה יומה מותרת בין בתלמוד בין בשאר מלאכות ובשעת הוצאה מבטלין כל שאר מלאכות ובאין ללוותו אפי' אי לא קרי ותני דלא מפלגין בין קרי ותני ללא קרי ותני אלא כביטול תלמוד תורה אבל בשאר מלאכות אפי' אי לא קרי ותני הכל בטלים וכאם ללוותו ואם אין חבורה בעיר להתעסק עם המת כל אחת יומה כל בעלי מלאכה שבעי' צריכין להתבטל ולהתעסק בו עד שיקבר אבל מתלמוד תורה אין צריכין להתבטל אלא בשעת הוצאתו כדאמרן.

ד הריאה את המת אפילו שלא בשעת הוצאתו לקבור' ואינו מלווה עובר משום לועג לדש ובר נדני הו' ולפחות ילונו ד' אמות.

ה במוקם שאינו צריך ללוות המת צריך לעמוד בפניו לכבודו.

ו במוקם שאינו צריך ללוות המת צריך לעמוד בפניו לכבודו.

ז במוקם שאינו צריך ללוות המת צריך לעמוד בפניו לכבודו.

ח במוקם שאינו צריך ללוות המת צריך לעמוד בפניו לכבודו.

ט במוקם שאינו צריך ללוות המת צריך לעמוד בפניו לכבודו.

י במוקם שאינו צריך ללוות המת צריך לעמוד בפניו לכבודו.

יא במוקם שאינו צריך ללוות המת צריך לעמוד בפניו לכבודו.

זה משום טעמא שכתבנו סעיף א' ונ' שמתיראין מיום הדין כו' .
שכר איסור הנאה של קבר והאבן והבנין וכו' ז' סעיפים

ב תקנו חכמים שירחיקו את הקברות מן העיר חמשים אמה שלא יפגעו בו תמיד ויתעצבו .
שכו דין המוכר קבר ואשה שירשה קבר ממשפחתה וכו' ד' סעיפים .

א המוכר קברו ודרך קברו מקום נעמדו ומקום הספידו אין המקח מקח ובאין בני משפחתו וקוברין אותו בעל כרחו של לוקח ומחזירין לו דמיו שאין כח ביד זה למכור המקומות משום פגם משפח' פי' שאם יבאו אחרים ויספרו קרוביה' במקום הספידו של זה איכא פגם משפח' של מוכר א"כ עשהי זה המקום לא היה שלו לבדו להספידו שם שגם יורשיו וכל בני משפחתו היו נספדי' שם ואיכא פגם שלהם י

ב אשה שירשה מקום בבית הקברות ממשפחתה נקברת היא בתוכ' אבל לא יוציא חלציה מפני שבניה מת ייחס' על שם משפחת אביהם ואי יהיה נגאי לבני משפחתה לקבר אצלה .

ג אביה אוסר תקבר אצלי ובעלה אומר תקבר אצלי תקב' אצל בעלה ואם יש לה בנים והיא אומר' קברוני אצלם קוברים אותה אצל בניה .

ד אביה אומר לא תקבר אצלי ובעלה אומ' לא תקבר אצלי קוברים אותה אצל בעלה שהוא חייב בקבורתה .

שכו קוברים מתי גוים ושלא יהלך בבית הקברות בתפילין וציצית וכו' ו' סעיפים .

א משתדלין בקבור' מתי גוים כמו שמשתדלין בקבור' מתי ישראל מפני דרכי שלום וכן מנחמין אבילות' מפני דרכי שלום .

ב לא יהלך אדם בבית הקברות או בתוך ד' אמות של מת ותפילין בראשו משום לועג לרש ואם הם מכוסים מותר .

ג ולא יהלך בבית הקברו' או בתוך ד' אמו' של מת או של קב' וספר תורה בורעו ויקרא או יתפלל וה"ה על פה אסור לקרות א"כ לכבוד המת כמו שנתבאר וע"ל סי' שד"ם סעיף י"ז .

ד מותר ליכנס לבית הקברות או לתוך ד' אמו' של מת או של קבר והוא לכוש ציצית והוא שלא יהא נגרר על הקבר אבל אם נגרר אסור שיש בו משום לועג לרש כד"א בימיה' שהיו מטיילי' ציצית במלבוש שלובשים לצורך עצמם דהיינו בכל בגדיהם שא"א לפשוט כל בגדיהם אבל האידנא שאין אנו לובשין אותי אלא לשם מצוה אסור אפילו אינם נגררים וה"מ כשהציצית מגולין אבל אם הם מכוסים מותר .

ה יש נוהגין לקשור שני ציציות שבשני כנפים זה עם זה כשנוכח לבית הקברו' ולא הועילו כלל' בתקנת' כמו שנתבאר בלבוש התכלת סי' כ"ג סעיף ד' ועיין במה שכתבתי שם שזה צ"ע .

ו ואם הרחיק ד' אמות קורא ומתפלל ואפי' רואה הקבר או הבית הקברות ואם יש שם מחיצה מותר לקרו' עוד אחר המחיצה בסמיך לה אפי' הוא תוך ד' אמו' לקבר דכבית אחר דמי .

שפח שלא לנהוג קלות ראש בב"ה וכו' ג' סעיפים .

א בתי הקברות אין נוהגין בהן קלות ראש מפני כבודן של מתים לפיכך אין אוכלין ושותין שם ואין מפנין שם ואין מריעין בהן בהמו' ואין מוליכין בו אמי' המי' ואין מחשבין שם חשבונות ולא יטייל בהן לקפנדריא ולא ילקט מהם עשבי' ואם ליקט או שצריך ללקט לצורך בית הקברות שורפן במקומן כדי שלא יהשדוהו שמוליכין לבהמתו וכן אין לוקח אפילו מקרקע עולם אשר שם אע"פ שמוחר בהנאה משום קלות ראש ויחולל כבוד המת' איכא אבל אם צריך לה לרפוא' כגון לאשת' צמירת' שרי שאין זה קלות ראש וכן מותר ליהני' מהעשבי' שעל הקברו' או מפירות אילנות שעליה' לצורך הקברות כגון שהמושל גוי מרעה שם בהמתו על הקברים וא"א למחות בידו כי אם בהוצא' מרובה ואין יד הקהל משגת ואם אין דברים אלו על הקברו' למכ' לצורך הוצא' אם יד הקהל משגת ייש בידם למחות בהוצאה מועטת צריכין למחות אם אין חשש בדבר שהמושל יתגרה בהם ע"י זה אבל בלא הכי אין צריכין למחות .

ב אילנות שנוטעין בבית הקברות ואינם על הקברו' עצמן מותר ללקט פירותיהן .

ג קבר חדש נמכ' ונמדד ונחלק והישן אינו נמכ' ולא נמדד ולא נחלק פי' אין מודדין אותו כמה מתים נקברים במקצתו שיתנו איתה מדה למתים אחריו כנגדו ולא נמכ' משום פגם כשח"ו לא יחלק בין הוורשים אלא כולם נקברים שורות שורות לעצמן והכל משום כבודם של מתים .

הלכות מומאת כהן

שסמ על איזה מומאה כהן מזהר וכו' סעיף א' .

א הבהן מזהר שלא ליטמ' במ"מ שנאמר לנפ' לא יטמ' בעמיו ולא למת שלם בלבד מזהר אלא ה"ה לכל מומא' המטמא' במת כגון הפרש' מן המת או הגולל או הדופק או לאכר מן החי

א כבר כתבנו שכל מה שנתייחד לקבורת המת לקבר עמי נאסר בהנאה לפיכך קבר של בנין כל הבנין אסור בהנאה שנתייחד לקבר מת זה ונקבר שם אבל קרקע עולם של הקבר אינו נאסר וילפינן לה מקרא דכתיב וישלך עפרה אל קבר בני העם מקיש קב' בני העם לע"ז מה ע"ז לא מתער במחוב' והיינו קרקע עולם דכתיב אלקיהם על ההרים ולא ההרים אלקיהם אף קבר נמי לא מתער במחוב' דהיינו קרקע עולם אבל הבנין שבנאותו לו למעלה מן הקרקע וחברותו לשם מיתס' דכות' דע"ז דבית שבנאו מתהלה לע"ז אסור דתלוש ולבסוף חברו הוי תלוש לענין ע"ז וקבר נמי איתקש לע"ז ודוקא בנין שלקחו אבנים ועפ' ממקום אחר ובנאים לכאן אבל העפר שלקחו מן הקבר וחזרו ונתנוהו עליו הוא נקראת ככאן קרקע עולם ואינה נאכרת אע"פ שנתלשה ממקומה בעת החפירה כיון שהחזירה למקומה קרקע עולם נקראת ולא נאסרת אבל י"א שהעפ' שלקחו מן הקבר וחזרו ונתנוהו עליו נמי כמו תלוש ולבסוף חברו ואסורה בהנאה ויש אוסרין עוד לישב על האבן שנותנין על הקבר למצבה ויש מתירין דס"ל דלא דמי אפילו לבנין שעל הקבר מפני שאינו נחש' כולל מן הקבר אלא ציין שנותנין עליו אה"כ הוא והא דקב' של בנין אסור לעולם דוקא שבנאו לשם מת ונתנו בו אפי' על דעת לפנותו ואפילו לא נתן בו אלא נפל אבל אם בנאו לישמו ולא נתנו בו מותר וכן אם נתנו בו אדעתא לפנות' ולא הזמינו מתהלה מותר ואסורה שפניהו אבל אם נתנו בו על דעת להיות בו עולמית אסור אפילו לאחר שפניהו אפילו לא בנאו לשמו ונתנוהו בתוכו והוסי' בו דימים לשמו אסור אפילו לאחר שפניהו ואפילו שנתנו לשם על דעת לפנותו ואם מכיר הדימוס שהוסיף לשמו מסירו והוא לבדו אסור ושאר הקבר מותר .

ב המוצא קבר בתוך שדהו וידוע שלא נקבר שם מדעת בעל השדה נותר לפנותו ואחר שפניהו מקומו טהור ומותר בהנאה שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו ואין חוששין שמא מת מצוה הוא שקנה מקומו כמו שיתבאר דמת מצוה קלא אית לי' ואם אינו יודע שלא נקבר שם מדעת בעל השדה אסור לפנותו ואם פניהו מקום טמא דגזירה דרבנ' היא שיגזרו כומאה ערימית על הקבר כדי שלא יפנהו ואסור בהנאה .

ג ומת מצוה שמצאו אדם כשדה וקברו שם אפילו שלא מדעת בעל השדה אסור לפנותו שזה א"מ"י תנאים שהתנחיתו שיע עם ישראל שנת מצוה קנה מקומו וכל המוצא צריך לקברו במקום שמצאו ולא יזנו ממקומו ואם מצאו על המיצר שרבים עוברים שם וצריך לבנות משם כדי שלא יאזילו עליו הרבים העוסקים בטהרות ויטמאו אם מצאו בין שדה בור לשדה ניר מפנהו לשדה בור בין שדה ניר לשדה זרע מפנהו לשדה ניר בין שדה זרע לשדה אילן מפנהו לשדה זרע בין שדה אילן לשדה כרם מפנהו לשדה אילן דלעולם מפנהו למקום שאין הויזק הקבר גדול כ"כ ואם שתי' שוות בערבן מפנהו לקרובה שבין' ואם שתי' שוות בקרוב מפנהו לאיזה מקום שירצה בד"א במצאו חוץ לתחום אבל אם מצאו בתוך התחו' מביאו לבית הקברות ואינו נקרא מת מצוה א"כ מצא ראשו ורובו דכתיב כי קבור תקברנו כולו משמע ורובו ככו' .

ד אם מצאו ישראל הרי קבלו קדמוניו שיקברוהו כן כמו שמצאנו בלא תכריכין ולא יחלצו בו אפילו מנעלו וכן עושין לילדת שמתה או לכו שנגפול ומת י"א שמלבישין אותם תכריכין למעלה מבגדיהם ואינו נוהגין שלא לעשות להם תכריכין כשאר מתים רק קוברין אותה בבגדיהם וסדין למעלה מהם כשאר מתים .

ה קבר המויזק את הרבים כגון שהיא סמוך לדרך אפילו נקבר שם מדעת בעל השדה מותר לפנותו ונקימו טהור דלא נזר עליה מוטאה מפני הנזק אבל מ"מ קבר של בנין אסור בהנאה דאיסור דאורייתא הוא ולא פקעה כד"א שהקבר קדם לדרך דמתהלה חל איסור הנאה ולא פקעה אבל אם הדרך קדם גם מקומו מותר בהנאה שררי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו ולא כל כמותיה לאסור על רבים .

ו קבר שפניהו אפילו במקום שמיתר בהנאה מ"מ לא יעשנו בית התכן ולא בית העצים ולא בית האוצרות משום דנגאי הוא למת שיפנהו משום דברים אלו .

ז ההוצב קבר לאביו וקברו במקום אחר לא יקבר בו הוא עילמי' משום כבוד אביו אבל אחר מותר .

שכה החופר קבר פטור מק"ש וכמ' מרחיקין הקברו' מהעיר וכו' ב' סעיפים .

א החופר כוך למת פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה דעיסק במצוה הוא ופטור משאר מצות ואם הם שנים והגיע זמן ק"ש או עולה וקורא ק"ש ומתפלל וחזרו זה וחופר ועולה חבירו וקורא ק"ש ומתפלל ורוק' כוך שאין דרך לחופרו אלא א' לפיכך זה חופר וזה קורא אבל אם היה מקום ששנים יכולין להתעסק כאחד פטורין .

ב החופר כוך למת פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה דעיסק במצוה הוא ופטור משאר מצות ואם הם שנים והגיע זמן ק"ש או עולה וקורא ק"ש ומתפלל וחזרו זה וחופר ועולה חבירו וקורא ק"ש ומתפלל ורוק' כוך שאין דרך לחופרו אלא א' לפיכך זה חופר וזה קורא אבל אם היה מקום ששנים יכולין להתעסק כאחד פטורין .

ב החופר כוך למת פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה דעיסק במצוה הוא ופטור משאר מצות ואם הם שנים והגיע זמן ק"ש או עולה וקורא ק"ש ומתפלל וחזרו זה וחופר ועולה חבירו וקורא ק"ש ומתפלל ורוק' כוך שאין דרך לחופרו אלא א' לפיכך זה חופר וזה קורא אבל אם היה מקום ששנים יכולין להתעסק כאחד פטורין .

ב החופר כוך למת פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה דעיסק במצוה הוא ופטור משאר מצות ואם הם שנים והגיע זמן ק"ש או עולה וקורא ק"ש ומתפלל וחזרו זה וחופר ועולה חבירו וקורא ק"ש ומתפלל ורוק' כוך שאין דרך לחופרו אלא א' לפיכך זה חופר וזה קורא אבל אם היה מקום ששנים יכולין להתעסק כאחד פטורין .

ב החופר כוך למת פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה דעיסק במצוה הוא ופטור משאר מצות ואם הם שנים והגיע זמן ק"ש או עולה וקורא ק"ש ומתפלל וחזרו זה וחופר ועולה חבירו וקורא ק"ש ומתפלל ורוק' כוך שאין דרך לחופרו אלא א' לפיכך זה חופר וזה קורא אבל אם היה מקום ששנים יכולין להתעסק כאחד פטורין .

ב החופר כוך למת פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה דעיסק במצוה הוא ופטור משאר מצות ואם הם שנים והגיע זמן ק"ש או עולה וקורא ק"ש ומתפלל וחזרו זה וחופר ועולה חבירו וקורא ק"ש ומתפלל ורוק' כוך שאין דרך לחופרו אלא א' לפיכך זה חופר וזה קורא אבל אם היה מקום ששנים יכולין להתעסק כאחד פטורין .

ב החופר כוך למת פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה דעיסק במצוה הוא ופטור משאר מצות ואם הם שנים והגיע זמן ק"ש או עולה וקורא ק"ש ומתפלל וחזרו זה וחופר ועולה חבירו וקורא ק"ש ומתפלל ורוק' כוך שאין דרך לחופרו אלא א' לפיכך זה חופר וזה קורא אבל אם היה מקום ששנים יכולין להתעסק כאחד פטורין .

ב החופר כוך למת פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה דעיסק במצוה הוא ופטור משאר מצות ואם הם שנים והגיע זמן ק"ש או עולה וקורא ק"ש ומתפלל וחזרו זה וחופר ועולה חבירו וקורא ק"ש ומתפלל ורוק' כוך שאין דרך לחופרו אלא א' לפיכך זה חופר וזה קורא אבל אם היה מקום ששנים יכולין להתעסק כאחד פטורין .

ב החופר כוך למת פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה דעיסק במצוה הוא ופטור משאר מצות ואם הם שנים והגיע זמן ק"ש או עולה וקורא ק"ש ומתפלל וחזרו זה וחופר ועולה חבירו וקורא ק"ש ומתפלל ורוק' כוך שאין דרך לחופרו אלא א' לפיכך זה חופר וזה קורא אבל אם היה מקום ששנים יכולין להתעסק כאחד פטורין .

ב החופר כוך למת פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה דעיסק במצוה הוא ופטור משאר מצות ואם הם שנים והגיע זמן ק"ש או עולה וקורא ק"ש ומתפלל וחזרו זה וחופר ועולה חבירו וקורא ק"ש ומתפלל ורוק' כוך שאין דרך לחופרו אלא א' לפיכך זה חופר וזה קורא אבל אם היה מקום ששנים יכולין להתעסק כאחד פטורין .

ב החופר כוך למת פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה דעיסק במצוה הוא ופטור משאר מצות ואם הם שנים והגיע זמן ק"ש או עולה וקורא ק"ש ומתפלל וחזרו זה וחופר ועולה חבירו וקורא ק"ש ומתפלל ורוק' כוך שאין דרך לחופרו אלא א' לפיכך זה חופר וזה קורא אבל אם היה מקום ששנים יכולין להתעסק כאחד פטורין .

ב החופר כוך למת פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה דעיסק במצוה הוא ופטור משאר מצות ואם הם שנים והגיע זמן ק"ש או עולה וקורא ק"ש ומתפלל וחזרו זה וחופר ועולה חבירו וקורא ק"ש ומתפלל ורוק' כוך שאין דרך לחופרו אלא א' לפיכך זה חופר וזה קורא אבל אם היה מקום ששנים יכולין להתעסק כאחד פטורין .

ב החופר כוך למת פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה דעיסק במצוה הוא ופטור משאר מצות ואם הם שנים והגיע זמן ק"ש או עולה וקורא ק"ש ומתפלל וחזרו זה וחופר ועולה חבירו וקורא ק"ש ומתפלל ורוק' כוך שאין דרך לחופרו אלא א' לפיכך זה חופר וזה קורא אבל אם היה מקום ששנים יכולין להתעסק כאחד פטורין .

ב החופר כוך למת פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה דעיסק במצוה הוא ופטור משאר מצות ואם הם שנים והגיע זמן ק"ש או עולה וקורא ק"ש ומתפלל וחזרו זה וחופר ועולה חבירו וקורא ק"ש ומתפלל ורוק' כוך שאין דרך לחופרו אלא א' לפיכך זה חופר וזה קורא אבל אם היה מקום ששנים יכולין להתעסק כאחד פטורין .

ב החופר כוך למת פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה דעיסק במצוה הוא ופטור משאר מצות ואם הם שנים והגיע זמן ק"ש או עולה וקורא ק"ש ומתפלל וחזרו זה וחופר ועולה חבירו וקורא ק"ש ומתפלל ורוק' כוך שאין דרך לחופרו אלא א' לפיכך זה חופר וזה קורא אבל אם היה מקום ששנים יכולין להתעסק כאחד פטורין .

ב החופר כוך למת פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה דעיסק במצוה הוא ופטור משאר מצות ואם הם שנים והגיע זמן ק"ש או עולה וקורא ק"ש ומתפלל וחזרו זה וחופר ועולה חבירו וקורא ק"ש ומתפלל ורוק' כוך שאין דרך לחופרו אלא א' לפיכך זה חופר וזה קורא אבל אם היה מקום ששנים יכולין להתעסק כאחד פטורין .

החי שיש עליו בשר כ"ב שאם היה מחובר היה ראוי לעלות ארוכה ע"י שכל אלו הם מטמאים כמו המת כמו שמבואר בדיני טומאת מת ועל כן מזהיר הכהן בכלל לגוף לא ישמא בעצמו ובכלל טומאת מת הוא בין בנגיעו בין ע"י אהל כמו שיתבאר בסמוך כשימא שיע"א ומזהיר אפי' על ספק טומאה לספק דאורייתא לחומרא כגון אילן המוסר על הארץ וענפיו מובדלים זה מזה וטומאה תחת א' מהם ואין ידוע תחת איזה או אכנים ויצאין מן הגדר וטומאה תחת אחד מהם ואין ידוע תחת איזה או שרה שנחרש בה קבר ואין ידוע מקומו וכל ארץ העמים גזרו עליו טומאה ואסור לכהן להטמאות בהן י"א דבהינן מזהירין לטמאות לחרב שנטמ' במת משום דאמרי' לעניין טומא' המת חרב הרי הוא כחלל דכתיב כחלל חרב ויש מקילין דאע"פ דחומר טומאתו כטומאת מת להיות אבי אבות הטומאה מ"מ אינו בכלל לגוש לא ישמא הנאמר בכהנים וכן נהגו להקל ואין נזהרין בו .

שע מי החשוב כמת אע"פ שעורנו חי וכו' סעיף א' .

א מי שנשברה מפרקתו ריבו בשר עמה ופניו שנקרע מגבו כרג אפי' עריון הוא חי חשוב כמת נמור וטמא אבל הגוסס ימי שנשחטו בו כ' סימנים או פצוץ הרבה פצעים אינן מטמאין עד שתצא נפשם דכתיב כמותם עד שימותו מ"מ כהן אסור ליכנס לבית שיש בו גוסס משום דכתיב להחלו ופי' עד שעה שיחלה וימות בה דהיינו גוסס ויש מתיירין גוסס דלא משמע לחו להחלו לרבות גוסס ויש להחמיר .

שע דין אהל האין פטיא הטומאה וכו' סעיפים .

א כשם שהכהן אסור ליגע במת כך אסור ליכנס תחת אהל שהמת תחתיו דהא לעניין חומרות טומאות המת אהל המת והגונע בו שוין הן כמו שכתוב בהרי"א בפסוק כפרשה הקת ה"ה לענין טומאה שהכהנים מזהירין עליה בפסוק כפרשה הקת ה"ה לענין נגיעה ואהל שוים הם ואפי' האהל הוא גדול הרבה ואפי' לבית אהל או עליה אחרת הפתוחים לאותו בית כגון שיש בו ספח על טפח וכן בית או עליה הפתוח לאותו בית או לעלייה ער עולם מביאין הטומאה לשם כמו שהוא מבואר בדיני טומאה ואין כאן מקומו ושיעור טפח הלכה למשה מסיני ואם סתם הנקב מותר לו ליכנס לבית האהל שהסמימה חוצצת שם אפי' לא כמלו להיות שם עולמות כד"א שכותם אפי' לא כמלו כשסתם כל הנקב אבל אם לא סתם כל הנק' אלא מעט מעט אם נתנו שם להיות שם עולמות מעטע וחוצץ בפני הטומאה שלא תעביר ואם לאו אינו מעטע ולא מיקי סמימה כחלון אלא אם כן יכול לעמוד שם כלא סמיכה ואם אינו יכול לעמוד שם אינו חוצץ וכל דבר המקבל טומאה אינו חוצץ בפני הטומאה דהאין חוצץ והוא עצמו טמא .

ב פתח שיש שם פת בבית ומותר לכהן לבא לתוך הבית שהמת כתובו ואסור לו לבא לעליה שעל הבית שאין המת כתיבו כיצד ארוכר שבין בית לעלייה ואין בה פתח טפח וכיית מהמת למטה בבית כנגד הארובה הבית שלמטה שהרי כיון שהבית מונח תחת הארובה ואין דבר מאחיל עליו למטה הטומאה בוקעת ועולה ונכנסת לעליה דרך הארובה שעליו אע"פ שאין בה פתח טפח כגון שהטומאה תחתיו ממש אבל אין הטומאה חוזרת ויורדת למטה מן העליה לבית כיון שאין בארובה פתח טפח .

ג וכן לפעמי' כב' בתים זה לפניו מזה וטומאה בפניו ואין טומאה בחצין ומית' לכהן לעמו' בפניו אצל הטומאה ואסור ליכנס חצין פיצד שני חדרים הפנים פתוחים לבית ובכל א' מהם חצי זית מן המת ודלתיתיהן נעילות עד שאין הטומא' נכנס' מזו לזו וכהן כן א' מהם שחור כיון שאין בו אלא חצי זית אבל לבית אסור לכהן ליכנס שם דאע"פ שדלתיתיהן נעילות כיון דסוף הטומא' לצאת רואה אנו כאלו כ' החצאים ותו' מונחי' בבית ואין הטומא' נכנס' לחצרו' כיון שדלתיתיהן נעילות וכשנפתחו גם הם טמא' שהטומא' חוזרת ונכנס' מן הבית לשם ומן הטע' שאמרנו אע"פ שהדלתות נעילות אפי' הב' טמ' כיון שסוף הטומא' לצאת לשם והוא ה' לטייש מחמירין ואומיים שאסוריה' הבהני' ללכת דרך שערי העיר ופתחים שסוף המ' לצא' משם ויש מתיירין שאמרי' כיון שדין זה שהפתח שסוף הטומאה לצאת טמא אינה אלא ה"לם ואין טעם ברב' נוכל לו' כיון דמילתא בלא טעמא הוא שהרי עדיין אין הטומאה ככאן הבו דלא לוסף ונימא דכך היא הלכה דוקא באותה פתח שמיצאין אותו תחלה מתוך האהל אל תוך האויר הואיל ובאותה יציאה נסתר האהל יאמר הלכה שאותו פתח יטמ' ולא מכאן ואילך לפיכך המקיל לא הפסיד במקום שלא נהגו להחמיר .

ד חצר המקפת זיון ואכסריא וטומאה בא' מהבתי' אם כל פתחי הבתים והחלונות נעולים הטומאה יוצאת לתחת הזיון והאכסריא משמע דאמרן לעיל הואיל וסוף הטומאה לצאת דרך שם רואין כאלו יצא' ואם נפתח חלון או פתח מצד הא' שיש שם י' על ד' ואות' של צד החצר כולם נעולי' אין הטומא' יוצאת לתחת

הזיון כי יוצא' שם ואם נפתח ג"כ א' מצד הזיון או האכסריא או הטומא' יוצא מהבית לתחת הזיון וכן אם יש טומא' תח' הזיון נכנסה מתיחתיהן לבי' וכן גי'ן הכולשין למעלה לחוץ על פתחי הבתי' וטומאה בא' מהבתים הכתים שפתחה פתוח' טמאה כי הטומאה מתפשטת תחת בליטת כל הבתים ונכנסת לבתי' דרך פתחיהן כ'גנין שאינן נוגעין זה בזה אע"פ שאין ביניהם רק פחו' מג' טפחים לא היו חבור' לטומאה דלכור להחמיר לא אמרי' ואם היו זה למעלה מזה אע"פ שאינם נוגעים אמרי' חבוש רמי וכאלו נוגעים רמי . ה' אסור לכהן לקרב תוך ד' אמות של מת או לתוך ד' אמות של קבר שהמת תופס' ד' אמות שסביבותיהם כד"א שאין הקרב מסוי' במחיצות גבוהות י' טפחים או בחריץ עמוק י' טפחים אבל אם הוא מסויים במחיצות גבוהות י' טפחים או בחריץ עמוק י' טפחים אין צריך להרחיק ממנו אלא ד' טפחים כד"א שצריך להרחיק ממנו ד' טפחים אע"פ שיש מחיצת המ' בקבר אבל בית שמת מניח שם מותר לכהן לעמוד אצל הבית ומותר אפי' ליגע בכותלו שאין הכתלים טמאים אלא האויר שבתוכו ובכלר שלא יהא שום דבר מאחיל עליו אין הכהנים יכולין לכתף לקרובי המת שיוציאו המת מסוקמו כדי שיהיו הם רשאים ליכנס לביתם אם לא כבקים שדרך להוציא' כל הגתים לבית מיוחד להם שיוגחו שם עד שיקברו :

ה מת המונח בספינה אם היא קטנה שמתגדנת כשחורכין בה אסור לכהן ליכנס בה אע"פ שאינו מקרב לתוך ד' אמותיו של מת כיון שא"א שלא יסיט הטומאה הוי' כנוגע בהיסט אבל כספינה גדולה שאינה הוערת כשחורכין בה מותר ליכנס בה ובכלר שלא יתקרב אצל המת תוך ד' אמותיו .

שע היתר טומאה במקום מצוה ודין קברי גוים וכו' סעיפים :

א אע"פ שהכהן אסור ליכנס לבית הפרס דהיינו לשרה שנחרש בו קבר או לארץ העמים תואיל ואילו אינה מטמאין מן התורה אלא גזירה דרבנן הקילו' בהן ולא גזרו אלא לדבר הרשות אבל אם צריך ללך שם לדיבר מצוה כגון לישא' אשה או ללמוד תורה ואין לו דרך אחרת יכול לעבור דרך שם אפי' אם מוצא ללמוד במקום אחר דלא מכל' ארס' זוכה לעמוד וכן אשה לא מכל' מקום מוצא ההוגנת לו וכן אבל ישראל העובר דרך שם יכול הכהן ללות אחריו לחמו וכן הוולך לדון עם הגוים לערער עמהם יכול לטמאות בטומאה של דבריהם מפני שהו' כמציל מירס וכן כל כיוצא בזה כהן שהו' ישן ומת עמו מת כהאל צריכין להקיצו ולהגיד לו כדי שיצא ולא יעביר אסור דאורייתא אפילו כלא ידיעה שבית דין מצוין להודירו ואם הוא שוכב על ממתו ופושט בגדיו כדרך העולם לא יקיצויה פתאים ויגידו לו בעודו ערום שהיא כהאל המת שאם יגידו לו פתאים בעודנו ערום שהיא כהאל המת צריך הוא לקפזין ערום ממש ולרוץ חוץ לאהל כדי שלא ישנה בטומאה ולא נתייר לו לשהי' שם עד שילבש בגדיו משום כבוד הבריות שאין כבוד הבריות דוחה לא תעשה של דאורייתא ושהיו בטומאת אהל המת לכהן אסור לא תעשה של דאורייתא הוא אע"פ שאינו לוקח שהרי אינו עושה מעשה אסור דאורייתא מיהו איכא לפיכך לא יקיצוהו ויגידו לו תקפ' בעודנו ערום אלא יקרא לו בסתם שקול' ויבא אליהם וכשילבש יגידו לו ובדרך זה שרי משום כבוד הבריות ואע"פ שמצוין אותו שיה' כטומא' תואיל ודיא לא ירע ושונוג הוא שריכד"א כשהוא באותה המת שהוא טומאה דאורייתא אבל אפ' הוא בבית הפרס או ארץ העמ' שהוא טומא' דרבנן ולא ירע והגידו לו פתאום והוא עידני' ערום ילביש עצמו תחלה דגדול כבוד הבריו' שהוא דוחה לא תעשה' של דבריהם בלא זה דלא תסור וגו' וכמו שנתבאר לעיל לענין כלאים סי' ש"ג סעי' א' .

ב קברי גוים י"א שמן התורה אין מטמאין דכתיב אד' כי ימות וגו' וירשו אתם קרייים אדם ואין אומי' העולם קרויין אדם דכתי' צאן מיעיתי אדם אהם ויש חולקין לפיכך נכון לכהן ליהדר מליך עליהם אבל קברי של מומרים מטמאין ממש כשל ישראל דאע"פ שהטא ישראל הוא .

שע איזה כהן מזהיר על הטומאה ולאיה מתים מטמא ועד מתי מטמא וכו' סעיפים :

א כשם שהכהן מזהיר שלא לטמאות עצמו כך הוא מזהיר להזהיר הקטנים מלטמאות דכתיב אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים מיהו הגדולים אינם מזהירין אלא שלא לטמא הקטנים כד"א אבל אם הקטנים מטמאין מעצמן עין לעיל בלבוש החור סומן שמ"ג אם צריך להפרישו .

ב דוקא כהן כשר מזהיר ואפי' הוא בעל מום ג"כ מזהיר דכתיב בני אהרן ובעלי מומין גם הם בכלל בני אהרן הם אבל הלל אינו מזהיר דכתיב הכהנים למעטי' חללים שאינם מכהנים שהרי פסול לעבור' אע"פ דבעל מום נמי אינו עוב' מ"מ חולק הוא במתנות כהונה ובכלל כהונה הוא מש"כ בחלל לפיכך חלל מותר לטמאות וכן בהנת נמי מיתרת לטמאות דכתיב בני אהרן ולא בנות אהרן מרלא כתיב זרע אהרן כל

ג כל המתים האמורים בפרש' שכתן מטמא להם מצוה הוא שיטמא להם דאיתר רחמנא לה יטמא למר שהוא מצוה ואם לא רצה שומטמאין אותו בעל כרחו אחר האיש ואחר האשה מצוים לטמאות לקרובים דכי כתיב בני אהרן ולא כמות אהרן בלא יטמא אבל בלה יטמא לא כתיב מיעוט .

ד ואלו הם הקרובים שמשמא להם אשתו נשואה שהיא כשירה לו אבל פסולה אינו לא אינן בשבילה ולא מטמא לה כדכתיב כי אם לשאר הקרוב אליו וא"ל אין שארו אלא אשתו וכתיב לא יטמ' בעל בעמיו הוא כיצד אלא יש בעל שמתמא ויש בעל שאינו מטמא וכן הדין בארוסה או גרושה שגירשה שאינו אונן בשבילה ולא מטמא וכן מדכתיב שארו הקרוב אליו דהיינו נשואה שיש לה עמו קרבת בשר ולא הארוס' אליו ולא הגרושה שעכשיו אינה שלו וכיון שהו' אינו מטמא לה כן היא בין הפסולה או הארוסה או הגרושה לא אונני' לו ולא מטמא' לו ומטמא לאביו ולאמו רכתיב בזה"ל ואפי' נתחללה דמ"מ אמו היא וכן מטמא לבנו ולבתו אפי' הם פסולים דמ"מ בנו ובת' הם והו' שיהיו בני קיימ' דהוקשו בנו ובתו לאביו ואמו מה אביו ואמו בני קיימא אף בני ובתו שלקיימא כגון דקי' ליה שכ"ו לו חדשיו או שהוא מל' יום ואילך שיצא מכלל נפלות הא לאו הכי ספק נפל הו' ואין מטמא לו כסף דאורייתא לחומרא וכן בנו ובתו שיש לו משפחה או נכרי' אינו מטמא להן אפי' הם בני קיימ' דבנה ובתה מיקרו ולא בנו ובתו שאין להם יחוס אחריו כמו שנתבאר פלוגתא הובין וארגמן ומטמא לאחיו ולאחותו מאביו ואפי' הם פסולים אחיו ואחותי הם א"כ הם בני משפחה ונכרי' דלאו אחותו ואחיו הם שאין להם יחוס אח' אביו וכן אינו מטמא ג"כ לאחיו ולאחותו מטמו דהוקשו אחיו ואחותו לבנו ולבתו מה בנו ובתו שהיא יורשתן אף אחיו ואחותו שהוא יורשתן יצאו אחיו ואחותו מאמו שאינו יורשתן וכן אינו מטמא לאחותו הארוסה אפילו היא ארוסה לכהן דכתיב ולאחותו הבתולה הקרובה אליו אשר לא היתה לאיש ופירוש לשון הויה דקידושין ואמרה תורה לאחותו אשר לא היתה כלומר כל זמן שלא נתקדשה יטמא לה פרט לארוסה שהיתה כלומר נתקדשה וכן אינו מטמא לאחותו אנוס' או מופת' דכתיב חבתולה פר' לאנוסה ומפתה שאינה בתולה ומרכתיב הקרובה דרשו שבא לרבות אחיות שהיתה ארוסה ונתגרשה או נתארמל' אליו לרבות בוגרת ומיתת עין שמשמא להן שאינם בכלל בתולה וצריכי ריבויא ומטמא לשומרת'כ פי' שומרת יבם של כהן שמתה יבמה הכהן מטמא לה ולא משום שהיא כאשתו מן התורה אלא משום שאמרו שהוא יורש כל כתובת' ואפי' נכסים הנכסים ויוצאין עמה כל שנפלה לה בחיי הבעל והרי עשו אותו לגמרי כבעל לירשת' ועתה מי מקרובה יעסק עמה עשו אותה שראונו מי שירשה הוא יקבנה לפיכך עשו אותה כמת מצוה דאי קרי ולא ענו ליה הוא ובס' הסמוך יתבאר שהכהן מטמא למת מצוה ואפי' אי כתב ככתובת או מיתת בלא בני' תיהדר כתובת' לבי נשא מ"מ כשיראו היורשים ששאר יבמים ישראלים חייבי בקבורת יבמותיהם יתלקוהם ממנה ולא יקברוהו אע"פ שירשו אות' שיאמרו הרי אנו רואים שאר יבמות ישראלים חייבים לקבור והרי היא נשארה כמת מצוה דקרי ולא ענו ליה .

ה וכל אלו שמשמא להם מטמא להם בין לצורך בין שלא לצורך כמו שיעשה דביון דהותרה טומאה זו לגביה הרי הוא מת זה כישיראל וי"א דוקא לצורך קבורה או להביא לו ארון וחכריכין הותרה לו ולא לדבר אחר ולפי הסבר' הראשונה כהן שמת לו מת בשבת שרי ליה לשהות עם המת באהל דא"ע"ג דשבת הוא וא"א לקבורו היום מ"מ צריך הוא לטמא' לו לשמרו שלא יהא מוטל בכיוון ולפי סברא האחרונה אסור לטמאות לו בשבת כיון שאינו צורך לקבורה ונכון להחמיר כסברה האחרונה .

ו ואינו מטמא לה אלא עד שיסתים הגולל ואם דעתו לפנותו מותר לטמא לו לצורך עד שיסתום גולל השני .

ז אסור לכהן להתטמא למת שאינו קרובו אפילו בעת שמשמא לקרובו דהא מ"מ מוסיף טומאה הוא לפיכך כהן שמת לו מת יוהר שיקברנו בסוף בית הקברות כדי שלא יבנם לבית הקברות ויתטמא בקברים אחרים כשיקבור מתו וי"א דוקא לאחר שפירש מתו אסור לטמאות למת אחר אף על פי שהוא טמא טומאת מת מכל מקום מוסיף טומאה הוא אכל בעוד שהוא עוסק במתו מותר לטמאות אף אחרים מפני שאין בזה תוספות טומאה שאדם כשהוא תפ"י כמת וננע בו אחר הגונע בו הוי כגונע במת עצמו ונעשה אב הטייאה וכשפירש מן המת הוא עצמו אב הטומאה והגונע בו ראשון לטמא וא"כ כשגונע כמת אחד בעוד שהוא תפוש בקרובו מה תוספות שימאה יש כא' אין לך טומא' חמורה מזו וילפינן ליה מן דכתיב בהה"ל מי שאינו מחילל כבר א"א עכשיו היא מתחילל יצא זה שהוא מחולל ועימד ונכו' להחמיר ככ"א ראשונה ולהחלו לגוסס הוא דאת' כדכתיבנא לעיל .

ח כהן שפירשו אכתיי מרכיב הייבור כגון המיסים והרוני כ"ד והמביד עצמו לדעת אינו מטמא להם שנאמר בעצמו בעושי מעשה עמי ואינו מטמא' לסכה כגון שנתערב ולדה כולל חבתה או סכה מן תישיעה לראשון או בן שבעה לאחרין או כהן אשתו שגירשה בספק גירושין וכל כיצא בזה שהוא ספק אינו מטמא לו דכתיב לה יטמא לודאי בנו או אחיו או אחותו ולא לספק .

ט אין הכהן מטמא לקרובים אלא א"כ יהא המת שלם אבל אם חסר ממנו כל שהוא אפי' הוא'מונה אצלו אינו מטמא לו דכתיב לה יטמא ומשמעו כולה ולא חסרה וכן לאביו ולאמו ולבנו וגו' כולם שלימים משמע ולא חסרים לפיכך אמרו אין הכהן מטמא לאבר מן החי מאביו ולא לעצ' מעצמות אביו וכהמלקט עצמו' קרובו אינו מטמא להם אע"פ שהשורה קיימת וחסר ממנו כל שהוא אפילו הוא מונה אצלו שאינו מטמא אלא לשלם יש מי שאומר ה"מ כשחסר לאחר מיתה או שחסר בשע' מיתה כגון שחתכו ראשו שאינו עכשיו כמו שהיה בחי' ולא קיימא ביה לאביו וגו' אבל אם נחתכה ידו או רגלו בחיים ולאחר זמן מת ביון שהוא לאחר מיתה בשלימות כמו שהיה מחיים אביו קיימא ביה ומיטמא לו י"א שאין כהן מטמא להרוג דחסר הוא ויש חולקין ונכון להחמיר .

שער טומאת כהן למת מצוה לנשיא ולרבו ועל איזה מת מתאבל' ובו י"א סעיפים

א כשם שמשמא לקרובים כך מטמא למת מצוה ואפילו הוא כהן גדול ונוזיר ואפי' הולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ומצא מת מצוה הרי זה מטמא לו וילפינן ליה מקרא דכתיב גבי נוזיר כל ימי הויורו לה' על גפשו מת לא יבא וכתי' בתריה לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו לא יטמ' וכולוהו יתירי גינהו דמעל גפשו מת לא יבא נפקא דכולוהו בכלל ודרשינן לאביו מה ת"ל דגופיה לא איצטרך קרא דבכלל גפשו מת הוא אלא בא להוציא מת מצו' שמתה לטמא בו לאמו מה ת"ל לגופיה לא איצטרך ולהתירי מת מצוה גמי לא איצטרך דמלאביו נפקא אלא להכי שאם היה נוזיר וכהן שיש עליו שתי קרושות אין הכתוב מזהירו מלטמא אלא לאמו אבל מטמא הוא למת מצוה לאחיו מה ת"ל שאם היה כ"ג נוזיר דקדושתו חמורה דגם בלא נוזרת אסור ליטמא לקרובים אע"פ לאחיו הוא דאינו מטמא אבל מטמא הוא למת מצוה דאם אינו עניין לנוזיר גירא ולא לכהן הדין נוזיר דמלאביו ולאמו נפקתנהו עניין לכהן גדול נוזיר ולאחותו מהת"ל הרי שהיה כ"ג נוזיר והלך לשחוט פסחו ולמול בנו דא"א מצות טובא שביאו לידו דהייא אם יטמא אפילו הכי לאחותו הוא דאינו מטמא אבל מטמא הוא למת מצוה :

ב ולבתלה אינו נקרא מת מצוה לעניין זה שיטמא לו הכהן א"כ מצא ראשו ורובו דכתיב קבור תקברנו כולו ואע"ג לעיל סימן שס"ב אפוקינה לרבות שאר מתים לקבורה מ"מ אי להאי אחר אתא ה"ל למכת' קבור תקבור מאי תקברנו אלא לאשמועינן דכולו בעינן דתקברנו כל גופו משמע אלא דקו"ל בכל מקום דרובו ככולו ובה חסור מת מצוה מהקרובים דחתם אביו ואמו וגו' כתיב וכולם משמעוהם אביו כמו שהיה אביו וכן בנו וגו' כל' ואפי' לא חסר ממנו אלא כל שהוא אין זה אביו או בנו אכל תקברנו לא קאי אלא על הגוף דהיינו סתמא כו' ואנו קו"ל בכל מקום רובו ככולו ודוקא לכתלה לא יטמא אלא על ראשו ורובו אבל אם מצא ראשו ורובו וקברו וא"כ מצא עוד איברים ממנו ואפי' אבר אחד הוור לטמאות בשביל אותו אבר וקברו עמו :

ג איזה מת מצוה כל שמצאו בדרך או בעיר של גוים ואין לו קברים ישראלים ובמקום שמצאו אינו יכול לקרות ישראל שיענהו ויבא ליפול בו ולקברו בו אסור לו לזון משם ולהניח את המת אפי' לילך לעיר להביא קברים אלא יטמא בעצמו ויקברנו אבל אם הוי ישראל קרובים למקום המת שקימוצ' את המת קורא איתם והם עוני' לו ובא' לקברו אין זה מת מצוה שדוחה את הכהונה שיטמא לו כהן אלא קורא איתם והם קוברי' ולכשיבאו בני העיר לקבורו אם יש לו כל צרכו מושך את ידו ודיני צרכי המת על' ס' ש"ס י"א אם אין הכהן מוצ' שיקברוהו רק כשכר אינו חייב לשכור משלו אלא אם ירצ' מיטמ' הוא בעצמו ואינו שוכר מת הנמצא ולא ידעני' אם גוי אם ישראל הוא אזיל' בתר רוב העוברי' ושבי' שם אם לא שנוכל לומ' קבוע וכל קבוע כמחצ' על מחצ' ולחומר' ואין הכהן מיטמ' .

ד כל הקרובי' שהכהן מיטמא להם שהם אביו ואמו בנו ובתו ואחיו ואחותו הבתולה והוא שיהיו אחיו מאביו ואחותו מאביו שהם ראוין לירשיו דומי' דכנו ובתו וכן אשתו כיון שהתירה התורה לכהן לטמאות להם אח"ל שמתאבל' עליהם ועו' הוסיפו עליהם אחיו טאמא ואחותו מאמו בין בתולה בין נשואה ואחותו נשואה מאביו ימתאבלים עליהם אע"פ שאין כהן מיטמא להם וכ"ש שהוא מתאבל על אשתו כך היא מתאבלת עליו ודוקא אשתו כשהיא נשואה אבל פסולה או ארוסה לא אבל בנו ובתו ואחיו ואחותו אפילו הם פסולים מתאבל' עליה' חוץ מבנו ובתו אחיו ואחותו משפחה ונכרית שאינו מתאבל עליהם שהי' אין להם יחס אחריו כמו שנתבאר בחלטת אישות

ה גר שנתגייר הוא ובתו או עבר שנשתחרר הוא ואמו וה"ה גר שנתגייר עם אמו אין מתאבלין זה על זה דכל אחד בקטן שגולד דמי ואין להם קרובה להדרי' .

ו כל מי שמתאבל עליו מתאבל עמו אם מת לו מת ומזהו דוקא בעודנו כפנו משום כבודו אבל שלא כפנו אין צריך לנהוג אבלות

ק"י

עמו ואינם יודעים כתי יקבור כעת שיחזרו פניהם מללות אותו מתחילין לסנות שבעה ושלישם ומתחילין להתאבל וההולכים עמו אינם מונים עד שיקבר ואם גדול המשפחה הולך עמו אף אלו שכבאן אינם מונים אלא משיקבר לכבודו של גדול המשפחה היינו רביתא סמיך עליה גריריו טלוהו בתריה לא שניא אחד לא שניא בן ויש מי שאמר והוא שיהא בן י"ג.

במקום שמפנים המת מקבר לקבר אם קברוהו בקבר הראשון על דעת להיות קבור שם עולמית אלא שאחר כך נמלכו לפנותי משם אין מונין לו אלא משיקבר בקבר ראשון אפי' אם פניהו תוך ז' אבל אם מתחלה קברוהו על דעת לפנותו כשיורטן וכשיורטן משמע אפילו לאחר זמן רב והיו זו קבורה קצת ומתחילין אבילות מיד ואם פיגורו תוך ז' חוזרין ומונין משיקבר שנית ואם לא פיגורו עד לאחר שבעה כבר עבר אבילות ואין מתחילין עליו פעם אחרת ואם מתחלה היה רעתם לפנותו משם תוך ז' אין זו נקרא קבורה כלל ואין מתחילין למנות אבילות עד שיקבר בקבר השני שהוא עיקר קבורתו.

פעם אחת הית' העיר כמצור ומת אחד ושמוהו בארון ונתנהו בבית אחד להיותו שם עד אחר המצור שיקברוהו בבית הקברות שחוף לעיר ואמרו חז"ל שסתימת הארון הוי כקבורה וחל עליהם אבילות מיד אע"פ שהיה רעתם לפנותו משם אחר המצור לבית הקברות.

הרוגי מלכות שאין מניחין אותם להקבר מאימתי מתחילין להתאבל עליהם ולמנות שבעה ושלישם משתייאושו לשאל למלך לקברו אע"פ שלא שתייאושו מלגוב אותם לא אמרין בשביל זה שהם עדיין אוגנים שמתעסקין בצרכי קבורתו דאע"ג שעדיין מתעסקין ומתחבלין לגונבו ולקברו מילתא דלא שכיחא היא שיוכלו לגונבו והי' אוש' משתייאושו לשאל אותו הוי כחוזרם מן הקבורה ומתחיל האבילות.

מי שהוריעו שצלו גוים קרובו בעיר אחרת ונהג אבילות מיד שחשב שנקבר ג' ואח"כ נודע לו שעדיין עומד בצליבה אותו אבילות לא עולה לו וחזו' ומונה משיקבר או משתייאושו מלקברו. מי ששבע במים שיש להם סוף או שיצא קול שהיהוהו לצטים או שנרתחו היה מאימתי מונים משתייאושו מלבקש מצאתו אברים אברים ומכירין אותו בסמיני גופו אין מונין לו עד שימצ' ראשו ורובו או יתייאושו מלבקש ואם נמצא אחר שתייאושו מבגו והתאבלו אין הקרובים צריכין לחזור להתאבל אלא הכנים אם הם שם בשעה שנמצא מתאבלים אותו היום ואין צריכין לחזור ולקרוע שהרי כב' קרעו מיד כששמעו אלא מתחילין כדון המלקט עצמות אכיו אבל אם אינם שם ושמעו אחר שעבר היום שמצאוהו וקברוהו אין צריכין לחזור להתאבל שהרי כבר התאבלו אם שלחו סתימה לעיר אחרת כתבו כבר שרידם להתחיל אבילות משיחורו פניהם והתחילו למנות האבילות ואח"כ נתפש המת בדרך ולא ניתן לקברו זמן ארוך אין צריכין להפסיק אבילותו וגם אחר שיקבור אין צריכין לחזור ולהתאבל כיון שכבר התחילו כדון ולא היו צריכין להפסיק.

מי שמת לו קרוב ולא ידע עד שבא למקום שמת שם המת או למקום קבורתו שנקבר שם אם היה במקום קרוב כגון מהלך י' פרסא' שהוא מהלך אדם בינוני שאפשר היה שיבא לשם ביום אחד אפילו לא בא עד יום השביעי אם מצא מלחמים אצל גדול הבית אפילו שנגערו לעמוד אלא שזוהי עדיין קצת אבילות כגון שחצאן עדיין בחליצת סנדלות ועטיפת הראש הואיל ומצאן עם גדול הבית קודם שנגמר כל האבילות והתאבל עמהם אותו המעש עולה לו בשבועה ומונה עמהם תשלום שלשים ז' ואם לא מצא מנהגים כשבא מונה לעצמו ז' ושלישם וכן אם היה במקום רחוק אפילו בא ביום שני מונה לעצמו שבעה ושלישם מיום שבא וי"א שאפילו אם בא אחד מהאבלים ואין הגדול בבית רק שהולך לצורך המת כגון לעשות לו מצבה וכו' לקבר אם חזר תוך ג' ימים הוי כאלו היה בבית כשבא והבא תוך אותם ג' ימים מונה עמהם ויש להקל כסברא זו וכל שרינו למנות עמהם אפילו אם חזר אח"כ לביתו מונה עמהם דגריר בתרייהו כיון שגדול הבית עמהם.

וכל היכא שאמרו מונה עמהם ב"א בשלא שמע שם' עד שבא אליהם אבל אם נודע לו שמת קודם שבא אליהם אפילו אם נודע לו מיום השני והתחיל להתאבל ובא אליהם תוך ז' לא יקצרו אבילותו כשביל שבא אליהם וכל היכא דאמרין כשבא אליהם שמונה עמהם היינו דוקא שבא אליהם לקום שמת שם המת או למקום קבורה אבל אם לא היה לא מקום מיתה ולא מקום קבורה כל א' מונה לעצמו.

ושבעה ימי אבילות עוליו לו אפי' לכמה מתים לפיכך מי שמת לו מת ובתוך ז' מת לו מת אחר מונה ז' למת אחרון ועולים לו ג'כ לתשלום ז' ימי אבילות של הראשון ואין צריך למלאת תחלה ז' הראשונים ולמנות אחר כך ז' אחרים בשביל האחרון דאין מעריכין סמחה בשמחה אמרו וילפוח מקראי אבל אבילות באבילות לא מצינו שאין מעריכין.

אבילות חוץ מאשתו שאע"פ שמתאבל עליה אינו מתאבל עמה אלא על אביה או על אמה משום כבוד חמיו וחמותו אבל על אחיה ואחות' או בנה ובתה מאיש אחר אינו מתאבל עמה ומ"מ אינו יכול לכופה שתתקטף אבל יכולה היא למוזג לו הכוס ולהציע לו הכסה ולרחוץ פניו ידיו ורגליו וכן היא אינה מתאבלת עמו אלא שמתו המיה או המתה אבל שאר קרוביו שמתו אינה מתאבלת עמו והאירנה נהגו להקל באבילות זה של מתאבלים עמו דאין זה אלא משום כבוד המתאבלים ועכשיו נהגו כולם למחול לפיכך נוהגין שלא להתאבל כלל עם המתאבלים וכל המחמיר בזה אינו אלא מן המתמיהים ואינו כמכבד את האבלים אלא כ ועג להם וכתו' מורי מהרמ"א ז"ל וכו' נהגו שכל קרובי המת הפסולים לו לערו' מראים קצת אבילות בעצמן כל שבעה הראשון' והיינו עד אחר שבת הראשון שאינן רוחצין ואין משנין קצת בגדיהם כמו בשאר שבתות ויש מקומות שנהגו עיד להחמיר בעניינים אחרים והעיקר כמו שכתבתי וכל זה בשמועה קרוב' או שהיה אצל המתה אבל בשמועה רחוק' אין לאבילות זה מקום כלל ומי שרוצה להחמיר על עצמו להתאבל על מי שאינו צריך'א ללבוש שחור' על קרובו אין מוחין בידו עכ"ל. ז אין מתחילין עם הקרובים שמתאבלים עליהם אלא כשמתאבלים על קרובה דשאר כגון בנו ואחיו שמתאבל על בן ובת שלהם אבל על קרובה דקידושין שלהם כגון שמת אשת בנו או אשת אחיו או בעל בתו או בעל אחותו אינו מתאבל עליהם.

ח תינוק כל שלשים יום ויום שלשים ככלל אין מתאבלים עליו אפי' גמרו שערו וצפרניו ומשם ואילך מתאבלי עליו אע"כ נודע שהוא בן ח' ואי קום ליה כגויה שכולו לו חדשיו כגון שבעל ופירש ונולד חי לט'חדשים גמורים אפילו מת ביום שנולד מתאבלים עליו ספק כן ט' לראיון או בן ז' לאחריו שניהם מתאבלים עליו אף על גב דאבילות דרבנן וספיקא דרבנן לקלא הכא כיון דודאי קרוב לאחר נגאי הדבר שלא יתאבלו לא זה ולא זה.

ט יש מי שאומר דתאומים שמת אחד מהם תוך שלשים יום והשני יום ומת אחר שלשים יום אין מתאבלין עליו שכיון שהראשון היה נפל מסתמא גם השני נפל הוא.

י על רבו שלמדו חכמה נוהג דיני אנינות שאינו אוכל בשר ואינו שות' יין אלא שמכרד ומומן ומתאבל עליו בהוצאת סנדל וכל דיני אבילות יום אחד.

יא נשיא אף על פי שהכל מטמאין לו זהו משום כבודו אבל אין מתאבלין עליו י"א דאין מתאבלין על בן הראשון או בן הבכור שמת לאדם ובכבודו נותנין טעם כיון שהוא קדוש לה' אין ראוי להתאבל עליו שאינו שלו אבל מנהג שמות ומעות הוא אלא חייב להתאבל עליהם ומ"מ נשתרכב המנהג שאין אב ואם הולכין אחר המטה לבית הקברות כשמת בניהם הראשון. יש אומרים בשעת הדבר אין מתאבלין משום ביעותתא והרימון פועל כשעת סכנה לפיכך בעי צילות'.

הלכות אבילות

שעה אימתי מתחיל אבילות ולמי שמפנין מקבר לקבר ובו יא סעיפים.

א אבילות דרבנן מיהו אבילות שבעה ססכו אקר' דכתיב והפכתו חניכם לאבל מה חג שבעה אף אבילות שבעה ומשום דאיכא נמי חג שאינו אלא יום אחד כגון עצרת ססכו לנהוג אבילות של שמועה רחוקה יום אחד וכן תצפירת וגיהוץ שלשים אסמכו אקראי תספור'מדאמרה רחמנא לכני אהרן אשיכ' אל תפרעו כדכלו וכלי עלמא חייב כפרע ופרע הוא גידול שער ומנלן שאסור ליום ילפינן פרע פרע מניזר כתיב הכא ראשיכם אל תפרעו וכתיב התם גדל פרע שער ראשו מה להלן ל' יום אף כאן ל' יום וניזר גופיה כגול דל' יום קים לזו לחז"ל רסתם ניזירות שלשי' יום ואסמכו אקראי דכתיב קדוש יהיה יהיה בניסטרי' שלשים וגיהוץ אסמכו אקראי דיואב דכתיב וישלח יואב תקועה ויקח משם אשה חכמה ויאמר אליה התאבלי נא ולבשי נא כנדי אבל ואל תסוכי שמן והיית טאשה זה ימים רבים מתאבלת על מת ואמרו ש"מ רבגדי אבל יותר מיום אחד ומסילא שמעינן שהוא שלשי' יום וענר דרוקשו לפרע דכתיב ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרומו מה פרע ל' אף כנדי אבל ל' והיינו גיהוץ הרי שאין כנדי אבל מת פחות מל' יום כמו תצפירת וכל זה אינו אלא אשמכתא שאין אבילות דאורייתא אפילו ביום ראשון ולגאונ' יום ראשון דאורייתא ולקמן סימן שצ"ח יתבאר בע"ה ומאימתי חל האבילות משקבר ונגמר סתימת הקבר כעפר מיד מתחיל האבילות ומעמף ראשו אבל אינו חולץ מנעלו עד שיגיע לביתו ועכשיו נוהגין לחלוץ המנעלים מיד כדאיתא בס' שעו' ועל' ש"ש"ב ואם היה סכור שנמתם הקבר והתחיל להתאבל ואח"כ נודע לו שעדיין לא היה נסתם חזר ומתחיל האכלת מע"פ שנסתם.

ב כמה דברים אמורים באיתם שהולכים עם המת לבית הקברות אבל אתם שרדכן לשלוח העז לפנים אהי' ואינם הולכים

לבוש

הלכות אבלות

עמרת זהב

אם התפללו הצבור ערבית ועדיין הוא יום קודם צאת הכוכבים ושמוע שמת לו כח י"ש מי שאומר שמונה שבעה מיום המחרת ואותו יום אינו עולח לו אע"פ שעדיין יום הוא והיו כמו תרי קולא דסתרי אהדי הציבור הקילו והקדימו להתפלל ערבי ביום כי חיטבוהו לילה והוא ימנה אותו העת ליום למנותו ליום ראשון של אבילות ולפי מה שכתבתי לעיל סימן קצ"ו סעיף א' גבי לובשת לכנים דחמיקל לא הפסיד ג"ל דכ"ש כאן באבל דחמיקל למנות יום ששמוע ליום א' אע"פ שהתפללו הקהל ערבית לא הפסיד נראה לי.

שעני מנהג המנהגים ודין מת שאין לו מנחמים וכו' ד' סעיפים.

א אין המנחמים רשאים לפתוח עד שיכתח ראבל תחלה וטעמא דמסתבר הוא כדומר עדות כההיל להראות צערו שמצער מאד על מתו ואחר כך מתחילין לנהמו אבל מקודם אין שייך לנהמו דשמת אינו מצער על מתו וכן מצינו באיוב שלא התחילו הרעים לדבר עד שהתחיל הוא תחלה שנאמר אהרי בן פתח איוב את פיהו והרי ויען אילוף התימני ודאבל מיסב בראש ונ"ל שזה ג"כ נמצא דמסתברא הוא שזה ג"כ נחמה לו עמכברין אותו ואכמיהה קרא דכתיב ואשב ראש ואשכח כמלך בנגיד כאשר אבלים ינחם נקוד ינחם בשוא ינחם לאחריו ואז"ל אל תקרי ינחם אלא ינחם בחיוב תחת הוי"ד שפירושו ינחם יכיון שנענע האבל בראשו בענין שנראה שפוטרו את המנומים שוב אינם רשאים לישוב אצלו שזה ג"כ נחמתו היא כיון שמראש פרצה לתנדם ברחוקותו שילכו הם להם ואין האבל צריך לעמוד אצל בני נשיא וכן החולה מפני שטרודים בצערם.

ב ואין האבל יואל בשלום אדם שאין עכשיו השלום עמו לפיכך בשפוטרו מנחמים שוחה בראשו ואינו אומר כלום והפטר מלפני חבירו וחבירו רוצה לכבדו ולקום מפניו אומרים לו שב הוי' מלחולה ולאבל המשמע שב באבילות שלך או בחולי שלך ולא יאמר אדם עדיין לא נפרעתי כפי מעשי או כיוצא ברברים אלו משום אל יפתח אדם פיו לשפן וגומר והמנחמים לא יאמרו לאבל מה לך לעשות כי אי אפשר לשנות וכיוצא בזה מפני שזה כגידוף דמשמע לא אם אפשר לו לעשות ולגינות היה עושה אפילו כנגד רצונו של מקום ואין גידוף גדול מזה אלא יהבל עליו גזירת השי" מאהבה. ולמנום עצמם נוח להו שיתנחמו הכרויות עוברים לפיכך מת שאין לו אבלים קרובים להתנחם באים עשרה בני אדם כשרים ויושבים ומקומו כל י' ימי האבלות ושאר העם מתקבצים עליהם כמנחמים ואם לא היו עשר י' קבועים בכל יום ויום מתקבצים עשרה משאר העם ויושבים בתקומו וכן עשה מעשה אחד מרכמי דתלמוד ולאחר י' ימים אתחיל ליה המת ואמר להם תנוח דעתך ליתבת דעתך אלא דהאינא אין נוהגין בן וכתב במהרי"ל נוהגין להתפלל כעשרה כל י' במקום שנפטר שם אדם והיינו על אדם שלא הגיח קרובים ידועים להתאבל עליו אבל אם יש לו בשום מקום קרובים שמתאבלו עליו אין צריך לזה.

ד במדינות אלו נוהגין לומר צידוק הדין בבית הקברות קודם הקבורה ואחר שנגמר סתימת הקבר מעפרו או לאחר שהפך האבל פניו כו' רמת חולצין מנעל וסנדל ומרחיקין מעט מבית הקברות לומר קדיש לפחות ד' אמות שהמת תופס ד' אמות ואומרים יתגדל ויתקדש שמייה רבא בעלמא דהיא עתיד להתחדתא ולאחיהא מתילא ולשכללא היכליה ולמפרק הייא ולמבני ק' תא דירושל' ולמעיקר פולחנא נוכחיה מארעיה ולאתכא פולחנא קדישא דשמיא לאתריה וזויהו ויקריה ושכנתיה בחייכון וכיומכון כ' מתכלא חרבא וכפנא ומותבא מינא ומכל עמא בית ישראל ואמרו אמנו וכו' ואח"כ תולשין עשבים עם עפרן ואומרים זכור כי עפר אנחנו וגם הוא רמז לתחיית המתים שחיו מעפרם ע"ד ויציצו ויפרחו מעיר כעשב הארץ ומה שזורקין אות' על ראשיהם הוא דרך צער על דרך ויורק עפר על ראשיהם השמימה ורוחצין ידיהם במים ואפשר שנהגו בן לטהר עצמם כלומר אנו לא פשענו בו למעט ממנו צרכיו וביקורו בעת חליו ועל דרך שג' ידיו לא שפכה את הדם הזה וגומר כפר לעמך ישראל וגומר ויש מהם שאומרים איתו פסוק כפר לעמך ישראל וגו' עד בקרב עמך ישראל ואח"כ הולכין לב"ה ואומרים שם ויהי נועם יושב בסתר עליון וגומר כדי להבדיל הרוחות ויש מי שנוהגין שיושבים י' פעמים מפני הרוחות המלוות את המת ובכל עת שהוא יושב בורחין ממנו ויש אומרים שיושבים י' פעמים להבדיל הרוחות ואני שמעתי מקנים שיש לישב י' פעמים ובפעם הראשון יאמרו והי נועם וגומר וישב בסתר עליון וגומר עד ונגע לא יקרב באהלך ואמר גם מלת כי מפסוק כי מלאכיו וגו' ואני קבלתי שאתם השבעה ישיבות יצא כיום בפסוק כי מלאכיו יצוה לך וגומר שיש בו י' תיבות וככה יעשה יושב וישב בסתר עליון וגו' יושב בסתר עליון וגו' ועד ונגע לא יקרב באהלך וגם יאמר מלת כי שבראש פסוק דכי מלאכיו יצוה לך וגומר ואחר כך יעמוד וישב במקום אחד ויחזור ויתחיל לומר יהי נועם וגו' וישב בסתר עליון וגו' עד כי ויוסיף מלת מלאכיו ואחר כך יעמוד לישוב במקום אחד ויחזור ויאמר יהי

נועם וגו' וישב בסתר וגו' עד כי מלאכיו ויוסיף מלת יצוה וכן יעשה בכל פעם שיתחיל מתחלה יהיה נועם וגו' עד פסוק זה ויוסיף בכל פעם מלה אחת מפסוק זה ובפעם השביעי יגיע למלה השביעי שהיא וירכין וגם ישלים כל הממור בפעם השביעי ואח"כ יעמוד ויצא ובעת יציאתו יאמר ברבת אתה גבור ד"ה עד ונאמן אתה לחיות מתים ולא יסיים הכרזה בן קבלתי וכן אני נוהג כי יש בו מוד הקבלה להבדיל רוחות הטומאה מעליו ואפילו נקבר המת ביום על ידי גוים או שנקבר כמוד לשבת יעשה כן יש נהגו להקפיד שלא לכנס לבית קודם שירחץ ידיו וישב שבעה ישיבות או לפחות ג' ישיבות שלא לרכנס הרוחות עמו לביתו ומנהג אבותינו תורה מצונו כמדורשות מי שעבר עבירות אפילו גדולות וחמורות מאד עד שדנין אותו בעונשין ויסורים גדולות כעולם הבא אם הגיח בן אחריו שיוכל לו קדיש ורכיבו בצנינו מציל את אביו מדינה של גיהנם וכן בא מעשה ליד ר' עקיבא שראה אחד דן ביסורים רבים בניהם והגיח בן קטן והלך ר' עקיבא ולמד עם בנו מיד בשלמד הבן לומר קדיש התירו אביו מן העינוים ומכאן נתפשט המנהג שאומרים קדיש על אב ואם כל י"ב חדשי הראשונים שדנין אותם כגידנם אם היו רשעים ולא דיקא קדיש אלא ה"ה להפטור בנביא וזהתפלל ערבית בפרט כמיצאי שרת שרוא זמן שחזרו והנשמות לגיהנם ונהגו לומר קדיש על דאך אע"פ שזחב חי ואין בידו למחות לבנו שלא יאמר קדיש על אמו שיש בזה כבוד אם אחרי מותה ומנהג קדיש תינינו כחנתי כבר ברכוש התכלת ס' קל"ג י"א משומד שנהרג ביד גוים אומרים בניו עליו הדיש דאחיזינן ליה שדררר כתשובה בגת הריגתו ועל ס' ש"מ מצוה להתענות יום שמת בו אביו או אמו לכפר על נפשו וי"א מפני שהוא יום סגנה לכן שוחלש אז ימות וכו' ביום.

שעני דין עברים ושפחות ומנורה שיש להם אבלות וכו' ג' סעיפים.

א העברים והשפחות אין עומדין עליהם בשורה ואין אומרי עליה' נתחומי אבלים אלא כמו שאומרים לאדם על שורו וחמורו שמת המקום ימלא חמורך כך אומרים על עבדו ושפחו' שמתו לו אבל שרוא מנורה אין מכריזין אותו ואין אומרים לוי נתחומי אבלים וכל דבר שהוא משום כבוד החיים אין עושין לאבל שהוא מנורה.

ג ומנורה שמת מנהגין אבליו שאם היא מנורה אין קרוביו מנודים וחיובים להתאבל עליו לפיכך נוהגין עמהם כמו עם שאר אבלים.

שעני דין סעודת הבראה לאיש ולאשה וכו' י"ג סעיפים.

א אבל אסור לאכול משלו בסעודה ראשונה מרקאמר ליה הקב"ה ליחוקאל ולחם אנשים לא תאכל ופירוש לחם של שאר אנשים לא תאכל ודוקא ליחוקאל ציה עליו בן מכלל דכ"ע כשהם אבלים מחוייבים ל"מכיל לחם של שאר אנשים ולא מדידהו וכתב רבינו ירוחם והטעם כי האבל דואג ונאנח על מתו ואינו מודיש לאכיל כי רצונו למות גם הוא על כן ציה השם יתברך לאחרים שאיכידהו משלחם לפיכך הפוחת לא יפחות מסעודה ראשונה שהוא עיקר זמן מריחתו אבל סעודה שנייה מותר אפילו היא ביום ראשון ולי ג"ל טעמא שכל זה בכלל נהג' הוא שמדאין לאכל שמיזמין אותו על לבם ולא ישלכוהו אחר גויה' ג"ל חכילין להרליף סעידת: היינו שכול אחד להאכיל את חבירו בימי אבלו והיא יהויר גם כן ויאכילנו בימי אבלו וכלכר שלא יחני בתחל' שאם מתני הוה חוב' והוה כמו שאללו משלהם.

ב אשה שאירעה אבל אין לאנשים להבדיל' משום הרגל עבירה אלא נשים מכריזין איתה דירא' גם היא אסורה לאכול סעודה ראשונה משלה לפיכך אשה נשואה שאירעה לה אבל אינו יכולה לאכול סעודה ראשונה משל בעלה ובין שחייב בזויתיה כמש"ה דמי וכן מי שיש לו סופר או שכיר אם אוכל בשכרו ואירעו אבל לא יאכל סעודה ראשונה משל בעל הבית אבל מי שני עני או יתום או לבנו ובתו בלא תנאי ואירעם אבל יכולין לאכול סעודה ראשונה משל בעל הבית שאין זה משהים.

ג אם רצה האבל שלא לאכול ביום הראשון כדי שלא יקבל הבראה משל אחרים הרשות בידו שלא ציה השי" אלא לאחרים שיכירוהו אבל לא מצונו שצוה עליו לאכול ואי משום טעמא שלא ימת את עצמו כבר מושבע ועומד הוא מסיני ובלילה מותר לו לאכיל משלו אע"פ שהיא סעודה ראשונה לו אע"ג דקרא סתמא כתיב ולחם אנשים לא תאכל הא כולה עלמ' יאכל ומשמע שכתבתי שנהגת באבל כשאר מצויות של אבילות לז' שני הטעמים שכתבתי ג"ל לחול' דהפסוק לא מיירי אלא ביום הראשון מפני שהיא לו עיקר יום מריחתו ועיקר צורך הנחמ' אינו אלא בו כיום יאח"כ כיון דדש דש לפיכך ה"ה אם קרה שלא הברוהו ביום הראשון שנמשך עד הלילה מותר לאכול בלילה משלו ואין צריך עוד הבראה. בזמן

לבוש

הלכות אבלות

עמדת זהב

קער

ד' בזמן חכמי התלמוד היו נוהגין להתענות ביום מתת:הרכימים מפני הצער שהיו אומרים הרואה תלמיד חכם שמת כרוא' ס"ת שנשרף דמי .

ה' מי שנקבר בערב שנת סמוך לחשיכה קורם ב"ה יש מי שאומר שמברין אותו אף ע"פ שלא יכנס לשבת כשהוא מתאוה דס"ל סעודת הבראה נמי מצוה היא כמו סעודת שבת והרב רבינו יוסף קארו ז"ל פלג בשלחן ערוך ואמר שאין מברין דס"ל כבוד שבת עדיף וכן ניהגין .

ו' אין מברין על הקטן א"כ הוא בן ליום שלימים או קים לן גנחה שכלו לו חדשיו כגון שבעל ופירש .

ז' מרכיזין ומכבדין בבית האבל ואין בהן משום שמחה וכן מרחיזין מוגמר שזה יש בו שמחה אבל מביאין אותה בבית שהמת שם שאינו אלא להעביר סרחונו ולפיכך אין מברכין עליהם כמו שנתבאר בלבוש התכלת סימן ד"ז סעיף ב' ואין אומרים שמעוה ואגדה בבית האבל מפני שיש בו שמחה אלא יושבים ודוממים .

ח' כיון שנקבר המת מותר לאכול בשר ולשלות יין מעט בתוך הסעודה כדי לשרות אכילה שבמעיו אבל לא לריות .

ט' כתיב וידו יעקב נזיר וא"ל אותו היום נפטר אברהם ועשה יעקב תכשיל של עדשים להברות את אביו ומ"ש עדשים מה ערש זה גלגל אף אכילת גלגל החורר בעולם אלא דאמרו מה ערש זה אין להם פה אף אבל אין לו פה מאי בנייהו איכא בנייהו לנחם בכצים שאין לו פה ואינו גלגל ללישנא קמא אין מנחמין בה וללישנא בתרא מנחמים וק"ל בלישנא בתרא לפיכך מקום שנהגו להברות האכל בלשון יין ומיני מטעמים עישין ובלבד שיברורו תחלה בכצים או בתכשיל של עדשים ובר לאכילת ואח"כ אוכלים כל צרכיהם .

י' אין לאכול עם האבל כ"כ בני אדם שיתחלקו לשני מקומות דהיי כסעודת מריעת שיש בה שמחה .

יא' הלא שצריך למנות שבעה אחר הרגל וכן אם שמע שמועה קרובה בשבת י"א שצריך להברותו הבראה הראשונה שבימי אבלות וי"א כיון שנדחת יום ראשון שהוא יום מרידתו שוב אין מברין אותו וכן ניהגין .

יב' אין מליין על שמועה רחוקה שאין בה מלירות כ"כ .

יג' בבית האבל פרים המנחם הגדול שבהם שנאמר פרשה ציון ביורה מפני שאין מנחם לה משמע הא יש לה מנחם הוא פרים ונאחזקא שהגדול פירם שהוא עיקר המנחמים ונשבת האכל פירם בארחה שנאמר ברכת ה' תעזיר והיא שבת ולא יוסף עצב עמה .

שעט דין ברכת המזון בבית האבל וכו' ה' סעי' .

א' תיגין ח"ל שהיו מוכיזין בכרכת הטוב והמטיב בבית האבל מעין המאורע ומעין הבלכה וזה נוסחו בא"י אב"ה האל אבינו בלכינו בוראנו גיאלנו קדושינו קדוש יעקב המלך החי הטוב והמטיב אל אמת דיון אמת שופט צדק לוקח נפשות במשפט שליט בעולמו לעשות בו כרצונו כי כל דרכיו משפט ואגחנו עמו ועבדיו ובכל אגחנו חייבים להודות לו ולברכו גודר פרצות הוא גודר פרצה הזאת מעלנו ומעל אבל זה לחיים ולשלום ררחמן הוא וכו' .

ב' יש מוספיין בברכה שלשית ג"כ מעין המאורע ולעין הברכה וזה נוסחו נחם ה' אלקינו את אבלי ירושלים זאת האבלים המתאבלים כאבל הזה נחמם מאבלם ושחמם מיגונם כאמור כאיש אשר אמו תנחמו וגומר בא"י מנחם ציון בכנין ירושלים .

ג' יש אומרים בכרכת הוימן נברך מנחם אבלים שאכלנו משלו וכו' ד' שבת שבתך השבעה ימים אם אכל מברך ביחוד או בכ' אבלים שאוכלים ביחד מברכין ומזכירין כל מעין המאורע של אכילת שאמרנו כדרך שמברכין בחול דביחוד וג' די' צנוע ואם אכל עור אחרים עמו ומכריזין אין מזכירין מעין המאורע בשבת זו רבין דאיכא אחרים לאו צניעה היא אלא פרהסיא ולקמן יתבאר בע"ה שאין אכילת פרהסיא ננהג בשבת .

ז' אבל מצטרף לתפלה ולויטון בין לג' בין לעשרה דהא הוא חייב בכל כמו הם .

שפ' דברים שאכל אסור בהם וכו' ב"ה סעיפיהם .

א' אלו דברים שאכל אסור בהם במלאכה ברחיצה וסיכה ונעילת מגדל ותשמיש המפ' ואסור לקרות בתורה ואסור כשאילת של' וכבסיה וחייב בעשיפת הראש ובכשיית המטה כל שבעה ואסור להניח תפילין ביום הראשון ואסור בניהוץ ותספורת ושמחה ואחוי הקדע כל שלשים יום וכל דברי אבלות נוהגין בין ביום בין בלילה וכולם אינם אלא מדרבנן ואסמכתא אקראי אביאם בפנינו בע"ה אחד לאחר במקומו .

ב' מלאכה מנול דכתיב והפכתי חניכם האבל די' הקיש אבל לחג מה חג אסור בעשיית מלאכה אף אבל אסור במלאכה אבל עיקר מעט דאסור מלאכה הוא כרי שלא יסיה דעתו מן האכל לפיכך אסור כל ג' ימים הראשונים שצערו גדול ואכלו רב ואיר"ל שלשה לכי אסור במלאכה אפי' עני המתארגס מן הצדקה כדי שלא

יתעצל בכביה מכאן ואילך שנתקדר מעט אמרו אם הוא עני וזמן לו מה יאכל עושה בצעמו בתוך ביתו ואשה מיה בפלך בתוך ביתה אבל אמרו חכמים תבא מארה לשכניו שהצריכוהו לכך ודין מלאכת הכתיבה כל מה שמותר לכתוב בח"ה מותר לכתוב בימי אבלו וכל מה שאסור בח"ה אסור לכתוב בימי אבלו .

ג' וכשם שהוא אסור בעשיית מלאכה כך הוא אסור לישא וליתן בסחורה וליתן מארינה למרינה בסחורה שכל זה בכלל מלאכה יחשב דחד טעמא שייכא בהו .

ד' ואפילו דבר המתיר בח"ה כגון דבר האבד אסור לאכל לעשותו בין הוא בין עבדיו ושפחותיו בניו ובנותיו אפילו הם גדולים אם הם סמוכים על שלחנו ומעשה ידיהם שלו אסורים לעשות לו מלאכה .

ה' וכשם שהוא אסור במלאכה כך אסור לעשות מלאכתו ע"י אחרים ואפילו ע"י גוים מיהו דבר האבד התירו לו לעשות ע"י אחרים ואפילו דבר שהוא אסור לעשות במועד כגון דבר שיש בו מירחא דבה או שהוא מעשה אומן מותר כאכל דהתם יש בו משום שביחה וכבוד המועד מה שאין שייך כאן ואם אין לו אחרים שיעשו לו והוא דבר האבד י"א שמותר לעשותו בעצמו אם הוא לאחר ג' ימים דראשונים ואם יש בו הפסד מרוב' מותר לעשותו בצניעה אפילו תוך ג' ימים .

ו' פירקמיא שלו אם הוא בדבר האבד כגון אם לא ימכור יפסיד מהקרן נמכרת ע"י אחרים אבל אם לא יפסיד מהקרן אלא שאם ימכרנה עכשוו יהיה בה יותר משא' ימכרנו אח"כ אסור ומ"מ אם שירות או ספינות כאו או שהם מבקשים לצאת ומוכרים בזול או לוקחים ביוקר והיו הפסד מרובה אם לא ישא יתנו עמהם התירו לו למכור ולקנות ע"י אחר' אפילו שלא לצורך תשמישו אלא לעשות סחורה להשתכר אפילו הכי מותר .

ז' ובענין משא ומתן דתלויות ריבית לגוי' בימי אבלו לאותם שרגילין ללות ממנו התירו להלות להם ע"י אחרים בביתו משום דבר האבד שאם לא ילוה להם עכשוו ילכו לאחרים והאחרים ירגילו אותם אצלם ולא יכאו לו עור .

ח' אי מסיק וזו באינשי והאידיא משכח להו ובתר הכי לא משכח להו שרי לשרורי עלייהו הוהו דבר האבד .

ט' ואם יש לו דין עם בני אדם הריים עמו בעיר אינו תובע אותם כל ז' ואם הוא דבר האבד כגון שביקש ליתן למדינת הים או שעדין חולים עושה מורשה ודן עמהם .

י' וכל הדברים שלא התירו במועד' אלא לצורך המועד משום כבוד המועד כאכל נשאר אסורים אפילו ע"י אחרים .

יא' אבל ששדוהו ביד אחרים בארימות או בחבירות או בקבלנות הרי אלו עובדין בדרבנן בימי אבלו של בעל השרה שכיון שיש לאדם חלק בפירות לשלש ולרביע והחוכר נתן דבר קצוב אפי' לא יעבור בשביל שהוא אבל אם אגס צריכין למנוע מעבודתם ואפי' שלמו ימחברתם קודם האבלות ונשארם הם בשדה כמו שהיו מותרין וטעמא יתבאר בסעיף י"ד .

יב' ואם האכל הוא ארים או חכר בשדה של אחרים לא יעמר הוה בעצמו אבל ע"י אחרים מותר שאין זה נקרא מלאכת האבל אלא חלק בעל השרה .

יג' ברא"ב בארים שיש לו חלק בפירות לשלוש או לרביע וכן בחוכר אין זה נקרא מלאכת האבל אבל שכיר יום שעובד שדה האבל אפי' בעיר אחרת לא יעשה שררי זה הוא מלאכת האבל .

יד' ואם יש לאכל חמור או ספינה מוחכר או מושכר ביד אחר אם עדיין לא כלה הזמן והיא שכרם קודם שהתחיל האבלות מותר לשכר לעשות בהן מלאכתו דשכיר' קניה ותישבוים בשלו ולא של אבל זאם כלה הזמן קודם שהתחיל האכילת אע"פ שרעתו להחזיקה עוד בשכירתו כמו שהיה לו מקודם לחדש או לשבוע כפי הרגילות לשכור הרי זה לא יעשה בו מלאכה כיון שלא שכרו בפירוש קודם שהתחיל האכילת ואע"פ דלעיל סעיף י"א גבי שדה אסרינן אפילו שלמו ימי חכירת' קודם האכילת מותר לא דמי דהתם אירע לאריסת קיימא ומנהג הארימות ידוע הוא במקומו וכיון שזה היה ארים מקודם לכן מסתמא לא מסלק ליה וה"ל כמו מושכרת אצלו מעיקרא מה שאין בן נחמור גמל וספינה שדרך בני אדם להחליקו מה לזה וכל המרכבה בשכרו הוא קודם והומנים כמו בן מתחלפים עליהם פעמים נשכרים כאל ולפעמים ביוקר תמושם הכי אסור .

טו' ואם היו החמור או הספינה ביד אחרים למחצה ושליש ולרביע י"א דמותר כמו שדורו בארימות שכתבנו בסעיף י"א ויש אומרים שלא התירו ארימות אלא בקרקע דלארימות קיימא אבל כלים ובהמה לא משום דלעולם נקראין על שם הבעלים והיו דינא בהו בארימות כמו בחבירות או שכירות דסעיף י"ד .

טז' ואם האבל בעצמו היא מוחכר או מושכר אצל אחרים לא יעשה מלאכה בימי אבלו שררי אצמי אפילו עני המתפרנס מן הצדקה לא יעשה אפי' בצניעה בתוך ביתו ג' ימים הראשונים מ"ס דבא מותר לעשות מלאכתו ע"י אחרים שיעשנה בשבילו והוא יקח שכרו מן הבעלים שררי אין עיקר המלאכה שלו .

היתה

יז היתה מלאכת אחרים בידו אם הוא דבר שהוא במחזור שאינו יכול לעשות אלא בפרהסיא פשיטא דאסור אלא אפילו הוא דבר תלוש ויכול לעשות בתוך ביתו כצניעה כגון לארנוג או לתפור או כיוצא בו בין בקבלנות בין שלא בקבלנות לא יעשה וכתב מורי מהרמ"א ז"ל ואם הוא דבר האבד יעשה ע"י אחרים ונ"ל אפילו אינו דבר האבד מותר לעשות ע"י אחרים בין שעיקר המלאכה אינו שלו וכמו שכתבנו בסעיף י"ז גבי הוא עצמו מושכר בו נ"ל ומותר לאכל לקבל מלאכה בימי אבלו לעשות אחר כך דהוי דבר האבד שלא ירגילו ממנו לאחרים ובלבד שלא ישקול ולא יעשה כדרך שהוא עוש' בשאר פעמים :

יח היתה מלאכתו ביד אחרים אם בקבלנות והוא בדבר תלוש יעשה בבית אחרים ולא בבית האבד וכן אם היה לו סופר או מלמד לא יעשו מלאכתו בביתו אלא בבית של אחרים ובלבד שקבלו ממנו המלאכה קודם שעש' אבל ואם שכרן בימי האבלות אסורים לעשות לו אפילו בבית אחרים :

יט היה לו לאכל בגין בית ביד אחרים אפילו בקבלנות בחול או לכל אדם בחול המועד לא יעשו אפילו הוא חוץ לתחול העיר ואפילו כסרה לה' קודם האכל או קוד' חול המועד אסור מפני מראית העין שבוין שיכולו בני אדם ללכת שם וראו המלאכה ויאמרו ראו זה שמסר מלאכתו לאחרים בימי האבל או בחול המועד ולא ידעו דקבלות הוא גביהו קודם לכן ואם אלו הקבלנים גוים מותרים לבנותו בשבת וי"ט שחלו בימי האבל אם הוא חוץ לתחום העיר דליכא למיגור משום חשד שאין בני העיר מצויין שם שיבינו שמלאכת-אבל או של ישראל היא והוא שאין עיר אחרת שבה ישראל במדך אותו התחום שבגונו בה שם יש עיר אחרת יש חשד מישראל שבתוך אותו התחום :

כ קבלו אחרים לחרוש ולזרוע שהיה של אבל י"א ב"ן שהוא בקבלנות הוי דינו כמו באריסות דסעיף י"א דאף על גב דהבא כולה מלאכה לבעל השדה ואין הקבלן נוטל חלק בפירות כלום רק נוטל שכרו והולך לו ונשאר כל השדה לבעלים מ"מ כיון שבשעת המלאכה אין רואין מי העיבד עובדת השדה אלא זה הקבלן לברו כמו הארים אין כאן איסור מראית העין דכיון דסתם שדות לאריסות קיימא יאמרו אמר דר"א גם זה ארים הוא ויש לו חלק בפירות ומותר אע"ג שראו שלמחר יוצא ממנה זה והבעל יאכל כל הפירות לא חיישינן שבאותו הפעם יאמרו למפרע אנו רואין שזה עשה מלאכה בשדהו בשעת-אבלותו ולחשדי למפרע לא חיישינן שאין בני אדם פתוין מכל עסקיהן לומר פלוני זה חריש ככאן והיינו סבורים שהוא ארים ועכשיו בעלים אוכלין כל הפירות והרי נעשה מלאכתו באבלותו למפרע בולי האי לא חיישינן לפיכך מוקף ויש אוסרין :

כא שני אחין או שני שותפין חנוני שאירע אבל לאחד מהם נועלים חנותם שלא יעשה השותף בפרהסי' אבל יכול לעשות בצניעה בתוך ביתו אפילו בעסק השותפות ואם האבד אדם חשוב והשותפות נקרא על שמו שאפילו אם יעשהו בצניעה בתוך ביתו ידוע שיש לאבד זה חלק בו אסור לשני לעשות אפילו בתוך ביתו :

כב כבוד הבית והרחת הבטות והצעות המשותף אין בהם משום מלאכה הנאסרת לאכל ה"ה לאפות ולבשל בימי אבלות לא נאסרו על האבד דלאו כ"ע עשירים נינהו שיש להם משרתים שיעשו להם מלאכות אלו בימי אבלותם וה"ל גזירה שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה לפיכך לא גזרו עליהם והתירו לעשות מהם כל הצורך לו ולא יותר וכן אשה המשרתת בבית בעל הבית א' ואירעה אבן מותרת לאפות ולבשל ולעשות שאר צרכי הבית כיון שהיא משרתת כחנם בין בשכר :

כג ההולך במקום למקום לסחורה ושמע שמעו קרובה אם יכול למעט שלא יעשה עסק באותה העיר מיטב ואם לאו שאם לא יקנה באותה העיר לא ימצא לקנות יקנה לצורך הדרך דברים שיש בהם חיי נפש :

כד על כל המתים אם רצה למעט בעסק סחירה המותרת לו כגון דבר האבד ימעט רצה שלא ימעט אינו ממעט ועל אביו ואמו ימעט על כל המתים אסור עד ל' יום ללכת בסחירה למרחוק משום דאיכא פריסום גדול ודומה לשמחה כשהולך בשירא גדולה ששמחים הרבה בדרך ובאביו ואמו אסור עד שיגיע בו חבריו ויאמרו לו לך עמנו ושאר כל משא ומתן מותר לאחר זה ימים :

שפא איסור רחיצה וסיכה לאכל וכו' סעיפים :

א רחיצה מנגל דכתוב וישלח ויאב תקיעה ויקח משם אשה חכמה ויאבד אליה התאבלי נא וגו' ואל תסכי שכן והיית' כאשה זה ימים רבים מתאבלי וגומר הרי סיכה בפי' אסור ואינו י"ל דו חיצה בכלל סיכה דכתוב ותבא כמים כקריבו וכשמן בעצמתיו לפיכך בכל מקום שסיכה אסורה גם רחיצה אסורה מפני שאין סיכה כ"א רחיצה ותכלית רחיצה היתה בימיהם כדי לטוך אח"כ בשמן טוב דכתוב ורחצת וסבת וגו' לפיכך אסור גם רחיצה כאכל ולפי שהרחיצה כיון לטוך אח"כ היתה רחיצת כל הגוף לפיכך לא אסור באבל אלא לרחוץ כל גופו מיהו כל גופו אסור בין בחמין בין בצונן ופניו ידיו ורגליו אסור ג"כ בחמין אבל בצונן מותר ולא אסור אלא רחיצה של

תענוג אבל אם היה מלוכלך כשיש רוחץ כדרכו ואינו חושש ומרינא לא אסרו אלא כל שבעה ואחר כך מותר לרחוץ כמו מלאכה וסחורה אלא שנהגו האירנא לאסור רחיצה כל שלשים יום ואפילו לחוף הראש נהגו לאסור וכתב מורי מהרמ"א ז"ל ואין לשנות המנהג כי מנהג קדום הוא ונתחייס על פי ותיקן :

ב סיכה כיון שהיא תענוג גדול ועוד שנאמר בפירש' בפסוק אסרו אפילו בכל שהוא אם מכוון לתענוג אבל אם הוא להעביר הוזהמא מותר ואצ"ל אם הוא משום רפואה כגון שיש לו חטטין בראשו שמותר :

ג וילדות רחיצה רפואה לה לפיכך יולדת אכלה מותרת לרחוץ וכן מאן דאית ליה ערבוניא ברישיה מותר לחוף ראשו בחמין ולא גרע מאיסטגס שמותרין לו לרחוץ כל גופו ולא כל מי שהוא איסטגס אגו מותרין לו אלא דוקא שהוא יודע שהוא איסטגס ומתנהג בנקיות ואם לא ירחוץ יצטער הרבה ויבא לירי מיוחש :

ד מי שתכפורו אבוליו שאירעו שני אבלות זה אחר זה מותר לו לרחוץ כל גופו בצונן :

ה נדה שנודמנה זמן סבילתה בימי אבלה אינה טובלת דהא אפילו תטבול אסורה לבעלה ועוד הטבילה בזמן הזה לנשותנו לעולם אינה בזמנה שהרי סופרים ז' נקיים מספק שהן זבות וא"כ אפילו למאן דאמר טבילה בזמנה מצוה בזמן הזה אינה טובלת בימי אבלה שאינה בזמנה וכל שכן שאינה רוחצת ללבושם אבל מיר אחר ז' אע"פ שנהגו איסור ברחיצה כל שלשים מ"מ מותרת לרחוץ רק שתשנה רחיצתה קצת וחלוק לבן תלבוש וסדין לבן תציע שלא תבא לידי ספק :

ו אשה לא תכחול ולא תפרנס בימי אבלה שכל א"י אסורים לרחיצ' ואשת איש אינה אסורה אלא תוך ז' ימי אבל אחר ז' מותרת בכל כדי שלא תתנהג על בעלה כלה שאירעה אבל תוך שלשים יום לחופתה מותרת להתקשט אפילו תוך ז' בוגרות שאירעה אבל כיון שעומדת לינש' מותרת בכחול ופירכוס שצריכה להתייפת אבל אסורה ברחיצת חמין כל גופה ונערה אכלה אסורה בכל אפילו בכחול ופירכוס שאינה צריכה להתייפות כיון שסתמא אין דרכה להנישא כעודה נערה :

שפב איסור נעילת סנדל לאכל וכו' ה' סעיפים :

א נעילת סנדל מנגל מרקאמר ליה קב"ה ליוחזקאל ונעלך תשים ברגליך מכלל דכ"ע אסור ודוקא בשל עיר אסור אבל כאנפוליא' של בני' או של גמי או של שער או של עץ מותר שאין מנעל אלא של עור דב תיב ואנעלך תחש ואם הוא של עץ ומחופה עור אסור :

ב היה מותרת לנעול כל שלשים מפני שהצנה קשה לה :

ג וכל אדם מותר לנעול במקום שיש סכנת עיקרב :

ד אבל ובגורת שהיו מהלכין בדרך מותרים בנעילת הסנדל וכשיגיעו לעיר חולצין ויש מי שאומר שאם הוא עיר שחיבה גוים אין חולצין עד שיכנס לרחוב היהודים :

ה אם צריך לחלוץ מנעל בבית הקברות אחר שנקבר המת נתבאר בס' שע"ה סעיף א' י"א שצריך לילך יחף מבית הקברות לביתו אם מת אביו או אמו ואין נוהגין כן :

שפג איסור תשמיש המטה לאכל וכו' ב' סעיפים :

א תשמיש המטה מנגל דאסור דתיב ויחם דוד את כת שבע אשתו ויבא אליה אחר שנחמה מכלל דמעיקרא אסור ודוקא תשמיש אס' ומעשה באחד ששמש משתו בימי אבלו ושטמו חזיר' את גוייתו אבל בשאר דב' קורבה מותר אפי' במזינת הבוס והצעת המט' והרחצת פניו ידיו ורגליו בין באבילת דיריה בין באבילות דיריה יאע"ג דרכים אלו מביאים לירי הרגל נ"ל טעמא דלא גזרו באבל באלו ברכותינו טעמ' לעיל סי' ש"פ סעיף כ"ב גבי כבוד הבית שאין הכל היו יכולין לעמוד בו שאין להם מי שישמשם הי"צ הבא וכן מטעם זה נ"ל שמותר לאכול עמה בקערה ומותר ליש עמו במטה מפני שאין הכל יש לו הם שני כרי' או ב' מטות ובלבד שהוא יישן בכגדו והיא בכגרה וכו' ש' דחיובק ונישוק אסור ואפילו בחד מטה יש להחמיר אם אפשר לו שלא יישן במטה עמה כלל מ"מ לך לך אמרין לגזיר בו' :

ב ברא' בשאר אבלות אבל אם מת אביו של חתן או אמה של בלה דהוי דינא שמכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ובעל בעילת מצוה ופורש ונהגין ימי המשטה ואח"כ שבעה ימי אבלות כמו שנתבא' לעיל סי' שס"ב באותו אבלות אסור להתחיד עמה כל י"ד יום אלא הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים דהתם כיון שהקילו בי' ריבון והתירו לו לנהוג שבעת ימי המשטה' תחלה מפני שאין דילמא אתי לולוליה ביה אבל אם כבר כנס לחופה והתחילה ימי המשטה שלו ואח"כ מת לו מת אע"ג שמשלים ג"כ ימי המשטה תחלה ואח"כ נהוג אבלות מותר להתייח' עמה כמו בשאר אבלות דלית הכא משום קולא דנימי' אתי לולול דגריו עושה בן שהרי הן קדמו לפיכך מותר להתייח' עמה והוא שבעל

שבעל שזינן שהכניסה ובעל לא חיישין לתקוף יצירה אבל אם אירעו אבל בעוד שלא בעל אע"ג שהכניס חיישין שמא תקוף יצירה ואסור להתייחד עמה כל ימי האבל בין בחול בין בשבת.

שפך האבל אסור בתלמוד תורה וכו' סעיפים .

א אבל כל שבעה ימים אסור לקרות בתורה נביאים וכתובים משנה תלמוד הלכות אגדות משום דכתיב פקודי ה' ישרי' משמחי לב ואבל אסור בשמחה כל ז' ואם רבי' צריכין לו להתלמד מותר ובלבד שלא יעמוד תורגמן או ידרוש בעצמו כדרך שעושה כשאינו אבל אלא ישנה ויאמר לאחר והאחר יאמר לתורגמן והתורגמן ישמע לרבי' ויכול לפסוק איסור והיה ליהודי השואל אותו אם אין עם אחר אלא הוא וצריכין לו אבל אסור לומר הלכה לתלמידיו וכו' נהגין אע"פ שיש מקילין .
ב אם האבל כהן אע"פ שאין בבית הכנסת כהן אחר אסור לו לקרות ולעלות בתורה .

ג אם אין שם מי שמתפלל להוציא את הרבים ידי חובתן יכול האבל להתפלל להוציאן והוא מצטרף למניין שהרי גם הוא חייב בתפלה וכו' והוא להתפלל שחרית וערבית במקום שמת שם אחד אפי' אין באן אבל כו' יש בזה נחת רוח לנשמה שכוננו ע"י מעשה שהיה כמו שכתבנו לעיל סי' שע"ז סעיף ג' .

ד אבל מותר לקרות באיוב ובקניות ובדברים רעים שבימייה שדברים אלו אינן משמחים אלא משכרים את לבו ועל' בלבוש החור סי' תקנ"ד סעיף ב' וכן מותר לשנות בהלכות אבל ה"ס ביני לבין עצמו אבל אינו לומר עם אחרים שזה יש בו שמחה אלא הם יושבים ונושאים ונותנין בהלכות אבלות ואם שומע שמתין משיבין בשפה רפה והוא אינו שואל וה"מ כשאין רבים צריכין לו אבל אם רבים צריכין לו אפי' בהלכות אחרת מותר כראמון .
ה אבל שיש לו בנים קטנים אין לו מלבטל מלימודם אף על גב שיש לו בו שמחה בשבילו לא בטלו בניו מתלמוד תורה .

ענה דין שאלת שלום באבל וכו' ג' סעיפים .

א אבל אסור בשאלת שלום שאבילות זה צוה הש"י ליחזקאל שעשה שאמר לו האנקהים שפירושו שידום מלשאל שלום לבריות אע"ג דשאר דברי אבלות דתיר לו זה צוה עליו לקיימו וכן שלא לעסוק בדברי תורה דרום כולל עתה' שידום מדברי תורה ומלשאל שלום לבריות וכיצד הוא איסורו באבל ג' ימים הראשונים אינו שואל בשלום כל אדם ואם אחרים לא ידעו שהוא אבל ושאלו פשלומו לא ישיבם שלום אלא יודיעם שהוא אבל משלשה ועד שבעה אינו שואל ואם אחרי' לא ידעו שהוא אבל ושאלו בשלומו משיב להם משבעה עד שלשים הוא שואל בשלום אחרים שהרי האחרים שרויין בשלום ואין אחרים שואלים בשלומו שהיא אינו שרוי בשלום וכ"ש שאם אחרים שאלו לו בשלום שהוא משיב להם לאחר שלשים יום הרי הוא כשאר כל אדם כד"א בשאר קרוביו אבל על אביו ועל אמו הוא שואל בשלום אחרים לאחר שבעה ואין אחרי' שואלים בשלומו עד אחר י"ב חודש וכתוך שבעה שאמרנו שאסור בשאלת שלום כ"ש שאסור להרבות בדברי' עם הבריות ואם עושה לכבוד רבים כגון שריבים באים לנחמו מותר לומר להם לבו לבתיכם לשלום ולכבוד דבים שרי יש מקילין האיראן בשאלת שלום אבל על אביו ואמו לאחר ל' ואין טעם להם אם לא שיאמרו שאלות שלום שלנו אינו כמו שאלת שלום שבימיהם ואינו נכון .
ב המוציא את חבירו אבל תוך שלשים יום מדבר עמו תנחומין ואינו שואל בשלומו לאחר שלשים יום שואל בשלומו ואינו מדבר עמו תנחומין כדרכו אלא מן הצד שאינו מזכיר לו שם המת אלא אומר לו תתנחם מתה אשתו ונשא אחרת אינו נכנס עמו לביתו לרבר עמו תנחומין שלא להטיל שנאה בינו ובין אשתו שתר'א' שזוכר את הראשונה בפניה אלא אם מצאו בשוק אושר לו תתנחם בשפה רפה ובכוך ראש אבל אם לא נשא אחרת מדבר עמו תנחומין בין בביתו בין בשוק עד שיעברו ג' ימים כיון שכל כך מתאבל עליה שאינו נשוא אחרת ועל אביו ואמו מדבר עמו תנחומין כל י"ב חרש לאחר י"ב חודש מדבר עמו תנחומין מן הצד .

ג מקום שנראה להיות שואלים בשלום אבלים בשבת שואלים וכתב הרמב"ם שהאבל נותן שלום לכל אדם בשבת שאם לא היה נהג אבלות בדברים שכתבה ה"סא ששאלת שלום דבר שכתבה ה"סא הוא כתב מרי מהרמ"א ז"ל וז"ל ואסור לשלוח מנות לאבל על אביו ואמו כל י"ב חרש דהוי כמו שאלת שלום ואסור אפילו בשבת במקום שנרגו שלא לשאל בשלום בשבת אבל במקו' שנהגים לשאל בשבת גם זה שרי עכ"ל .

ענין עטיפת הראש באבל וכו' סעיף אחד .

א אבל חייב בעטיפת הראש מרא"ל רחמנא ליחזקאל לא תעטה על שפם מכלל דכ"ע מחייבי ומדכתיב הלא לא תעטה על

שפם והתם כתיב אבל וחפוי ראש ש"מ שהעטיפה צריכה שתהיה על השפם ועל הראש לפיכך אמרו ז"ל איזה הוא עטיפת שחיי' כן האבל היינו שיכסה ראשו בטלית או בסודר ויחזור קצתו על פיו ועל ראש החוטם וה"מ שצריך עטיפה בכל היום אבל כשמחמין באין אצלו מגלה ראשו לכבודם ובמדינות אלו אין נוהגין בעטיפה זו מפני שמביא לירי שחוק גדול מן הגוים ועבדים ושפחות שבינינו ואין להחמיר ולשנות במה שלא נהגו אבותינו .

שפי דין כפיית המטה וכו' ב' סעיפים .

א אבל חייב בכפיית המטה שכן אמרו ז"ל אמר הקב"ה דמות דיוקני נתתי בהם שנאמר בצלם אלקים עשה את האדם ובעונותיהם הפכתיה לפיכך יכפו מטותיה' עליה פי' מטות עין השרונה בחבלים יפוך ראשו למט' ורגליו למעל' ורוק' בשעת שינה ואכילה יושב על מטה כפוייה שאין זה די לאכיל' אלא כל היום אינו יושב אפי' על מטה כפוייה שאין זה די לאכיל' אלא ישב על גבי קרקע וכן המנחמי' אינ' רשאים לישב אלא על גבי קרקע והראו' צער ואכיל' עם האבל שכן מציינו גבי איוב ויריעו שישבו על גבי קרקע דכתיב יושבו אתו לארץ והתם נמי משום אבילות עשו .

ב עכשיו לא נהגו בכפיית המטה מפני שאנו דרין בין הגוים שלא יאמרו שהוא מבשפו' ועוד שאין מטו' שלנו עשויות כמטות שלהן ואין הכפייה ניכר במטות שלנו כמו בשלהן שמתו' שלהן לא היו ראשויהן בולטין כעין שלנו והיה ניכר בהן הכפייה שרגליהם למעלה אבל מטות שלנו ראשויהם בולטין ואין הכפייה ניכר בהן לפיכך לא שייך בהן כפייה ולפי שאין כפייה נהגה בינינו לא הארכתה בדרינו .

שפח אסור הנחת תפילין לאבל ביום ראשון וכו' ב' סעיפים

א אבל אסור להניח תפילין מדא"ל רחמנא ליחזקאל פארך חבוש עליך ואין פאר חבוש אלא תפילין מכלל דכ"ע אסור ודוקא ביו' ראשון שאין עיקר מרידתיה דאבל שמצטער הרבה אלא יום א' דכתיב ואחריתו כיום מר יום אחר משמע אבל ביום ב' מותר ואין להקשות מ"ש תפילין שאינו מבטל אלא יום א' ת"ת כמבטל כל ז' וכי דמור תפילין מת' דאין קושיא דת"ת יש בה משום שמחה דכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב ושמחה אסירה כל ז' אבל בתפילין אין בהן אלא משום פאר וסני שלא יתפאר יום ראשון ואח"כ מותר ועוד שהרי אבל חייב בק"ש וק"ל דק"ש שחרית וערבית פוסט ת"ת והרי אינו מבטל מת"ת כלל כל ז' אבל תפילין אע"ג דקילו מת"ת סני שיבטל מהם יום אחד מותר גם ביום שני לא יניחם אלא אחר הנץ החמה .

ב מבני ליה לאבל לתובי דעתו לכונני לביה לתפילין שלא יסח דעתו מהם אבל בשעת הספד ובכי לא מנח להו .

שפח אבל אסור בכביסת כסותו ודין גיהוץ וכו' ח' סעיפים

א כתיב וישלח יואב תקעיה ויקח משם אשה חכמ' ויאמר אליה התאבלי נא ולכשי נא בגדי אבל ובגדי אבל היינו שאני' מנהגיה' ומכובסים לפיכך אמרו אבל אסור לכבס כסותו כל ז' אפי' במים לבד וכשם שאסור לכבס כך אסור ללבוש המכובסין קודם לכן וא"ע שאסור ללבוש חדשים ודוקא תוך ז' אבל אחר ז' מותר מדינ' והעולם נהגו בו באיסור גם לאחר ז' עד ל' אלא שאחר ז' נהגין שהאדם אחר ללבוש תחלה בכמו שעה או שתים ואחר כך ללבוש האבל והמנהג עיקר וכן נהגין במדינות אלו לאחר ז' אבל תוך ז' לא וכשם שהכבדים אסורים כך הסדינין והמצעית של מטה אסור לכבסן ולהציע המכובסין וכן מטפחות הידים אע"י שמותר לכבסן במיעד וכן כל אותן שענינו שמותר לכבסן במיעד כגון היוצא מבית השביה ומבית האסורין והמגור' שהתירו לו רבנים והנשאל לחכם והותר והבא ממדינת הים שהלך להרויח ולא היה לו פנאי לגלח ולכבס דהתם התירו כילן משיב כבד המיעד אבל הכא בימי אבלות לא התירו שאם אירעו לו א' מהם קדם האכילות ונכנס מיד לתוך האבילות אסור לו לכבס אפי' אירעו אחד מהם ותכפזרו מיד שני אבילות זה אחר זה אז מותר לכבס אף בנתר וחול ואפילו תוך ז' ובלבד שיעשו בצניעות בתיך ביתו ואחר שתכפזרו אבילות זה אחר זה מכבס במים אבל לא בנתר ואהל .

ב קטנים שמת להם אביהם מותר לכבס להם בגדיהם .
ג אסור ללבוש תוך ז' כלים חדשים צבועים וישיני' היצאי' מתחת יד המכבש ו"א שאסור ללבוש בגדי שבת תוך ד' שבועי' הראשונים' ואח"כ מותר אפי' על אביו ועל אמו וכן לעשות בגדים חדשים ומותר אבל נהגו איסור על אביו ועל אמו כל י"ב חרש ואין לשנות .
ד כבר אמרנו שאבל אסור במלאכה לפיכך אסור גם כן לאכל לכבס תוך שבעה ולהניח בין ע"י עצמו בין על ידי אחרים ואם דחתה כסותו בקבולת ביד אחרים מכבסין אותו כדרכו כמו שאר מלאכות .

מלאכותיו שבתלוש שבין אחרים בקיבולת שמוטרים ,
 כל שלשים יום אסור לו ללבוש או להציע תחתיו כגד מנוהץ
 והוא שיהא לבן וחדש ואפילו הוא של פשתן המתקלקל מהרה
 אפילו הכי אסור ועל אביו ואמו אסור עד שיגיע רגל אחר שלשים
 ויגיעו בו חביוני לומר לו לבוש כלים מנוהצים לכבוד הרגל ,
 ויהיו יש אומרים שהוא צקל כלשון ערב ויש אומרים שהוא
 ככוס במים ואפר או כנתר ובורית ,
 אחר שבועה מותר לגהץ בין לו בין לאחרים שאין במלאכת
 הגיהוץ שמחה ותענוג ולא אסרו שלשים יום לגיהוץ אלא
 ללבוש ואף על גב דבשבוע שחל תשעה באב להיות בתוכה אסור
 לגהץ התם חמיר טפי דאבילות דרכים הוא ,
 יש מי שאומר דהאינא ליכא אסור גיהוץ שהרי אסרו גיהוץ
 שלנו כביכוס שלהם ולכן לא הארכתי בדיני גיהוץ הואיל ואינה
 נוהגת בנינו .

שעצ' דיני גילוח וסריקה באכל וכו' סעיפים .

א אבל אסור לגלח שערו מדאמר רחמנא לבני אהרן ראשיכם אל
 תפרעו כלל דכ"ע מחייב בפרע ואחד שער ראשו ואחד
 שער יקנו ואחד כל שער שבו ואפילו של בית הסתרים כל שלשים
 יום אסור ושער שעל השפה ומהצדדים כל שמעכב את האבילה תוך
 שבועה אסור אחר שבועה מותר ומעט דאסור תספורת שלשים
 ע"ל סימן שעה סעיף א' .

ב ישוב לגלח ואסרו לו מת אביו הן של מגלח הן של מתגלח
 הרי זה שלשים ראשו משום כבוד המתגלח רגנאי הוא
 למתגלח שילך בחצי ראש גלוח וגדול כבוד הבריות כו' והא דמתירין
 למגלח כשהגידו לו שמת אביו שיעשה מלאכה משום כבוד המתגלח
 היינו ברליכא ספר אחר כמתא אבל אם יש ספר אחר במת אסור
 לזה לגלחו אלא ישלימנו אחר .

ג כל אותם שאמרו מותר לגלח בחול המועד והם אותם שכתבתי
 לעיל סימן שפ"ט סעיף א' גבי ככוס אם אירעו לו אחד מהם
 קודם האבילות ונכנס מיד תוך האבל אסור לגלח דאע"ג דהתם התירו
 לו היינו משום כבוד המועד אבל הכא לא התירו אבל אם אירעו לו
 אחד מאלו ותכפוהו מיד שני אבילות זה אחר זה מגלח כדרכו בין
 בתער בין במספרים ואפילו תוך שבועה ואדם אחר שתכפוהו אבילותו
 זה אחר זה מיקל שערו בתער אבל לא במספרים מפני שיש יפוי
 יותר במספרים מכתער לפיכך לא יעשה אלא בתער שאינו כל כך
 יפוי ועוד שעיקר גלוח של בריות הוא במספרים לפיכך אבל יעשה
 על ידי שניו ותער הי שנוי לפיכך התירו לו בתער מידה גם זה לא
 יעשה אלא בשנוי .

ד על כל המתים מגלח לאחר שלשים יום .
ה על אביו ואמו לא יגלח עד שיגיעו בו חביוני ואפי' פגע בו רגל
 לאחר שלשים ולא גערו בו לא יגלח עד שיגיעו בו ועיין לעיל
 בלבוש החור סימן תקמ"ח סעיף י' וכתב מורי מהרמ"א ז"ל ושיער
 גערה שי בו פלוגתא ונוהגין בשלשה חדשים ובמקומות אלו נוהגין
 שאין מסתפרים על אב ואם כל י"ב חרש אם לא לצורך כגון
 שהכביד עליו שעריו או שהולך בין הגו' ומתנוול ביניהם בשערותיו
 אם לא יגלח אז מתירין לו לספר עכ"ל .

ו לסרוק ראשו כמסרק מותר אפילו תוך שבועה ואף על גב דגזיר
 אסור התם משום נזירות שאסרה לו התורה גילוח וסריקה בכלל
 אבל הכא לית בה משום יפוי ומותר יש מתירין לחוף ראשו בצונן
 אפי' תוך שבועה ואין נוהגין כן .

ז בשם שאסור לגלח כל שלשים יום כך אסור ליטול ציפורנים
 בכלי בין בשל ידים בין של רגלים כלל שכן דרך ליטול בכלי
 ויש בו משום יפוי אבל על ידי שנוי כגון כירוי או בשנינו מותר
 אפילו תוך שבועה שאין כאן לא תענוג ולא שמחה ואשה שאירע
 פובילתה אחר שבועה תוך שלשים אם תטול ציפורניה בידה או
 בשניה אינן נטולות יפה אלא תאמר לגייה שפחתה או לישראלית
 ליטלם לה בתער או במספרים .

שצא' אבל אסור בכל מיני שמחה וכו' סעיפים .

א דבר פשוט הוא כיון שנקרא אבל אסור בשמחה כל שלשים
 הוא שמחה היא הפך האבל והיל של שני הפכים בנושא אחד ואם
 היה עושה דבר של שחוק היה לו גנאי שהוא צריך להתאבל והרי
 שחוק לפיכך אמרו ז"ל לא יקח האבל תינוק כתיקי שמא מתוך כך
 יבא לירי שחוק מ"מ לא אסרו זה שלא ליקח תינוק אלא תוך שבועה
 דה"ל גנאי גדול אם ישחוק וגם הוא בכלל האגב דום אבל אחר ז'
 לא אסרו .

ב על כל המתים נכנס לבית המשתה לאחר שלשים יום ועל
 אביו ואמו לאחר י"ב חדש ואפילו אם השנה מעוברת מותר
 לאחר שנים עשר חדש שאפילו רשע גמור אינו נידון יותר מ"ב
 חדש וכשם שאסור ליכנס לבית המשתה כך אסור לילך בדרך
 בשירא גדולה לאביו ואמו כל י' בחדש ולשאר קרוביו שלשים
 יום שהוא כמו שמחה ששמחי' הרכה בדרך כמו שכתבתי לעיל
 פי' ש"פ ולשמחות מריע' פירוש שעושי' רעים זה עם זה שאוכלי'

ושותי' עם זה היום וחזירין ואוכלין עם זה למחר הרי זה מותר
 לעשות אחר שבועה שאע"פ ששותין ואוכלין יחד אין בו שמחה
 אלא כל אחד פורע חובו לחברו כד"א שצריך לפרוע מיד כגון
 שכבר אבל עם רעיו הניגע עליו יום הפרעון כימי אבל אכל להתחיל
 אז שכבר אבל ואינו חייב לפרוע מיד אסור לעשות עד אחר
 שלשים כד"א לשאר קרוביו אבל על אביו ואמו אע"פ שכבר אבל
 וחייב לפרוע אסור לעשות עד לאחר שנים עשר חדש ולחבורת
 מצוה כגון שמשויא יתום ויתומה לש"ש ואם לא יאכל שם הוא
 יתבטל המעשה מותר לאחר שלשים אפילו של אביו ושל אמו אבל
 תוך שלשים אסור לכל סעודת מצוה שבועלם שהיא של שמחה
 אבל סעודת מצוה כלא שמחה כגון סעודת פרוין הכן וסעודת
 ברית מילה שאין בה שמחה משום דאית בה צערי ינוקא מותר
 לאכול שם אפילו תוך שבועה ובלבד שלא יצא מפתח ביתו ויש
 אומרים בסעודת ברית מילה דאיכרי' שישו' דכתיב שש אנכי על
 ארתיך והמנהג הוא שלא לאכול בשום סעודה בעולם כל י"ב
 חדש אם היא חוץ לביתו ולתוך הבית מקלין שאוכל בביתו אפי'
 בסעודת ברית מילה וכל שכן בשאר סעודות שאין בהן שמחה אבל
 בסעודות נישואין יש להחמיר כן נראה למורי מהרמ"א ז"ל אבל
 שהוא בעל בית או מהל מותר לו ללבוש בגדי שבת עד לאחר
 המילה ומותר ליכנס לסעודת הברית מילה ולאכול שם אם הוא
 לאחר ל' אע"פ שאין המילה בביתו .

ג ליכנס לחופה שלא בשעת אבילה לשמוע הדרשה והברכות יש
 מתירין ויש אסרין אלא עומד חוץ לבית לשמוע הדרשה ויש
 והברכות וכתב מורי מהרמ"א ז"ל ולא יכנס לבית כלל בשע'
 שעומדין שם כמומטי חתן וכלה וכן נוהגין באשכנז ובמדינות אלו
 וכל זה בבית שעושי' שם החתונה ואוכלי' ושותין ושמיחים שם אבל
 בחופה שעושי' בבית הכנסת שמכריכין שם ברכת אירוסין ונישואין
 ואין שם שמחה כלל סות' מר אחר שבועה ויש אסרין עד שלשים
 ומכל מקום נראה שיכול האבל לכרד ברכת אירוסין ונישואין תחת
 החופ' שבבית הבנס' וכן יוכל להכניס החתן תחת החופה כמנהג
 ארצנו ששני אנשים מנכוסים החתן תחת החופה ויכול ללבוש בגדי
 שבת בשע' שמכניס ובלבד שיהא אחר שלשים יום נוהגין יש
 שבת בשע' אבל לאכול בסעודת נישואין או ברית מילה עם הנשמשין
 ובלבד שלא יהא במקום שמחה כגון בבית אחר ויש אסרין וכן
 נוהגין רק שהאבל משמש שם אם ירצה ואוכל בכיתו ממה ששולחי'
 לומן הסעודה יש מתירין לאכול באותה סעודה שעושי'
 לאחר הנשואין כי מאחר שכבר רכבו שהשמחה במעינו ועכשו
 פסקו לומר שהשמחה במעינו אית ליה הכירא שאין שמחה כאותה
 סעודה ושירי עכ"ל וכתב עוד ויש אומרים שאסור לאכול בסעודה
 בלילה שביום המחרת מת אביו או אמו עכ"ל ולא ראיתי נוהגין כן .

שצב' אבל אסור לישא אשה כל שלשים יום וכו' סעיפים .

א וכיון שאסור בשמחה אסור לישא אשה כל שלשים יום ואפילו
 בלא סעודה איכא שמחה ואסור ולאחר שלשים מותר לישא
 ולעשות סעודה ואפילו הוא אבל על אביו ואמו ומותר לקדש אשה
 אפילו ביום מתתו של אביו ואמו שלא יקדמו אחר ברחמים והוא
 שלא יעשה סעודה אלא א"כ עברו שלשים ויש אומרים דגם לקדש
 אסור כל שלשים ואפילו בלא סעודת אירוסין וכן נוהגין אף על גב
 דבתשעה באב מותר לארס כמעטא רשמיא יקדמו כו'
 שאני תשעה באב דאבילות ישנה היא ומקלינן ביה והא דאמרין
 לעיל סימן שפ"ט סעיף ז' גבי גיהוץ דתשעה באב חמיר משאר
 אבילות כיון דרכים הוא יש לומר דוקא לענין גיהוץ אמרינן כן שאם
 נתיירי היה התיר להביס בכת אחת והיו רבים מקלינן בכת אחת
 דהכל הו' מנהצין לפיכך שייך לומר התם משום שיהא אבילות ריכ'י
 לא תיר דבר שיכאו רבים להקל בו בכת אחר והיה כמעט אבילות
 בטל אבל הכ' התיר דיחיד הוא וליחיד ודאי מתיר ליה אבילות חדש'
 מאבילות ישנה נראה לי :

ב אשה שמת בעלה אינה צריכה לנהוג אבילות רק שלשים יום
 כשאר קרובים אלא דמשום הבחנה צריכ' להמתין מלינשא
 שלשה חדשים וכן האישי שמחה אשתו לענין אבילות' שלשים וליבנס
 לבית המשתה אחר שלשים שוה לשאר קרובים מכל מקום לישא
 אורת לא התירו לו עד שיעברו עליה שלש רגלים וראש השנה ויום
 הכיפורים אינם חשובים כרגלים לענין זה דהא דהצריכוהו להמתין
 שלש רגלים לאו משום תוספת אבילות אלא שחשתכח וישקע
 הראשונה מדעתו בשעה שהוא עם השנייה כדורשין ולא תתיירו
 אחרי לכבדם מכאן אמרו חכמים ז"ל לא ישתה אדם ככוס זה ויתן
 עיניו ככוס אחר ואסרו עלה לא נצרכה אלא לשתי נשוי הילכך
 צריך הרחקת זמן וראש השנה ויום הכיפורים אינם כרגלים לרבו
 זה שאינם מרוחקי' בזמן אלא קבעו הדבר והזמן כרגלים מרוחקים
 אע"ג שאין הרחקת הזמן שוה בהם שהרי אם מתה באסרו חג
 דאחר מן הרגלים צריך להמתין שנה תמימה ואם מתה באסרו רגל'
 א' סמוך לו כגון קודם עצרת צריך להמתין יותר משאם מתה קוד'
 סוכות ומתה קודם סוכות ממתין יותר משמחה קוד' פסח מכל מקי'
 שמחת הרגל' מסייעת לשכחה

מדעתו ואם לא קיים מצות פריה ורבייה או שיש לו בנים קטנים שצריכין אומ"ן או שאין לו מי שישמשנו ונושא' כדי שתשמשנו החירו לו לקדש מיד וכנסו אחר שבעה ולא יבא עליה עד לאחר שלשים יום אלא אם כן לא קיים מצות פריה ורבייה שאז מותר לבא עליה אחר שבעה והוא הדין בשאר אבילות אפילו באבילות דאביו ואמו מותר לישא אשה ולבא עליה אחר שבעה אם לא קיים פריה ורבייה יש אומרים דהכא דאין לו מי שישמשנו אפילו אם הוא עשיר ויכולת בידו לשכור לו משרתים ומשרתות מכל מקום אם אין בתו וכלתו עמו בביתו שתוכל לשמשו בחפיפת הראש או שאר דברים שיתבייש מאחרים מקרי אין לו מי שישמשנו וכל כיוצא בזה ולכן נתפשט המנהג שרבות מקילין בעניינן זה ונושאין נשים תוך שלש רגלים ובעל נפש יחוש לעצמו מי שתפשו השר ואינו רוצה להחירו מתפישתו עד שישא אותה אשה שהיא רוצה לתת לו והוא עדיין תוך שלש רגלים אחר מיתת אשתו יש מתירין ונותנים טעם לדבריהם שאם מפני חיי הבנים החירו לו כל שבן מפני חייו שאפשר שימות מצער התפיסה ועוד דלא גרע צער התפיס' מני שאין לו מי שישמשנו וכן נראה למורי מהרמ"א ז"ל

מי שלא קיים מצות פריה ורבייה ושדך לו אשה ואחר שהבין צרכי חופה נת אחי המשורב' זה היה מעשה והחירו לו לכנסה ולבא עליה אחר שבעה כיון שהיה לו הפסד בדבר אם לא יכנסו והוא ראויא תרווייהו הפסד ולא קיים פריה ורבייה אבל בשביל אחר מהם אין מתירין וכן אם יש לו בנים קטנים ונתרצה לאהות אשתו לישאנה מותר לכנסה מיד מפני שהיא מרחמת על בני אחות' יותר מאחרות ולאחר שבעה יבא עליה

אמרין חכמים ז"ל אחד מבני המשפחה שמת יראנו כל המשפחה משל למה הדבר דומה לכפה של אבנים כיון שגודעו אחר מהם גודעו כולם כלומר שמת הדין מתיחה כנגדם עד שיתרפה מעט מעט כי כל שבעה חרוב שלופה ועד שלשים היא רופפת ואינה חוזרת לתערה עד אחר שנים עשר חרש לפיכך שלשה ימים הראשונים יראה האבל כאלו חרב מונחה לו כן כתפיו משלשה ועד שבעה כאלו זקף כנגדו בקרן וזוית משכנתו ועד שלשים כאלו עובר' לפניו בשוק ואחר כך כל אותה השנה עדיין מתוח כנגד איתה משפח' ואם נולד בן זכר באתה משפחה נתרפאה כל המשפחה וכן אחר מהחבורה שמת מר"ה מתוח כנגד כל החבורה ויראנו כולם

וכל מי שאינו מתאבל כמו עציו חכמים הרי זה אכזרי אלא יפחל ויראנו ויפשפש במעשיו ויחזור בתשובה אולי יציל מחרכו של מלאך המות

שצנ' מתי האבל יכול לצאת מביתו וכו' ר' סעפ' .

אבל כל ג' ימים הראשונים אינו יוצא לבית אביו ולא לבית הקברות אם מת מת לאחרים מכאן ואילך אם מת לאחרים מת בשכונתו יוצא אחר המטה לבית הקבר' ואינו יושב במקום הנחמדים אלא במקום המתנחמים ואם אין שם כדי מטה וקבוריה יוצא אפילו ביום ראשון ואפילו בשביתה אחרת והאידין אין נהגין כן כי אינו יוצא כלל לבית הקברות אפילו מת האחר בשכונתו ואפשר שיש דאין מנחמין ומתנחמין כמו בימיה' ואם כן מה יעשה בבית הקברות

ב אבל כל שבוע הראשון אינו יוצא מפתח ביתו שלא יפקח אבולו ואפילו לשבע ברכת חופה או מילה אינו יוצא אף על גב דאבל חייב בכל המצות היינו במצות עשה שבגופו כגון ציצית ותפילין או למול את בנו אבל לילך לחופה ולמילה לשמוע הברכה בשביל גבולות חסדים אין לו לצאת מפתח ביתו מיהו מפני הצורך המיקל לצאת בלילה לא הפסיד והא דאסור לצאת חוץ לביתו היינו דוקא לנטול או למשא ומתן וכדומה אבל אם שלח אחריו מושל או שצריך לילך לדרך או לשאר דברים הצריכים לו הרבה כגון דבר האבד מותר לצאת וכן נהגין ודין נעילת סנדליו כשיצא עיין הלכות סימן שפ"ט , שבוע שניה יוצא ואינו יושב במקומו ואינו מדבר , ושלישי יושב במקומו ואינו מדבר ואם רצה לישב במקומו וגם לדבר בשבוע השלישי הרשות בידו' רביעית הרי הוא כשאר כל אדם אפילו לא שלמו שלשה שבועות כגון שמת באמצע שבוע מיד כשנלה איתה שבועה ושנים שאחריה חשיב הכא שבוע רביעי ועבשיו נוחין שאין יושבים ביקוטים כל שלשים ועל אביו ואמו כל שנים עשר חרש ואף על פי שאין להם על מה שיסמוכו במנהג זה אין לשנותו כיון שנהגו כן כל מקום לפי מנהגו

ג מנהגינו שהאבל אינו יוצא בחיל לבית הכנס' אבל בשבת יוצא וכן לבית המדרש כתב מורי מהר"ר משה איסרלים ז"ל ואם האבל הוא מוהל או בעל ברית אם הוא תוך שלשה ימים הראשונים' לא יוצא אלא אם כן אין מוהל אחר בעיר ואם הוא לאחר שלשה ימי' מתפלל בביתו וכשמביאין התינוק לבית הכנסת למול ילך האבל לבית הכנסת וימול אפילו יש מוהל אחר בעיר ויש מקילין אפילו תוך שלשה ימי' ואם צריך לתקן צפרניו לרחב' לצורך המילה אם יש מוהל אחר בעיר אסור לו לחתכן ואם אין מוהל אחר בעיר מותר לו לתקן' ולהתב' כדי שלא תדחה המילה וכן כל דבר מצוה שאי אפשר לעשות בלא האבל מותר לו לצאת ולקיי' המצוה עד כאן לשוננו

ד יש נוחים כשהם אכלים אין משנים מקומתם בבית הכנסת בשבת דסבירא להו דהוי להו מילתא דפרהסיא שאין נוהג בשבת ויש אומרים שגם בשבת יכול לשנות מקומו וכן אנו נוהגים משום דס"ל שאין זה דבר של פרהסיא שאין אבילות ניכר' בזה כל כך שהרבה פעמים אדם מחליף מקומו אפילו אינו אבל לפיכך אין לשנות המנהג

שצנ' שלא להתקשות על המת יותר מדאי וכו' ר' סעפ' .

אין מתקשין על המת יותר מדאי שנאמר אל תכבו למת ואל תגודו לו והקדקו חכמים ז"ל ובי איפשר' לומר כן אלא אל

שצנ' מקצת יום השבעה ושלשים ככולו וכו' ר' סעפ' .

אבל ביום השביעי כיון שעמדו המנחמים מאצל האבל מותר בכל הדברים שהאסר בהם תוך שבעה יקולא הוא יתקילו חכמים ואמרו מקצת היום ככו' לא שנא מקצת יום שביעי לא שנא מקצת יום שלשים רבויים שלשים שאין מנחמין מיד כשתנן החמה ביום שלשים בטלו ממנו גזירות שלשים וכתב מורי מהרמ"א ז"ל ובמדרות אלו שאין המנחמין הנלין לבא ביום שביעי צריך להמתין עד שיקה שרגילין המנחמין לבא בשאר הימים והיינו לאחד יציאה מבת הכנסת שרגילי' לבא מנחמים ולא כאלו שרגילין להמתין שעה על היום שאין הדבר תלוי אלא במנהגין

ב ודוקא מילתא דתליא ביימי כנוי' שבעה ושלשים לא חשבו' והלילה שלפניו לכל' עד שאיר היום ותנן החמ' אבל מילתא דתלי' בשעות סליא אפילו כלילה לפיכך אם שמע שמעיה רחוקה כלילה כיון דסני בשעה אחת סלקא אפילו כלילה

ג ודבר שתלוי בהדשים לא אמרינן מקצת היום ככולו וכל שבין מקצת החדש ככולו כיצד מי שמת אביו או אמו בראש חרש ניסן לא אמרינן ככו' בארר שאחרינו מקצת היום ככולו אלא צריך לנהוג דברים האסורים ב"ב חרש עד שיכנס ראש חרש ניסן ועבשיו נהגו להוסיף עוד גם אותו היום שמת בו האב והאם לנהוג בו דין י"ב חרש כן כתב מורי מהרמ"א ז"ל ואולי במקומו הו' נהגין כן כי ברוב המקומות לא ראינו נהגין

ד אין אבל שלא נהג אבילותו כל שבעה וכו' ר' סעפ' .

אבל שלא נהג אבילות תוך שבעה בין בשונג בין במזיר משלים אותו כל שלשים חוץ מהקדיעה שאם לא קרע בשעת חימום אינו קרע אלא תוך שבעה שערין זמן חימום היא שרדך החימום כל שבעה חוץ מעל אביו ואמו שחימומו הוא ביותר וקרע אפילו לאחר שבעה

ב כמה דברים אמורים בשלא נהג אבילות כלל תוך שבועה אבל אם זולל במקצת הימים ולא נהג בהם אבילות כגון מי שאמרו לו שמת לו מת ביום הראשון והיה בעיר אחר' ולא נהג בו אבילות וזכיום השני בא לעירו ונהג אבילות אין צריך להשלי' ומונה מיום הראשון

ג מי שהיה קטן בשעה שמת אביו או אמו ואחר כך הגדיל אפילו הגדיל תוך שבעה כיון שלא חלה עליו אבילות בתחלתו בשעת קבורה שוב אינו הל נפשל ממנו כל דין אבילות ואינו חייב בו

שצנ' דיני עדות לנהוג אבילות על פי האב וכו' ר' סעפ' .

א מתאבלין על פי עד אחד ועד מפי עד וגוי מסיח לפי תומו דחברך מית אשר ועוד דכל מילתא דעבידא לגילוי לא משקר , שנים אמורים מת ושנים אמורים לא מת הרי שנים כנגד שנים ואין שום עדות מהם עדות ואינו מתאבל ,

שצח אם אבילות יום א' דאורייתא ובו סעיף אחר .

א יש אומרים דאבילות יום ראשון אם הוא יום מיתה וקבורה הוא דאורייתא מדכתיב ה'היום הקריבו וגומר ודרשינן היום אסור והליל' מותר ומיירי באנינות וה"ה לאבילות ועוד כתיב 'ואחרית' כיום מר ופירושה איום ראשון דמיתה וקבורה ולעיל בלבוש החור סימן תקמ"ה כתבתי עוד פסוק דלה ישמא שיש מפרשים דלה ישמא מצוה וה"ה לאבילות כיום שימא לה דהיינו יום קבורה מכל הלין פירשו קצת גאונים דיום ראשון אם הוא יום קבורה אבילות דאורייתא ושאר הימים מדרבנן במה דברים אמורים בשבעה מתים המפורשים בתור' שרבהו מטמ' להם שהם אביו ואמו כגו ובתו אחיו ואחותו בתולה ואשתו אבל אתם שלשה שהוסיפו עליה' לאבילו' שהם אחיו מאמו ואחותו מאמו נשיאה ואריסה מאב או מאם ואחותו אנוסה או מפותה אפילו כיום ראשון אבילותו מדרבנן ויש אומרים שכל אבילות ככל המתים אפילו השבעה מתים ויום ראשון דמיתה וקבורה אינו אלא דרבנן והפסוקים אסמכתא בעלמא ניהו דלא מיירו אלא באנינות וטומאה ולא באבילות .

שיצח דיני אבילות ברגל בראש השנה ויום טוב של גלויות וכו' י"ד סעיפים

א אפילו למאן דאמר אבילות דאורייתא ואפי' למאן דס"ל דתגלחת וגיחון דאורייתא כל שלשים מג"ש דזרע פרע ברכיבונא לעיל אם בא הרגל תוך ימי אבילות או שארע לו אבילות ברגל הרגל מפסיק האבילות דכתיב ושמת בחגך אי אבילות דמיעקרא אתי עשה רבי' ודאי עשה דחיד ואי אבילות דהשתא לא אתי עשה דחיד ודחי עשה דרבים וכל שכן למאן דאמר דכל אבילות דרבנן לפיכך אמרו הקובר מתו קודם הרגל בענין שחל עליו אבילותו ונהג בו אפילו שעה אחת קוד' הרגל הרגל מפסיק האבילות ומבטל ממנו גזירות שבעה וימי הרגל עולין לו למנין שלשים הרי שבעה לפני הרגל וימי הרגל ומשלים עליהם עד ל' ודוקא שנהג אבילות באותה שעה שקודם הרגל אפילו לא נהג אלא דברים שבצינעא כגון ששמע שמעיה קרובה בשבת שחל להיות בערב הרגל אע"פ שאינו נהג אלא דברים שבצינעא הרגל מפסיק אבל אם שגג או חיד ולא נהג אבילות או שהיה קרוב לחשיב' ולא היה יכול לנהוג אבילות אין הרגל מבטל אבילות וכל שכן אם לא ירע במיתת המת קודם הרגל שאין הרגל מבטלו אלא נהג ברגל דברים שבצינעא ומונה שבעה אחר הרגל ובאותם השבעה מלאכתו נעשית ע"י אחרים ועבדיו ושפחותיו עושין מלאכתו בצינע' בתוך ביתו דכיון דכבר נתבטל בשבעת ימי הרגל ממלאכה אף על פי שלא נתבטל מחמת האבל אלא מחמת הרגל סוף סוף נהג כיון אבילות בענין המלאכה הולכר אין להחמיר בו כמו בשאר אבילות ומלאכתו נעשית ע"י אחרים וכל ימי הרגל רבים מתעסקין בו לנחמו הולכר אין מתעסקין בו לנחמו כשמונה השבעה אחר הרגל וימי הרגל עולין לו למנין הל' שהרי דין ל' דהיינו גיחון ותספד' ונהגין ברגל שחל כתיבת הרגל כלכר אסור אלא אף מתורת אבל שהרי מתורת הרגל היה מת' ללבוש כלים המנוהגים כבר חדשים ולבנים ונטול ציפורניו במספר' ושמוח שמח' מריעות והבא מזדינות הים ומכית השביה והשאר שמנו חכמים מתרין לספר ולכבס ומדין אבילות אסור בבולם כמו בחול שהיא אסור בתספורת ובגיחון ואפילו מגהצים כבר אסור ללבוש ואפילו היה בא מטרותית הים אסור בשמח' מריעות ואסור בנטילת צפרניו :

ב הקובר מתו ברגל בוח' נהג דין אנינות כל זמן שלא נקבר ולאחר שיקבר נהג דברים שבצינעא ומכל מקום מותר ליחיד עם אשתו וע"ל סימן שפ"ג ובלבוש החור סימן תקמ"ח והרגל עולה לו למנין שלשים שמשלים עליו שלשים אפילו קברו בחג הסכות ולא אמרין דשמיני עצרת שהוא רגל בפני עצמו מבטל ומפסיק' האבילות הואיל ולא נהג דין שבעה קודם לו ומתעסקין עמו ברגל לנחמו וכל מלאכה המתירת לעשות במועד משום דבר האבוד מותר לו גם כן לעשותו בעצמו ואם אינו דבר האבד והיא מן הדברים שהתירו לעשות כמועד נעשית ע"י אחרים בבתיים ועבדו ושפחותיו עושין בצנעה בתוך ביתו ולאחר הרגל מתחיל למנות ו' ולבשיכלו ו' למיתת המת אע"פ שעדיין לא כלו מניין השבעה שהתחיל מלאכתו נעשית ע"י אחרים בבתיים ועבדו עושין לו בצנעה בתוך ביתו ואין רבים מתעסקים בו לנחמו אחר הרגל כנגד מניין הימים שניחמוהו ברגל אבל מראין לו פנים כגון אם קברו בשלשה ימים האחרונים של רגל מלאכתו נעשית ע"י אחרים בשלש' ימים האחרונים של אבל ובמקומות שעושין שני ימים מונה השבעה מיום טוב שני האחרון והואיל ואינו אלא מדבריהם שהרי אנו בקיאין בקיבוע דירחא עולה מהמניין ומונה אחריו ימים בלכר .

ג אם קבר אתו שבעה ימים קודם הרגל ונהג בהם גזירת שבעה והרגל פוגע בו תוך שלשים יום הרגל מפסיק ומבטל ממנו גזירת שלשים אפילו חל יום ו' בערב הרגל דמקצת יום השביעי

ככולו ועולה לכאן ולכאן כלומר שמקצתו בשרית עולה לכל יום ו' ואחר כך מיד חל עליו גזירות שלשים ומיד כשמתחיל לנהוג גזירת שלשים אחר כך כשמתקרב הרגל דהיינו בערב מפסיק' ומבטלו ומותר לו לכבס ולרחוץ ולספר בו כיום סמוך לחשיכה קרוב לרגל ובערב פסח שהוא יום יתר עדיף משאר ערבי י"ט מפני שהיו מקריבים בו את הפסח כמו שנתבאר בהלכות פסח סימן תפ"ה מותר בכל יום אחר חצות דהיינו מומן שחיתת הפסח ואילך ובתגלחת מותר אפי' קודם חצות הואיל ואחרים הרבה נהגו אסור לגלח אחר חצות גם הוא ינהוג אסור ויגלח קודם חצות וכן אם חל שמיני שלו בשבת שבערב הרגל אמרין ג"כ גבי שביעי שלו עולה לכאן ולכאן ומותר לו לכבס ולרחוץ ולספר בערב שבת ואם לא גלח בערב י'ט או בערב שבת מותר לגלח אחר הרגל שכבר נתבטל ממנו גזירות שלשים אבל בחול המועד לא יגלח כיון שהיה אפשר לו לגלח קודם הרגל ואם חל שביעי שלו בשבת ערב הרגל אסור לגלח בערב שבת שהרי עדיין הוא תוך שבעה ואחר כך יום השבת שהוא יום שביעי של אבילות שלו יעלה לכאן ולכאן משאר יום ו' שחל' בערב הרגל ויבא הרגל ויבטל ממנו גזירות שלשים לפיכך א"א הוא ערב חג השבועות שחל להיות ביו' א' מותר לו לגלח מיד אחר החג ואם הוא ערב חג הפסח שחל להיות ביום א' מותר לו לגלח בחול המועד כיון שלא היה יכול לגלח בער' הרגל שהיה שב' כמו שנתבאר בלבוש החור סי' תקק"א סעיף ז'

ד הא דרגל מבטל גזירת תגלחת דשלשים בשאר מתים אבל באביו ואמו שאסור לספר עד שיעברו בו חביריו אפילו פגע בו הרגל לאחר שלשים יום אינו מבטל וע"ל סי' ש"ן סעיף ד' .

ה אם חל אחד מז' ימי אבילות חוץ מיום השביעי בערב הרגל מותר לכבס בגדיו אבל לא ליכשנו עד הלילה וטוב ליהודי מלכבס עד אחר חצות כדי שיהא ניכר שפני הרגל הוא מכבס אבל לרחוץ אסור עד הלילה ויש מתוירין לרחוץ אחר תפלת המנחה כמוך לחשיכה עכ"ל רבינו יוסף בעל שולחן הערוך . וכתב זה לפי מנהגו שאין נוהג אסור רחיצה וכביסה אלא כל שבעה ולא כל שלשים אבל על מורי מהרמ"א ז"ל עכתב כאן וכן נוהגין תמה אני עליו מאד על מה כתב וכן נוהגין דהא הוא עצמו כתב לעיל סימן שפ"א סעיף א' גבי רחיצה דהאינא נהגו לאסור רחיצה כל שלשים יום וגבי תכבוסת בסי' שעי"ט סעיף א' כתב ג"כ דהאינא נהגו וכן העוים אסור כל שלשים אם לא עזרם אחר' לבשו תהלה וכן כתבתי אני אחריו משמו בשי' הגזורים ואם כן בסעיף זה שיכולו אינו מדבר אלא בתכבוסת ורחיצה שבתוך שלשים שהרי אם חל אחר מז' ימי אבילות בערב הרגל חוץ מיום השביעי אין הרגל מבטל אלא גזירת שבעה ולא גזירת שלשים אלא גזירת שלשים משלים ע"ש ימי הרגל כמו שיתבאר בהמוך מסעיף ו' עד סעיף י"א ועל מה כתב מורי א"כ וכן נוהגין דהא לדריה גם כליה לא יוכל ללבוש מה שכבס וגם רחיצה עורגו אסור לו גם כליה עד כלות השלשים ואיפשר לומר דס"ל למורי ז"ל דמה שנוהגין האינא בגזיר' רחיצה ותכבוסת כל שלשים היינו כשאין רגל פוגע בהם אבל כשפגיע בהם יוגל אין נורגין בהן אסור וצ"ע ונ"ל דהמקל לא הפסיד ענין לעיל בלבוש החור סימן תקמ"ח סעיף ט' .

ו השו"ה ז"ל כל הי"ט לבטל את האבילות ואפילו ראש השנה וי"ה אע"פ דלא כתיב בהו שמחה אחו"ל שמתכילין את האבילות כמו הרגלים דכולהו הוקשו להדי בתורה דכתיב אלה מועדי ה' ויש בכללם ר"ה וי"ה :

ז אין הרגל מבטל אלא גזרה אחת כגון גזרת שבעה לבדן או גזירת שלשים לבדן ולא שניהם יחד כיצד אם כבר נהג כל שבעה ופגע בו הרגל תוך שלשים הרגל מבטל של גזירת שלשים ואם עדיין לא נהג כל ו' ז' והרי עדיין לפניו גזירת שבעה ואחר כך גזירת שלשים הרגל מבטל גזירת שבעה גזירת שלשים עדיין עליו להשלים כיצד נהג שעה אח' לפני הפסח איתה שעה חשובה כ"ז וח' ימי הפסח הרי ט' ומשלים עליהם ט"ז אחרים .

ח שעה אחת לפני עצרת חשובה בשבעה ועצרת כיון שאם לא תקריב קרבנות העצרת יש לו תשלומין כל שבעה חשיב בשבעה הרי י"ד ומשלים עליהם י"ז אחרים ויום שני של עצרת עולה למנין הי"ז וטעמא ענין לעיל בלבוש החור סימן תקמ"ח סעיף ג' .

ט כבר אמרנו דר"ה וי"ה חשובים כרגלים לענין בטול האבלית לפיכך שעה אחת לפני ר"ה בטלה ממנה גזירה שבעה מפני ר"ה וגזירת שלשים מבטל ממנו י"ה ומגלח ערב י"ה וה"ה לקובר מתו בג' בתשרי דכלו ז' ימים בערב י"ב ועולה לכאן ומגלח בו כיום .

י שעה אחת לפני י"ה בטלה ממנו גזירת שבעה מפני יום הכיפורים וגזירת שלשים מבטל ממנו החג ומגלח בערב החג .

יא שעה אחת לפני החג והחג הרי י"ד ושמיני עצר' חשוב בשבעה מן הטעם שכתבנו בעצרת סעיף ח' כי כל המועדים הקשן להדי הרי כ"א ויום שני של שמיני עצרת הוא כמו יום שמיני דשבועות' שכתבנו טעמא לעיל שהוא כחול הרי כ"ב יום ומשלים עוד ח' אחרים יב הקובר

יב הקובר את מתו שעה ארת לפני הרגל אותה שעה והרגל השוכן כ"ד ומיד אחר הרגל יש לו דין שבוע ג' לענין שישב במקומו ואינו מדבר אפילו ב"ה ועצרת שאינו אלא יום אחד הא חשיב י"ט לשבעה .

יג באלו הארצות עושין שני י"ט מי שמת לו מת ביום טוב שני שהוא יום טוב האחרון של פסח או של חג או ב"ט שני של עצרת וקברו בו ביום י"א אע"פ שאין קורעין בו מ"מ נודג בו אבילו' והואיל וי"ט שני אינו אלא מדבריהם ואבילות דיום ראשון שהוא יום מיתה וקבורה הוא של תורה וידה עשה של דבריהם מפני עשה של תורה וקריעה שאני שהיא מלאכה אבל אם מת ב"ט שני של ר"ה וקברו בו ביום אינו נודג בו אבילות ושני הימים של ר"ה כיום ארוך הם מ"מ אעפ"י שהם כיום ארד להורא בדינו המבוארים במקומו אבל עולה לו למניין שלשים ב"ה בשבעה מתים המפורשים בתורה שבהם מטמא להם אבל אותם שהוספו עידיב כדאיתא מ' שע"ד דאין אבילות אלא מדרבנן לפיכך אינו נודג עליהם אבילות בשום י"ט ואפילו באותם שאמרנו שנוהג בהם אבילות ב"ט שני אינו קורע והעולם האידנא נהגו שלא להתאבל ב"ט שני של גלות על שום מת אפילו הוא יום מיתה וקבורה שסוברין כרעת האומרים שאין שום אבילות דאורייתא וכן המנהג פשוט ואין לענותו . קד מת לו מת בערב יום טוב ונתירא שמה לא יפסק לקוברו מבעוד יום ומסרו לגוים שיוצאו לקוברו כיון שהוציאו מהעיר ונתבטח מעני הקרובים חלה עליו אבילו' ואם הוא שעה אחת הרגל ונהג בו אבילות בטלו לה גזירת שבעה אע"פ שנקבר ב"ט .

קז דיני אבילות בשבת ובו ב' סעיפים .

א שבת אינו מפסיק דאבילות כמו הרגל שהרי אי אפשר שבעת ימים בלא שבת ואם היה מפסיק לא יהיו לעולם שבעה ימים וכבר אסמכינו אקרא דימי אבילות הם שבעה לפיכך עולה וקצת דיני אבילות נהגין בו דהיינו דברים שבצנעה שהם איסור תשמיש המטה ורחיצה מיכה אבל דברים שבפרס' דהיינו עשייתו אינו נודג אלא יסיר עשייתו ודוקא עיפי' במקום שנוהגין בעטיפת ישמעאל ענתב' לעיל סימן שפ"ז אבל קצת עטיפה שנוהגין בקצת מקומות כל שלש' אין צריך להסיר בענת וילבש מנעלו ויוקף המטה מכפיתתא ולא ילבוש בגד הקרוע אלא מחליפו אם יש לו להחלי' ואם אין לו להחליפו מחו' קרעו לאחריו שכל אלו אם ינהג בהם ה"ל דברים של פרהסיא ות"ת היו דבר שבצנעה שאף אם לא ילמד אינו ניכר שמשום אבילות אינו לומד לפיכך אסור בת"ת שהיא משמחתו אבל לחזור הפרשה כיון שחייב אדם להשלים פרשיותיו עם הצבור והיו כקורא את שמע ושאר חובת היו' ומותר וא' הראו האבל לעלות לתורה צריך לעלות שאם היה נמנע היה דבר של פרהסיא ורבינו תם היו קורין אותו בכל פעם לשלישי ואירע בו אבילות ולא קראו החזן עולה הוא מעצמו ואמ' כיון שהורגל לעלות לשלישי בכל שבת ודואה היום שאינו עולה אומר בשביל אבילות הוא נמנע והיו דבר של פרהסיא וכן בהן שהוא אבל ואין בהן אחר בבית הכנסת בשבת מותר לקרותו אבל בעניין אחר אסור .

ב גררתו היה או הרגוהו לסטים ובעת נתיאש מלכב' כיון נודג דברים שבצנעה באוהה שבת עולה לו ליום אחד לדין דנהיגין איסור רחיצה ותכובת כל שלשים אם פגע יום שלשים של אבילות בשבת מותר לו לרחוץ בערב שבת כיון שאינו אלא מנהג ויהומיא בעלמא מקילין בו לכבוד שבת וכן כל כיוצא בזה כגון לחזור על מהומו בליל שבת וללבוש בגדי שבת בערב שבת מותרין מפני שהם ג'כ' אינה אלא מנהג בעלמא כמו שנתבאר לעיל מ' שפ"ט וש"ן כן כתב מורי מהרמ"א ז"ל .

תא דברים הנהגין בבבל בחול המועד ובו סעיפים .

א אסור להרגל ההספד בחול המועד לפיכך אמרו שאין מניחין את המטה ברחוב בחול המועד שלא להרגל ההספד לביית וכן לא יזליכו את המת לבית הקברות כח"ה עד שיהיה כל הקבר מתוקן ומוזמן כדי שלא ישור הרבה כב"ה וירגילו את ההספד אבל ת"ח מניחין את המטה ברחוב ומולכין אותו לבית הקברות לכבודו כיו שורגילו עליו את ההספד אפילו במועד .

ב אין קורעין בחול המועד אלא מי שהוא חייב לקרוע מחמת קורבא או מחמת חכמתו של מת או שהוא אדם כשר או רבו או עומד עליו בשעת ציאת נשמה כדאיתא בסימן ש"מ אבל מי שאינו חייב לקרוע וקרע מחמת כבוד אסור .

ג שמע בחול המועד שמועה קרובה חייב לקרוע .

ד אין חולצין כתף במועד ואין מברין בו אלא קרובין של מת אבל הקרובים מברין וה"ה לחנוכה ופורים וראש חדש וכשמברין אין מברין אלא על מטום וקופות ועל תלמיד חכם הבל מברין לתוך הרחבה כדרך שמברין את הקרובים שחכם הבל בקרוביו אבל ב"ט אפילו ב"ט שני אין קורעין ולא חולצין ולא מברין .

ה נשים בחול המועד מענות דהיינו שכולן עונות כאחת אבל לא מטפחות פירש להכות כף אל כף ובר"ה חנוכה ופורים מענות ומטפחות כדי לעשות היכר בין ראש חודש חנוכה ופורים לחול המועד להראות דחול המועד עדיף אבל לא מקוננת אפילו בראש

חודש חנוכה ופורים דהיינו שאחת מדברת וכולן עונות ז'חיה נקבר ונית לא מענות ולא מטפחות ולא מקוננת והני מילי לאניש דעלמא אבל לתלמיד חכם בין בחול המועד בין בראש חודש ברנוכה ופורים מענות ומקוננת כדרך בחול והני מילי בפניו אבל שלא בפניו לא יום השמועה אפילו רהוקה ככפניו דמי .

ו אומרים צדוק הדין על המת וקדיש כדרך בחול המועד וכן ביום טוב שני אבל ביום טוב ראשון כיון שאין מתעסקין במת אין אומרים אותו ויש חולקין ואמרי' שלא לומר צדוק הדין במועד מפני שהוא כמו תהנה וכן המנהג פשוט בקדינות אלו שלא לומר צדוק הדין בכל הימים שאין אומרים בהן תחנון ולכן אין אומרים גם כן צדוק הדין כשקוברין המת בערב שבת אחר הצות מפני שהוא סמוך לשבת וכמו שאין אומרים תחנון במנחה מפני שהוא סמוך לשבת אעפ"י שבערב ראש חודש וחנוכה אומר' אפילו אחר הצות לא עדיפי כערב שבת יש אומרים שאם קיברים המת בלילה שאין אומרים צדוק הדין ונראה לי דשפיר עברי שיש בו סוד שלא להגביר דינה והבן וכיון שאין אומרים צ"ה גם קדיש אין אומרים שאין הקדיש אלא בשביל פסוקי צ"ה ג'ל .

ז מת לו מת קורס פורים ופגע בו פורים אינו מפסיק האבילות ומבל מקום אין אבילות נודג בו לא ב"ד ולא בפי' אלא דברים שבצנעה נודג והייב לשלוח מנות ואע"פ שאינו מתאבל בהם עולין לו למניין השבעה כמו שכתב וטעמא דבולה עיין לעיל בלבוש החור סימן תרצ"ו .

תב דין שמועה קרובה ורחוקה ובו י"ב סעיפים .

א כבר כתבתי בסימן שע"ה כיון דאיכא חג שאינו אלא יום אחד סמכו ליום שמועה רחוקה שיהג אבילות יום אחד לפי כך חלקו חכמים ז"ל באבילות דשמועה קרובה ואבילות דשמועה רחוקה שמועה קרובה היינו שמע שמת לו קרוב אחד תוך שלשים יום ושמועה רחוקה רצה לומר שמת לו קרוב א'מימים רחוקים כלומר שעברו שלשים יום מיתתו כצד מי שבאה לו שמועה שמת לו קרוב אחד אם הוא עדיין בתוך שלשים יום למתו כשהגיע לו השמועה ואפילו הוא יום שלשים נצמו הרי שמועה קרובה והייב לנהוג שבעה ימי אבילות מיום שהגיע לו השמועה וקורע מיד ששמע וכונה שלשים יום מיום השמועה לנהוג בהן דין תספורת ושאר דברים של גזירות שלשים כללו של דבר יום שמועתו הקרובה ביום והקבורה . ואם שמע שמת לו קרוב אחד אחר יום שלשים ואיך אין צריך לנהוג שום אבילות אלא שעה ארת ראע"ג שאמרנו שמועה רחוקה דינה יום אחד כבר אמרנו גם כן דלענין אבילות קיימא לן מקצת היום ככולו לפיכך סגי בשעה אחת ולא שנא שמע ביום לא שנא שמע בלילה כדכתבנו טעמא לעיל סימן שצ"ה סעיף ב' לפיכך אם שמע שמועה רחוקה בלילה ונהג מקצת אבילות בלילה אפילו שעה אחת עולה לו ואפילו שמע על אביו ואמו והני מילי לענין גזירת שבעה אבל לענין גזירת ל' נודג על אביו בתספורת ובניהוין עד שיגיע הרגל ויגערו בו חביריו וכן בשאיית שלום וליכנס לבית המטתה דינו כשאר אבל על אביו ואמו שנים עשר דרש וי"ב חודש מונה מיום מיתתו ולא מיום שמועה לפיכך אם באת לו שמועה על אביו ואמו לאחר י"ב חודש אינו נודג אלא יום א' אף בגזירת ל' דאבילות י"ב אינו אלא משום צער דינו שדנין אותו ואין הדין תלוי בשמיעתו אלא מיום מיתתו .

ב השומע שמועה רחוקה אינו צריך לנהוג כל דין אבילות אלא דין בחליצת מנעל ואין צריך לא עטיפה ולא כפית המטה ומותר במלאכה רחיצה וסיכה ותשמיש המטה ובתלמוד תורה ואם אין לו מנעלים ברגליו בשעה שבאה לו השמועה רחוקה צריך שיסבה מותר או יעטוף ראשו שעשוע מעשה שהיא ניכר בו שעושי' משום אבילות ואם היה עוסק בתורה או במלאכה בשעה ששימע השמועה רחוקה או שהיה רוחץ וסך ובאת לו שמועה רחוקה מפסיק שעה אחת משום אבילות וחוזר למה שבירד ומכל מקום אינו יוצא ידי אבילות בהפסק זה אלא צריך שיעשה מעשה שניכר שעושה משום אבילות כגון חליצת מנעל או כפית המטה ועטיפת הראש ומיהו בחדא מיניהו סגי ואם היה לבוש תפילין בשעה ששימע שמועה רחוקה אינו צריך להלצן דלאו חומר שעת שמועה רחוקה מיום שני דאבילות .

ג אין מברין על שמועה רחוקה דלשני הטעמי' שכתבתי לעיל בטעם הבראה לא שייכי הכא .

ד ואין קורעין על שמועה רחוקה חוץ מעל אביו ואמו דעל אביו ועל אמו קרע לעולם אפילו שמע לאחר י"ג דרש . ובמקום שאין חייב לקרוע אסור להחמיר ולקרוע משום כל תשחת .

ה השומע שמועה בשבת או ברגל והיא יום שלשים ולמצאי שבת ורגל נעשית רחוקה הוי כאלו שמעיד במציאי שבת ורגל דהוה שמועה רחוקה ואינו נודג אלא יום א' ומ"מ בשבת וברגל אסור בדברים של צנעה כיון שהוא יום השמועה ואין לתמוה כיון שבשבת זו שהוא יום ל' אסור בדברים של צנעה איי' מעט זה אם שמע שמועה תוך ל' בשבת עולה לו למנין ז' כמו שיתבאר בסעיף

לבוש

הלכות אבלות

עמדת דרב

בסעיף ז' א"כ לפי לא נאמר ג"כ שאם הוא יום ל' שיהא נחשב לשמועה קרובה כמו אם שמע שמועה כהול ביום ל' לחשוב שמועה קרובה ונהג ז' ול' וע"כ היינו טעמא משום שבעת השמועה מיד הל עליו אבלות וגזירת ז' נמשכין עליו אה"כ כל האבלות של ז' ול' שנמשך הו"ל לל' מיום המיתה ה"נ כיון עבעת השמועה מיד חלה עליו אבלות ז' ברבים שבצנעה אם משך שבעה ואחריו כל גזירת דו' ול' דאין זה כל כך מן התמימה אלא דברים של טעם הם דכיון שאין נוהג שבת זו אלא דברים שבצנעה אין סברא לומר שיגרום יום זה שימשיך עמו כל אבלות דשבעה ושלישים כמו שמועה קרובה כהול שאם כן היה מה שהוא גורם חמור מהוא עצמו שהרי בו עצמו אין כל אבלות נוהג בו ומחמתו יהא כל דין אבלות נוהג אין זה ברין שיהא חמור מה שיבאו בגרמתו יותר ממנו אבל כששומע שמועה קרובה בתוך שלישים יום בשבת אמרינן כיון שנוהג דברים שבצנעה עולה למנין שבעה הוא אינו גורם משך האבלות עמו אלא אמרינן כאלו שמעו כמוצאי שבת שעודנו קרובה והייב בכלול והכי נמי נאמר והוי כאלו שמעו כמוצאי שבת ורגל והרי היא רחוקה .

ה דיני המלקט עצמות וכו' מצינים
א המלקט עצמות אביו או עצמות של שאר הקרובים שצריך להתאבל עליהם ממתמא שעל ידי הלוקט לבו מתחמם בקרבן ומעורר לו אבלותו מחדש לפיכך אמרו ז"ל שהמלקט מתאבל עליהם כל אותו היום כולו כאלו מת ונקבר בו ביום דהיינו שיתאבל בכל הדברים הנהוגים באבל בכפיית המטה ועמיפת הראש ונעילת הסנדל ותשמיש המטה ורחיצה וסיכה ולערב זמן מתאבל עליהם אפילו הם עורם צרורים לו בסרינו . היה עומד ומוקט ומשכה לו מיתר בכל ביום שלאחריו לפיכך אין מלקטין אותם סמוך להשכה כדי שלא יהא נמצא שלא התאבל על ליקוט עצמות אביו או קרוביו ובליקוט עצמות אין שייך לומר דין אנינות שנאמר כל זמן שלא חזר וקבר אלו העצמות במקומן שייחד להן יהיה לו דין אונן ליאסר בשתיית יין ואכילת בשר ומיר חל עליו ואכילת אפילו קודם שקברם :
ב כל שקורע עליו בשעת מיתתו קורע עליו כשעת ליקוט עצמותיו וכל קרע שאינו מתאחה כשעת מיתתו אינו מתאחה בשעת ליקוט עצמותיו .
ג עצמות אין עומדין עליהם כשורה אבל אמרים עליהן תנהומין בכיתם ואין מברין עליהן כחבר דעיר אבל מברין עליהם בביתו ואין אמרינן עליהם קינה וכו' אבל אמר'ם עליהם קולומין דהיינו שבחו של מת גם משבחין להקדוש ברוך היא שממית ומחיה .
ד אין מלקטין עצמות אביו כמקור כדי שלא לעורר עליו את האבל כמקור ואין צריך לומר עצמות שאר קרובים שאינו מלקטן כמקור המכל מקום התעוררו' אבלות איכא .
ה שמע שלקטו עצמות אביו או אחד מקרוביו שהוא מתאבל עליה' אם שמע בו ביום שלקטום וקברום מתאבל עליה' ואם שמע ביום שלאחריו שנלקטו אתמול אין מתאבל עליהם .
ו אין מפרקין את העצמות ואין מפסיקין את הגדין דנגאי הוא לו למת אלא קוברין כמו שמצאן .
ז אין מלקטין את העצמות אלא משכילה הבשר שכל זמן שלא בלה הבשר הצורה עדיין ניכרת ונגאי וכו' הוא למת שהוא בזוי או בעיני העוסקים עמו ואם בלה הבשר שוב אין הצורה ניכרת לפיכך יוכל ללקוט או אפילו כידו עצמות אביו ואמו ואעפ"כ נכון להברר שלא ילקטם הוא בעצמו מהיהא דה"א בר"צ כפיניף הסמוד .
ח מלקט אדם עצמות שני מתים כאחד ויניחם אלו בראש אפרסקל מכאן ואלו בראש אפרסקל מכאן כדי שלא יתערבו דברי רבי יוחנן בן נורי ר"ע אמר סוף אפרסקל להתעכל וסוף עצמות להתעכל ונמצאו עצמות שני מתים מתערבים אלא מלקטין ונותנין כ"א בפ"ע כארון של ארזים ראב"צ אמר כך אמר לי אבא בשעת מיתתו מתחלה קברניו בבקעה ולבסוף לקט עצמותיו ותנם בארזים ואל תלקטם אה"כ בירך שלא יהיו עו"ל פוליויה זה לך עון שיה' עצמות אביך בזויות עו"ל כשתלקטם אתה בעצמך אלא תניח ללקטם ע"י אחרים ומסיים שם שאמר ר"א וכן עשיתי לו נכנס יוחנן וליקט ופירש עליהם את האפרסקל ואח"כ נכנסתי אני וקרעתי עליהם ופרשתי עליהם את הסרין וכשם שעשה אבא לאבי' כך עשיתי לי .
ט המלקט עצמות והמשמר עצמות והמוליד עצמות ממקום למקום הרי זה עוסק במצוה ופטור מקריאת שמע ומתפלה ומתפלתין ומכל המצות האמורות בין בשב"ב בהול שרעיקס בניצח פטור מן המצו' לא שנא עצמות קרובים לא שנא עצמות רחוקים בין אם היא בספינה או בדרך ואפילו המלקטים הם רבים כולם פטורים ואפי' אם רוצה להחמיר על עצמו לא יחמיר מפני כבוד רעציות .
י המוליד עצמות ממקום למקום הרי זה לא יתנ' בשק או בדסקיא ויניחם על החמיר וירכב עליהם מפני שנוהג בהם מנה' בזוין אבל אם מפשילו לאחוריו על החמיר שפור דמי . ואם היה מתירא מפני גנבים ולסטים מותר אפילו לרכוב עליהם . תניא היה רבי מאיר אומר טוב ללכת אל בית האבל מלכת אל בית המשתה כאשר הוא סוף כל אדם והחיי יתן אל לבו מה יתן אל לבו דברים של מית' דימפור יספרוניה דקבר יקברוניה דיטעון יטעוניה דהלא ידילוניה פירש רש"י דימפור יתן אל לבו שאף הוא יספרונו ואל יע לו אם נהג כן . דידל הרים קולו בככי ובמספד להספיד לאחרים אף הוא ירלוהו ע"כ היה רבי מאיר אומר גדול השליש שלא ברא הקב"ה מיה יפה מן השלום שנתנה לצדיקים שכשעה שנפטר האדם מן העינים שלשה בתות מלאכי השרת מקדימין אותו כשלום הראשונה אימרת בא כשלום והשנייה אימרת יניחו על משכבתם . והשלישית אימרת הולך נכחו ולא הו"ל לצדיקים שמיתתן בידי הכבוד שנאמר וכבדי ה' יאסף אלא ימלאהו לאביו יבא שלום יבא שלום . ובלע המית לצח ומחה ה' דמע' מעל כל פנים וחרפת עמו יסיר וגו' .

שמע עשרה ימים אחר המוכת שמת לו מת קרובו בערב החג אע"פ שאם נמנה שעה אחת לפני החג לשבעה ושבע ימי החג הרי ארבעה עשר ושמיני עצרת לז' הרי כ"א ועוד עשרה ימים שאחר החג הרי ל"א אין לזה דין שמועה קרובה שאין הרגל עולה קמי שלא נהג אבלות קודם לו כלל וכל שכן למי שלא היה יודע שמת לו מת .
ט שמע שתי שמועות רחוקות ביום א' אינו נוהג על שתיהן אלא יום אחד היו שתיהן קרובות או שמתו לו שני מתים כאחד מונה לשניהם כאחד שבעה ושלישים שמע לזה היום ולזה למחר מונה לשני מיום שמועה שבעה ושלישים .
י שמע שמועה קרובה בשבת והוא ערב הרגל כיון שנוהג דברים שבצנעה ואם לא היה ערב הרגל היה עולה לו למנין ז' בדכתיבנא בסעיף ז' ה"נ שבת זה עולה לז' ימים כמו בחול ולא אמרינן כיון שאין כל גזירת שבעה נוהג בו לא עולה לשבעה אלא ליום א' דכיון שמקיימת גזירת שבעה כמו שצונו ח"ל עולה ג"כ לז' יא מונה מחר ואותו יום אינו עולה לו שאם נאמר שיעלה לו ה"ל תרי קולי דסתרן אהרדי בדכתיבנא לעיל מ' שעה .
יב מי שמת לו מת ולא נודע לו אין הובה שיאמרו לו ואפילו באביו ואמו ומי שיגיד לו עליו נאמר מוציא דבה הוא כסיל ומותר להזמין לסעודת אירוסין ונישואין ולכל שמחה כיון שאינו יודע מיהא אם שואל עליו אם הוא חי או מת אין צריך לשקר לומר חי הוא שנאמר מדבר שקר תרחק ומכל מקום לבנים וזכרים נהגו להודיע להם כהי שיאמרו קדיש אבל לבנות אין פנהג כלל להודיע נוהגין להתענות יום שמת בו אב או אם וטעמא שמעתי שיעשה תשובה מפני הסכנה דרע' מוליה ביום זה שמת בו אביו או אמו לפי זה הטעם נראה לי דמתעניין יום המיתה ולא יום הקבורה בין שהיה אצל המיתה בין שלא היה אצל המיתה ולא כמו שסיים מורי ז"ל דבריו אם לא מי שהיה אצל הקבורה ולא אצל המיתה דל"ש כן נראה לי ואם ארע יום זה ביום שאין אומרים בו תחנון אין מתעניין כלל . ואם מתו באדר כשנה פשוטה ונתעברה השנה שאחריו העיקר להתענות באדר הראשון שכא שפוסק אבלותו שנה כתרסיס ירחי תליא מילתא דאפילו פושעי ישראל אינם נידונים יותר מתריסר ירחי ואדר הראשון שבא הוא חדש שנים עשר לפיכך יתענה בו גם כן ואף על פי שאם מת בחדש אחר בשנה שקודם העבור אינו מתענה אלא באותו חדש כגון שמת בחדש ניסן או אחריו באייה או בסיון כו' בשנה שקודם העבור אינו מתענה בשנה הבא אלא באותו חדש והווי שלשה עשר חדשים מיום הגזירה עד יום התענית היינו משום דהסכנה היא דוקא באותו חדש שהרין היה מתוח כנגד אביו או אמו דשמא גרים הפתחון פה למקטריג שיקטרנו עליו אבל שני אדרים חד שמא הוא לפיכך טוב ה' שיתענה בראשונה בראשון בסוף י"ב הרש וכו' שהתחיל להתענות באדר הראשון מתענה כל ימיו באדר ראשון וכל שכן אם מת בשנה מעוברת באדר ראשון שיתענה לעולם בראשון רק אם מת בשנה מעוברת באדר שני מתענה גם כן בעבור שאחריו באדר השני ועיין לעיל בלבוש החור סימן תקס"ח סעיף ז' וביום שמתענה בו יאמר גם כן קדיש לכבוד המת וכל דיני קדיש ומנהגו כתבתי כבר בלבוש התכלת סימן קל"ג . ואם הל תענית זה בערב שבת דינו כשאר תענית לעיני השלמה ועיין לעיל בלבוש החור סימן רמ"ט מיהו אם בפעם הראשון השלים הוי כמו נדר וינהג כך כל ימיו או ישאל עליו נראה לי אם יש לאכול בסעודה בליל ה' שמת

פנים וחרפת עמו יסיר וגו' .

יורה דעה

הלכות שחיטות א

אלי רבה

מי הם הכשרים לשחוט וכו' יור' סעיפים

- הכל שוחטין לכתחלה הנה (ב) יש אומרים (ג) שאין
- (א) אצילו נשים : להניח נשים לשחוט
- (ה) ועבדים שכבר נהנו שלא לשחוט (ד) וכן
- המנהג שאין הנשים שוחטות :

ה ובל

בטור הניח ברייתא וכתב כאשר נותין מלמד שנלווה משה בע"פ וכו' . והקשה הר"מ מ"ס הק' באשר נותין מן כאשר נזק דגני שכתוב וכו' וכו' . דק' באשר נותין מן נזק דגני . ומתוך דרש"י פירש האם דלמה שכתוב בדברות אחרונות ה' כתוב בלוחות וכן שמת כסיני . ואיכ"ל לומר כאשר נזק בע"פ מה שלמד עמו בדברות אחר סיני . למה זה כסיני כאשר . אבל נתייחד ברייתא להו לפרש דקאי על מ"ו יום שלמד עמו בע"פ ע"כ . והקשה דבפסוק' במס' שבת דף פ"ז ד"ה וחמור וכו' כאשר נזק דגני קת

קרא במנהג תורה כתיב וליכא למימר כאשר נזק במתן תורה שהרי משה לא ה' מחמיר חלה על הסדר וכיוליהו לא כתיב כאשר נזק ע"כ משמע קת ללא סיניא ליה הא דפרש"י בסנהדרין וח"כ תיקשי על תי"מ מ"ס כאשר נותין מכאשר נזק . ועיין בקיבור מורחא פרשת ואתחנן שבעלם ממנו דברי תוס' חלו . ולי נראה דברייתא חתי כר"ע דאמר בחולין דף י"ז דבשר בחמה הותר במדבר ובמרה שהיה קודם סיני לא נכטוו חלה מה שהיה נהנה גם כתייבר . ועוד נראה לי לתרץ מה שני קרא כדבוריה וכתב כאשר נותין ולא כאשר נזק ה' אלהיך משמע שנלווה לו כתי"פ והוה כן הוא כוה . אבל כירה כה הקב"ה ליתר חל . והשגח נוחא מה שמתהב"כ למה כאשר נותין כהל מועד דכתיב ושחט את בן הבקר דזה הוא נמי ככתב והוה נה הקב"ה ליתר חל ומה שתרץ הב"כ דא"כ ג"ל דבעי' בוניה לחולין כמו בשחיטות קדשים ובחולין דף ל"א קאמר מדגלי רחמנא בקדשים וכו' לא נהירא דמ קשי' כמתת על הש"ס דלמא סמך המורה על כאשר נותין דבעי' כוונה . וטעם מניה וזה על נד הפסד עיין בספר החינוך סו' ת"מ לפי שדוע כי מהגוהר יבא דס הגוף יותר מכאשר מקומות הגוף ועוד טעם שיטה מן האור וסבין בדוק כדי שלא נלעז בעלי חיים יותר מדאי כי התורה הותרת לאדם למעמלו וכוונתו ולא לנער חנם ולפ"ז נשמע דנייר ב"ח דאורייתא וכו' דף ל"ב הוא כלונתא :

(א) ואפילו נשים וכו' כן דייקין מוספות ריש מוחין וכו' דפריך לתנתיין לכל הפסולין שפחתו בגון זרע נשים ועבדים וטמאים שחיטתן כשרה ואפילו נשים ורמינא וכו' וטעם שחיטה בכל כשרה בשנים ומחני ה"ה דלפילו לכחילה חלה משום דבעי' למיתני סיפח טמאים במקדשים לכתחלה לחמא נמי שפחתו ולא קאמר משום דבעי' למיתני

נשים דחנה להו דריש' והקא מזה על הא"י שכתוב נשים לא יטחו מפני שדעתן קלות שמחית עלפו וכן תמהו כל הכוסקים על הא"י . ולכנע"ד לתרץ כמ"ס מוספות כר' ב' דקידושין על הא דאמר רב אבון לקדש השה עד שיראה שמתהנה וכו' . חף על גב דתנתיין תנא האיש מקדש בו ובשלוהו משמע לכחילה לא כקייט ליה אלא לשחטין דין קדושין ע"כ ורבה לומר דתנתיין כח לשחטין דין קדושין על ידי שלא היו קדושין וזה הוא אפילו לכחילה רק טעם אחר כמתהנה וזה לא תלי' בדיון שלימות ואם כן הכה נמי דתנתיין כח לשחטין דין קדושין וכל הכסולין מותרין בשחיטת קדשים אף דכשר עבודת חסורין ומדין קדשים מותר אף לכחילה רק טעם אחר דלמיתני בדיון קדשים שחא יפעלנו לכך הגורך לשנוי' משום טמאים דשחט בקדשים שחא יגע . והנה ברדשו לקדושין פראטי דברי פוסקים שם דלא תנא תנא שחא סקר לכחילה משום דין קדושין חלה כיון דמיררי בין מכירה בין אין מכירה אס' כן לא תנא סקר דכל מכירה שפיר תנא האיש מקדש בשלוהו לכחילה וכוה יבדחי קדושת מהרש"ם שם על מוספות למה ליה למוקמה בין מכירה ע"ש משום דקשיא חף תנא סקר משום דין קדושין וזוק . ולפי זה שחא לתרצה הכח' כן נס' דכיון דאף לה"ו לחו בכל נשים חסור לכחילה ובמוחקת שלא יפעלנו או יתעונו רוחין חותן מותר אף לכחילה כדמשמע בירושלמי דכתיב חס' כן ודחי נוחא להו לשנויי' דמחן דעבד משום טמאים דכל הטמאים חסור לכחילה כן נראה לי . ובני התורני מוה"ר שמואל גר"ו מירץ דהמתקין יגע

דנשים חסור לכחילה חלה דקשה ליה דחין דרך למיתני שלשה זרעין ועבדים וטמאים משום נשים לחוד לכן מתרץ איש עוד ח' משום טמאים והוה סוה כסוה וכוה מירץ קדושת מוספות דף ט"ו דנור המתחיל חלה בנור כו' ואם תאמר דלמא נקט לשון דיעבד משום מאיס ויולי' כו' ע"כ די' ללח' היה נקט תרתי בנור ובקנה משום חדא מגלי' ודף שכתבו מוספות שם דנור המתחיל ורמיניהו כו' דכשר קנה נמי חסור לכחילה מכל מקום הא פעל העיטור ס"ל דלפילו דיעבד חסור כלקמן סימן וד' קב"ד . ומה שהקשה ספר בית הייל על מוספות בכר דמה הוא ענינו וכו' מהם השיג עלינו ספר פרי חדש : (ב) וי"ל דנשים לא יטחו וכו' הוא דעת הא"י וטעמו שמחית עלפו מפני שדעתן קלות . ותמה הדר שחא לשון דעתן קלה לכן רכות הוה ליה למיתרי והמירץ ליישב דכ"ל ומפני ביו"ד דתרי טעמא קאמר חדא שדעתן קלה ואיני' כוהירין על לפני עור לא תתן מכסול כמו כותי' דשוחט לענינו אבל לא לחמירי וכו' ודבריו דהוקי' . גם הב"ב בק"א השיג עלינו ועוד בב"י מביא הא"י משום שדעתן קלות שחא יפעלנו הרי דטעם אחר האן גם קשה מ"ל דנשים עבריהו ע"ל לפני עור וכו' . גם תימא עלי' אס' כן לוקיני' דב"א מתני' בחולין דף ג' דנשים כמו דמוקי' שם בכותי' גם לא יראה קשה וכו' דנשים ולא לא מהני יונת ונכנס כיון שחינת מירתת אבל מתי דמוקי' בע"א שחא קזה ובולן ע"פ דה"ק . ולפענ"ג נראה דה"פ דנפסחים דף ד' וכן ברש"ב ל"ו ר"ן ריש חולין נבואר דבדבר שהוא חסור דמיריתא והוא נשח' לא מהמני' נשים משום דעתן קלות להקל בספק חסור והכי קי"ל סימן קב"ד . ומבואר נמי בב"ד ד"ה ולענין וכו' דמאי דלמירין כ"ש דלעלוסי לא חיישינן היינו דאם היה מפעלף אף שח"א לידע כמתעלף אס' שהה שיעור שהיה מ"מ אוסרה מספק ואם כן חד טעם הוא שחא יפעלנו ולא יאסרו מספק מפני שדעתן קלות להקל בספק : (ג) שאין לפניה וכו' כך כתוב אגור כתב בי"ש ישי' לנו סעד מ"ו שהקשה חתי' משח' שוחטים הא חין עד אחר נחמן היבא דמתחוק חסור ומירץ ר"ב משום דרוב מגוין א"ש מוחין הן ע"כ והוה מיני' נכסתם נשים חלה כפרטיות וידועות ע"כ . ולא נכירא דזה הוא בה"ג ריש חולין ולא כתבו זה חלה לר"ם מתי"ן אבל לר"ת דפ"י דלפ"י היה ככר ביד מותר ודחי וכו' : נשים מותרין ומ"ס תוספת ריש גיטין ד"ה עד וכו' ומדושי' ש"כ' אס' נכרמיה שהיא אס' מר"ם מתי"ן ליתא כלל וכדאמרן והכי קי"ל כס' ק"ו ג' נס' תמה ליה על ה"נ דמאי מירץ ר"ב ברוב מגוין דהא כתב מתחלה כ"ס א"ו בשלמא היבא שרמינו בהמה שחיטה כהגון אמרין רוב מגוין וכו' . אבל היבא שכתבונו בשר לחכול ולא ראה כ"ה היאך נאמן לו וכו' . וכן בתוספות גיטין שם מבואר דלא שייך מירץ רוב מגוין בחין כ"ה ניכר . ומה שהעתיק הב"א כן ממירדכי ריש חולין היינו דמרדכי לא כתב דברי א"ו ועיקר קושא אס' הוא אחר ששחט ללא כידו על זה מירץ ר"ב שפיר כיון דרוחין ז"ה רוב מגוין וכו' נאמן דמתייב' מתי' לא ישהוט שפיר כיון שרמינו ששחט רוב מגוין כו' ולא בתוך ר"ב כלום . וא"כ נשח' חלה כהמנהג א"ו והניח עליה תירץ ר"ב הוא תמה . גם מ"ש ש"ס ששחט רוב מגוין וכ"כ הב"כ קשה א"כ למה גרו לחוקימתא דרבינא משום רוב מגוין ה"ל לחוקי' בנשים . ואפשר ליישב דס"ל דנשים נמי אינן מוחזקים שלא יפעלנו . ואם כן ח"ל לחוקי' הכל שוחטין לכחילה בנשים מוחזקין ומוחזקין . דקשה מאיל למירא דהא חין חדוה כפאה יותר מבחיש כמ"ס תוספות ריש חולין כמו דפריך הש"ס שם על טעם בחולין . והשגח נוחא ליה דקשה למה חוקי' רבינא הכל שוחטין מוחזקין אף על פי שאין מוחזקין ולא חוקי' במוחזקין וכו' מוחזקין חלה דהיה קשה דריש' מאיל למירא ומ"ס ב"ה דף וי"ו מנאר רישים הם בכלל רוב מגוין קדמי :

(ד) וכן המנהג כו' חף מוחזקין ומוחזקין ב"כ וכו' כ"ל חילוי' הם ריזות מיהו דיעבד אס' כן מוחזקין ומוחזקין כשר : (ה) ועבדים כו' המחבר לטעמיה שכתב בכ"י על הטור שכתב ועבדים משחררים פאטו הוא דמשחרר הוא כישראל גמור חלה דקשה ליה מאי חיי' משחרר חפילו חיינו משחרר נמי כיון שאשה מחייב עב"ד . ותימא מ"ס ב"י כהל' מנילה סימן תרפ"ט וז"ל מ"ה הטור הכל חייבים במנינה נשים ועבדים ז"ל במשחררים מיירי דחי אין משחרר' מדין נשים נלמד ע"כ הרי הדברים סימרי' גם קשי' ליה על ב"י שם דנראה דוקא בקרא אמרין דלא נריך לכחוב עבדים כיון דכתיב נשים חלה ל"כ ב"ס ופי' דאורחא לנתייב' מרווייהו רוחי' לזה מתנתיין דסוכה ק"י כ"ה נשים ועבדים פטורים במה' וכן דרי' חגיגה הכל חייבים ברוייה חוץ מנשים ועבדים גם בנדרחא פריך על הפסוק ל"ל קרא כו' ולא פריך מתייב' על מתנתיין חלה כדפרי' וכ"כ במה' וז"ל נשים ועבדים שאינן משחרר' גם בדר' הקשה כחן דלא ליתני הטור עבדים כיון דתנא נשים ועבד' ברור דכשרי' אף קשה מכתובות דף ו' דפריך הש"ס מאי וכן שפחה ע"ש ונ"ל דה"פ אי בעי' למיתני ליתני נמי גירות דקאמר בש"ס קודם זה חייב בקרבן אבל ברה"מ סוכה גרם חייבים ח"ל למיפוך הכי והשתא נוחא תמיכה הבאר שבע שם שלא הקשה מאי וכן שפחה מתייב' על מתני' דהא נריך להביא מקודם הגירות מתיב' כישראל ואפשר דיש חילוק בין סמך עבדים לענין חיוב אמרי' דקאי אמשחררים חלה כסמך עבדים לענין פטור אמרין דמשמת מין משחררים מיירי וכו' ועיין בש"ס סוכה דף ק"ה ומוספות שם דדוקא היבא דכתיב נהדיא בני ישראל נריך ריבוי' למשחררים ומ"כ ל"ל ד"ל ג"ל דה"ה נשים נמי דתנא סמך

אליה רבה הלכות שחיטות א יורה דעה

עבדים במקום דכתיב בני ישראל אמרין דלא אמשחרים ומת' דכל
הפסולין עבדות קדשים מיירי דכתיב בהו בני ישראל שוב בל צרי ספר
נקודות הכסף ודמי שהצריך והטי מע' סוכה הכל על ס' ונמוכ
דכמת' בכל מקום באין משחררים מיירי ולענ' דנראה כדפרי' ועוד
דיהא גופיה כתיב כס' ס' ק' דמתניין עם מיירי במשחררים גם
פרי חדש לא ידל לזה אך תמי' לי על ס' כמ' ומת' היא המאחר
וכו' וליתא דלא מקשה מידי אלא חרבה כתיב דכדו בניחומא לפירוש
על הסוד והיינו שכתוב ב' אחר כך אלא דקשה לי כו' משמע דלכתחלה
לא מקשה מידי דדרך הפוסקים לכתוב תרווייהו וצדדיה כתיב דרוקא
נקט הטור משחררים דבאין משחרר אין להאמינו על השחיטה אך דכין

(ה) וכל אדם אפי' אין מכירין אותו שמוחוק לשחוט שלא יתעלה *
וגם אין יודעין בו שהוא מוכח ויודע הלכות שחיטה מותר ליתן לו
לכתחלה לשחוט ומותר לאכול שחיטתו שרוב הרגילין לשחוט הם
בחוץ מוסמחין ומוחוקין • כמה דבר' אמורים בשאיט לפינו או סות'
לאכול שחיטתו ומוסמחין על החוקה (ו) אבל אם הוא לפינוע *
צריך לברקו אם הוה מוסמח
ויודע הלכות שחיטה (ז) אבל (ח) וי' אלא למחוק
אן צריך לשאלו אם נתעלה * על החוקה *
ט אלא

בשך סימן קכ"ד מתיר הטור בשחיטה דחמיר תודה דהואיל ובע"כ ניוול
בשחיטה ע"כ • והב"ח כק"ח כתיב עליו ששנה יולא מתוך קולמוסו דכדיח תנא במצניח דכל הפסולים דעבדים נלמנים על
השחיטה ע"כ • ולא נראה להסגר לחוקי המחנ' במשחררים כדלעיל גם מה דהקשה לזה כן ה"ל לטור לחלק בעבד גופיה בין עב' למדעתו
ורגונו להח' כתיב ועבדים משחררים דמשמע כל עבדים אף מדעתו ורגונו פסולה ע"כ הוא ממו' דהא ס' ל' הטור בסיון רס"ו ס' דלמ וטבל כע"כ
אי בעבד כוכבים נמוך ואין עליו חרבה עבד כלל וכסימן קכ"ד מיירי הכל במדעתו ורגונו אלא דעבד איכמו בע"כ אף שעשה מדעתו ורגונו
נוכל מקום לוני שנמכר לעבד לא נתן דעתו לניד וכי הרב"ח נמ' דף ק"ל ופרי' סימן קכ"ד ס' ו' לדיח וזה ברור ואי קאי הא קאי דה"ל
לחלק בעבד גופי' בין שה' יב' חדש כמבואר בסיון קכ"ד בין נסך ואפשר דס' ל' דרי' שחיטה דחמור דחסור אפילו אחר יב' חדש וכ"ע גם
מ' דרין לא כתוב אלא בין נסך דעוטה יין נסך ולא בשאר דברים תמוה דהדר' מכה ק"ו אטי' דמה הטור והרא"ש דמתירין עם מוסרין בשחיטה
דחמיר כמ"ס הר"ן דאמר בין נסך דק"ל כ"ס בשחיטה אך קשה לי על הדר' דהא אפילו בעבד כוכבים חמס לוי אמרין סתם מחשבתו לע"ה
אם לא דחשתעניו דחשוב לכך אין חסור פהגאה ובחכילה דחסור משום דכתיב ונחת מי שהוא בר וביחה כתיב זר ככ"י סימן כ' ואם כן האי עבד
הוא בר וביחה כמו אשה וסתם מחשבתו לאו לע"ה דלא גרע מעבד כוכבים ולא דמי ליון נסך כלל ואפילו למאן דאוסר דעס כל היכי שפירך יין
בסיון קכ"ג לכך נראה להלכה לא כדברי זה ולא כדברי זה דלא כדברי זה דלא כדברי זה דלא כדברי זה דלא כדברי זה דלא כדברי זה דלא כדברי זה
והביה מפרש דברי הטור כאן משחררים אינם בכלל רוב מניין כו' ועיקר ראייתו מרמב"ם וסמ"ג שכתבו עבדים מומחים וכבר פי' בתה"א דף
ויר' זכריהם דלמסקן יודעים שאינם מומחים אבל מסתם הם בכלל רוב מנין • ועוד דהא הרמ"ם כתיב נמי כרמב"ם כנשים ועבדים
וכנשים תבנה כטור דהם בכלל רוב מנין גם לדבריו קשה ה"ל לה"ם לאוקמי הדין דכל הפסולים בסתם עבדים לכך תנא לטון דיעבד כיון
שאין כולל רוב מנין כדמוק' ה"ם כריש תולין דשולין ואזו ואם יודע כשר וגם קשה למה נדון מאוקמיחא דריבא כריש חולין מאז דרוב
תננין כו' ה"ל לאוקמי בעבדים ועוד קשה כ"ס חולין דף י"ב דפריך על רב נחמן א"ל דלא ידע אי נמר רוב מנין וכו' דילמא מיירי ר"ג בעבד
ע"כ גם מ"ס המרדכי והג"ח בשם הרא"ש תימן דהא דעד מתימן על השחיטה היינו בעד מתימן וכבר וכו' המעי' ס' וראה דלא כתוב
בן אלא בנות' לנו כשר לאכול ולא ראינו שנסחט אכל כדאינו שנסחט אכל מתימן רוב מנין וכו' עוד למאי דקיימא לן כר"ת לקמן סימן קכ"ד בר"ת
דלפי דבר שכתב בירו נחמן ליתא הא דר"ח מתי' וכו' שכתבתי לעילגם שיתא על הב"ח כק"ח שכתב דכתיב מוחוק שלא יתעלה הא לכל
הפוסקים אין חילוק אלא כנשים שלבן רכוש חבל בעבד אין חילוק וכן משמע בחבורו גופי' וכן כזוב בתשובת מהרש"ך סימן קע"ה ואפשר מאז דהם
דקים ופוחים חייטין שלא יחמירו כספק ספור שהי' כדפרישט לעיל כנשים ונזהרים לכיון דברי בית הלל שכתוב כמו שאין להניח נשים לשחוט כן אין
להניח עבדים ודו"ק ופרייחם השיג עליו ולפי ענינת דעתו כדפרישט ומ"ס הש"כ דס"ל לטור דבעבד שאין משחרר נריבן להכירו שהם כחוק' *
כשר לכל המחבר ס"ל כרמב"ם סוף סימן ס"ה דאפילו בשאר בני אדם בעי' שיהא אחט נחמן קשה עליו דגם הטור ספק ס' בהרמב"ם ג' וברי
הרמב"ם וטור לא מיירי אלא בשחט לענמו או נחמן כשר לאכול כדפרישט לעיל וכמו שאבאר בס"ד באריכות בס' ס"ה וכן מבואר בתשובת
מהרש"ך דסמך עבדים כשרים אם לא שראינו שאינם כחוקת כשר ומכל מקום יש להחמיר בעבדים לכתחלה : (ה) וכל חד
אפילו אין מכיר בו הוא דעת הגאונים והרא"ש דפקור בריש חולין רוב מנין אלא שחיטה מומחין הם ולעזובי' לא חייטין וכי"ס סימן ה'
כזוב דתירונו לעזובי' לא חייטין לאו הלהכה הוא פוסק דלכתחלה אין נוסחין לו אם אינו יודע אם הוא מוחוק ובעבד אם ליתיה קמן שחיטתו
חסורה ע"כ ויתמח האך מלאו לנו לחלוק על כל הפוסקים ועוד קשה מהזולין דף י"ב דפריך על הא דאמר רב ראה אחר ששחט אם ראה
כשרהו' לאו חסורה היכי דמי א"ל דמי ידעי אי גמיר אי לא ליתא רוב מנין כו' ה"ל לשנויה דמיירי באין ידוע אם הוא מוחוק ועוד קשה מבכא
פניעה דף כ"ד רבי הכינה מלש גדי שחט והיחידהו לו משום שחיטה כרבי חנינא דתנא הרי שכתבו לו גדיים והלך ומלחן שחטין רבי חנינא מתיר
וכן כתב כל הפוסקים והוא גופיה סימן קכ"ב אמאי נישום שחט נתעלה דהא ליתא קמן • והנה הפוסקים הקשה אמאי לא אחר ה"ס נמי
רוב מוחוקין הן כמין רוב מנין כו' ובקיקון דיונה האריך דחך דתיעוט חין מומחין מכל מקום אינו ברור שלא שחט כראוי דאף שאינו יודע ה"ס חפצ'
ששחט שפיר כדאמרינן מי שחינו יודע ה"ס וראה א' מתחלה יודע סוף כשר אלא נביעילוף אם נאמר מיעוט מתעלפים מאותו המיעוט וודאי טרייה
ואם כן לא סגי לכתחלה ברוב ולכך אחר ולעגלמי' לא חייטין כלל וכלל ע"כ ויתמח דאף דברכו להתעלף אמרינן ס"ג אם אחר כרי שלא נפעלפתי
כשר : (ו) נראה דהא שירש"י בדף י"ב על רוב מנין כו' שחט לא היה מומחה לא היה שוחט ואם כן בעילוף לא שייך זה אף שלא
ישחוט מעולם סובר שאין לנו רך כ"ב שיתעלף לכן אמר לעילופי' לא חייטין ר"ל אף שלא ישחט מעולם ואי היה אומר רוב מוחוקין היה חיי' לשחוט מי
שלא ישחט מעולם אבל הפרי' הכין ממ"ס הטור בשם כ"ה אי ידעתי דמתיר אפילו לא יתחייק מותר לשחט לכתחלה דוקא כ"ה ס' ל' הכי דפליג על
הגאונים ורמב"ם ורש"י והרא"ש דס"ל דאף שהיא מומחה אסור כיון שלא שחט מעולם וליתא דלא כתב הטור כן לדעת כ"ה אלא לרבותא דאף
דס"ל דאם אין יודעין שהוא מומחה אין נוסחין אפילו הבי מודה בזה ועוד תימח דמי ס"ל להגאונים והרמב"ם והרש"י הכי אם כן ה"ל לחוקת
מפגיחין הכי הכל שוחטין לכתחלה אפילו באין מכירין שמוחוק אבל אי ידעין שלא שחט מעולם לא ישחוט ובעבד כשר : (ז) אבל
אם הוא לפינוי נרדך לבדוקו כו' בי"ס ס' ה' מוכח דלא שחט לפנינו ג' ונ' פעמים ושחט שפיר ושחט אחר כך כינו לכין ענמו אין נרדך לבדוק
אף שהוא לפינוי דחוקה שהוא יודע וכן נראה לי מוכח מגמרא חולין דף ט' ומפ' ס"ג : (ז) אבל אין נרדך לשאלו שרובם אינם
מתעלפים עד כאן לשוננו עט"ז וליתא דהא רוב מומחין הן ואפילו הכי נרדך בדקה ועוד דהא אף דברכו להתעלף כתוב ה"כ ור"מ כס"ג דאין
נרדך לשאלו אלא עמו כתיב שכתב בית יוסף כיון שזה יודע ה"ס חילו היה מתעלף לא היה מאכילה לנו ומה שהקשה דמ"א ד"ב לא נבדקי' אם הוא
מומחה דהא כל ישראל בחוקת כשרות הן ולא ישחוט אלא אם לא ידע שהוא כן כ"ה ס' ל' דאף שה"ס קאמר רוב מנין כו' הרי דמיעוט לא
מומחין וטעמא דאף שהוא בחוקת כשר מכל מקום הוא סובר שהיא מומחה וטועה בענמו וכמ"ס הפרי' ס"ק י"ח • והרא"ש והטור שכתבי
דנרדך לשאלו ג"ל דס"ל דלמא ישכח ולא יחמר או יתירש מחמת שהוא ספק טריפות כדפרישט לעיל • אבל הפרי' כתב משום דאין נרדך שידע
כל ה"ס לכך חמד יאמר לנו נדע ששחטו חסורה ולא נשאלנו על ההי' עד כאן לשוננו ודכרי' ממוחין דהא כתב הסת' גומרדכי והג"ח דלא הוי יודע
ח"ס אם לא שהוא יודע לתת לב כשיני שחיטה וכשיספק יחמיר אבל אם אינו יודע לתת לב אלא דיתיר הוי לא הוי יודע ה"ס וחסור לאכול משחיטתו
וכמבואר ס"כ גם הנה בענמך כל מי שידוע לנו שידוע ה"ס יגטרך עוד בדקה וזה לכולי עלמא ליתא : (ח) וי"ח שאין לסמוך בו
בן פירוש כ"ה רוב מנין בדיעבד אבל לכתחלה אין לסמוך על הרוב והקשה הדר' דהא ליה לאוקמי ממניין הכי הכל שוחטין
במתנה אף פליגי מוחין אלא בלינו יודע אם הוא מומחה :

